BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XXIII
C
24
NAPOLI

Digitized by Google

PHILOSOPHIA MORALIS,

Facili, accuratáque Methodo propoſita,

Studio, & operâ

P. JACOBI DEDELLEY, S. J.

Cum Facultate Superiorum, ac Privilegio Cæſareo.

Apud

Joannem Andream de la Haye, Bibliopolam Academicum.

INGOLSTADII

Anno MDCCXXXIII.

Typis Godefridi Zipper Typogr. Academici.

B. R. NEAPOLIS

Beatus homo, qui invenit Sapientiam, & qui affluit Prudentiâ. Prov. 3.

Digitized by Google

APPROBATIO THEOLOGICA.

TRactatus hic Philoſophiæ Moralis Libros ſeptem, cum Diſſertatione prævia de Temperamentis, complexus, numeris ſuis omnibus eſt abſolutiſſimus; cùm non ſolùm inſiſtat preſsè veſtigiis, imò & verbis ipſis Primorum in Theologia, & Philoſophia Principum: ſed eam inſuper contineat de Virtutibus Chriſtiano Philoſopho digniſſimis Doctrinam, quæ ob ſoliditatem, claritatem, elegantiam, & ſcribendi Methodum amœniſſimam, ad Authoris Clariſſimi perennem famam, & ad Pugilum Doctiſſimorum inſignem Scientiam Publico demonſtrandam ſit omninò accommodatiſſima: cúmque opus hoc univerſum ad omnes Sacrorum Canonum apices, & Orthodoxæ Fidei Principia ſit exactiſſimum, eapropter digniſſimum cenſeo, quod luce & laude publica fruatur.

MAXIMIL. FERD. IGNATIUS de PLANCK, SS. Theol. Doct. Sereniſſ. Elect. Bav. nec non Reverendiſſ. ac Celſiſſ. Princ. & Epiſc. Eyſtett. Conſiliarius Eccleſiaſticus, Cathedr. Eyſtett. Canonicus, Fidei Profeſſor Ordin. & Electoral. Univerſ. Pro-Cancellarius, Parochus ad D. V. Speciosam Ingolſtadii, ac p. t. Sacræ Facultatis Decanus.

Digitized by Google

APPROBATIO PHILOSOPHICA.

CUm Præſens Philoſophia Moralis præſtantiſſimarum, quæ Mentem humanam exornant, Deóque conjungunt, Virtutum naturam elegantiſſimo ordine, ac nexu, acuta, ſolidáque diſcurrendi Methodo, mira claritate ob oculos ponat; cúmque præterea non modò Authoris ſui, de Republica Litteraria jam aliàs præclarè meriti, ampliſſimam eruditionem, præſtans ingenium, atque judicium; ſed inſuper Sanctiorem illam, quam is ipſe perpetuo iſtarum Virtutum exercitio interiùs in ſe efformavit ideam, cum maximo, quod jure ſperamus, Chriſtianæ Reipublicæ emolumento aperta fronte exhibeat; Digniſſima ſanè eſt, quæ tum Sereniſſimis, tum Ampliſſimis, Illuſtriſſimiſque Auſpiciis cum perpetua & Authoris, & D. D. Defendentium gloria in lucem publicam prodeat, omnium conſtanter oculis obverſetur, omnium animis fixiſſimè imprimatur. Ita cenſeo

MATHIAS STÖTTLINGER,
S. J. Phyſices Prof, & p. t.
Facult. Philoſ. Decanus.

ORDO MATERIARUM.

DISSERTATIO DE TEMPERAMENTIS.

§. 1. De Temperamentis in genere. pag. 3.
§. 2. De Temperamento Sanguineo. 8.
§. 3. De Temperamento Cholerico. 11.
§. 4. De Temperamento Melancholico. 13.
§. 5. De Temperamento Phlegmatico. 15.
§. 6. De Temperamentis Mixtis. 18.

LIBER I. DE VIRTUTE IN GENERE.

CAPUT I.

Quid ſit Virtus.

§. 1. Quid ſit Virtus univerſaliſſimè ſumpta. 24.
§. 2. De Habitibus. 25.
§. 3. Definitio Virtutis humanæ. 27.

CAPUT II.

Quotuplex ſit Virtus.

§. 1. QUænam ſint partes, aut Potentiæ animæ humanæ. 29.
§. 2. In quibusnam animæ humanæ partibus, aut Potentiis degat humana Virtus. - - 31.
§. 3. Quotuplex ſit humana Virtus. 32.
§. 4. Quotuplex ſit Virtus Theologica. 34.
§. 5. Quotuplex ſit Virtus Intellectualis. 34.
§. 6. Quotuplex ſit Virtus Moralis. - 36.

CAPUT III.

De Æqualitate Virtutum.

§. 1. AN Virtutes Theologicæ præemineant cœteris. - 40
§. 2. An Virtutes Morales præemineant Intellectualibus. - 41.
§. 3. Explicatur diverſa ſpecies Virtutum Moralium Infuſarum ab Acquiſitis. 43.

CAPUT IV.

De Connexione Virtutum.

§. 1. UTrum Virtus Moralis poſſit eſſe ſine Intellectuali. - 45.
§. 2. An Virtus Intellectualis poſſit eſſe ſine Morali. - - 47.

§. 3.

§. 3. An Virtutes Morales ſint inter ſe connexæ. - - - 48.
§. 4. An Virtutes Morales eſſe poſſint ſine Theologicis. - - - 52.
§. 5. An inter principia humanorum Actuum veniant etiam Dona Spiritûs Sancti. - - - 53.

CAPUT V.

De Medio Virtutum.

§. 1. Quid & quotuplex ſit Virtutis Medium. - - 57.
§. 2. An Virtutes Morales conſiſtant in Medio. - - 59.
§. 3. An Virtutes Intellectuales conſiſtant in Medio. - - - 64.
§. 4. An Virtutes Theologicæ conſiſtant in Medio. - - - 65.
§. 5. Quomodo reperiatur Virtutis Medium. - - - 66.

CAPUT VI.

De Cauſa Virtutum.

§. 1. An Virtus inſit nobis à natura. 72.
§. 2. An Virtus acquiratur aſſuetudine Operum. 74.
§. 3. Quo pacto fiat, ut operantes ſecundùm Virtutem poſſimus Virtutem acquirere. - - - 76.

CAPUT VII.

De conditionibus Humani actûs.

§. 1. DE Voluntario & Involuntario. 79
§. 2. De Conſultatione. 84
§. 3. De Eelectione. - 88
§. 4. De Voluntate, Intentione, Conſenſu, Uſu, & Fruitione. - - 89

LIBER II.

DE VIRTUTIBUS CARDINALIBUS.

CAPUT I.

De Prudentia.

Articulus 1. *Quid ſit Prudentia.*

§. 1. AFfertur Definitio Prudentiæ. 9
§. 2. Quid Prudentia circa ali[illegible] Virtutes Morales agat. - - 9
§. 3. Quinam ſint Actus Prudentiæ. - 9
§. 4. In quibus ſit Prudentia. - 9
§. 5. An Prudentia inſit nobis à natura. 10

Articulus 2. *De Partibus Prudentiæ.*

Sectio. 1. *De Partibus Integralibus Prudentiæ.* - - 104.

§. 1. DE Memoria. - - 105.
§. 2. De Intellectu. - 108.
§. 3. De Ratione. - - 110.
§. 4. De Docilitate. - - 112.
§. 5. De Solertia. - - 113.
§. 6. De Providentia. - - 115.
§. 7. De Circumſpectione. - 117.
§. 8. De Cautione. - - 118.

Sectio 2. *De Partibus Subjectis Prudentiæ.*

§. 1. DE Prudentia Regnativa. - 121.
§. 2. De Prudentia Politica. 122.
§. 3. De Prudentia Oeconomica. - 124.
§. 4. De Prudentia Militari. - 125.

Sectio 3. *De Partibus Potentialibus Prudentiæ.*

§. 1. DE Eubulia. - - 127.
§. 2. De Syneſi. - - 128.
§. 3. De Gnome. - - 129.

Articulus 3. *De Extremis Prudentiæ.*

Sectio 1. *De Vitiis Prudentiæ oppoſitis per Defectum.*

§. 1. DE Præcipitatione. - 132.
§. 2. De Inconſiderantia. 133.
§. 3. De Inconſtantia. - - 134.
§. 4. De Negligentia. - - 135.

)(3 Sectio

Sectio 2. *De vitiis Prudentiæ oppoſitis per Exceſſum.*
§. 1. DE Prudentia carnis. - 137.
§. 2. De Aſtutia. - 139.
§. 3. De Dolo. - - - 140.
§. 4. De Fraude. - - 141.
§. 5. De Solicitudine Temporalium. 142.
§. 6. De Solicitudine Futurorum. - 143.

CAPUT II.

DE JUSTITIA.

Articulus 1. *De Jure.*
§. Unicus. Quid, & quotuplex ſi jus. - - - 145
Articulus 2. *De Eſſentia Juſtitiæ*
§. 1. QUid ſit Juſtitia. - 14
§. 2. In quali Potentia degat Juſtitia. - 14
§. 3. An Juſtitia ſemper ſit, ad alterum. 14
§. 4. An Juſtitia præemineat inter omnes Virtutes Morales. - - 15
Articulus 3. *De Speciebus Juſtiti*
§. 1. DE Juſtitia Univerſali. - 15
§. 2. De Juſtitia Particulari. 15
§. 3. De Juſtitia Diſtribuente, & Commutante. - - - 15
Articulus 4. *De Injuſtitia.* - 15

CAPUT III.

De Fortitudine.

Articulus 1. *De Eſſentia Fortitudinis.*

§. 1. Quid, & quotuplex ſit Fortitudo. 162
§. 2. Quænam Species ſint falſæ Fortitudinis. - 163.

Articulus 2. *Circa quæ Fortitudo verſetur.*

§. 1. Circa quos Affectus hominis verſetur Fortitudo. - 165.
§. 2. Quænam ſint Officia Fortitudinis. 166.
§. 3. Circa quæ univerſim ardua verſetur Fortitudo. - - 167.
§. 4. Circa quæ potiſſimum ardua verſetur Fortitudo. - - 169.

Articulus 3. *De modo operandi viri fortis.*

§. 1. An Fortis timeat. - 172.
§. 2. An Fortis delectetur ſuo actu. - - - 173.
§. 3. An Fortis utatur ira in ſuo actu. 174.
§. 4. An Fortitudo maximè ſe prodat in repentinis. - - 175.

Articulus 4. *De Extremis Fortitudinis.*

§. 1. De Ignavia. - - 177.
§. 2. De Timoris Vacuitate. 178.
§. 3. De Audacia. - - 179.

CAPUT IV.

De Temperantia.

Articulus 1. *Quid ſit Temperantia.*

§. 1. AFfertur Definitio Temperantiæ. - - 181.
§. 2. An reliquæ Virtutes Morales ſint Temperantiâ præſtantiores. - - - 183.

Articulus 2. *De Objectis Temperantiæ.* - - - 184.

§. 1. AN Temperantia præcipuè ſit circa Delectationes Tactûs. - 184.
§. 2. An Temperantia ſit circa Delectationes Guſtûs. - - 185.
§. 3. An Temperantia ſit circa Delectationes aliorum Senſuum. - 186.

Articulus 3. *De Regula Temperantiæ.*

§. 1. QUænam ſit Regula Temperantiæ. - - 187.
§. 2. Quomodo ſit aplicanda Regula Temperantiæ. - - - 188

Articulus 4. *De Extremis Temperantiæ.*

§. 1. DE Stupore. - - 190.
§. 2. De Intemperantia. 191.
§. 3. Cur Intemperantia dicatur puerile peccatum. - - 192.

LIBER III.

DE VIRTUTIBUS ANNEXIS JUSTITIÆ.

CAPUT I.

De Religione.

Articulus 1. *Quid ſit Religio.*

§. 1. AFfertur Definitio Religionis. 197.
§. 2. De præſtantia Virtutis Religionis. - 198.

Articulus 2. *De Actibus Religionis.*

Sectio 1. *De Actibus internis Religionis.*

§. 1 DE Devotione. - - 201.
§. 2. De Oratione. - 205.

Sectio 2. *De Actibus externis Religionis.* - - 210.

§. 1. DE Adoratione. - 211.
§. 2. De Actibus externis Religionis, quibus aliquid de rebus itidem externis DEO offertur. 212.
§. 3. De Actibus externis Religionis, quibus aliquid Divinum ab homine aſſumitur. - - - 213.

X 5 Arti-

APPROBATIO PHILOSOPHICA.

CUm Præſens Philoſophia Moralis præſtantiſſimarum, quæ Mentem humanam exornant, Deóque conjungunt, Virtutum naturam elegantiſſimo ordine, ac nexu, acuta, ſolidáque diſcurrendi Methodo, mira claritate ob oculos ponat; cúmque præterea non modò Authoris ſui, de Republica Litteraria jam aliàs præclarè meriti, ampliſſimam eruditionem, præſtans ingenium, atque judicium; ſed inſuper Sanctiorem illam, quam is ipſe perpetuo iſtarum Virtutum exercitio interiùs in ſe efformavit ideam, cum maximo, quod jure ſperamus, Chriſtianæ Reipublicæ emolumento aperta fronte exhibeat; Digniſſima ſanè eſt, quæ tum Sereniſſimis, tum Ampliſſimis, Illuſtriſſimisque Auſpiciis cum perpetua & Authoris, & D. D. Defendentium gloria in lucem publicam prodeat, omnium conſtanter oculis obverſetur, omnium animis fixiſſimè imprimatur. Ita cenſet

MATHIAS STÖTTLINGER,
S. J. Phyſices Prof. & p. t. Facult. Philoſ. Decanus.

ORDO MATERIARUM.

DISSERTATIO DE TEMPERAMENTIS.

§. 1. De Temperamentis in genere. pag. 3.
§. 2. De Temperamento Sanguineo. 8.
§. 3. De Temperamento Cholerico. 11.
§. 4. De Temperamento Melancholico. 13.
§. 5. De Temperamento Phlegmatico. 15.
§. 6. De Temperamentis Mixtis. 18.

LIBER I. DE VIRTUTE IN GENERE.

CAPUT I.

Quid ſit Virtus.

§. 1. Quid ſit Virtus univerſaliſſimè ſumpta. 24.
§. 2. De Habitibus. 25.
§. 3. Definitio Virtutis humanæ. 27.

)(CA-

CAPUT II.

Quotuplex ſit Virtus.

§. 1. QUænam ſint partes, aut Potentiæ animæ humanæ. 29.
§. 2. In quibusnam animæ humanæ partibus, aut Potentiis degat humana Virtus. 31.
§. 3. Quotuplex ſit humana Virtus. 32.
§. 4. Quotuplex ſit Virtus Theologica. 34.
§. 5. Quotuplex ſit Virtus Intellectualis. 34.
§. 6. Quotuplex ſit Virtus Moralis. 36.

CAPUT III.

De Æqualitate Virtutum.

§. 1. AN Virtutes Theologicæ præemineant cœteris. 40
§. 2. An Virtutes Morales præemineant Intellectualibus. 41.
§. 3. Explicatur diverſa ſpecies Virtutum Moralium Infuſarum ab Acquiſitis. 43.

CAPUT IV.

De Connexione Virtutum.

§. 1. UTrum Virtus Moralis poſſit eſſe ſine Intellectuali. 45.
§. 2. An Virtus Intellectualis poſſit eſſe ſine Morali. 47.

§. 3.

§. 3. An Virtutes Morales ſint inter ſe connexæ. - - - 48.
§. 4. An Virtutes Morales eſſe poſſint ſine Theologicis. - - - 52.
§. 5. An inter principia humanorum Actuum veniant etiam Dona Spiritûs Sancti. - - - 53.

CAPUT V.

De Medio Virtutum.

§. 1. Quid & quotuplex ſit Virtutis Medium. - - 57.
§. 2. An Virtutes Morales conſiſtant in Medio. - - 59.
§. 3. An Virtutes Intellectuales conſiſtant in Medio. - - - 64.
§. 4. An Virtutes Theologicæ conſiſtant in Medio. - - - 65.
§. 5. Quomodo reperiatur Virtutis Medium. - - - 66.

CAPUT VI.

De Cauſa Virtutum.

§. 1. An Virtus inſit nobis à natura. 72.
§. 2. An Virtus acquiratur aſſuetudine Operum. 74.
§. 3. Quo pacto fiat, ut operantes ſecundùm Virtutem poſſimus Virtutem acquirere. - - - 76.

CAPUT VII.

De conditionibus Humani actûs.

§. 1. DE Voluntario & Involuntario. 79
§. 2. De Conſultatione. 84
§. 3. De Electione. - 88
§. 4. De Voluntate, Intentione, Conſenſu, Uſu, & Fruitione. - - 89

LIBER II.

DE VIRTUTIBUS CARDINALIBUS.

CAPUT I.

De Prudentia.

Articulus 1. *Quid ſit Prudentia.*

§. 1. AFfertur Definitio Prudentiæ. 9
§. 2. Quid Prudentia circa alias Virtutes Morales agat. - 9
§. 3. Quinam ſint Actus Prudentiæ. - 9
§. 4. In quibus ſit Prudentia. - 9
§. 5. An Prudentia inſit nobis à natura. 10

Art

Articulus 2. *De Partibus Prudentiæ.*

Sectio. 1. *De Partibus Integralibus Prudentiæ.* - - 104.

§. 1. DE Memoria. - - 105.
§. 2. De Intellectu. - 108.
§. 3. De Ratione. - - 110.
§. 4. De Docilitate. - - 112.
§. 5. De Solertia. - - 113.
§. 6. De Providentia. - - 115.
§. 7. De Circumſpectione. - 117.
§. 8. De Cautione. - - 118.

Sectio 2. *De Partibus Subjectis Prudentiæ.*

§. 1. DE Prudentia Regnativa. - 121.
§. 2. De Prudentia Politica. 122.
§. 3. De Prudentia Oeconomica. - 124.
§. 4. De Prudentia Militari. - 125.

Sectio 3. *De Partibus Potentialibus Prudentiæ.*

§. 1. DE Eubulia. - - 127.
§. 2. De Syneſi. - - 128.
§. 3. De Gnome. - - 129.

Articulus 3. *De Extremis Prudentiæ.*

Sectio 1. *De Vitiis Prudentiæ oppoſitis per Defectum.*

§. 1. DE Præcipitatione. - 132.
§. 2. De Inconſiderantia. 133.
§. 3. De Inconſtantia. - - 134.
§. 4. De Negligentia. - - 135.

Sectio 2. *De vitiis Prudentiæ oppoſitis per Exceſſum.*

§. 1. DE Prudentia carnis. - 137.
§. 2. De Aſtutia. - 139.
§. 3. De Dolo. - - - 140.
§. 4. De Fraude. - - 141.
§. 5. De Solicitudine Temporalium. 142.
§. 6. De Solicitudine Futurorum. - 143.

CAPUT II.

DE JUSTITIA.

Articulus 1. *De Jure.*

§. Unicus. Quid, & quotuplex ſi[t] jus. - - - 145

Articulus 2. *De Eſſentia Juſtitiæ*

§. 1. QUid ſit Juſtitia. - 14[?]
§. 2. In quali Potentia degat Juſtitia. - 14[?]
§. 3. An Juſtitia ſemper ſit ad alterum. 14[?]
§. 4. An Juſtitia præemineat inter omnes Virtutes Morales. - - 15[?]

Articulus 3. *De Speciebus Juſtitiæ*

§. 1. DE Juſtitia Univerſali. - 15[?]
§. 2. De Juſtitia Particulari. 15[?]
§. 3. De Juſtitia Diſtribuente, & Commutante. - - 1[?]

Articulus 4. *De Injuſtitia.* - 15[?]

CAPUT III.

De Fortitudine.

Articulus 1. *De Eſſentia Fortitudinis.*

§. 1. QUid, & quotuplex ſit Fortitudo. 162
§. 2. Quænam Species ſint falſæ Fortitudinis. - 163.

Articulus 2. *Circa quæ Fortitudo verſetur.*

§. 1. CIrca quos Affectus hominis verſetur Fortitudo. - 165.
§. 2. Quænam ſint Officia Fortitudinis. 166.
§. 3. Circa quæ univerſim ardua verſetur Fortitudo. - - 167.
§. 4. Circa quæ potiſſimùm ardua verſetur Fortitudo. - - 169.

Articulus 3. *De modo operandi viri fortis.*

§. 1. AN Fortis timeat. - 172.
§. 2. An Fortis delectetur ſuo actu. - - - 173.
§. 3. An Fortis utatur ira in ſuo actu. 174.
§. 4. An Fortitudo maximè ſe prodat in repentinis. - - 175.

Articulus 4. *De Extremis Fortitudinis.*

§. 1. DE Ignavia. - - 177.
§. 2. De Timoris Vacuitate. 178.
§. 3. De Audacia. - - 179.

CAPUT IV.

De Temperantia.

Articulus 1. *Quid ſit Temperantia.*

§. 1. AFfertur Definitio Temperantiæ. - - 181.
§. 2. An reliquæ Virtutes Morales ſint Temperantiâ præſtantiores. - - - 183.

Articulus 2. *De Obiectis Temperantiæ.* - - - 184.

§. 1. AN Temperantia præcipuè ſit circa Delectationes Tactûs. - 184.
§. 2. An Temperantia ſit circa Delectationes Guſtûs. - - 185.
§. 3. An Temperantia ſit circa Delectationes aliorum Senſuum. - 186.

Articulus 3. *De Regula Temperantiæ.*

§. 1. QUænam ſit Regula Temperantiæ. - - 187.
§. 2. Quomodo ſit aplicanda Regula Temperantiæ. - - - 188

Articulus 4. *De Extremis Temperantiæ.*

§. 1. DE Stupore. - - 190.
§. 2. De Intemperantia. 191.
§. 3. Cur Intemperantia dicatur puerile peccatum. - - 192.

LI-

LIBER III.

DE VIRTUTIBUS ANNEXIS JUSTITIÆ.

CAPUT I.

De Religione.

Articulus 1. *Quid ſit Religio.*

§. 1. Affertur Definitio Religionis. 197.
§. 2. De præſtantia Virtutis Religionis. - 198.

Articulus 2. *De Actibus Religionis.*
Sectio 1. *De Actibus internis Religionis.*

§. 1 De Devotione. - - 201.
§. 2. De Oratione. - 205.

Sectio 2. *De Actibus externis Religionis.* - - 210.

§. 1. De Adoratione. - 211.
§. 2. De Actibus externis Religionis, quibus aliquid de rebus itidem externis DEO offertur. 212.
§. 3. De Actibus externis Religionis, quibus aliquid Divinum ab homine aſſumitur. - - - 213.

)(5 Arti-

Articulus 3. *De Extremis Religionis.*
§. 1. DE Extremis Religionis per Exceſſum. - - 214.
§. 2. De Extremis Religionis per Defectum. - - 216.

CAPUT II.

De reliquis Virtutibus Juſtitiæ annexis, quæ non poſſunt reddere æquale.

Articulus 1. *De Pietate.*
§. 1. QUid ſit Pietas. - - 217.
§. 2. In Quos feratur Pietas 218.
§. 3. Quale ſit debitum Pietatis. - 219.

Articulus 2. *De Obſervantia.*
Sectio 1. *De Obſervantia in ſe ſpectata.*
§. 1. QUid ſit Obſervantia. - 121.
§. 2. An Obſervantia ſub Pietate contineatur. - 222.
§. 3. An Obſervantia Pietate ſit inferior. 223.

Sectio 2. *De partibus Obſervantiæ.*
§. 1. DE Dulia. - - 224.
§. 2. De Obedientia. 226.
§. 3. De Extremis Obedientiæ. - 228.

CA-

CAPUT III.

De Virtutibus Juſtitiæ annexis, quæ deficiunt à ratione debiti.

Articulus 1. *De Veritate.*

Sectio 1. *De natura Veritatis.*

§. 1. QUid ſit Veritas. - - 230.
§. 2. Qua ratione Veritas ſpectet ad Juſtitiam. 231.
§. 3. An Veritas declinet in minus. 232.

Sectio 2. *De Extremis Veritatis.*

§. 1. DE Mendacio. - 234.
§. 2. De Simulatione. 237.
§. 3. De Jactantia. - - 240.
§. 4. De Ironia. - - 243.

Articulus 2. *De Gratia, ſeu Gratitudine.*

§. 1. EXponitur eſſentia Gratiæ ſeu Gratitudinis. - - 246.
§. 2. De Officiis Gratitudinis. - 248.
§. 3. De Extremis Gratitudinis. 251.

Articulus 3. *De Vindicatione.*

§. 1. QUid ſit Vindicatio. - 254.
§. 2. Quot modis fieri poſſit Vindicatio. - 255.
§. 3. An Vindicatio ſit licita. - 256.

Articulus 4. *De Liberalitate.*

§. 1. DE ipſa Liberalitatis Virtute. 259.
§. 2. De Avaritia. 263.
§. 3. De Prodigalitate. - - 269.

Arti-

Articulus 5. *De Amicitia, ſeu Affabilitate.*

§. 1. Quid ſit Affabilitas, ſeu Amicitia. 271.
§. 2. De Adulatione. 274.
§. 3. De Litigio. - - 277.

CAPUT IV.

De Epiikia, ſeu Æquitate.

§. 1. Quid ſit Epiikia. - 280.
§. 2. Qua ratione Epiikia ponatur pars Juſtitiæ. 282.

LIBER IV.

DE VIRTUTIBUS ANNEXIS FORTITUDINI.

CAPUT I.

De Magnanimitate.

Articulus 1. *Quid ſit Magnanimitas.*

§. 1. Circa quid verſetur Magnanimitas. - - - 285.
§. 2. An Magnanimitas ſit Virtus. 289.
§. 3. An ad Magnanimitatem conferant Bona Fortunæ. - - 293.

Arti-

Articulus 2. *Quomodo operetur Magnanimus.*

Articulus 3. *De Extremis Magnanimitatis.*

§. 1. DE Præſumptione. - 299.
§. 2. De Ambitione. 301.
§. 3. De Inani Gloria. - 304.
§. 4. De Puſillanimitate. - 310.

CAPUT II.

De Magnificentia.

Articulns 1. *Quid ſit Magnificentia.* - - - 136.

Articulus 2. *Circa quæ verſetur Magnificus.*

§. 1. CIrca quos ſumptus verſetur Magnificus. - 317.
§. 2. Qualis ſit Magnificus circa modum expendendi. 319.
§. 3. Circa quæ opera verſetur Magnificus. - - - 320.

Articulus 3. *De Extremis Magnificentiæ.* - - 323.

CAPUT III.

De Patientia.

Articulus 1. *De eſſentia Patientiæ.*

§. 1. QUid ſit Patientia. - 326.
§. 2. An Patientia ſit pars Fortitudinis. 327.
§. 3. An Patientia ſit idem cum Longanimitate. - - 329.

Arti-

Articulus 2. *An Patientia haberi poſſit ſine gratia.* - 330
Articulus 3. *De Extremis Patientia.* - - - 332.

CAPUT IV.

De Perſeverantia.

Articulus 1. *Quid ſit Perſeverantia.*
§. 1. Affertur Definitio Perſeverantiæ. - - 334.
§. 2. An ad Perſeverantiam ſpectet Conſtantia. 336.
§. 3. An Perſeverantia indigeat auxilio Gratiæ. - - 338
Articulus 2. *De Extremis Perſeverantiæ.*
§. 1. De Mollitie. - 340.
§. 2. De Pertinacia. 341.

LIBER V.

DE VIRTUTIBUS ANNEXIS TEMPERANTIÆ.

CAPUT I.

De Partibus Temperantiæ Integralibus.

Articulus 1. *De Verecundia.*
§. 1. An Verecundia ſit Virtus. 344.
§. 2. Quinam ſint effectus Verecundiæ. 345.

§. 3.

§. 3. De quo ſit Verecundia. - 348.
§. 4. A quibus magis ſit Verecundia. 350.
§. 5. In quibus eſſe poſſit Verecundia. 352.
Articulus 2. *De Honeſtate.*
§. 1. Quid ſit Honeſtas. - 354. §. 2. An Honeſtas maximè competat Temperantiæ. 356.

CAPUT II.

De Partibus Subjectivis Temperantiæ.

Articulus 1. *De Abſtinentia.*
§. 1. Quid ſit Abſtinentia. 358. §. 2. An Abſtinentia dici debeat Virtus, eáque ſpecialis. 360.
§. 3. De Gula. - - 361.
Articulus 2. *De Sobrietate.*
§. 1. Quid ſit Sobrietas. 365. §. 2. Quibusnam Sobrietas maximè ſit neceſſaria. 367.
§. 3. De Ebrietate. - 369.
Articulus 3. *De Caſtitate.*
§. 1. Quid ſit Caſtitas. - 372. §. 2. De Pudicitia. - 375.
§. 3. De Vitiis oppoſitis Caſtitati. 376.
Articulus 4. *De Virginitate.*
§. 1. Quid ſit Virginitas. - 377. §. 2. De Honeſtate Virginitatis. - 382.
§. 3. De Excellentia Virginitatis. 386.

CA-

CAPUT III.

De Partibus Temperantiæ Potentialibus.

Articulus 1. *De Continentia.*

§. 1. QUid ſit Continentia. 390.
§. 2. De Incontinentia. 394.

Articulus 2. *De Manſuetudine, & Clementia.*

§. 1. QUuid ſint Manſuetudo, & Clementia. - 397.
§. 2. De Ira. - - 400
§. 3. De Crudelitate. - 405.

Articulus 3. *De Modeſtia.*

Sectio 1. *De Humilitate.* 409.

§. 1. QUid ſit Humilitas. - 410.
§. 2. Qua ratione unus poſſit, & debeat ſe alteri ſubjicere. - 413.
§. 3. An Humilitas ſit pars Temperantiæ. - - 416.
§. 4. De Humilitatis præſtantia. 417.
§. 5. De Gradibns Humilitatis. 420.
§. 6. Quid ſit Superbia. - 420.
§. 7. In quo ſubjecto degat Superbia. 421.
§. 8. Quot ſint ſpecies Superbiæ. 422.
§. 9. Quale peccatum ſit, ſuperbia. 424.

Sectio 2. *De Studioſitate.*

§. 1. QUid ſit Studioſitas. 431.
§. 2. De Curioſitate. 434.
§. 3. De Negligentia Studioſitati oppoſita. 438.

Sectio

PRÆFATIO.

Magni equidem humana in Republica ſemper facta ea Diſciplina ſunt, quæ circa cognitiones verſantur, ac efformant ratiocinia; quippe quæ Intellectum, nobiliſſimam noſtri partem, expoliunt, atque exornant, inſignibúſque paſſim ſunt emolumentis. Verùm non minori apud Probos quoſvis ea conſtanter fuêre pretio, quæ Mores contingunt, ac dirigunt Voluntatem; quippe in quibus ferè humanæ vitæ decor, aut certè felicitas vertitur, ac quibus Magiſtris non jam diſputare diſcimus, aut quæ extra nos ſunt, rimari, ſed nobiſmetipſis imperare, ac præclarè vivere.

Ex his primas inter incedit Moralis Philoſophia, quæ quid juſtum, quid iniquum ſit, docet, Moréſque præceptis ac ratione format. Et quæ proin, etſi in multorum animis inculta jaceat, aut pene ignota; neſcio tamen, an quidquam utilius, diſcentíque ſalubrius Liberalibus in Diſciplinis reperiatur.

Quod momentum permovit, ut in ea elucubranda conatus locarem, ac operam. Sed eò quidem collimavit Veterum Moralis Philoſophia, ut illam duntaxat agendi legem conſulerent,

quam animis noſtris inciſam gerimus, ac quæ Ratio dicitur. Quia tamen genuina vitæ honeſtas tum ab hac, tum maximè à ſublimioribus illis Morum principiis pendet, quæ indutus Hominem DEUS nobis detexit; hinc tunc denique viſa eſt plena fore Moralis Philoſophia cùm quæ ſibi deſunt, primíſque ſuis Authoribus fuère ignota, ex Divinis illis Doctrinis mutuata ſumpſerit, & iis ſeſe effecerit perfectam.

Hanc igitur in formam intendi, cùm Philoſophiam Moralem iſthæc in folia comportare ſum adorſus. Cæterùm talem eorum, quæ dicundur, ordinem afferre ſtudui, qui doctrinam multiplicem ſua in Capita aptè redigeret, ſejunctáque, & libera facili obtutui omnia exponeret. Principes verò in hac Diſciplina Authores, Divum Thomam Aquinatem, ac Ariſtotelem Stagyritam, ita ſum ſecutus, ut, cùm eorum ſententiis hoc in re nil credam poſſe divinius reperiri, eandem ſenſui perpetuò inhæream, ac ipſa non rarò verba referam. Atque hæc Libelli hujus intentio eſto, quam quidem abundè attigerit, ſi Tibi, Lector Benevole, Mihique ſit alicui ad honeſtum uſui, ſicque, ut licuerit, ad Divinæ cedat Gloriæ incrementum.

DISSERTATIO
DE
TEMPERAMENTIS.

Cùm verò indoles Corporum plurimùm conferat ad actus Animorum; priuſquam tractetur Philoſophia Moralis, viſum eſt, quædam prænotare de Temperamentis, quò ſuæ cuivis, ſive ad bonum, ſive ad malum inclinationes pateant, ac inde ad genuinam Virtutem queant adduci. Agetur autem primò de Temperamentis in Genere; Tum in Specie de Sanguineo, Cholerico, Melancholico, Phlegmatico; Ac deníque de Temperamentis mixtis.

§. 1.
De Temperamentis in Genere.

1. Exponitur hic, Quid & quotuplex ſit Temperamentum. Igitur Temperamentum univerſim eſt complexum illud, quod ex permixtione quatuor Elementorum conſurgit. Atque ſic etiam inanimatis commune eſt; Sed ut percipiatur dilucidius quod vi- *Prænotanda ad Temperamentum.*

ventibus eſt peculiare, nôſſe primò oportet, cùm in animantibus cæteris, tum ſingillatim in Homine, partes quasdam eſſe, Primigenias, ùt vocant, in quas potiſſimùm materia à Parentibus accepta tranſiît, ſûntque hæ: Cor, Hepar, & Cerebrum. Tum verò in eodem reperiuntur pariter, ac vires ſuas exerunt, quatuor, quas dicunt, Qualitates primæ; ſive dein has à corpuſculis, eorùmque motu & quiete, diſtinctas volueris, ſive cum iiſdem identificatas; Calor, & Frigus, Humiditas, & Siccitas. Sed adſunt quoque quatuor, ùt loquuntur, Humores, Sanguis, Bilis flava, Bilis atra, quam Melancholiam etiam appellant, ac Pituita. Quibus jam Qualitatum illarum mixtura, ac Temperamentum inditur. Hi porro fluentem illam maſſam conſtituunt, quam vulgò Sanguinem dicimus, ſumpto à nobiliori parte nomine. Ac Pituita quidem, quam etiam Phlegma vocant, eſt illa Maſſæ portio, quæ necdum multoties in Corde, aliiſque officinis dilatata, ſeu excocta, crudior etiamnum, & albior eſt, paucis ſpiritibus, naturâque frigida & humida. Sanguinem peculiari vocabulo dicimus, eam Maſſæ hujus partem, quæ perfectè ſæpiùs in venis circulo elaborata quoque pluries eſt, mediocrique fervet copiâ Spirituum, ſed indole calida & humida. Bilis, quo ſimplici nomine ea venit, quam Flavam dicimus, illa pars vocatur, quæ, poſt frequentiores circuitus excocta

coćta magis, evaſit tenuior, temperamentúmque gerit calidum, ac ſiccum. Melancholia denique eſt illa portio, quæ ſæpe itidem in venis, arteriisque revoluta, ac in Corde, ſive Hepate velut toſta cùm ſit, ſpiritus pleroſque amiſit; unde frigidior, craſſiórque remanet, terreſtriſque magis eſt, & fæculenta. Atque ita negotium iſtud paſſim explicant; ſique in verbis quidam diſcrepent, in re tamen ipſa videntur conſentire.

2. His poſitis, Temperamentum caſtigatiùs definiunt, Aggregatum ex commixtione primarum Qualitatum. Sed Aggregatum iſtud ponitur tum in Partibus Primigeniis, principibúsque, tum in Humoribus, ac toto Corpore. Ergo quod in Partibus Primigeniis degit, primas tenet, alteriúsque eſt radix & origo, Inſitúmque nuncupant. Iſtud tum à Parentibus, tum fortè ab Aſtris, aliiſque id genus cauſis in nos primò agentibus accepimus. Alterum porro ab illo priore, ut dićtum eſt, effluit, humoribúsque dein & toti Corpori communicatur, ac Influens dicitur. Sed utrumque rurſus eſt Temperamentum aliud quoad Pondus, aliud quoad Juſtitiam. Quoad Pondus dicitur, quando primæ Qualitates ita ſunt temperatæ, ut in æquali menſura reperiantur, nulláque illarum prævaleat alteri; atque hoc ipſo, quia illæ ſingulæ æquiponderant, Temperamentum quoad Pondus dicitur. Temperamentum autem quoad Juſtitiam appellant, quod

Definitio Temperamenti.

Aliud eſt Inſitum;

Aliud Influens;

Aliud quoad Pondus,

Aliud quoad Juſtitiam.

& ati-

quod cuiſlibet membro aptè convenienterque ad munia, quæ exercere ipſum oportet, ab Authore Naturæ inditum eſt; & hinc nomen Juſtitiæ, cujus proprium eſſe dicemus ſingulis jus ſuum tribuere, eſt ſortitum. Ex quo infertur, eandem minimè temperiem in Homine optimè diſpoſito ſingulis partibus ineſſe, cùm iſtæ ob diverſas, ad quas ordinantur, operationes, diſpares pariter exigant Qualitates.

Aliud Simplex;

3. Alia Temperamentorum Diviſio eſt in Simplicia, & Compoſita. Simplicia ſunt, in quibus una Qualitas dominatur ſibi oppoſitæ, reliquis in æquali menſura permanentibus, Tale Temperamentum quadruplex ponitur. Vel enim Calor ea ratione prævalet, Temperamentúmque Simplex Calidum dicetur: vel frigus, túncque Frigidum, vel Siccitas denique aut Humiditas, & Siccum aut Humidum nuncupabitur. At verò Temperamentum Compoſitum dicitur, in quo duæ Qualitates primæ alteras ſibi oppoſitas excedunt. Et quia quævis hæc Qualitatum temperies in quovis itidem maximè Humore conſpicua eſt, prout ex dictis conſtat; inde tandem celeberrima, paſſimque uſitata Diviſio eruitur, qua Temperamentum in Sanguineum, Cholericum, Phlegmaticum, & Melancholicum diſpertitur. Ergo Calidum Humidum, ſive, quia Qualitates hæ Sanguini competunt, Sanguineum dicunt, ſi Frigori prædominatur Calor, & Siccitati Humiditas. Calidum Siccum, ſeu Cholericum, Si

Aliud Compoſitum;

Quod dividitur in Sanguineum Cholericum, Melancholi-

Si Frigori & Humiditati Calor & Siccitas prævaleat; Frigidum & Siccum, vel Melancholicum; aut Frigidum & Humidum, ſeu Phlegmaticum dabuntur, ſi Frigus Calorem, & Siccitas Humiditatem ſuperet, vel humiditas ſiccitatem. Nec itaque nomina hæc Humoribus porrò dantur ſolis, aut ultimatò; quippe cùm Humores ipſi ab ulteriori Temperamento, videlicet ab Inſito promanent, ùt dictum eſt; ſed ea Partibus Primigeniis mox competunt, quibus ab origine certa, ac determinata Qualitatum natura ineſt; tum Humoribus quos Partes Primigeniæ elaborârunt, ac tandem Corpori univerſo, in quod Humores perpetuo fluxu eaſdem, quas receperunt Qualitates, ſimilémque proſus formam effundunt. *cum, & Phlegmaticum.*

4. Atque hæc genuina eſt Temperamentorum diviſio; quamquam Temperamentum Compoſitum aliud Purum rurſus dicatur, aliud Mixtum. Purum eſt, in quo duæ videlicet Qualitates dominantur, modo hucusque explicato, ùt in Sanguineo Calor, & Humiditas. Mixtum verò appellatur, in quo ipſorum inter ſe Temperamentorum ſit varia combinatio, commixtióve, ùt Sanguinei, & Cholerici. Poſtremum hoc longè eſt frequentius, ſed tamen ejusdem notitia ex prioris explicatione dependet. Igitur Temperamenta Pura primò explicamus, Mixta dein facilè percepturi. *Compoſitum porro aliud eſt Purum; Aliud Mixtum.*

§. 2.

De Temperamento Sanguineo.

Deſcriptio Temperamenti Sanguinei.

5. PRoin Sanguineo Temperamento præditi qui ſunt, amœniſſimam indolem gerunt, hilares, faceti, mites, prorſusque amabiles. Ratio eſſe videtur purior, quo abundant, ſanguis & Melancholicis fæcibus expers; quippe hic ſerenitatem mentis inducit, lætitiæ omnis & hilaritatis principium. Ex qua ipſa ratione effuſos in riſum ſæpe videas, & facetiis delectari; unde etiam conſuetudinem Hominum, quibuſcum videlicet fabulentur, & agant, quærunt conſtanter, ipſumque ſolitudinis nomen horrent. Rurſus ad teneriores porro affectus ſunt proniſſimi, & amant ardenter; quæ enim ipſis ineſt calida humiditas, phantaſiam juvat admodùm, ut vivaces apprehendant objecta, ac amor ex commotione ſpirituum, humoriſque ſanguinei exiſtere dicitur, quæ omnia in ipſis affluere notavimus. Ex quo etiam magnis deſideriis æſtuant; Sed quia fluidus ille humor, aut fervor ſpirituum nil quidquam ſtabile ſunt, ideò concepta hæc deſideria levi negotio diffluunt, aut etiam vertuntur in oppoſitum. Non iraſcuntur facilè, ſique aliorum petulantiâ fuerint commoti, efferveſcentis animi motus in iis ſedantur brevi, ob illam, quam ad pacem cum aliis, deni-

lenitatémque habent inclinationem. Multa loquuntur, & ubertim, àffabiles omnino & feſtivi; caloris enim abundantiâ ſpecierum multitudinem excitari, ac humoris itidem calidi copiâ organum linguæ reddi volubile, ac expeditum, eſt in comperto. Hæc autem copioſo ſermoni ſubſerviunt.

6. Cæterùm cùm nullis ipſi facilè ſuſpicionibus laborent, ſerena conſtanter, & veluti innubi mente, nullâque invidiâ ac livore turgidi alios ex ſua natura æſtiment; hinc ſimulationis inſcii intima ſui cordis penetralia Sodalibus referant, malique ſunt alieni ſecreti, ſi quod ipſis innotuit, cuſtodes; unde & ſe, & Amicos aliorum fraudibus incautè haud rarò exponunt. Ut autem ſe ipſos, ſic non minùs ſua facilè communicant, effuſè paſſim Liberales; quippe amor, quem Sanguineis plurimùm ineſſe diximus, ſe ſuáque in alios geſtit effundere, muneribúsque aliorum animos ſibi devincire cupiunt, cúmque facilia ſibi effingant omnia, ſpe uberi lactantur, nec admodum tanguntur curis futuri temporis. Porro multâ corporis mollitie ſunt, ex qua efficiuntur inſtabiles, paritérque ad bonum, aut ad malum ſunt facillimè flexiles, abſterrentúrque quantocius, & vincuntur difficultatibus; unde paſſim nil quidquam heroici facinoris edunt. Somno capiuntur longo, & ſuavi, in eóque ſomnia habent læta ac lepida. Cibus illis gratus, qui ſuavis. Delectat

Muſica; ſaltu gaudent, & agili motu; nullis denique ſe curis ſinunt obrui; hinc ſeriis in craſtina miſſis perpetua hilaria vivunt. Quæ porro omnia defæcati calidique humoris efficit abundantia, totiúsque hominis pura temperies; naturâ inſuper levis illius & sereni Temperamenti conſervandi ſtudioſâ, triſtia quævis aut gravia ſolicitè amoliente.

Eiusdem ſigna exteriora.

7. Signa verò Temperamentum hoc gerit etiam exteriùs luculenta. Sanguineis ergo faciei color floridus eſt, & rubicundus, minioque velut & lacte coloratus, ob ipſam puri ſanguinis abundantiam. Oculos tum grandiores habent, tum ſplendidos. Magnitudinem calor efficit; qui exuberantis Sanguinis humida facillimè dilatat; ſplendorem verò ſpirituum copia. Ipſorum cutis mollis quidem eſſe ſolet, non tamen ſpongioſa, ſæpius etiam hirſuta eſt; cùm calor multas fuligines, ex quibus ſuum ortum capilli trahunt, progeneret. Crine flavo, & venuſtè criſpo ſunt. Omnia in illis bene compoſita, & inſigni formoſitate ſplendent, præſertim ſi nonnihil Choleræ accedat. Vox firma, ſonoráque, arteriæ pulſus magnus, fortis, & plenus. Pingues plerumque ſunt ad mediocrem carnis abundantiam; caro autem ipſa illis rubra eſt, & decenter firma, totiúsque corporis habitus bene compactus. Appetitus illis tum cibi, tum potûs eſt itidem mediocris, ob humorum temperiem.

§. 3.

§. 3.
De Temperamento Cholerico.

Deſcriptio Temperamenti Cholerici.

8. SEd ad Cholericos modò veniamus, quos calidæ, ſiccæque naturæ eſſe diximus. Ergo præcipites ad iram ſunt; quòd bilioſus Sanguis facilè concitetur, & exardeſcat. Audaces, magnanimi, acréſque, & efficaces in gerendis negotiis; quippe calentium ſpirituum copiâ abundant, quibus excitantur identidem, ac ubertim animantur; quæ cauſa ad rixas quoque & jurgia pronos efficit. Sed exin ambitioſos etiam, ac ſublimia quæque meditantes, faſtúque plenos videas; quippe excocti, ſubtilioréſque ſpiritus ad alta ferunt. Elato itaque ſupercilio cæteros deſpiciunt, ſui æſtimatione turgidi, mordacibúſque paſſim omnes promiſcuè dictis lancinant; unde multorum odia incurrunt; auſteri etiam, arrogantes, ac jactabundi. Aſtutiâ eminent; quia ob puriores ſpiritus perſpicaciùs objecta cognoſcunt, comparántque præterita cum præſentibus, & quæ conſequi, eveniréque poſſunt, mente præoccupant. Sed ignea vis ad ſubitò agendum impellit, præcipitéſque efficit. Ut non amantur, ſic amoris affectu carent ipſi; quia hunc turbidus æſtus ſicciore ſuâ temperie præfocat; aut ſi amorem conceperint, ob volubilitatem mentis hìc facilè diſſipabitur. Si quid deſiderent, uti hoc citò ac ſeriò, ita incon-

inconſtanter etiam volunt, niſi atra Bilis propoſitum fixerit. Cæterùm ſi Choleræ atra hæc Bilis acceſſerit, ultionis rabiem in menſes, ac annos prolongant; útque ſecuriús nocere poſſint, conceptum furorem fallaci occultant diſſimulatione. Somnia ipſis ob internos æſtus de ignibus, incendiis, rixis, ac tumultibus; ſomnus verò eiſdem parcus admodum & levis; cùm non affluat humor, qui ſoporem conciliet. Senſibus præditi ſunt vegetis, acutis, velocibus, atque expeditis, auditús potiſſimùm, quem maximè adjuvat ipſa ſiccitas. Pulſus arteriarum magnus, frequens, & durus. Non multi ſunt cibi, propter ſicciorem ſtomachum, quamvis longam inediam non tolerent, ob calorem; viciſſim easdem ob cauſas appetunt frigida, crebrò ſitiunt, frequenter bibunt.

Ejusdem ſigna exteriora.

9. Atque hæc interiora maximè habentur. Externa in iis ſunt cutis ad tactum calida, & ſicca calore acri & mordaci, ídque potiſſimùm in manibus, dura inſuper & ſcabra, æſtu arido exteriora quæque exaſperante. Color tum ipſius cutis, tum faciei potiſſimùm, uti & oculorum, pallidus eſt, aut flavo, vel nigro affinis, ſeu etiam, ſi exorbitet Bilis, porrò citrinus, ferè qualis eſt Ictericis. Capillos raros alunt ob raritatem pororum, qui materiam pilorum permittant effluere. Vaſa illorum à calore dilatata prominent, venæque in oculis conſpicuæ. Totus cæteroquin Corporis habitus gracilis eſt, & ma-

macilentus, eò quòd calor, qui in ipſis eſt igneus, ſiccuſque, & acer, facilè conſumat omnia.

§. 4.

De Temperamento Melancholico.

10. TErtium genus Temperamenti gerunt Melancholici, quibus à jocis & facetiis alieniſſima eſt indoles, ut perpetuæ triſtitiæ immerſi fugiant Hominum conſortia, dieſque ſuos in Pythagorico quodam ſilentio traducant. Oriuntur autem effectus iſti ſeveritatis, mœſtitiæ, ac taciturnitatis ex craſſo, & pluribus fæcibus infecto ſanguine; cùm enim ex iſto obſcuri quidam & tardi ſpiritus generentur, ubi iſtis animus aſſueſit, & quaſi innutritus manet, lucem publicam odit, inſtárque noctuæ ſuarum obſcurarum cogitationum tenebris delectatur. Accedit his perpetuus timor, ex quo varia aberrantis animi ludibria procreantur; quemadmodum enim à natura ita comparati ſumus, ut externo horrore concutiamur, cùm ambiens aër multis tenebris fuerit obſcuratus; ita pariter iſti, cùm obſuratum perpetuò intellectum, & à melancholico humore penitus obſeſſum habeant, timoris ſui cauſam intimis fibris clauſam circumferunt; atque exin millenas in ſuſpiciones ſunt proniſſimi; ùt enim rurſus, dum tenebroſa loca perambulamus, omnia

Deſcriptio Temperamenti Melancholici.

omnia plena fraudibus ac fallaciis nos pronum eſt ſuſpicari; ſic obſitæ tenebris id genus mentes pericula, ac fraudes paſſim metuunt, ibique latere inſidias autumant, ubi tuta ſunt omnia.

11. Quòd ſi verò opinionem aliquam conceperint, nullis mediis, nullo verborum aut rationum pondere ab imbibita ſententia eos dimovebis; quippe ſicca, ac frigida, magiſque conſiſtens temperies conceptas ſemel impreſſiones diutiſſimè retinet. Quæ fortè etiam cauſa eſt, cur rerum, quas poſſident, tenaces admodum ſint, & avari prorſus audiant. Cæterùm ſi in riſus & cachinnos fuerint effuſi, vix poſſunt contineri, finémque ineptiis imponere; melancholicus enim humor, ubi ſemel fuerit inflammatus, ſua craſſitie tum pertinaciùs lætiores ſpecies retinet, tum validiùs Hominem ſtimulat ad hilaritatem. Pariter ad iram ob lentitudinem ſuam non facilè incitantur; at ubi ſemel eâdem fuerint correpti, ob tenacitatem non niſi difficillimè compeſcuntur.

12. Jam verò plurimùm comedunt Melancholici; quippe, ſpiritus acidi, acerbique, quibus abundant, os ventriculi perpetuò vellicant; unde cibi appetentia ſequitur, iidem verò & ventriculum intendunt, ac magis in ſe contractum exquiſitè cibos comprehendere, retineréque cogunt, ac planè concoquere; quo fit, ut copioſo alimento ſit opus. Siti verò exiguâ laborant, quòd ſero & ſalivâ abundent;

unde

unde etiam frequens eiſdem eſt ſputorum ejectio. Cùm ob defectum caloris, in cerebrum parùm evaporent cibi, ſomnô non urgentur Melancholici. Cæterùm turbulentè ac interruptim dormiunt, résque nigras, horrendas, cadavera, ſepulchra, ædium ruinas ſomniant, cædésque ac lapſus, & funeſta omnia ſuſtinent, non raro etiam clamant, putántque ſe à ſtrigibus trudi, quas non niſi in ſanguine circumferunt. Porro ſi Melancholia non ſit nimia, ad graviora negotia, & Studia aptiores reddit; tum quia acrimoniâ ingenium acuit, ac agendi vim, tum quia ſoliditate figit ad labores; ſi autem exuberet, periculum adducit amentiæ.

13. Exterius Temperamenti hujus indicium eſt cutis ad tactum frigida, ſicca, dura, & aſpera. Faciei color fuſcus, plumbeus, aut nigricans ob ſanguinem fæculentum, ac poſt exuſtiones frigidiorem, qui ad nigredinem declinat; unde etiam capilli duri, aſperi, craſſi, nigri, ac itidem ob humoris defectum tardè oriundi, ac citò caneſcentes. *Ejus ſigna externa.*

§. 5.

De Temperamento Phlegmatico.

14. ULtimus denique Phlegmaticis locus datur. A Phlegmate hi, quod Latini Pituitam dicunt, traxère, *Deſcriptio Temperamenti Phlegmatici.*

xêre nomen, frigido eo & humido, ſubſtantiâ crudâ, & materiâ videlicet nondum concoctâ. Ergo Phlegmatici viribus ſunt imbecilles, & tardi; quippe frigidiſſimus ille humidiſſimúsque liquor frigore quidem ſuo torpens, & pigrum ad actiones corpus efficit, quæ maximè à calore promoventur: humore autem nervos relaxat, redditque languidos; unde facultates vitales torpent, hominéſque illi inſtar limacum ſuo ſucco immerſi vivunt. Multum porrò dormiunt, longiórque hic ſomnus è frigidiori humoris copia, quæ ſpiritus animales ad ſenſuum organa deferri prohibet, ſuum ortum trahit; his enim deficientibus languor & ſomnus incubat. Somnia ipſis frigora referunt, aquas, pluvias, nives, ſubmerſiones, flumina, ſtagna, maria, réſque alias albas, ob humoris, qui in ipſis abundat, cognationem. Parùm autem comedunt, quia pituita pro alimento ſervit, ac calor etiam deficit, quo excoquantur cibi; qua itidem ex cauſa ſitis vel omnino nulla in eis eſt, vel perexigua.

15. Timidi porro ſunt Phlegmatici, abſterrentúrque facilè ab objectis difficultatibus, & ubi arduum quid aggreſſi fuerint, brevi deſpondent animos, ac ab inceptis omnino deſiſtunt; unde ad excelſa aſpirare non audent, ignavi omnis gloriæ Contemptores. Oritur autem hic timor, repénsque in omnibus iſta debilitas à frigore & ſpirituum inopia. Triſtitiâ

tiâ perpetuò obruti incedunt, quòd puriore ſanguine, ſereni animi ac lætitiæ principio, ſint deſtituti. Unde quemadmodum ipſi non amant, videlicet ùt in aliis affectibus, ſic in iſto languidi, ita non amantur, cùm nec urbanos nec affabiles ſe aliis, ſed triſtes, & obtuſos exhibeant. Cæterùm modeſti, quieti, ac tractabiles ſunt, qua ex parte laudantur. Fit autem illud, quòd ſpiritus turbulenti ac nimiùm calentes, à quibus excitentur, ipſis deſint, aut certè illorum rationem non facilè prævertant. Laborum in ſtudiis patientes ſunt, ob lentam pituitam; ingenio tamen plerumque non excellunt; quia ſpecies in eodem humore merguntur. Cæterùm ùt cibi potúſque, ſomni, & otii copia illis nocet, ſic ſtudia viciſſim & curæ proſunt; quia per hæc torpentes ſpiritus excitantur.

16. Ex interioribus illis exteriora hæc promanant. Motus Phlegmaticis eſt lentior ob frigus, & lentitudinem humoris, durat tamen, eò quòd ſpiritus craſſiores minùs diſſolvantur. Senſus itidem hebetes ſunt, pulſus micat parvus, tardus, & mollis, ob idem frigus humidum. Vaſa habent anguſta ob defectum caloris, qui dilatet, venæque itidem in oculis apparent nullæ. Ex his cauſis corpus iiſdem eſt molle, & ſpongioſum, at craſſum paſſim, & obeſum; eò quòd humor frigidus per obſtrictos poros evaporare non permittatur, ſed maſſam impleat. Coloris

ſunt albi, liveſcentis, aut pallidi; quia & parcioris Sanguinis ſunt, & ne is in externas partes deferatur, Pituita impedit. Cùm verò in frigido, & humido non multi pili creſcant, hinc iſtis non abundant. Albos autem Capillos gerunt, nec porro criſpos, ſed in longum pendulos; illud quidem ex abundantia Phlegmatis, iſtud verò ex defectu caloris.

Atque hæc purorum quatuor Temperamentorum natura eſt, & indoles, ex qua Mixtorum porro conditio facilè poteſt agnoſci.

§. 6.

De Temperamentis Mixtis.

Temperamenta Mixta ſunt frequentiora.

17. SUnt autem Mixta hæc Temperamenta longè frequentiſſima, ùt notatum ſuperiùs eſt, & horum non minor ferè quàm vultuum in Hominibus diverſitas. Quamquam in eodem Homine pro varia ætate Temperamentum quoque ipſum ſoleat non quidem integrè, ſed quadam ſui parte immutari, ùt in Pueritia quidem Pituita, in Juventute Sanguis, in Virili Ætate Cholera, ac in Senectute demum Melancholia, vario in variis exceſſu, dominetur. Qua quidem ratione, qui Juvenis jam aluerat Choleram, majorem Choleræ itidem copiam alet Vir; aut qui Melancholicus virili

virili in ætate fuit, majus Melancholiæ periculum circumferet in Senectute; ætate ſcilicet vim addente Temperamento. Quamquam & hic plurimùm conferant educatio, cibi, occupatio, varia eorum, quibuscum agis, indoles, Regionis etiam, quam incolis, temperies, ac alia id genus; quæ varia vel Temperamentis addere poſſunt, vel demere; ſicque prout ipſamet apta ſunt, aut contraria, itidem Temperamenta in pejus immutare, aut in melius.

18. Sed ut ad Mixti illius Temperamenti exempla veniamus, ac ſpecies; quibusdam Temperamentum evenit ex Cholerico ac Sanguineo compoſitum, quod proin Cholerico Sanguineum dicimus. Atque hi corpore ſunt carnoſo magis quàm pingui, vultu liberali, & qui rubore ſit floridus, fronte exporrecta, & ſemper ſerena, micantibus oculis, capillo fuſcum inter & flavum medio, labris purpureis. Amœnos moribus videas, ſermone affabiles, animo excelſo, ac porro curis vel libero, vel ſuperiore, atque ad alta ſemper tendente, ut gloriam aut comparent, aut partam tueantur. Cerei quoque ſunt ad Majorum nutum. Quorum omnium ratio ex iis petitur, quæ dicta ſunt de duplici Temperamento, ex quo iſtud componitur. Cæterùm felices hi Homines, ſi inconſtantiæ notam fugiant, laudem omnem

Temperamentum Cholerico-Sanguineum.

merentur, ac æſtimationem, ſúntque enimverò ad Virtutem nati.

Phlegmatico-Sanguineum. 19. Alii Temperamentum acquiſivêre Phlegmatico-Sanguineum, ſúntque hi vultu non pallido, ſed albo, purpuráque ſæpiùs haud inamœnâ tincto; os gerunt grave quidem, at ſubridens, corpore mediocriter pingues, ſtaturáque itidem mediocres. Facilè ſibi faciunt ſatìs; ac Litteras colunt quidem, non tamen altè rimantur, contenti ſcientiâ, qua vulgus ſuperent. Munditiem in corpore ac veſtitu amant, amicitias quærunt, quas ùt levi ex cauſa lædunt, ſic facilè redintegrant. Æquali facilitate deſpondent animos, & reſumunt. Quòd ſe aliorum ad nutus inflectere conentur, ſingulos ſibi devinciunt.

Cholerico-Melancholicum. 20. Ex Cholerico quoque ac Melancholico Temperamento fit commixtio, quam temperiem deſignant vultus ſubniger, frons ſevera, caro exſucca, oculi vivaces, capilli atri, membra calida. Ergo Cholerico-Melancholici graves ſunt in agendo, in cœptis conſtantes, ſolitudinis, ac laboris amantes, judicio pertinaces, mente ad abſtruſa quæque ſpeculanda perſpicaces, ingenio acres, criſi mordaces, odio intenſi, ac diuturni.

Phlegmatico-Melancholicum. 21. Sed Phlegmatico-Melancholici qui ſunt, luridum, ſqualidum, tetricúmque vultum gerunt, capillo ſunt ferè fuſco. Sermone utuntur gravi ac lento, mo-

moroſa iis & ingrata converſatio, ingratique ipſi moroſitate ſua itidem omnibus accidunt. Corporis & animi viribus languidi ſunt, pigróque in otio marceſcunt. Jam verò! felix utique ille eſt, cui indoles obvenit ad virtutem facilis,ac prona. Cæterùm quamcunque acceperis, in illud incumbendum, ut quæ bona in te ſunt, excolas, ac perficias, quæ autem mala & vitioſa, ea porro compeſcas, & corrigas. Atque hunc in finem eſt Moralis Diſciplina.



PHILOSOPHIA MORALIS.

DIVISIO OPERIS.

In Præfat. PHiloſophia Moralis, ùt vidimus, ea docet, quæ faciunt ad Mores juxta rectam Rationem ordinandos, ac porro ad bene beatéque vivendum. Quia ergo Beatitudo naturalis quidem, ſi Ariſtoteli credimus, in operatione Virtutis perfectæ ſita eſt; ea verò, quæ naturam ſupereminet, ùt D. Thomas explicat, in clara cognitione, ac inde in pleno amore DEI, quæ itidem Virtutibus oportet acquiri; ideo quæ Moralis Doctrina tractat, ferè ad Virtutem reducuntur. Hæc ergo deinceps in ſeptem partes, ſeu totidem Libros, diviſa exponere eſt animus. Primo proin Libro de Virtute in Genere erit agendum. Secundo de Virtutibus Cardinalibus. Tertio de Virtutibus annexis Juſtitiæ. Quarto Virtutes explicabuntur, quæ ad Fortitudinem ſpectant; Quinto autem eæ, quæ ad Temperantiam. Sexto diſputabitur de Affectibus, ſeu, ùt vocant, Paſſionibus. Septimo denique ſpeciatim de Amicitia. Addetur autem etiam explicatio de Virtute Heroica. Cœptis adſpiret DEUS.

L. 1. Ethic. C. 7. A. 2.

1. 2. Q. 4. A. 4. in C.

PHI-

PHILOSOPHIA MORALIS.

LIBER I.

DE VIRTUTE IN GENERE.

DE Virtute in Genere Septem Capita ſunt pertractanda. Primum quid ſit Virtus. Secundum quotuplex. Tertium de Æqualitate Virtutum. Quartum eſt de Connexione Virtutum. Quintum de Medio; Sextum de Cauſa Virtutum. Poſtremum de Conditionibus Humani Actûs.

CAPUT I.

Quid ſit Virtus.

AGemus hic de Virtute humana; nam per hanc ordinantur Hominum Mores. Ut autem hæc percipiatur, explicandum primò, Quid ſit Virtus univerſaliſſimè ſumpta; Dein cùm Virtus humana definiatur per Habitum, de Habitibus eſt agendum; Ac poſtremò ponenda eſt ipſa Virtutis humanæ Definitio.

§. I.
Quid ſit Virtus univerſaliſſimè ſumpta.

Quid ſit Virtus univerſim ſumpta.
Ariſtot. Lib. 2. Eth. C. 6.

1. Virtutem univerſim, & ùt convenit unicuique ſingulatim rei, dicimus, quæ facit bonum habentem, & opus ipſius bonum reddit. Ita Virtus Oculi eſt, quæ facit Oculum bonum, & ut bene videat; Virtus Equi, quæ facit Equum bonum, & ut idoneus ſit ad bene exercèndas operationes Equi, quales ſunt currere, aut aptè geſtare Equitem.

2. Pari ratione Virtutes Herbarum, vel Medicinæ nominamus, quæ ad ſanitatem ſunt aptæ, ſeu ad uſus id genus alios. Unde Virtus quoque Hominis erit, quæ faciet, ut Homo bene exerceat operationes humanas.

§. 2.
De Habitibus.

Quid ſit Potentia, Affectus, aut Habitus

3. Loquemur autem de Virtute Hominis propria, quæ eſt ſola Virtus Animæ; Virtus enim Corporis eſt Homini communis cum aliis Animalibus. Cùm igitur Virtus ducat ad operationem, tria ſunt in Anima, quæ velut principia diſponunt ad operandum: Potentia videlicet, Affectus, & Habitus; Unde in uno ex his genere Virtutem ſtare eſt neceſſe. Potentiam vocamus Facultatem Animæ ſimplici-

pliciter neceſſariam ad operandum; velut Intellectus, & Voluntas ſunt Potentiæ; quia ſimpliciter ac abſolutè neceſſariæ homini ſunt ad intelligendum & volendum. Affectus nominamus commotiones, ſeu actus appetitûs ſenſitivi, ùt ſunt Ira, vel Odium. Denique Habitus eſt qualitas quædam adjuvans animam ad ſuas operationes.

Virtus eſt in genere Habitûs.

4. Jam verò Virtus non eſt in genere Potentiæ. Per Virtutem enim efficimur boni, per Potentias autem nec boni nec mali efficimur, nec quiſquam laudatur, vel vituperatur inde, quòd poſſit benè aut malè agere, ſed ſi agat. Neque porro Virtus eſt in genere Affectûs; nam Affectus ſunt motus quidam: Virtutes autem non ſunt motus, ſed diſpoſitiones, ùt deinceps magis patebit; unde oportebit Virtutem in genere Habitûs contineri.

Quotuplex ſit Habitus.

5. Sed duplex primò ponitur Habitus: Acquiſitus, & Infuſus. Acquiſitus eſt, quem nobis ipſis per noſtros actus comparamus. Infuſus eſt, quem DEUS nobis infundit; atque hic alius eſt Naturalis; alius, qui Naturam tranſcendit. Ille inditur à DEO Potentiæ ad naturales actus, qualem habuerunt Adamus, Salomon, aliique, dum ſcientiâ infuſâ cognoverunt naturas rerum; Iſte ad actus, qui naturæ vires excedunt. Tales ſunt Habitus Fidei, Spei, & Charitatis. Jam verò cùm Potentia det ſimpliciter poſſe, ùt loquuntur; Habitus Naturales, ùt itidem

ajunt, dant facilè poſſe, ac illis etiam abſentibus poteſt poni actus, quamquam difficiliùs. Habitus autem, qui naturam ſupereminent, dant non quidem facilè, ſed ſimpliciter poſſe, non minùs ac Potentia; ùt ponunt Theologi.

Habitus conſiſtunt in ſpeciebus roboratis, & coordinatis.

6. Generationem porro, & indolem Habituum hanc exponunt Philoſophi. Dantur in noſtris Potentiis quædam ſpecies. Sunt autem vulgò ſpecies iſtæ imago aliqua rerum, circa quas ſumus verſati, & quæ poſt actum exercitum remanent in Potentia. Ut ſi quis agnovit amandum eſſe DEUM, hujus veritatis imaginem, ac porro ſpeciem, retinet in intellectu. Si autem etiam amavit, amoris itidem ſpeciem ſervat in voluntate. Jam verò Habitus conſiſtit in ipſis ſpeciebus actuum præteritorum, roboratis, & coordinatis, ſiintque tales ſpecies ea enimverò qualitas, quam paulò antè diximus eſſe Habitum.

Quandonam roborentur, & coordinentur.

7. Atque tunc roborantur ſpecies, quando plures, & vivaciores de eadem re ab actibus relictæ congregantur. Coordinantur verò, cùm eæ ita producuntur ad ſeriem, ut unâ excitatâ facilè excitentur & reliquæ. Dicta igitur hæc ſunto de Habitibus ſive bonis, qui ad bonum ferunt, ſive malis, qui ad malum; nam par in natura utrorumque eſt ratio.

§. 3.

§. 3.
Definitio Virtutis Humanæ.

8. SEd ex his, quæ hucuſque attulimus, ſponte fluit aptiſſima æquè ac facillima Virtutis humanæ Definitio, & quam totidem verbis ipſe Philoſophus ponit. Videlicet humana, ſeu Hominis Virtus, eſt Habitus, ex quo & bonus Homo ipſe efficitur, & bene opus ſuum reddit. *Definitio Virtutis Humanæ.* Ariſtot. L. 2. Eth. C. 6.

9. Habitus igitur eſt humana Virtus, ſed bonus; quippe qui ad bonum ferat. Unde quemadmodum Habitus quivis conſiſtit in ſpeciebus actuum præteritorum roboratis & coordinatis, ita etiam Humana, Acquiſitáque Virtus. Hæc igitur ſunt ipſæ ſpecies, ùt diximus, diſpoſitæ, & quas per frequentes actus ſibi ille acquiſivit, in quo eſt Virtus. Infuſa autem Naturalis Virtus, cùm & ipſa det facilè poſſe, in ejuſmodi itidem ſpeciebus fortaſſis conſiſtit, aut in una pluribus æquivalente. Quæ autem naturam tranſcendit, cum non det facilè, ſed ſimpliciter poſſe, ùt eſt notatum, hinc videtur non in ſpeciebus eſſe ſita, ſed in qualitate. Sed has poſtremas non quidem nos actibus noſtris acquirimus, verùm eas nobis infundit DEUS. *In quo Virtus hæc conſiſtat.*

10. Ergo Temperantiam habebit, qui poſitis ſæpius Temperantiæ actibus plures ſibi temperanter agendi ſpecies comparaverit; Fortitudinem, ſi per ordinatos fortes actus ſpecies itidem iteratas ad forti- *Acquiritur per frequentatos actus.*

ter

ter agendum; Juſtitiam ſi ad juſtè; Prudentiam, ſi ad prudenter operandum, atque ita Virtutes quaſvis percurrendo. Non minùs ac ſi quis frequenter canendo ad regulas Muſicæ, ordinatas canendi ſpecies collegit, habitum Muſicæ poſſidet, ſeu Muſicæ artem. Aut ſi quis, quia ſæpius aptè pinxit, ordinatas roboratáſque ſpecies ad pingendum juxta præcepta artis pictoriæ poſſidet, ipſam Pictoriæ artem habet.

An Virtus ex habitu Denominet, vel ex actu.

11. Ex quibus etiam Temperantis, vel Fortis nomen fluit, aut quacunque demum ex Virtute quis nuncupabitur. Sed hi ex Virtutibus Tituli vel ab habitu deſumi poſſunt vel ab actu. Itaque qui ordinatas ad Temperantiam ſpecies collectas habet, ac proin Temperantiæ habitum, propriè Temperans dicetur, nimirum ex habitu. Dum verò quis Temperantiæ actum elicit, exinde etiam Temperans dici poterit, velut qui actu temperat ſeſe. Cæterùm nomen potiſſimùm ab habitu deſumitur, quippe qui permaneat, & ipſa Virtus ſit, cùm tamen actus pertranſeat, & duntaxat emanet ex virtute, aut ad eam formandam concurrat. Rurſus ùt Pictorem quempiam vocare poſſes, qui actu pingit; Pictorem tamen vulgò dicimus, in quo pingendi eſt ars, ſive habitus.

ARTI-

CAPUT II.

Quotuplex ſit Virtus.

AD apertam Virtutis Diviſionem primò exponendæ ſunt partes, ſeu Potentiæ animæ humanæ; Dein indicandum, in quibus ex his degat Virtus; Tum ſequitur ipſa Virtutum prima Diviſio; Poſtremùm exhibentur ſigillatim Virtutes Theologicæ, Intellectuales, ac Morales.

§. I.

Quænam ſint partes, aut Potentiæ Animæ Humanæ?

12. VIrtutem humanam in Hominis Anima ſedere jam diximus, atque in ea eſſe habitum. Habet autem Anima Hominis tres velut partes, non quidem re, ſed ratione, ac noſtro concipiendi modo diverſas, quarum unâ vegetamur, alterâ ſentimus, tertiâ ratiocinamur. Primam cum plantis, alteram cum brutis, tertiam cum Angelis gerimus communem. *Triplex eſt Animæ humanæ pars, ſcilicet Vegetativa, Senſitiva, & Rationalis.* Cap. ſuper. §. 2. & 3.

13. Sed ex duabus poſtremis utraque binam facultatem habet, ſive, ùt ajunt, Potentiam, apprehendendi unam, alte- *Quid ſit Appetitus vel Concupiſcibilis,*

vel Iraſcibilis. alteram appetendi. In ea itaque quâ ſentimus, parte apprehendendi vis eſt Phantaſia, appetendi autem vis eſt appetitus Senſilis, ſeu, ut loquuntur, Senſitivus. Sed hic vel verſatur circa res à phantaſia objectas ſeu bonas ſeu malas, ſimpliciter prout in ſe ſunt, nec ſpectando rationem ardui; & tunc Concupiſcibilem vulgò nominant; vel verſatur circa res itidem ſeu bonas ſeu malas, ſed determinatè ùt arduas, ac tunc appellant Iraſcibilem. Facultas porro rationalis apprehendendi eſt ipſa Ratio, ſive Intellectus; & appetendi Facultas Rationalis eſt Voluntas.

Ponitur etiam in Homine Memoria tum Materialis, tum Spiritualis. 14. His omnibus ſuperinfertur Memoria; poteſtque iſta dici Vis recordandi res olim cognitas; quod itidem fit, ùt ajunt Philoſophi, ope ſpecierum ab illis rebus, aût certè earum cognitione relictarum. Duplex adſtruitur; una, quæ in Intellectu ipſo ſedet, & ſpecies adhibet ſpirituum naturam indutas. Altera, quæ in parte Animæ ſenſitiva, eòque ùt volunt, ſenſili organo, ſive illa occipitii parte, locum habet, quod Cerebellum vocant, & prognatis materiâ ſpeciebus utitur. Hanc porro etiam bruta obtinent, utramque autem Homo; quamquam dum mortali hac in vita degimus, vix excitatur illa abſque iſtius motu, ob connexionem, quam cum eadem habet, & noſtram à Senſibus pendendi indolem. Eſt etiam utraque Potentia quædam Animæ, non verò, quæ agat, ùt priores illæ, ſed

ferè

ferè quæ, quin operetur quidquam ipſa, concreditas ſibi videlicet rerum ſpecies ſervat, quas dein Anima, cùm voluerit, reſumet. Atque his modò habes integram partium Animæ humanæ, Potentiarúmque diſtributionem.

§ 2.

In quibuſnam Animæ Humanæ partibus, aut Potentiis, degat humana Virtus.

15. JAm verò in prima illa Animæ parte, quâ vegetamur, humana Virtus non eſt; præterquam enim quòd communis itidem nobis ſit non modò cum brutis, ſed etiam cum plantis, illius Operationes liberæ non ſunt, nec porro pendent ex rationis imperio; cùm inſcii etiam aut dormientes vegetemur, nutriamúrque videlicet ac creſcamus: liberam autem & ratione perfectam Virtutem eſſe oportet, ùt patebit deinceps. *Virtus humana non eſt in potentia vegetativa.*

16. Sed primò Intellectus poteſt eſſe Virtutum quarumdam Sedes; quippe in quo habitus eſſe valeant, à quibus perficiatur ipſe, & quibus bene opus ſuum reddat. Sed Voluntatem quoque manifeſtum eſt poſſe à Virtutibus incoli, ob eandem rationem. *Eſt autem in Intellectu & Voluntate.*

17. Cæterùm quas appetendi vires *An eadem eſſe poſſit in*

dici.

Appetitu Senſitivo. dicimus, ſive Iraſcibilem, ſive Concupiſcibilem, duplici modo poſſunt ſumi. Primò quidem ùt ſunt præcisè partes appetitûs ſenſilis, atque ita Virtutem non ſuſcipiunt; quia neque rationem. Rurſum autem ùt rationi ſubſunt, cujus imperiis in Homine natæ ſunt obedire, & ſic Virtutis queunt eſſe ſedes, quia & principium humani actûs.

Sed rurſus non eſt in Phantaſia; nec in Memoria. 18. In Phantaſia denique aut Memoria Habitus quadam ratione eſſe poſſunt; cùm in iis ſpecies coordinari valeant, & roborari; eas tamen vires non dicimus à Virtute incoli; quia in illis ſcilicet Potentiis eſt Virtus, in quibus perficitur opus bonum, & expletur: in Phantaſia autem & Memoria non perficitur opus; cùm vires hæ ſpecies duntaxat aut primò excipiant, aut porro conſervent, quæ deinceps ad aliorum Potentiarum operationes famulentur. Sed jam tandem quotuplex ſit humana Virtus, diſpiciamus.

§. 3.

Quotuplex ſit humana Virtus.

Virtus humana eſt duplex, Intellectualis nimirum, & Moralis. S.Thom. 1. 2. Q. 58. 19. PRimò igitur humana Virtus eſt duplex, nimirum Intellectualis una, Moralis altera. Atque hæc princeps eſt ejus Diviſio, quam cum Philoſopho Sapientes reliqui ponunt. Et verò, ùt evincit D. Thomas, Virtus humana eſt habitus

habitus quidam perficiens Hominem ad bene operandum. Principium autem humanorum actuum in homine non eſt niſi duplex, ſcilicet Intellectus, ſive Ratio, & Appetitus; hæc enim ſunt duo moventia in Homine, ùt dicit itidem Stagyrita; unde oportet, omnem Virtutem humanam eſſe talem; quæ perficiat aliquid ex iſtis principiis. Si ergo Intellectum perficiat ad bonum Hominis actum, erit Virtus Intellectualis; Si verò Appetitum ſeu rationalem, ſeu ſenſilem, dicetur Virtus Moralis.

A. 3. in C. Lib. 2. Ethic. C. 1. Loc. hic cit.

L. 3. de Anima Text. 48.

20. Ultronea proin eſt hæc Virtutis humanæ partitio, & quæ ſponte fluat. Nec verò huc ſpectant Virtutes Theologicæ, quæ humanæ non ſunt, ſed ſupra Virtutes humanas; cùm Virtutes Hominis ſint, videlicet ùt eſt factus particeps Divinæ Gratiæ. Duplex nimirùm eſt Hominis Beatitudo, naturalis una, ac altera, quæ naturam ſupereminet. Per Virtutem verò perficimur ad actus, quibus in Beatitudinem ordinamur. Itaque quemadmodùm ad acquirendam Beatitudinem naturalem, Virtutes naturales humanæ requiruntur; ita ad eam adipiſcendam, quæ naturam tranſcendit, neceſſariæ itidem ſunt Virtutes aliæ, quæ naturales emineant, ſíntque hæ Virtutes Theologicæ, quas porro non niſi à ſolo DEO eas infundente obtinemus.

Ad eam non ſpectat, ſed eam ſupereminet Virtus Theologica.

S. Th. 1. 2. Q. 62. A. 2. in C.

§. 4.

Quotuplex ſit Virtus Theologica.

Virtus Theologica eſt Triplex: Fides, Spes, & Charitas.
S. Thom. L. c. A. 3. in C.

21. TErnæ autem numero ſunt Virtutes Theologicæ, nimirum Fides, Spes, & Charitas. Quippe ùt ad Beatitudinem naturalem, ſic etiam ad feliciorem illam, & quæ ultra naturæ limites exporrigit ſeſe, tum ratione, tum appetitu ordinatur Homo. Ratione ergo, ſeu Intellectu, contingenda ſunt ſuperna Divino lumine credibilia, ad quæ eſt Fides. Voluntate autem ſuperna vel ſperantur, utpote quæ obtineri queant, atque ad hæc eſt Spes; vel amantur, ac ſummæ illi felicitati, quæ tandem DEUS eſt, unimur quodammodo, & adhæreſcimus, ad quæ eſt Charitas. Unde triplex prodit Theologica Virtus. Sed ad humanam redeamus.

§. 5

Quotuplex ſit Virtus Intellectualis.

Virtutes Intellectuales ſunt quinque:
L. 6. Ethic. C. 3.

22. IGitur Intellectuales Virtutes univerſim quinque numerantur, ex quibus tres ſunt duntaxat circa cognitiones, poſtremæ duæ etiam circa opus. Quæ circa cognitiones verſantur, has ponit Philoſophus: Intellectum, Sapientiam, & Scientiam, quæ verò circa opus, Artem, & Prudentiam.

23.

23. Intellectus, qui inter Virtutes numeratur, non ille eſt, quem Potentiam intelligendi dicimus; nec enim Potentia Virtus eſt, aut Habitus; Sed Intellectus iſte, ùt definiunt, eſt habitus primorum principiorum. Scilicet dantur veritates, quarum notitia ab ipſa natura nobis eſt ingenita, quales ſunt iſtæ: Nihil poſſe ſimul eſſe & non eſſe; aut: Majores eſſe colendos. Has porro prima principia ſolemus dicere; eò quòd probari ulteriùs non indigeant, ſed velut ultro pateant, ac proin ſint primæ. Notitia igitur horum principiorum, atque in iis facilitas, Virtus Intellectualis eſt, quam Intellectum nuncupamus. *Intellectus.*

24. Sapientiam definiunt eſſe rerum præſtantiſſimarum Scientiam per cauſas altiſſimas. Sed Sapiens duplici ratione dici quis poteſt. Primò ſimpliciter ac abſolutè, dein in aliquo genere. Igitur ſimpliciter ille dicitur Sapiens, qui conſiderat cauſam ſimpliciter altiſſimam totius Univerſi, quæ DEUS eſt; atque talem Sapientiam vocant Theologiam. Ille autem Sapiens dicitur in unoquoque genere, qui conſiderat cauſam altiſſimam illius generis; ùt in genere ædificii artifex, qui diſponit formam Domûs, dicitur Sapiens, reſpectu inferiorum Artificum, qui dolant ligna, vel parant lapides. Et in genere totius humanæ vitæ Sapiens dicitur ille, qui prudens eſt, inquantum videlicet ordinat humanos actus, ad debitum finem. *Sapientia.* *Quæ eſt vel ſimpliciter talis;* *Vel in aliquo genere.*

Quamobrem in rebus humanis Sapientia eſt Univerſalis ea Prudentia, ſive quod idem hic ſonat, Moralis Philoſophia, quæ mores dirigit & Actiones Hominum. Atque de hac ponitur illud in Sacris Paginis: Sapientia eſt Viro Prudentia.

Prov. 10.

Scientia.

25. Scientia porro dici poterit Habitus demonſtrativus rei per cauſas certas, & fallere neſcias. Sic Dialecticam vocamus Scientiam; quia ex principiis certis verſatur circa ratiocinationes, & ſic ad ea, circa quæ eſt, adhibet cauſas, non quidem ſemper altiſſimas, ſed tamen certas, & quæ non fallant.

Ars.

26. Superſunt Ars, & Prudentia. Igitur Ars definitur in Scholis eſſe Habitus vera cum ratione effectivus, ùt loquuntur, non moraliter. Id eſt, Ars eſt Habitus, qui ex certis regulis opus aliquod efficit, quamvis non tale, quod ex directione Artis ad Mores pertineat; velut eſt habitus pingendi; nam iſte ex ſuis regulis & præceptis efficit imaginem, qua in re opus intendit, non autem Mores. Prudentiam verò definiunt eſſe Habitum vera cum ratione activum circa ea, quæ bona vel mala ſunt Homini, atque iſta, ùt diximus, Mores ordinat.

Prudentia.

§. 6.

Quotuplex ſit Virtus Moralis.

Ex Moralibus Virtutibus aliæ ſunt

27. SEd modò negotii noſtri ferè medulla tangitur, & ex hinc po-

potiſſimùm ducent exordium, quæ varia deinceps nobis exponenda ſuccedent. Dici igitur poſſet, alias Virtutes Morales eſſe circa animi affectus, velut Manſuetudinem, alias circa operationes, qualis eſt Religio. En verò expeditiorem longè, & ab omnibus receptam Virtutum, de quibus agimus, Diviſionem. Ex Moralibus Virtutibus quædam ſunt Primariæ, ſeu ùt vulgò appellant, Cardinales; quædam autem Secundariæ, ſeu Primariis annexæ, quæ etiam earum partes vocantur. Porro Cardinales Virtutes numerari quatuor, palàm eſt: Prudentiam, Juſtitiam, Temperantiam, Fortitudinem.

Cardinales, alia Cardinalibus annexa.

Cardinales ſunt quatuor.

28. Scilicet numerus Virtutum deſumi poteſt vel ex ipſarum fine ſeu officio, vel ex potentiis, in quibus poſſibile eſt Virtutem degere; ac utroque modo inveniuntur quatuor Virtutes Morales præcipuæ. Primò quidem finis ac officium Moralis Virtutis eſt, ut rationis bonum procuret, ſeu quod rationi conſentaneum eſt, efficiat. Jam verò rationis bonum vel in ipſa ratione effici poteſt. Atque ad hoc ea Virtus principalis ponitur, quam vocamus Prudentiam. Vel bonum illud circa ea etiam, quæ extra rationem ſunt, rationis ordine conſtituitur; & vel circa operationes, ac tunc eſt Juſtitia; vel circa affectus, ſeu ùt dicimus Paſſiones, & tunc, quia affectus illi duplici ratione repugnare poſſunt rationi, ejúsque bono, duplicem quoque Virtutem poni eſt neceſſe, videli-

Primò ſi earum officium ſpectes.

S.Th. 1. 2. Q. 61. A. 2. in C.

Sunt verò Prudentia.

Juſtitia.

Temperantia.

cet ſi affectus ad aliquid impellit contrarium rationi, eum oportet reprimi, & inde eſt Temperantia; ſi verò ab eo retrahit, quod dictat ratio, ùt fit in timore periculorum, aliiſve id genus, Hominem oportet eo firmari, quod eſt rationis, & ſic eſt Fortitudo.

Fortitudo.

Dein eadem quatuor Virtutes Cardinales ſunt, ſi ſpectes earum ſubjectum.

29. Pariter quatuor ſunt Potentiæ, in quibus valet eſſe Virtus; ut proin ſi cuivis Potentiæ unam Virtutem præcipuam, ac inter reliquas eminentem demus, quatuor rurſum principes Virtutes Morales prodeant. Præprimis in ratione ipſa eſt Virtus. Rationem itaque in genere Morum perficit Prudentia; dein in Voluntate, atque in hac excellit Juſtitia. Tum eſt Appetitus ſenſibilis; ſeu quo concupiſcimus, húncque incolit Temperantia; ſeu quo iraſcimur, & in ardua ferimur, & hunc Fortitudo. Hæc igitur principum Moralium Virtutum diviſió eſto. Quæ verò ſub quavis iſtarum ſunt, ſuo loco deducentur.

Cur Prudentia tum inter Virtutes Intellectuales ponatur, tum inter Morales. S.Th. 2. 2. Q. 58. A. 3.

30. Quæres autem, qua ratione Prudentia Virtutes inter Morales numerari poſſit, cùm tamen paulò antè eadem fuerit Intellectualibus accenſita. Verùm diſtinctionem adhibe, & nodum hunc diſſolviſti. Prudentia ergo ſecundùm eſſentiam ſuam, ac naturam Virtus eſt Intellectualis, unde etiam in Intellectu ſedet. Sed materiam habet communem cum Virtutibus Moralibus, quia eſt recta eorum, quæ aguntur, ratio; atque hoc ex titulo locum tenet etiam Virtutes inter Morales.

31.

31. Sed dicam hic, quæ forſan miraberis. Ipſæ Virtutes Morales, atque harum quævis, duplici ſunt ſpecie; aliæ nimirum Acquiſitæ, aliæ Infuſæ; ut proin Prudentia ſit duplex, alia Acquiſita, alia Infuſa; Juſtitia itidem duplex, Infuſa hæc, illa Acquiſita, ſicque pergendo in cæteris Moralibus Virtutibus omnibus.

Ipſæ porro Virtutes Morales aliæ ſunt Acquiſitæ, aliæ Infuſæ.

32. Atque hæc ipſa eſt Magni Aquinatis doctrina, & affirmatio, qui iſtam ferè rationem reddit. Oportet effectus eſſe cum proportione ad ſuas cauſas, ac ſua principia. Omnes autem Virtutes tam Intellectuales quàm Morales, quæ ex noſtris actibus acquiruntur, procedunt ex naturalibus quibusdam principiis in nobis præexiſtentibus, loco quorum conferuntur nobis à DEO Virtutes Theologicæ, quibus ordinamur ad finem naturâ ſuperiorem. Neceſſe eſt ergo, Virtutibus etiam Theologicis reſpondere alios habitus nobis divinitùs infuſos, qui ſe habeant ad Virtutes Theologicas, ſicut ſe habent Acquiſitæ Virtutes Morales ad principia Moralia Virtutum. Ita Divus Doctor.

Affertur hujus rei ratio.

S. Th. 1. 2. Q. 63. A. 3. in C.

33. Quia ergo Virtutes Morales Acquiſitæ non extendunt ſe ultra ordinem naturæ; ideò Virtutibus Theologicis, quæ rectà feruntur in ipſum DEUM, adduntur Virtutes Morales Infuſæ, quæ ad varia operum genera Hominem perficiunt, ſed itidem in ordine ad DEUM, ac porro ad ea, quæ naturam tranſcendunt.

CAPUT III.

De Æqualitate Virtutum.

HOc loco, quænam Virtutes aliis æquales ſint, aut præemineant, eſt exponendum. Quæri autem primùm poteſt, an Theologicæ præſtent cæteris; Tum an Morales Intellectualibus; Denique ſpecies diverſa Virtutum Moralium Infuſarum ab Acquiſitis eſt explicanda.

§. I.

An Virtutes Theologicæ praemineant cæteris.

Virtutes Theologicæ praeminent cæteris.

34. PRæprimis igitur Virtutes Theologicas nobilitate cæteris anteſtare, tum videlicet Intellectualibus, tum Moralibus quibuſvis, extra dubium omne eſt poſitum; nec modò enim ſunt Potentiæ quædam nobis divinitùs datæ, quibus evehimur ad ſuprema, ſed ipſum DEUM contingunt, quæ porro decora cæteris Virtutibus non ſunt conceſſa.

Et inter has nobiliſſima eſt Charitas.

S.Th. 1.2. Q. 66. A. 6.

35. Ipſas autem inter Theologicas præcipua eſt Charitas; quia DEUM amplectitur proximiùs. Eſt enim Fides de iis, quæ non videntur, Spes de iis, quæ non habentur; ſed Amor Charitatis eſt de eo, quod jam habetur; amatum quippe quodammodo eſt in amante, & etiam amans

amans per affectum trahitur ad unionem amati, unde eſt illud: Qui manet in Charitate, in DEO manet, & DEUS in eo. Atque hæc magni Pauli ſententiæ ſunt innixa: Nunc autem manent Fides, Spes Charitas, tria hæc: major autem horum eſt Charitas.

1. Joan. 4.

1. Corinth. 13.

§. 2.

An Virtutes Morales præemineant Intellectualibus.

36. NObilis enimvero Virtutes inter Morales eſt lis dignitatis. Sed magni Aquinatis ſi ſtemus judicio, deciſa ea eſt, & ſuum utriuſque jus eſt attributum. Ergo ſi Potentiam attendas, quam Virtutes incolunt, aut illud etiam, in quod ea Potentia fertur, Virtutes Intellectuales dignitate præeminent Moralibus, cùm Intellectus, in quo illæ degunt, utpote ipſa in ſe Ratio, nobilior ſit Appetitu, qui Rationem duntaxat participat; ac Intellectus etiam Univerſalia percipit, Appetitus autem res videlicet ſingulares.

Intellectuales ſunt Moralibus nobiliores ſecundùm Subjectum; S.Th. 1.2. Q. 66. A. 3. in C.

37. Si verò in Virtutibus actum, ſeu uſum ſpectes, ſic Intellectuali præcellit Moralis; quia Virtus Intellectualis, cùm Intellectivam tantùm Potentiam perficiat, nec reſpiciat Appetitum, facultatem duntaxat boni operis efficit, non verò ipſum opus bonum. Quòd enim quis teneat habitum Scientiæ, non inclinatur ad uten-

Morales autem ſunt Intellectualibus nobiliores ſecundùm actum.

dum, ſed videlicet ſit potens ſpeculari in his verum, quorum habet Scientiam. Virtus autem Moralis, cùm Appetitum regat, non modò facultatem boni operis efficit, ſed etiam uſum, ac ipſum opus bonum; appetitus enim eſt movere alias potentias ad actum. Itaque cùm Virtus univerſim faciat bonum habentem, eùmque aptet, ut opus ſuum bene reddat, Virtus Intellectualis efficit Intellectum bonum in ordine ad cognitiones; hæ enim ſunt ejus opus; Virtus autem Moralis bonum facit Appetitum in ordine ad ipſas operationes; hæ enim ſunt itidem ejus opus.

Et his magis convenit ratio Virtutis, ac maximè Moralibus Infuſis.

38. Cæterùm quia Virtus exinde nominatur, quòd ſit Principium alicujus actûs, cùm ſit perfectio Potentiæ, ſequitur, rationem Virtutis magis competere Virtutibus Moralibus quàm Intellectualicus; licèt habitus Intellectuales in ſe ſint habitus nobiliores. Ex ipſis autem Moralibus Infuſæ ſunt perfectæ, & ſimpliciter dicendæ Virtutes; quia actibus ſuis ordinant ad finem ſimpliciter ultimùm, ſive ad ſupernam felicitatem. Acquiſitæ autem ſunt Virtutes ſecundùm quid, ùt loquuntur; quia ordinant ad finem ultimum in aliquo genere.

§. 3.

§. 3.

Explicatur diverſa ſpecies Virtutum Moralium Infuſarum ab Acquiſitis.

39. QUamquam poſſet DEUS etiam infundere Homini Virtutes Morales, quæ ejuſdem prorſus eſſent ſpeciei, & ordinis ac Acquiſitæ, & quæ itidem ad actus duntaxat naturales inſervirent; quemadmodùm oculus, quem Servator cæco nato dedit, in eadem ſpecie fuit, ac ille, quem Virtus naturalis efformat, ſervitque ad eundem actum, ſeu ad parem viſioeem. At verò de his non loquimur; quippe quæ, originem ſi excipias, pari cum Acquiſitis conditione incedant. Sed de aliis illis eſt ſermo, quæ ad actus ſupra naturam poſitos extenduntur.

Poſſunt dari Virtutes Morales Infuſæ, quæ præcisè ad actus naturales ſervirent.
S. Th. 1. 2. Q. 63. A. 4. ad 3.

40. Ergo duplici ex capite poſtremæ hæ Virtutes Morales Infuſæ ſpeciem aliam habent à Virtutibus Moralibus Acquiſitis. Primùm ratione boni, quod in ſuis actibus quærunt. Sic Temperantia Acquiſita modum ponit in cibis & potibus, ut hi non obſint valetudini, aut non impediant rationis actum; Infuſa autem itidem Temperantia, ut Homo caſtiget corpus ſuum, & redigat in ſervitutem. Dein ratione eorum, ad quæ ordinantur; nam per Morales acquiſitas bene diſponimur ad

Qua autem ratione defacto differant Virtutes Morales Infuſæ ab Acquiſitis.

ad res humanas, at per Infuſas ad res Divinas, & quæ naturam tranſcendunt.

In Virtutibus Moralibus Acquiſitis non eſt propriè meritum.

41. Ex quibus concludes, in Virtutibus Moralibus Acquiſitis non eſſe propriè meritum ad ſuprema; quia nec ipſæ naturam tranſcendunt. Cæterùm Virtutes Morales Acquiſitæ, præterquam quòd in ordine naturali eximium ſint bonum, & vitæ humanæ decus, famulabuntur forſitan etiam Infuſis haud exiguo earum commodo; quippe ſi in actibus honeſtis naturalibus habeas facilitatem, quam afferunt Virtutes Acquiſitæ, haud paulò erit proniùs actus eoſdem, aut ſimiles à Virtute Infuſa poni, ſed jam in ordine ad ſuperna. Ut pro exemplo ajunt, Fidem Divinam arcanis cæleſtibus faciliùs adhiberi, ſi eadem arcana, fide etiam humana, & ob authoritatem videlicet eorum, qui ea nos docent, ſumus complexi.

Induntur autem Infuſæ ſimul cum Charitate.
1. 2. Q. 65. A. 3. in C.

42. Cæterùm Virtutes Morales, quas Infuſas dicimus, & quæ ad ſuperna tendunt, induntur ſimul cum Charitate, ùt D. Thomas habet; ſique non continuò in iis exercendis ſentiamus delectationem, qualem tamen Habitus afferunt; evenit iſtud, tum quià illæ non dant niſi ſimpliciter poſſe, ſeque habent per modum Potentiæ; tum etiam propter impedimentum externum; ſicut ille, qui poſſidet habitum Scientiæ: patitur difficultatem in intelligendo propter torporem animi, aut corporis morbum. Atque id genus impedimentum in Virtutibus Infuſis poſſunt

eſſe

eſſe diſpoſitiones contrariæ à præcedentibus pravis actibus relictæ; Contra quàm fiat in Acquiſitis, in quibus per exercitium actuum, quo acquiruntur, etiam tolluntur diſpoſitiones contrariæ.

CAPUT IV.

De Connexione Virtutum.

JAm explicandum venit, num Virtutes inter ſe ſint connexæ, an verò aliquæ poſſint eſſe ſine aliis. Quam in rem quinque ſunt pertractanda. Primum, Utrum Virtus Moralis poſſit eſſe ſine Intellectuali; Tum utrum Intellectualis ſine Morali; Subinde quæretur, an Virtutes Morales ſint inter ſe connexæ; Poſtmodùm an exiſtere queant ſine Theologicis; Denique erit examinandum, an inter principia humanorum actuum veniant Dona Spiritûs Sancti.

§. 1.

Utrum Virtus Moralis poſſit eſſe ſine Intellectuali.

43. IGitur Moralis Virtus poteſt eſſe ſine quibuſdam Intellectualibus, videlicet ſine Sapientia, Scientia, & Arte, ùt ponit magnus Aquinas, non tamen ſine Prudentia. Ac ſine Prudentia quidem

Virtus Moralis quamvis ſine aliquibus Intellectualibus eſſe poſſit, non ta-

men ſine Prudentia. dem eſſe non poteſt; quia ad Moralem Virtutem neceſſe eſt, ut bene eligat; ad bonam verò electionem duo requiruntur, primò ut habeatur recta intentio ad finem; atque iſtud ponitur per Virtutem Moralem, quæ inclinat Appetitum ad bonum conveniens Rationi, hic autem eſt finis debitus. Tum ut rectè ſeligantur a 1. 2. Q. 58. A. 4. in C. hibeantúrque media, quæ conducunt ad finem; atque iſtud haberi nequid, niſi à Ratione, quæ rectè judicet, ſuadet, ac imperet. Pertinent verò iſti actus ad Prudentiam, ùt deinceps videbimus. Unde Virtus Moralis ſine Prudentia eſſe non poteſt.

Nec ſine Intellectu. 44. Sed, quod conſequitur, neque ſine Intellectu. Per Intellectum enim præberi oportet principia naturaliter nota, ſive ad cognoſcendum feramur, ſive ad operandum. Quemadmodum itaque in Scientiis recta ratio prout procedit ex principiis naturaliter cognitis præſupponit intellectum, ſeu habitum eorum principiorum, ita etiam in operationibus Prudantia, quæ eſt recta ratio agendorum.

Quomodo in quibuſvis Probis ſit Prudentia: S. Th. Loc. Cit. ad 2. 45. Opponet autem hìc aliquis. Per Virtutem Intellectualem, ac proin per Prudentiam, conſequitur Homo rationis uſum perfectum. ſed quandoque contingit aliquos, in quibus non multùm viget rationis uſus, pollere tamen Virtute, & eſſe DEO acceptos: Ergo videtur Virtus Moralis poſſe eſſe ſine Intellectuali, ac porro ſine Prudentia. Ad quam proinſtan

inſtantiam repono ex Divo Thoma, In Hominibus Virtute præditis neceſſe non eſſe vigere ad omnia Rationis uſum; ſed ad ea videlicet, quæ ſunt agenda ſecundùm Virtutem; atque ad iſta Rationis uſu pollent, quicunque Virtutem habent. Unde quos ſubin Homines Simplices, aut Bonos vulgò appellant; quia carent profanâ aſtutiâ, poſſunt eſſe Prudentes, ac illud implere: Eſtote Prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ. Matthæi 10 V. 16.

§. 2.
An Virtus Intellectualis poſſit eſſe ſine Morali.

46. JAm verò Virtutes aliæ Intellectuales ſine Virtute Morali eſſe poſſunt, ùt habet Divus Thomas, ſed ſine hac Prudentia eſſe non poteſt. Ratio eſt; quia Prudentia eſt eorum, quæ aguntur, ratio. Cùm autem actiones circa ſingularia verſentur, oportet eam Rationem rectam conſtitui non modò ex Principiis univerſalibus, ſed & particularibus. Ergo univerſalia quidem agendorum Principia habet Homo per Intellectum, quem Virtutem dicimus, vel per Habitum Scientiæ; ſed iſtud non ſufficit ad rectè agendum circa ſingularia; poteſt enim id genus univerſale principium cognitum per Intellectum, vel Scientiam corrumpi determinato in negotio per

Virtutes Intellectuales, Prudentiâ exceptâ, eſſe poſſunt ſine Moralibus.

Loc. Cit A. 5. in C.

Affe-

Affectum pravum; velut appetenti turpes delicias, cùm Voluptas vincit, videtur eſſe bonum, quod appetit, licèt ſit contra univerſale judicium Rationis. Unde ad ſingularia principia eorum, quæ aguntur, & quæ fines ſunt, oportet Hominem perfici per quoſdam Habitus, quibus facilè ipſi evadat, ac uſitatum rectè judicare de fine; atque hoc fit per Virtutem Moralem; nam qui Virtute eſt præditus, rectè judicat de fine Virtutis, ùt inquit Philoſophus; (L. 3. Ethic. C. 4.) & ideo licèt ad cæteras Virtutes Intellectuales non requiratur Virtus Moralis, hæc tamen neceſſaria eſt ad rectam agendorum rationem, quæ eſt Prudentia.

§. 3.

An Virtutes Morales ſint inter ſe connexæ.

Virtutes Morales Imperfectæ non ſunt inter ſe connexæ, ſecùs Perfectæ. S. Th. 1. 2. Q. 65. A. 1. in C.

47. AT circa ipſarum inter ſe Virtutum Moralium connexionem notari oportet, Virtutem Moralem accipi poſſe vel ùt eſt perfecta, vel ùt eſt imperfecta. Ac imperfecta quidem Virtus Moralis nihil eſt aliud, quàm inclinatio quædam, quam ſive à natura, ſive ex aliqua aſſuetudine habemus ad opus bonum perficiendum. Hac itaque ratione acceptæ Virtutes Morales non ſunt connexæ; Videmus enim quoſdam vel ſuâmet indo-

indole, vel quadam conſuetudine promptos eſſe ad opera Liberalitatis, qui tamen prompti non ſunt ad opera Caſtitatis. Perfecta autem Virtus Moralis eſt Habitus inclinans in bonum opus bene agendum, & ſic Virtutes Morales omnes inter ſe mutuò connectuntur, ut una nequeat eſſe ſine altera.

48. Rei porro hujus ratio duplex aſſignatur, prout duplici modo Virtutes præcipuæ, & quas dicimus Cardinales, condividuntur. Si enim hæ ponantur eſſe generales ad Virtutem quamlibet Moralem conditiones, manifeſtum eſt, Virtutes Morales non poſſe inter ſe disjungi; nec enim firmitas animi habet laudem Virtutis, ſi ſine moderatione ſit, vel rectitudine, aut Prudentia; caret enim aliqua conditione ad Virtutem requiſita, párque eſt ratio in cæteris tum conditionibus, tum Virtutibus. Et hanc rationem connexionis affert in Libris Moralium Gregorius Magnus, ſubdítque: Prudentia vera non eſt, quæ Juſta & Temperans, & Fortis non eſt; nec perfecta Temperantia, quæ Fortis, Juſta, & Prudens non eſt; nec Fortitudo integra, quæ Prudens, Temperans, & Juſta non eſt: nec vera Juſtitia, quæ Prudens, Fortis & Temperans non eſt. *Sive Cardinales ponantur eſſe generales harum omnium conditiones;* L. 22. Moralium C. 1.

49. Si verò principes illæ, ac ùt loquimur, Cardinales Virtutes inde nominentur, quia illud contingunt, quod præcipuum eſt in quavis materia; connexionis, quam Virtutes Morales inter ſe habent, *Sive itidem Cardinales ponantur contingere, quod eſt præcipuum*

Affectum pravum; velut appetenti turpes delicias, cùm Voluptas vincit, videtur eſſe bonum, quod appetit, licèt ſit contra univerſale judicium Rationis. Unde ad ſingularia principia eorum, quæ aguntur, & quæ fines ſunt, oportet Hominem perfici per quoſdam Habitus, quibus facilè ipſi evadat, ac uſitatum rectè judicare de fine; atque hoc fit per Virtutem Moralem; nam qui Virtute eſt præditus, rectè judicat de fine Virtutis, ùt inquit Philoſophus; & ideo licèt ad cæteras Virtutes Intellectuales non requiratur Virtus Moralis, hæc tamen neceſſaria eſt ad rectam agendorum rationem, quæ eſt Prudentia.

L. 3. Ethic. C. 4.

§. 3.

An Virtutes Morales ſint inter ſe connexæ.

Virtutes Morales Imperfectæ non ſunt inter ſe connexæ, ſecùs Perfectæ. S. Th. 1. 2. Q. 65. A. 1. in C.

47. AT circa ipſarum inter ſe Virtutum Moralium connexionem notari oportet, Virtutem Moralem accipi poſſe vel ùt eſt perfecta, vel ùt eſt imperfecta. Ac imperfecta quidem Virtus Moralis nihil eſt aliud, quàm inclinatio quædam, quam ſive à natura, ſive ex aliqua aſſuetudine habemus ad opus bonum perficiendum. Hac itaque ratione acceptæ Virtutes Morales non ſunt connexæ; Videmus enim quoſdam vel ſuâmet indo-

indole, vel quadam conſuetudine promptos eſſe ad opera Liberalitatis, qui tamen prompti non ſunt ad opera Caſtitatis. Perfecta autem Virtus Moralis eſt Habitus inclinans in bonum opus bene agendum, & ſic Virtutes Morales omnes inter ſe mutuò connectuntur, ut una nequeat eſſe ſine altera.

48. Rei porro hujus ratio duplex aſſignatur, prout duplici modo Virtutes præcipuæ, & quas dicimus Cardinales, condividuntur. Si enim hæ ponantur eſſe generales ad Virtutem quamlibet Moralem conditiones, manifeſtum eſt, Virtutes Morales non poſſe inter ſe disjungi; nec enim firmitas animi habet laudem Virtutis, ſi ſine moderatione ſit, vel rectitudine, aut Prudentia; caret enim aliqua conditione ad Virtutem requiſita, párque eſt ratio in cæteris tum conditionibus, tum Virtutibus. Et hanc rationem connexionis affert in Libris Moralium Gregorius Magnus, ſubdítque: Prudentia vera non eſt, quæ Juſta & Temperans, & Fortis non eſt; nec perfecta Temperantia, quæ Fortis, Juſta, & Prudens non eſt; nec Fortitudo integra, quæ Prudens, Temperans, & Juſta non eſt: nec vera Juſtitia, quæ Prudens, Fortis & Temperans non eſt.

Sive Cardinales ponantur eſſe generales earum omnium conditiones;

L. 22. Moralium C. 1.

49. Si verò principes illæ, ac ùt loquimur, Cardinales Virtutes inde nominentur, quia illud contingunt, quod præcipuum eſt in quavis materia; connexionis, quam Virtutes Morales inter ſe habent,

Sive itidem Cardinales ponantur contingere, quod eſt præcipuum

in quavis materia. bent, rationem affert Philoſophus, eáſque porro conjungit in Prudentia. Videlicet, ùt paulò antè diſſeruimus ipſi, nulla Virtus poteſt eſſe ſine Prudentia: Sed nec Prudentia valet eſſe ſine Virtutibus Moralibus; Unde ſequitur, Virtutes quoque Morales in Prudentia inter ſe colligari; ùt in exemplo, Temperantia non poteſt eſſe ſine Prudentia, Prudentia autem nequit eſſe ſine Juſtitia, proin nec Temperantia poteſt eſſe ſine Juſtitia. Ex quo eſt illud Ambroſii: Connexæ ſibi ſunt, concatenatæque Virtutes, ut qui unam habeat, plures videatur habere; aut etiam Tullii. Si unam Virtutem confeſſus es te non habere, nullam neceſſe eſt te habiturum.

L. 6. Ethic. C. ult.

In Lucæ Caput 6.

2. De Tuſcul. Quæſt.

Nec obeſt, quòd aliquarum exercitium occurrat, non item aliarum; 50. Ergo] firma ſatis hæc ſunt tum ſe ipſis, tum authoritate. Superant tamen, quæ ſcrupulum movere poſſent. Videlicet Virtus Moralis, ùt mos eſt Habituum, acquiritur actuum exercitio: poteſt autem quiſpiam exercere ſeſe in actibus alicujus Virtutis, quin exerceat ſe in Actibus alterius; videtur proin una Virtus Moralis haberi poſſe ſine alia. Dein numquid Magnificentia, & Magnanimitas Virtutes quædam Morales ſunt? at ſine his poteſt quis poſſidere cæteras, Philoſopho teſte; cujus ſententiâ inops non poteſt eſſe Magnificus, qui tamen habere poteſt alias quasdam Virtutes; & qui parvis eſt dignus, hiſque dignum ſe cenſet, Temperans eſt, Magnanimus autem non eſt. Concludi proin videtur oportere,

4. Ethic. C. 2.

tere, Virtutes Morales invicem non eſſe connexas.

51. Verùm haud ita. Virtutum quippe Moralium aliæ ſunt ad ea, quæ paſſim in omni Hominum vita occurrunt agenda, aliæ autem ad ea, quæ fiunt in eminentiore ſtatu. Circa ea igitur omnia, quæ paſſim occurrunt, oportet Hominem bene operando exerceri, atque ſic acquiret Habitus omnium Virtutum Moralium; etenim ſi circa unam materiam exerceret ſeſe, non autem circa aliam, ùt circa iras refrænandas, non autem circa libidines, acquiret quidem habitum ad refrænandum iras, qui tamen non habebit rationem Virtutis propter defectum Prudentiæ, quæ circa libidines corrumpitur. Virtutes autem illas quod attinet, quæ Hominem perficiunt ad ea, quæ ſunt eminentioris ſtatus, ùt Magnificentiam, & Magnanimitatem; cùm earum exercitium non occurrat vulgò unicuique, poteſt quis Virtutes cæteras Morales habere, quin actu, ùt loquuntur, priorum illarum habitum poſſideat; Si videlicet ſermo ſit de Virtutibus Acquiſitis. Sed tamen Acquiſitis aliis Virtutibus, Virtutes iſtas habebit in potentia propinqua; cùm enim aliquis per exercitium adeptus eſt Liberalitatem circa mediocres donationes, & ſumptus, ſi ad opum abundantiam pervenerit, modico exercitio acquiret Magnificentiæ habitum. Illud autem habere dicimur, quod in promptu eſt ut habeamus,

Quia illas quidem actu haberi oportet, has autem potentiâ propinquâ.

2. Phyſic. Textu 56. mus, juxta illud Philoſophi: Quod parùm deeſt, quaſi nihil deeſſe videtur.

§. 4.

An Virtutes Morales eſſe poſſint ſine Theologicis.

Ex Virtutibus Theologicis Fides, & Spes poſſunt eſſe ſine Charitate, quamvis non viciſſim.

52. PORro ex Virtutibus Theologicis licèt Fides & Spes, ſaltem ùt Virtutes adhuc imperfectæ, poſſint eſſe ſine Charitate; Fides enim generat Spem, ùt Divinæ Paginæ habent, Spes verò Charitatem: Generans autem eſt prior Generante, & ſine eo eſſe poteſt; tamen Charitas ſine Fide, & Spe eſſe non poteſt; Charitas enim non ſolùm ſignificat Amorem DEI, ſed etiam mutuam quamdam inter DEUM & Hominem amicitiam, quæ quidem inchoatur hìc per gratiam, perficietur autem in futuro per gloriam, quorum utrumque Fide, & Spe tenetur, nec poteſt quis habere ejuſmodi amicitiam ad DEUM, quæ eſt Charitas, niſi Fidem habeat, qua credat ejuſmodi ſocietatem & converſationem hominis cum DEO, & Spem, qua confidat, ſe ad hanc pertinere, ac videlicet perventurum. Decidendum hìc igitur eſt, an Virtutes Morales ſine Chritate eſſe nequeant; iſtud enim ſi ſit, neque ſine aliis Theologicis eſſe poterunt, cùm ſine his nec poſſit eſſe Charitas.

S.Th. 1. 2. Q. 65. A. 4. in C.

Virtutes autem Morales Acqui-

53. Ex his proin, quæ diximus hucuſque, colligitur facilè, Virtutes Morales acqui-

Acquiſitas ineſſe Homini poſſe abſque Charitate; nec enim excedunt naturales Hominis vires, aut ad æterna extendunt ſeſe; unde tales fuiſſe in antiquis multis veræ etiam Fidei lumine deſtitutis, eſt opinio. At verò Infuſæ, & quæ ad æterna feruntur, ſine Charitate eſſe non poſſunt. Ratio eſt; quia Prudentia Infuſa nequit eſſe ſine Charitate, ad illam enim maximè requiritur, ut Homo ſe rectè habeat circa finem ſupremum, & omnium ultimum; quemadmodum ad Prudentiam Acquiſitam requiritur, ut Homo ſe rectè habeat circa fines quoſdam ſingulares, aut in aliquo genere; illud autem fieri nequit, niſi per Charitatem. Unde cùm cæteræ Virtutes Infuſæ ſine Prudentia itidem Infuſa eſſe non poſſint, ſequitur, has non poſſe eſſe ſine Charitate, nec proin ſine Fide, & Spe. *ſitæ poſſunt eſſe ſine Charitate, non tamen Infuſa.*

§. 5.

An inter principia humanorum Actuum veniant etiam Dona Spiritûs Sancti.

54. SEd claudant hoc Caput ea, quæ de Donis Spiritûs Sancti, eorúmque ad Mores conjunctione, ſunt commemoranda. Dona itaque iſta Habitus quidam ſunt, quibus diſponitur Homo, ut promptè ſequatur inſtinctum Spiritûs Sancti; ferè velut Virtutes Morales perficiunt appetitum ad obediendum rationi. Nempe in Homine eſt duplex principium movens, *Quid ſint Dona Spiritûs Sancti.* S. Th. 1. 2. Q. 68. A. 1. in C.

unum interius, quod eſt Ratio, alterum autem exterius, quod eſt DEUS, ùt etiam
L. 7. Moral. Eudem. C. 18 Philophus dicit. Oportet autem omne id, quod movetur, proportionem habere ad Motorem, quò ejus recipiat influxum, & quantò Motor eſt altior, tantò perfectiori proportione illum, qui movetur, neceſſe eſt eſſe diſpoſitum; ſicut videmus perfectiùs diſpoſitum oportere eſſe Diſcipulum, qui ſublimiorem eſt excepturus diſciplinam. Cùm ergo Virtutes Morales perficiant Hominem ad ea, quæ ſive interiùs, ſive exteriùs agit per Rationem; altiores perfectiones ei ineſſe oportet ad hoc, ut Divinitùs moveatur. Et iſtæ perfectiones vocantur Dona, non ſolùm quia infunduntur à DEO, ſed quia per ea diſponitur Homo, ut promptè moveri poſſit ab inſpiratione Divina, juxta illud Iſaiæ:
Cap. 50. v. 5. Dominus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico, retrorſùm non abii. Et
Loc. Cit. Stagyrita etiam aſſerit, eis, qui moventur per inſtinctum Divinum, non expedire conſilium ſumere ſecundùm Rationem humanam: ſed ſequi eos oportere interiorem inſtinctum; quia moventur meliori principio, quàm ſit humana Ratio.

Differunt Dona à Virtutibus tum Acquiſitis, tum etiam Infuſis.

55. Sunt ergo etiam Virtutes, maximè Infuſæ, quædam DEI Dona, cùm à DEO conferantur; verumtamen, quæ Dona dicimus, differunt à Virtutibus etiam Infuſis; quia per Dona magis agitur Homo, movetúrque à DEO, per Virtutes

tes autem magis agit ipſe, ac movet ſe ſecundùm Rationem.

56. Ex quibus concludere eſt, *Divini* Spiritûs Dona Homini neceſſaria itidem eſſe ad finem ultimum, & qui ſupra naturam eſt, conſequendum. Duplici namque modo ratio Hominis perfecta à DEO eſt, primò naturali perfectione, ſcilicet ſecundùm lumen naturale rationis. Dein verò perfectione, quæ naturam tranſcendat, quæ porro perfectio habetur per Virtutes Theologicas. Et quamvis ſecunda hæc perfectio ſit priore illâ major, prior tamen illa perfectiori modo habetur ab Homine, quàm ſecunda; primam enim Homo plenè poſſidet; nam in ſe plenum Rationis lumen habet; ſecundam autem imperfectè; imperfectè enim cognoſcimus DEUM, ipſúmve diligimus. Equidem igitur quod perfectam aliquam naturam habet, vel Virtutem, poteſt ſe ipſo per eam operari, auxiliante tamen quoque DEO, qui in omni natura & voluntate interiùs agit; ſed quod naturam vel Virtutem non habet niſi imperfectam, non poteſt ſe ipſo operari niſi ab altero moveatur. Sicut Sol, quia eſt perfectè lucidus, ſe ipſo poteſt illuminare, Luna autem, in qua eſt imperfectè natura lucis, non illuminat niſi illuminata.

Sunt neceſſaria homini ad finem ultimum conſequendum;
S. Th. Loc. cit. A. 2. in C.

57. Itaque quæ ſubſunt humanæ Rationi, & finem contingunt Homini naturalem, ea poteſt Homo efficere Rationis, quam DEUS conſueta ope adjuvet, judicio;

Quia neceſſe ad illum eſt, nos interiùs Divino Spiritu moveri.

cio; ſed ad ea, quæ naturam ſuperemineat, & ad quæ Ratio movet, ùt eſt imperfectè informata per Virtutes Theologicas, non ſufficit motio, & conamen Rationis, verùm inſuper adſit oportet inſtinctus & motio Spiritûs Sancti. Unde
Pſalm. 142. v. 11. in Pſalmis dicitur: Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam; quia ſcilicet in hæreditatem illius terræ Beatorum nullus poteſt pervenire, niſi moveatur, & deducatur à Spiritu Sancto, & ùt inquit
ad Roman. 8. magnus Paulus: qui Spiritu DEI aguntur, hi Filii DEI ſunt, & Hæredes.

Dona Spiritûs S. enumerantur ſeptem.

S. Thom. 1. 2. Q. 68. A. 4. in C. Iſaiæ 11. V. 2.

58. Sunt verò ſeptem, ùt Iſaias enumerat, Dona Divini Spiritûs; ſcilicet Donum Sapientiæ, Intellectûs, Conſilii, Fortitudinis, Scientiæ, Pietatis, & Timoris. Atque ex his aliqua Rationem perficiunt, alia Appetitum, ùt etiam in Virtutibus accidit. Ratio autem vel ſpeculatur, vel dirigit ad opus, & utrobique vel apprehendit veritatem, vel judicium fert de veritate. Ad apprehendendam igitur veritatem, dum ſpeculatur Ratio, perficitur per Intellectum, dum autem dirigit ad opus, per Conſilium. Dum verò judicium fert, quæ ſpeculatur Ratio, perficitur per Sapientiam, quæ autem agit, per Scientiam. Appetitus porro in his, quæ ſunt ad alterum, perficitur per Pietatem; in his, quæ ad ſe ipſum, per Fortitudinem contra timorem periculorum; contra malos autem ad voluptatem motus per Timorem, juxta illud: Confige timore tuo carnes meas,

Atque hæc perficiunt tum rationem, Tum appetitum.

Pſalmo 118. V. 120.

meas, à judiciis enim tuis timui. Ex quibus patet, Dona ſe extendere ad omnia, ad quæ ſe extendunt Virtutes non Morales modò, ſed etiam Intellectuales.

CAPUT V.

De Medio Virtutum.

EXpoſita Virtutum connexione, proximum eſt, ut agamus de earundem Medio. Dicendum igitur inprimis, Quid & quotuplex ſit Virtutis Medium; Dein decidendum, an Virtutes Morales conſiſtant in Medio; Tum an Intellectuales; Ac poſtremò an Theologicæ; Denique exponendum, quomodo reperiatur Virtutis Medium.

§. I.

Quid, & quotuplex ſit Virtutis Medium.

Aliud eſt Medium rei, ſeu quoad rem.

Maurus Comment. in Ariſtot. L. 2. Eth. C. 6.

59. PRoinde in omni genere rerum continuarum, diviſioniſque capacium, in quo ſumi queunt duo Extrema, quorum alterum ſit excedens, ſeu majus, alterum deficiens, ſeu minus, poteſt etiam ſumi Medium, quod eſt minus excedente, & majus deficiente. Medium itaque erit, quod eſt inter duo Extrema mediocre. Sed Medium iſtud duplex

eſſe poteſt: alterum videlicet Medium quoad rem ipſam, alterum quoad nos. Medium quoad rem ipſam, ſeu ùt etiam vocant, Medium rei, eſt, quod æquè diſtat ab utroque Extremo, ita ut quantum exceditur à majori, tantundem excedat minus, atque iſtud reſpectu omninum eſt idem. Exemplo ſit: ſi in genere numeri decem ſint multa, & duo ſint pauca, Medium hæ inter erunt ſex, quæ æque diſtant à multis & paucis, à decem nimirum, & duobus; ſicut enim ſex exceduntur à decem per quatuor, ſic excedunt duo per quatuor. Hoc Medium habet cum Extremis proportionem arithmeticam, ùt loquuntur, ac velut deſumptam ex numeris; quia quantùm exceditur à majori Extremo, tantùm excedit minus Extremum.

Aliud medium rationis, & quoad nos.

60. Medium reſpectu noſtri, quod etiam Medium Rationis appellant, eſt, quod neque excedit à debita proportione ad nos. Sic datur cibus excedens, & cibus deficiens, & datur cibus Medius, ac æqualis. Hic porro cibus Medius non conſiſtit in Medio rei, ita ut tantundem debeat diſtare ab excedente & deficiente; neque enim ſequitur, ut ſi comedere decem ciborum libras eſt nimiùm, comedere duas libras eſt parùm, comedere ſex libras ſit mediocriter comedere; poteſt enim contingere, ut ſex libras adhuc comedere ſit nimiùm vel parùm; imò contingere poteſt, ut quod reſpectu unius eſt comede-re

re nimis, reſpectu alterius eſt comedere parùm, reſpectu cujuſpiam tertii autem ſit comedere mediocriter; ùt reſpectu Milonis, quem; crediderim quidem nimia auxeſi; bove integro veſci ſolitum ferunt, comedere decem libras erit parùm, reſpectu alterius erit comedere nimis, reſpectu demum tertii cujuſdam erit comedere moderatè. Medium igitur reſpectù omnium quoad nos non eſt idem, ſed illud eſt Medium reſpectu unjuſcujuſque, quod debitam ad eundem habet proportionem, ita ut neque excedat, neque deficiat. Quod autem dictum eſt de cibo, dici etiam ſuo ſenſu debet de exercitatio, & aliis id genus. Idem enim exercitium, quod reſpectu unius eſt nimium, reſpectu alterius eſt paucum, aut reſpectu alterius cujuſdam mediocre. Maurs L. C.

§. 2.
An Virtutes Morales conſiſtant in Medio.

Virtus Moralis conſiſtit in Medio.

S. Th. 1. 2. Q. 64. A. 1. in C.

61. His ita poſitis dico, Virtutem Moralem quamlibet conſiſtere in Medio. Virtutis enim Moralis bonitas, ac perfectio ex conformitate ad ſuam regulam deſumi debet, quemadmodùm eorum, quæ arte fiunt, bonitas & perfectio in eo eſt, ut ſequantur regulam & menſuram artis; à qua ſi abſcedunt, ſive excedendo ſive deficiendo, eſt ipſorum malum ac imperfectio. Regula autem, ac menſura Virtutis Moralis eſt Ratio; ad

ad hanc enim exigi debent motus appetitûs, in quo dictum eſt, Virtutem Moralem eſſe; itaque bonitas ac perfectio Virtutis hujus in eo conſiſtit, ut ipſa adæquetur Rationi. Æqualitas autem hæc media ſtat inter exceſſum & defectum; unde manifeſtum videtur, Virtutem Moralem in Medio conſiſtere.

Ac etiam ex differentia boni, & mali. 2. L. Ethic. C. 6.

62. Quod ipſum ex differentia boni, & mali concludit Stagyrita; malum enim ùt ipſo teſte conjectabant Pythagorici, eſt infiniti, bonum autem finiti; quia rectè agere uno tantùm modo licet, peccare autem poſſumus modis pluribus, eo pacto, quo jaciendo ſagittam multis modis aberrare poſſumus à ſcopo, uno autem duntaxat modo ſcopum attingere; unde exceſſus & defectus vitium eſt, Virtus autem mediocritas.

Eſt autem Virtus Mediocritas, primum, quia conſiſtit inter duo Extrema; dein quia invenit, & eligit Medium in actibus, & Affectibus. Maurus in Ariſtot. L. 2. Eth. C. 6.

63. Ac proin duobus ex Capitibus Virtus eſt mediocritas eſt. Primò; quia conſtituitur inter duo vitia, quorum alterum peccat per Defectum, alterum per Exceſſum. Exempli cauſa Liberalitas dicitur Mediocritas; quia media eſt inter Prodigalitatem, quæ peccat per Exceſſum, & Avaritiam, quæ peccat per Defectum. Secundò eſt Mediocritas; quia invenit & eligit n actibus atque affectibus Medium inter Exceſſum ac Defectum; eo pacto, quo Manſuetudo eligit Medium inter hoc, quod eſt nimis, vel parùm iraſci. At licèt Virtus ex ſua eſſentia ſit Mediocritas, adhuc in aliqua ratione eſt Extremum; ſi enim con-

conſiderentur iſta duo, bonum ſcilicet & malum, Virtus non eſt in Medio inter bonum, & malum, ſed eſt in altero Extremo, hoc eſt in extremo boni.

64. Unde non refert, quòd Virtus dicatur ultimum Potentiæ, ùt loquitur itidem Stagyrita; nam Virtus Moralis bonitatem tenet ex Regula Rationis; materiam autem habet affectus vel operationes. Si ergo Moralem Virtutem compares ad Rationem, ſic quantùm eam attingit, ſit unum Extremum, quod eſt conformitas. Exceſſus autem, & Defectus ſunt alterum Extremum, quod eſt difformitas. Si verò accipias Virtutem Moralem ſecundùm ſuam materiam, ſic Medium efficit, dum affectus aut operationes reducit ad regulam Rationis.

Unde eſt mediocritas, quantumcunque dicatur eſſe ultimum potentia; L. 1. de Cœl. Textu 116.

65. Pariter Virtutes aliquæ tendunt equidem ad aliquod, quod eſt maximum, ſicut Magnanimitas, quam videbimus eſſe circa maximos honores, & Magnificentia, quam itidem dicemus eſſe circa maximos ſumptus. Verùm Medium & Extrema conſiderantur in actionibus & affectibus ſecundùm diverſas circumſtantias; unde poteſt, quod eſt Extremum circa quaſdam circumſtantias, in aliqua Virtute eſſe Medium circa alias per conformitatem ad Rationem. Et ſic evenit in Magnificentia, & Magnanimitate; nam ſi conſideretur quantitas abſoluta ejus, in quod tendit Magnificus & Magnanimus, dicetur Extremum & maximum; ſed ſi id

Aut quædam ex Virtutibus Moralibus tendant ad aliquod, quod in ſe eſt maximum.

id ipſum conſideretur in ordine ad alias circumſtantias, habebit rationem Medii; quia in hoc maximè tendunt ejusmodi Virtutes ſervando regulam Rationis, id eſt, ubi oportet, & quando oportet, & propter quod oportet. Exceſſus autem, ſi in hoc maximum tendatur quando non oportet, vel ubi non oportet, vel propter quod non oportet; Defectus viciſſim, ſi in illud non tendatur, itidem ubi oportet, & quando oportet. Atque hoc ipſum dicit Philoſophus: Magnanimum eſſe quidem magnitudine extremum, eo autem quod ut oportet, medium. Par ratio eſt de Virginitate, & Paupertate, quæ tendunt itidem ad maximum in ſuo genere; abſtinet enim Virginitas ab omni Venere, & Paupertas ab omnibus divitiis, propter quod oportet, & ſecundùm quod oportet, videlicet ſecundùm Divinum conſilium, & propter Vitam æternam.

L. 4. Eth. c. 3.

Virtus Moralis conſiſtit in Medio rationis quamvis id in Juſtitia ſit etiam Medium rei.

66. Si verò quæras, an Virtus Moralis conſiſtat in Medio rationis, an autem in Medio rei; notari oportebit, Medium Rationis duplici modo poſſe intelligi. Uno quidem, ſecundùm quod Medium in ipſo actu rationis exiſtit, quaſi ipſe actus Rationis ad Medium reducatur; & ſic quia Virtus Moralis non perficit actum Rationis, ſed actum Appetitûs, Medium Virtutis Moralis non eſt Medium Rationis. Alio autem modo poteſt dici Medium rationis id, quod à Ratione ponitur in aliqua materia,

S. Th. l. c. *A.* 2. in C.

ria, & ſic omne Medium Virtutis Moralis eſt Medium Rationis; quia ùt hucuſque expoſitum eſt, Virtus Moralis dicitur conſiſtere in Medio per conformitatem ad Rationem rectam. Sed tamen quandoque contingit, *M*edium Rationis eſſe etiam Medium rei, & tunc oportet Virtutis Mo-Moralis Medium eſſe Medium rei, ſicut eſt in Juſtitia. Quandoquen autem Medium Rationis non eſt Medium rei. Sed accipitur per comparationem ad nos, & ſic eſt Medium in omnibus aliis Virtutibus Moralibus. Cujus ratio eſt; quia Juſtitia eſt circa operationes, quæ conſiſtunt in rebus exterioribus, in quibus rectum inſtitui debet ſimpliciter & ſecundùm ſe; quia in his attenditur ratio debiti vel indebiti ad alterum, & ideò Medium Rationis in Juſtitia eſt idem cum Medio rei, in quantum ſcilicet Juſtitia dat unicuique quod debet, & non-plus nec minus. Aliæ verò Virtutes conſiſtunt circa Affectus, ſeu ùt vocant, Paſſiones interiores, in quibus non poteſt rectum conſtitui eodem modo; quia ad Affectus Homines ſe habent diverſis modis; Unde neceſſe eſt rectitudinem Rationis in Affectibus inſtitui per reſpectum ad nos, qui iis commovemur.

§. 3.

§. 3.

An Virtutes Intellectuales conſiſtant in Medio.

Virtus Intellectualis conſiſtit itidem in Medio vel rei; S. Th. loc. cit. A. 3. in C. Hoc Libro C. 2. §. 5.

67. Virtutes Intellectuales ſuum quoque Medium tenent, quod eſt conformitas itidem ad ſuam regulam & menſuram, in qua bonum ſuum habent, quod eſt verum. Sed ex Virtutibus his aliæ ſpeculantur duntaxat, aliæ etiam tendunt ad opus, ùt nuper eſt diſputatum. Ergo ejus quidem, quæ ſpeculatur, bonum eſt verum abſolutè & ſimpliciter, ac conſiſtit in quodam Medio per conformitatem ad ipſam rem, ſecundùm quod dicit eſſe, quod eſt, vel non eſſe, quod non eſt, in quo ratio veri conſiſtit, unde ait Philoſophus, rem eſſe menſuram intellectûs noſtri. Exceſſus autem eſt ſecundùm affirmationem falſam, per quam dicitur eſſe, quod non eſt; defectus ſecundùm negationem falſam, per quam dicitur non eſſe, quod eſt.

L. 6. Eth. C. 2.

Vel aliqua etiam rationis.

68. Sed ejus, quæ etiam agit, Virtutis Intellectualis bonum eſt Verum vel in ordine ad rem, ùt maximè evenit in Arte, vel in ordine ad Appetitum rectum, ùt paſſim contingit in Prudentia. Si igitur Verum illud accipiatur in ordine ad rem, eodem modo eſt Medium in Virtutibus Intellectualibus, quæ agunt, ac in illis, quæ videlicet ſpeculantur, conſiſtitque itidem in conformitate ad rem ipſam, quæ

eſt

eſt Veri illius regula: Si autem Verum accipiatur in ordine ad appetitum rectum, tunc idem Virtutis hujus Intellectualis, ac ſcilicet Prudentiæ, eſt Medium, quod eſt Virtutis Moralis, nimirum Medium Rationis, ac tum Verum eſt regula appetitûs. Sed Prudentiæ quidem eſt hoc Medium, ùt illius, quæ dirigit, Virtutis autem Moralis eſt, ùt illius, quæ dirigitur.

§. 4.

An Virtutes Theologicæ conſiſtant in Medio.

69. IAm verò cùm Medium Virtutis deſumatur ex Conformitate ad ſuam regulam, & menſuram, Virtutis Theologicæ duplex regula eſt, ac itidem menſura. Una quidem ſecundùm ipſam eſſentiam Virtutis, & ſic regula, ac menſura Virtutis Theologicæ eſt DEUS. Fides enim noſtra regulam habet, & menſuram Veritatem, Sapientiámque Divinam; Spes magnitudinem Omnipotentiæ ejus, & Pietatis; Charitas autem ejuſdem Bonitatem. Atque menſura hæc excedit omnem humanam vim, facultatémque; unde nunquam poteſt Homo tantùm diligere DEUM, quantùm diligi debet, nec tantùm ei credere, aut in ipſum ſperare, quantùm ei credi, aut debet in ipſum ſperari. Ac proin multò minùs poteſt ibi eſſe Exceſſus, *Virtutes Theologicæ in ordine ad DEUM, non habent Medium;* S. Th. L. c. A. 4. in C.

& ſic bonum Virtutis Theologicæ non conſiſtit in Medio, ſed tantò eſt melius, quantò magis acceditur ad ſummum. Exinde porro eſt illud Sapientis monitum: Benedicentes Dominum exaltate illum quantùm poteſtis; major enim eſt omni laude.

Eccleſ. 43. v. 33.

Habent autem in ordine ad nos.

70. Alia verò regula, vel menſura Virtutis Theologicæ eſt ex parte noſtra; quia etſi non poſſumus ferri in DEUM, quantùm debemus, tamen ferri debemus in ipſum credendo, ſperando, & amando quantùm poſſumus, ac videlicet ſecundùm menſuram noſtræ conditionis; unde poſſunt ex parte noſtra conſiderari in Virtute Theologica Medium & Extrema.

§. 5.

Quomodo reperiatur Virtutis Medium.

Jam verò haud ita facilè eſt reperire Virtutis Medium.

71. SEd ſatis non ſit, didiciſſe Virtutem ſtare in Medio; quia enim Philoſophia Moralis tendit ad opus, quo pacto illud Medium reperiri queat, eſt exponendum. Reperiri autem Virtutis Medium haud ita obvium eſt; nam iraſci quidem, expendere pecuniam, ſicque in aliis id genus, facile eſt; at iraſci, & dare pecuniam, cui oportet, quantùm, & quomodo oportet, ac cujus gratiâ oportet, quod ipſum dicetur Virtutis Medium, eſt difficile, & quàm laudabile eſt, atque honeſtum, tam eſt perrarum.

73. Antequam autem ipſa ratio reperiendi in Virtutibus Medii adducatur, tria oportet prænotari. Primùm eſt, non Virtutem ſolùm opponi Vitiis, ſed etiam vitia Extrema opponi inter ſe. Tres itaque ſunt diſpoſitiones, in quibus Homo eſſe poteſt, quarum duæ ſunt vitioſæ, videlicet altera per Exceſſum, altera per Defectum, tertia laudabilis eſt, & Virtus, quæ eſt quædam Mediocritas. Jam verò omnes iſtæ diſpoſitiones ſunt invicem oppoſitæ; nam diſpoſitiones Extremæ, quæ ſunt vitioſæ, opponuntur tum inter ſe, tum cum diſpoſitione Media, quæ eſt Virtus. Ut pro exemplo, tres ſunt diſpoſitiones circa pecunias, Prodigentia, ſeu ùt vocant Prodigalitas, & Avaritia, quæ ſunt Extrema vitioſa, & Liberalitas, quæ eſt Media inter Prodigalitatem, & Avaritiam. Itaque Prodigalitas, & Avaritia primùm opponuntur inter ſe; nam inter ſe maximè diſtant. Dein verò Liberalitas, quæ eſt Media, opponitur itidem tum Prodigalitati, tum Avaritiæ; quia Medium in quantum participat de utroque Extremo, ùt æquale comparatum cum majori eſt minus, comparatum cum minori eſt majus, adeoque opponitur majori, & minori. Unde pariter actus Virtutum, qui ſunt Medii, reſpectu excedentis deficiunt tum in affectibus, tum in actibus, reſpectu deficientis excedunt, ideoque opponuntur utrique Extremo.

Notandum primò Extrema cum Medio & inter ſe opponi.

Maurus in Ariſtot. L. 2. Ethic. c. 8.

tiis declaratur exemplo. 73. Quam ob rem Fortis, ſi comparetur cum Timidio, videtur Audax, ſi comparetur cum Audaci, videtur Timidus. Liberalis comparatus cum Avaro, videtur Prodigus, comparatus cum Prodigo, videtur Avarus. Hinc oritur, ut Vitioſi, qui ſunt in altero Extremo Vitii, eum, qui Virtutem habet, & in Medio eſt, propellant quodammodo ad oppoſitum Extremum vitioſum. Audax enim dicit, Fortem eſſe Timidum, Timidus dicit, Fortem eſſe Audacem. Sícque in cæteris deinceps.

Notandum ſecundò, Extrema tamen magis inter ſe opponi, quàm cum Medio. 74. Alterum, quod notari oportet, eſt, Vitia Extrema, licèt opponantur tum inter ſe, tum cum Virtute Media, magis tamen opponi inter ſe, quàm cum Virtute Media. Ratio eſt; quia, quæ magis diſtant, magis opponuntur; cùm oppoſitio ſit quædam diſtantia: ſed Extrema vitioſa magis diſtant inter ſe, quàm à Medio, eo pacto, quo magnum, & parvum magis diſtant inter ſe, quàm ab æquali, quod eſt Medium inter utrumque. Ut decem & duo magis diſtant inter ſe, quàm ſex, quæ ſunt inter illa Medium. Dein Vitia majorem inter ſe habent diſſimilitudinem, quàm cum Medio, ùt Prodigalitas habet aliquam ſimilitudinem cum Liberalitate, nullam cum Avaritia, adeóque diſſimilior eſt Avaritiæ, quàm Liberalitati.

Notandum tertiò, Solere unum ex 75. Denique notandum eſt, ex duobus Vitiis Extremis unum ſolere magis opponi Virtuti, quàm alterum. Sed aliquando

quando Virtuti magis opponitur Vitium conſiſtens in Exceſſu, aliquando autem illud, quod conſiſtit in Defectu. Sic Fortitudini magis opponitur Timiditas, quæ conſiſtit in Defectu, quàm Audacia, quæ conſiſtit in Exceſſu; & è converſo Temperantiæ magis opponitur Intemperantia, quæ conſiſtit in Exceſſu, quàm, ùt vocant, Stupor, qui conſiſtit in Defectu. *Extremis magis oppo- ni Medio, quàm alte- rum;*

76. Quod quidem duplici ex cauſa poteſt accidere. Prima fundatur in ipſa rei natura; quia, quod eſt propinquius, ac ſimilius Virtuti, illud Virtuti minùs opponitur. Eſt autem ſubin unum Extremum propinquius, ac ſimilius Medio Virtutis, quàm alterum Extremum; ùt Audacia videtur ſimilior, ac propinquior Fortitudini, quàm Timiditas; Unde Timiditas magis opponitur Fortitudini, quàm Audacia. Altera autem fundatur in nobismetipſis, noſtriſque propenſionibus. Illa enim Vitia ſunt magis contraria Virtuti, quibuscum magis eſt per Virtutem pugnandum: at verò magis pugnandum eſt cum Vitiis, ad quæ magis propendemus, & quæ proinde ſunt magis apta in nobis creſcere, niſi per Virtutem reſiſtamus. Ut, quia magis inclinamus ad proſequendas voluptates guſtûs, & tactûs plùs, quàm oportet, quàm ad eas proſequendas minùs, quàm oportet; ideò Intemperantia, quæ peccat per Exceſſum, eſt magis contraria Temperantiæ, prout dictum mox eſt, quàm Stupor, qui peccat per Defectum. *Vel quia eſt remotius à Virtute; Vel quia ad illud magis propendemus.*

His poſitis triplex ratio traditur ad reperiendum Virtutis Medium.

Prima ratio inveniendi Medium Virtutis eſt, recedere ab eo Extremo quod eſt magis contrarium Virtuti.

77. Prima ergo deſumitur ex ipſa natura rei, eſtque hæc. Ut quis perveniat ad Medium Virtutis, debet præcipuo Studio recedere ab eo Extremo, quod eſt magis contrarium Virtuti. Ut quia Timiditas, quæ peccat per Defectum, magis eſt contraria Fortitudini, quàm Audacia, quæ peccat per Exceſſum; ideo ut quis evadat Fortis, debet præcipuo Studio recedere à Timiditate; quia ſic propinquior fiet Fortitudini, quæ eſt Virtus. Ut Calypſo apud Homerum, quo exemplo utitur Philoſophus, admonebat Ulyſſem, longiſſimè recederet à fumo & unda Charybdis, ubi imminebat naufragium.

Apud Maurum loc. cit. C. 9.

Altera eſt, recedere ab Extremo, ad quod magis inclinamus.

78. Altera ratio deſumitur ex natura noſtra, debetque unuſquiſque conari, ut maximè recedat à Vitio, ad quod naturaliter magis inclinat; quod ex voluptate ab eo Extremo percepta, vel ex dolore, qui nobis ab exercitio oppoſito provenit, facilè perſpiciemus; ùt qui naturaliter Timidus eſt, debet potiùs accedere ad Extremum Audaciæ; nam ſi procul à peccando nos ipſos removerimus, ad Medium deveniemus. Quemadmodum qui lignum diſtortum cupiunt efficere rectum, oppoſitam in partem inflectunt.

Tertia eſt, magis recedere à Voluptate; quia paſſim

79. Tertia porro ratio eſt; quia paſſim ſumus proni ad voluptatem, ideo debemus longiſſimè à voluptate recedere, quandoquidem difficile eſt, incorruptè de Vo-

Voluptate judicare. Sicut igitur Seniores Trojanorum dicebant, Helenam eſſe dimittendam, ſic nos debemus Voluptatem dimittere potiùs, quàm accerſere: ita enim minùs peccabimus, & proinde faciliùs ad Virtutis Medium deveniemus. *magìs ſummus ad eam proni.*

80. Jam non ſolùm difficile eſt, Medium per Rationem inventum attingere, ſed etiam difficile eſt, Medium per Rationem invenire. Exempli causâ difficile eſt ſtatuere, quomodo, quibus, propter quas cauſas, & quanto tempore ſit iraſcendum. Ex hac difficultate oritur, ut aliquando laudemus eos, qui deficiunt, eóſque Manſuetos vocemus, aliquando laudemus eos, qui excedunt; eóſque appellemus Viriles. Cæterùm non ſolent vituperari, qui parùm recedunt à Medio; quia parvus receſſus haud ita advertitur; ſed illi ſoli vituperantur, qui multùm recedunt. Conandum igitur eſt, ut ſaltem, quàm minimùm licebit, à Medio recedamus. Quamquam difficile eſt, ſingillatim determinare, quanta debeat eſſe declinatio à Medio, ut ſit vituperio digna; quia ergo judicium hoc verſatur circa ſingularia; cùm actiones ſint ſingularium; de ſingularibus autem paſſim judicari debet per ſenſum, ideo judicium itidem hoc relinqui debet Prudentiæ, quæ eſt quidam velut ſenſus circa actiones ſingulares. Denique cùm Medium ſciamus eſſe laudabile, ut illud obtineatur, debemus mo- *Difficultas etiam eſt in reperiendo per rationem Medio.*

modò ad Exceſſum, modò ad Defectum declinare; ſic enim ipſum tandem Medium attingemus.

CAPUT VI.

De Cauſa Virtutum.

CAuſam Virtutum eam intelligimus, qua Virtutes acquiruntur. Porro Virtutes quaſdam non modò Intellectuales, ſed etiam Morales ſubinde infundi à DEO, jam nuper eſt expoſitum; & ex his quidem alias eſſe poſſe ad actus naturales, alias autem ad actus, qui naturam tranſcendunt; Unde de hac Virtutum Cauſa, quæ Infuſio eſt, haud neceſſe erit iteratò agere. Sed de Virtutibus, ut naturales ſunt, diſputando, exponendum, etiamnum reſtat, Primò an Virtus inſit nobis à natura; Secundò an acquiratur aſſuetudine operum; Tertiò, quo pacto fiat, ut operantes ſecundùm Virtutem poſſimus Virtutem acquirere.

Hoc Lib. C. 5. §. 6.

§. I.

An Virtus inſit nobis à natura.

Opiniones Antiquorum, an Virtutes nobis

81. QUemadmodum circa Scientiarum, ita circa Virtutum originem variæ fuerunt Antiquorum ſententiæ. Eas volebant aliqui penitus eſſe ab intrinſeco,

ſeco, & naturaliter præexiſtere in Anima; impedimenta autem Scientiæ, & Virtutis, quæ adveniunt animæ ex gravitate corporis, per exercitium, & diſciplinam tolli; velut dum ferrum limando expolimus, & hæc fuit opinio Platonicorum. Eaſdem alii dicebant prorſus advenire ab extrinſeco, & indi videlicet ab Intellectu quodam ſupremo agente, ùt ponit Avicenna. Tertii docuerunt, eas ſecundùm diſpoſitionem, & ùt vocant, aptitudinem, eſſe in nobis à Natura, non autem ſecundùm perfectionem, atque hæc verior eſt ſententia, quam tradit etiam Phiſoſophus.

inſint à natura.
S. Th. 1. 2. Q. 63. A. 1. in C.

L. 2. Ethic. C. 1.

82. Hoc igitur ut clarum evadat, advertendum, quidpiam dici Naturale alicui Homini dupliciter; uno modo ex natura Speciei, & altero modo ex natura Individui. Et quia unum quodque, ùt explicant, habet Speciem ſecundùm ſuam formam, Individuum autem ſecundùm ſuam materiam, forma verò Hominis eſt Anima rationalis, & materia eſt corpus; ideo id, quod convenit Homini ſecundùm Animam rationalem, eſt ei naturale ſecundùm rationem Speciei; id autem, quod ei convenit ſecundùm determinatam corporis temperiem, eſt ei naturale ſecundùm naturam Individui.

Naturale aliquod dicitur vel ex natura Speciei, vel ex natura Individui.

83. Utroque autem modo Virtus eſt Homini Naturalis ſecundùm initium, & aliquam diſpoſitionem. Secundùm naturam Speciei quidem, in quantum Rationi Hominis naturaliter

Et utroque modo ſecundùm aliquod initium Natura-

les nobis ſunt Virtutes. raliter inſunt quæpiam Principia itidem naturaliter cognita, tam eorum, quæ ſciuntur, quàm eorum, quæ aguntur, quæ ſunt quædam ſeminaria Virtutum Intellectualium, ac Moralium; & in quantum Voluntati ineſt quidam appetitus boni, quod eſt ſecundùm Rationem. Secundùm naturam individui verò in quantum ex corporis diſpoſitione aliqui magìs minúſve ſunt apti ad quaſdam Virtutes, prout ſcilicet vires quædam ſenſitivæ ad ſuos actus meliùs, pejúſve ſunt diſpoſitæ, ac proin magis minùsve adjuvant naturales, quibus deſerviunt; unde fit, ut nonnuili diſpoſiti ſint naturaliter, & apti ad Scientiam; Alii ad Fortitudinem; Alii ad Temperantiam, & hoc etiam ſenſu Jobus dicit: Ab infantia crevit mécum miſeratio, & de utero egreſſa eſt mecum. Sunt ergo in nobis naturaliter Virtutes ſecundùm quoddam initium, & aliquam diſpoſitionem, non autem ſecundùm perfectionem & conſummationem.

Job. 31. v. 18.

§. 2.

An Virtus acquiratur aſſuetudine operum.

Quoad perfectionem autem ac- 84. QUoad perfectionem itaque & conſummationem Virtutes Morales acquiruntur aſſuetudine ope-

operum, quemadmodum Intellectuales paſſim acquiruntur doctrinâ & diſciplinâ, ac videlicet aſſuetudine cognitionum. Unde Morales Virtutes dicuntur à More; Mos autem ſignificat conſuetudinem; ùt dicuntur vivere More Patriæ, qui vivunt ſecundùm conſuetudinem Patriæ. *quiruntur aſſuetudine operum.*

85. Hujus autem rei ratio ea ipſa eſt, quam initio attuleramus. Sunt ſcilicet Virtutes habitus quidam; habitus autem conſiſtunt in ſpeciebus ordinatis & corroboratis; cùm igitur ſpecies & acquirantur etiam, & ordinentur ac corroborentur per actus, palam eſt per ipſos actus frequenter poſitos acquiri Virtutem. Tales igitur oportet reddere actiones, quales volumus fieri; ùt qui vult evadere Fortis, debet fortiter operari; qui Temperans, temperanter; qui Juſtus, juſtè; ſicque porro cæteras Virtutes percurrendo omnes. Et quia teneris in annis ſpecies diſciplinámque faciliùs & recipimus, & retinemus; Suda adhuc & velut raſa indole; ideo quamplurimi intereſt, qualiter aſſueſcamus ab adoleſcentia; & felix ille, cui liberalis educatio obvenerit. Quamquam & poſteriores anni ſuas quoque curas admittant, & ſolicitus labor tum prava corrigat, quæ irrepſerint, tum honeſta inferat, quæ defuerint, & univerſim in conſuetudinem inducat Virtutem. *Quia per opera acquiruntur ſpecies, ex quibus conſtant habitus, ac proin Virtutes.* Hoc Lib. C. 1. §. 3.

86. Sed ille quoque eorum error redarguitur, qui cùm velint evadere boni, quin *Itaque cognitio Virtutis non*

confert Virtutem; Sed ad hujus acquiſitionem requiritur exercitium. quin aſſueſcant faciendis actibus bonis, convertunt ſe totos ad philoſophandum de Virtutibus, & Vitiis, ac putant, ſic ſe evaſuros bonos. Hi enim ſunt ſimiles ægrotis, qui audiunt quidem diligenter Medicos, ſed nihil faciunt eorum, quæ præcipiuntur à Medicis; ſicut enim Ægrotus non curatur audiendo Medicum, ſed faciendo, quæ Medicus præcipit; ſic nemo evadit bonus audiendo Philoſophos Morales, ſed exercendo ſe in actibus bonis, & honeſtis, prout Philoſophi Morales præſcribunt. Quanquam ſicut ſciri oportet, & cognoſci medicinas, antequam adhibeantur; Sic notas pariter Virtutes eſſe oportet, quas exerceamus. Ad quam igitur notitiam eſt Moralis Philoſophia. Cæterùm quemadmodum Virtutes Actibus bonis, ſic itidem Actibus malis generantur Vitia; quia utrobique ex relictis ſpeciebus coagulantur Habitus, hi quidem mali, illi verò boni.

§. 3.

Quo pacto fiat, ut Operantes ſecundùm Virtutem poſſimus Virtutem acquirere.

Poſſunt autem Virtutes Operibus generari. 87. Mirum autem cuipiam fortaſſis videbitur, quod dictum modò eſt, Virtutes ex operationibus generari, ita ut Homo juſtè agens fiat Juſtus,

ſtus, & agens temperatè evadat Temperans; nec enim videtur poſſe juſtè agere, niſi ſit Juſtus, aut temperanter, niſi ſit Temperans; quemadmodum nemo ponet Opus Grammaticum, niſi ſit Grammaticus, aut Muſicum, niſi ſit Muſicus, quæ par ratio eſt in cæteris artibus.

88. Verum primò negatur, Opus Artis non poſſe fieri, niſi ab Artifice; poteſt enim contingere, ut aliquis, tametſi non ſit Grammaticus, Opus tamen ponat Grammaticum; aut licèt non ſit Muſicus, Opus quoddam Muſicum eliciat, vel caſu, vel alio docente, quomodo debeat operari: Unde poterit etiam aliquis facere Opus Juſtum, etiamſi non ſit Juſtus; & quemadmodum, ut aliquis ſit Grammaticus, non ſufficit, ut faciat Opus Grammaticum, ſed requiritur, ut faciat Opus Grammaticum velut Grammaticè, ſeu ſecundùm Artem Grammatices; ſic ad hoc, ut quis ſit Juſtus, non ſufficit, ut faciat Opus Juſtum, ſed requiritur, ut faciat Opus Juſtum Juſtè, hoc eſt, ſecundùm Virtutem Juſtitiæ.

Ut enim non requiritur, ut, qui ponit Opera Artis, ſit Artifex;

89. Dein paritas non eſt Virtutes inter, & Artes; ut enim Opus artificioſum bene ſit factum, ſufficit, ut bene ſe habeat in ſeipſo; ſiquidem finis artis eſt facere Opus bonum, bonitate exiſtente in ipſo Opere; ad hoc autem, ut Opus Morale ſit bene factum, non ſufficit, ut Opus bene ſe habeat, ſed requiritur, ut ipſe Operans bene ſe habeat, debitóque modo ſit diſpoſitus,

Sic poſſunt poni Opera Virtutis, quin ille, qui ponit, ſit Virtute præditus.

ſitus, nimirum primò, ut operetur ſciens, Secundò eligens bonum, quia bonum eſt, Tertiò animo firmo, & immutabili ſic conſtanter operandi, ùt exponit Philoſophus. 2. Ethic. C. 4. Sic ut quis juſtè operetur, non ſufficit, ut faciat juſta, ſed requiritur, ut faciat juſta ſciens, eligénſque actiones juſtas, quia juſtæ ſunt, & habens firmam, ac conſtantem voluntatem juſta agendi. Quia ergo poſſunt poni Opera Juſtitiæ, antequam adſint in operante omnes illæ diſpoſitiones; ideo ut quis juſta agat, non requiritur, ut ſit Juſtus, proin poteſt juſta agendo acquirere Virtutem Juſtitiæ, per quam dein juſta agat juſtè; eadémque eſt de cæteris Virtutibus ratio.

CAPUT VII.

De Conditionibus Humani Actûs.

Quia ergo ad Opus Morale perfectum requiritur, ut etiam operans bene ſit diſpoſitus; ideo diſpoſitiones hæ, & velut conditiones bene, & perfectè, aut porro ex Virtute operantis, ſive ipſius actûs ex Virtute poſiti, ſunt exponendæ. Harum potiſſimæ tres afferuntur: videlicet Voluntarium, ùt dicunt, aut Involuntarium, Conſultatio, Electio; quamquam & his addantur

tur Voluntas, Intnitio, Conſenſus, Uſus, ac denique Fruitio.

§. I.

De Voluntario, & Involuntario.

90. Virtus proin facit, ut operando Laudem mereamur, Vitium verò, ut Vituperium. Sed ob ea ſolùm laudari meremur, aut vituperari, quæ voluntariè agimus, ac ſponte; quia hæc videlicet propriè noſtra ſunt, & actus humani; Ob ea autem, quæ agimus inviti, veniam potiùs, & commiſerationem meremur; quia hæc magis ab injuria, & iniquitate veniunt eorum, quæ nos circumſtant, quàm à nobis. Unde ad Virtutem pernoſcendum eſt, quid nobis ſit Voluntarium, ac quid Involuntarium. *Landamur, aut vituperamur ob ea, quæ ſunt Voluntaria.*

91. Primò itaque Voluntarium à Stagyrita dicitur, cujus principium eſt in ipſo agente, ſciente ſingula, in quibus eſt actus; hoc eſt, omnes circumſtantias actûs. Si verò aliquam circumſtantiam ignoraverit, eo ipſo Actus erit in aliqua ratione Involuntarius. Ut ſi quis occidat Patrem, ſciens illum eſſe Hominem, neſciens eſſe Patrem, illa Actio erit voluntaria in ratione Homicidii, non autem in ratione Parricidii. *Quid ſit Voluntarium.* L.3.Eth. C.3

92. Sed Involuntarium fieri poteſt ex violentia, vel ex ignorantia. Ratio eſt, quia *Involuntarium eſt ex violentia,*

aut Ignorantia. quia Voluntarium eſt, quod fit ex Voluntate: Voluntas autem præſupponit cognitionem; nihil enim Volitum, ùt ajunt, niſi præcognitum. Ergo ad Voluntarium requiritur, ut procedat ex appetitu, & ex cognitione, conſequenter ad Involuntarium ſufficit, ut vel ſit contra appetitum, vel non ſit ex cognitione.

Quod eſt ex Violentia, eſt ſimpliciter tale. 93. Quod autem eſt ex Violentia Involuntarium, dicitur exinde etiam Violentum; cùm ſit ab extrinſeco nullam vim conferente paſſo; quam Violenti Definitionem paſſim afferunt ex Stagyrita Philoſophi; id eſt, quin ille, qui patitur, quidquam conferat ad id, quod fit. *L. 3. Eth. C. 1.* Ut ſi quis à vento, vel ab Hominibus feratur in locum aliquem, ita ut ipſe per ſuum appetitum non concurrat, ſed potiùs repugnet Motui, talis Motus eſt Violentus, & Involuntarius ſimpliciter.

Quæ fiunt ex Metu, ſunt Voluntaria ſimpliciter, & Involuntaria ſecundùm quid. 94. Sed ex his Quæſtio enaſcitur, an, quæ fiunt ex Metu, aut ex Concupiſcentia, ſint Involunteria, ac porro ad Involuntarium ex Violentia reducantur. Igitur, quæ ex Metu fiunt actiones, ſunt mixtæ ex Voluntariis, & Involuntariis, ſeu ſunt Voluntariæ ſimpliciter, Involuntariæ autem ſecundùm quid. Ac Voluntariæ quidem ſunt; quia, qui ponit id genus actiones ex Metu, eas vult ponere, & ſponte ponit; ùt qui tempore tempeſtatis merces projicit in mare, eas vult projicere, & ſponte projicit, actio autem denominatur à Voluntate, quam Homo habet, dum actionem

nem ponit. Dein Voluntarium eſt, cujus principium eſt in ipſo agente, ita ut agens agat, quia vult: ſed principium projectionis eſt in ipſo projiciente; movet enim manus, & alia inſtrumenta, quæ ad projiciendum ſerviunt, quia vult, unde rurſus ea projectio eſt Voluntaria. Quia tamen nemo vult tales actiones ſecundùm ſe conſideratas, & abſtrahendo à circumſtantiis, Exempli causâ, nemo vult projectionem mercium ſecundùm ſe conſideratam; ideo talis projectio eſt aliqualiter Involuntaria; unde poſitum eſt, eam eſſe Voluntariam ſimpliciter, & Involuntariam ſecundùm quid.

Quæ autem fiunt ex Concupiſcentia, ſunt Voluntaria ſimpliciter.

95. At Concupiſcentia non affert Involuntarium, ſed magis facit aliquid Voluntarium nam aliquid Voluntarium ex eo dicitur, quòd Voluntas in id fertur: per Concupiſcentiam autem inclinatur Voluntas ad volendum id, quod concupiſcit. Nec refert, per Concupiſcentiam, ùt ait Philoſopus, corrumpi cognitionem, quæ tamen requiritur ad Voluntarium. Nam ſi Concupiſcentia prorſus auferret cognitionem, ſicut contingit in iis, qui propter Concupiſcentiam fiunt amantes, tunc equidem Concupiſcentia tolleret Voluntarium, nec tamen propriè ibi eſſet Involuntarium; quia in his, quæ uſum rationis non habent, neque Voluntarium eſt, neque Involuntarium. Evenit autem paſſim in his, quæ per Concupiſcentiam aguntur, non tolli prorſus cognitionem; qu a non tollitur poteſtas co-

S. Thom. Q. Cit. A. 7. in C.
L. 6. Eth. C 5.

gnoſcendi, ſed ſolùm actualis conſideratio in re particulari, circa quam eſt actio. Atque hoc ipſum eſt Voluntarium, ſecundùm quod Voluntarium dicitur, quod eſt in poteſtate Voluntatis, ut non velle, & non agere, ac etiam non conſiderare.

Ignorantia eſt triplex: Concomitans, quæ facit Non Voluntarium. S. Th. Loc. Cit. A. 8. in C.

96. Jam Ignorantia Involuntarium ea ratione efficit, qua privat cognitione. Non quælibet autem Ignorantia cognitione privat: nimirum tripliciter ſe habet Ignorantia ad Actum Voluntatis; nam modò eum concomitatur, modò conſequitur, modò antecedit. Concomitatur quidem, quando Ignorantia eſt de eo, quod agitur, tamen etiamſi ſciretur, nihilominus ageretur; tunc enim Ignorantia non inducit ad volendum, ut hoc fiat, ſed accidit ſimul eſſe aliquid factum, & ignoratum. Ut cùm quis vellet occidere hoſtem, ignorans autem eum occidit, ratus à ſe occidi Cervum. Et talis Ignorantia non facit Involuntarium, ut Philoſophus dicit; quia non eſt cauſa alicujus, quod repugnat Voluntati, ſed facit Non Voluntarium, quia non poſſumus actu velle, quod ignoramus. L. 3. Eth. C. 1.

Conſequens, quæ facit, Involuntarium, ſecundùm quid.

97. Conſequitur autem Ignorantia Voluntatem, in quantum ipſa Ignorantia eſt Voluntaria; & hoc contingit dupliciter. Primò dum Actus Voluntatis fertur in Ignorantiam; ſicut cùm aliquis ignorare vult, vel ut excuſationem peccati habeat, vel ut non retrahatur à peccando, ſecundùm illud Jobi: Scientiam viarum tua- Job. 22.

rum

rum nolumus. Et hæc Ignorantia dicitur affectata. Alia modo dicitur Ignorantia Voluntaria ejus, quod quis poteſt ſcire, & debet; Sicut quod conſequitur ad omiſſionem actionis, quam quis ponere poteſt, & debet, eſt Voluntarium; ùt ſubmerſio navis eſt Voluntaria Gubernatori, ſi hic omittat navem dirigere, quam debet, & poteſt dirigere. Hoc igitur modo dicitur Ignorantia Voluntaria, ſive cùm aliquis actu non conſiderat, quæ conſiderare poteſt, & debet, quæ eſt Ignorantia malæ electionis, vel ex affectu pravo, aut habitu proveniens; ſive cùm aliquis notitiam, quam debet habere, non curat acquirere; & ſecundùm hunc modum Ignorantia Univerſalium Juris, quæ quis ſcire tenetur, Voluntaria dicitur, velut quæ per negligentiam proveniat. Cùm autem ipſa Ignorantia eſt Voluntaria aliquo horum modorum, non poteſt efficere ſimpliciter Involuntarium, efficit tamen Involuntarium ſecundùm quid, in quantum præcedit motum Voluntatis ad aliquid agendum, qui non eſſet Scientiâ præſente.

98. Antecedit autem Ignorantia Voluntatem, quando non eſt Voluntaria, & tamen eſt cauſa Volendi, quod quis aliàs non Vellet. Sicut cùm quis ignorat aliquam circumſtantiam Actûs, quam non tenebatur ſcire, & ex hoc aliquid agit, quod non ageret, ſi ſciret. Puta cùm quis diligentiâ adhibitâ neſciens aliquem tranſire per viam, projicit ſagittam, *Antecedens, quæ facit Involuntarium ſimpliciter.*

qua interficit tranſeuntem, & talis Ignorantia efficit Involuntarium ſimpliciter.

§. 2.

De Conſultatione.

99. AD electionem, ut prudens ſit, paſſim prærequiritur Conſultatio, ſeu ut vocant Conſilium; in rebus enim agendis multa incerta ſunt; quia actiones ponuntur circa ſingularia contingentia, quæ propter mutabiles modos, variáſque formas ancipitia ſunt. In rebus autem dubiis & incertis Ratio non profert judicium absque inquiſitione. Unde ad judicium, ſive electionem neceſſaria eſt Inquiſitio, ac porro Conſultatio. Eſt ergo Conſultatio Inquiſitio Rationis de rebus agendis. Explicandum autem ulteriùs hic inprimis eſt, de quibus detur, vel non detur Conſultatio; ſubinde autem diſſerendum de modo & ordine conſultandi.

Inprimis non conſultamus de fine ultimo in quovis genere. S.Th.1.2. Q. 14. A. 2. in C.

100. Inprimìs de Fine, videlicet ultimo in quovis genere, non conſultamus; Finis enim in iis, quæ fiunt, habet ſe tanquam principium; eò quòd rationes eorum, quæ ſunt ad finem, ex fine ſumuntur: principium autem non cadit ſub Quæſtione, ſed principia oportet ſupponere in omni Inquiſitione. Conſilium itaque de his ſolùm eſt, quæ ſunt ad Finem. Ut quia Finis Medici eſt ſanare ægrum, Medicus non conſultat, an ſanet, nec ne; ſed præſuppoſita in-

intentione ſanitatis, conſultat quomodo, & per quæ media poſſit ſanare ægrum. Cæterùm Finem hìc dicimus, qui jam eſt determinatus; unde quamdiu quidpiam eſt dubium, non habetur ùt Finis, & ſi de eo Conſilium ſit, non erit Conſilium de fine, ſed de eo, quod eſt ad Finem. Contingit tamen nonnunquam, id quod eſt Finis reſpectu quorumdam ordinari ad alium finem; ſicut etiam id, quod eſt principium unius demonſtrationis, eſt concluſio alterius; & ideò id, quod accipitur ùt Finis in una Inquiſitione, poteſt accipi ùt ad finem in alia inquiſitione, & ſic de eo erit Conſilium.

Non conſultamus de iis, quæ non ſunt in noſtra poteſtate.

101. Dein verò de iis videlicet conſultaverit Vir prudens, quæ in ſua ſunt poteſtate. Unde nemo talis Conſilium init de his, quæ ſunt neceſſariæ & immobilis Veritatis, Verbi cauſâ: an idem debeat poſſe ſimul eſſe, & non eſſe; neque de his, quæ mobilia quidem ſunt, & abſolutè potuiſſent aliter ſe habere, ſed ex neceſſitate, vel ex indita ſibi natura, vel ex alia cauſa ſemper eodem mode ſe habent in ſuis motibus; ùt an cæli ſint ita movendi ut certis temporibus fieri debeant Æquinoctia, & Solſtitia: hæc enim jam aliunde, & ex certis ſuis cauſis, puta quia Angeli ſemper ſic movent, ita determinatè fiunt. Neque de mobilibus, quæ licèt non ſemper, tamen plerumque eodem modo ſe habent; ùt de ſiccitatibus, quæ plerumque fiunt æſtate, ac de imbribus, quæ plerum-

que ſiunt hyeme. Neque de fortuitis, ùt nemo conſultat de modo fortuitò inveniendi Theſaurum. Nec de omnibus humanis, ùt Lacedæmonii non conſultant de ratione optimè gubernandi Rempublicam Scytharum.

Nec de omnibus quidem, quæ ſunt in noſtra poteſtate.

102. Jam licèt ſolùm conſultemus de iis, quæ in noſtra ſunt poteſtate, non tamen de iis omnibus conſultamus; nec de omnibus, de quibus conſultamus, æquè conſultamus. Primò enim non conſultamus de operibus Diſciplinarum certiſſimarum. Dicuntur autem Diſciplinæ certiſſimæ, quæ habent certos modos operandi, & ſunt per ſe ſufficientes, eò quòd effectus operis non pendeat àb aliquo extrinſeco. Exempli gratiâ, nemo conſultat, quomodo ſcribat, quia ars ſcribendi habet certos modos operandi, nec pendet ab extrinſeco. Conſultamus igitur ſolùm de operibus Diſciplinarum non omnino certarum, quæ videlicet non ſemper eodem modo operantur, ſed nunc uno nunc altero operantur modo, & effectus intentus pendet etiam ab extrinſecis. Ut Medicus conſultat de modo medendi; quia non debet ſemper eodem modo mederi, & ſanitas, quam intendit, pendet etiam ab aliquo extrinſeco.

De quibus autem conſultamus, non conſultamus æqualiter.

103. Sed ex Diſciplinis, quæ conſultant, non omnes æquè conſultant. Nam Diſciplinæ, quæ minorem habent certitudinem, magis conſultant, quæ majorem, minùs; ùt Ars Nautica magis conſultat, quàm

quàm Gymnaſtica; quia Nautica minorem certitudinem habet de modo gubernandi navim, quàm Gymnaſtica de modo exercendi corpora. Magis etiam conſultant Artes, quàm Scientiæ Speculativæ; quia Scientiæ Speculativæ non conſultant de modo efficiendi opus, ſed ſolùm de modo, & ordine procedendi; At verò Artes etiam conſultant de modo opus efficiendi.

104. Modus autem, & ordo conſultandi ſolet eſſe hic. Primò cùm conſultemus de Mediis duntaxat, ſi occurrant plura Media Finem obtinendi, conſultamus, per quod ex his facillimè, optiméque poſſimus Finem obtinere. Si verò unicum occurrat, conſultamus, quomodo per illud obtinere poſſimus, quod intendimus. Ac rurſus ſi iſtud Medium immediatè, ùt ajunt, non ſit in noſtra poteſtate, conſultamus, per quod aliud Medium poſſimus id obtinere. Ut itidem, ſi Medicus non habeat immediatè in ſua poteſtate medicamentum, quo ſanet ægrum, conſultat, per quod Medium illud obtinere queat, donec inveniat aliquid, quod ſit immediatè in ſua poteſtate, & quod ſit prima cauſa obtinendi, & efficiendi reliqua; quod Medium eſt ultimum in Inventione; ideóque eo reperto terminatur Conſultatio. *Modus conſultandi.*

105. Secundò ſi in Conſultatione occurrat aliquod Medium, neceſſarium ad Finem, quod non ſit in noſtra poteſtate,

deſiſtimus à Conſultatione, & deſperamus de Fine. Ut ſi quis conſultans inveniat ad Finem obtinendum eſſe neceſſariam tantam pecuniam, quantam cognoſcit ſe comparare non poſſe, eo ipſo deſiſtit à Conſultatione, & deſperat de Fine. Non modò autem dicimus ea eſſe in noſtra poteſtate, quæ per nos ipſos fiunt, ſed etiam quæ fiunt per Amicos, ſi hos exiſtimamus à nobis poſſe ad ea facienda moveri; eo ipſo enim in nobis eſt principium operandi per amicos.

106. Poſtremò in Conſultatione quandoque quærimus, per quæ inſtrumenta poſſit Finis obtineri, quandoque quo pacto ſit utendum inſtrumentis. Sic aliquando quis quærit, per quæ inſtrumenta poſſit obtineri Magiſtratus, & invenit Verbi causâ poſſe obtineri per pecuniam. Hoc autem invento quærit ulteriùs, quo pacto ſit pecuniâ utendum ad obtinendum Magiſtratum.

§. 3.

De Electione.

Quid, & circa quæ ſit Electio. Maurus in Ariſtot. Lib.

107. JAm verò Conſultationem ſequitur Electio, atque hæc dici poteſt Actus Voluntatis, quo inter Media ad obtinendum Finem propoſita ſeligimus, ſive, ut etiam aiunt, Electio eſt

eſt appetitus ſupponens Conſultationem & comparationem plurium eligibilium inter ſe. Ut autem Conſultatio, ſic etiam Electio eſt eorum duntaxat, quæ ſunt ad Finem; non autem ipſius Finis, aut ſi Finis eſt, non ultimi, ſed ejus, qui ad ulteriorem Finem ordinari poteſt. Sic etiam cùm Electio ſemper ſit eorum, quæ ſunt ad Finem, neceſſe eſt eam humanorum actuum eſſe; hi enim ſunt ad finem, eorúmque poſſibilium; quippe qui aliàs ad Finem obtinendum nequirent adhiberi. 3. Ethic. C. 2.

§. 4.

De Voluntate, Intentione, Conſenſu, Uſu, & Fruitione.

108. CÆterùm ad Actum Moralem concurrit etiam Voluntas. Voluntatem verò hìc appellamus non illam, quæ Potentia eſt, & ipſum principium Actûs, ſed illam, quæ amor boni tanquam finis, ſive ad illud inclinatio, dicitur, conſequens intellectûs apprehenſionem. Intentio autem eſt deſiderium quoddam boni Finis obtinendi per Media, his præcognitis quidem, ſed confusè duntaxat, & necdum determinatè. Conſenſus porro eſt applicatio Motûs appetitivi ad id, quod ex conſilio, ſeu Conſultatione, judicatum eſt; ac proin non ad Finem, ſed ad ea, quæ ſunt ad Finem,

Ad Actum Moralem etiam concurrunt Voluntas.

Intentio.

Conſenſus.

applicatur , quemadmodum Conſilium , ad quod conſequitur. *Uſus.* Uſus verò eſt ipſamet executio , ſeu applicatio Medii electi ad aſſequendum finem. *Fruitio.* Fruitionem denique deſcriberes delectationem , quam quis habet de ultimo exſpectato , quod eſt Finis ; aut porro hujus amorem. Sed cùm ſit duplex Finis , ultimus unus , ac non ultimus alter; Fruitio propriè de Ultimo dicitur , quippe qui unus prorſus ſatiet , altero animum nunquam perfectè adimplente. Verùm hæc de Virtute univerſim dicta ſunto, modò ad ea, quæ magis ſingularia ſunt, progrediamur.

PHILOSOPHIA MORALIS.

LIBER II.

DE VIRTUTIBUS CARDINALIBUS.

POſtquam de Virtute in genere egimus, ad quamlibet in ſpecie exponendam eſt deſcendendum. Proximæ ſunt Cardinales, utpote reliquas inter Morales præcipuæ, ac velut Principes. Cùm igitur hæ ſint numero quatuor; in totidem Capita Liber iſte dividetur; quanquam ob ubertatem, ac dignitatem materiæ quodlibet Caput ſuos itidem Articulos, ſuáſque alias Partes ſit habiturum. Primùm agemus de Prudentia; tum Juſtitia; Subinde de Fortitudine; Ac denique de Temperantia.

CAPUT I.

De Prudentia.

VIrtutes igitur inter Cardinales chorum ducat Prudentia, oculus

animi, qua ſine rectum nihil attingit, aut tutò poteſt diſponi. De Prudentia autem primò dicendum, quid ea ſit; Secundò ejus partes erunt exponendæ; Poſtremò explicanda venient ejus Extrema, ùt vocant, ſeu Vitia ei oppoſita.

ARTICULUS I.

Quid ſit Prudentia.

UT rectè intelligatur eſſentia ac natura Prudentiæ, primò afferenda eſt Virtutis hujus Definitio; Tum exponendum, quid ea circa alias Virtutes Morales agat; Tertiò explicandi ejus actus; Quartò dicendum, in quibus ea ſit; Denique an inſit nobis à natura.

§. I.

Affertur definitio Prudentiæ.

Prudentia ſumitur vel latiſſimè, vel proprio ſenſu.

Lib. 10. Etym. C. 15. L. 1. de Offic. C. 24.

1. PRudentiæ nomen, ſi Iſidoro fides, à porro videndo eſt derivatum; nam prudens, ùt ille habet, dicitur quaſi porro videns; perſpicax enim eſt, & incertorum videt caſus. Cæterùm Prudentiam ſumpſere quidam latiſſimè pro omni notitia veri; quo ſenſu D. Ambroſius ait; Prudentiam in veri inveſtigatione verſari, & ſcientiæ plenioris infundere cupiditatem. De Prudentia autem hic

hic agimus, quæ propriè talis eſt, & mores dirigit.

2. Hanc igitur varii variis verbis, licèt una fere mente, definiverunt. Philoſophus ita habet: Prudentia eſt habitus vera cum ratione activus circa ea, quæ vel bona vel mala ſunt homini; ſive ut alii ex eodem conficiunt: Prudentia eſt recta agendorum ratio. Auguſtinus dixit; Prudentiam eſſe rerum appetendarum, & fugiendarum ſcientiam. Rem fortaſſis clarè proponit Leſſius, cujus verba ſunt: Prudentia eſt Virtus intellectûs, qua in quovis negotio occurrente novimus, quid honeſtum ſit, quid turpe.

Definitio Prudentiæ proprio ſenſu ſumptæ.

L. 6. Ethic. C. 5.

L. 1. de Lib. arb. C. 13.

De Virtut. Card. L. 1. C. 1. Dubit. 1.

3. Igitur Prudentis proprium eſt, poſſe bene conſultare, ac decernere circa ea, quæ bona, & mala ſunt homini. Sed quemadmodum Sapientes, ita etiam Prudentes dicimus duplici modo; primò ſimpliciter, dein in unoquoque genere. Prudentes porro in unoquoque genere, ſeu circa aliquid ſunt, qui poſſunt bene conſultare de iis, quæ ſibi aut aliis bona ſunt atque utilia in ſingularibus quibuſdam; ut quænam ad ſanitatem aut robur conferant. Simpliciter autem Prudentes dicuntur, qui bene conſultare poſſunt de iis, quæ bona ſunt homini ſimpliciter, ſeu ad bene vivendum in univerſum. Atque poſtremis his propriè competit prudentis nomen. Unde Philoſophus Periclem, & hujusmodi viros, Prudentes exiſtimari ait,

Quidam Prudentes dicuntur ſecundùm quid quidam ſimpliciter.

Et quinam Prudentes ſimpliciter.

Loc. cit.

aït, quia & quæ ſibi, & quæ aliis hominibus ſunt bona, poſſunt contemplari.

Verſatur Prudentia circa contingentia; & eſt habitus activus. L. 1. C. 7. §. 2.

4. Verſatur autem Prudentia circa contingentia, ùt ajunt, & quæ poſſunt aliter ſe habere, ac quæ ſunt in poteſtate Prudentis. Prudens enim conſultat; non eſt autem Conſultatio de iis, quæ non poſſunt aliter ſe habere, quæque non ſunt in noſtra poteſtate, ùt notavimus. Denique Prudentia dicitur habitus activus; aliud enim apud Philoſophos eſt Facere, aliud Agere; Facere ergo eſt, edere operationem tranſeuntem in externam materiam, ut fiat aliquod opus, Verbi cauſa, domus, aut navis. Agere autem, eſt edere actionem immanentem, unde homo fiat bonus, vel malus; quia ergo per Prudentiam ponuntur actus immanentes, & quibus homo fit bonus, ideo Prudentia eſt habitus activus.

§. 2.

Quid Prudentia Circa alias Virtutes Morales agat.

Dicimus autem, eam ſedere in Intellectu. Unde Virtus Intellectualis eſt; licèt ſit ſimul Moralis; quia

5. CÆterùm Prudentiam in Intellectu, ſeu Ratione, non autem in Appetitu ſedere, jam nuper eſt demonſtratum. Et verò, quod mox audivimus, Prudens quaſi porro videns dicitur; viſio autem non eſt Virtutis appetentis, ſed cognoſcentis. Ac Prudentia cognoſcit futura ex præſentibus, vel præteritis, quod proprium Rationis eſt; quia fit conferendo

do quædam cum aliis; cùm interim per vim ſenſibilem non cognoſcantur, niſi quæ præſto ſunt, & ſenſibus efferuntur. Degit autem Prudentia in Ratione practica, ùt ajunt, quia tendit ad opus; quanquam etiam ex ſpeculativa quoſdam actus deſumat, ùt patebit inferiùs. Eſt igitur Prudentia Virtus etiam Intellectualis. Sed, quod pariter dictum eſt, accenſetur itidem Moralibus; quia materiam habet cum his communem, & rectum efficit Appetitum.

Mores dirigit.
L. 1. C. 2. §. 6.

6. Hoc modo connumeratur Prudentia Virtutibus Moralibus. Sed licèt Fines ipſis non præſtituat, de iis tamen diſponit, quæ ſunt ad Fines illos obtinendos. Videlicet habet quidem Virtus Moralis quælibet Finem proprium à Ratione ſibi præfixum, ùt Juſtitia honeſtatem æqui; non tamen modos propterea tenet, quibus ad illum pertingat; cùm inter varios, qui eſſe poſſint, non judicet. Ergo ex mente eoſdem perſpicaci intuitu detegit Prudentia, ac, quì applicari conveniat, edocet. Unde non modò in genere novit prudens, quidnam ad quamque Virtutem requiratur; Sed in ſingulis quibusque actionibus determinat circumſtantias neceſſarias ad honeſtatem.

Prudentia diſponit de iis, quæ ſunt ad Fines cæterarum Virtutum Moralium.

Leſſ. Loc. cit.

7. Sed Medium quoque in Virtutibus cæteris Moralibus Prudentia reperit. Itaque conformari Rationi rectæ, eſt equidem Finis proprius cujuslibet Virtutis Moralis. Temperantia enim hoc intendit, ne propter

Et in his etiam reperit Medium.
S. Th. 2. 2. Q. 47. A. 7. in C.

pter voluptates homo divertat à Ratione; & Fortitudo, ne propter timorem, vel audaciam; ſicque in cæteris, ùt deinceps explicabitur. Et hic Finis eſt præſtitutus homini ſecundùm naturalem Rationem; hæc enim unicuique dictat, ut ſecundùm Rationem operetur. Sed qualiter, & per quæ homo in operando attingat Medium Rationis, pertinet ad diſpoſitionem Prudentiæ. Licèt enim attingere Medium ſit Finis Virtutis Moralis, tamen per rectam diſpoſitionem eorum, quæ ſunt ad Finem, invenitur Medium; unde, ùt habet Philo-
2. Eth. C. 6. ſophus; Virtus Moralis in Medio exiſtit, determinata ratione, prout Sapiens, ac videlicet Prudens, determinabit.

§. 3.

Quinam ſint Actus Prudentiæ.

Triplex eſt actus Prudentiæ. *Conſilium.*

8. TRiplex autem Virtutis hujus Actus aſſignatur. Ac primò quidem inveniuntur Media ad Finem, quod Conſilium appellatur; nam Conſilium hic dicitur quæſtio, ſeu inquiſitio. Tum de inventis judicatur, & quæ aptiora ſunt, videlicet ſeliguntur. Ex quo iſtud
Judicium. vocatur Judicium. Spectántque porrò actus hi duo ad ſpeculativam Rationem. Sed practica Ratio, quæ ordinatur ad opus, procedit ulteriùs, & tertium actum ha-
Imperium. bet, quod eſt Imperium; atque ab hoc,

quæ

quæ Conſilio inventa ſunt, & ſelecta Judicio, applicantur ad operandum.

9. Eſt porro poſtremus hic Actus cæteris nobilior; quia Fini Prudentiæ, quæ operatio eſt, propinquior; Unde etiam huic ùt porro proprius aſſignatur. Atque hæc ipſa Stagyritæ opinio eſt, qui Artis quidem perfectionem ponit in judicando, non autem in operando; Unde ex ejus ſenſu melior reputatur, artifex, qui volens peccat in Arte; quippe qui rectum judicium habet; quàm qui peccat nolens. Sed in Prudentia philoſophatur è converſo; imprudentior enim eſt, ipſo judice, qui in hac volens peccat, quippe qui deficit in principe actu Prudentiæ, qui eſt præcipere, quàm qui peccat nolens. *Ex quibus poſtremus eſt nobilior.* Ariſt. L. 6. Eth. C. 5.

§. 4.

In quibus ſit Prudentia.

10. SEd ad quos pertineat Prudentia, quæri poteſt; primùm an ad Principes tantùm, vel etiam ad Subditos. Ergo Prudentiæ, ùt ex modò dictis liquet, munus proprium eſt regere ac gubernare; cùm ad eam ſpectet Imperium; ac ideo in quantum unuſquiſque participat de Imperio, & regimine, in tantum ipſi convenit habere Prudentiam. Subditi verò, ùt eſt Subditus, ac itidem Servi, ùt eſt Servus, non eſt regere, & gubernare, ſed potiùs regi, & gubernari; ac proin *Prudentia eſt Principis; non autem Subditi quà Subditi aut Servi quà Servi; ſecus quà Hominis.* S.Th.2.2. Q. 47. A. 12.

Prudentia non eſt Virtus Servi, ùt eſt Servus, nec Subditi, ùt eſt Subditus. Quia autem homo quivis, in quantum eſt rationalis, participat aliquid de regimine ſecundùm dictamen Rationis; ut videlicet, ſi non aliis, ſaltem ſibi præcipiat; cùm Ratio inferioribus viribus imperet; inde fit, ut ad hominem quemvis, in quantum homo eſt, pertineat Prudentia.

Cùm autem Prudentia alia falſa ſit, alia imperfecta, alia autem vera & perfecta; S.Th. Q. cit. A. 13. in C.

11. Subinde verò ſi tum de Improbis, tum de Juſtis moveatur dubium, an, num his duntaxat, aut etiam illis Virtus conveniat, de qua agimus, exquiratur; ex triplici ratione, qua intelligi Prudentia poteſt, ſolutio eſt deſumenda. Primò enim Prudentia quædam falſa eſt, & quæ non niſi ex ſimilitudine mutuatur nomen; cùm enim Prudens ſit, qui bene diſponit ea, quæ agenda ſunt propter aliquem Finem bonum; ille, qui propter malum Finem aliqua diſponit apta ad illum Finem, æmulatur enimvero Prudentiam; ſed quia illud, quod pro Fine ſibi aſſumit, malum eſt, ideo non niſi falſam ipſe habet, ac ementitam. Atque hac ratione prudens Latro dici poteſt, qui convenientes adinvenit vias ad latrocinandum. Secunda porro Prudentia eſt quidem vera; quia adinvenit vias ad Finem bonum accommodas, ſed imperfecta eſt ex duplici ratione. Atque hinc quidem, quia illud bonum, quod accipit pro Fine, non eſt communis Finis totius vitæ humanæ, ſed alicujus ſpeciatim negotii; ùt ſiquis aptas ad-

adinvenit vias ad negotiandum, vel ad navigandum, dicitur Prudens negotiator, aut nauta; ùt nuper etiam notatum eſt; inde verò quia deficit in principe actu Prudentiæ; nimirum cùm aliquis rectè conſiliatur, & bene etiam judicat de iis, quæ pertinent ad totam vitam, ſed non efficaciter præcipit. Tertia autem Prudentia eſt vera, & perfecta, quæ ſcilicet ad bonum Finem totius vitæ rectè conſiliatur, judicat, & præcipit, atque hæc ſola dicitur Prudentia ſimpliciter. Hoc Artic. §. 1.

Quæ falſa eſt, in ſolis improbis datur; imperfecta ferè tum in probis, tum in improbis; vera, & perfecta in ſolis probis. S.Th.Loc.cit.

12. Itaque prima illa Prudentia, quam falſam vocant, in ſolis improbis eſt; qua verò illi haud raro multùm eminent; ac licèt Finem bonum totius vitæ negligant, ad Fines tamen malos, aut ad aliquod particulare bonum, Conſilii acerrimi ſunt, induſtriæque efficaciſſimæ; déque his ipſis Servator pronuntiavit: Filii hujus Sæculi Prudentiores Filiis lucis in generatione ſua ſunt. Porro Prudentia, quæ propter propoſitum ſibi Finem particularem imperfecta eſt, communis venit probis, & improbis; quamvis illa, quæ in principali actu deficit, non niſi in malis detur. Denique Prudentia, quæ vera eſt, & perfecta, ac ſimpliciter talis, in ſolis probis reperitur. Luc. 16.

Et quidem in omnibus probis Prudentia quædam vera reperitur. L.1.C.4 §. 3.

13. Quemadmodum autem in ſolis, ſic in omnibus probis, ac videlicet gratiam habentibus, Prudentia hæc vera reperitur. Virtutes enim ſunt connexæ, ita ut qui unam habet, etiam reliquas habeat, ùt ſupra eſt explicatum; quicunque autem ha-

habet gratiam, ſeu probus, ac, quod idem ſonat, Juſtus eſt, habet Charitatem; unde alias quoque virtutes habet; ac proin Prudentiam. Sed meminiſſe oportet, Prudentiam eſſe duplicem; Infuſam unam; Acquiſitam alteram; ac itidem Prudentia ineſſe cuipiam poteſt ſecundùm habitum duntaxat, aut etiam ſecundum actum. Itaque in pueris, quantumvis uſu Rationis non dum præditis, ac etiam in amentibus, poſtquam modò Sacris fuerint Undis tincti, Infuſa divinitùs Prudentia eſt ſecundùm habitum, non autem ſecundùm actum. Dein in adultis, & qui habent Rationis uſum, ſaltem eſt etiam ſecundùm actum, quantùm ad ſalutem, & felicitatem æternam adipiſcendam requiritur. Atque per exercitium poteſt acquiri ejus augmentum, ſicut & fit in cæteris ejusmodi Virtutibus. Unde Divus Paulus dicit, perfectorum eſſe ſolidum cibum: eorum, qui per conſuetudinem exercitatos habent ſenſus ad diſcretionem boni, & mali.

Hebr. 5.

Pariter Induſtria ſufficiens ad ſalutem eſt, in omnibus probis Ratione utentibus.

14. Eſt ergo induſtria hæc duplex, una quidem, quæ eſt ſufficiens ad ea, quæ ſunt de neceſſitate ſalutis; & talis, ùt vidimus, datur in iis quibusque, qui habent gratiam, quos unctio docet de omnibus, ùt itidem loquuntur Sacri Codices; atque hi, licèt ſubinde indigeant dirigi Conſilio alieno, ſaltem in hoc ſibi proſpicere poſſunt, & conſulere, ut iſta aliorum Conſilia requirant, & bona diſcernant à malis. Altera verò induſtria plenior eſt, per quam ſibi

1. Joan. 2.

ſibi quis & aliis providere poteſt non ſolùm de his, quæ ſunt neceſſaria ad ſalutem, ſed etiam de quibuscunque pertinentibus ad humanam vitam. Atque talis maximè induſtria ad ſui generationem indiget experientiâ & tempore; unde nec in omnibus eſt habentibus gratiam; & id genus acquiſitam Prudentiam, in ordine videlicet naturali, negat Philoſophus ineſſe Juvenibus. 3. Topic.

§. 5.

An Prudentia inſit nobis à natura.

In Prudentia habetur quidem à natura cognitio primorum principiorum, non tamen eorum poſteriorum, quæ applicantur ſingularibus.

15. PRudentiam proin aliam à DEO infundi, aliam induſtriâ, & exercitio vel acquiri, vel perfici eſt manifeſtum. Sed ad eam quid natura confert? Includit enimvero Prudentia cognitionem & univerſalium & ſingularium, circa quæ operamur, & ad quæ Prudens univerſalia principia applicat. Itaque univerſalem cognitionem quod attinet, eadem eſt ratio de Prudentia, & de Scientia ſpeculativa, ac utriuſque prima principia nobis ſunt naturaliter nota; quamquam principia communia Prudentiæ ſunt magis connaturalia homini; Unde dicit Philoſophus: vita, quæ eſt ſecundùm ſpeculationem, eſt melior, quàm quæ eſt ſecundùm hominem. Sed principia univerſalia poſteriora, & quæ applicantur ſingularibus; ſive rationis ſint ſpeculativæ, ſive practivæ, ac porro Prudentiæ; non habentur per natu- S.Th.2.2. Q. 47. A.15.in C.

 ram,

ram, ſed per inventionem, ſeu experimentis hauſtam, ſeu diſciplinâ traditam.

Eſt itidem à natura cognitio eorum, quæ ſe habent ùt Finis; non autem eorum, quæ ſe habent ad Finem.

16. Quantùm autem ad particularem cognitionem eorum, circa quæ operatio conſiſtit, eſt iterum diſtinguendum; quia operatio conſiſtit circa aliquid vel ſicut circa finem, vel circa ea, quæ ſunt ad finem. Fines autem recti humanæ vitæ ſunt determinati, & ideo poteſt eſſe naturalis inclinatio horum finium; unde quidam habent ex naturali diſpoſitione quaſdam Virtutes, quibus inclinantur ad rectos fines, ac conſequenter etiam naturaliter habent rectum judicium de hujuſmodi Finibus. Ea autem quæ ſunt ad finem, in rebus humanis non ſunt determinata, ſed ex variis tum perſonis, tum negotiis varia, ac ambigua; unde quia inclinatio naturæ ſemper eſt ad aliquid determinatum, ideo circa hæc homini non ineſt à natura naturalis inclinatio, aut cognitio; licèt unus ex naturali diſpoſitione aptior ſit ad hujuſmodi diſcernenda, quam alius; ùt etiam eſt in concluſionibus Scientiarum Speculativarum.

Unde quia Prudentia eſt circa illa, quæ ſe habent ad Finem, ea non eſt à natura.

17. Atque hinc evenit, ut, cùm bruta animantia ejuſdem ſpeciei ſimiliter operentur; prout hirundines ſimilem omnes nidum ponunt; homines tamen diverſiſſimè. Nimirum animalibus cæteris determinatæ ſunt viæ perveniendi ad Finem; non item homini, qui, cùm Rationem habeat cognoſcitivam univerſalium, ad infinita ſe ſingularia extendit. Ergo univer-

verſim, quia Prudentia non eſt circa Fines, ſed circa ea, quæ ſunt ad Finem, ideo Prudentia non eſt naturalis. Ad quod recidit, quòd ea ſit Virtus Intellectualis, quemadmodum ſuperiùs eſt dictum: at verò Virtus Intellectualis non eſt ex natura, ùt Stagyrita loquitur, ſed habet ex doctrina, culturáque, & ſtudio porro ac, labore generationem, & incrementum.

Lib. 1. C. 1. §. 5.

Lib. 2. Eth. C. 1.

18. Quia tamen Prudentia non in ſola cognitione conſiſtit, quemadmodum Artes; & Scientiæ; ſed etiam in Appetitu; cùm, ùt vidimus, præcipuus ejus actus ſit præcipere, quod eſt applicare cognitionem habitam ad appetendum, & operandum; ideo, tametſi illæ ſola oblivione deperdantur, & intereant, non tamen Prudentia, ſed hæc potiùs per affectus pravos corrumpitur. Unde, inquit Philoſophus, per delectabile, & triſte perverti æſtimationem Prudentiæ. Et monent ipſæ divinæ Litteræ; Ne accipias munera, quæ etiam excæcant Prudentes. In eo tamen impedit oblivio Prudentiam, quo delet cognitionem, ex qua poni oporteret Præceptum.

Corrumpitur porro Prudentia potiſſimùm per affectus pravos.

Hoc Art. §. 8.

Lib. 6. Eth. C. 5.

Exod. 23.

19. Poſtremò cùm Prudentia, ſive Acquiſita, ſive Infuſa equidem dirigat hominem in inquiſitione mediorum ad finem ducentium, quæ Ratio apprehendere poteſt; quia tamen hæc ſe non extendit ad omnia ſingularia contingentia, utpote quæ ſunt infinita; unde cogitationes mortalium ſunt timidæ, & incertæ providentiæ no-

Quæ verò ad eam deſunt, ſuppleri aliter non poſſunt, quàm Divino Dono Conſiliis.

Sapient. 9. noſtræ, ùt loquitur Sapiens; ideo ut tutò in quibuſvis procedatur, neceſſe eſt, hominem à DEO dirigi, cui perſpecta ſunt penitus, & obediunt omnia. Atque iſtud eo Divini Spiritus munere præſtatur, quod Conſilii Donum vocamus.

ARTICULUS II.

De Partibus Prudentiæ.

SUnt porro, ùt aliarum Virtutum Cardinalium, ſic etiam Prudentiæ partes triplicis generis; ex quibus Integrales quaſdam dicimus, alias Subjectas; alias denique Potentiales.

SECTIO I.

De Partibus Integralibus Prudentiæ.

Partes Integrales Prudentiæ; Vel ùt eſt cognoſcitiva; Vel ùt eſt præceptiva.

PRudentiæ ergo partes Integrales, ùt vocant, eæ ſunt, quæ Prudentiam vel conſtituunt, reddúntque integram, vel ita adjuvant, ut ſine illis hæc non ſubſiſteret. Unde etiam has non nulli adjumenta Prudentiæ appellant. Octo omnino numerantur; ex quibus quinque ad Prudentiam pertinent, ùt hæc cognoſcit; tres verò, ùt præcipit; ac priores quidem ſunt Memoria, Intellectus, Ratio, Docilitas, & Solertia; Poſteriores autem Providentia, Circumſpectio, & Cautio; ſive, ùt

ut ferè habet Leſſius, priores illæ requiruntur ad acquirendam Prudentiam, vel ad acquiſitæ perfectiorem uſum; poſteriore autem ſunt actus Prudentiæ, quia intrinſecè includuntur in prudenti judicio, & executione. Atque hæ deinceps omnes venient ordine exponendæ. De Virtut. Card. Lib. 1. C. 2. Dubit. 2.

§. I.
De Memoria.

20. PRimò igitur ad conſtituendam Prudentiam neceſſaria eſt Memoria; ſive eorum, quæ præterierunt, recordatio. Quippe Prudentia eſt circa contingentia, in quibus operamur, ùt notatum eſt ſuperiùs: in his autem non poteſt homo dirigi per ea, quæ ſunt ſimpliciter, & ex neceſſitate vera; cùm talia in contingentibus non dentur; ſed ex iis dirigatur neceſſe eſt, quæ ùt in pluribus accidunt. Oportet enim principia eſſe talia, quæ proportionem habeant ad concluſiones, & ex talibus talia concludere, ùt ferè arguit Stagyrita. Quid autem ſit in pluribus verum, neceſſe eſt experientiâ cognoſci; experientia autem eſt ex pluribus memoriis, ùt itidem habet Philoſophus: unde conſequens eſt, ad Prudentiam requiri plurium habere Memoriam, atque hanc eſſe illius partem.

Prudentia quatenus cognoſcitiva eſt, prima pars Memoria ponitur.

S. Th. 2. 2. Q. 49. A. 1. in C. Hoc Cap. A. 1. §. 1.

L. 6. Eth. C. 1.

L. 1. Metaph. C. 1.

21. Neque obeſt, Memoriam, videlicet materialem, eſſe in parte animæ ſenſitiva, *Nec obeſt, Memoriam habere ali-*

...am ſedem, quàm habeat Prudentia.

L. 1. C. 2. §. 1. L. 1. C. 2. §. 6. Et hoc C. A. 1. §. 2.

ſitiva, ùt nuper dictum eſt; Prudentiam verò, quemadmodum itidem vidimus, conſtitui in rationali. Nam cùm Prudentia applicet univerſalem cognitionem ad ad particularia, quorum eſt ſenſus; multa, quæ pertinent ad partem ſenſitivam, requiruntur ad Prudentiam, atque hæc inter eſt Memoria, etiam Materialis; nam ſiquam Spiritualem dicimus, ea ſedet in Intellectu. Pariter verò non officit, Memoriam eſſe præteritorum. Prudentiam verò futurorum agendorum, de quibus eſt Conſilium, ùt rurſum loquitur Stagyrita. Etenim ex præteritis oportet nos quaſi argumentum ſumere de futuris, & ideo Memoria præteritorum neceſſaria eſt ad ineundum prudens conſilium de futuris.

L. 6. Eth. C. 2.

Memoria proin ſolicitè colligenda.

22. Uberem proin eorum, quæ vel ſibi vel aliis eveniunt, penum colliget, fideliſque recondet Memoria, quiſquis Prudentiam ambit. Quam in rem & propria conſtánſque ſerviet ad ea, quæ accidunt, attentio; & Hiſtoria amplum ex lapſis retro ſæculis porriget adjumentum; ac fiet porro, ut, qui præterita accuratè noverit, futura etiam tutò admodùm prævidere poſſit, ac proin dirigere; hæc enim, licèt non fluant certa lege, ſimilem tamen plerumque cum illis habent formam. Nec in cortice videlicet hærebit rerum ſtudioſus Prudentiæ, ſed ipſas profectò eventuum eviſcerabit cauſas, odorabitur conſilia, artes, auxiliáque penetrabit.

23. Ve-

23. Verùm Memoria initium quidem, &, ùt vocant, aptitudinem habet à natura; complementum autem, & perfectionem ab exercitio, vel gratia; &, ùt Tullius loquitur, ea non ſolùm à natura perficitur, ſed etiam habet plurimum artis, & induſtriæ. Quanquam diverſis diverſa quoque, & inæqualia initia Memoriæ natura conceſſit. Aliis nimirum facilem ſatis, pronámque memorandi vim dedit, humido, ſiccóque mediocri Potentiæ organa, & ſpiritus temperante; aliis tardiorem, aut infidam magis, humore vel abundante nimiùm, vel deficiente; aut etiam coarctato anguſtiùs, aut laxato ſpatioſiùs cerebello, Memoriæ, ùt ajunt, domicilio.

Initium quidem ea habet à natura, ſed perfectionem ab arte, & exercitio.

L. 3. ad Herennium.

24. Ergo ex his ſtudio, induſtriáque perficitur, quæ bona eſt, & ad officium adducitur, quæ deterior. Quam porro in rem præcepta quædam tradunt Sapientes. Ac primò quidem, quorum memoriam retinere quiſpiam voluerit, in hæc ſollicitudinem apponat, & affectum; quantò enim quid impreſſum magis animo fuerit, elabetur eò minùs, & à ſimilitudine ſervantur integræ ſimulacrorum Figuræ. Tum juvat plurimùm apta rerum, quas reminiſci oportet, in ordinem diſpoſitio; ita enim faciliùs ab uno tranſitur in aliud, ordine velut ſternente viam. Quod ipſum his verbis dicit Philoſophus: A locis videntur reminiſci aliquando. Cauſa autem

Quomodo perficiatur.

S. Th. Loc. cit. ad 2.

Lib. de Memor. C. 3.

tem eſt, quia velociter ab uno in aliud veniunt.

25. Sunt præterea, qui rerum memorandarum ſpecies imaginibus quibuſdam, & ſimilitudibus corporalibus velut alligent; quippe intentiones ſimplices & ſpirituales faciliùs elabuntur ex animo, & humana cogitatio potentior eſt circa ea, quæ ſenſibus percipi poſſunt. Inſuetas autem has ſpecies eſſe oportet; has enim magis miramur, & ſic eis animus vehementiùs detinetur. Quæ ratio eſt, cur eorum, quæ in pueritia percepimus, magìs reminiſcamur, quippe quæ omnia nobis tunc inſolita fuerant. Denique ea frequenter meditemur oportet, quæ volumus memorari; unde teſte Philoſopho, Meditationes Memoriam ſalvant; quia, ùt idem inquit, conſuetudo eſt altera natura. Itaque, quæ iterum iterúmque audimus, eorum veloces recordamur. Cæterùm exteriores ſunt hæ ad memoriam induſtriæ; internam, ac, ùt ajunt, phyſicam hùjus eſſentiam aptè aut diſponet aut conſervabit, qui iis tum alimentis, tum utetur exercitiis, quæ aptam cerebro temperiem conciliabunt.

L. 2. 4.

Loc. cit.

§. 2.

De Intellectu.

26. JAm verò ad Prudentiam adducitur quoque Intellectus; non

Altera pars Prudentiæ

non quidem ille, quem Potentiam intelligendi vocamus, ſed, ùt Tullius habet, Intelligentia ſeu notitia præſentium; aut etiam notitia principiorum moralium, ſicut & prima demonſtrationum principia intelligere dicimur. Omnis enim proceſſus Rationis ab aliquibus eſt, quæ accipiuntur ùt prima, & hinc oportet hunc per quemdam Intellectum poni, qui rectè æſtimet principia, eáque applicet. Quia ergo Prudentia eſt recta eorum, quæ agenda ſunt, ratio, neceſſe eſt, totam Prudentiæ operationem ab Intellectu derivari; Unde Intellectus ponitur pars Prudentiæ.

eſt Intellectus, ſeu Intelligentia. Lib. 2. de Invent.

27. Sed Intellectus ejuſmodi eſt duplex. Videlicet ratio Prudentiæ terminatur, ſicut ad concluſionem quamdam, ad determinatum, & ſingulare opus, quod poni debet, & ad quod applicat univerſalem cognitionem, ùt jam eſt explicatum. Concluſio autem ſingularis procedit ex Propoſitione univerſali altera, & altera ſingulari; Unde ratio Prudentiæ ex duplici quoque Intellectu ponitur: altero qui univerſalia cognoſcit; naturaliter enim ſunt nobis cognita non ſolùm univerſalia principia ſpeculativa, ſed etiam practica; ſicut Parentes eſſe colendos; quemadmodùm jam initio notatum eſt. Alius autem Intellectus eſt, qui, ùt habetur ex Philoſopho, cognoſcit extremum, id eſt primum aliquod ſingulare, ſeu principium, cui innititur contingens de agendis propoſitio; ſcilicet minor, quam oportet eſſe ſingularem in

Non quidem Univerſalium, ſed ſingularium. S. Th. 2. 2. Q. cit. A. 2. in C. Art. ſup. §. 5.

Lib. 1. C. 2. §. 5.

Lib. 6. Eth. C. 11.

in Syllogiſmo Prudentiæ, utpote qui terminatur in ſingularibus. Jam verò cùm Prudentia tendat, in ſingularia, poſtremus Intellectus, ac qui eſt ſingularium, ad eam ſpectat; prior autem ille, & qui eſt univerſalium, ponitur Virtus Intellectualis, nec ùt pars conſtituit Prudentiam, quacum dividitur.

§. 2.

De Ratione.

Tertia eſt Ratio.

28. Ex iisdem ferè argumentis conficitur, Rationem itidem eſſe partem Prudentiæ; non quidem rurſus ipſam ratiocinandi Potentiam; ſed eam, quæ prompta quædam vis, ac facilitas eſt ratiocinandi, & aliud ex alio colligendi. Nimirum prudentis eſt bene conſiliari; Conſilium verò eſt inquiſitio aliqua ex quibusdam ad alia procedens, ùt paulò antè dictum eſt; iſtud autem eſt opus Rationis; unde ad Prudentiam neceſſum eſt, hominem bona ratiocinandi vi pollere; & quia ea, quæ requiruntur ad perfectionem Prudentiæ, dicuntur partes Integrales Prudentiæ, inde has inter Ratio numeratur.

Hoc Cap. A. 1. §. 3.

Quæ licèt requiratur in omnibus Virtutibus

29. Eſtque porro Ratio peculiaris pars Prudentiæ, licèt ea neceſſaria ponatur in omnibus Virtutibus Intellectualibus, & præcipuè in Scientia, & Sapientia, quæ utun-

utuntur Ratione demonſtrativa. Nam, ùt diſſerit Magnus Aquinas, certitudo Rationis eſt ex Intellectu, ſed neceſſitas Rationis, ſeu Ratiocinii, eſt ex defectu Intellectûs. Illa enim, in quibus vis intellectiva plenè viget, non indigent ratione, nec ea neceſſe eſt unum deducere ex alio, ſed ſuo ſimplici intuitu veritatem apprehendunt, ſicut DEUS, & Angeli. Singularia autem, quæ in operationem cadunt, & in quibus Prudentia dirigit, recedunt præcipuè à conditione eorum, quæ Intellectu comprehenduntur, & tantò magis, quantò ſunt minùs certa, & determinata. Ea enim, quæ ſunt Artis, licèt ſint ſingularia, tamen ſunt magis determinata, & certa; unde in pluribus eorum non eſt Conſilium propter certitudinem, ùt dicit Philoſophus. Et ideo, quamvis in aliis quibusdam Virtutibus Intellectualibus ſit certior Ratio, quàm in Prudentia, tamen ad Prudentiam maximè requiritur, ut homo Rationis uſu polleat, quo univerſalia principia bene applicare poſſit ad ſingularia, quæ ſunt varia, & incerta.

Intellectualibus, eſt tamen peculiaris pars Prudentiæ. Loc. cit. A. 5. ad 2.

Lib. 3. Eth. C. 3.

30. Nec ſuperfluum eſt, Rationem ponere partem Prudentiæ, licèt ea per Intellectum conſtituatur; Quem paulò antè ad Prudentiam requiri diximus; quia etſi Intellectus, & Ratio non ſint diverſæ Potentiæ, tamen denominantur ex diverſis actibus; Intellectûs enim nomen ſumitur ab intima penetratione veritatis: nomen autem Rationis ab inquiſitione, & diſcurſu; &

Et etiam ab Intellectu diverſa. Idem ibidem ad 4.

& ideo tum Ratio tum Intellectus ponuntur pars Prudentiæ.

§. 4.

De Docilitate.

Docilitas quoque ad Prudentiam eſt neceſſaria.
S. Th. Q. cit. A. 3. in C.

31. HAnc dein conſtituit etiam Docilitas, ſive promptus ille, & diſpoſitus affectus ad aliorum monita audienda ex intentione bene agendi. Quippe cùm ſingularia, quæ operamur, circa quæ jam dictum ſæpius eſt verſari Prudentiam, diverſa admodùm ſint, & propè infinita, non poſſunt ab uno homine, ſeu brevi, ſeu diuturno temporis ſpatio, ſatis conſiderari; Unde in his, quæ ad Prudentiam pertinent, maximè indiget homo ab alio erudiri, & præcipuè à Senibus, qui ſanum intellectum adepti ſunt circa Fines agendorum. Unde Philoſophus dicit: Peritorum hominum, & Seniorum, ſeu Prudentùm dictis, & opinionibus abſque demonſtratione, non minùs quàm demonſtrationibus attendendum eſt; quia namque ex ipſa experientia viſum habent, principia intuentur. Et aſſerunt ipſæ Sacræ Paginæ; In antiquis Sapientia, & in multo tempore Prudentia. Unde alibi monent: In multitudine Presbyterorum, id eſt, Seniorum, Prudentum ſta, & Sapientiæ illorum ex corde conjungere. Hoc autem pertinet ad Docilitatem, ut quis

L. 6. Eth. C. 11.

Job. 12.

Eccleſ. 6.

quis diſciplinam bene ſuſcipiat, & hinc Docilitas ponitur pars Prudentiæ.

32. Neque intereſt, Docilitatem, ùt videtur, ad Diſcipulos, ac Inferiores pertinere, Prudentiam verò ad Majores, ac Magiſtros. Præterquam enim, quòd per Prudentiam quis non aliis ſolùm, ſed etiam ſibi ipſi præcipit, ùt ſuperiùs eſt dictum; Unde hæc in Diſcipulis quoque, & Inferioribus locum habet, ad quorum proin Prudentiam pertineat Docilitas; ipſos etiam Majores oportet Dociles in quibusdam eſſe; quia nullus in his, quæ ſubſunt Prudentiæ, ſibi plenè, & ad omnia ſufficit, ùt pariter eſt dictum.

Tum in Majoribus, tum in Inferioribus.

S.Th. Loc. cit. ad 3.

Hoc Cap. Art. 1. §. 1.

Init. hujus §.

33. Itaque diſcat, qui Prudentiæ ſtudet, alieno etiam ſenſu abundare, non videlicet ſuo, nec ſibi porro uni præfidere, ſed nôrit exquirere aliorum ſententias; non quidem, quò temerè ſeſe aperiat cuivis; ſic enim multorum imperitiæ, improbitati etiam, & invidiæ nudaret latus; ſed Prudentum ſanè, nobiſque benevolorum.

§. 5.

De Solertia.

34. AD Prudentiam tamen venit quoque Solertia, ac animi Sagacitas, quæ ex Philoſopho definitur velox conjecturatio Medii; ſeu Facilitas excogitandi Media ad Finem propoſitum de-

Quinta pars Prudentiæ eſt Solertia;

S. Th. Q. cit. A. 4. in C.

debitè conſequendum. Etenim Prudentis eſt, rectam de agendis habere æſtimationem. Recta autem æſtimatio, ſive opinio, acquiritur in iis, quæ aguntur, ſicut in iis, quæ cognoſcuntur, dupliciter. Una quidem ratione per ſe inveniendo; aliâ verò, ab alio addiſcendo. Sicut autem Docilitas ad hoc pertinet, ut homo bene ſe habeat in acquirendo rectam æſtimationem ab alio; ita Solertia ad hoc ſpectat, ut homo bene ſe habeat in acquirendo rectam æſtimationem per ſeipſum; Unde Soletia quoque Prudentiam conſtituit.

Quam acrem non nulli gerunt, non item alii; paſſim autem in conſultando non oportet eſſe præcipitem.

35. Ergo gerunt nonnulli acrem Intellectûs pernicitatem, qua celerrimo intuitu Media ad Fines opportunè perſpiciunt; atque hinc felices ſanè, in ſubitis præſertim caſibus, exiſtunt ſuppetiæ. At non cuivis Corinthum ire licuit; nec tanta omnibus paſſim obtigit mentis Felicitas; qua proin præditos qui ſe non ſentiunt, in decernendo veloces non ſint, ni Decretum infauſti negotii velint eſſe exordium. Ac verò univerſim, ſi tempus moram non invidet, urgenda non eſt Conſultatio præceps; decernendum lentè, & noctis ſubinde exſpectandum eſt conſilium. Metam qui plumbo cupit attingere, collimat primùm, locúmque deſtinat oculis, ac tum denique Vulcanum excutit, Fulménque èvibrat.

Quæ verò decreta fuerint, oppor-

36. Cùm autem maturè fuerit deliberatum, ac providè; quod decreviſti, fortiter in opus eſt redigendum. Non cunctan-

ſtandum ſanè, dum præſtò eſt occaſio. Hanc capillatam ſincipite dicunt, calvam occipite; ni arripias crinibus, dum vultum offert, neſcias, an ſis retenturus, dum obverterit dorſum. Atque hæc ipſa ſunt, quæ Philoſophus monet: citò agenda eſſe, quæ conſultaveris, tardè verò, ac diu conſultandum. Quam etiam fortè ob cauſam Solicitudinem apponunt Solertiæ; ſolicitus enim, ut habet Iſidorus, dicitur quaſi ſolers citus, dum videlicet velox eſt ad ea opportunè animo perſpiciendum, & tempeſtivè opere adimplendum, quæ ſunt agenda. Igitur partes, quæ expoſitæ huc uſque ſunt, Prudentiæ veniunt ad cognoſcendi officium, quæ ſequuntur, ad vim præcipiendi.

tuna occaſione, fortiter agenda,

L. 10. Etym. C. 10.

§. 6.

De Providentia.

37. EX his prima eſt Providentia, quam velut intuitum rerum procul poſitarum dicunt, ac vim animi, qua eventus longè ſemoti perſpiciuntur. Eſt etenim Prudentia, ut vidimus, propriè circa ea, quæ ſunt ad Finem, atque ad hunc illa ordinat. Ordinari autem ad Finem poſſunt vel neceſſaria, vel contingentia. Ergo, quamvis aliqua neceſſaria ſint propter Finem, quæ ſubjiciuntur Divinæ Providentiæ; humanæ tamen Providentiæ non

Prudentiæ, quatenus præceptiva eſt, prima pars eſt Providentia.

S.Th.Q.cit. A. 6. in C. Hoc Capit. A. 1. §. 1.

am ſedem, quàm habeat Prudentia. ſitiva, ùt nuper dictum eſt; Prudentiam verò, quemadmodum itidem vidimus, conſtitui in rationali. Nam cùm Prudentia applicet univerſalem cognitionem ad ad particularia, quorum eſt ſenſus; multa, quæ pertinent ad partem ſenſitivam, requiruntur ad Prudentiam, atque hæc inter eſt Memoria, etiam Materialis; nam ſiquam Spiritualem dicimus, ea ſedet in Intellectu. Pariter verò non officit, Memoriam eſſe præteritorum. Prudentiam verò futurorum agendorum, de quibus eſt Conſilium, ùt rurſum loquitur Stagyrita. Etenim ex præteritis oportet nos quaſi argumentum ſumere de futuris, & ideo Memoria præteritorum neceſſaria eſt ad ineundum prudens conſilium de futuris.

L. 1. C. 2. §. 1. L. 1. C. 2. §. 6. Et hoc C. A. 1. §. 2.

L. 6. Eth. C. 2.

Memoria proin ſollicitè colligenda. 22. Uberem proin eorum, quæ vel ſibi vel aliis eveniunt, penum colliget, fideliſque recondet Memoria, quiſquis Prudentiam ambit. Quam in rem & propria conſtánſque ſerviet ad ea, quæ accidunt, attentio; & Hiſtoria amplum ex lapſis retro ſæculis porriget adjumentum; ac fiet porro, ut, qui præterita accuratè noverit, futura etiam tutò admodùm prævidere poſſit, ac proin dirigere; hæc enim, licèt non fluant certa lege, ſimilem tamen plerumque cum illis habent formam. Nec in cortice videlicet hærebit rerum ſtudioſus Prudentiæ, ſed ipſas profectò eventuum eviſcerabit cauſas, odorabitur conſilia, artes, auxiliáque penetrabit.

23. Ve-

23. Verùm Memoria initium quidem, &, ùt vocant, aptitudinem habet à natura; complementum autem, & perfectionem ab exercitio, vel gratia; &, ùt Tullius loquitur, ea non ſolùm à natura perficitur, ſed etiam habet plurimum artis, & induſtriæ. Quanquam diverſis diverſa quoque, & inæqualia initia Memoriæ natura conceſſit. Aliis nimirum facilem ſatis, pronámque memorandi vim dedit, humido, ſiccóque mediocri Potentiæ organa, & ſpiritus temperante; aliis tardiorem, aut infidam magis, humore vel abundante nimiùm, vel deficiente; aut etiam coarctato anguſtiùs, aut laxato ſpatioſiùs cerebello, Memoriæ, ùt ajunt, domicilio.

Initium quidem ea habet à natura, ſed perfectionem ab arte, & exercitio.

L. 3. ad Herennium.

24. Ergo ex his ſtudio, induſtriáque perficitur, quæ bona eſt, & ad officium adducitur, quæ deterior. Quam porro in rem præcepta quædam tradunt Sapientes. Ac primò quidem, quorum memoriam retinere quiſpiam voluerit, in hæc ſolicitudinem apponat, & affectum; quantò enim quid impreſſum magis animo fuerit, elabetur eò minùs, & à ſimilitudine ſervantur integræ ſimulacrorum Figuræ. Tum juvat plurimùm apta rerum, quas reminiſci oportet, in ordinem diſpoſitio; ita enim faciliùs ab uno tranſitur in aliud, ordine velut ſternente viam. Quod ipſum his verbis dicit Philoſophus: A locis videntur reminiſci aliquando. Cauſa autem

Quomodo perficiatur.

S. Th. Loc. cit. ad 2.

Lib. de Memor. C. 3.

tem eſt, quia velociter ab uno in aliud veniunt.

25. Sunt præterea, qui rerum memorandarum ſpecies imaginibus quibuſdam, & ſimilitudibus corporalibus velut alligent; quippe intentiones ſimplices & ſpirituales faciliùs elabuntur ex animo, & humana cogitatio potentior eſt circa ea, quæ ſenſibus percipi poſſunt. Inſuetas autem has ſpecies eſſe oportet; has enim

L. 1. 4. magis miramur, & ſic eis animus vehementiùs detinetur. Quæ ratio eſt, cur eorum, quæ in pueritia percepimus, magis reminiſcamur, quippe quæ omnia nobis tunc inſolita fuerant. Denique ea frequenter meditemur oportet, quæ volumus memorari; unde teſte Philoſopho, Meditationes Memoriam ſalvant; quia, ùt

Loc. cit. idem inquit, conſuetudo eſt altera natura. Itaque, quæ iterum iterúmque audimus, eorum veloces recordamur. Cæterùm exteriores ſunt hæ ad memoriam induſtriæ; internam, ac, ùt ajunt, phyſicam hujus eſſentiam aptè aut diſponet aut conſervabit, qui iis tum alimentis, tum utetur exercitiis, quæ aptam cerebro temperiem conciliabunt.

§. 2.

De Intellectu.

Altera pars Prudentiæ

26. JAm verò ad Prudentiam adducitur quoque Intellectus; non

non quidem ille, quem Potentiam intelligendi vocamus, ſed, ùt Tullius habet, Intelligentia ſeu notitia præſentium; aut etiam notitia principiorum moralium, ſicut & prima demonſtrationum principia intelligere dicimur. Omnis enim proceſſus Rationis ab aliquibus eſt, quæ accipiuntur ùt prima, & hinc oportet hunc per quemdam Intellectum poni, qui rectè æſtimet principia, eáque applicet. Quia ergo Prudentia eſt recta eorum, quæ agenda ſunt, ratio, neceſſe eſt, totam Prudentiæ operationem ab Intellectu derivari; Unde Intellectus ponitur pars Prudentiæ.

eſt Intellectus, ſeu Intelligentia.
Lib. 1. de Invent.

27. Sed Intellectus ejusmodi eſt duplex. Videlicet ratio Prudentiæ terminatur, ſicut ad concluſionem quamdam, ad determinatum, & ſingulare opus, quod poni debet, & ad quod applicat univerſalem cognitionem, ùt jam eſt explicatum. Concluſio autem ſingularis procedit ex Propoſitione univerſali altera, & altera ſingulari; Unde ratio Prudentiæ ex duplici quoque Intellectu ponitur: altero qui univerſalia cognoſcit; naturaliter enim ſunt nobis cognita non ſolùm univerſalia principia ſpeculativa, ſed etiam practica; ſicut Parentes eſſe colendos; quemadmodùm jam initio notatum eſt. Alius autem Intellectus eſt, qui, ùt habetur ex Philoſopho, cognoſcit extremum, id eſt primum aliquod ſingulare, ſeu principium, cui innititur contingens de agendis propoſitio; ſcilicet minor, quam oportet eſſe ſingularem in

Non quidem Univerſalium, ſed ſingularium.
S. Th. 2. 2. Q. cit. A. 2. in C. Art. ſup. §. 5.

Lib. 1. C. 2. §. 5.
Lib. 6. Eth. C. 11.

in Syllogiſmo Prudentiæ, utpote qui terminatur in ſingularibus. Jam verò cùm Prudentia tendat, in ſingularia, poſtremus Intellectus, ac qui eſt ſingularium, ad eam ſpectat; prior autem ille, & qui eſt univerſalium, ponitur Virtus Intellectualis, nec ùt pars conſtituit Prudentiam, quacum dividitur.

§. 2.

De Ratione.

Tertia eſt Ratio.

28. EX iisdem ferè argumentis conficitur, Rationem itidem eſſe partem Prudentiæ; non quidem rurſus ipſam ratiocinandi Potentiam; ſed eam, quæ prompta quædam vis, ac facilitas eſt ratiocinandi, & aliud ex alio colligendi. Nimirum prudentis eſt bene conſiliari; Conſilium verò eſt inquiſitio aliqua ex quibusdam ad alia procedens, ùt paulò antè dictum eſt; iſtud autem eſt opus Rationis; unde ad Prudentiam neceſſum eſt, hominem bona ratiocinandi vi pollere; & quia ea, quæ requiruntur ad perfectionem Prudentiæ, dicuntur partes Integrales Prudentiæ, inde has inter Ratio numeratur.

Hoc Cap. A. 1. §. 3.

Quæ licèt requiratur in omnibus Virtutibus

29. Eſtque porro Ratio peculiaris pars Prudentiæ, licèt ea neceſſaria ponatur in omnibus Virtutibus Intellectualibus, & præcipuè in Scientia, & Sapientia, quæ utun-

utuntur Ratione demonſtrativa. Nam, ùt diſſerit Magnus Aquinas, certitudo Rationis eſt ex Intellectu, ſed neceſſitas Rationis, ſeu Ratiocinii, eſt ex defectu Intellectûs. Illa enim, in quibus vis intellectiva plenè viget, non indigent ratione, nec ea neceſſe eſt unum deducere ex alio, ſed ſuo ſimplici intuitu veritatem apprehendunt, ſicut DEUS, & Angeli. Singularia autem, quæ in operationem cadunt, & in quibus Prudentia dirigit, recedunt præcipuè à conditione eorum, quæ Intellectu comprehenduntur, & tantò magis, quantò ſunt minùs certa, & determinata. Ea enim, quæ ſunt Artis, licèt ſint ſingularia, tamen ſunt magis determinata, & certa; unde in pluribus eorum non eſt Conſilium propter certitudinem, ùt dicit Philoſophus. Et ideo, quamvis in aliis quibusdam Virtutibus Intellectualibus ſit certior Ratio, quàm in Prudentia, tamen ad Prudentiam maximè requiritur, ut homo Rationis uſu polleat, quo univerſalia principia bene applicare poſſit ad ſingularia, quæ ſunt varia, & incerta.

Intellectualibus, eſt tamen peculiaris pars Prudentiæ. Loc. cit. A. 5. ad 2.

Lib. 3. Eth. C. 3.

30. Nec ſuperfluum eſt, Rationem ponere partem Prudentiæ, licèt ea per Intellectum conſtituatur; Quem paulò antè ad Prudentiam requiri diximus; quia etſi Intellectus, & Ratio non ſint diverſæ Potentiæ, tamen denominantur ex diverſis actibus; Intellectûs enim nomen ſumitur ab intima penetratione veritatis: nomen autem Rationis ab inquiſitione, & diſcurſu; &

Et etiam ab Intellectu diverſa. Idem ibidem ad 3.

& ideo tum Ratio tum Intellectus ponuntur pars Prudentiæ.

§. 4.

De Docilitate.

Docilitas quoque ad Prudentiam eſt neceſſaria.

S. Th. Q. cit. A. 3. in C.

31. Hanc dein conſtituit etiam Docilitas, ſive promptus ille, & diſpoſitus affectus ad aliorum monita audienda ex intentione bene agendi. Quippe cùm ſingularia, quæ operamur, circa quæ jam dictum ſæpius eſt verſari Prudentiam, diverſa admodùm ſint, & propè infinita, non poſſunt ab uno homine, ſeu brevi, ſeu diuturno temporis ſpatio, ſatis conſiderari; Unde in his, quæ ad Prudentiam pertinent, maximè indiget homo ab alio erudiri, & præcipuè à Senibus, qui ſanum intellectum adepti ſunt circa Fines agendorum. Unde Philoſophus dicit: Peritorum hominum, & Seniorum, ſeu Prudentúm dictis, & opinionibus abſque demonſtratione, non minùs quàm demonſtrationibus attendendum eſt; quia namque ex ipſa experientia viſum habent, principia intuentur. Et aſſerunt ipſæ Sacræ Paginæ; In antiquis Sapientia, & in multo tempore Prudentia. Unde alibi monent: In multitudine Presbyterorum, id eſt, Seniorum, Prudentum ſta, & Sapientiæ illorum ex corde conjungere. Hoc autem pertinet ad Docilitatem, ut quis

L. 6. Eth. C. 11.

Job. 12.

Eccleſ. 6.

quis diſciplinam bene ſuſcipiat, & hinc Docilitas ponitur pars Prudentiæ.

32. Neque intereſt, Docilitatem, ùt videtur, ad Diſcipulos, ac Inferiores pertinere, Prudentiam verò ad Majores, ac Magiſtros. Præterquam enim, quòd per Prudentiam quis non aliis ſolùm, ſed etiam ſibi ipſi præcipit, ùt ſuperiùs eſt dictum; Unde hæc in Diſcipulis quoque, & Inferioribus locum habet, ad quorum proin Prudentiam pertineat Docilitas; ipſos etiam Majores oportet Dociles in quibusdam eſſe; quia nullus in his, quæ ſubſunt Prudentiæ, ſibi plenè, & ad omnia ſufficit, ùt pariter eſt dictum.

Tum in Majoribus, tum in Inferioribus. S. Th. Loc. cit. ad 3. Hoc Cap. Art. 1. §. 1. Init. hujus. §.

33. Itaque diſcat, qui Prudentiæ ſtudet, alieno etiam ſenſu abundare, non videlicet ſuo, nec ſibi porro uni præfidere, ſed nôrit exquirere aliorum ſententias; non quidem, quò temerè ſeſe aperiat cuivis; ſic enim multorum imperitiæ, improbitati etiam, & invidiæ nudaret latus; ſed Prudentum ſanè, nobiſque benevolorum.

§. 5.

De Solertia.

34. AD Prudentiam tamen venit quoque Solertia, ac animi Sagacitas, quæ ex Philoſopho definitur velox conjecturatio Medii; ſeu Facilitas excogitandi Media ad Finem propoſitum de-

Quinta pars Prudentiæ eſt Solertia; S. Th. Q. cit. A. 4. in C.

debitè conſequendum. Etenim Prudentis eſt, rectam de agendis habere æſtimationem. Recta autem æſtimatio, ſive opinio, acquiritur in iis, quæ aguntur, ſicut in iis, quæ cognoſcuntur, dupliciter. Una quidem ratione per ſe inveniendo; aliâ verò, ab alio addiſcendo. Sicut autem Docilitas ad hoc pertinet, ut homo bene ſe habeat in acquirendo rectam æſtimationem ab alio; ita Solertia ad hoc ſpectat, ut homo bene ſe habeat in acquirendo rectam æſtimationem per ſeipſum; Unde Soletia quoque Prudentiam conſtituit.

Quam acrem non nulli gerunt, non item alii; paſſim autem in conſultando non oportet eſſe præcipitem.

35. Ergo gerunt nonnulli acrem Intellectûs pernicitatem, qua celerrimo intuitu Media ad Fines opportunè perſpiciunt; atque hinc felices ſanè, in ſubitis præſertim caſibus, exiſtunt ſuppetiæ. At non cuivis Corinthum ire licuit, nec tanta omnibus paſſim obtigit mentis Felicitas; qua proin præditos qui ſe non ſentiunt, in decernendo veloces non ſint, ni Decretum infauſti negotii velint eſſe exordium. Ac verò univerſim, ſi tempus moram non invidet, urgenda non eſt Conſultatio præceps; decernendum lentè, & noctis ſubinde exſpectandum eſt conſilium. Metam qui plumbo cupit attingere, collimat primùm, locúmque deſtinat oculis, ac tum denique Vulcanum excutit, Fulménque evibrat.

Quæ verò decreta fuerint, oppor-

36. Cùm autem maturè fuerit deliberatum, ac providè; quod decreviſti, fortiter in opus eſt redigendum. Non cunctan-

ſtandum ſanè, dum præſtò eſt occaſio. Hanc capillatam ſincipite dicunt, calvam occipite; ni arripias crinibus, dum vultum offert, neſcias, an ſis retenturus, dum obverterit dorſum. Atque hæc ipſa ſunt, quæ Philoſophus monet: citò agenda eſſe, quæ conſultaveris, tardè verò, ac diu conſultandum. Quam etiam fortè ob cauſam Solicitudinem apponunt Solertiæ; ſolicitus enim, ùt habet Iſidorus, dicitur quaſi ſolers citus, dum videlicet velox eſt ad ea opportunè animo perſpiciendum, & tempeſtivè opere adimplendum, quæ ſunt agenda. Igitur partes, quæ expoſitæ huc uſque ſunt, Prudentiæ veniunt ad cognoſcendi officium, quæ ſequuntur, ad vim præcipiendi.

tuna occaſione, fortiter agenda,

L. 10. Etym. C. 10.

§. 6.

De Providentia.

37. EX his prima eſt Providentia, quam velut intuitum rerum procul poſitarum dicunt, ac vim animi, qua eventus longè ſemoti perſpiciuntur. Eſt etenim Prudentia, ùt vidimus, propriè circa ea, quæ ſunt ad Finem, atque ad hunc illa ordinat. Ordinari autem ad Finem poſſunt vel neceſſaria, vel contingentia. Ergo, quamvis aliqua neceſſaria ſint propter Finem, quæ ſubjiciuntur Divinæ Providentiæ; humanæ tamen Providentiæ

Prudentiæ, quatenus præceptiva eſt, prima pars eſt Providentia.

S.Th.Q.cit. A. 6. in C. Hoc Capit. A. 1, §. 1.

non ſubjiciuntur niſi contingentia, circa quæ operamur, & quæ per hominem poſſunt fieri propter Finem. Ex his verò præterita in neceſſitatem quandam tranſeunt; quia impoſſibile eſt, non eſſe, quod factum eſt. Pariter etiam præſentia, ùt ſunt præſentia, neceſſitatem quandam inducunt; neceſſe eſt enim, te ſedere, dum ſedes. Itaque ſuperſunt videlicet contingentia futura, quæ proin, quatenus per hominem in Finem humanæ vitæ ordinari poſſunt, pertinent ad Prudentiam. Hæc autem ordinat ad Finem Providentia, quæ videlicet reſpectum dicit alicujus diſtantis ad ea, quæ in præſenti occurrunt, & ordinanda ſunt. Unde Providentia eſt pars Prudentiæ.

Eáque ſanè præcipua.

38. Eáque ſanè præcipua; quia omnia alia, quæ requiruntur ad Prudentiam, ad hoc neceſſaria ſunt, ut aliquid rectè ordinetur in Finem. Quam haud dubiè ob cauſam eſt factum, ut ipſum Prudentiæ nomen à Providentia ſumeretur; Prudens enim, ùt ex Iſidoro jam notavimus, quaſi porro videns, vel, ùt Idem etiam loquitur, procul videns, nuncupatur. Itaque de hac elegans eſt Tullii ſententia: Magni ingenii eſt, præcipere cogitatione futura, & aliquantò ante conſtituere, quid accidere poſſit in utramque partem, & quid agendum ſit, cùm, quid evenerit; nec committere, ut aliquando dicendum ſit: non putâram.

Huj. L. C. 1. §. 1. Loc. ibid. cit.

De Offic.

§. 7.

§. 7.

De Circumſpectione.

39. TUm altera præcipientis Prudentiæ pars eſt Cirumſpectio; ſive eorum, quæ circumſtant, Conſideratio; quò videlicet ea aptentur ad Finem, Nimirum cùm Prudentiæ officium ſit, aliquid ordinare ad finem, iſtud rectè non ſit, niſi & Finis bonus ſit, & id, quod ordinatur ad Finem, ſit etiam bonum, & conveniens Fini. Quia autem Prudentia eſt circa ſingularia, quæ agimus, in quibus multa concurrunt, contingit haud rarò, ut quædam in ſe bona ſint, & convenientia Fini, quæ tamen ob aliqua, quæ immiſcent ſeſe, vel redduntur mala, vel non opportuna ad Finem. Ut ſigna amoris cuipiam oſtendere, videtur medium conveniens ad deviucendum ejus animum; ſed ſi ſuperbus ille ſit, ac proin contemnat; vel ſi ſuſpicetur adulationem; medium illud non erit ad Finem conveniens, nec amorem adducet; unde ad Prudentiam neceſſaria eſt Circumſpectio: atque ut homo id, quod ordinat ad Finem, cum iis comparet, quæ circumſtant. *Altera autem Circumſpectio.* S. Th. Q. cit. A. 7. in C.

40. Et verò licet infinita ſint quæ circumſtare poſſunt; tamen quæ actu circumſtant, non ſunt infinita, ſed pauca quædam, quæ proin Ratio, quamvis ſi limita ta, poteſt comprehendere. Nec alterum iſtud *Quæ ſpeciatim conſiderat ea, quæ circumſtant.* Idem ibid. ad 1.

iſtud ratiocinium afferas. Qui poteſt videre, quæ procul ſunt, multò magis poteſt videre, quæ circa ſunt, ac propè: ſed per Providentiam potens eſt homo proſpicere, quæ procul ſunt: Ergo ipſa ſufficit ad conſiderandum ea, quæ circumſtant. Non ergo oportuit præter Providentiam ponere Circumſpectionem partem Prudentiæ; Nam illud elidit reſponſio Divi Thomæ. Videlicet ſicut ad Providentiam ſpectat, proſpicere id, quod eſt per ſe conveniens Fini; ita ad Circumſpectionem pertinet, conſiderare, an ſit conveniens Fini ſecundum ea, quæ circumſtant. Utrumque autem horum habet peculiarem difficultatem, & ideo utrumque eorum ſeorſim ponitur pars Prudentiæ.

Loc. cit. ad 3.

§. 8.

De Cautione.

Poſtrema Cautio; S.Th.Q.cit. Q.8. in C.

41. Ac denique poſtrema Prudentiæ, ùt hæc præcipit, pars eſt Cautio, ſive cura, quâ vitentur incommoda, quæ poſſunt in negotio occurrere. Quippe in contingentibus; circa quæ ſæpe dictum eſt eſſe operationes, & Prudentiam verſari; ſicut verum poteſt admiſceri falſo, ita & malum bono, ob multimodam eorum diverſitatem; atque in iis bona plerumque implicantur malis, & mala ſæpe habent ſpeciem boni. Unde Cautio neceſſa-

ceſſaria eſt, qua eligantur bona, vitentur mala.

42. Nec propterea Cautio eadem eſt cum Providentia; nam equidem providere bona, & cavere mala, eſt ejusdem Virtutis, quemadmodum ejusdem medicæ Artis eſt, facere ſanitatem, & curare ægritudinem; ac proin cùm, providere bona, ſpectet ad Providentiam, ad eam quoque ſpectat, cavere mala. At de malis hæc duntaxat vera ſunt, quæ bonis ipſis ſunt oppoſita; vitare verò aliqua impedimenta extrinſeca, pertinet ad aliam rationem, ùt hic ad Cautionem.

Ejus differentia à Providentia.
Idem loc. cit. ad 2.

43. Cæterùm malorum, quæ effugienda hic occurrunt, quædam ſunt, quæ potiſſimùm, ac frequentiùs, ſive, quemadmodùm ajunt, ùt in pluribus accidere ſolent; ac porro talia comprehendi Ratione queunt. Et contra hæc ordinatur Cautio, vel ut vitentur penitus, vel ut noceant minùs. Quædam verò ſunt, quorum rarior eſt eaſus, ac quæ in paucioribus eveniunt; atque hæc, cùm ſint infinita, equidem comprehendi non poſſunt; at exinde videlicet patet, hominem ad ea præcavenda non ſufficere, ac quàm proin nobis neceſſarium ubique ſit divinum ſubſidium. Quanquàm poteſt homo per Prudentiæ officium contra omnes Fortunæ inſultus ſe diſponere, ut minùs noceant.

Quæ mala frequentiùs accidere ſolita præcavet; univerſim autem contra omnes Fortunæ inſultus munit.

44. Atque hæc ſunt, quæ Prudentiam vel adjuvant, vel conſtituunt. Interim his omnibus Experientia accedat oportet, ac Uſus.

His denique omnibus Experientiam & Uſum

accedere eſt neceſſe. Uſus. Cùm enim Virtus hæc circa agenda verſetur, ad hæc non ſufficit accurata quantumvis cognitio, ſed quæ cognoveris, frequenti exercitio in opus, moréſque deduci, eſt neceſſe. Quæ genuina ratio eſt, cur Juvenes, tametſi aliis paſſim dotibus ſint ſenibus ſuperiores, eos tamen Prudentiâ plerumque non adæquent; quippe iis deeſt Uſus, qui ſeris ab annis venit. Unde matura ſit Experientiæ comportandæ cura oportet, annóſque etiam, ſi fas ſit, antevertat Uſus.

SECTIO II.

De Partibus ſubjectis Prudentiæ.

PArtes Prudentiæ ſubjectæ vel, ùt etiam dicunt, ſubjectivæ, ſunt ſpecies, quæ ſubſtant Prudentiæ, ùt ſuo generi. Dividitur itaque ex Leſſii mente immediatè Prudentia in Perſonalem, ùt loquuntur, ſeu ſolitariam, & in Gubernatricem. Perſonalis, quam etiam Monaſticam dicunt, mutuato ab Argivis nomine, eſt, qua quis in ſingulis actionibus ſpectat, quid agere deceat, proprium intendens bonum. Sed Gubernatrix alia eſt Regnativa, ùt nominare ſolent, alia Politica, ſeu Civilis, alia Oeconomica, quam Domeſticam diceres, alia denique Militaris. Monaſtica ferè iis, quæ hoc loco huc uſque diximus,

De Virtut. Card. L. 1. C. 1. Dubit. 1.

diximus, explicata eſt, & propriè Prudentia dicitur, ùt habet idem Author. Cæteræ verò, licèt Prudentiæ nomen, & præcepta participent, non tamen vocantur Prudentiæ, niſi cum addito; ùt Prudentia Civilis, aut Oeconomica. Quia autem ad Prudentem ſpectat, bonum non tantùm proprium, ſed pro ſua conditione etiam alienum procurare, cæteræ ſpecies modò ſunt exponendæ. Loc. cit.

§. I.

De Prudentia Regnativa.

45. EST itaque Regnativa ſpecies Prudentiæ; ùt enim notatum ſuperiùs fuit, ad Prudentiam pertinet regere, & præcipere; & ideo, ubi invenitur ſpecialis ratio regiminis, & præcepti in humanis actibus, ibi etiam invenitur ſpecialis ratio Prudentiæ. Manifeſtum eſt autem, in eo, cui incumbit, non ſolùm ſeipſum regere, ſed etiam Communitatem perfectam Civitatis, vel Regni, inveniri ſpecialem, ac perfectam rationem Regiminis. Tantò enim Regimen perfectius eſt, quantò eſt univerſalius, ad plura ſe extendens, & ulteriorem attingens Finem; & ideo Regi, ad quem pertinet regere civitatem, vel Regnum, Prudentia competit ſecundùm perfectiſſimam, & ſpecialem ſui Rationem; qua ex cauſa dicit Philoſophus, Prudentiam eſſe propriam Virtutem

Prima, & præcipua ſpecies Prudentiæ Gubernatricis eſt Regnativa.

S. Th. 2. 2. Q. 50. A. 1. in C.

Notatum hoc L. C. 12 A. 1. §. 3.

3. Polit. C. 3.

Principis. Unde Regnativa ponitur ſpecies Prudentiæ.

Sub Regni nomine autem comprehenduntur omnes aliæ Regiminis ſpecies rectæ.

46. Sub nomine Regni autem comprehendi hic oportet omnes alias Regiminis ſpecies rectas; quippe quibus itidem convenit regendi Prudentia; quia autem Regnum inter alia Regimina eſt optimum, ut dicit Stagyrita, ideo ſpecies hæc Prudentiæ magis denominari debuit à Regno. Cæterum ſpecies regendi perverſæ hic non comprehenduntur; quia opponuntur Virtuti, ac proin non habent Prudentiam. Dum autem Philoſophus hanc Prudentiæ ſpeciem vocat Legiſlatricem, ſeu Legum poſitivam, nomen trahit à principali actu Regis, qui eſt, leges ponere.

L. 8. Eth. C. 10.
S. Th. ibid. ad 2.
L. 6. Eth. C. 8.

§. 2.

De Prudentia Politica.

Altera eſt Politica.

S. Th. Loc. cit. Q. 2. in C.

47. JAm verò Politica quoque eſt pars ſpecifica Prudentiæ; per quam homines ſeipſos regunt in obediendo Præfectis in ordine ad commune bonum: Servus videlicet movetur à Domino, & Subditus ab eo, qui imperat: aliter tamen, quam irrationalia, & inanima moveantur à ſuis motoribus; nam hæc aguntur ſolùm ab alio, non autem ipſa agunt ſeipſa; quia non habent dominium ſui actûs per liberum arbitrium; & ideo, quod rectum eſt in ipſorum Regimine, non eſt in ipſis, ſed ſolùm in motoribus.

At homines Servi, vel quicunque Subditi, ita aguntur ab aliis per præceptum, ut tamen agant ſeipſos per liberum arbitrium; unde in ipſis requiritur rectum quoddam Regimen, per quod ſeipſos dirigant in obediendo Majoribus. Atque ad hoc pertinet ſpecies iſta Prudentiæ, quam Politicam vocamus.

48. Proin ad Politicam veniunt univerſim, tum Regnativa, quæ ad Principes ſpectat, tum ea ipſa, quam hic dicimus pertinere ad Subditos. Sed cùm prior illa ſit perfectiſſima ſpecies Prudentiæ, ùt paulò antè notavimus, peculiare ſibi nomen acquirit; Subditorum autem Prudentia, quæ à Regnativa deficit, retinet ſibi nomen commune, ac porro Politica appellatur; ſicut in Logicis Convertibile, quod non ſignificat eſſentiam, retinet ſibi nomen commune Proprii. *Quomodo differat à Regnativa;* Idem ibid. ad 1. ſ. Priore.

49. Pariter eadem quidem ſunt, quæ oportet Regnantem præcipere, & Subditum exequi; verùm diverſo utrinque modo conſiderantur; à Rege quidem, qui præcipit, ſecundùm univerſaliorem rationem; à ſubdito autem, qui obedit ſecundùm reſtrictam magis; unde diverſi quoque circa eadem ſunt habitus; nam diverſa ratio objecti diverſam quoque efficit ſpeciem; ùt itidem inquit Divus Thomas. Poſtremò per Prudentiam communiter dictam equidem regit homo ſeipſum in ordine ad proprium bonum, per Politicam *Et cur efficiat diverſam ſpeciem.* 2. 2. Q. 47. A. 5. in C.

cam autem, de qua loquimur, in ordine ad bonum commune.

§. 3.
De Prudentia Oeconomica.

Tertia Oeconomica. S. Th. Q. 50. A. 3. in C.

50. OEconomica porro Prudentia illa eſt, qua domus, réſque familiaris bene adminiſtratur; mediáque degit inter Regnativam, qua Regnum, aut Civitas, & inter Politicam, qua particularis Perſona regitur. Nam ratio objecti diverſa ſecundùm totum, & partem, diverſas quoque reddit Artes, & Virtutes. Manifeſtum eſt autem, domum medio loco ſe habere inter unam ſingularem Perſonam, & Civitatem, vel Regnum; nam ſicut una ſingularis Perſona eſt pars domûs, ita una domus eſt pars Civitatis, vel Regni; & ideo ſicut Politica illa, qua ſingularis Perſona aptè obediendo regitur, differt ab illa; quam Regnativam, dicimus; ita oportet Oeconomicam ab utraque diſtingui.

51. Opponi verò poſſet: Sicut in Regno invenitur Imperans, & Subditus; ita etiam in Domo: Si ergo Oeconomica eſt ſpecies Prudentiæ, ſicut & Politica, deberet etiam paterna Prudentia poni, ſicut & regnativa: non autem ponitur: Igitur nec Oeconomica debet poni ſpecies Prudentiæ. At reſpondetur; Patrem quidem in domo habere aliquam ſimilitudinem regii

Loc. cit. ad 3.

Prin-

Principatús, ùt ait Philoſopus, non tamen habet perfectam poteſtatem Regiminis, ſicut Rex; & ideo non ponitur ſeparatim poteſtas paterna ſpecies Prudentiæ; ſicut Regnativa. Lib. 8. Eth. C. 10.

§. 4.

De Prudentia Militari.

52. DEnique præter Prudentiam Politicam, per quam ea, quæ ad commune bonum ſpectant, convenienter diſponuntur, eſt Militaris ſpecies Prudentiæ, qua hoſtium vis, & inſultus repelluntur. Nimirum ea, quæ ſecundùm Artem & Rationem aguntur, conformia eſſe oportet his, quæ ſunt ſecundùm naturam, ac quæ à Ratione divina ſunt inſtituta. Natura autem ad duo tendit. Primò quidem ad regendam unamquamque rem in ſeipſa: Secundò verò ad reſiſtendum extrinſecùs impugnantibus, ac corruptionem afferentibus. Et propter hoc non dedit ſolùm animalibus vim concupiſcendi, per quam moveantur ad illa, quæ ſunt eorum ſaluti accommoda, ſed etiam vim iraſcendi, per quam animal reſiſtit ſibi contrariis. Unde & in his, quæ ſunt ſecundùm Rationem, non ſolùm oportet eſſe Prudentiam Politicam, per quam convenienter diſponantur ea, quæ ſunt ad bonum commune, ſed etiam Militarem, per quam hoſtes retundantur. *Denique Militaris.* S. Th. Q. cit. Q. 4. in C.

Quare itidem hac efficiat ſpeciem diverſam.

S. Th. loc. cit. ad 2. & 3.

53. Ponitur autem Militare Negotium ſpecialis pars Prudentiæ, tametſi plura alia id genus, quæ non minùs, ac ipſum, continentur ſub Politico, ùt Mercatorum, ac Opificum, peculiarem Prudentiam non conſtituant. Et ratio eſt; quia alia negotia, quæ ſunt in Civitate, ordinantur ad aliquas particulares utilitates; Militare autem ordinatur ad tuitionem totius boni communis. Sic quoque, quantumvis in bellicis plurimùm valeat Militum Fortitudo; Militarem tamen Prudentiam dicimus; quia executio quidem Militiæ pertinet ad Fortitudinem; Sed directio ad Prudentiam, & præcipuè, in quantùm eſt in Duce exercitûs. Directio autem præſtantior eſt executione. Cæterùm Prudentiæ hæ omnes præcepta participant, quæ de Prudentia traduntur univerſim; quæ verò peculiaria habent, à propriis cujusque principiis ſunt petenda.

SECTIO III.

De Partibus Potentialibus Prudentiæ.

S. Th. 2. 2. Q. 48. Art. unic. in C.

PArtes Potentiales alicujus Virtutis dici poſſunt Virtutes adjunctæ, ſive annexæ, quæ ordinantur ad aliquos Secundarios actus, vel materias, quaſi non habentes totam Potentiam principalis Virtutis. Tales ergo Prudentiæ partes ponun-

ponuntur tres, græco nomine Eubulia, Syneſis, & Gnome

§. I.

De Eubulia.

Prima pars Potentialis Prudentiæ eſt Eubulia, ſeu Bonum Conſilium.

Leſſius de Virtut. Cardin. L. 1. C. 2. Dubit. 2.

54. EUbuliam dicimus habitum quemdam, qui præbet facultatem rectè conſultandi, id eſt, inveniendi Bonum Conſilium in rebus perplexis & ambiguis. Ac primò habitus hic eſt Virtus. Nam Virtutem dicimus, quod facit actum hominis bonum. Inter cæteros autem actus hominis, ei proprium eſt conſiliari; quia hoc importat quamdam Rationis inquiſitionem circa agenda, in quibus conſiſtit vita humana. Eubulia verò infert Bonitatem Conſilii; hæc enim ponitur ejus eſſentia; Unde eſt Virtus humana.

Eſt propriè Virtus.

S. Th. 2. 2. Q. 51. A. 1. ad 1.

L. 2. De Libero arbitr. C. 18.

55. Nec refert, aliquos Conſilio, ac proin, ut videri poſſet, Eubulia malè uti; vel quia aſtuta Conſilia excogitant ad malos Fines conſequendos; aut quia etiam ad bonos Fines conſequendos aliqua peccata ordinant; puta, qui furatur ut ſtipem largiatur pauperi; Virtutibus verò nemo malè utatur, ùt habet Auguſtinus; nam non eſt Bonum Conſilium, ſive aliquis malum Finem in conſiliando præſtituat, ſive etiam ad bonum Finem malas vias adinveniat: Sicut etiam in Scientiis, quæ ſpeculantur, non eſt bona Ratiocinatio, ſive aliquis

quis falſum concludat; ſive etiam verum concludat ex falſis; quia non utitur convenienti Medio, & ideo utrumque eorum, quæ mox allata ſunt, pugnat contra rationem Eubuliæ, ut etiam dicit Stagyrita.

L. 6. Eth. C. 9.

Quomodo ea differat à Prudentia.

S. Th. ibid. A. 2. in C.

56. Deinde verò Eubulia diverſa eſt à Prudentia. Virtus enim propriè ordinatur ad actum, quem reddit bonum; & ideò ſecundùm differentiam actuum oportet eſſe diverſas Virtutes. Actus autem Rationis ordinati ad opus ſunt diverſi, nec habent eandem rationem bonitatis; ex alio enim fit, ut homo bene Conſilietur, ſeu inquirat Media ad finem; ex alio, ut bene præcipiat; ut patet exinde, quòd iſta nonnunquam ab invicem ſeparentur. Oportet igitur eſſe aliam Virtutem, per quam homo bene conſilietur, quam dicimus Eubuliam; & aliam, per quam bene præcipiat, & hanc dicimus Prudentiam; & ſicut conſiliari ordinatur ad præcipere, tanquam ad principalius; ita etiam Eubulia ordinatur ad Prudentiam tanquam ad principaliorem Virtutem. Spectat ergo etiam ad Prudentiam Conſilium, ſed ut illud imperet; ad Eubuliam verò, ut eliciat.

§. 2.
De Syneſi.

Altera eſt Syneſis.

57. VErùm præter Eubuliam, quæ importat Bonum Conſilium,

um, ac inquiſitionem rectam, pars Potentialis Prudentiæ eſt etiam Syneſis. Eſt videlicet Syneſis habitus rectè judicandi ex conſideratione communium principiorum practicorum, ut ſunt Leges naturales, & poſitivæ, de iis, circa quæ fuit Conſilium, ac porro inquiſitio. Oportet autem, ut ſecundùm differentiam actuum, qui non reducuntur ad eandem cauſam, ſit etiam diverſitas Virtutum; ac pariter eſt manifeſtum, Bonitatem Conſilii, ac Bonitatem Judicii ad eandem cauſam non reduci; multi enim Conſilio & inquiſitione pollent, qui tamen non rectè judicant; quemadmodum in ſpeculationibus aliqui bene inquirunt, eorum ratione ex apta diſpoſitione virtutis imaginativæ prompta ad diſcurrendum per diverſa, qui tamen non ſunt boni Judicii, ob defectum intellectûs, qui maximè contingit ex mala diſpoſitione ſenſûs communis non benè judicantis. Et ideo præter Eubuliam neceſſaria eſt Syneſis. S. Th. ibid. A. 3. in C.

§. 3.

De Gnome.

58. Denique Partem Prudentiæ Potentialem Gnomen quoque ponimus; ſive habitum rectè judicandi de agendis ex principiis quibusdam altioribus, & præter communes leges agendorum. *Poſtrema autem Gnome.* S. Th. ibid. A. 4. in C.

dorum. Nam quemadmodum habitus, qui verſantur circa cognitiones, diſtinguuntur ſecundùm altiora, vel inferiora principia; ſicut Sapientia altiora principia conſiderat, quàm Scientia, & ideo ab ea diſtinguitur; ita etiam oportet fieri in habitibus, qui verſantur circa operationes. Contingit autem quandoque aliquid eſſe faciendum præter communes regulas agendorum; ùt cùm ei, qui impugnat patriam, depoſitum non eſt reddendum. Et ideo oportet de ejuſmodi judicare ſecundùm aliqua altiora principia, quàm ſint regulæ communes. Cùm ergo ſecundùm has judicet Syneſis; ad ferendum ſecundùm altiora illa principia judicium exigitur altior judicandi Virtus, quam appellant Gnomen.

59. Importat ergo Gnome perſpicacitatem judicii. Nec refert, ea, quæ rarò accidunt, & in quibus oportet aliquando à communibus diſcedere, videri præcipuè caſualia eſſe, quorum non eſt ratio, ùt ait Philoſophus; ac proin nec Virtus; nam omnia quidem illa, quæ præter communem curſum contingere poſſunt, conſiderare, pertinet ad ſolam Providentiam Divinam. Sed inter homines ille, qui eſt magis perſpicax, poteſt plura horum, ſua ratione dijudicare; ac exinde juxta Gnomen operari.

L. 2. Phyſ. Tex. 48.

ARTI-

ARTICULUS II.

De Extremis Prudentiæ.

DIctum eſt jam nuper, Virtutem in Medio conſiſtere, Extrema autem eſſe Vitia; atque ex his alterum quidem per exceſſum, alterum verò per defectum. Quod ipſum itidem docet Auguſtinus, dum ait, omnibus Virtutibus non ſolùm eſſe Vitia manifeſta diſcretione contraria; verùm etiam Vitia quodammodo, nec veritate, ſed quadam ſpecie fallente ſimilia. Cæterùm quæ Prudentiæ opponantur per defectum, univerſim nomine Imprudentiæ comprehenduntur, quæ autem per exceſſum, nomine Calliditatis. Primò itaque agendum eſt de vitiis oppoſitis Prudentiæ per defectum; ſubinde de iis, quæ illi opponantur per exceſſum. L. 1. C. 5. ſ. 1. L. 4. contra Julian.

SECTIO I.

De Vitiis Prudentiæ oppoſitis per Defectum.

COntra Prudentiam igitur per Defectum peccatur per Imprudentiam; Sed iſtud fit modo quadruplici; Præcipitatione, Inconſiderantia, Incon-

ſtantia, Negligentia, de quibus modò eſt agendum.

§. I.

De Præcipitatione.

Prudentiæ per defectum primò opponitur Præcipitatio.

S. Th. 22. Q. 53. A. 3. in C.

60. Eſt ergo Præcipitatio Vitium ſub Imprudentia contentum, quoque quis per Impetum Voluntatis, vel Affectûs, gradibus Prudentiæ contemptis, in ruinam labitur. Nimirum Præcipitatio in actibus animæ metaphoricè dicitur ſecundùm ſimilitudinem à corporali motu acceptam. Dicitur autem præcipitari ſecundùm corporalem motum, quod à ſuperiori in ima pervenit ſecundùm impetum quemdam proprii motûs, vel alicujus impellentis, non ordinatim deſcendendo per gradus. Summum verò animæ eſt ipſa Ratio; imum operatio per corpus exercita, gradus medii, per quos oportet ordinatè deſcendere, ſunt Memoria præteritorum, Intelligentia præſentium, Solertia in conſiderandis futuris eventibus, Ratiocinatio conferens unum alteri, Docilitas, per quam aliquis acquieſcit ſententiis Majorum; atque per hos quidem gradus aliquis ordinatè deſcendit, rectè conſiliando. Siquis autem feratur ad agendum per Impetum Voluntatis, vel Affectûs, neglectis, ac pertranſitis ejuſmodi gradibus, erit Præcipitatio; in qua porro præteritur, aut peſſumdatur Conſilii ordo.

61. Et

61. Et ad Præcipitationem revocatur Temeritas; illa enim dicuntur Temerè fieri, quæ Ratione non reguntur. Quod quidem poteſt contingere dupliciter. Uno modo ex Impetu Voluntatis, aut Affectûs; alio modo, ex Contemptu Regulæ dirigentis. Et hoc poſtremum propriè importat Temeritas. Unde videtur ex ea radice Superbiæ provenire, quæ refugit ſubeſſe Regulæ alienæ; Præcipitatio autem ſe habet ad utrumque, unde Temeritas ſub Præcipitatione continetur, quamvis Præcipitatio magis reſpiciat primum. *Ad quam revocatur Temperitas.*

62. Jam verò in conſiliando quidem non ſolùm contingit eſſe peccatum per hoc, quòd aliquis eſt Feſtinus, ſed etiam, ſi ſit nimis Tardus, ita, ut prætereat opportunitas operis, quemadmodum inquit Pvilosophus. Verumtamen quia in inquiſitione Conſilii multa ſingularia ſunt conſideranda, & proin, ùt idem Stagyrita ait, oportet Conſiliari Tardè; ideò Præcipitatio directiùs opponitur Rectitudini Conſili, quàm Tarditas ſuperflua. *Cur Præcipitatio expreſſiùs ponatur oppoſita Prudentiæ, quàm Tarditas ſuperflua.* L. 6. Eth. C. 9. Loc. cit.

§. 2.
De Inconſiderantia.

63. Inconſiderantia autem Vitium eſt itidem ſub Imprudentia contentum, quo quis contemnit, aut negligit ea, ex quibus rectum Judicium procedit. Conſideratio enim importat actum Intel- *Deinde Inconſiderantia.* S. Th. Loc. cit. A. 4. in C.

 lectûs,

lectus, ſeu veritatem rei intuentis; ſicut autem Inquiſitio pertinet ad Rationem, ita Judicium pertinet ad Intellectum; unde & defectus recti Judicii ad Vitium Inconſiderantiæ pertinet, prout ſcilicet aliquis in rectè judicando deficit ex hoc, quia contemnit, vel negligit attendere ea, ex quibus rectum Judicium procedit; unde Inconſiderantia Vitium eſt ſub Imprudentia contentum, adverſus quod monet Sapiens: Oculi tui videant recta, & palpebræ tuæ præcedant greſſus tuos. (Prov. 4.)

Quid in ſubitis agendum, in quibus non eſt locus Conſilio.

64. Nec illa Chriſti verba Inconſiderantiam ſuadent: Nolite cogitare, quomodo, aut quid loquamini. Nec enim Servator per ea prohibet conſiderare, quæ ſunt agenda, vel dicenda, quando homo habet opportunitatem; ſed dat fiduciam Diſcipulis, ut deficiente ſibi opportunitate, vel propter imperitiam, vel quia ſubitò præoccupantur, in ſolo Divino confidant Conſilio; quia, cùm ignoramus, quid agere debeamus, hoc ſolùm habemus reſidui, ut oculos noſtros dirigamus ad Deum, ſicut itidem monent Divinæ Paginæ. Alioquin ſi homo prætermittat facere, quod poteſt, exſpectato duntaxat auxilio divino, videtur tentare Deum. (Matth. 10. 2. Paralip. 20.)

§. 3.

De Inconſtantia.

Tertia Inconſtantia.

65. SEd ſub Imprudentia degit quoque

que Incònſtantia, quâ quis ſine ulla, aut juſta cauſa negligit ea præcipere, ac porro actu exequi, & operè adimplere, quæ ſecundùm rectam Rationem antè erant judicata, & propoſita. Importat ergo Inconſtantia Receſſum quemdam à bono propoſito definito. Hujuſmodi autem Receſſus principium quidem habet à vi appetendi; non enim aliquis recedit à priori bono propoſito, niſi propter aliquid, quod ſibi inordinatè placet; ſed non conſummatur, niſi per defectum Rationis, quæ in hoc fallitur, quòd repudiat bonum priùs rectè acceptatum; & cùm poſſit reſiſtere impulſui affectuum, ſi non reſiſtat, id ex debilitate ipſius eſt, quæ non tenet ſe firmiter in bono præconcepto. Unde quantum ad ſui conſummationem, pertinet Inconſtantia ad defectum Rationis. Sicut ergo omnis rectitudo Rationis tendentis ad opus, ſpectat quadam ratione ad Prudentiam, ita omnis defectus ejuſdem ſpectat ad Imprudentiam; & ideo Inconſtantia ſecundùm ſui conſummationem ad Imprudentiam venit. Atque ſicut Præcipitatio eſt ex defectu circa actum Conſilii, & Inconſideratio circa actum Judicii, ita conſtantia eſt cira actum Præcepti, & Executionis.

S. Th. Loc. cit. A. 5. in C.

Quæ licèt inchoetur in vi Appetitiva,

Tamen conſummatur in defectu Rationis.

Unde ad Imprudentiam reducitur.

§. 4.
De Negligentia.

66. POſtremò Negligentia dupliciter ſumi poteſt; primò ut eſt

Poſtrema Negligentia.

Leſſ. de Virt. Cardin. l. 2. c. 2. Dubit. 4.

Omiſſio diligentiæ requiſitæ in ipſo opere externo. Secundò ut eſt Omiſſio diligentiæ requiſitæ in actu Intellectûs excitantis, & dirigentis Voluntatem, & vires externas ad Executionem. Primo modo non opponitur directè Negligentia Prudentiæ, ſed Virtuti illi, in cujus materia verſatur; ût Negligentia in orando, opponitur Religioni; in ſolvendo, debito Juſtitiæ; ac Negligentia hoc ſenſu idem ferè dicit, quod Pigritia, vel Torpor, quorum utrumque pertinet ad Executionem; importátque Pigritia Tarditatem ad exequendum, Torpor autem Remiſſionem in ipſa Executione.

Quæ maximè opponitur actui interno, nimirum Solicitudini.

67. Altero autem modo ſumpta Negligentia directè opponitur Solicitudini, cujus defectum infert; Solicitudo autem pertinet ad Rationem, & Rectitudo Solicitudinis ad Prudentiam; unde per oppoſitum Negligentia ad Imprudentiam pertinet, éſtque Vitium ſub ea contentum. Et hoc etiam ex ipſo nomine apparet; quia, ſicut Iſidorus dicit, Negligens dicitur quaſi Nec-Eligens. Conſiſtit proin Negligentia in actu interiori, ac provenit ex quadam remiſſione Voluntatis, per quam contingit, ut Ratio ſolicita non ſit, ut præcipiat ea, quæ debet, vel eo modo, quo debet.

S. Th. 2. 2. Q. 54. A. 2. in C.

L. 10. Etymol. C. 13.

Oppoſitio horum Vitiorum ad Actus Præ-

68. Cæterùm ex dictis huc usque patet, Præcipitationem opponi Conſilio, Inconſiderantiam Judicio, Inconſtantiam autem, & Negligentiam Præcepto. Sed aliter

aliter circa Præceptum deficit Negligens, & aliter Inconſtans; Inconſtans nimirum deficit quaſi ab aliquo impeditus, Negligens autem per defectum promptæ Voluntatis.

dentia. S. Th. loc. cit. ad 3.

SECTIO II.

De Vitiis Prudentiæ oppoſitis per Exceſſum.

SEd contra Prudentiam per Exceſſum peccatur per Calliditatem. Iſtud autem fit ſex modis, ſive totidem ſpeciatim Vitiis veram Prudentiam æmulantibus. Nimirum Prudentiâ carnis, Aſtutiâ, Dolo, Fraude, Solitudine Temporalium, & Solicitudine futurarum.

§. 1.

De Prudentia Carnis.

69. PRudentia carnis dicitur, qua quis vivit ſecundùm Carnem; ùt habetur ex Apoſtolo, qui opponit Prudentiam carnis Prudentiæ ſpiritûs, & ſapere ſecundùm carnem ei, quod eſt ſapere ſecundùm ſpiritum. Nam Finis Prudentiæ carnis eſt vivere ſecundùm carnem, ſicut Finis Prudentiæ ſpiritûs eſt vivere ſecundùm ſpiritum. Vivere autem

Per Exceſſum opponitur vera Prudentia primò Prudentia carnis. Leſſ. de Virtut. Card. L. 1. C. 2.

Apoſt. Rom. 8. ſecundùm carnem, eſt ſequi inſtinctus, & motus naturæ corruptæ, ac porro facere opera carnis, qualia ſunt Immunditia, Impudicitia, ac alia, quæ itidem recenſet Galat. 5. Apoſtolus. Itaque Prudentia carnis eſt, quæ excogitat idonea media ad opera carnis complenda; ſicut Prudentia ſpiritûs eſt, quæ excogitat idonea media ad opera ſpiritûs.

Quæ ſupponit ac includit affectum operum carnis. 70. Quemadmodum autem Prudentia vera ſupponit, & includit appetitum honeſti, ſine quo appetitu nuda illa notitia non haberet rationem Prudentiæ; cùm ad virtutem requiratur, ut quis operetur ſciens, & volens, prout nuper notatum eſt L. 1. C. 6. §. 2. ex Philoſopho; ita Prudentia carnis, quæ eſt falſa Prudentia, ſupponit, & includit affectum operum carnis, ſine quo non diceretur Prudentia. Supponit quidem; quia judicium omnis Prudentiæ, ſive veræ, ſive falſæ plurimùm pendet ex affectu; qualis enim quiſque eſt, ita judicat; ùt itidem inquit Philoſophus. Includit verò, quia Apud Leſſ. loc. cit. Prudentia non ſignificat qualemcunque notitiam mediorum, ſed directam, & ordinatam ad opus.

Imitatur veram Prudentiam. 71. Porro Prudentia carnis imitatur veram Prudentiam; quia ſicut hæc quærit, & invenit Media verè idonea ad Finem honeſtum; ita illa quærit, & invenit Media verè idonea ad Finem mali delectabilem, aut quacunque ratione pravum. Unde non eſt neceſſe, in judicio hujus Prudentiæ eſſe errorem, aut falſitatem; quia non

non eſt neceſſe, ut Media non ſint idonea ad Finem, vel ut judicet, illa eſſe abſolutè bona; ſed licèt ea judicet eſſe idonea ad Finem, aut etiam ſint ad hunc idonea, Prudentia tamen jam falſa eſt; quia Finis eſt malus. Quamquam tale judicium utrobique queat dici practicè, ut loquuntur, falſum; quia eſt cauſa pravæ electionis.

§. 2.

De Aſtutia.

72. Jam verò Aſtutia peccatum eſt Prudentiæ oppoſitum, quo quis non veris viis, ſed falſis & ſimulatis utitur ad Finem ſive bonum, ſive malum conſequendum. Eſt nimirum Prudentia recta Ratio eorum, quæ aguntur, quemadmodum ſcientia eſt recta Ratio eorum, quæ ſciuntur. Contingit autem contra Rectitudinem ſcientiæ dupliciter peccari. Uno quidem modo, quando Ratio inducitur ad aliquam concluſionem falſam, quæ apparet vera. Alio modo ex eo, quòd Ratio procedit ex aliquibus falſis, quæ videntur vera, ſive ſint ad concluſionem veram, ſive ad falſam. Ita etiam aliquod peccatum poteſt eſſe contra Prudentiam habens ejus ſimilitudinem dupliciter. Uno modo, quia ſtudium Rationis ordinatur ad finem, qui non eſt verè bonus, ſed apparens; & hoc pertinet ad Prudentiam *Dein verò Aſtutia.* S.Th.2.2. Q. 55.A.3.in C.

carnis

carnis. Alio modo, in quantum aliquis ad Finem quempiam conſequendum ſive bonum, ſive malum, utitur non veris viis, ſed ſimulatis, & apparentibus; & hoc pertinet ad Aſtutiam; quæ proin & peccatum eſt Prudentiæ oppoſitum, & à Prudentia carnis diſtinctum. Igitur Prudentia carnis potiſſimùm Finem malum reſpicit; quocunque demum adhibeantur Media ſive bona, ſive mala; Aſtutia autem Media potiſſimùm contingit, quæ adhibet mala ad Finem ſive bonum, ſive malum.

§. 3.

De Dolo.

Tum Dolus. S.Th. loc.cit. A.4. in C

73. DOlus porro eſt Aſtutiæ executio ſive verbis ſive factis. Nam prout mox eſt expoſitum, ad Aſtutiam pertinet aſſumere vias non veras, ſed ſimulatas, & apparentes ad aliquem Finem perſequendum vel bonum, vel malum. Aſſumptio autem harum viarum poteſt dupliciter conſiderari. Uno quidem modo in ipſa earum excogitatione; & hoc propriè pertinet ad Aſtutiam; ſicut etiam excogitatio rectarum viarum ad debitum Finem, pertinet ad Prudentiam. Alio modo conſiderari poteſt talium viarum aſſumptio ſecundùm Executionem operis, & ſecundùm hoc pertinet ad Dolum.

lum. Et ideo Dolus importat quamdam Executionem Aſtutiæ,

74. Dicitur autem Executio hæc fieri ſive Verbis, ſive factis. Et primò quidem, ac præcipuè fit per Verba, quæ principem locum tenent inter ſigna, quibus homo ſignificat aliquid alteri, ùt inquit Auguſtinus; & ideo etiam Dolus maximè attribuitur locutioni. Contingit tamen eſſe Dolum & in Factis, ſecundùm illud Pſalmi: Et Dolum facerent in ſervos ejus. Quanquam Dolus itidem in corde ſit, ſecundùm illud Sapientis. Interiora ejus plena ſunt Dolo ſed hoc poſtremum ponitur, ſecundùm quòd aliquis Dolos excogitat, ac proin reducitur ad Aſtutiam.

Qui eſt tum in Verbis, tum in Factis,
S. Th. ibid. ad 2.
L. 2. De Doctrina Chriſtiana. C. 3.
Pſalm. 104.
Eccleſ. 19.

§. 4.

De Fraude.

75. IN Dolo autem Verè diceres Fraudem hoſpitari; ac ſicut Dolus conſiſtit in Executione Aſtutiæ, ita etiam & Fraus. At differunt tamen; pertinet enim Dolus ad Executionem Aſtutiæ, ſive fiat per Verba, ſive per Facta; Fraus autem propriè pertinet ad Executionem Aſtutiæ videlicet per Facta.

Ac Fraus.
S.Th. loc.cit A. 5. in C.

§. 5.

De Solicitudine Temporalium.

Solicitudo etiam Temporalium, quæ mala eſt vel ex parte eorum, circa quæ ſumus Soliciti.

S. Th. loc. cit. A. 6. in C. Leſſ. de Virt. Card. L. 1. C. 2. Dubit. 4.

In Luc. L. 4. C. 54.

L. de operibus Monach. C. 26.

Matth. 6.

Vel propter ſuperfluum ſtudium;

Matth. 13.

Vel propter timorem itidem ſuperfluum.

76. Solicitudo porro Temporalium eſt nimia mentis occupatio in illis conquirendis, vel conſervandis, proveniens ex inordinato amore habendi, vel amittendi timore. Solicitudo ergo aliqua circa Temporalia bona eſſe poteſt, ſi moderata ſit, & apta; quemadmodum explicat Beda. Sed ea tripliciter poteſt eſſe, illicita, & Prudentiæ adverſari. Uno quidem modo ex parte ejus, de quo Soliciti ſumus; ſi ſcilicet Temporalia, tanquam Finem, quæramus. Unde & Auguſtinus ait: Cùm Dominus dicit: Nolite ſoliciti eſſe, dicentes, quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? hoc dicit, ut non iſta intueantur, & propter iſta faciant, quidquid in Evangelii prædicatione facere jubentur.

77. Alio modo poteſt eſſe Temporalium Solicitudo illicita propter ſuperfluum ſtudium, quod apponitur ad Temporalia procuranda, propter quod homo à ſpiritualibus, quibus principaliùs inſervire debet, retrahitur; & in Divinis literis dicitur Solicitudo Sæculi ſuffocare verbum. Tertio modo ex parte timoris ſuperflui, quando ſcilicet aliquis timet, ne faciendo, quod debet, neceſſaria ſibi deficiant. Quod Dominus tripliciter excludit. Primò

mò propter majora beneficia, homini à DEO præſtita præter ſuam Solicitudinem, ſcilicet corpus, & animam. Secundò propter curam, qua DEUS animalibus, & plantis ſubvenit abſque opere humano cuique ſecundùm proportionem ſuæ naturæ. Tertiò ex Divina Providentia, quæ ſe in omnes extendit, & ob cujus ignorantiam Veteres Fidei lumine deſtituti præcipuam circa Temporalia Bona quærenda curam impenderunt.

§. 6.

De Solicitudine Futurorum.

78. Itaque Solicitudinem, ſiquæ circa Temporalia ponitur, oportet eſſe moderatam. Pariter verò oportet hominem tempore congruenti, atque opportuno, non autem extra illud, de Futuris eſſe ſolicitum. Etenim nullum opus eſſe poteſt Virtute perfectum, niſi debitis circumſtantiis veſtiatur. Inter quas eſt debitum tempus, juxta illud; omni negotio tempus eſt, & opportunitas: quod non ſolùm in exterioribus operibus, ſed etiam in interiore Solicitudine locum habet. Unicuique enim tempori competit propria Solicitudo, ſicut tempori æſtatis competit Solicitudo metendi; ipſi autumno autem competit Solicitudo vindemiæ. Siquis ergo tempore æſtatis de vindemia jam eſſet Solicitus, ſuperfluè præoccuparet

Ac denique Solicitudo Futurorum.
S.Th. loc.cit. A. 6. in C.

Eccleſ. 8.

ret Futuri temporis Solicitudinem. Quod ipſum, tanquam ſuperfluum, prohibet Servator his verbis. Nolite ſoliciti eſſe in craſtinum; cras namque hic ponitur pro Futuro, ùt exponit Hieronymus. Subdit autem Dominus ibidem: Craſtinus enim dies ſolicitus erit ſibi ipſi, id eſt, ſuam propriam Solicitudinem habebit, quæ ſufficiet ad animum affligendum.

Matth. 6.

In Fine commentarii ad C. 6. Matth.

Nec tamen hinc excluditur Providentia.

S. Th. ibid. ad 2.

Hoc L. A. 2. Sect. 1. §. 6.

79. Nec doctrinæ huic repugnat, quod dictum ſuperiùs eſt, Providentiam ſpectare ad Prudentiam: cùm tamen Providentia ſit Futurorum. Nam ad Prudentiam pertinet Providentia debita Futurorum. Eſſet autem inordinata Futurorum Providentia, aut Solicitudo, ſiquis Temporalia, in quibus dicitur Præteritum, & Futurum, tanquam fines quæreret, vel ſi ſuperflua expeteret ultra præſentis vitæ neceſſitatem; vel ſi tempus Solicitudinis præoccuparet. Nec denique improbatur, ſiquis humano more vel Temporalia procuret, vel circa Futura Solicitus ſit, ſed ſiquis propter iſta non militet Deo. Hæc ergo de Prudentia dicta ſunto.

CAPUT II.

De Juſtitia.

SEd jam Virtutem aggrediamur æqui omnis arbitram Juſtitiam; in cujus diſcuſſione primò de Jure

re agendum eſt; Tunc dicendum de eſſentia Juſtitiæ; Subinde ejus ſpecies ſigillatim ſunt exponendæ; Ac denique de Injuſtitia erit diſputandum.

ARTICULUS I.

De Jure.

Cùm Jus ſit Objectum, ùt loquuntur, Juſtitiæ, prout habet Divus Thomas, ejúſque Definitionem ingrediatur, omnium primò, quid Jus ſit, venit explicandum. 2.2.Q.57. A. 1. in C.

§. *Unicus.*

Quid, & quotuplex ſit Jus.

80. JUris ergo nomen, ùt itidem exponit Aquinas, impoſitum primò fuit ad ſignificandam ipſam rem Juſtam, ſeu quod Juſtum eſt; & Iſidorus ait: Jus dictum eſt, quia eſt Juſtum. Juſtum autem eſt, quod per æqualitatem quamdam reſpondet alteri. Cæterùm quemadmodum vox, Medicina, primò quidem inſtituta eſt ad ſignificandum remedium ægro ad recuperandam valetúdinem porrectum; ſubinde tamen pertracta eſt ad ſignificanda alia, ùt, exempli cauſâ, Artem ipſam Medicam; ita etiam Juris ſignificatio ad alia eſt derivata. Igitur Jus Scientiam quoque Jurium, ſive Legum ſigni-

Aſſeritur Definitio Juris.
S.Th. loc. cit. ad 1.
L. 5. Etymol. C. 3.

Leſſ. de Virt. Cardin. l. 3. c. 2. Dubit. 4.

Omiſſio diligentiæ requiſitæ in ipſo opere externo. Secundò ùt eſt Omiſſio diligentiæ requiſitæ in actu Intellectûs excitantis, & dirigentis Voluntatem, & vires externas ad Executionem. Primo modo non opponitur directè Negligentia Prudentiæ, ſed Virtuti illi, in cujus materia verſatur; ùt Negligentia in orando, opponitur Religioni; in ſolvendo, debito Juſtitiæ; ac Negligentia hoc ſenſu idem ferè dicit, quod Pigritia, vel Torpor, quorum utrumque pertinet ad Executionem; importátque Pigritia Tarditatem ad exequendum, Torpor autem Remiſſionem in ipſa Executione.

Quæ maximè opponitur actui interno, nimirum Solicitudini.

S. Th. 2. 2. Q. 54. A. 2. in C.

L. 10. Etymol. C. 13.

67. Altero autem modo ſumpta Negligentia directè opponitur Solicitudini, cujus defectum infert; Solicitudo autem pertinet ad Rationem, & Rectitudo Solicitudinis ad Prudentiam; unde per oppoſitum Negligentia ad Imprudentiam pertinet, éſtque Vitium ſub ea contentum. Et hoc etiam ex ipſo nomine apparet; quia, ſicut Iſidorus dicit, Negligens dicitur quaſi Nec-Eligens. Conſiſtit proin Negligentia in actu interiori, ac provenit ex quadam remiſſione Voluntatis, per quam contingit, ut Ratio ſolicita non ſit, ut præcipiat ea, quæ debet, vel eo modo, quo debet.

Oppoſitio horum Vitiorum ad Actus Præ.

68. Cæterùm ex dictis huc usque patet, Præcipitationem opponi Conſilio, Inconſiderantiam Judicio, Inconſtantiam autem, & Negligentiam Præcepto. Sed aliter

aliter circa Præceptum deficit Negligens, & aliter Inconſtans; Inconſtans nimirum deficit quaſi ab aliquo impeditus, Negligens autem per defectum promptæ Voluntatis.

dentia. S. Th. loc. cit. ad 3.

SECTIO II.

De Vitiis Prudentiæ oppoſitis per Exceſſum.

SEd contra Prudentiam per Exceſſum peccatur per Calliditatem. Iſtud autem fit ſex modis, ſive totidem ſpeciatim Vitiis veram Prudentiam æmulantibus. Nimirum Prudentiâ carnis, Aſtutiâ, Dolo, Fraude, Solitudine Temporalium, & Solicitudine futurarum.

§. 1.

De Prudentia Carnis.

69. PRudentia carnis dicitur, qua quis vivit ſecundùm Carnem; ùt habetur ex Apoſtolo, qui opponit Prudentiam carnis Prudentiæ ſpiritûs, & ſapere ſecundùm carnem ei, quod eſt ſapere ſecundùm ſpiritum. Nam Finis Prudentiæ carnis eſt vivere ſecundùm carnem, ſicut Finis Prudentiæ ſpiritûs eſt vivere ſecundùm ſpiritum. Vivere autem ſe-

Per Exceſſum opponitur vera Prudentia primò Prudentia carnis. Leſſ. de Virtut. Card. L. 1. C. 2.

Apoſt. Rom. 8. ſecundùm carnem, eſt ſequi inſtinctus, & motus naturæ corruptæ, ac porro facere opera carnis, qualia ſunt Immunditia, Impudicitia, ac alia, quæ itidem recenſet
Galat. 5. Apoſtolus. Itaque Prudentia carnis eſt, quæ excogitat idonea media ad opera carnis complenda; ſicut Prudentia ſpiritûs eſt, quæ excogitat idonea media ad opera ſpiritûs.

Quæ ſupponit ac includit affectum operum carnis. 70. Quemadmodum autem Prudentia vera ſupponit, & includit appetitum honeſti, ſine quo appetitu nuda illa notitia non haberet rationem Prudentiæ; cùm ad virtutem requiratur, ut quis operetur ſciens, & volens, prout nuper notatum eſt
L. 1. C. 6. §. 2. ex Philoſopho; ita Prudentia carnis, quæ eſt falſa Prudentia, ſupponit, & includit affectum operum carnis, ſine quo non diceretur Prudentia. Supponit quidem; quia judicium omnis Prudentiæ, ſive veræ, ſive falſæ plurimùm pendet ex affectu; qualis enim quiſque eſt, ita judicat; ùt itidem in-
Apud Leſſ. loc. cit. quit Philoſophus. Includit verò, quia Prudentia non ſignificat qualemcunque notitiam mediorum, ſed directam, & ordinatam ad opus.

Imitatur veram Prudentiam. 71. Porro Prudentia carnis imitatur veram Prudentiam; quia ſicut hæc quærit, & invenit Media verè idonea ad Finem honeſtum; ita illa quærit, & invenit Media verè idonea ad Finem mali delectabilem, aut quacunque ratione pravum. Unde non eſt neceſſe, in judicio hujus Prudentiæ eſſe errorem, aut falſitatem; quia non

non eſt neceſſe, ut Media non ſint idonea ad Finem, vel ut judicet, illa eſſe abſolutè bona; ſed licèt ea judicet eſſe idonea ad Finem, aut etiam ſint ad hunc idonea, Prudentia tamen jam falſa eſt; quia Finis eſt malus. Quamquam tale judicium utrobique queat dici practicè, ut loquuntur, falſum; quia eſt cauſa pravæ electionis.

§. 2.

De Aſtutia.

72. JAm verò Aſtutia peccatum eſt Prudentiæ oppoſitum, quo quis non veris viis, ſed falſis & ſimulatis utitur ad Finem ſive bonum, ſive malum conſequendum. Eſt nimirum Prudentia recta Ratio eorum, quæ aguntur, quemadmodum ſcientia eſt recta Ratio eorum, quæ ſciuntur. Contingit autem contra Rectitudinem ſcientiæ dupliciter peccari. Uno quidem modo, quando Ratio inducitur ad aliquam concluſionem falſam, quæ apparet vera. Alio modo ex eo, quòd Ratio procedit ex aliquibus falſis, quæ videntur vera, ſive ſint ad concluſionem veram, ſive ad falſam. Ita etiam aliquod peccatum poteſt eſſe contra Prudentiam habens ejus ſimilitudinem dupliciter. Uno modo, quia ſtudium Rationis ordinatur ad finem, qui non eſt verè bonus, ſed apparens; & hoc pertinet ad Prudentiam carnis

Dein verò Aſtutia. S.Th.2.2. Q. 55.A.3.in C.

carnis. Alio modo, in quantum aliquis ad Finem quempiam conſequendum ſive bonum, ſive malum, utitur non veris viis, ſed ſimulatis, & apparentibus; & hoc pertinet ad Aſtutiam; quæ proin & peccatum eſt Prudentiæ oppoſitum, & à Prudentia carnis diſtinctum. Igitur Prudentia carnis potiſſimùm Finem malum reſpicit; quocunque demum adhibeantur Media ſive bona, ſive mala; Aſtutia autem Media potiſſimùm contingit, quæ adhibet mala ad Finem ſive bonum, ſive malum.

§. 3.

De Dolo.

Tum Dolus. S.Th. loc.cit. A.4. in C

73. Dolus porro eſt Aſtutiæ executio ſive verbis ſive factis. Nam prout mox eſt expoſitum, ad Aſtutiam pertinet aſſumere vias non veras, ſed ſimulatas, & apparentes ad aliquem Finem perſequendum vel bonum, vel malum. Aſſumptio autem harum viarum poteſt dupliciter conſiderari. Uno quidem modo in ipſa earum excogitatione; & hoc propriè pertinet ad Aſtutiam; ſicut etiam excogitatio rectarum viarum ad debitum Finem, pertinet ad Prudentiam. Alio modo conſiderari poteſt talium viarum aſſumptio ſecundùm Executionem operis, & ſecundùm hoc pertinet ad Dolum.

lum. Et ideo Dolus importat quamdam Executionem Aſtutiæ.

74. Dicitur autem Executio hæc fieri ſive Verbis, ſive factis. Et primò quidem, ac præcipuè fit per Verba, quæ principem locum tenent inter ſigna, quibus homo ſignificat aliquid alteri, ùt inquit Auguſtinus; & ideo etiam Dolus maximè attribuitur locutioni. Contingit tamen eſſe Dolum & in Factis, ſecundùm illud Pſalmi: Et Dolum facerent in ſervos ejus. Quanquam Dolus itidem in corde ſit, ſecundùm illud Sapientis. Interiora ejus plena ſunt Dolo ſed hoc poſtremum ponitur, ſecundùm quòd aliquis Dolos excogitat, ac proin reducitur ad Aſtutiam.

Qui eſt tum in Verbis, tum in Factis,
S. Th. ibid. ad 2.
L. 2. De Doctrina Chriſtiana, C. 3.
Pſalm. 104.
Eccleſ. 19.

§. 4.

De Fraude.

75. IN Dolo autem Verè diceres Fraudem hoſpitari; ac ſicut Dolus conſiſtit in Executione Aſtutiæ, ita etiam & Fraus. At differunt tamen; pertinet enim Dolus ad Executionem Aſtutiæ, ſive fiat per Verba, ſive per Facta; Fraus autem propriè pertinet ad Executionem Aſtutiæ videlicet per Facta.

Ac Fraus.
S. Th. loc. cit. A. 5. in C.

§. 5.

§. 5.

De Solicitudine Temporalium.

Solicitudo etiam Temporalium, quæ mala eſt vel ex parte eorum, circa quæ ſumus Soliciti.

S. Th. loc. cit. A. 6. in C. Leſſ. de Virt. Card. L. 1. C. 2. Dubit. 4. In Luc. L. 4. C. 54. L. de operibus Monach. C. 26. Matth. 6.

76. SOlicitudo porro Temporalium eſt nimia mentis occupatio in illis conquirendis, vel conſervandis, proveniens ex inordinato amore habendi, vel amittendi timore. Solicitudo ergo aliqua circa Temporalia bona eſſe poteſt, ſi moderata ſit, & apta; quemadmodum explicat Beda. Sed ea tripliciter poteſt eſſe, illicita, & Prudentiæ adverſari. Uno quidem modo ex parte ejus, de quo Soliciti ſumus; ſi ſcilicet Temporalia, tanquam Finem, quæramus. Unde & Auguſtinus ait: Cùm Dominus dicit: Nolite ſoliciti eſſe, dicentes, quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? hoc dicit, ut non iſta intueantur, & propter iſta faciant, quidquid in Evangelii prædicatione facere jubentur.

Vel propter ſuperfluum ſtudium;

Matth. 13.

Vel propter timorem itidem ſuperfluum.

77. Alio modo poteſt eſſe Temporalium Solicitudo illicita propter ſuperfluum ſtudium, quod apponitur ad Temporalia procuranda, propter quod homo à ſpiritualibus, quibus principaliùs inſervire debet, retrahitur; & in Divinis literis dicitur Solicitudo Sæculi ſuffocare verbum. Tertio modo ex parte timoris ſuperflui, quando ſcilicet aliquis timet, ne faciendo, quod debet, neceſſaria ſibi deficiant. Quod Dominus tripliciter excludit. Primò

mò propter majora beneficia, homini à DEO præſtita præter ſuam Solicitudinem, ſcilicet corpus, & animam. Secundò propter curam, qua DEUS animalibus, & plantis ſubvenit abſque opere humano, cuique ſecundùm proportionem ſuæ naturæ. Tertiò ex Divina Providentia, quæ ſe in omnes extendit, & ob cujus ignorantiam Veteres Fidei lumine deſtituti præcipuam circa Temporalia Bona quærenda curam impenderunt.

§. 6.

De Solicitudine Futurorum.

78. Itaque Solicitudinem, ſiquæ circa Temporalia ponitur, oportet eſſe moderatam. Pariter verò oportet hominem tempore congruenti, atque opportuno, non autem extra illud, de Futuris eſſe ſolicitum. Etenim nullum opus eſſe poteſt Virtute perfectum, niſi debitis circumſtantiis veſtiatur. Inter quas eſt debitum tempus, juxta illud; omni negotio tempus eſt, & opportunitas: quod non ſolùm in exterioribus operibus, ſed etiam in interiore Solicitudine locum habet. Unicuique enim tempori competit propria Solicitudo, ſicut tempori æſtatis competit Solicitudo metendi; ipſi autumno autem competit Solicitudo vindemiæ. Siquis ergo tempore æſtatis de vindemia jam eſſet Solicitus, ſuperfluè præoccuparet

Ac denique Solicitudo Futurorum. S.Th. loc. cit. A. 6. in C.

Eccleſ. 8.

ret Futuri temporis Solicitudinem. Quod ipſum, tanquam ſuperfluum, prohibet Servator his verbis. Nolite ſoliciti eſſe in craſtinum; cras namque hic ponitur pro Futuro, ùt exponit Hieronymus. Subdit autem Dominus ibidem: Craſtinus enim dies ſolicitus erit ſibi ipſi, id eſt, ſuam propriam Solicitudinem habebit, quæ ſufficiet ad animum affligendum.

Matth. 6.

In Fine commentarii ad C. 6. Matth.

Nec tamen hinc excluditur Providentia.

S. Th. ibid. ad 2.

Hoc L. A. 2. Sect. 1. §. 6.

79. Nec doctrinæ huic repugnat, quod dictum ſuperiùs eſt, Providentiam ſpectare ad Prudentiam: cùm tamen Providentia ſit Futurorum. Nam ad Prudentiam pertinet Providentia debita Futurorum. Eſſet autem inordinata Futurorum Providentia, aut Solicitudo, ſiquis Temporalia, in quibus dicitur Præteritum, & Futurum, tanquam fines quæreret, vel ſi ſuperflua expeteret ultra præſentis vitæ neceſſitatem; vel ſi tempus Solicitudinis præoccuparet. Nec denique improbatur, ſiquis humano more vel Temporalia procuret, vel circa Futura Solicitus ſit, ſed ſiquis propter iſta non militet Deo. Hæc ergo de Prudentia dicta ſunto.

CAPUT II.

De Juſtitia.

SEd jam Virtutem aggrediamur æqui omnis arbitram Juſtitiam; in cujus diſcuſſione primò de Jure

re agendum eſt; Tum dicendum de eſſentia Juſtitiæ; Subinde ejus ſpecies ſigillatim ſunt exponendæ; Ac denique de Injuſtitia erit diſputandum.

ARTICULUS I.

De Jure.

Cùm Jus ſit Objectum, ùt loquuntur, Juſtitiæ, prout habet Divus Thomas, ejúsque Definitionem ingrediatur, omnium primò, quid Jus ſit, venit explicandum. 2.2.Q.57. A. 1. in C.

§. *Unicus.*

Quid, & quotuplex ſit Jus.

80. JUris ergo nomen, ùt itidem exponit Aquinas, impoſitum primò fuit ad ſignificandam ipſam rem Juſtam, ſeu quod Juſtum eſt; & Iſidorus ait: Jus dictum eſt, quia eſt Juſtum. Juſtum autem eſt, quod per æqualitatem quamdam reſpondet alteri. Cæterùm quemadmodum vox, Medicina, primò quidem inſtituta eſt ad ſignificandum remedium ægro ad recuperandam valetudinem porrectum; ſubinde tamen pertracta eſt ad ſignificanda alia, ùt, exempli causâ, Artem ipſam Medicam; ita etiam Juris ſignificatio ad alia eſt derivata. Igitur Jus Scientiam quoque Jurium, ſive Legum ſigni-

Aſſertur Definitio Juris.
S.Th. loc. cit. ad 1.
L. 5. Etymol. C. 3.

ſignificat; deinde Leges ipſas, quæ regulæ ſunt Juſti, & Æqui; id etiam, quod eſt Legi conſentaneum; ac locum, quo Jus redditur, ſicut dicitur aliquis comparere in Jure: rurſum ſententiam Judicis ſeu æquam, ſeu iniquam: Denique Jus, ùt vocant, Proprietatis; quod poſtremum propriè Jus eſt; ac definitur eſſe Poteſtas legitima re quapiam utendi, juxta proprium beneplacitum; vel, ùt aliter exponunt: Jus eſt poteſtas faciendi aliquid ſine alterius injuria.

Et ejus Diviſio.

81. Varium porro indicatur Jus: Divinum, quod Supremum Numen hominibus imponit, dum cultum, & obſequia ab iis exigit: Naturale, quod à natura edocemur; ùt vitam propriam defendere: Civile, ſeu, ùt etiam nominant, Poſitivum, quod Legibus præſcribitur, ùt ſervare Fidem in Contractibus. Jus Gentium, in quod Nationum omnium homines tacito, communique conſenſu conveniunt, ùt Immunitas Legatorum; ac alia id genus, quæ Juriſperiti perſequuntur.

ARTICULUS II.

De Eſſentia Juſtitiæ.

UT exponatur eſſentia Juſtitiæ, primò dicendum, quid Juſtitia ſit; Tum exponendum, in quali Potentia degat; Rurſùm, an ſemper ſit ad alterum; Sta-

Statuendum denique, an Juſtitia præemineat inter omnes Virtutes Morales.

§. I.

Quid ſit Juſtitia.

82. JUſtitiæ itaque nomen duplici potiſſimùm modo accipitur, ùt ex Philoſopho habet Leſſius; Primò pro complexione velut, & choro omnium Virtutum. Juſtum enim dicitur, quod eſt adæquatum, & coæquale ſuæ regulæ; quia ergo Collectio omnium Virtutum Voluntatem conformem reddit, & adæquatam ſuæ regulæ, Legi videlicet Divinæ, rectè vocatur Juſtitia. Et eo ſenſu hæc accipitur paſſim in Sacris Litteris; ut in illo: Beati, qui eſuriunt, & ſitiunt Juſtitiam. Atque ad hanc appellabant illa Patrum Antiquorum de Chriſto venturo ſuſpiria: Rorate Cœli deſuper, & nubes pluant Juſtum. Secundò autem accipitur Juſtitiæ nomen pro Virtute ſingulari, eâque Morali, ac Cardinali, de qua hîc agimus.

Juſtitia primùm accipitur pro complexione omnium Virtutum. De Virtut. Card. L. 2. C. 1. Sect. 1.

Matth. 5.

Iſai. 45.

Deinde pro Virtute ſingulari.

83. Definitur itaque hæc Juſtitia à Juriſperitis, eſſe conſtans, & perpetua voluntas Jus ſuum cuique tribuendi. Ubi Voluntas ſumitur pro Habitu, & ipſa Virtute, ac ſenſus eſt; Juſtitia eſt Virtus inclinans, & firmans Voluntatem ad perpetuò cuique tribuendum Jus ſuum. Exponi-

Hujus Definitio. Ulpian. L. Juſtitia. Leſſ. loc. cit.

ponitur ergo Conſtantia, & Perpetuitas, ſeu porro Firmitas in futurum, quam dictum jam nuper eſt ad Virtutem requiri. Tum adſtruitur Objectum, ùt ajunt, & Materia propria Juſtitiæ; Jus videlicet cujusvis, quod per Juſtitiam adimpletur. Illa ergo Definitio eadem ferè eſt, quam proponit Philoſophus his verbis: Juſtitia eſt Habitus, ſecundùm quem aliquis dicitur operativus ſecundùm electionem Juſti.

L.1.C.6. §.3.

L.5.Eth.C.1.

Eſt propriè Virtus.

84. Eſt proin Juſtitia propriè Virtus. Virtus enim humana eſt, quæ bonum reddit actum humanum, & ipſum hominem bonum facit; quod quidem convenit Juſtitiæ. Actus enim hominis bonus redditur ex hoc, quod attingit regulam Rationis, ſecundùm qnam humani actus recti efficiuntur; unde, cùm Juſtitia operationes humanas efficiat rectas; per eam opus hominis bonum reddi, eſt manifeſtum.

§. 2.

In quali Potentia degat Juſtitia.

Juſtitia non ſedet in Intellectu.
S.Th.2.2. Q. 58. A. 2.

85. JAm verò in illa Potentia degit Virtus, ad cujus Potentiæ actum rectum efficiendum illa ordinatur. Juſtitia autem non ordinatur ad dirigendum aliquem actum cognitionis; non enim dicimur Juſti ex hoc, quòd rectè aliquid cognoſcimus; & ideo Juſtitia non eſt in

In-

Intellectu, quæ Potentia eſt, qua cognoſcimus; ſed quia Juſti inde dicimur, quòd aliquid rectè agimus, proximum autem Principium actûs eſt Vis Appetendi, neceſſe eſt, Juſtitiam in aliqua Vi Appetendi eſſe. Scimus autem duplicem Appetitum eſſe, Voluntatem ſcilicet, quæ eſt in Ratione, & Appetitum ſenſibilem, qui conſequitur apprehenſionem Senſûs; eúmque vel Iraſcibilem, ùt dicimus, vel Concupiſcibilem, prout jam ſuperiùs eſt explicatum. Reddere autem unicuique, quod ſuum eſt, non poteſt procedere ex Appetitu Senſitivo; quia Apprehenſio Senſitiva non ſe extendit ad hoc, ut conſiderare poſſit proportionem unius ad alterum; unde nec in Vi ſeu Iraſcendi, ſeu Concupiſcendi ſedere Juſtitia poteſt; ac proin ea degit videlicet in Voluntate; quamobrem definitur per actum Voluntatis.

Neque in Appetitu Senſitivo, ſeu Iraſcibili, ſeu Concupiſcibili.

L. 1. C. 2. §. 1.

Sed degit in Voluntate.

§. 3.

An Juſtitia ſemper ſit ad alterum.

86. Atque cùm Juſtitiæ nomen æqualitatem importet, ex ſua ratione Juſtitia habet, quòd ſit ad alterum; nihil enim eſt ſibi æquale, ſed alteri. Et quia ad Juſtitiam pertinet, actus humanos rectos efficere, ùt paulò antè monuimus, neceſſe eſt, æqualitatem iſtam eſſe di-

Juſtitia ſimpliciter talis ſemper eſt ad alterum;

S. Th. loc. cit. A. 2. in C.

diverſorum agere potentium. Actiones autem ſunt Suppoſitorum, ùt dicimus, ſeu Totorum, non autem propriè loquendo, Partium, aut Formarum, ſeu Potentiarum; non enim propriè dicitur manus percutere, ſed homo per manum; nec calor dicitur calefacere, ſed ignis per calorem; quanquam iſta etiam per quamdam ſimilitudinem dicantur. Juſtitia ergo propriè dicta requirit diverſitatem Suppoſitorum; & ideo non eſt niſi unius hominis ad alium. Unde, inquit Tullius, Juſtitiæ ea ratio eſt, qua ſocietas hominum inter ipſos, & vitæ communitas continetur. Quia autem ſecundùm ſimilitudinem accipiuntur in uno eodémque homine diverſa Principia actionum, quaſi diverſa agentia: Sicut Ratio, & Appetitus Inferior ideo metaphoricè in uno eodémque homine dicitur eſſe Juſtitia, ſecundùm quod Ratio imperat Appetitui Inferiori, & ſecundùm quod hic obedit Rationi, & univerſaliter ſecundùm quod uñicuique parti hominis attribuitur, quod ei convenit. Unde & Philoſophus hanc Juſtitiam appellat ſecundùm Metaphoram dictam.

L. 1. de Offic. in Cap. de Juſt.

Quamvis etiam Juſtitia metaphoricè talis ſit inter partes ejuſdem totius.

Eth. L. 5. C. ult.

An ſit Juſtitia Patrem inter & Filium; aut Dominum & Servum.

87. Pari ratione non eſt ſimpliciter Juſtitia, quemadmodum nec Juſtum, Patrem inter, & Filium quà talem, Dominúmque, ac Servum. Scimus enim Juſtum dici per comparationem ad alterum; alterum autem poteſt ſumi dupliciter. Uno modo, quod ſimpliciter eſt alterum; quale eſt illud, quod eſt omnino diſtinctum,

S. Th. 2. 2. Q. 57. A. 4. in C.

ctum, prout evenit in duobus hominibus, quorum unus non eſt ſub altero. Et inter tales ſecundùm Philoſophum eſt ſimpliciter Juſtum. Alio modo dicitur aliquid alterum non ſimpliciter, ſed quaſi aliquid ejus exiſtens. Et hoc modo in rebus humanis Filius eſt aliquid Patris; quia quodammodo eſt pars ejus, ùt itidem dicit Philoſophus: & Servus eſt aliquid Domini; quia eſt inſtrumentum ejus; ùt habetur rurſum ex Philoſopho. Et ideo Patris ad Filium non eſt comparatio, ſicut ſimpliciter ad alterum; unde nec eſt ibi ſimpliciter Juſtum, ſed quoddam Juſtum, ſcilicet Paternum; ſimiliter nec inter Dominum, & Servum, ſed inter eos eſt velut Dominicum Juſtum; nec proin propriè, ac ſimpliciter Juſtitia eſt Patris ad Filium, aut Domini ad Servum; Quanquam inter hos Juſtitia ſit in iis, in quibus Filius non ſubeſt Patri, vel Servus Domino; cùm ſic propriè ſint alterum.

L. 5. Eth. C. 6.

L. 8. Eth. C. 12.

L. 1. Polit. C. 3.

S. Th. loc. cit.

§. 4.

An Juſtitia praemineat inter omnes Virtutes Morales.

Juſtitia non eſt circa Paſſiones.

55. Quia autem Juſtitia in Voluntate ſedet, ac circa ea verſatur, quæ ſunt ad alterum; concluditur inde, illam non eſſe circa Affectus, aut, ùt loquimur, Paſſiones; nec enim motus, ſeu

actus Voluntatis Paſſiones ſunt, ſed hæ videlicet ad Appetitum Senſibilem ſpectant; nec verò per Paſſiones Interiores immediatè ordinamur ad alterum, ùt habet Divus Thomas.

2.2.Q.58. A. 9. in C.

Eſt præſtantiſſima inter Virtutes Morales.

89. Sed ex his ipſis manifeſtum pariter evadit, Juſtitiam omnium Virtutum, quæ duntaxat Morales ſunt, eſſe præſtantiſſimam. Quod addo; quia Prudentiam non attingo, quæ, ùt vidimus, ſuas habet pærogativas in Virtutes cæteras; quippe quas dirigit. Verùm ea non tantùm Moralis eſt, ſed etiam Intellectualis, ùt pariter eſt expoſitum. Præſtantiæ ergo, quam Juſtitia in reliquas Virtutes Morales tenet, duplex ratio eſt. Prima ſumitur ex parte Subjecti; quia ſcilicet eſt in nobiliori parte animæ, ſeu Voluntate, aliis Virtutibus Moralibus exiſtentibus in Appetitu Senſitivo, ad quem, ùt mox dictum eſt, pertinent Paſſiones, quæ ſunt harum materia. Secunda autem ratio ſumitur ex parte Objecti; nam aliæ Virtutes laudantur videlicet ſecundùm bonum ejus, in quo ſunt; Juſtitia autem laudatur, ſecundùm quod ille, in quo eſt, ad alium bene ſe habet, & ſic Juſtitia quodammodo eſt bonum alterius. Neceſſe autem eſt, ùt inquit Philoſophus, maximas Virtutes eſſe eas, quæ ſunt aliis honeſtiſſimæ; ſiquidem eſt Virtus Potentia, quæ faciat bene. Propter hoc & Fortes & Juſtos maximè honorant, quoniam Fortitudo eſt utilis aliis in bello, Juſtitia autem in bello, & in pace. Hucusque Phi-

Cap. 1. hujus Libri.

Loc. cit. Art. 1. §. 2.

L. 1. Rhet. C. 9.

Philoſopus. Quam in rem recidit illud Tullii: In Juſtitia Virtutis ſplendor eſt maximus, ex qua boni Viri nominamur. Cæterùm cùm reliquæ Virtutes Morales in Medio Rationis conſiſtant, Juſtitiam in Medio Rei conſiſtere, jam nuper eſt explicatum. **Lib. 1. de Offic. C. de Juſtit.** **L. 1. C. 5. ſ. 2.**

ARTICULUS III.

De Speciebus Juſtitiæ.

JAm verò Juſtitia alia eſt Univerſalis, quam etiam Legalem dicunt, alia Particularis; hæc autem alia eſt Diſtribuens, alia Commutans.

ſ. 1.

De Juſtitia Univerſali.

90. JUſtitiam ergo Univerſalem definiunt eſſe eam, qua Perſona particularis, ſeu membrum Communitatis quà tale, inclinatur ad tribuendum Jus ſuum Communitati quà tali, procurando ſcilicet illius bonum. Ordinat videlicet Juſtitia hominem in comparatione ad alium; quemadmodum paulò antè dictum eſt. Hoc autem poteſt eſſe dupliciter, uno modo ad alium ſingulariter conſideratum; alio modo ad alium in Communi, ſecun- *Quid ſit Juſtitia Univerſalis.* S.Th. 2. 2. Q. 58. A. 5. in C. Artic. ſup. ſ. 1.

dùm quod ſcilicet ille , qui ſervit alicui Communitati, ſervit omnibus hominibus, qui ſub illa Communitate continentur. Ad utrumque ergo ſe poteſt habere Juſtitia ſecundùm propriam rationem. Manifeſtum eſt autem, omnes, qui ſub Communitate aliqua continentur, comparari ad Communitatem ſicut Partes ad Totum. Pars autem id, quod eſt, Totius eſt: unde & quodlibet bonum Partis eſt ordinabile in bonum Totius: ſecundùm hoc ergo bonum cujuslibet Virtutis ſive ordinantis aliquem hominem ad ſeipſum, ſive ordinantis ipſum ad aliquas alias Perſonas Singulares, referri valet ad bonum Commune, ad quod ordinat Juſtitia. Et ſecundùm hoc actus omnium Virtutum poſſunt ad Juſtitiam pertinere, ſecundùm quod ordinat hominem ad bonum Commune. Et quantùm ad hoc, Juſtitia dicitur Virtus Generalis. Et quia ad Legem pertinet, ordinare in bonum Commune; inde fit, ut Juſtitia hæc adducto modo Univerſalis dicatur Legalis; quia ſcilicet per eam homo concordat Legi ordinanti actus omnium Virtutum in bonum Commune.

Quamvis hæc ordinat Virtutes omnes ad bonum Commune, eſt tamen Virtus ſpecialis.

91. Nec tamen Juſtitia hæc Univerſalis, ſeu Generalis idem eſt per eſſentiam cum omni Virtute. Nam Generale dicitur itidem dupliciter. Uno modo in Prædicando, ùt loquuntur, ſicut animal eſt Generale ad hominem, & equum, ac alia hujuſmodi. Et hac ratione oportet Ge-

ne-

nerale idem eſſe per eſſentiam cum his, ad quæ eſt Generale; quia Genus pertinet ad eſſentiam Speciei, & cadit in Definitienem illius. Alio modo dicitur aliquid Generale ſecundùm virtutem, ſicut Cauſa Univerſalis eſt Generalis ad omnes ſuos effectus, ùt ſol ad omnia corpora, quæ illuminantur, vel immutantur per virtutem ipſius. Et hoc modo neceſſe non eſt, Generale eſſe idem per eſſentiam cum his, ad quæ eſt Generale; quia non eſt eadem eſſentia Cauſæ & Effectus. Hoc autem modo Juſtitia Legalis dicitur eſſe Virtus Generalis, in quantum ſcilicet ordinat actus aliarum Virtutum ad ſuum finem, quod eſt movere per imperium omnes alias Virtutes. Poteſt tamen quælibet Virtus, ſecundùm quod à prædicta Virtute, Speciali quidem in eſſentia, Generali autem ſecundùm vim quaſi, & efficaciam, ordinatur ad bonum Commune, dici Juſtitia Legalis. Et hoc modo loquendi Juſtitia Legalis eſt idem in eſſentia cum omni Virtute, differt autem ratione.

S. Th. loc. cit. A. 6. in C.

§. 2.

De Juſtitia Particulari.

92. QUia autem Juſtitia Legalis, ùt modò vidimus, non eſt eſſentialiter omnis Virtus; ſed oportet præter Juſtitiam Legalem, quæ ordinat homi-

Præter Juſtitiam Univerſalem datur etiam Particularis.

S. Th. loc. cit. A. 7. in C. minem immediatè ad bonum Commune, eſſe alias Virtutes, quæ immediatè ordinant hominem circa Particularia bona, quæ quidem poſſunt eſſe vel ad ſeipſum, vel ad alteram ſingularem Perſonam; ideo ſicut præter Juſtitiam Legalem oportet eſſe aliquas Virtutes Particulares, quæ ordinant hominem in ſeipſo, puta Temperantiam, & Fortitudinem; ita etiam præter Juſtitiam Legalem oportet eſſe Particularem quamdam Juſtitiam, quæ ordinet hominem circa ea; quæ ſunt ad alteram ſingularem Perſonam. Hanc ergo definiunt eſſe, qua vel Communitas quà talis, vel Perſona particularis inclinatur ad tribuendum Jus ſuum Perſonæ particulari quà tali, vel etiam Communitati, ſed habenti ſe per modum Perſonæ particularis.

§. 3.

De Juſtitia Diſtribuente, & Commutante.

Ratio Diviſionis Juſtitiæ Particularis in Commutativam, & Diſtributivam. S.Th. 2.2. Q. 61. A. 1. in C.

93. Dictum verò eſt, Juſtitiam Particularem dividi in Diſtribuentem, quam vocant Diſtributivam, & Commutantem, quam paſſim Commutativam appellant. Nimirum Juſtitia Particularis ordinatur ad aliquam Privatam Perſonam, quæ comparatur ad Communitatem, ſicut Pars ad Totum. Poteſt autem ad aliquam Partem duplex ordo at-

attendi. Unus quidem Partis ad Partem, cui ſimilis eſt ordo unius Privatæ Perſonæ ad aliam. Et hunc ordinem dirigit Commutativa Juſtitia, quæ conſiſtit in his, quæ mutuò fiunt inter duas Perſonas ad invicem. Alius ordo attenditur Totius ad Partes. Et huic ordini aſſimilatur ordo ejus, quod eſt Commune ad Singulas Perſonas, quem quidem ordinem dirigit Juſtitia Diſtributiva.

Quid ſit Juſtitia Diſtributiva.

Leſſ. de Virt. Card. L. 2. C. 1. Dubit. 4.

94. Juſtitia ergo Diſtributiva ea eſt, quæ juſtè diſtribuit bona, & onera Communia inter eos, qui in eadem Civili ſocietate verſantur, juxta cujuſque proportionem. Hæc propriè, potiſſimùm reſidet in Principe, vel Magiſtratu, ad quem pertinent ejuſmodi Diſtributiones; in Privatis autem hominibus ſecundariò, quatenus eos diſponit, ut juſtam Diſtributionem ament, eáque legitimè facta acquieſcant.

Juſtitia Diſtributiva ſervat proportionem Geometricam.

95. Servat autem Juſtitia Diſtributiva proportionem Geometricam, ùt loquuntur. Porro Geometrica proportio illa dicitur, quæ non ad rem expenſam menſuratur, ſed ad Perſonam accipientem; ut proin ex re diſtributa eò plus quis accipiat, quo ipſe eſt dignior, eò autem minus, quò eſt dignitatis contractæ magis. Qua ratione, ſi pecuniæ vim ad victoriæ præmium Princeps deſtinet in exercitum, liberalior in Duces, parcior in Milites diſtinguetur copia, pro cujuſque videlicet conditione, & gradu. Quod ipſum ex-

Loc. cit. A. 2. in C. ponit Divus Thomas. In Juſtitia Diſtributiva non accipitur Medium ſecundùm æqualitatem rei ad rem, ſed ſecundùm proportionem rerum ad Perſonas, ut ſcilicet, ſicut una Perſona excedit aliam, ita etiam res, quæ datur uni perſonæ, excedat rem, quæ datur alii. Cæterùm quod in præmiis diſpertiendis Juſtitia Diſtributiva ſervat, id etiam ſua ratione attendit in infligendis pænis, ac utrobique ad Perſonas refertur proportio, eóque punit moderatiùs, quo delinquentis dignitas fuerat major. Punientem porro Juſtitiam paſſim appellant Vindicativam.

Quid ſit Juſtitia Commutativa.

96. Commutans Juſtitia definitur, quæ in Contractibus, Permutationibúſque inter Privatos initis rectitudinem ponit, ac debitam ſervat proportionem. Eſt hæc propriè, & in ſenſu ſtricto Juſtitia. Proportionem verò ſervat, ut appellant, Arithmeticam. Arithmetica ergo proportio ad rem ipſam componitur, nullo ad perſonas habito reſpectu; ut ea tunc exerceatur, cùm res, circa quam Juſtitia eſt, adæquatur. Si: ſi amico mille aureos conceſſeris mutuos, ille ſeu nobilis ſit, ſeu plebejus, aut cujuſcunque demum ordinis, proportionem Arithmeticam tunc duntaxat ſit adimpleturus, cùm aureos mille reſtituerit. Itaque proportio hæc utraque Medium tenet, ſed ſuo quævis modo; poſtrema reſpectu ad Rem; prior autem illa reſpectu ad Perſonas.

Servat proportionem Arithmeticam.

AR.

ARTICULUS IV.

De Injuſtitia.

97. CÆterùm qua ratione contra Juſticiam peccetur, eſt proponendum. Illud ergo commune habent Virtutes reliquæ omnes, ut mediæ inter duo Vitia, Scyllam velut inter, & Charybdin ferántur, quæ ſibi oppoſita invicem ſint, & variis nominibus indigitentur; iſtud autem peculiare ſervatum eſt Juſtitiæ, ut duo inter Extrema ſedeat, quæ referantur ad invicem; noménque idem gerant, & eodem non modo tempore ponantur, ſed etiam actu, quanquam tamen reſpectu diverſorum, ſúntque hæc videlicet Injuſtitia, quæ utrinque limites Juſtitiæ tranſgreditur. Eſt ergo Juſtitia Medium, æqualitáſque. Extremorum verò utrúmque dicitur Injuſtitia, deficiens unum, quo minus æquô tribuitur; exuberans alterum, quo plus æquô adjudicatur. *Extrema Juſtitiæ dicuntur Injuſtitia.*

98. Unde oppoſitô ad Juſtitiæ Definitionem ſtylô Injuſtitia dici poteſt Habitus vitioſus, qui non tribuit cuique Jus ſuum. Sive Injuſtitia Vitium eſt, quo inclinatur homo ad faciendas liberè res Injuſtas, proportionem, æqualitatémque in Diſtributionibus, & Commutationibus tranſgrediendo. Ita ſi Judex inter duos, de Fortunis litigantes, iniquè litem dirimat,

mat, huic quidem plus, quàm oporteat, tribuet; illi autem minus, ac utrobique incurret in Injuſtitiam.

99. Quia autem duplex potiſſimùm Juſtitia eſt, Univerſalis una, ſeu Legalis, ac Particularis altera; ùt paulò antè retulimus; ideo Injuſtitia quoque duplex eſt; hæc, quæ Juſtitiæ Univerſali opponitur, illa, quæ Particulari. Priorem ergo Univerſalem itidem dicunt, quæ vulgò audit Illegalis; poſteriorem verò Particularem. Univerſalis porro Injuſtitia ſecundùm eſſentiam ſpeciale tamen Vitium eſt, in quantum reſpicit ſpeciale Objectum, ſcilicet bonum Commune, quod contemnit. Sed quantum ad intentionem, eſt Vitium Generale; quia per contemptum boni Communis poteſt homo ad omnia peccata deduci; ac etiam omnia Vitia, in quantum repugnant bono Communi, Injuſtitiæ habent rationem, quaſi ab Injuſtitia derivata; ferè ùt viciſſim de Juſtitia ſuperiùs eſt diſputatum. Injuſtitia autem Particularis eſt, quæ infert inæqualitatem quamdam ad alterum, ùt dum homo plùs habere vult de bonis, puta divitiis, & honoribus; & minùs de malis, puta laboribus, & damnis. Quod ipſum indicat Stagyrita, dum Injuſtum duplici maximè modo nominari ait: videlicet ex ejus mente primò Injuſtus eſt, qui Leges violat; quod reducitur ad Injuſtitiam Univerſalem; ſecundò autem, qui ex bonis ſibi ſumit plus, aut ex malis minus,

Super. Artic.

Art. ſup. §. I.

L. 5. Eth. C. I.

nus, quàm ſit æquum quod ad Particularem.

CAPUT III.
De Fortitudine.

EXplicatâ Prudentiâ, & Juſtitiâ ſequitur Fortitudo, quæ eſt tertia Virtus Cardinalis. Hæc poſterior quidem dignitate eſt Juſtitiâ; quia Juſtitia omnes vitæ noſtræ actiones, quæ alium reſpiciunt, rectè componit, unde & latiſſimè patet; prior tamen eſt Temperantiâ; quia functiones fortitudinis magis ad bonum Commune, Defenſionem Patriæ, & Juſtitiæ pertinent, quàm eæ, quæ ſunt Temperantiæ; & illius etiam actus ardui magis ſunt, quàm huius, ùt deinceps patebit. Univerſim porro, ut Fortitudo plenè comprehendatur, exponenda erit ejus eſſentia; tum dicendum, circa quæ Fortitudo verſetur; ſubinde indicandum, quænam ſint ejus Officia; Modus quoque operandi veniet explicandus; Ac poſtremò agendum de ejus Extremis.

Leſſ. de Virtut. Moral. l. 3. in Proœm.

ARTICULUS I.
De Eſſentia Fortitudinis.

DIcendum hic erit, Quid & quotuplex ſit Fortitudo; & quia

 con-

contraria juxta ſe poſita magis eluceſcunt; exponendæ erunt variæ ſpecies Fortitudinis falſæ, ac ſpuriæ.

§. I.

Quid, & Quotuplex ſit Fortitudo.

Fortitudo alia eſt corporis; alia animi.

Barbajus in Moral. Ariſt. Tract. 3. Diſp. 3. Sect. 3. A. 1.

100. Itaque duplex eſt Fortitudinis acceptio; nam vulgò quidem ea robur quoddam corporis indicat, qua ratione non homines tantùm, ſed tauri etiam, & Leones Fortes dicuntur; aliàs autem animi Vim, & Firmitatem indicat, ac poſterior hæc nomen à prioris ſimilitudine deſumit; quemadmodum enim homo corporeo robore ea, quæ corpori inimica ſunt, & gravia, ſuperat, & repellit; ita per animi Fortitudinem iis reſiſtit, quibus ab Honeſto, & Rationis bono deterretur.

Fortitudo animi eſt vel Univerſalis; vel Particularis.

2. 2. Q. 123. A. 2. in C.

L. 2. Eth. C. 4.

101. Sed ipſa hæc interior, & mentis Fortitudo, rurſus bifariam exporrigit ſeſe, ùt diſputat Angelicus Doctor. Nam modò abſolutè quamdam animi Firmitatem importat; atque ſub hoc reſpectu Generalis eſt, & Cardinalis Virtus, ſeu potiùs Conditio cujuslibet Virtutis; quia, ſicut Philoſophus dicit, & jam ſubinde notavimus, ad Virtutem requiritur Firmiter, & Immobiliter operari. Modò autem determinatè eam animi Firmitatem ſignificat, quæ eſt in ſuſtinendis, & repellendis his, in quibus difficilè prorſus eſt,

&

& arduum, Firmitatem habere, ùt ſit in gravibus nominatim periculis. Atque hoc ſenſu Fortitudo Virtus eſt ſpecialis; cùm ſpecialem quoque, & determinatam materiam habeat, déque iſta nobis hìc eſt diſcurrendum.

102. Hanc ergo Tullius conſideratam periculorum ſuſceptionem, & laborum perpeſſionem definiit: Stagyrita autem mediocritatem circa Timores, Fiduciáſque; aut ſi mavis, uberiùs Fortitudinem dices Firmitatem animi, qua in ardua, periculoſáque Prudentes ferimur ex Honeſti ſtimulo. Vel denique Fortitudo Virtus Moralis eſt, quæ ex fine honeſto, ſed difficili moderatur Appetitum Iraſcibilem circa Timores malorum, quæ vitam corpoream deſtruunt. Atque hæc omnia ex dicendis abundè patebunt. Cùm autem Prudentia ſit in Ratione, Juſtitia in Voluntate; Fortitudo in Appetitu Iraſcente degit; quemadmodum aſſeremus, Temperantiam eſſe in Concupiſcente, ùt etiam ex iis jam conſtat, quæ nuper ſunt explanata.

Hæc poſtrema definitur.

L. 2. de Invent.

L. 3. Ethi. C. 6.

L. 1. C. 2. §. 6.

§. 2.

Quænam Species ſint falſæ Fortitudinis.

103. SUnt verò quandoque, qui exteriorem Virtutis actum, non habentes Virtutem, efficiunt ex aliqua

Quinque ſunt modi ſpuriæ Fortitudinis.

S. Th. 2. 2. Q. 123. A. 1. ad 2. 3. Eth. C. 8.

qua alia cauſa, quàm ex Virtute. Et ideo Philoſophus ponit quinque modos eorum, qui ſecundùm aliquam ſimilitudinem dicuntur Fortes, quaſi exercentes actum Fortitudinis præter Virtutem. Quod contingit tripliciter. Primò quidam feruntur in id, quod eſt difficile, acſi non eſſet difficile, quod in tres modos dividitur. Quandoque enim hoc accidit propter ignorantiam; quia ſcilicet homo non percipit magnitudinem periculi. Quandoque quia homo eſt bonæ Spei ad pericula vincenda; puta, cùm expertus eſt, ſe ſæpè pericula evaſiſſe. Quandoque autem propter Scientiam, & Artem quamdam: Sicut contingit in militibus, qui propter Peritiam armorum, & exercitium non reputant gravia pericula belli, æſtimantes, ſe per ſuam Artem poſſe contra ea defendi. Alio modo agit aliquis actum Fortitudinis ſine Virtute propter impulſum Paſſionis, ſive Triſtitiæ, quam vult repellere, vel etiam Iræ. Poſtremò denique modo propter Electionem, non quidem Finis debiti, ſed alicujus Temporalis Commodi acquirendi: ùt honoris, voluptatis, vel lucri: aut alicujus Incommodi vitandi, ùt vituperii, afflictionis, vel damni. Quæ ergo Fortitudinis ſpecies falſæ ſunt, nec rationem genuinæ Virtutis attingunt.

ARTICULUS II.

Circa quæ Fortitudo verſetur.

FOrtitudinem circa ardua verſari, planum jam ex dictis eſt; ſed quænam ſint hæc ardua, ſupereſt explicandum. Quæſtio igitur vel de iis Affectibus hominis eſſe poteſt, circa quos eſt Fortitudo; ex quo etiam venit determinandum, quænam ſint hujus Officia; vel de rebus arduis externis, de quibus decidendum, circa quas univerſim, aut potiſſimùm ea verſetur.

§. I.

Circa quos Affectus hominis verſetur Fortitudo.

164. PRimùm ergo Virtus Fortitudinis circa Timores, & Audacias eſt. Nimirum ad Fortitudinem ſpectat removere impedimentum, quo in arduis retrahitur Voluntas à ſequela Rationis. In his autem retrahitur Voluntas per Timorem, qui importat Receſſum à bono difficultatem habente; & ideo circa id genus Timores eſt Fortitudo. Neceſſe eſt autem hujusmodi difficilium impulſum non ſolùm Firmiter tolerare, ſed

Primùm Fortitudo eſt circa timores; & Audacias.
S. Th. Loc. cit. A. 2. in C.

ſed etiam moderatè aggredi, quando ſcilicet oportet ea exterminare ad ſecuritatem in poſterum habendam; quod videtur pertinere ad rationem Audaciæ; & ideo Fortitudo eſt circa Timores, & Audacias, quaſi illos cohibeat, has verò moderetur.

§. 2.

Quænam ſint Officia Fortitudinis.

Unde ejus Officia ſunt ſuſtinere, & aggredi;

105. Atque ex his pronum eſt concludere, quænam ſint Fortitudinis, ùt vocant, Officia; cùm enim duplex ſit ratio, qua poſſint ardua hominem afficere, videlicet ſive dum ea ſuſtinere, ſive dum aggredi oportet, utrumque incumbit Fortitudini exequendum. Sed exurgere hîc lis valeat, utrùm ex illis Officiis nobilius ſit, an Suſtinere, vel Aggredi, ſive porro Pati, vel Agere. Ac pro eo quidem, qui aggreditur, ſententiam fortè non pauci primò ferent; cùm Aggreſſio uberiorem animi vim judicetur prodere.

Suſtinere autem eſt nobilius. S. Th. 2. 2. Q. 123. A. 6. in C.

106. Verùm aliter ſe res habet, ſi ſua Magno Aquinati, aliiſque Sapientibus conſtat auctoritas; ac Fortitudo plerumque in Suſtinendo elucet nobiliùs, quàm in Aggrediendo. Idque triplicem ob rationem. Primò quidem, quia Suſtinere videtur aliquis ab aliquo Fortiori invadente; qui autem Aggreditur, invadit per mo-

modum Fortioris. Difficiliùs autem eſt pugnare cum Fortiori, quàm cùm debiliori, aut æquali. Secundò quia ille, qui Suſtinet, jam ſentit pericula imminentia; Ile autem, qui Aggreditur, habet ea ùt futura. Difficilius eſt autem non moveri à præſentibus, quàm à futuris. Tertiò quia Suſtinere importat diuturnitatem temporis; Sed Aggredi poteſt aliquis ex ſubito motu. Difficilius autem eſt, diù manere immobilem, quàm ſubito motu moveri ad aliquod arduum. Unde ait Philoſophus: quidam ſunt prævolantes ante pericula, in ipſis verò diſcedunt. Fortes autem è contrario ſe habent. L. 4. Eth. C. 8.

§. 3.

Circa quæ univerſim Ardua verſetur Fortitudo.

107. OBviæ igitur ea, circa quæ verſetur quadántenus Fortitudo, ſunt res arduæ periculis junctæ; nec tamen omnes promiſcuè; ac eas inter aliæ ſunt, quas vir Fortis metuat, aliæ, quas contemnat, aliæ, quas animosè aut aggrediatur, aut ſuſtineat. Quanquam etiam, ùt habet Philoſophus, non idem eſt terribile omnibus, ſed poteſt accidere, ut, quod eſt terribile uni, non ſit terribile alteri. Exempli causâ, quod ſeſt terribile fæminæ, vel puero, non eſt terribile viro.

Quædam mala ſunt, quæ fortis timeat.

L. 3. Eth. C. 7.

Quas porro metuat, duplici in ordine reperiuntur; nam quædam vires humanas exſuperant, aut certè cujuſvis proprias, ùt Tonantis fulmina, eluviones marium, telluris concuſſiones, quæ, quia devinci ab homine nequeunt, qui ea non metuet, non quidem Fortis dici poterit, ſed dicetur inſanus. Aliæ verò, quas timere honeſtum, & non timere turpe eſt, eæ ſunt, quæ infamiam ferunt. Atque has, qui metuit, cùm propudioſæ ſint, modeſtus, ac verecundus, qui verò non timet, impudens dicitur, nec niſi abuſivè ob ementitam rei arduæ ſimilitudinem Fortis appellabitur. Quæ tamen proprio ſcelere veniunt, turpes magis, ac metuendæ Solicitiùs ſunt; nec enim infame magis ullum eſt malum, quàm quod juſtum.

Quædam quæ contemnat; quædam quæ aggrediatur, aut ſuſtineat.

108. Jam verò, quæ Fortis contemnat, hæc ejus viribus inferiora ſunt, quæque vincere non ſit gloria, & à quibus vinci ſit turpe. Itaque ſupereſt, ut quæ mala, ac ardua paſſim homini in vita occurrunt, ac quæ honeſtum eſt ſubire, in ea feratur Fortitudo; & ſanè vir aliqua ſaltem ratione Fortis etiam audit, qui fortunæ injurias, & Cognatorum fata ferre novit, aut amicum ab injuria vindicare. Ad Virtutem quippe Fortitudinis pertinet, ut Voluntatem hominis tueatur, ne hæc retrahatur à bono Rationis propter timorem mali corporalis, ùt ajunt, quemadmodum jam conſtat ex nuper dictis. Oportet autem bonum Rationis firmiter tenere

Hoc, Art.5.1.

con-

contra quodcunque malum; quia nullum bonum corporale, æquivalet bono Rationis; ùt diſcurrit Magnus Aquinas. 2. 2. Q. 123. A. 4. in C.

§. 4.

Circa quæ potiſſimùm ardua verſetur Fortitudo.

109. IN his tamen non dicetur homo Fortis propriè, & ſimpliciter, ſed duntaxat, ùt loquuntur, ſecundùm quid. Ad rationem etenim Virtutis pertinet, ut reſpiciat ultimum; & ideo oportet, ut Fortitudo animi dicatur, quæ Firmiter retinet Voluntatem hominis in bono Rationis contra maxima mala; præterquam quòd, qui ſtat Firmus contra majora, conſequens, ut ſtet Firmus contra minora, ſed non vice verſa. Maximè autem terribile inter omnia corporalia mala eſt Mors, quæ tollit omnia corporalia bona; & ideo Virtus Fortitudinis maximè eſt circa Timores periculorum Mortis. *Sed Fortitudo maximè eſt circa pericula mortis.* S. Th. loc. cit.

110. Sed quia Fortitudo Virtus eſt, ad cujus rationem pertinet, ſimpliciter ad bonum tendere, conſequens eſt, ut, dum Fortis pericula Mortis non refugit, id efficiat propter aliquod bonum; cùm itaque pericula Mortis, quæ eſt ex ægritudine, vel ex tempeſtate maris, vel ex incurſu latronum, vel ſiquæ ſunt ejusmodi, paſſim *Eáque bellica.* S. Th. Loc. cit. A. 5. in C.

non videantur alicui directè imminere ex hoc, quòd perſequatur aliquod bonum, ideo in iis, quanquam eſſe poſſit, tamen non ita elucet Fortitudo. Ergo verſatur ea præcipuè circa Mortem pulcherrimam, & honeſtiſſimam, qualis eſt, quæ ſubitur in bello pro patria; quippe quæ immineat homini directè propter aliquod bonum, in quantum videlicet defendit bonum commune per juſtum bellum. Ideoque leges Civitatum, & Gentium, quæ ſtatuerunt honores, & præmia viris Fortibus, id genus honores, ac præmia decreverunt illis, qui audacter, & impavidè ſubeunt pericula bellica, rati, hæc pericula eſſe materiam propriam Fortitudinis.

Maurus in Ariſt. L. 3. Eth. C. 6.

Quanquam & in privatis diſcriminibus ea habeat locum.

S. Th. Loc. cit.

III. Quanquam poteſt bellum juſtum ſumi dupliciter. Uno modo Generale, ſicut cùm aliqui decertant in acie. Alio modo Particulare; puta, cùm aliquis Judex, vel etiam privata perſona non recedit à juſto judicio timore gladii imminentis, vel cujuſcunque periculi, etiamſi ſit mortiferum. Pertinet ergo ad Fortitudinem, Firmitatem animi præbere contra pericula Mortis, non ſolùm quæ imminent in bello communi, ſed etiam quæ imminent in particulari impugnatione, quæ communi nomine bellum aliquod dici poteſt. Unde tandem Fortitudo propriè non ſolùm eſt, circa pericula Mortis, quæ eſt in bello, ſed & circa pericula cujuſcunque alterius Mortis Fortis; præſertim

tim quia & cujuſcunque Mortis homo poteſt periculum ſubire propter Virtutem; puta, cùm aliquis non refugit propter timorem mortiferæ luis amico ægro obſequia impendere; vel cùm non refugit propter timorem naufragii, vel latronum iter ſuſcipere ad aliquod pium negotium perſequendum.

112. Poſtremò ex his concludemus, Mortem in Fidei veræ teſtimonium obitam, quod Martyrium vocant, actum eſſe Fortitudinis nobiliſſimum; quippe ubi & bonum, pro quo decertatur, præſtantiſſimum eſt, nempe Juſtitia, ac Fidei Veritas, & exercetur actus Fortitudinis potiſſimus, qui eſt ſuſtinere; & obverſantur tum ex ſeſe terribilia, tum ſæpè ex iis, quæ circumſtant, terribiliſſima Mortis pericula. Eſt verò certamen iſtud pro Fide ſuſceptum aliquod etiam bellum, ſcilicet privatum; unde de iis, qui in eo vitam poſuerunt, legit Eccleſia; Fortes facti ſunt in bello.

Martyrum eſt nobiliſſimus Fortitudinis Actus.

S. Th. 2. 2. Q. 124. A. 2. in C.

ARTICULUS III.

De Modo operandi viri Fortis.

JAm autem virum Fortem, ſive ejus agendi Modum inſpiciamus. Ubi explicandum, an Fortis Timeat; tum an in ſuo actu utatur Ira; vel utrum in illo De-

Delectetur; ac denique an Fortitudo maximè ſe prodat in repentinis.

§. 1.

An Fortis Timeat.

Fortis ſentit Timorem quidem. ſed ùt oportet.

Maurus in Ariſt. L. 3. Eth. C. 7. Apud Ariſtotelem loc. cit.

113. Igitur occurrentibus terribilibus vir Fortis erit quidem Impavidus, ſed ùt homo; hoc eſt, non excludet à ſe omnem Timorem, ùt dixerunt Stoici; hoc enim impoſſibile eſt homini; ſed Timebit, ùt oportet, atque ùt dictat Ratio. Tolerabit, ac ſubibit pericula gratiâ Honeſtatis. Poteſt enim homo Timere terribilia, vel plùs quàm oportet, vel minùs quàm oportet; poteſt etiam peccare Timendo, quæ non oportet, aut non quemadmodum oportet, aut non quando oportet; quibus itidem Modis poteſt peccare Audendo.

Maximè ad aſpectum periculi.

114. Ac ad aſpectum quidem periculi Fortem cerneres velut Perculſum, & Hærentem; in ipſo autem periculo Securiſſimum, ac ſibi porro Conſtantem; ſive, ùt Philoſophus loquitur, Fortes in operibus ipſis Acres, ac Celeres, antea Quieti ſunt. Cujus rei ratio hæc eſt. Periculum vir Fortis adit Prudens, & mente Sedata; iſtud enim ſcimus ad Virtutis operationem requiri; diſcriminis itaque dubiam ſortem penitus percipit; unde tunc quidem Compeſcitur, & Metum etiam experitur, quem non rarò vultûs Pallor,

In ipſo autem diſcrimine eva-

ac

ac ſubinde quiſpiam etiam membrorum Tremor produnt. At verò inito diſcrimine, ipſaque in pugnâ, poſtquam Pavorem Virtute oppreſſit, concitatis ſpiritibus, non tam Periculum attendit ampliùs, quàm Honeſtum, Fortitudinéque videlicet agitur, totúſque fertur ad arduum de vincendum. *neſcit Timor.*

§. 2.

An Fortis Delectetur ſuo actu.

115. JAm verò duplex eſt Delectatio, ùt infra explanabitur; una quidem corporis, quæ hujus tactum conſequitur; altera autem animæ, quæ conſequitur hujus, quam vocant apprehenſionem; & hæc propriè conſequitur opera Virtutum, quia in eis conſideratur bonum Rationis. Præcipuus verò Fortitudinis actus eſt, ſuſtinere aliqua triſtia, prout in anima apprehenduntur, ùt dum homo amittit vitam corporis, quam amat non ſolùm, in quantum eſt quoddam naturale bonum, ſed etiam, in quantum neceſſaria eſt ad opera Virtutum. Et iterum dum ſuſtinet aliqua dolorem afferentia ſecundùm tactum corporis, ùt vulnera, vel flagella. *Explicatur duplex Delectatio. L. 6.*

116. Igitur hinc quidem habet Fortis, *Fortis Delectatur*

actu, & fine Virtutis; Quamvis dolere poſſit de morte exantlanda, aut cruciatibus.

S. Th. 2. 2. Q. 123. A. 8. in C.

2. Machab. 6.

L. 2. Eth. C. 3.

tis, unde Delectetur in anima; ſcilicet de ipſo actu Virtutis, & de ejus Fine; inde verò habet pariter, unde Doleat itidem in anima, dum conſiderat amiſſionem propriæ vitæ, aut cruciatus futuros. Ex quo erat ea Fortis Eleazari vox in tormentis: duros corporis ſuſtines dolores: ſecundùm animam verò propter timorem tuum libenter hæc patior. Cùm autem corporis Cruciatus ſæpe impediat, ne ſentiatur Delectatio animæ, facit tamen Virtus Fortitudinis, ut Ratio non abſorbeatur à doloribus; ac triſtitiam animæ ſuperat Delectatio Virtutis, in quantum bonum Virtutis præfert corporis vitæ, & quibuſcunque ad eam pertinentibus: unde ait Philoſophus: à Forti non requiri, ut Delectetur quaſi Delectationem ſentiens, ſed ſufficere, quòd non triſtetur.

§. 3.

An Fortis utatur Ira in ſuo actu.

Aſſumit autem ad actum aggrediendi Iram Moderatam.

S. Th. Loc. cit. A. 10. in C. Lib. 6. Hoc Cap. A. 2. §. 2.

117. Ex hoc autem ipſo Fortis aſſumit Iram ad ſuum actum, non qualemcunque, ſed Moderatam, ac porro eam, quam infra dicemus poni ſecundùm imperium Rationis. Sed tamen, cùm Fortitudo habeat duos actus; ſcilicet Suſtinere, & Aggredi, ùt paulo antè dictum eſt; non aſſumitur Ira ad actum Suſtinendi; quia hunc actum ſola Ratio per ſe

ſe facit; ſed ad actum Aggrediendi. Aſſumit autem Fortis ad hunc actum Iram; quia ad Iram pertinet inſilire in rem contriſtantem, & ira ſic directè cooperatur Fortitudini. Si quidam alii Affectus ad Fortitudinem concurrant, iſtud fit per accidens; vel quia ſunt Cauſa Iræ, ùt ſubinde Triſtitia; vel quia aliunde certis in caſibus juvant ad Aggrediendum, ùt Concupiſcentia, quam appellant; dum videlicet quis vult potiùs in pericula incidere, quàm cupitis voluptatibus carere.

§. 4.

An Fortitudo maximè ſe prodat in Repentinis.

118. IAm quandonam maximè eluceat Fortitudo, conſpiciamus, an in Repentinis, vel in iis, quæ fiunt Meditatè. In operatione ergo Fortitudinis duo ſunt conſideranda; unum quidem, quantùm ad Electionem ipſius; & ſic Fortitudo non eſt circa Repentina; eligit enim Fortis Præmeditari pericula, quæ poſſunt imminere, ut eis poſſit reſiſtere, aut ea faciliùs ferre; unde ea eſt ex Tullio allata ſuperiùs Definitio, qua Fortitudo dicitur Conſiderata periculorum Suſceptio, & laborum Perpeſſio Et Gregorius; Minus, inquit, jacula feriunt, quæ prævidentur: & nos tolerabiliùs mundi

Fortitudo quoad actum Electionis non eſt circa Repentina.

S. Th. Loc. cit. A. 9. in C.

Hoc Cap. A. 1. §. 1.

Homil. 35. in Evang.

mundi mala ſuſcipimus, ſi contra hæc per Præſcientiæ clypeum munimur.

Sed quoad operationem in iis maximè manifeſtat habitum.

119. Aliud verò conſiderandum eſt in operatione Fortitudinis, quantùm ad Manifeſtationem ejusdem Habitûs; & ſic Fortitudo eſt maximè circa Repentina; quia ſecundùm Philoſophum, in Repentinis periculis maximè manifeſtatur Fortitudinis Habitus. Habitus enim agit in modum Naturæ; Unde quòd aliquis absque Præmeditatione facit ea, quæ ſunt Virtutis, cùm neceſſitas imminet propter Repentina pericula, hoc maximè indicat firmum, ac radicatum eſſe in anima Virtutis Habitum. Quanquam poſſit etiam aliquis, qui Habitu Fortitudinis caret, ex diuturna Præmeditatione animum ſuum contra pericula præparare; qua porro præparatione utitur vir Fortis, cùm tempus permittit.

ARTICULUS IV.

De Extremis Fortitudinis.

EXtrema Fortitudinis ſunt Ignavia, ſive, quod ajunt, Timiditas, aut Timor; Timoris Vacuitas, quam Intimiditatem appellaverunt; ac denique Audacia, ſeu Temeritas.

§. I.

§. I.

De Ignavia.

120. IGnavia igitur eſt Vitium excedens in Timendo; Timet, enim quod non oportet, vel quando non oportet, vel plus quàm oportet; eſt deficiens in audendo; nec enim audet aggredi, quando Ratio dictat, aut ſicut dictat. Atque poſtremo hoc ſenſu propriè dicitur Ignavia, priore autem Timiditas, ſeu Timor. *Primum Extremum Fortitudinis eſt Ignavia ſeu Timor.*

121. Nec tamen quivis Timor directè adverſatur Fortitudini, ſed videlicet Timor mortis; ac Timor communiter ſumptus, non uni, ſed variis Virtutibus opponi poteſt. Nimirum Timor ex amore procedit, ùt infra dicetur; nullus enim Timet, niſi contrarium ejus, quod amat; amor autem non determinatur ad aliquod genus Virtutis, vel Vitii; ſed amor Virtutis includitur in qualibet Virtute; nam quivis præditus Virtute amat proprium bonum Virtutis; ac viciſſim amor inordinatus includitur in quolibet Peccato, ſicut Avarus Timet amiſſionem pecuniæ, Intemperatus amiſſionem voluptatis, & ſic de aliis. Sed Timor præcipuus eſt circa pericula mortis, ùt habet Philoſophus. Et ideo talis Timoris inordinatio opponitur Fortitudini, quæ eſt circa pericula mortis. Unde dicitur Timiditas, ac porro *Potiſſimùm ille, qui eſt circa pericula.* S.Th.2. 2. Q. 125.A.2 inC. Lib. 6. L.3. Eth. C. 6.

Ignavia potiſſimùm Fortitudini opponi.

§. 2.

De Timoris Vacuitate.

Alterum eſt Timoris Vacuitas. S.Th.2.2. Q. 126.A.2.in C. Hoc Cap. A. 2. §.1.

122. SEd illi opponitur quoque Timoris Vacuitas, ſeu ùt vocaverunt, Intimiditas. Fortitudo enim, ùt ſupra fuit expoſitum, eſt circa Timores, & Audacias. Omnis autem Virtus Moralis ponit modum Rationis in materia, circa quam eſt. Unde ad Fortitudinem pertinet Timor Moderatus ſecundùm Rationem, ut ſcilicet homo Timeat, quod oportet, & quando oportet, & ſimiliter de aliis. Hic autem modus Rationis corrumpi poteſt ſicut per Exceſſum, ita & per Defectum. Unde ſicut Timiditas opponitur Fortitudini per Exceſſum Timoris, in quantum ſcilicet homo Timet, quod non oportet, vel ſecundùm quod non oportet; ita etiam, quam dicunt, Intimiditas, ei opponitur per Defectum Timoris; in quantum ſcilicet aliquis non Timet, quod oportet Timere.

Cujus cauſa afferuntur. Leſſ. de Virt. Card. L. 3. C. 1. Dubit. 6.

123. Provenire autem poteſt hoc Vitium ex triplici cauſa. Primò ex eo, quòd quis vitam ſuam minoris faciat, quàm oportet; qui enim aliquid parvi æſtimat, non multùm timet illud amittere, etiamſi periculo ſit expoſitum. Secundò ex Superbia;

bia; hæc enim facit, ut homo ſibi præfidat, & alios contemnat, quaſi ab illis lædi nôn poſſit. Tertiò ex Stoliditate. Sic quidam nulla pericula Timent, quia non concipiunt, quid ſit mors, & quæ mortem ſequantur. Cùm ergo Timoris Vacuitas ex ſpecie ſua corrumpat Medium Fortitudinis, & ideo Virtuti huic directè opponatur; ſecundùm ſuas cauſas tamen nihil prohibet, eam aliis Virtutibus opponi.

§. 3.

De Audacia.

124. JAm verò Audacia, ſeu Temeritas, hic accipitur pro Exceſſu in Audendo, & Aggrediendo, cùm quis, ut malum imminens repellat, Aggreditur aliquid, quod non convenit. Cùm ergo omne Vitium, quod importat Immoderationem circa materiam alicujus Virtutis, opponatur illi Virtuti, ſicut Immoderatum Moderato; ideo Audacia opponitur Fortitudini, éſtque itidem ejus Extremum. *Tertium Audacia.*

125. Cæterùm tum Audaces, tum Timidi faciunt quædam, quæ videntur opera Fortitudinis, ſed non ſunt. Audax enim Aggreditur, & vult pericula. Sed quia in horum Aggreſſione non ducitur Judicio Rationis, ſed Impetu turbulenti affectûs, ideo ante pericula præceps eſt ad illa Aggrediendum, in periculis verò deficit; quia *Tum Audaces, tum Timidi faciunt aliqua, quæ videntur opera Fortitudinis; nec tamen ſunt.*

quia Impetus affectûs vincitur à difficultate rei. E converſo Fortis, ùt ſuperiùs notatum eſt, quia Ratione movetur ad pericula ſubeunda, ideo ante periculum eſt quietus, in ipſo autem periculo eſt fervidus in agendo. Timidus imitatur quadam ratione Fortem, cùm mortem eligit, & ſibi conſciſcit ex amore, vel ad vitandam paupertatem, aut aliquod aliud moleſtum, ac triſte. Verùm in morte ſibi propter hæc conſciſcenda non eſt Fortis, ſed Timidus. Proprium enim eſt Fortis, non fugere laborioſa, & moleſta, ſed conſtanter illa perpeti, ac ſubire, & mortem eligere non ad vitandas moleſtias, ſed quia honeſtum eſt mori. Qui autem ſibi mortem conſciſcunt, eligunt mortem, non quia eſt honeſta, ſed ad fugienda laborioſa, & moleſta. Hìc verò dicta de Fortitudine concludamus.

Hoc Cap. A. 3. §. 1.

CAPUT IV.

De Temperantia.

TUm denique exponenda venit Temperantia, quæ ut penitiùs perſpiciatur, conſueto more dicendum, Quid ea ſit, & quæ Objecta, ùt loquuntur habeat; ſubinde ejus Regula ſtatuenda; ac tandem de ejus Extremis erit differendum.

AR-

ARTICULUS I.

Quid ſit Temperantia.

AFferenda hìc eſt Definitio Temperantiæ; & dicendum, an reliquæ Virtutes Morales ſint ea præſtantiores.

§. I.

Affertur Definitio Temperantiæ.

126. IGitur Temperantiæ nomen dupliciter accipi poteſt. Primò ſecundùm Amplitudinem ſuæ Significationis. Et ſic Temperantia non eſt Virtus Specialis, ſed Generalis; quia nomen Temperantiæ ſignificat quamdam Temperiem, id eſt Moderationem, quam Ratio ponit in humanis operationibus, & affectibus, quod eſt commune omni Virtuti. Alio autem modo ſumitur Temperantia, ſecundùm quod refrænat Appetitum ab his, quæ maximè alliciunt hominem, & ſic eſt Virtus Specialis, utpote habens Specialem Materiam. *Temperantiæ nomen ſumitur vel latiùs, vel ſtrictiùs.* S.Th. 2. 2. Q. 141. A. 2. in C.

127. De hac ergo ſic loquitur Tullius: Temperantia eſt Rationis in Libidinem, atque in alios non rectos Impetus animi Firma, & Moderata Dominatio. Si mavis autem, Temperantia eſt Virtus Mo- *Definitio Temperantiæ.* L. 2. de Invent.

Moralis moderans affectus Appetitûs Concupiſcentis, qui verſantur circa Delectabilia Senſuum.

Ejúsque explicatio.

128. Nimirum ad Virtutem Moralem pertinet conſervatio boni Rationis contra affectus Rationi repugnantes. Motus autem affectuum animæ eſt duplex; unus quidem, quo Appetitus Senſitivus proſequitur Senſibilia, & quæ ſunt corporis bona; alius autem, quo refugit Senſibilia, & itidem quæ ſunt corporis mala. Poſtremos ergo hos motus moderatur Fortitudo, dum animum firmat circa Timores, & conſequenter etiam circa Audacias; priores autem illos Moderatur Temperantia, quæ debitos intra Fines cohibet Concupiſcentiam, & Delectationem, conſequenter autem etiam Triſtitias, quæ contingunt ex abſentia talium Delectationum.

An Bona Senſibilia ſemper repugnent Rationi. S.Th. loc.cit. A. 3. in C.

128. Cohibet, inquam; nam bona Senſibilia, & corporis ſecundùm ſuam ſpeciem, conſiderata, non repugnant Rationi, ſed potiùs ei ſerviunt ſicut inſtrumenta, quibus Ratio utitur ad conſervationem proprii Finis. Repugnant autem ei præcipuè, ſecundùm quod Appetitus ſenſitivus in ea tendit non ſecundùm Modum Rationis; & ideo ad Virtutem Moralem propriè pertinet ejus modi affectus Moderari.

§. 4.

§. 4.

An reliquæ Virtutes Morales ſint Temperantiâ præſtantiores.

129. EX his proin patet, Temperantiam ſedere in Appetitu Senſibili, quemadmodum jam initio fuit notatum. Et quidem eâ præſtantiores ſunt Virtutes reliquæ Morales, Juſtitia ſcilicet, & Fortitudo; nam bonum Multitudinis divinius eſt, quàm bonum Unius, ùt ait Philoſophus; & ideò quantò aliqua Virtus magis pertinet ad bonum Multitudinis, tantò melior eſt. Juſtitia autem, & Fortitudo magis pertinent ad bonum Multitudinis, quàm Temperantia; quia Juſtitia conſiſtit in communicationibus, quæ ſunt ad alterum; Fortitudo autem in periculis bellorum, quæ ſuſtinentur pro ſalute communi; Temperantia verò moderatur ſolùm concupiſcentias & delectationes eorum, quæ pertinent ad ipſum hominem. Attamen de Temperantia dicit Ambroſius, in ea maximè honeſti curam, decoris conſiderationem ſpectari, & quæri. Honeſtas ergo, & decor maximè attribuuntur Temperantiæ, non propter eminentiam proprii boni, ſed propter turpitudinem contrarii mali, à quo retrahit, in quantum ſcilicet Moderatur Delectationes, quæ ſunt nobis, & brutis communes.

In quo præſtet Temperantia. L. 1. C. 2. ſ. 6.

L. 1. Eth. C. 2.

S. Th. Q. cit. A. 8. in C.

L. 1. off. C. 43.

ARTICULUS II.

De Objectis Temperantiæ.

Cùm ergo Temperantia ſit circa Delectationes Senſuum, hic venit decidendum, an omnium, an autem præcipuè quorumdam, videlicet Tactûs, aut Guſtûs.

§. I.

An Temperantia præcipuè ſit circa Delectationes Tactûs.

Temperantia eſt maximè circa Delectationes Tactûs. S. Th. loc. cit. A. 4. in C. Art. præced. §. 1.

130. Eſt proin Temperantia circa Concupiſcentias, & Delectationes, ſicut Fortitudo eſt circa Timores, & Audacias, ùt patet ex iis, quæ paulò antè dicta ſunt. Fortitudo autem eſt circa Timores, & Audacias reſpectu maximorum malorum, quibus natura ipſa extinguitur, quæ ſunt pericula mortis. Unde pariter Temperantiam oportet eſſe circa Concupiſcentias maximarum Delectationum. Et quia Delectatio conſequitur operationem connaturalem, tantò aliquæ Delectationes ſunt vehementiores, quantò conſequuntur operationes magis connaturales. Maximè autem naturales animalibus ſunt operationes, quibus conſervatur natura Individui per Cibum, & Potum, & natu-

ra Speciei per opus ad id conveniens. Et ideo circa Delectationes Ciborum, & Potuum, & circa Delectationes Venereorum, eſt propriè Temperantia. Hujuſmodi autem Delectationes conſequuntur Senſum Tactûs. Unde Temperantia eſt maximè circa Delectationes Tactûs.

§. 2.

An Temperantia ſit circa Delectationes Guſtûs.

Circa Delectationes autem Guſtûs ſecundariò.

131. ITaque circa præcipuas Delectationes, quæ maximè pertinent ad conſervationem vitæ humanæ vel in Specie, vel in Individuo, aliquid conſideratur primò, ac velut per ſe, aliquid ſecundariò. Primò quidem, ac per ſe conſideratur uſus Neceſſariorum, puta Cibi, & Potûs, quæ ſunt Neceſſaria ad conſervationem Individui, & ipſe uſus horum Neceſſariorum habet quamdam eſſentialem Delectationem adjunctam. Secundariò autem circa utrumque uſum conſideratur aliquid, quod facit ad hoc, ut uſus ſit magis Delectabilis, ſicut Sapor in Cibo, aut etiam Odor. Et ideo Temperantia eſt præcipuè circa Delectationem Tactûs, quæ per ſe conſequitur ipſum uſum Neceſſariarum rerum, quorum omnis uſus eſt in Tangendo. Circa Delectationes autem Guſtûs, vel Olfactûs, vel Viſûs eſt Temperantia duntaxat ſecundariò,

in quantum Senſibilia horum Senſuum conferunt ad Delectabilem uſum rerum Neceſſariarum, quæ pertinent ad Tactum. Quia tamen Guſtus propinquior eſt Tactui, quàm alii Senſus, ideo Temperantia magis eſt circa Guſtum, quàm circa alios Senſus.

S.Th. ibidem ad 1.

L. 2. de anima Textu 28.

132. Ac tamen ipſe uſus Ciborum, & Delectatio eſſentialiter eum conſequens, ad Tactum pertinent. Unde Philoſophi ſententiâ, Tactus eſt Senſus Alimenti; nutrimur enim Calido, & Frigido, Humido, & Sicco. Sed ad Guſtum pertinet Diſcretio Saporum, qui conferunt ad Delectationem Alimenti, in quantum indicant hoc convenire.

§. 3.

An Temperantia ſit circa Delectationes aliorum Senſuum.

Ac itidem ſecundariò circa Delectationes aliorum Senſuum.

133. VErùm Delectationes aliorum Senſuum quod attinet, aliter eæ ſe habent in hominibus, & aliter in cæteris animalibus. In aliis enim animalibus ex cæteris Senſibus non exiſtunt Delectationes, niſi in ordine ad Senſibilia Tactûs: ſicut Leo Delectatur videns Cervum, aut ejus vocem audiens, propter Cibum. Homo autem Delectatur ſecundùm alios Senſus non ſolùm propter hoc, ſed propter Convenientiam Senſibilium. Et

Et ſic itidem circa Delectationes aliorum Senſuum, in quantum referuntur ad Delectationeûs Tactûs, eſt Temperantia, non primariò, & præcipuè, ſed ex Conſequenti. In quantum autem Senſibilia aliorum Senſuum ſunt Delectabilia propter ſui Convenientiam, ſicut cùm Delectamur amænô vocum, aut fidium concentu; iſta Delectatio non pertinet ad Conſervationem Naturæ; unde circa eam non adeo eſt Temperantia.

ARTICULUS III.

De Regula Temperantiæ:

DIcendum hìc quænam ſit regula Temperantiæ, & quomodo applicanda.

§. I.

Quænam ſit regula Temperantiæ.

134. REgula verò Temperantiæ ſecundùm præſentis vitæ Neceſſitatem ſumenda eſt. Bonum enim Virtutis Moralis præcipuè conſiſtit in ordine Rationis; ùt jam ſcimus; cùm bonum hominis ſit, ſecundùm Rationem' eſſe, ùt habet Dionyſius, & jam nuper attulimus. Præcipuus autem ordo Rationis conſiſtit in hoc, quòd aliqua in Finem ordi-

Regula Temperantiæ eſt præſentis vitæ Neceſſitas. S.Th. loc. cit. A. 6. in C. Cap. 4. de Divin. nominibus.

ordinet, & in hoc ordine maximè conſiſtit bonum Rationis. Nam bonum habet rationem Finis, & ipſe Finis eſt Regula eorum, quæ ſunt ad Finem. Omnia autem Delectabilia, quæ in uſum hominis veniunt, ordinantur ad aliquam hujus vitæ Neceſſitatem, ſicut ad Finem. Et ideo Temperantia accipit Neceſſitatem hujus vitæ, ſicut Regulam Delectabilium, quibus utitur; ut ſcilicet tantùm eis utatur, quantum Neceſſitas vitæ requirit.

§. 2.

Quomodo ſit applicanda Regula Temperantiæ.

Quæ tamen diverſò modô accipitur;

S. Th. ibid. ad 2.

135. SEd Neceſſitas humanæ vitæ poteſt attendi dupliciter. Primò, in quantum dicitur Neceſſarium illud, ſine quo res nullò modò poteſt eſſe, ſicut cibus eſt Neceſſarius animali. Rurſus verò, in quantum dicitur Neceſſarium illud, ſine quo res non poteſt convenienter eſſe. Temperantia autem non ſolùm attendit primam Neceſſitatem, ſed etiam ſecundam. Unde Philoſophus dicit, à Temperante appeti Delectabilia vel propter Sanitatem, vel propter Bonam Habitudinem. Alia verò, quæ ad hoc non ſunt Neceſſaria, poſſunt dupliciter ſe habere. Quædam enim ſunt Impedimenta Sanitatis, vel Bonæ Habitudinis, & his Temperans

L. 3. Eth. C. 11.

rans nullô modô utitur; hoc enim eſſet Peccatum contra Temperantiam. Quædam verò ſunt, quæ non ſunt his Impedimenta; & his moderatè utitur pro Loco, & Tempore, & Congruentia eorum, quibus convivit. Et ideo itidem Philoſophi ſententia eſt, etiam à Temperante appeti talia Delectabilia, quæ non ſunt Neceſſaria ad Sanitatem, vel ad Bonam Habitudinem, non Impedimento his exiſtentia. Loc. cit.

136. Cæterùm cùm Temperantia reſpiciat Neceſſitatem, quantum convenit vitæ; hic non modò attenduntur, quæ conveniunt ſecundùm Corpus, ſed etiam quæ conveniunt ſecundùm res Externas, puta Divitias, & Officia, ac multò magis ſecundùm Honeſtatem; unde ait etiam Philoſophus, Temperantem in Delectabilibus, quibus utitur, non ſolùm conſiderare, ùt non ſint Impedimento Sanitati, & Bono Habitudini Corporis, ſed etiam ut non ſint præter Bonum, id eſt contra Honeſtatem, & ſupra Facultatem Fortunarum; & id ipſum ait Auguſtinus; Temperamentum non ſolùm reſpicere Neceſſitatem hujus vitæ, ſed etiam Officiorum. *Et diverſa reſpicit.* S.Th. ibidem ad 3. Lib. de Moribus Eccleſ. C. 17.

ARTICULUS IV.

De Extremis Temperantiæ.

EXtrema Temperantiæ ſunt Stupor, ùt vocant; & Intemperantia,

tia, quam dicunt Vitium Puerile. Hæc opponitur per Exceſſum, ille per Defectum.

§. I.

De Stupore.

Quid ſit Stupor. S.Th.2.2. Q. 124. A. 1. in C.

137. Stupor itaque, quem velut Senſuum Ignaviam diceres, ac non nulli vocaverunt Inſenſibilitatem, eſt Vitium quo quis adeo Delectationem averſatur, ut illius fugiendæ cauſâ prætermittat id, quod ad Naturæ Conſervationem eſt Neceſſarium. Enimverò omne illud, quod contrarium eſt Ordini Naturali, eſt Vitioſum. Natura autem Delectationem appoſuit Operationibus Neceſſariis ad vitam hominis, & ideò Naturalis Ordo requirit, ut homo in tantum hujuſmodi Delectationibus utatur, quantum Neceſſarium eſt Saluti humanæ, vel quantum ad Conſervationem Individui, vel quantum ad Conſervationem ſpeciei. Siquis ergo in tantum Delectationem refugeret, ut prætermitteret ea, quæ ſunt Neceſſaria ad Conſervationem Naturæ, peccaret, quaſi Ordini Naturali repugnans.

In multis autem Laudabile, vel etiam Neceſſarium

138. Sciendum tamen ab hujuſmodi Delectationibus conſequentibus id genus Operationes, quandoque Laudabile, vel etiam Neceſſarium eſſe, abſtinere propter aliquem Finem, ſicut propter Sanitatem Cor-

Corporalem aliqui abſtinent à quibuſdam Delectationibus Ciborum, Potuum, & Venereorum; & etiam propter alicujus Officii Executionem; ſicut Athletas, & Milites Neceſſe eſt à multis Delectationibus abſtinere, ut Officium Proprium exequantur. Et ſimiliter Pœnitentes ad recuperandam Animæ Sanitatem Abſtinentiâ Delectabilium, quaſi quadam Diæta utuntur. Ac homines volentes Contemplationi, & rebus Divinis vacare, oportet ſe magis à Carnalibus Deſideriis abſtrahere. Nec quidquam horum ad Stuporis Vitium pertinet; quia ſunt ſecundùm Rationem Rectam. *eſt abſtinere à Delectationibus.* Idem loc. cit.

§. 2.

De Intemperantia.

139. Intemperantia verò deſcribitur eſſe Exceſſus in appetendis, aut aſſummendis Delectationibus Senſuum; ùt cùm appetuntur, vel uſurpantur, quando non oportet, vel plus quàm oportet, vel non eo modo, quo oportet, vel quas non oportet. Ad hanc paſſim in plerisque eſt plus periculi, quàm ad Stuporem; quia natura ùt plurimùm inclinat potiùs ad Voluptates, quàm ab eis retrahat. *Quid ſit Intemperantia.* Leſſ. de Virt. Card. L. 4. C.1. Dubit. 3.

140. Eſt autem Intemperantia Vitium maximè probroſum, ac infame. Primò quidem *Ponitur Vitium maximè probroſum.*

S.Th.2. 2 Q. 142.A.4. in C. quidem, quia maximè repugnat Excellentiæ hominis; eſt enim circa Delectationes communes nobis, & brutis. Unde in Sacris Paginis habetur: Homo, cùm in honore eſſet, non intellexit, comparatus eſt jumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis. (Pſalm. 48.) Secundò quia maximè repugnat ejus Claritati, vel Pulchritudini, in quantum ſcilicet in Delectationibus, circa quas eſt Intemperans, minùs apparet de Lumine Rationis, ex qua eſt tota Claritas, & Pulchritudo Virtutis. Unde & Delectationes ejusmodi dicuntur maximè Serviles.

§. 3.

Cur Intemperantia dicatur Puerile Peccatum.

Dicitur Vitium Puerile, quia Intemperans habet Similitudinem cum Pueros; S.Th.Ibidem. A.2. in C. *Primò quantum ad id, quod appetunt;*

141. Dicitur autem Intemperantia Puerile Peccatum, non quòd iſtud Vitium Puerorum ſit Proprium; ſed quòd cum Pueri Conditionibus magnam habeat Similitudinem. Peccatum enim Intemperantiæ eſt Peccatum Superfluæ Concupiſcentiæ, quæ aſſimilatur Puero quoad tria. Primò quidem quantum ad id, quod Uterque appetit. Sicut enim Puer, ita & Concupiſcentia appetit aliquid turpe. Cujus ratio eſt, quia Pulchrum in rebus humanis attenditur, prout aliquid eſt ordinatum ſecundùm

dùm Rationem. Unde Sententia Tullii Pulchrum eſt, quod Conſentaneum eſt hominis Excellentiæ in eo, in quo natura ejus à reliquis animantibus differt. Puer autem non attendit ad Ordinem Rationis; & ſimiliter Concupiſcentia non audit Rationem, ut ait Philoſophus. L. 1. Offic. Cap. de Temper. L. 7. Eth. C. 6.

142. Secundò conveniunt quantùm ad Eventum. Puer enim, ſi ſuæ voluntati dimittatur, creſcit in propria voluntate, unde in Sacris Litteris habetur: Equus indomitus evadit durus, & filius remiſſus evadit Præceps. Ita etiam Concupiſcentia, ſi ei ſatisfit, majus robur accipit. Hinc Auguſtinus dum Servitus Libidini, inquit, facta eſt Conſuetudo; & dum Conſuetudini non reſiſtitur, facta eſt Neceſſitas. *Secundò quoad Eventum.* L. 7. Confeſſ.

143. Tertio quantùm ad Remedium, quod utrique præbetur. Puer enim emendatur per hoc, quod coërceatur. Unde dicitur itidem in Sacris Paginis: Noli ſubtrahere à Puero diſciplinam. Tu virgâ percuties eum, & animam ejus de inferno liberabis. Et ſimiliter dum Concupiſcentiæ reſiſtitur, reducitur ad debitum Honeſtatis Modum. Unde ait Philoſophus: quemadmodum Puerum oportet ſecundùm præceptum Pædagogi vivere, ſic & Concupiſcibile conſonare Rationi. *Tertiò quoad Remedium.* Prov. 23. L. 3. Eth. C. ult.

Hic verò Librum de Virtutibus Cardinalibus concludamus.

N PHI-

PHILOSOPHIA MORALIS.

LIBER III.

DE VIRTUTIBUS ANNEXIS JUSTITIÆ.

Cùm ergo Virtutes quatuor Cardinales, de quibus hucusque egimus, primæ ſint, & principes, alias ſibi habent annexas, ac velut ſubditas, quæ etiam partes earum Potentiales appellantur. Eæ autem Virtutes propriè dicuntur alteri ex illis præcipuis annexæ, quæ quidem cum ea in aliquo conveniunt, ſed tamen in aliquo etiam deficiunt à perfecta ipſius ratione, ùt jam nuper eſt indicatum. Quæ ſpectant ad Prudentiam, allatæ itidem jam ſunt; pauciores enim ponuntur & quæ diſſertatione haud ita longâ indigeant; præterquam quòd per eas ferè ipſa Prudentia explicetur. Cæteræ ſuperſunt exponendæ. Ergo ab iis, quæ referuntur ad Juſtitiam, initium facimus.

L. 2. C. 1. A. 2. Sect. 3. Loc. cit.

Quia verò Juſtitia ad alterum eſt, ùt ex dictis patet, omnes Virtutes, quæ ad alterum ſunt, poſſunt ratione convenien-

Lib. 2. C. 2. A. 2. §. 3.

tiæ Juſtitiæ annecti. Ratio autem Juſtitiæ in eo conſiſtit, ut alteri reddatur, quod illi debetur ſecundùm æqualitatem, quemadmodum etiam dictum eſt. Dupliciter ergo aliquę Virtus ad alterum exiſtens à ratione Juſtitiæ deficit; uno quidem modo, in quantum deficit à ratione æqualis; alio autem modo, in quantum deficit à ratione debiti. Sunt enim quædam Virtutes, quæ debitum quidem alteri reddunt, ſed non poſſunt reddere æquale. Et primò quidem, quidquid ab homine DEO redditur, debitum eſt, non tamen poteſt eſſe æquale, ut ſic tantum homo ei reddat, quantum debet juxta illud Vatis Regii: Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? Et ſecundùm hoc Juſtitiæ adjungitur Religio. Secundò Parentibus non poteſt ſecundùm æqualitatem compenſari, quod eis debetur; ut patet per Philoſophum. Et ſic adjungitur Juſtitiæ Pietas. Tertiò non poteſt ſecundùm æquale præmium compenſari ab homine Virtus, ut iterum habet Philoſophus. Et ſic adjungitur Juſtitiæ obſervantia.

Loc. cit. A. 3. ſ. 1. & 2.

Pſal. 115.

Lib. 8. Eth. C. ult.

Lib. 4. Eth. C. 3.

A ratione autem debiti Juſtitiæ defectus poteſt attendi ſecundùm quod eſt duplex debitum, ſcilicet Morale, & Legale. Debitum Legale eſt, ad quod reddendum aliquis Lege adſtringitur, & tale debitum propriè attendit Juſtitia, Virtus primaria. Debitum autem Morale eſt, quod aliquis debet ex honeſtate Virtutis: Et quia debitum neceſſitatem importat,

ideo tale debitum habet duplicem gradum. Quoddam enim eſt ſic neceſſarium, ut ſine eo honeſtas morum conſervari non poſſit. Et hoc habet plus de ratione debiti. Poteſt autem hoc debitum attendi ex parte ipſius debentis, & ſic ad hoc debitum pertinet, ut homo ſe talem exhibeat alteri in verbis & factis, qualis eſt. Et ita adjungitur Juſtitiæ Veritas. Poteſt etiam attendi ex parte ejus, cui debetur; prout ſcilicet aliquis compenſat alteri ſecundùm ea, quæ fecit; quandoque quidem in bonis, & ſic adjungitur Juſtitiæ Gratia; quandoque autem in malis, & ſic adjungitur Juſtitiæ Vindicatio. Aliud verò debitum eſt neceſſarium, ſicut conferens ad majorem honeſtatem, ſine quo tamen honeſtas conſervari poteſt; quod quidem debitum attendit Liberalitas, ac Amicitia, ſeu, ùt etiam vocant, Affabilitas. Octo itaque univerſim ſunt Virtutes annexæ Juſtitiæ; de quibus proin modò diſputandum. His autem ad pleniſſimam Juſtitiæ cognitionem ſubditur Epikia, ſeu Æquitas. Ac primò quidem agetur de Religione, tum de Reliquis Virtutibus, quæ non poſſunt reddere æquale; ſubinde de iis, quæ deficiunt à ratione debiti, poſtremò de Æquitate.

S. Th. 2. 2. Q. 80. A. 1. in C.

CA-

CAPUT I.

De Religione.

DE Religione primò dicendum, quid ea ſit; Tum ejus actus ſunt exponendi; Ac denique veniendum erit ad ejus Extrema.

ARTICULUS I.

Quid ſit Religio.

AFferenda hic eſt Definitio Religionis; & Virtutis hujus præſtantia explicanda.

§. I.

Aſſertur Definitio Religionis.

1. RΕligionis nomen à variis porrò ex varia origine deducitur. Aliqui à relegendo deſumunt; ùt vult Iſidorus ex Cicerone; quòd ea, quæ ad cultum Divinum pertinent, ſæpe animo ſint revolvenda. Alii cum Auguſtino Religionem deducunt à reeligendo; quòd per eam Deum, quem per peccatum rejecimus, reeligamus. Alii ùt Lactantius habet, eam à religando vocant, quòd DEO

Religionis nomen ex varia origine deducitur à variis.

Lib. 10. Etym.C.17.

Lib. 10. de civit. Dei. C. 4.

Lib. 4 de Divin. Juſt c. 28.
Lib. 1. Retract. C. 13.
Definitio Religionis.
Apud Leſſium De Virt. Card. L. 2. C. 36. Dubit. 1.
Loc. cit.

nos adſtringat, & alliget. Hánceque originem indicat etiam Auguſtinus, videtúrque ea nominis ac rei maximè conſentanea. Unde autem derivetur Religionis nomen; ea definitur ab Auguſtino ex Cicerone, eſſe Virtus, quæ ſuperioris cujuſdam naturæ, quam Divinam vocant, cultum, cæremoniámque affert. Leſſius ſic habet: Religio eſt Virtus, quæ debitum cultum DEO, tanquam primo rerum omnium principio exhibet. Quæ quidem in ſe plana ſunt ac aperta.

§. 2.

De præſtantia Virtutis Religionis.

Eſt itaque Religio Virtus.
S.Th. 2. 2. Q. 81. A 2. in C.
L. 1. C. 1. ſ. 1.
Lib. de natura boni C. 55.

2. Eſt ergo Religio Virtus. Virtus enim eſt, quæ facit bonum habentem, & opus ejus bonum reddit; ùt expoſitum eſt. Et ideo neceſſe eſt dicere, nomen actum bonum ad Virtutem pertinere. Manifeſtum eſt autem, quòd reddere debitum alicui habeat rationem boni; quia per hoc, quòd aliquis alicui debitum reddit, conſtituitur in proportione convenienti reſpectu ipſius, quaſi ad ipſum convenienter ordinatus. Ordo autem ad rationem boni pertinet, ùt patet per Auguſtinum; cùm ergo ad Religionem pertineat reddere honorem debitum alicui, ſcilicet DEO, manifeſtum eſt, quod Religio ſit Virtus.

3. Eſt

3. Eſt autem una ſpecialiſque Virtus. Una quidem; quia habitus diſtinguuntur ſecundùm diverſam rationem objecti, ùt habet D. Thomas; ad Religionem autem pertinet exhibere reverentiam uni DEO ſecundùm rationem, in quantum ſcilicet eſt primum principium creationis, & gubernationis rerum. Specialis verò; quia cùm Virtus ordinetur ad bonum, ubi eſt ſpecialis ratio boni, ibi oportet eſſe ſpecialem Virtutem; vidimus autem bonum, ad quod ordinatur Religio, eſſe, eſſe, exhibere DEO honorem debitum; Jam vero honor debetur alicui ratione excellentiæ; ac DEO competit ſingularis excellentia, in quantum omnia in infinitum tranſcendit ſecundùm omnimodum exceſſum; unde ei debetur ſpecialis honor; Eſtque proin Religio, per quam hic honor exhibetur, ſpecialis Virtus. *Eaque una & ſpecialis.* S.Th.ibid. A. 3. in C. & A. 4. in C. 1.2. Q. 1. A. 3. in C.

4. Licèt autem Religio feratur in DEUM, ea tamen Virtus Theologica non eſt, ſed duntaxat Moralis. quam in rem duo oportet conſiderari. Ac unum quidem eſt id, quod Religio DEO offert, cultus ſcilicet, & hoc ſe habet per modum Materiæ & Objecti ad Religionem. Alterum autem eſt id, cui affertur, ſcilicet DEUS, cui cultus exhibetur; non quidem, quòd actus, quibus colitur, ipſum Deum attingant, ſicut cùm credimus DEO, credendo Deum attingimus; ſed affertur DEO debitus cultus, in quantum actus quidam, quibus DEUS colitur; in DEI *Non quidem Theologica.*

reverentiam ſunt, putà ſacrificia, & alia idgenus. Unde DEUS non comparatur ad Virtutem Religionis ſicut materia vel objectum, ſed ſicut Finis. Et ideo Religio non eſt Virtus Theologica, cujus objectum eſt ultimus Finis; ſed Virtus Moralis, cujus eſſe eſt circa ea, quæ ſunt ad Finem.

Sed tandem inter Morales præcipua.

Leſſ. de Virt. Card. L.2. C. 36. Dubit.2.

5. Cæterùm ea inter Virtutes Morales eſt excellentiſſima tandem, Theologicisque affinis, ac primum poſt eas locum occupat; nam poſt Fidem, Spem, Charitatem nihil laudabilius eſt, quàm DEO debitum cultum offerre. Ac Virtus porro quæque eò eſt præſtantior, quò propinquius attingit Deum: poſt Virtutes Theologicas autem Religio Deum propinquius attingit; cùm ea operetur quæ directè, & immediatè ordinantur in honorem Divinum. Nec obeſt, Juſtitiam alias inter Virtutes Morales dici præſtantiſſimam, ùt ſupra eſt expoſitum; nam id refertur in ordine ad cæteras Virtutes Cardinales, quibus condividitur, earúmque, annexas; Religio autem annexa Juſtitiæ eſt, ac ſub ea continetur. Quamquam Religio ſuper ipſam cæteroquin Juſtitiam emineat, licèt hæc attingat Medium; illa autem ab eo deficiat; cùm non DEO reddat æquale. Nam ùt Divus Thomas habet, laus Virtutis in voluntate conſiſtit, non autem in poteſtate. Et ideo deficere ab æqualitate, quæ eſt Medium Juſtitiæ, propter defectum poteſtatis, non di-

L.2.C.2.A. 2.ſ.4.

2. 2. Q.81.A. 6. ad 1.

diminuit laudem Virtutis, ſi non fuerit defectus ex parte voluntatis; ùt ponitur non eſſe in Religione.

ARTICULUS II.

De Actibus Religionis.

ACtus itaque Religionis ſunt illi, quibus debitum DEO cultum exhibemus. Ponuntur autem duplicis generis; alii interni, alii externi.

SECTIO I.

De Actibus internis Religionis.

ACtus interni Religionis ſunt Devotio, & Oratio.

§. I.

De Devotione.

6. DEvotio dicitur à devovendo; unde Devoti dicuntur, qui ſe ipſos quodam modo DEO devovent, ut ei ſe totos ſubdant. Atque olim etiam apud Gentiles devoti dicebantur, qui ſe ipſos Idolis devovebant pro ſalute ſui exercitûs, ſicut de duobus Deciis Titus Livius narrat. Unde Devotio nihil aliud eſſe vide- *Quid ſit Devotio.* S.Th. 2.2. Q. 82. A. 1. in C. Lib. 8. Dec. 1.

videtur, quàm voluntas quædam promptè tradendi ſe ad ea, quæ pertinent ad DEI famulatum. Quo ſenſu dicunt Sacræ Litteræ, multitudinem Filiorum Iſraël obtuliſſe mente promptiſſima, & devota primitias Domino. Atque hac ratione accepta Devotio ſpecialis eſt Actus Religionis; quia voluntas promptè faciendi quæ ad DEI ſervitium pertinent, eſt quidam ſpecialis actus. Ac iſta eſt propria Devotionis ſignificandi vis. Quamquam ſubinde eam ſumant non pro actu peculiari, ſed pro conditione quadam actûs interni; ſicque Devotio nihil eſt aliud, quàm promptitupo quædam & fervor affectûs ad cultum Divinum, Verbi Causâ, ad preces, aut ad vota exſolvanda.

Exod. 35.

Leſſ.deVirt. Card. L.2. C. 37.Dubit.1.

Cauſa extrinſeca Devotionis eſt DEUS.

S.Th. Loc. cit.A.3.in C. Super Lucam C.9.

Intrinſeca autem eſt Meditatio, ſive conſideratio.

7. Cauſa autem Devotionis extrinſeca & principalis eſt DEUS; de quo dicit Ambroſius: DEUS, quos dignatur, vocat, & quem vult, Religioſum facit: & ſi ſi voluiſſet, Samaritanos ex indevotis devotos feciſſet. Cauſam autem intrinſecam ex parte noſtra oportet eſſe Meditationem, ſeu Contemplationem. Eſt enim, ùt mox vidimus, Devotio quidam Voluntatis actus, ad hoc ut homo ſe promptè tradat ad Divinum obſequium: Omnis autem actus voluntatis ex aliqua conſideratione procedit; nam bonum intellectum eſt objectum Voluntatis. Unde & Auguſtinus dicit, voluntatem oriri ex intelligentia. Neceſſe itaque eſt, Meditationem eſſe Devotionis cauſam, & hominem per

Lib. 14. de Trin. C. 8.

illam

illam ea concipere, quibus moveatur, ut tradat ſe Divino obſequio. Ad hoc autem inducit duplex conſideratio. Una quidem, quæ eſt ex parte Divinæ bonitatis, & beneficiorum ipſius, ſecundùm illud vatis Regii, Mihi adhærere DEO bonum eſt, & ponere in DEO bonum eſt, & ponere in DEO ſpem meam. Et hæc conſideratio excitat Dilectionem, quæ eſt prima Devotionis cauſa. Alia verò eſt ex parte hominis conſiderantis ſuos defectus, ex quibus indiget, ut DEO innitatur, ſecundùm illud itidem Regii Vatis: Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi. Auxilium meum à Domino, qui fecit cælum & terram. Et hæc conſideratio excludit præſumptionem, per quam aliquis impeditur, ne DEO ſe ſubjiciat, dum ſuæ Virtuti innititur.

Tum bonitatis Divinæ;

Pſal. 72.

Tum propriæ hominis indigentiæ.

Pſal. 120.

8. Nec obeſt, Devotionem frequenter magis invenies in quibusdam ſimplicibus viris, & in fœmineo ſexu, in quibus eſt contemplationis defectus; quàm in perſpicacioribus, ac porro iis, qui aptiores ſunt ad contemplationem; quia ſcientia, & quidquid aliud ad magnitudinem pertinet, occaſio eſt, ut homo conſideret de ſeipſo: & ideo non totum ſe, ac integrè DEO tradat. Et inde fit, ut hujusmodi quandoque ex occaſione Devotionem impediant. In ſimplicibus autem & mulieribus devotio abundat, elationem comprimendo. Si tamen ſcientiam, & quamcunque aliam perfectionem homo perfe-

Cur Sæpè in rudibus ſit major Devotionis affectus, quàm in perſpicacioribus.

S.Th. ibidem ad 3.

ctè

& DEO ſubdat: ex hoc ipſo Devotio augetur.

Devotio per ſe parit ſpiritualem lætitiam. 9. Jam verò Devotio per ſe quidem ac primariò ſpiritualem lætitiam mentis efficit, ex conſequenti & per accidens triſtitiam. Videlicet dictum eſt, Devotionem ex duplici conſideratione procedere;

S.Th.loc. cit. A.4. in C. primò ac præcipuè ex conſideratione Divinæ bonitatis; quia iſta conſideratio pertinet quaſi ad terminum motûs voluntatis tradentis ſe DEO. Et ex iſta conſideratione per ſe quidem ſequitur delectatio, ſecundùm illud: Memor fui DEI, & delectatus ſum. (Pſal. 76.) Sed per accidens conſideratio hæc triſtitiam quamdam efficit in his, qui nondum plenè DEO fruuntur: Secundum illud: Sitivit anima mea ad Deum vivum; tum ſubditur: Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte. (Pſal. 41.) Secundariò autem efficitur Devotio, ut etiam paulò antè dictum eſt, ex conſideratione propriorum defectuum; atque hæc conſideratio pertinet ad terminum, à quo homo per motum voluntatis devotæ recedit, ut ſcilicet non in ſe ſiſtat, ſed DEO ſe ſubdat. Hæc autem conſideratio è converſo ſe habet ad primam; nam per ſe quidem nata eſt triſtitiam afferre recogitando proprios defectus; per accidens autem lætitiam, ſcilicet propter ſpem auxilii Divini adfuturi.

Per accidens autem quandoque triſtitiam.

§. 2.

De Oratione.

10. ORatio porro, quam terſiùs Precationem appellant, à V.en. P. Caniſio definitur eſſe, Pius noſtræ Mentis affectus, quo petuntur fideliter, quæcunque ſunt nobis, aut aliis ſal taria. vel aliter, Oratio eſt Elevatio mentis in DEUM, per quam vel bona petimus, vel mala à nobis aliisque deprecamur. Quam in Definitionem coincidit illa Leſſii: Oratio eſt deſiderii coram DEO explicatio, ut aliquid ab ipſo impetremus. Eſt ergò Oratio Actus potentiæ, qua intelligimus, non verò illius, qua appetimus; nam petitio eſt locutio quædam, qua deſiderium noſtrum explicamus; locutio autem eſt actus rationis; primùm interna; tum autem etiam externa, quæ ab interna procedit. Eſt etiam Oratio actus Religionis; cùm enim ad Religionem propriè pertineat, Reverentiam & cultum DEO exhibere, ùt expoſitum eſt, ideo omnia illa, per quæ reverentia DEO exhibetur, pertinent ad Religionem. Per Orationem autem homo DEO reuerentiam exhibet, in quantum videlicet eiſe ſubjicit, & profitetur orando, ſe eo indigere, ſicut Authore ſuorum bonorum.

Quid ſit Oratio. Summ. Doct. Chriſt. C. 5.

L. 2. de Virt. Card. C. 37. Dubit. 11.

Leſſ. cit. loc.

S. Th. 2. 2. Q. 83. A. 3. in C. Priore Articulo §. 1.

11. Jam verò primò ad DEum, tum etiam ad Divos orationem fundimus. *Fit Oratio primò ad DEum.*

Quam

Quam in rem notandum. Orationem porrigi alicui dupliciter; uno modo, quaſi per ejus impetrationem adimplendam. Primo quidem modo ſoli DEO orationem porrigimus; omnes enim Orationes noſtræ ordinari debent ad gratiam & gloriam conſequendam; quæ ſolus DEUS dat, juxta illud: Gratiam & gloriam dabit Dominus. Sed altero modo orationem porrigimus Sanctis Angelis, & hominibus; non ut per eos DEUS preces noſtras cognoſcat, ſed ut eorum precibus & meritis orationes noſtræ ſortiantur effectum. Et ideo dicitur in Sacris Paginis aſcendiſſe fumus incenſorum de orationibus Sanctorum de manu Angeli coram DEO. Et hoc etiam patet ex ipſo modo, quo Eccleſia utitur in orando. Nam à Sancta Trinitate petimus, ut noſtri miſereatur: Ab aliis autem Sanctis quibuscunque, ut orent pro nobis.

S.Th. loc.cit. A.4. in C.

Pſal. 83.

Tum etiam ad Sanctos.

Apocal. 8.

Quanam ſint determinatè petenda.

S.Th. loc. cit. A. 5. in C.

L. 7. C. 2.

12. Num autem quædam determinatè petenda ſint, decidere modò oportet. Ergo Socrates, ùt refert Valerius Max. nihil ultra petendum à Diis immortalibus arbitrabatur, quàm ut bona tribuerent; quia hi demum ſcirent, quid unicuique ſit utile; nos autem id votis expedimus, quod non impetrâſſe meliùs foret. Quæ quidem ſententia aliqua ratione vera eſt, quantùm ad illa, quæ poſſunt malum eventum habere: quibus etiam homo poteſt malè & bene uti, ùt ſunt divitiæ, quæ, quemadmodum ibidem dicitur, multis

exitio

exitio fuêre; honores, qui complures peſſumdederunt; regna quorum exitus ſæpe miſerabiles cernuntur; Splendida conjugia, quæ non nunquam funditus domos evertunt. Sunt tamen quædam bona, quibus homo malè uti non poteſt, quæ ſcilicet malum eventum habere non poſſunt. Hæc autem ſunt, quibus beati efficimur, & quibus beatitudinem meremur: quæ quidem Sancti orando abſolutè petunt, ſecundùm illud: Oſtende faciem tuam, & ſalvi erimus. Et iterum: Deduc me in ſemitam mandatorum tuorum. Pſal. 79. Pſal. 118.

13. Temporalia autem, ùt dicimus, bona, fortunæque quod attinet, huc facit, quod ſcribit Auguſtinus ad Probam de orando DEUM. Hoc licet orare, quod licet deſiderare. Temporalia autem licet deſiderare: non quidem primò & præcipuè, ut in eis finem conſtituamus, ſed ſicut quædam adminicula, quibus adjuvamur ad tendendum in beatitudinem; in quantum ſcilicet per ea vita corporalis ſuſtentatur, & ea nobis organicè deſerviunt ad actus virtutum, ùt etiam Philoſophus ait. Et ideo pro temporalibus obtinendis licet orare. Cùm autem non nobis modò, ſed etiam aliis ex charitate deſiderare bona debeamus, pro aliis quoque orare, & non tantùm pro nobis oportet; nec tantùm pro amicis ſed etiam pro inimicis, quando & ipſos ex charitate diligere tenemur. Cæteùm perfectiſſima

An etiam temporalia. S. Th. Loc. cit. A. 6. in C. Epiſt. 121. C. 12. Lib. 1. Eth. C. 8.

ſima orandi formula eſt Oratio, quam à Chriſto accepimus ſeptem petitionibus circumſcriptam, ut demonſtrat Divus Aquinas.

Loc. cit. A. 9.

Qualis debeat eſſe Oratio.

S. Th. Loc. cit. A. 12. in C.

14. Jam verò communem, quam vocant, ac publicam precationem oportet eſſe vocalem, quò innoteſcat toti populo pro quo profertur. Privatam autem & ſingularem cujuſque ſive pro ſe, ſive pro aliis orantis, neceſſe non eſt poni vocalem. Poteſt tamen eſſe talis vel ad excitandam devotionem; quia per exteriora ſigna ſeu vocum, ſeu etiam aliquorum factorum, movetur mens hominis ſecundùm apprehenſionem ac inde etiam ſecundùa affectum; vel ut homo ſerviat DEO non ſolum mente, ſed etiam corpore; vel denique ex ſpirituali gaudio, vehementique affectione ab anima in corpus redundante. Porro Oratio, quantum attinet ad ejus cauſam, quæ eſt quoddam charitatis deſiderium, perpetua eſſe debet; & huc forſitan refertur illud: Oportet ſemper orare & nunquam deficere; quantum verò attinet ad propriam ejus rationem, tamdiu durare debet, quamdiu ſine tædio fervori inderni deſiderii excitandi deſervit.

Idem Loc. cit. A. 14. in C.

Luc. 18.

Qualis attentio requiratur ad Orationem.

S. Th. Q. cit. A. 13. in C.

15. Si autem quæratur, an cum attentione Orationem fieri oporteat; Quæſtio hæc præcipuè locum habet in oratione vocali. Circa quam notandum, neceſſarium dici aliquid dupliciter. Uno modo per quod meliùs pervenitur ad finem:

nem: Et ſic attentio Orationi abſolutè neceſſaria eſt. Alio modo aliquid neceſſarium dicitur, ſine quo res non poteſt conſequi ſuum effectum. Eſt autem triplex effectus Orationis. Primus quidem communis omnibus actibus; Charitate informatis, quod eſt mereri. Et ad hunc effectum non ex neceſſitate requiritur, ut attentio toto Orationis decurſu duret; ſed vis primæ intentionis, qua aliquis accedit ad orandum, efficit; ut tota Oratio mereatur; quemadmodum in aliis actibus accidit, in quibus eſt meritum. Secundus effectus, Orationis, eique proprius, eſt impetrare, & ad hunc etiam effectum ſufficit prima intentio, quam DEUS præcipuè attendit. Si autem prima intentio deſit, Oratio nec meretur, nec impetrat. Illam enim Orationem DEUS non audit, cui ille, qui orat, non intendit, ùt ait Gregorius. Tertius autem effectus Orationis eſt, quem eo ipſo tempore efficit, quo ea exiſtit; ſcilicet quædam ſpiritualis refectio mentis. Et ad hoc neceſſaria eſt in Oratione attentio; ùt habet Divus Paulus: Si orem linguâ mens mea ſine fructu eſt. Cæterùm triplex eſt attentio, quæ Orationi vocali poteſt adhiberi: Una quidem, qua attenditur ad verba, ne aliquis in eis erret: Secunda, qua attenditur ad ſenſum verborum: tertia, qua attenditur ad Finem Orationis, ſcilicet ad Deum, & ad rem, pro qua oratur, quæ quidem eſt maximè neceſſaria; & hanc etiam habere

Apud S.Th. loc. cit.

Corinth. 14.

O poſ-

poſſunt idiotæ. Et quandoque adeo abundat hæc intentio, qua mens fertur in DEum, ut etiam mens omnium aliorum obliviſcatur, quemadmodùm notat Hugo de S. Victore.

L. de modo orandi C. 2.

Quomodo noceat in Oratione Mentis evagatio.

16. Cæterùm ſiquis volens quidem, & ex propoſito in Oratione mente evagetur, hoc peccatum eſt, & impedit Orationis fructum; videtur enim talis irridere DEum, ſicut ſi homini loqueretur, & non attenderet ad ea, quæ ipſe profert; Evagatio verò mentis, quæ fit præter propoſitum, Orationis fructum non tollit; cùm non ſit libera. Unde ſententia Baſilii eſt: Divinum auxilium eſt implorandum non remiſsè, nec mente huc, vel illuc evagante; eoquòd talis non ſolùm non impetrabit, quod petit, ſed etiam magis DEum irritabit. Si verò debilitatus à peccato fixè nequis orare, quantumcunque potes teipſum cohibeas, & DEUS ignoſcit, eòquòd non ex negligentia, ſed ex fragilitate, non potes, ùt oportet, aſſiſtere coram eo.

In Serm. de orando DEum.

SECTIO II.

De Actibus externis Religionis.

EX Actibus externis unus eſt per quem aliquis ſuum corpus ad DEum venerandum exhibet, nimirum Adoratio; alii ſunt, quibus aliquid de rebus externis DEO offer-

offertur; & alii denique, quibus aliquid Divinum ab homine aſſumitur.

§. I.

De Adoratione.

17. ADorationem, ſi Leſſio fides, velut adoſculationem dictam volunt; ſolebant enim antiqui venerari homines & Deos, oſculando genua, vel caput, vel humeros. Cæterùm illa ſi univerſim ſumatur, ſignificat cultum quemſibet honorarium, ſive is Religioſus ſit, ſive politicus. Igitur Adoratio ſub inde honorem dicit, qui tribuitur Angelis; unde Abraham adoravit in terram Angelos; ſubinde autem eum etiam honorem, qui tribuitur præſtantibus quibusdam hominibus: ùt Davidi obviam progreſſa inclinavit ſe Bethſabee, & adoravit Regem. At frequentiùs reverentiam indicat, quæ exhibetur DEO. Atque ſic Mardochæus noluit adorare Aman, timens, ne honorem DEI transferret ad hominem; ac etiam Divus Joannes prohibitus eſt adorare Angelum. Propriè igitur Adoratio eſt honor externo corporis Geſtu exhibitus: ùt, dum genu flectitur, detegitur caput, incurvatur corpus, vel in terram proſternitur.

Quid ſit Adoratio. De Virt. Card. L. 2. C. 38. Dubit. 1. Geneſis 18. 3. Reg. 1. Eſther 13. Apoc. ultimo.

18. Quia autem duplici ex natura compoſiti ſumus, intellectuali ſcilicet & ſenſibili; duplicem quoque, DEO maximè

DEum autem corpore adorâmus & mente.

S. Th. 2. 2. Q. 84. A. 2. in C. ximè adorationem offerimus, nimirum ſpiritualem, quæ conſiſtit in interiori mentis devotione: & corporalem, quæ conſiſtit in exteriori Corporis humili geſtu. Et quia in omnibus Actibus, quibus DEum colimus, id, quod eſt exterius, refertur ad id, quod eſt interius ſicut ad magis præcipuum; ideo ipſa exterior Adoratio fit propter interiorem; ut videlicet per ſigna humilia, quæ corpore exhibemus, excitetur noſter affectus ad ſubjiciendum ſe DEO, quia à natura ſumus ita comparati, ut per ea, quæ ſenſibus percipimus, ad ea procedamus, quæ percipiuntur intellectu.

§. 2.

De actibus externis Religionis, quibus aliquid de rebus itidem externis DEO offertur.

19. Actus porro externi Religionis, quibus aliquid de rebus externis DEO offertur, vel ſunt tales, quibus aliquid DEO largimur ſcilicet Sacrificium, Oblatio, Primitiæ, Decimæ; vel actus ille, quo aliquid DEO promittimus, nimirum Votum. Sacrificium ergo deſcribitur, Oblatio rei ſenſibilis à Legitimo Miniſtro facta DEO per realem immutationem ad teſtandum ſupremum illus dominium & noſtram ſubjectionem. Offer-

Sacrificium. Leſſ. de Virt. Card. L. 2. C. 38. Dubit. 2.

fertur ſoli DEO; quippe qui ſolus ſit noſter ſupremus Dominus, universique Conditor. Oblationis nomine univerſim ea omnia ſignificantur, quæ DEO, vel intuitu DEI offeruntur Eccleſiis, aut Eccleſiæ Miniſtris. Primitias verò dicimus primos agrorum, arborúmque fructus, ac Decimas nuncupamus decimam partem fructuum & lucrorum juſtè acquiſitorum. quæ omnia qua ratione pendi debeant, exponunt Theologi cum Juriſperitis. Votum denique definiunt deliberatam promiſſionem DEO factam de meliori bono.

Oblatio. P. Pichler, Candid. Juriſpr. Lib. 3. Tit. 30.
Primitiæ.
Decimæ.
Votum. Idem ibidem Tit. 34.

§. 3.

De actibus externis Religionis, quibus aliquid Divinum ab homine aſſumitur.

20. Id genus actus ſunt Juramentum, Adjuratio, Invocatio. Juramentum vocatur à Jure; unde Latini paſſim Jusjurandum dicunt. Eſt autem Jusjurandum Invocatio divini Nominis in teſtimonium. Seu eſt actus Latriæ, quo DEUS, vel potiùs Divina veracitas, invocatur in teſtem ad faciendam fidem, vel ad firmandam promiſſionem. Adjuratio eſt rei ſacræ interpoſitio ad permovendum alterum. Unde adjurare nihil eſt aliud, niſi creaturam aliquam Divini nominis, aut alterius cujuspiam rei, in-

Juramentum. Idem ibidem L. 2. Tit. 24.
Adjuratio.

terpoſitione ad aliquid agendum vel o-mittendum impellere. Quo quidem impellendi genere adversùs hominem eum rogando, ſi ſuperior ſit, aut illi imperando, ſi inferior; Adversùs Genium malum eum propulſando, & à nocumentis homini inferendis deterrendo: adversùs creaturam rationis & judicii expertem, quatenus à *D*EO agitur & movetur, per deprecationem, quatenus verò à ſtygiis Spiritibus agitatur, per compulſionem uti ſolemus. *Invocatio.* Invocatio denique fit *D*ivini nominis per ejus laudem, aut per precationem.

ARTICULUS III.

De Extremis Religionis.

EXtrema Religioni oppoſita itidem ſiunt quædam velut per exceſſum, alia autem velut per defectum.

§. I.

De Extremis Religionis per exceſſum.

21. EXtrema Religioni oppoſita per exceſſum uno ſuperſtitionis nomine comprehenduntur; quamquam Superſtitio ipſa ſub ſe vitioſum DEI cultum contineat, Idololatriam, ùt appellant;

lant; Divinationem, & vanam Obſervationem. Superſtitio itaque dicta eſt vel ex eo, quod homines nimii erant in precando & immolando, ut Liberos ſibi relinquerent ſuperſtites, ùt vult Cicero; Vel quòd relictis veteribus *D*iis colerent ſuperſtitem ſuorum Majorum memoriam, ùt placet Lactantio; Vel certè, quòd homines nimiùm timerent iram Deorum supernè impendentem, & quaſi ſuperſtantem, ùt vult Servius. Eſt autem univerſim Superſtitio vitium Religioni contrarium, quo *D*EO illegitimus, vel creaturæ divinus cultus tribuitur. Vitiatur porro *D*EI cultus vel ſuperfluitate, vel pravitatate; ſuperfluitate quidem, ſi ad *D*EUM colendum, quod neque ad ipſius gloriam, neque ad corpus, animúmve ſuo Creatori ſubjiciendum *D*EI aut Eccleſiæ ordinatione pertinet, aſſumatur; pravitate verò, ſi externa ceremonia falſitatis aliquid contineat. Idololatriæ nomine ſignificatur omnis cultus falſorum Deorum, ùt Dæmonum, quos dicimus, Solis, Lunæ, Siderum, aliorúmque id genus. Tametſi enim hæc propriè Idola non ſint, tamen ab Antiquis plerumque non niſi in Idolis colebantur. Itaque omnis cultus, quo creatura inſtar DEI colitur, Idololatria appellatur. Divinatio ponitur, quando quis ope vel diſciplina Dæmonis de aliquo occulto, quod humano modo cognoſcere non poteſt, inquirit. Tandem vanæ obſervationes dicuntur, cùm qui rebus

L. 2. De natura Deorum.

L. 4. Divinar. Inſtit. C. 28.

In 8. Æneidos.

S.Th. 2. 2. Q. 92. & ſeq.

Idolatria. Leſſ. loc. cit. Dubit. 2.

Divinatio. Ibidem Dubit. 5.

Vana Obſervatio.

rebus utitur ad effectus aſſequendos, procreandos, vel prænuntiandos, quorum illæ res neque cauſæ ſunt, neque legitima ſecundùm Divinam vel naturalem inſtitutionem ſigna.

§. 2.

De Extremis Religionis per defectum.

22. Ex extremis Religionis per defectum aliqua pertinent ad contemptum DEI; ſuntque Tentatio DEI, ùt vocant, ac Perjurium; aliqua ad contemptum rerum Sacrarum, videlicet Sacrilegium, ac quam appellant Simoniam.

Tentatio DEI. Leſſ Lib. cit. C. 45. Dubit. 1.

Tentatio DEI eſt, quando quis abſque juſta cauſa aliquid dicit, facitque ad capiendum experimentum divinæ Sapientiæ, Juſtitiæ, voluntatis, aut cujuſcunque demum illius Perfectionis.

Perjurium. Idem ibidem C. 42. Dubit. 14.

Perjurium verò dupliciter accipitur. Primò propriè pro Juramento, cui deeſt Veritas ſive præſens, ùt ſi falſum ſciens confirmet; ſive futura, ùt ſi fidem datam, & Juramento confirmatam ſine juſta cauſa non ſervet. Secundò ac univerſim pro omni Juramento, cui una ex tribus iſtis conditionibus deeſt, nimirum ſive Juſtitia, ſive Judicium, ſive Veritas.

Sacrilegium. Idem ibidem C. 45. Dub. 2.

Sacrilegium dicitur à Sacris legendis, id eſt ſuffurandis; ac propriè accipitur pro violatione rei ſacræ, ſive

ſive pro injuria, & irreverentia, quæ ſit DEO indigna tractatione rei ſacræ. Simonia denique, ùt definiunt, eſt ſtudioſa voluntas emendi, vel vendendi pretio temporali aliquid ſpirituale, vel ſpirituali annexum.

Simonia. Idem ibidem C.35. Dub.1. Ex Gloſſa.

CAPUT II.

De reliquis Virtutibus Juſtitiæ annexis, quæ non poſſunt reddere æquale.

Reliquæ itaque Virtutes Juſtitiæ annexæ, quæ non poſſunt reddere æquale, ſunt Pietas ac Obſervantia.

ARTICULUS I.

De Pietate.

De Pietate primò exponendum, quid ea ſit, tum in quos feratur; ac denique ejus debitum explicandum.

§. I.

Quid ſit Pietas.

23. Pietatis nomen tripliciter accipitur, ùt ex Divo Auguſtino S. Thomas notat,

Definitio Pietatis. De Virt.

Card L. 2. C. 45. C. 46. Dubit. 1. notat Leſſius. Primò ut idem ſignificet ac Religio; quo ſenſu perinde eſt, pium eſſe, ac religioſum, ſeu Divino cultui addictum; cúmque omni opere bono DEUS dicatur coli, inde paſſim omne opus bonum dicitur opus Pietatis. Secundò pro Miſericordia, ſeu benigno affectu, præſertim erga Filios opis paternæ egentes; quo modo Pietas ſæpe tribuitur DEO. Tertiò pro ſpeciali Virtute, qua colimus Parentes; atque hæc propriè eſt Pietas, definiturque à Tullio eſſe Virtus, per quam ſangine junctis, patriæque benevolis officium, & diligens tribuitur cultus.

Lib. 2. De Invent.

§. 2.

In quos feratur Pietas.

Pietas fertur primò in Parentes. Leſſ. loc. cit. *Tum Patriam* *Ac Conſanguineos.*

24. Itaque Pietas primò, ac præcipuè reſpicit Parentes; quia hi poſt DEum ſunt præcipui Authores ortûs & educationis. Secundò autem Patriam; quia etiam Patria aliquo modo eſt principium ortûs, tum quia Parentes fovet, tum quia opportuna ad ortum & educationem ſuggerit. Tertiò Conſanguineos; non quòd illi ſint ortûs principium, ſed quia in illis quadam ratione nobis Parentes referuntur, cùm utrique eadem origine ſint prognati. Cæterùm in cultu Patriæ intelligitur cultus omnium Concivium, & omnium Patriæ amicorum.

§. 3.

§. 3.

Quale ſit debitum Pietatis.

25. TUm Parentibus autem, tum etiam cæteris, in quos Pietas fertur, aliquid debetur dupliciter. Uno modo per ſe, alio modo per accidens. Per ſe quidem debetur eis, quod decet Patrem, in quantum Pater eſt: qui cùm ſit ſuperior, & Filii principium, debetur ei à Filio reverentia & obſequium. Per accidens autem aliquid debetur Patri, quod decet eum accipere ſecundùm aliquid, quod ei accidit, putà ut viſitur, ſi ſit æger, & ejus curationi intendatur; ut ſuſtentetur, ſi ſit pauper; & ſic de aliis hujusmodi, quæ omnia ſub debito obſequio continentur. Hinc ſententia Tullii eſt: Pietas exhibet & officium & cultum; ut officium referatur ad obſequium, cultus verò ad reverentiam & honorem.

Parentibus debetur aliquid per ſe; S.Th.2.2.Q.101.A.2. in C.

Vel per Accidens.

L. 2. de Invent.

26. Sed quid ſi Pietatis ac Religionis quædam officia ita concurrant, ut utraque ſimul ab aliquo non poſſint obſervari? Quam in rem Divo Thoma ſic habe. Dicendum, quòd Religio & Pietas ſint duæ Virtutes. Nulla autem virtus alteri contraria eſt aut repugnans; quia ſecundum Philoſophum bonum non eſt bono contrarium. Unde fieri nequit, ut Pietas &

Quomodo Pietatis ac Religionis officia ſint concilianda.

Loc.cit. A. 4. in C.

In Prædic. Cap. de oppoſitis.

& Religio ſe mutuò impediant, aut ut propter actum unius actus alterius excludatur. Cujuslibet enim Virtutis actus debitis circumſtantiis limitatur, quas ſi prætereat, jam non erit Virtutis actus, ſed vitii; unde ad Pietatem pertinet, officium & cultum Parentibus exhibere ſecundùm debitum modum: Non eſt autem debitus modus, ut plus homo tendat ad colendum Patrem, quàm ad colendum Deum. Sed ùt loquitur Ambroſius: neceſſitudini generis Divinæ Religionis Pietas anteferetur. Si ergo cultus Parentum abſtrahat nos à cultu DEI, jam non eſſet Pietatis, Parentum inſiſtere cultui contra DEum. Unde Hierominus dicit: Per calcatum perge Patrem, per calcatam perge Matrem, ad vexillum crucis evola: Summum genus pietatis eſt, in hac re fuiſſe crudelem. Et ideo in tali caſu dimittenda ſunt Officia Pietatis in Parentes propter Divinum Religionis cultum. Si verò exhibendo debita Officia Parentibus non abſtrahamur à Divino cultu, hoc jam pertinebit ad Pietatem: & ſic non oportebit propter Religionem Pietatem deſerere Quemadmodum viciſſim ſi Parentibus noſtra obſequia ſint neceſſaria, ut ſine his ſuſtentari non poſſint, nec nos ad aliquid contra DEum inducant, non debemus intuitu Religionis eos deſerere.

In Lucæ Cap. 12.

Epiſt. ad Heliodor.

ARTI-

ARTICULUS II.

De Obſervantia.

AGendum hic primùm de Obſervantia in ſeipſa ſpectata; Tunc de partibus Obſervantiæ.

SECTIO I.

De Obſervantia in ſe ſpectata.

EXponendum itidem, quid ſit obſervantia; Subinde an ſub Pietate contineatur; aut eâ ſit inferior.

§. I.

Quid ſit Obſervantia.

27. POrro ſicut Pietas defert cultum Parentibus, quia ſunt authores vitæ, & educationis; ita Obſervantia omnibus Superioribus, quia ſunt authores noſtræ gubernationis; quicunque enim nos aliqua in re gubernat, aliquo cultu digni ſunt; & cultus eis ratione hujus eminentiæ conjunctæ cum beneficio gubernationis eſt debitus. Eſt igitur Obſervantia ſpecialis Virtus, per quam Perſonis in dignitate conſtitutis cultum & honorem exhibemus. Sive ùt Leſſius habet,

Definitio Obſervantias.

De Virtut. Cardin. Lib.

2.C.46. dubit. 2.

bet, Obſervantia eſt Virtus cultum deferens ſuperioribus, & aliis Perſonis excellentibus, quæ nos gubernant, vel gubernare ſunt idoneæ.

§. 2.

An Obſervantia ſub Pietate contineatur.

Obſervantia ſub Pietate continetur. S.Th.2.2.Q.102.A.1.in C.

Videlicet neceſſe eſt, ut eo modo per quendam ordinatum deſcenſum diſtinquantur Virtutes, ſicut excellentia Perſonarum, quibus eſt aliquid reddendum. Quemadmodum autem Pater ſingulari modo participat rationem principii, quæ universè reperitur in DEO; ita etiam Perſona, quæ quantum ad aliquid providentiam circa nos gerit, ſingulari modo parcipat proprietatem Patris; quia Pater eſt principium & educationis, & diſciplinæ, & omnium, quæ ad perfectionem humanæ vitæ pertinent; Perſona autem in dignitate conſtituta eſt ſicut principium gubernationis reſpectu aliquarum rerum; ſicut Princeps civitatis in rebus civilibus, Dux exercitûs in rebus bellicis, Magiſter in diſciplinis, ſicque deinceps in aliis. Unde etiam omnes tales Perſonæ Patres appellantur propter ſimilitudinem curæ; eiſque debetur Obſervantia. Exinde autem quemadmodum ſub Religione, per quam cultus tribuitur DEO, quadam ratione invenitur Pietas, per quam co-

coluntur Parentes; ita ſub Pietate invenitur Obſervantia, per quam cultus & honor exhibetur Perſonis in dignitate conſtitutis.

§. 3.

An Obſervantia Pietate ſit inferior.

28. Poteſt autem Perſonis in dignitate conſtitutis aliquid exhiberi dupliciter; uno modo in ordine ad bonum commune; puta cùm aliquis eis ſervit in adminiſtratione Reipublicæ. Et hoc jam non pertinet ad Obſervantiam, ſed ad Pietatem, quæ cultum exhibet non ſolùm Patri, ſed etiam Patriæ. Alio modo exhibetur aliquid Perſonis in dignitate conſtitutis pertinens ſpecialiter ad propriam, & quæ perſonæ eſt, earum utilitatem, vel gloriam. Et hoc propriè pertinet ad Obſervantiam, ſecundùm quod hæc à Pietate diſtinquitur. Dum ergo comparatur Obſervantia ad Pietatem, attendi oportet diverſos ordines, ſive modos, quibus referuntur Perſonæ ad nos, & quos reſpicit utraque Virtus. Manifeſtum eſt autem Perſonas Parentum, ac porro Conſanguineorum, arctiùs nobis conjungi, quàm eas, quæ ſunt in dignitate conſtitutæ; magis enim ad ſubſtantiam pertinet generatio, & educatio, cujus prin-

Pietas præeminet Obſervantiæ.

S. Th. Loc. cit. A. 3. in C.

principium eſt Pater, quam exterior gubernatio, cujus principium ſunt illi, qui in dignitate conſtituuntur. Et per hoc Pietas Obſervantiæ præeminet, in quantum cultum reddit Perſonis magis conjunctis, quibus magis obligamur.

SECTIO II.

De partibus Obſervantiæ.

PArtes Obſervantiæ ſunt Dulia, ùt loquuntur, ac Obedientia, cui ſua etiam ſunt Extrema.

§. I.

De Dulia.

Dulia accipitur aut in ſenſu latiori; S.Th.2.2.Q.103.A.4.in C. *Aut in ſtrictiori.*

29. SEd Dulia poteſt accipi dupliciter. Uno modo communiter, proùt exhibet reverentiam cuicunque homini ratione cujuſcunque excellentiæ; & ſic ſub ſe continet Pietatem & Obſervantiam, & quamcunque hujuſmodi Virtutem, quæ homini reverentiam exhibet. Alio modo ſumitur ſtrictè; proùt ſervus reverentiam exhibet Domino; nam Dulia ſervitus dicitur; atque de hac modò diſputamus.

Definitio Duliæ. S. Th. loc. cit. A.3.in C.

30. Eſt ergo Dulia propriè ſumpta, Virtus Moralis, per quam homini ſimilitudinem dominii participanti cultum exhibemus. Ea porro diſtincta eſt Latria, per quam

quam DEO verum & plenum dominium obtinenti cultum & honorem deferimus. Quippe ubi alia eſt Ratio debiti, ibi neceſſe eſt aliam Virtutem, quæ debitum reddat, poni. Alia autem ratione debetur ſervitus DEO, & homini; ſicut & alia ratione dominium competit DEO & homini. Nam DEUS, ùt dicimus, plenum ac præcipuum dominium habet reſpectu totius & cujuslibet creaturæ, quæ & integrè ejus ſubjicitur poteſtati. Homo autem participat quandam ſimilitudinem Divini dominii, in quantum poteſtatem aliquam gerit in alium hominem, aliámve creaturam.

31. Atque hoc ſenſu Dulia politicum etiam cultum inferre poteſt. Quanquàm paſſim Duliam modo eam dicamus, quæ cultum exhibet Beatis ob ſanctitatem, vel beatitudinis ſtatum. Tum hæc partem habet Hypertuliam, ſeu cultum, qui exhibetur creaturis, quæ habent ſpecialem affinitatem ad DEUM; ſicut Beatiſſimæ virgini, in quantum eſt Mater DEI. *Potiſſimùm defertur Beatis.* *Quid ſit Hyperdulia.*

32. Cæterùm cùm Dulia cultum & honorem deferat; honor univerſim nihil eſt aliud, quàm teſtificatio quædam de alicujus excellentia. Poteſt autem alicujus excellentia conſiderari non ſolùm per comparationem ad honorantem, ut ſcilicet ille, qui honoratur, ſit excellentior eo, qui honorat, ſed etiam ſecundùm ſe, vel per comparationem, ad aliquos alios. Et ſecundùm hoc honor ſemper debetur *Cui debeatur honor.* S. Th. loc. cit. A. 2. in C.

 alicui

alicui propter quamdam excellentiam. Non enim eſt neceſſe, eum, qui honoratur, excellentiorem eſſe honorante, ſed fortè quibuſdam aliis, aut etiam ipſo honorante, quantum ad aliquid, & non ſimpliciter.

Honor reſpectu Dei poteſt exhiberi Teſtimonio interno.

Idem Loc. cit. A. 1. in C.

Reſpectu hominum autem debet exhiberi externo.

33. Teſtimonium verò excellentiæ redditur vel DEO, vel hominibus. Si DEO quidem, teſtimonium internum, ac conſcientiæ ſufficit; nam DEUS corda inſpicit; & ideo honor quoad DEUM poteſt conſiſtere in ſolo interiori motu cordis, dum videlicet aliquis recogitat vel DEI excellentiam, vel etiam alterius hominis coram DEO. Sed quoad homines non poteſt teſtimonium ferri, niſi per aliqua ſigna exteriora, vel verborum; putà cùm aliquis ore pronuntiat excellentiam alicujus: vel factorum; putà dum quis ſe inclinat alteri, aut ei obviàm procedit: vel etiam rerum exteriorum, ùt dum mittuntur munera, eriguuntur ſtatuæ, inſtituuntur imagines, aut ſic in aliis ejuſmodi.

§. 2.

De Obedientia.

Quid ſit Obedientia.

Leſſ. de Virt. Card. Lib. 2. C. 46. Dub. 4.

34. OBedientia porro duplici modo accipi poteſt. Primò latiùs pro omni opere Virtutis, quo impletur præceptum, etiamſi eà intentione non

non ſiat, ùt præceptum impleatur. Atque ſic Obedientia eſt Virtus generalis, cùm ad omnes Virtutes ſe extendat, quæ actum habent cadentem ſub præceptum. Rurſum autem ſtrictiùs pro Virtute Morali, quæ expreſsè aliquid facit, quia præceptum eſt. Quæ propriè Obedientia dicitur, & Virtus eſt ſpecialis. Quippe quæ etſi ad omnis rationis materiam extendere ſe poſſit, id tamen facit ſub ſpeciali ratione honeſti; Videlicet quatenus opus ejus debitum eſt ratione præcepti.

35. Procedit autem Obedientia ex reverentia, quæ exhibet cultum, & honorem ſuperiori. Et quantùm ad hoc ſub diverſis Virtutibus continetur, licèt, ùt mox vidimus, ſecundùm ſe conſiderata prout reſpicit rationem præcepti, ſit una ſpecialis Virtus. In quantùm ergo procedit ex reverentia erga eos, qui præſunt, continetur quodam modo ſub Obſervantia; quam ob rem etiam ad hanc ſolet Morali in Philoſophia reduci. In quantùm verò procedit ex reverentia DEI continetur ſub Religione, & pertinet ad devotionem, quæ eſt Princeps Religionis actus. Unde ſecundùm hoc laudabilius eſt obedire DEO, quàm Sacrificium offerre. Ac univerſim etiam ſingularis eſt Obedientiæ præſtantia. Unde Gregorius Magnus: Obedientia, inquit, ſola Virtus eſt, quæ cæteras menti inſerit, inſertáſque cuſtodit. Videlicet, ùt addit Leſſius, ex motivo Obedientiæ homo impellitur ad officia

Cur reducatur ad Obſervantiam.

S.Th. 2.2. Q. 104. A. 3. ad 1. Lib. 3. 4.

De Virtut. Cardin. L. 2. C. 46. Dubit. 2.

officia & actus omnium Virtutum; per officia autem & actus omnium Virtutum acquiruntur Virtutes; ùt etiam ſuperiùs eſt notatum.

Lib. 1. C. 6. §. 1.

Quibus obediendum. S.Th.loc. cit. A.1. in C.

36. Cæterùm DEO quidem in omnibus, conſtantérque eſt obediendum; nam ſicut DEUS eſt primus motor omnium, quæ naturaliter moventur, ita eſt etiam primus motor omnium voluntatum. Itaque ſicut naturali neceſſitudine omnia naturalia ſubduntur moventi DEO; ita etiam quadam neceſſitate Juſtitiæ omnes voluntates tenentur obedire Divino Imperio. Cæteris autem Superioribus tenentur Subditi obedire iis duntaxat in rebus, in quibus hi illis ſubjiciuntur, & in quibus ipſi Superiores ſublimioris poteſtatis imperio non adverſantur, ùt demonſtrat Divus Aquinas.

Loc. cit. A. 5. in C.

§. 3.

De extremis Obedientiæ.

Extrema Obedientiæ ponuntur. Obedientia in illicitis;

37. EXtrema ergo Obedientiæ ſumi itidem poſſunt vel per Exceſſum, vel per Defectum. Sed quod per Defectum eſt, propriè opponitur Obedientiæ; alterum fortaſſis minùs attendi ſolet ùt oppoſitum. Eſt verò iſtud ea Obedientia, quæ præſtatur in illicitis. Prius porrò vitium eſt, quo Præfecti legitimè imperantis præceptum contemnitur.

Hanc

Hanc vocaverunt Inobedientiam; & quemadmodum Obedientia ita etiam hæc duplex eſt; Univerſalis una, quæ omni in vitio intervenit, ubi aliquod præceptum violatur, tametſi tunc quidem non ita attendatur ad præceptum; Singularis altera, dum quis præceptum ex intentione violat, ut illud violet. *Ac potiſſimum Inobedientia, ùt vocant.*

CAPUT III.

De Virtutibus Juſtitiæ annexis, quæ deficiunt à ratione debiti.

VIrtutes hæ, ùt vidimus, ſunt quinque; nimirum Veritas, Gratia, Vindicatio, Liberalitas, Amicitia, ſive ùt loquuntur, Affabilitas. Ad initium hujus Lib.

ARTICULUS I.

De Veritate.

EXponenda hìc primùm eſt ipſa Veritatis natura; tum Virtutis ejus Extrema ſunt explicanda.

ad dicendum verum. Ad hujus porro actum tria requiruntur; nimirum Voluntas dicendi verum, ſive edendi ſignum conforme menti; ipſa Locutio; & Significatio Mentis judicio connformis.

39. Eſt autem Veritas virtus Moralis; quia qui dicit verum profert aliqua ſigna conformia rebus, ſcilicet vel verba vel aliqua facta exteriora, aut quaſcunque res externas. Circa hujuſmodi autem ſunt ſolæ Virtutes Morales, ad quas nimirum pertinet uſus externorum membrorum, ſecundùm quòd ſit per imperium voluntatis. Unde Veritas quemadmodum reliquæ Virtutes Morales conſiſtit in Medio. Cæterùm in medio eſt inter ſuperfluum & diminutum dupliciter; uno modo ex parte objecti, alio modo ex parte actûs. Ex parte objecti quidem; quia verum ſecundùm ſuam rationem importat quamdam æqualitatem: æquale autem eſt medium inter majus & minus. Ex parte actûs autem tenet veritas medium, in quantum verum dicit, quando oportet & ſecundùm quod oportet.

Eſt autem Virtus Moralis. S.Th.Loc.cit. A. 1. ad 1.

Tenètque medium tum parte objecti;

Tum ex parte actûs.

§. 2.
Qua ratione Veritas ſpectet ad Juſtitiam.

40. JAm verò, quemadmodum etiam notavimus, ex hoc aliqua Virtus Juſtitiæ annectitur, velut ſecundaria pri-

Spectat veritas ad Juſtitiam velut Virtus ſecundaria

ad principalem.
S. Th. Loc. cit. A. 3. in C.
Init. huj. Lib.

primariæ, quo partim quidem cum Juſtitia convenit, partim ab ejus perfecta ratione deficit. Veritas autem Virtus convenit quidem cum Juſtitia in duobus; uno nimirum modo, in quantum eſt ad alterum; nam quædam manifeſtare, quod ad Veritatem ſpectare diximus, eſt actus ad alterum. Et verò homo animal ſociabile eſt, & naturaliter unus homo debet alteri id, ſine quo Societas humana ſervari non poteſt. Non poſſent autem homines ad invicem convivere, niſi ſibi invicem crederent, tanquam ſibi invicem veritatem manifeſtantibus; & ideo etiam Veritas aliquo modo attendit æqualitatem debiti. Alio modo convenit Veritas cum Juſtitia in quantum Juſtitia æqualitatem quamdam in rebus conſtituit; & hoc etiam facit veritas; adæquat enim ſigna rebus. Deficit autem à propria ratione Juſtitiæ, quantum ad rationem debiti; non enim hæc Virtus attendit debitum Legale, quod attendit Juſtitia, ſed potiùs debitum morale, quo ſcilicet ex honeſtate unus homo alteri debet Veritatem loqui. Spectat itaque Veritas ad Juſtitiam, ùt Virtus ſecundaria ad primariam.

§. 3.

An Veritas declinet in minus.

Per Veritatem homini licet minùs

41. Cùm ergo aliàs Veritas ſigna edat conformia rebus; quando

do quis de ſe ipſo loquitur, quærunt, an ipſi declinare liceat in minus? Sed declinare in minus à veritate contingit dupliciter. Uno modo non affirmando; puta cùm aliquis non affirmat totum bonum, quod in ſe eſt, ùt ſcientiam, vel ſanctitatem, aut aliquid hujusmodi; quod fit ſine detrimento Veritatis; quia in majori etiam eſt minus. Et ſecundùm hoc Veritas declinat in minus; hoc enim, ùt Philoſophus dicit, videtur eſſe prudentius propter oneroſas ſuperabundantias. Homines enim, qui majora de ſeipſis dicunt, quàm ſint, aliis evadunt oneri, quaſi alios velint excellere; qui verò minora de ſeipſis enuntiant, grati ſunt, quaſi demittant ſeſe, & moderentur. Alio modo poteſt aliquis declinare in minus negando, dum videlicet ſibi ineſſe negat, quod ineſt. Et ſic non pertinet ad Veritatem declinare in minus; quia per hoc incurreret falſum. Ac utrumque quidem horum, videlicet ſeu quis exiſtimet, aut jactet ſe habere, quod non habet; ſeu exiſtimet, aut dicat, ſe non habere quod habet, repugnat Veritati ſecundùm propriam ejus rationem; ſed primum illud magis ſecundùm rationem Prudentiæ, quam oportet ſalvari in omnibus Virtutibus; quia itidem illud periculoſius eſt, & oneroſius aliis.

boni de ſe dicere quàm in ſe ſit.

S.Th. loc.cit. A.4. in C.

Lib.4. Eth.C. 7.

Non tamen negando bonum ſibi ineſſe, quod ineſt.

SECTIO II.

De extremis Veritatis.

EXtrema Veritatis ſunt, Mendacium, Simulatio, Jactantia, Ironia.

§. I.

De Mendacio.

Quid ſit Mendacium.

2.2 Q.110. A.1. in Arg. ſed contra.

42. MEndacium Vulgò dicitur locutio contra mentem. Explicatiùs autem, ùt ex Divo Auguſtino habet Magnus Aquinas, Mendacium definitur enuntiatio falſi cum voluntate ad fallendum prolata. Unde quemadmodum ad Veritatem, ita etiam ad Mendacium tria requiruntur; ſcilicet Voluntas dicendi falſum, ipſa locutio, & ſignificatio mentis judicio contraria; ex quibus conſequitur quartum, id eſt, deceptio alterius, quamquam iſtud poſtremum, ac etiam Voluntas fallendi alterum, non pertinent ad Speciem Mendacii, nec requiruntur ad id conſtituendum; ſicut & in rebus naturalibus aliquid ſpeciem ſortitur, ſi formam habeat, tametſi formæ deſit effectus; ſicut patet in gravi, quod violenter ſurſum detinetur, ne deſcendat ſecundùm exigentiam ſuæ formæ.

Idem Loc. cit. in C.

Falſitas

43. Sed falſitas duplex ponitur, altera

ra formalis, ùt vocant; altera materialis. Formalem ajunt, cùm quis loqui ur ex voluntate falſum enunciandi; materialem verò, eùm quis falſum enunciat, credens id eſſe verum. Itaque ratio Mendacii ſumiter à formali falſitate. Quod autem materialiter falſum dicitur, non habet perfectam rationem Mendacii; quia quod præter intentionem dicentis eſt, ſe habet per accidens, unde nec poteſt inferre differentiam ſpecificam. Si autem aliquis formaliter falſum dicat, habens voluntatem falſum dicendi, licèt ſit verum id, quod dicitur, in quantum tamen hujusmodi actus eſt voluntarius & moralis, habet per ſe falſitatem, & per accidens veritatem. Unde ad Speciem Mendacii pertingit.

alia eſt formalis. *Alia Materialis.* *Ratio Mendacii deſumitur à formali.*

44. Cæterùm cùm omne Mendacium ſit peccatum; unde habet Sapiens: Noli velle mentiri omne Mendacium; non tamen quævis verba, aut etiam facta, quæ prima fronte rebus non videntur conſona, cenſenda ſtatim ſunt eſſe mendacia. Unde Auguſtinus agens de Evangeliſtis, qui verba Chriſti, & etiam aliorum, frequenter aliter unus, & aliter alius retulerunt; unde videri poſſet eorum alter dixiſſe falſum; Nullo modo inquit, laborandum judicat, qui prudenter intelligit, ipſas ſententias eſſe neceſſarias cognoſcendæ Veritati, quibuslibet verbis fuerint explicatæ. Et in hoc apparet, ut itidem ſubdit, non debere nos arbitrari, men-

Non omnia ſunt Mendacia, quæ prima fronte apparent rebus diſſona.

Ecclef. 7.

L. 2. de conſenſu Evangeliſt.

mentiri quemquam ; ſi pluribus reminiſcentibus rem, quam audierunt, vel viderunt, non eodem modo atque eisdem verbis eadem res fuerit indicata. Quæ porro etiam locum habent in hyperbolicis, ùt ajunt, & figuratis locutionibus; quia ùt idem Auguſtinus differit: quidquid figuratè fit aut dicitur, non eſt Mendacium. Omnis enim enuntiatio ad id, quod enunciat, referenda eſt. Omne autem figuratè aut factum aut dictum hoc enunciat, quod ſignificat eis, quibus intelligendum prolatum eſt.

L. de Mend. C. 5.

Dividitur Mendacium, vel ſecundùm ipſam rationem Mendacii; S. Th. 2. 2 Q. 110. A. 2. in C.

45. Poteſt autem Mendacium tripliciter dividi. Uno modo ſecundùm ipſam Mendacii rationem, quæ eſt propria, & per ſe Mendacii Diviſio. Sic autem Mendacium eſt duplex; ſcilicet Mendacium, quod tranſcendit Veritatem in majus, quod pertinet ad Jactantiam, & Mendacium, quod deficit à Veritate, quod pertinet ad Ironiam; de quibus paulò poſt agemus. Hæc autem ideo eſt propria & per ſe Diviſio Mendacii; quia Mendacium, qua tale opponitur veritati, ut conſtat ex dictis: Veritas autem eſt æqualitas quædam, cui per ſe opponitur majus & minus. Alio modo poteſt dividi Mendacium, in quantum habet rationem culpæ, ſecundùm ea, quæ aggravant, vel diminuunt culpam Mendacii, ex parte Finis intenti. Aggravat autem culpam Mendacii, ſi aliquis per Mendacium intendat alterius nocumentum, quod vocant Menda-

5. Præced. *Vel ſecundùm ea, quæ in eo aggravant, vel minuunt culpam;*

dacium Pernicioſum. Diminuitur verò culpa Mendacii, ſi ordinetur ad aliquod bonum, vel delectabile, & ſic eſt Mendacium Jocoſum: vel utile, & ſic eſt Mendacium Officioſum. Tertiò dividi poteſt ratione ſigni, quo quis utitur. Hoc modo aliud conſiſtit in verbis, aliud in factis. Illud propriè vocatur Mendacium, de quo hucusque egimus; iſtud eſt ſimulatio, de qua nunc agendum. *Vel ratione ſigni.* Leſſ. de Virt. Card. L. 2. C. 47. Dubt. 6.

§. 2.

De Simulatione.

46. AD Virtutem ergo Veritatis pertinet, ut quis talem ſe exhibeat per ſigna exteriora, qualis eſt. Jam verò ſigna exteriora non ſolum ſunt verba, ſed etiam facta. Sicut igitur veritati opponitur, ſi quis per Verba exteriora aliud ſignificet, quàm quod in mente habet, quod eſt Mendacium propriè ſumptum; ita etiam opponitur veritati, ſi aliquis per quædam ſigna factorum, vel rerum aliquid ſignificet contrarium ejus, quod in eo eſt: quod propriè Simulatio dicitur. Unde Simulatio eſt Mendacium quoddam in exteriorum ſignis factorum conſiſtens. Vel ùt uberiùs dicunt: Simulatio eſt quoddam Mendacii genus, quo aliud facto, ſeu habitu externo indicatur, & aliud, vel potiùs contrarium, in abditis animi receſſibus occultatur. *Quid ſit Simulatio.* S. Th. 2.2. Q. 111. A. 1. in C.

47. Quam-

Non in omnibus, quæ fingimus, eſt Simulatio.

Lib. 2. De Quæſt.Evang. C. 51.

47. Quanquam ùt ait Auguſtinus, non omne, quod fingimùs, Mendacium eſt: ſed quando id fingimus, quod nihil ſignificat tunc eſt Mendacium. Cùm autem fictio noſtra refertur ad aliquam ſignificationem, & ſignum etiam aliquod externum ponitur, ex quo id colligi poſſit, non eſt Mendacium, ſed aliqua figura veritatis. Et ſubjungit exemplum de figuratis Locutionibus, in quibus fingitur quædam res, non ut afferatur ita eſſe, ſed eam proponimus, ut figuram alterius, quod afferere volumus. Qua porro ratione ipſe Servator jam redivivus, poſt quam Emauntem cum duobus Diſcipulis perveniſſet, finxit ſe longiùs ire, ùt referunt ſacræ Paginæ; quia compoſuit motum ſuum, quaſi volentis longiùs ire, ad aliud figuratè ſignificandum; ſcilicet ſe ab eorum fide longè eſſe, ùt exponit Gregorius; vel quia cùm longiùs receſſurus eſſet aſcendendo in cælum, per hoſpitalitatem quodammodo retinebatur in terra; ùt cenſet Auguſtinus.

Luc. ult.

Homil. 23. in Evang.

Lib. 2. in 4. Evang.

Simulationis ſpecies quædam eſt Hypocriſis.

S. Th.2.2. Q. 111. A. 2. in C.

L. 10. Etym. C. Humilis.

48. Porro Simulationis quædam ſpecies eſt Hypocriſtis, ùt appellant, & quam itidem latinè Simulationem diceres; ſed tamen alio tantiſper ſenſu Hypocriſin, & alio Simulationem accipiunt; éſtque omnis Hypocriſi ſimulatio, non tamen omnis ſimulatio Hypocriſis. Itaque ut Iſidorus exponit, nomen Hypocritæ tractum eſt à ſpecie eorum, qui in Theatris conſecta facie incedunt, diſtinquúntque vultum

vultum vario colore, ut ad Perſonæ, quam ſimulant, colorem perveniant: modò in ſpecie viri, modò in ſpecie fæminæ, ut in ludis populum fallant. Unde Auguſtinus ait: Sicut Hypocritæ, ſimulatores aliarum Perſonarum. agunt partes, illius, quod non ſunt; non enim, qui agit Perſonam Agamemnonis, verè ipſe eſt, ſed ſimulat eum: Sic in Eccleſiis & in omni vita humana quisquis ſe vult videri, quod non eſt, hypocrata eſt; ſimulat enim ſe juſtum, non exhibet. Sic igitur, ùt mox dictum, Hypocriſis Simulatio eſt, non autem omnis Simulatio, ſed ſolum illa, qua quis ſimulat perſonam alterius; ſicut cùm peccator ſimulat perſonam juſti.

Lib. 2. De Serm. Domini.

4). Atque cùm omnis Simultatio perſonæ alterius ſit Hypocriſis, vulgò tamen ac maximè Sacris in Paginis Hypocriſis hanc ipſam Simulationem ſonat, qua Peccator Juſti perſonam ſimulat. In hac proin Hypocriſi duo ſunt, ſcilicet defectus ſanitatis, & Simulatio ipſius. Si ergo Hypocrita dicatur ille, cujus intentio fertur ad utrumque, ut ſcilicet aliquis non curet Sanctitatem habere, ſolùmque intendat Sanctus apparere, ùt Hypocriſin ſolent accipere Sacræ Litteræ; mortiferum ſcelus contrahit. Nullus enim niſi per lethale peccatum ſanctitate integrè privatur, ùt tamen privari id genus Hypocritas itidem ex Divinis Paginis conſtat. Quæ porro à fortior vera ſunt, ſi quis ſimulatione ſua contemnat Sanctitatem, aut

Quandenam Hypocriſis ſit peccatum mortale;

S.Th loc. cit. A. 4. in C.

De Virt. Card. L. 2. C. 47. Dubt 6.

Quandonam venia le. aut Religionem. Si autem dicatur Hypocrita ille, qui intendit ſimulare Sanctitatem, à qua deficit per peccatum Mortiferum, tunc quamvis ſit in peccato mortifero, ex quo privatur ſanctitate, non tamen ſemper ipſa Simulatio eſt ei peccatum mortiferum, ſed quandoque tale, quod, quia faciliori venia dignum eſt veniale dicimus. Quod diſcernendum eſt ex fine. Si enim finis repugnet Charitati DEI, aut proximi, erit Lethale peccatum; puta cùmquis ſimulat Sanctitatem, ut falſam doctrinam diſſeminet. Si verò finis intentus non repugnet Charitati, erit peccatum veniale; puta cùm aliquis in ipſa fictione delectatur, dequo habet Philoſophus; talem magis videri vanum quàm falſum. *L. 4. Eth. C. 7.*

§. 3.

De Jactantia.

Quid & quotuplex ſit Jactantia. 50. JAm verò Jactantia id propriè importare videtur, quo homo verbis ſe extollat. Nam illa, quæ longiùs jactare volumus, in altum elevamus. Tunc autem aliquis propriè ſe extollit, quando de ſe ſupra ſe aliquid dicit. Quod quidem contingit dupliciter. Quandoque videlicet aliquis loquitur de ſe, non quidem ſupra id, quod in ſe eſt, ſed ſupra id, quod de eo homines opinantur. Quod Apoſtolus refugiens dicit: Parco, ne quis me *S. Th. 2. 2. Q. 112. A. 1. in C.* *2. Cor. 12.*

me exiſtimet ſupra id, quod videt in me, aut audit aliquid ex me. Alio modo aliquis per verba ſe extollit, loquens de ſe ſupra id, quod in ſe eſt ſecundùm rei veritatem. Utroque modo Jactantia dici poteſt; ſed poſtrema eſt major; quia majus eſt aliquid judicandum ſecundùm quod in ſe eſt, quàm ſecundùm quod eſt in opinione aliorum.

51. Igitur Jactantia ſecundùm ſpeciem ſui actûs opponitur Veritati; ut habet Philoſophus; & quidem quæ propriè talis eſt, opponitur per exceſſum. Cauſam autem plerumque habet Superbiam. Ex hoc enim quod aliquis interiùs per Arrogantiam, quæ ſpecies eſt Superbiæ, ſupra ſe ipſum elevatur, ſequitur plerumque, eum exteriùs majora quædam de ſe jactare. Quandoque tamen non ex Arrogantia, ſed ex quadam vanitate aliquis ad Jactantiam procedit, & in hoc delectatur, quia talis eſt ſecundùm habitum. Opulentia autem etiam Jactantiæ cauſa eſſe poteſt dupliciter. Uno modo occaſionem præbendo; dum videlicet de divitiis aliquis ſuperbit. Unde in Sacris Paginis opes dicuntur ſuperbæ. Alio modo per modum Finis; quia, ùt inquit Philoſophus, aliqui ſeipſos jactant non ſolùm propter gloriam, ſed etiam propter lucrum, qui de ſeipſis fingunt ea, ex quibus lucrari poſſunt, ùt Medicos ſe eſſe, vel Sapientes, vel Divinos.

Cauſæ Jactantia. S. Th. loc. cit. ad 2. L. 2. Eth. C. 2. Idem ibid. ad 3. Prov. 8. Lib. 4. Eth. c. 7.

52. Duplici autem modo Jactantia con-

Exponitur gravitas Jactantia.

S.Th.Q. cit. A.2. in C. conſiderari poteſt. Uno quidem ſecundùm ſe, ac prout eſt Mendacium quoddam; & ſic quandoque eſt peccatum lethale, quandoque autem ex iis unum, quæ venialia dicimus. Lethale, quando aliquis Jactantiâ profert, quod eſt contra gloriam DEI. Sicut illud fuit, quod Regi Ezech. 28. Tyrio objicitur: Elevatum eſt cor tuum, & dixiſti: DEUS ego ſum; vel etiam contra Charitatem proximi; ùt quando quis jactando ſeipſum prorumpit in contumeliaſ aliorum. Qualis erat ea Phariſæi ja- Luc. 18. ctantia: Non ſum ſicut cæteri hominum, raptores, injuſti, adulteri, velut etiam hic Publicanus. Quandoque verò eſt peccatum veniale; quando ſcilicet aliquis de ſe talia jactat, quæ neque ſunt contra Deum, neque contra proximum. Alio modo poteſt conſiderari Jactantia ſecundùm ſuam cauſam, ſcilicet Superbiam, vel appetitum lucri, aut Inanis gloriæ. Et ſic ſi procedat ex Superbia, vel Inani gloria, quæ ſit peccatum mortiferum, etiam ipſa Jactantia erit peccatum mortiferum; alioquin erit peccatum minus, & veniale. Quando autem aliquis prorumpit in Jactantiam propter appetitum lucri, hoc jam videtur pertinere ad proximi deceptionem, & damnum; ac ideo talis jactantia magis eſt lethale peccatum. Unde Philoſophus ait: Turpior eſt, qui ſe 4. Eth. C.7. jactat causâ lucri, quàm qui ſe jactat causâ gloriæ, vel honoris. Non tamen ſemper eſt lethale peccatum, quia poteſt tale

tale lucrum eſſe, ex quo alius non habet damnum.

§. 4.

De Ironia.

53. IRonia hic vocatur, cùm aliquis de ſe fingit minora. Seu eſt illud vitii genus, quo aliquis vel eam præſtantiam, quam in ſe eſſe putat, inficiatur, aut vilitatem, cujus ſibi conſcius non eſt, in ſe eſſe profitetur. Sed aliquos minora de ſe dicere, poteſt contingere dupliciter. Uno modo ſalva veritate: dum ſcilicet majora, quæ ſunt in ſe ipſis, reticent: quædam verò minora detegunt, & de ſe proferunt, quæ tamen in ſe eſſe nôrunt. Et ſic minora de ſe dicere non pertinet ad Ironiam, nec eſt peccatum ſecundùm genus ſuum, niſi per alicujus circumſtantiæ corruptionem. Alio modo dicit aliquis minora à Veritate declinans; puta cùm aſſerit de ſe aliquid vile, quod in ſe non reperit: aut cùm negat de ſe aliquid magnum, quod tamen percipit in ſeipſo eſſe. Et iſta dicere pertinet ad Ironiam, ac ſemper eſt peccatum. Atque de hac pronuntiat Auguſtinus: Cùm humilitatis cauſâ mentiris, ſi non eras peccator antequam mentireris, mentiendo efficeris.

Quid ſit Ironia.

S. Th. 2. 2. Q. 113. A. 1. in C.

L. de Verb. Apoſtoli. Serm. 20.

Lib. de Verb. Apoſt. Sermone 20.

54. Oppones illud Gregorii: Bonarum mentium eſt, ſuas ibi culpas agnoſce-re,

Epiſt. ad Auguſt. Anglorum Epiſc.

in fine Regiſtri C. 10. Loc. cit. ad 2.

re, ubi culpa non eſt. Sed quod porro his elucidat Magnus Aquinas ad bonitatem mentis pertinet, ut homo ad juſtitiæ perfectionem tendat. Et ideo in culpam reputat, non ſolum ſi deficiat à communi juſtitia, quod verè culpa eſt: ſed etiam ſi deficiat à juſtitiæ perfectione: quod quandoque culpa non eſt. Non autem culpam dicit, quod pro culpa non agnoſcit, quod ad Ironiæ Mendacium pertinet.

An Ironia gravis peccatum ſit, an Jactantia.

S.Th. ibid. A. 2. in C.

55. Jam verò, ſi quæras, num Ironia gravior ſit Jactantiâ, aut viciſſim; reſpondeo, Mendacium unum poſſe eſſe gravius altero, quandoque ex materia, de qua eſt; ſicut Mendacium, quod fit in doctrina Religionis, eſt graviſſimum. Quandoque autem ex motivo ad peccandum; ſicut Mendacium Pernitioſum eſt gravius quàm Officioſum, vel Jocoſum. Itaque quoad materiam Ironia ac Jactantia æqualiter gravia ſunt; quia circa idem mentiuntur, vel verbis, vel quibusdam exterioribus ſignis, ſcilicet circa conditionem Perſonæ. Sed ùt plurimum Jactantia ex turpiori motivo procedit, ſcilicet ex appetitu lucri, vel honoris; Ironia verò, ex

L.4.Eth.C.7.

hoc, quod fugiat, licèt inordinatè, per elationem, aliis gravis eſſe. Et ſecundum hoc dicit Philoſophus, Jactantiam eſſe gravius peccatum, quam Ironiam. Contingit tamen quandoque, aliquem minora de ſe fingere ex aliquo alio motivo; puta ad doloſè decipiendum, & tunc Ironia eſt gravior.

Ironia ſubinde evadit in jactantiam.

56. Ut

56. Ut fit etiam, cùm Ironia evadit in Jactantiam. Scilicet duplex eſt excellentia; una quidem in rebus, quas temporales dicimus, ac externas; alia verò in iis, quas ſpirituales, ac internas. Sunt autem ſubinde, qui per verba, vel alia ſigna prætendunt quidem defectum in exterioribus rebus, puta per veſtem abjectam, aut aliquid ejusmodi; interim per hoc ipſum intendunt oſtendere aliquam excellentiam ſpiritualem; ùt ij fuerunt, de quibus ajebat Servator; eos exterminare facies ſuas, ut appareant hominibus jejunantes. Unde iſti ſimul incurrunt vitium Ironiæ & Jactantiæ, quamquàm ſecundùm diverſa; & propter hoc graviùs peccant. Ex iſto eſt Philoſophi ſententia; & ſuperabundantiam, & valdè defectum, Jactantium eſſe. De Auguſtino quoque legitur, eum veſtes neque nimis pretioſas, neque nimis abjectas habere voluiſſe; quia in utroque homines gloriam ſuam quærunt. Et denique de id genus hominibus eſt illud Sapientis: Eſt, qui nequiter ſe humiliat, & interiora ejus plena ſunt dolo.

S.Th. ibid. ad 2.

Matth. 6.

Loc. cit.

Apud Poſſidon. in ejus vita.

Eccli. 19.

ARTICULUS II.

De Gratia, ſeu Gratitudine.

Gratiam igitur vulgò appellant etiam Gratitudinem. Cæterùm hic primò ipſa Virtutis hujus eſſentia eſt expo-

nenda; Tum afferenda ſunt ejus officia; Ac denique de ejusdem Extremis eſt agendum.

§. I.

Exponitur eſſentia Gratiæ, ſeu Gratitudinis.

Quid ſit Gratia: ſeu Gratitudo. S. Th. 2. 2. Q. 106. A. 1. in C. L. 2. de Invent. *Qua ratione Gratitudo ſit Virtus Specialis.*

57. GRatiam paucis deſcriberes, eſſe Virtutem Moralem, quæ benefactoribus, ùt loquimur, beneficium reddit. Si autem Tullium conſulis, ea Virtus eſt, qua amicitiarum & officiorum alterius memoria, remunerandi voluntas continetur alterius. Sed ſecundùm diverſas cauſas, ex quibus aliquid debetur, neceſſe eſt diverſam quoque effici debiti reddendi rationem; ita tamen, ut ſemper in majori illud, quod minus eſt, contineatur. In DEO autem primò ac præcipuè invenitur cauſa debiti, eò quòd ipſe ſit primum principium omnium bonorum noſtrorum. Secundariò autem in Patre; quia eſt proximum noſtræ generationis & diſciplinæ principium. Tertiò in Perſona, quæ dignitate præcellit, ex qua communia beneficia procedunt. Quartò denique in aliquo Benefactore, à quo ſingularia quædam & privata beneficia percepimus, pro quibus peculiariter ſumus obſtricti. Quia ergo non quidquid de-

debemus DEO, vel Patri, vel Perſonæ dignitate præcellenti; debemus alicui Benefactorum, à quo aliquod peculiare beneficium recepimus; inde fit, ut poſt Religionem, qua debitum cultum DEO impendimus, & Pietatem, qua colimus Parentes, & Obſervantiam, qua colimus Perſonas dignitate præcellentes, ſit Gratia, ac Gratitudo, quæ Benefactoribus refert beneficium; ac diſtinguitur ea à præmiſſis Virtutibus, ſicut quodlibet poſteriorum diſtinguitur à priori, quaſi ab eo deficiens. Interim verò ſicut Religio eſt quædam Superexcellens Pietas, ita eſt quædam excellens Gratia ſive Gratitudo; ſicque denique de Pietate & Obſervantia. **Idem ibid. ad 1.**

58. Hanc ipſam rem terſè expedit Leſſius. Nimirum, ùt habet, Gratitudo, ſi erga DEum ſpectetur, non eſt habitus à Virtute Religionis diſtinctus: ſi erga Parentes, diſtinguitur à Pietate: ſi erga Superiores, non ab Obſervantia; ſi tamen conſideretur, ùt reſpicit privatum Benefactorem, & debitum ex ejus beneficio proveniens, hac ratione eſt Virtus ſpecialis ab paulò antè enumeratis diſtincta; quia hac ratione reſpicit ſpecialem rationem debiti, quæ in iſta non eſt tam ſtricta, quàm in illis. *Explicatio Leſſii in hanc rem.* **De Virt. Cardin. L. 2. C. 47. Dubit. 1.**

§. 2.

De Officiis Gratitudinis.

Officia Gratitudinis ſunt quinque.

59. Officia Gratitudinis numerantur quinque. Primum eſt beneficii æſtimatio. Secundum benigna Acceptio. Tertium Gratiarum actio. Quartum grata Commemoratio. Quintum Compenſatio. Tanti itaque fieri beneficium oportet, quanti meretur; Quo in negotio non modò res data, aut præſtita, attendi debet, ſed maximè affectus ac actus dantis aut præſtantis; in hoc enim potiſſimùm conſiſtit beneficium, ùt ait Seneca. Deinde benigna ac porro grata mente acceptandum. Quam in rem iterum Seneca: Vis reddere beneficium? Accipe benignè. Gratias autem ob beneficium referri oportet. Omnis enim effectus naturaliter ad ſuam cauſam convertitur; Unde Dionyſius ait: DEum omnia in ſe convertere, tanquam omnium cauſam, & neceſſe ſemper eſt, effectum ordinari ad finem agentis. Manifeſtum autem eſt, eum, qui benefecit, in quantum hujusmodi, eſſe cauſam ejus, cui beneficium eſt collatum; & ideo naturalis ordo requirit, ut ille, qui ſuſcipit beneficium, gratias referendo convertatur ad illum, qui contulit, ſecundùm modum utriusque.

Æſtimatio Beneficii.

Lib. 2. de Beneſ. C. 35.

Benigna Acceptio.

Gratiarum actio.

S. Th. loc. cit. A. 3. in C. De Divinis nominibus.

60. Jam

60. Jam verò grata Commemoratio exigit primùm, ut ipſimet ſimus memores beneficii. Quemadmodum enim, ait Seneca, ingratiſſimus omnium eſt, qui beneficii oblitus eſt; cui enim totum beneficium elapſum eſt, gratus fieri numquam poteſt. Deinde ut aliis, quando occaſio ſe offert, libenter propalemus, atque apud eos extollamus; hoc enim ad honorem & laudem ejus, qui benefecit, pertinet. Denique debet beneficium rependi. ***Commemoratio.*** **De benef. L. 3. C. 1.**

61. Compenſatio autem beneficii poteſt ad tres Virtutes pertinere, ſcilicet ad Juſtitiam, ad Gratiam, & ad Amicitiam. Ad Juſtitiam quidem pertinet, quando Compenſatio habet rationem debiti Legalis; ſicut in mutuo, & in aliis hujusmodi; & in tali Compenſatio debet attendi ſecundùm quantitatem dati. Ad Amicitiam verò pertinet Compenſatio beneficii, & etiam ad Gratiam, quatenus habet rationem debiti Moralis; Aliter tamen eſt aliter. Nam in compenſatione Amicitiæ oportet reſpectum haberi ad Amicitiæ cauſam. Unde in Amicitia Utilis debet fieri Compenſatio ſecundum Utilitatem, quam quis ex beneficio eſt conſecutus. In amicitia autem honeſti debet in compenſatione haberi reſpectus ad electionem, ſive ad affectum dantis; quia hoc præcipuè requiritur ad Virtutem, ùt ait, Philoſophus. Quænam porro amicitia dicatur eſſe utilis, quænam honeſti, ſuo loco dicetur. Similiter quia Gratia re- ***Compenſatio.*** **S. Th. Quæſt. cit. A. 5. in C.** **L. 8. Eth. C. 13.** **L. 7.**

reſpicit beneficium ſecundùm quod eſt gratis impenſum, quod quidem pertinet ad affectum, ideo etiam Gratiæ Compenſatio attendit magis affectum dantis, quàm effectum.

Quo tempore compenſari beneficium oporteat. S. Th. ibid. A. 4. in C.

62. Sed tempus quod attinet, quo rependi beneficium oportet, advertendum, quemadmodum in beneficio duo conſiderantur, ſcilicet affectus, & donum; ita etiam hæc duo conſiderari in Compenſatione beneficii. Et quantùm quidem ad affectum, Compenſatio ſtatim fieri debet. Quam in rem itidem Seneca: Qui gratè beneficium accipit, primam ejus penſionem ſolvit. Sed quantùm ad donum debet expectari tempus, quo Compenſatio fit ei, qui benefecit, oportuna. Si autem non convenienti tempore ſtatim velit aliquis munus pro munere reddere, non videtur eſſe Compenſatio à Virtute profecta, ſed invita. Senecæ rurſum Sententia eſt: Qui nimis citò cupit ſolvere, invitus debet, & qui invitus debet, ingratus eſt.

L. 7. de benef. C. 24.

Compenſatio autem ſuperet beneficium. S. Th. ibid. A. 6. in C.

63. Jam verò honeſtatis ratio atque debitum poſtulat, ut Compenſatio non tantùm æquet, ſed ut ſuperet acceptum beneficium. Compenſatio enim reſpicit beneficium ſecundùm utilitatem illud conferentis. In qua quidem hoc præcipuè commemoratione dignum videtur, quòd gratis beneficium contulerit, ad quod non tenebatur. Et ideo, qui beneficium accepit, ad hoc obſtringitur ex debito

bito

bito honeſtatis, ut pariter aliquid gratis impendat. Non autem videtur gratis aliquid impendere, niſi excedat quantitatem accepti beneficii; quia quamdiu reddit minus, vel æquale, non videtur facere gratis, ſed reddere quod accepit. Et ideo Gratiæ Compenſatio ſemper tendit, ut pro ſuo quidem modo aliquid majus retribuat.

64. Si qui autem ſint, quibus videatur poſſe reddi majus aut æquale, ùt Philoſophus habet de Parentibus; enimverò recolendum, quod paulò antè dictum eſt, in compenſatione beneficii magìs itidem attendendum affectum, quàm effectum. Si ergo conſideretur effectus beneficii, quod verbi cauſa Filius à Parentibus accepit, ſcilicet eſſe, & vivere, nihil æquale filius compenſare poteſt; atque huc tendit Philoſophi opinio. Si autem attendamus ad ipſam Voluntatem dantis & retribuentis, ſic poteſt Filius aliquid majus Patri retribuere, ùt Seneca dicit: Si tamen non poſſet, ſufficeret ad gratitudinem compenſandi voluntas. Par autem eſt ratio in cæteris hujuſmodi.

Saltem affectu, aut voluntate retribuendi.

S. Th. Loc. cit. ad 1.

L. 8. Eth. Hoc 5.

Loc. cit.

L. 3. de benef. C. 11.

§. 3.

De extremis Gratitudinis.

65. Poteſt porro Gratitudini duplex Vitium opponi; alterum

Extrema Gratitudinis dicun-

tur Ingratitudo, ſeu per Exceſſum; §. præced. *Seu magis propriè per Defectum.* Loc. cit.

rum per Exceſſum: puta, ſi Compenſatio beneficii fiat vel pro quibus non debet, vel citiùs, quàm debet, ùt ex dictis patet. Sed magis opponitur Gratitudini vitium, quod eſt per defectum; quia Virtus Gratitudinis in aliquid amplius tendit, ùt etiam dictum eſt. Igitur utrumque vocaverunt Ingratitudinem; Sed paſſim Ingratitudo ſonat vitium, quod eſt per defectum; omne enim Vitium, ex defectu Virtutis nominatur, qui magis opponitur Virtuti.

Quid ſit Ingratitudo.

66. Hæc proin Ingratitudo deſcribitur eſſe, quâ beneficium, aut ejus, qui benefecit, animus contemnitur, ne ei videaris obnoxius. Atque hanc vocant Ingratitudinem formalem. Materialem dicunt, quando abſque contemptu vel omittitur debitum Gratitudinis Officium, vel committitur aliquid contra eum, qui benefecit. Sed Ingratitudo ſuos habet diverſos gradus, ſecundùm ordinem eorum, quæ ad Gratitudinem paulò antè diximus requiri. Et quia quod eſt ultimum in generatione, eſt primum in reſolutione; idcirco primus Ingratitudinis gradus eſt, ut homo beneficium non retribuat. Secundus ut diſſimulet, quaſi non demonſtrans ſe beneficium accepiſſe. Tertius & graviſſimus, ut non recognoſcat; ſive per Oblivionem, ſive per ingratam acceptionem, ſive per contemptum aut alio quocunque modo. Et quia in affirmatione oppoſita intelligitur negatio, ideo ad primum

Varii ejus gradus. S. Th. Q. cit. A. 2. in C. §. Priore.

mum Ingratitudinis gradum pertinet, quòd aliquis retribuat mala pro bonis; ad ſecundum, quòd beneficium vituperet; ad tertium quòd beneficium quaſi maleficium reputet.

67. His poſitis quærunt, an Ingratis ſint beneficia ſubtrahenda. Quam in rem reſpondet Divus Aquinas, circa Ingratum duo eſſe conſideranda. Primò quidem, quid ipſe ſit dignus pati; & ſic certum eſt, eum mereri, beneficiis privari. Tum verò conſiderandum, quid oporteat beneficum facere. Imprimis enim facilis eſſe non debet ad Ingratitudinem judicandam; quia frequenter aliquis, ùt Seneca dicit, qui non reddidit, gratus eſt; quia fortè non occurrit illi facultas aut debita opportunitas reddendi. Deinde autem tendere ad hoc debet, ut ex Ingrato Gratum faciat. Quodſi non poteſt primo beneficio facere, fortè faciet ſecundo. Si verò ex beneficiis multiplicatis Ingratitudinem augeat, debet à beneficiorum exhibitione abſtinere.

An ingratis ſint beneficia ſubtrahenda.

S. Th. Loc. cit. ad 4.

Lib. 1. de benf. C. 7.

ARTICULUS III.

De Vindicatione.

DE Vindicatione, more ſolito, dicendum, quid ea ſit; Tum quot Modis ieri poſſit; Et denique an ſit licita.

§. I.

§. 1.

Quid ſit Vindicatio.

Definitio Vindicationis.

Lib. 2. de Invent.

Lib. 1. C. 6. §. 1.

68. TUllius Vindicationem deſcribit: eſſe Virtutem Moralem, per quam vis, aut injuria, & omnino omne, quod obſcurum eſt, ſeu ignominioſum, defendendo aut ulciſcendo propulſatur. Videlicet ùt jam notavimus ex Philoſopho, aptitudo, quod ajunt, ad Virtutem nobis ineſt à natura, licèt complementum ac perfectio Virtutis ſit per aſſuetudinem, vel per aliquam aliam cauſam. Unde patet, Virtutes nos perficere ad proſequendas debitò modo inclinationes naturales, quæ pertinent ad jus naturæ. Et ideo ad quamlibet inclinationem naturalem determinatam ordinatur aliqua Virtus ſpecialis. Eſt autem quædam ſpecialis inclinatio naturæ ad removenda nocumenta. Unde animalibus datur vis iraſcendi ſeparatim à vi concupiſcendi. Repellit autem homo nocumenta per hoc, quod ſe defendit contra injurias, ne ei inferantur, vel jam illatas ulciſcitur, non intentione nocendi, ſed intentione removendi nocumenta. Atque hoc ipſum eſt Vindicatio.

§. 2.

§. 2.

Quot modis fieri poſſit Vindicatio.

69. SEd, ùt mox eſt indicatum, variis modis fieri poteſt Vindicatio. Primò ea præcisè intentione, ut ei, qui te læſit, malè ſit, ejúsque malum ſpectando tanquam tuum bonum. Qua ratione Vindicatio eſt actus Odii. Secundò ùt qui te læſit, emendetur; quo modo Pater punit delicta filii, & Magiſter diſcipuli, déque iis vindictam quaſi uterque ſumit. Atque hoc modo Vindicatio eſt actus Charitatis; talísque charitas, teſte Bernardo, piè ſolet ſævire, ſine dolo mulcere, patienter novit iraſci, humiliter indignari. *Varii modi Vindicationis.* Leſſ. de Virt. Card. L. 2. C. 47. Dubit. 4. Epiſt. 2.

70. Tertiò fieri Vindicatio poteſt, quia per ſe decens eſt, eum, qui malè fecit, puniri, huícque pœna congruit, ſicut laus aut præmium ei, qui fecit bene. Quartò ut fiat aliqua reparatio boni per injuriam læſi, & ſatisfactio; dum enim punitur, qui læſit, reſtituitur quadam ratione honor læſo, ac compenſatur damnum. Quippe qui lædit, plus juſtò ſuo affectui indulget, ſibique ſumit, & alteri detrahit; dum autem punitur, illud ei quodammodo adimitur, cùm contra voluntatem patiatur. Et quia id agitur in gratiam læſi, cenſetur ei donari; ſicque fit aliqua Compenſatio. Vindicatio igitur ter-

tertio hoc & quarto modo facta eſt ſpecialis Virtus; quia habet honeſtatem ſpecialem. Quintò denique ut qui læſit, & alii ejus pœnâ, in poſterum ab injuria coërceantur. Hic autem finis eſt magis extrinſecus.

§. 3.

An Vindicatio ſit licita.

Licita eſt Vindicatio, ſi fiat debito animo. S.Th. 2. 2. Q. 108. A. 1. in C. §. Priore.

71. IN Vindicatione igitur ſpectandus eſt animus Vindicantis. Si enim ejus intentio feratur præcipuè in malum illius, de quo vindictam ſumit; & ibi quieſcat, eſt omnino illicitum; quia delectari in malo alterius; ut paulò antè diximus, pertinet ad Odium, quod charitati repugnat, quâ omnes homines debemus diligere. Nec aliquis excuſatur, ſi malum intendat illius, qui ſibi injuſtè intulit malum; ſicut non excuſatur aliquis dum odit ſe odio habentem. Non enim debet homo in alium peccare, exinde quòd ille priùs peccaverit in ſe, quippe hoc eſt vinci à malo, quod Apoſtolus prohibet, dum ait: Noli vinci à malo, ſed vince in bono malum. Si verò intentio vindicantis feratur præcipuè ad aliquod bonum, ad quod pervenitur per pænam peccantis, puta ad hujus emendationem, aut ſaltem inhibitionem; ad quietem aliorum; ad Juſtitiæ conſervationem; & DEI

Rom. XII.

DEI honorem, poteſt eſſe Vindicatio licita, aliis debitis circumſtantiis ſervatis.

72. Sed ad publicam videlicet poteſtatem ſpectat Vindictam de injuriis ſumere, & porro ad illam oportet recurri à ſingulis, neque his fas eſt ſuos ſibimet eſſe Vindices. Quamquam iiſdem fas ſit injuriam, contumeliámque ſeu verbis ſeu factis repellere, prout exiget negotii ratio, modò plura non requirantur, quàm neceſſe ſit, ut ſe quis præſtet indemnem. Quæ quidem eò tendunt, ne nimia Improbis licentia ſit Optimos quosque pro libidine vexandi. Cavendus tamen ſedulò eſt Vindictæ animus, qui ùt mox diximus, Privatis non licet. *Sed fiat per publicam poteſtatem, non per privatam.*

73. Sic etiam quæ DEO, aut fortaſſis Reipublicæ, inferuntur injuriæ, neuti quam ſunt tolerandæ. Sed privatas patienter ſufferre multò præſtantiùs eſt, niſi forte publicum bonum aliud poſtulet. Quod quidem Servatorem & docuiſſe conſilio & oſtendiſſe exemplo, manifeſtum eſt. Unde Chryſoſtomus: Diſcamus, inquit, Chriſti exemplo noſtras injurias magnanimiter ſuſtinere: DEI autem injurias nec usque ad auditum ſufferre. Rationem ſi petis, aliquam dabit Leſſius; quia nimirum appetitio vindictæ ob injuriam privatam per ſe non eſt Virtus; cùm ex amore proprii commodi oriatur; unde nemo propter hoc laudari ſolet. Ille autem affectus circa modum executionis, etiamſi ſit actus Virtutis, tamen hæc Vir- *Univerſim præſtantiùs eſt privatas injurias perferre.* Homil. 5. in Math. L. 2. de Virt. Card. C. 47. Dubit. 4.

tus eſt admodum exigua, multúmque habet adjunctum ex amore proprio, à quo & ipſa applicatur ad actum punitionis. Eſt hic etiam periculum, ne & affectus Charitatis violetur, & Odia excitentur. Denique res non eſt boni exempli.

Si tamen ea redundant in publicum, rectè ob eaſdem ſumitur vindicta.

74. Interim Verba Divi Thomæ ſunt: In quantum injuria in aliquem illata ad ejus Perſonam pertinet, debet eam tolerare patienter, ſi expediat. Hujuſmodi enim præcepta Patientiæ intelligenda ſunt ſecundùm præparationem animi ; ùt Auguſtinus dicit. Cæterùm injuria, quæ infertur Perſonæ alicui, quandoque redundat in DEum & in Eccleſiam ; & tunc debet aliquis propriam injuriam ulciſci. Sicut Patet de Elia, qui ignem fecit deſcendere ſuper eos, qui venerunt ad ſe capiendum. Et Eliſeus dira eſt imprecatus pueris ſe irridentibus, Sylveſter quoque Pontifex Maximus eos cætu Fidelium proſcripſit, qui ſe miſerant in exilium.

Loc. cit. ad 4. De Serm. Domini in monte L. 1. C. 34. 4. Reg. 1. 4. Reg. 2. 23. Quæſt. 4. Cap. Guiliſarius.

Extrema Vindicationis.

75. Ex his denique planum evadit, Vindicationi opponi duo vitia : Unum quidem per Exceſſum, ſcilicet peccatum Crudelitatis vel Sævitiæ, quæ excedit menſuram in puniendo. Aliud per Defectum : ſicut cùm quis eſt nimiùm remiſſus in puniendo. Unde habent Sacræ Paginæ : Qui parcit virgæ, odit filium ſuum. Virtus autem Vindicationis conſiſtit in hoc, ut homo ſecundùm omnes circumſtantias debitam menſuram in vindicando ſervet.

S. Th. Quæſt. cit. A. 2. ad 3.

Prov. 13.

AR-

ARTICULUS IV.

De Liberalitate.

AGendum primò de ipſa Liberalitatis Virtute; tum de ejus extremis, Avaritiâ videlicet, ac Prodigalitate, ùt vocant, ſeu Prodigentiâ.

§. I.

De ipſa Liberalitatis Virtute.

76. Liberalitas, ex Philoſophi ſenſu, Mediocritas eſt, quæ circa pecuniarum dationem & acceptationem verſatur. Pecuniam autem vocavit Stagyrita non modò nummos, ſed omnia, quorum pretium pecuniâ metitur. Et ipſe Auguſtinus ait: Totum, quidquid homines in terra habent, & omnia, quorum ſunt Domini, pecunia vocatur; quia antiqui, quæ habebant, in pecoribus habebant.

Quid ſit Liberalitas. L.4. Eth. C.1.

De Diſcipl. Chriſtian. C.1.

77. Nec obeſt, quòd omnis Virtus Moralis ſit circa Operationes, vel Paſſiones. Eſſe autem circa Operationes eſt proprium Juſtitiæ, ùt habet itidem Philoſophus. Unde cùm Liberalitas ponatur Virtus Moralis, videri poſſit eſſe circa Paſſiones, & non circa pecunias. Nam ùt

Liberalitas immediatè verſatur circa Paſſiones, mediatè autem circa pecunias.

S.Th.2.2. Q. 117.A.2.ad 1. — ùt colligi ex iis poteſt, quæ nuper diximus, cùm agebamus de Gratitudine, Liberalitas non tam attenditur in quantitate dati, quàm in affectu dantis; quod ipſum habet ſententia hæc Philoſophi: Secundùm ſubſtantiam, id eſt, facultatem, divitiarum Liberalitas dicitur; non enim conſiſtit in multitudine datorum, ſed in dantis habitu. Affectus autem dantis diſponitur ſecundùm paſſiones Amoris, & Concupiſcentiæ, & proin Delectationis ac Triſtitiæ ad ea, quæ dantur: Et ideo immediata materia Liberalitatis ſunt interiores Paſſiones. Sed pecunia exterior eſt objectum ipſarum paſſionum, ac inde tandem Liberalitatis.

Lib. 5. Eth. C. 1.

Hoc Cap. A. 2. §. 2.

L.4.Eth.C.1.

Uberior Definitio Liberalitatis.

78. Definitur ergo integrè Liberalitas, ſi dicatur eſſe Virtus humani affectûs moderatrix circa opum dationem aut receptionem, ſolo honeſti motivo. Virtus porro eſt; quia ùt loquitur Auguſtinus, benè uti his, quibus malè uti poſſumus, pertinet ad Virtutem. Poſſumus autem benè & malè uti non ſolùm his, quæ intra nos ſunt. Puta Potentiis, & Paſſionibus animæ, ſed etiam his, quæ extra nos ſunt; ſcilicet rebus mundi conceſſis nobis ad ſuſtentationem vitæ. Cùm ergo his rebus bene uti pertineat ad Liberalitatem, conſequens eſt, hanc eſſe Virtutem.

De Lib.arbit. L.2. C.19.

Ad Liberalem maximè ſpectat dare.

79. Jam verò uſus pecuniæ eſt duplex; unus ad ſe ipſum, qui videtur ad ſumptus & expenſas pertinere; alter, quo quis

quis utitur ad alios, qui ſpectat ad dationes. Ad Liberalitatem ergo pertinet, ut neque propter immoderatum amorem pecuniæ quis impediatur à convenientibus expenſis, nec à convenientibus dationibus. Sed Liberalis maximè eſt dare; uſus enim pecuniæ potiſſimùm eſt in emiſſione ipſius; quippe pecuniæ acquiſitio magis aſſimilatur generationi; conſervatio autem etiam in ordine ad facultatem utendi, habitui. Emiſſio autem alicujus rei, quantò fit ad aliquid diſtantiùs, tantò à majori Virtute procedit; ſicut patet in his, quæ projiciuntur. Et ideo ex majori Virtute procedit, ſi aliquis emittat pecuniam dando eam aliis, quàm expendendo circa ſe ipſum. Proprium eſt autem Virtutis, ut præcisè tendat in id, quod eſt perfectiùs. Nam Virtus eſt perfectio quædam, ùt habet Philoſophus.

Idem loc.cit. A.3. ad 3.

Idem Loc. cit. A.4. in C.

L.7. Phyſ.

80. His addit idem Stagyrita, Liberalem non eſſe petitivum, ùt loquitur. Dare enim & accipere ſe habent ſicut agere & pati. Non eſt autem idem principium agendi & patiendi. Unde quia liberalitas eſt principium dationis, non pertinet ad liberalem, ut ſit promptus ad recipiendum, & multò minus ad petendum. Hucque tendit, quod ajunt: Si quis vult multis haberi gratus in hoc mundo, det plurima, capiat pauca, petat nihil. Ordinat autem liberalis aliqua, prout convenit Liberalitati, ſcilicet fructus propriarum poſſeſſio-

Unde Liberalis accipiat ad dandum.

L.4. Eth.C.1. S.Th. loc. cit.A.4. ad 3.

num, quos ſollicitè procurat, ut eis liberaliter utatur.

Quinam ſint Liberales. 81. Sed aliter vulgò ad dationes ſe habent Juvenes, aliter ſenes; aliter qui opes acquiſiverunt ipſi, aliter qui acceperunt ab aliis; ac etiam qui improles ſunt, vel alunt familiam. Et Juvenes quidem plerumque faciliores longè Senibus in dando ſunt; ratio eſt, quia indigentiam nondum fuerunt experti; unde nec ita inhiant ejus remediis, quæ ſunt divitiæ. Secùs Senes, in quibus prom deficiente cum annis ad alia appetitu, ſola ut plurimùm creſcit auri ſacra fames. Pariter & illi uberiùs donant, qui non acquiſierunt ipſi ſuis laboribus pecuniam, ſed ſusceperunt acquiſitam ab aliis; tum quia itidem ſunt indigentiæ inexperti, ùt de ipſis habet Philoſophus; tum quia, ſecus (L. 4. Eth. C. 1.) quàm cæteri, divitias non diligunt velut partus proprios, ſed ut alienos haud tanti ducunt, nec iis ita afficiuntur. Denique qui ſine prole ſunt, Largiuntur faciliùs; hos enim ſibi duntaxat proſpicere oportet, alios autem etiam ſuis. Cæterùm ſi exinde duntaxat copioſiùs expendantur (S. Th. Loc. cit. A. 4. ad 1.) pecuniæ, quòd quis penuriam non eſt expertus, non eſt Liberalitatis Virtus; quia non intervenit honeſti motivum. Sed quandoque hujus modi defectus experientiæ circa pecuniam ſe habet, ùt tollens impedimentum Liberalitatis; timor enim inopiæ, ex ejus experientia procedens, impedit quandoque eos, qui acquiſierunt pe-

pecuniam, ne eam conſumant liberaliter agendo; & ſimiliter amor, quo eam amant tanquam proprium effectum; ùt etiam dicit Stagyrita. Loc. cit.

§. 2.
De Avaritia.

82. **A**Varitia Liberalitati opponitur per defectum; dicitùrque quaſi æris aviditas, ùt ex Iſidoro colligere eſt. Quanquam & Illiberalitatem appellent. Definitur porro univerſim eſſe immoderatus habendi amor; ſeu vitium, quo quis ſupra debitum modum cupit acquirere vel retinere divitias. Cùm enim bonum in quibuslibet conſiſtat in debita menſura, neceſſe eſt, per exceſſum vel diminutionem illius menſuræ malum provenire. Debita autem menſura circa exteriores divitias eſt, ut homo eas quærat, quæ neceſſariæ ſunt ad ejus vitam ſecundùm ſuam conditionem ſuſtentandam. Nam quæ ſunt ad finem, neceſſe eſt commenſurari fini; ùt medicina commenſuratur ſanitati. Bona autem exteriora habent rationem utilium ad hunc finem, qui eſt debita ſuſtentatio hominis. Unde bonum hominis circa divitias conſiſtit in hac menſura. Et ideo exceſſus hujus menſuræ eſt vitium, dum videlicet aliquis ſupra debitum modum eas vult vel acquirere, vel retinere, quod pertinet ad rationem Avaritiæ.

Quid ſit Avaritia. S.Th. 2. 2. Q. 118. A. 1. L. 3. Etymol. C. 17.

Qua ratione ſit ſpeciale Vitium.

S. Th. loc. cit. A. 2. in C. 1. 2. Q. 72. A. 1.

83. Igitur Avaritia, prout eſt immoderatus amor habendi pecunias, ſpeciale Vitium eſt. Vitia enim ſortiuntur ſpeciem ſecundùm objecta, ùt ſæpè habet Divus Aquinas: objectum autem vitii, ſeu peccati eſt illud bonum, in quod tendit inordinatus appetitus. Et ideo ubi eſt ſpecialis ratio boni, quod inordinatè appetitur, ibi eſt ſpecialis ratio peccati. Alia autem eſt ratio boni utilis, alia boni delectabilis. Divitiæ verò ſecundùm ſe habent rationem boni utilis; ea enim ratione appetuntur, in quantum in uſum hominis cedunt; & ideo Avaritia, ùt immoderatus amor eſt habendi, divitias, ſpeciale eſt vitium. Quia autem vox habendi, quæ propriè ad divitias pertinere videtur, quorum integrè ſumus Domini, ad alia multa derivatur; quemadmodum dicitur homo habere ſanitatem, honorem, ac alia ejuſmodi; ideo nomen Avaritiæ applicatum eſt ad omnem immoderatum appetitum habendi quamcunque rem. Quo ſenſu dicit Gregorius, Avaritiam eſſe non ſolum pecuniæ, ſed etiam ſcientiæ, & altitudinis; cùm ſupra modum ſublimitas ambitur. Ac etiam Auguſtinus ait, Avaritiam quam Græci amorem argenti, ſeu pecuniæ, exprimunt, non in ſolo argento vel nummis, ſed in omnibus rebus, quæ immoderatè cupiuntur, eſſe intelligendam. Cæterùm poſtrema hac ratione Avaritia ſpeciale vitium non eſt; cùm in omni peccato immoderata cupiditas

Hom. 16. in Evang.

L. 1. de Lib. Arbit. C. 17.

ditas ſit alicujus rei; quia peccatum eſt ſpreto bono incommutabili bonis commutabilibus inhærere, ùt itidem demonſtrat Divus Aquinas. 1.2. Q.71. A. 6. arg.3.

84. Cùm autem Avaritia in dando deficiat, in accipiendo excedat, non tamen in omnibus integra eſt, ſeparaturque interdum; Unde avarorum triplex eſt ſpecies. Alii itaque in dando deficiunt, licèt non excedant in accipiendo; alii viciſſim non deficiunt in dando, ſed accipiunt cum exceſſu. Poſtremi tandem, iique Avarorum ſordidiſſimi, utrumque in ſe Extremum conjungunt, excedúntque accipiendo, & deficiunt dando. Porro qui in dando ſcilicet deficiunt, ij parci, tenaces, retractique & reſtricti appellari ſolent. Ex his autem quidam non appetunt aliena, nec accipere volunt ob quamdam, ùt præſeferunt probitatem, & turpium rerum evitationem. Ajunt quippe, ſe ſervare ſua, ne turpiter olim agere cogantur, premente inopia. Alii verò ob timorem alienis abſtinent, propterea quòd facilè non ſit, ut ſi quis ab aliis accipiat, ab ipſo alii nihil quidquam accipiant; unde nec accipere placet, ne dare cogantur.

Triplici ſpecie ponuntur avari.

Arles. L. 4. Eth.C.1.

Ac aliqui quidem in dando deficiunt, licèt non excedant in accipiendo;

85. Jam qui in accipiendo excedunt, rapaces appellantur, dum undecunque & quodcunque accipere non verentur: ùt ſunt, qui illiberales quæſtus exercent, & Lenones, & id genus cæteri; & fæneratores, qui etiam parva magnis cum uſuris accipiunt; qui quidem omnes, neque un-

Alii non deficiunt in dando, ſed accipiunt cum exceſſu;

de debent, neque quantum debent, accipiunt; ſed lucri causâ, ejúsque parvi opprobria ſubeunt. Nam eos, qui magna, unde non oportet, & quæ non oportet, accipiunt, ùt Tyrannos; qui urbes populantur, & templa diripiunt, non avaros, ſed improbos potiùs, ſed impios, ſed injuſtos appellare conſuevimus.

Alii denique in accipiendo excedunt, & deficiunt in dando.

86. At qui utrumque Avaritiæ Extremum conjungunt, ùt in accipiendo excedant, & deficiant in dando, ii & ſibi & aliis ſunt miſerrimi; & his utique avaris nihil eſt ſceleſtius. Plutarchi eſt ſententia. Cùm viderimus hominem lucris intabeſcentem, ſumptibus ingementem, à nulla turpitudine, moleſtiáque temperantem, quæ modò conducat ad rem faciendam; cùm domos habeat, agros, armenta, mancipia, veſtes, & nihilominus ob Avaritiam Cochleæ vitâ viventem, quo tandem morbo dicemus hunc hominem ægrotare, niſi animi paupertate? Quis enim divitias vocet nummos, ùt addit Curtius, qui eſurire cogunt, qui ſatietate parent famem, ut, quò plura habeas, acriùs, quæ non habes, concupiſcas? Aut quæ ſit Avaritiæ acerbitas, quæ cogat, ut pares vetet, ut fruaris, efficiátque egenti te fato vivere, ut Locuples moriaris?

L. 5.

Avaritia autem modò opponitur Juſtitiæ; S. Th. Quæſt. cit. A 3. in C.

87. Ex his patet, cùm Avaritia importet immoderationem quamdam circa divitias, id fieri dupliciter. Uno modo immediatè circa ipſam acceptionem, & conſervationem divitiarum, in quantum ſci-

ſcilicet aliquis acquirit pecunias ultra debitum, aliena ſurripiendo, vel retinendo, & ſic opponitur Juſtitiæ. Quo ſenſu eſt illud apud Ezechielem: Principes ejus in medio ejus quaſi lupi rapientes prædam ad effundendum ſanguinem, & ad avarè lucra ſectanda. Atque huc recidit, quod paulò antè de Tyrannis injuſtis dicebamus. Alio modo importat immoderationem circa interiores affectiones divitiarum: puta, cùm quis nimis amat, vel deſiderat divitias, aut nimis delectatur in eis, etiamſi aliena rapere nolit. Et ſic Avaritiam profert Divus Paulus. Præparent repromiſſam benedictionem hanc paratam eſſe, ſic quaſi benedictionem, non quaſi Avaritiam; ubi Gloſſa interſerit: ſcilicet, ut doleant pro dato, & parùm ſit, quod dent.

c. 22.

Modò Liberalitati;

2. Corinth. 9.

Gloſſa interlin.

88. Avaritia autem Vitium ſpiritûs eſt. Peccata enim præcipuè in affectu conſiſtunt. Omnes autem affectiones animæ trahuntur ad Delectationes & triſtitias; ùt patet per Philoſophum. Delectationum verò quædam ſunt carnis, & quædam ſpiritûs. Carnis quædam delectationes dicuntur, quæ in ſenſu carnis complentur, ſicut delectationes ciborum & venereorum. Delectationes verò ſpiritûs appellantur, quæ complentur in ſola animæ apprehenſione. Illa ergo peccata dicuntur carnis, quæ perficiuntur in delectationibus carnis; illa verò ſpiritûs, quæ in delectationibus ſpiritûs abſque carnis

Et eſt vitium ſpirituale;

S.Th. ibid. A. 6. in C.

L. 2. Eth. C. 5.

nis delectatione. Et hujusmodi eſt Avaritia; delectatur enim Avarus in eo, quo ſe conſiderat poſſeſſorem divitiarum.

Ac capitale. Ibid. idem. A.7. in C.

89. Poſtremò ea ex vitiis illis unum eſt, quæ vulgò Capitalia dicimus. Vitium enim Capitale nominatur, ex quo alia vitia oriuntur ſecundùm rationem finis, qui cùm ad ſeſe multùm pelliciat, propter ejus appetitum homo procedit ad multa facienda vel bona vel mala. Finis autem, qui maximè pertrahit, eſt beatitudo, vel felicitas, qui eſt ultimus finis humanæ vitæ, ùt itidem oſtendit Divus Thomas. Et ideo quantò aliquid magis participat conditiones felicitatis, tantò magis allicit appetitum. Eſt autem una de conditionibus felicitatis, ut ſit per ſe ſufficiens; alioquin appetitum non efficeret quietum tanquam ultimus finis. Sed ejuſmodi ſufficientiam maximè promittunt divitiæ, ùt Boëtius dicit. Cujus ratio eſt, quia, ſicut Philoſophus habet, denario utimur quaſi fidejuſſore ad omnia habenda. Et in ſacris Paginis dicitur: Pecuniæ obediunt omnia. Et ideo Avaritia, quæ conſiſtit in appetitu pecuniæ, eſt vitium Capitale.

1.2.Q.1.A. 4. 7. & 8.

L.3. de Conſol. Proſa 3. L.5. Eth. C.5. Eccleſ. 10.

Quænam vitia oriantur ex Avaritia. S.Th. ibid. A.8.

90. Quia ergo avaritia eſt ſuperfluus amor ceditque in duobus; primò in retinendo: ex hac parte oritur ex Avaritia Obduratio contra Miſericordiam; quippe cor Avari non emolitur, ut de divitiis ſuis ſubveniat miſeris. Cùm autem ad Avaritiam etiam pertineat excedere in accipiendo, ſecundùm hoc poteſt Avaritia conſide-

ſiderari dupliciter. Uno modo ſecundùm quod eſt in affectu; & ſic ex Avaritia oritur inquietudo, in quantum ingerit homini ſolicitudinem & curas ſuperfluas. Avarus enim non implebitur pecuniâ, ùt habent Sacræ Litteræ. Alio modo poteſt conſiderari in effectu. Et ſic in acquirendo aliena utitur quandoque quidem Vi, quod pertinet ad Violentiam; quandóque autem Dolo, qui quidem ſi fiat verbo, erit Fallacia, quantum ad ſimplex Verbum: Periurium autem, ſi addatur confirmatio juramenti. Si autem Dolus committatur in opere, ſic quantùm ad res, erit Fraus: quantùm autem ad perſonas, erit Proditio, ùt patet de Juda, qui ex Avaritia prodidit Chriſtum. Eccl. 5.

§. 3.

De Prodigalitate.

90. Prodigentia porro, quam etiam Prodigalitatem dixerunt, indole oppoſita Avaritiæ, in dando excedit, in accipiendo deficit. Adverſatur proin Liberalitati per Exceſſum. Quanquam & magis adhuc contraria ſit Avaritiæ, utpote à qua magis diſtat, ùt jam ſuperiùs eſt notatum. Eſt autem Vitium, quia eſt extremum Virtutis; Virtus verò per utrumque Extremum corrumpitur. *Deſcriptio Prodigalitatis.* L. 1. C. 5. §. 5.

91. Dat itaque Prodigus plus, quàm opor- *Prodigus praciſè talis minùs*

eſt malus, quàm Avarus. oportet, & accipit minùs quàm oportet. Sed vel exinde fit, ut Prodigentia nec multùm augeri poſſit, nec eſſe diuturna; accidere quippe nequit, ut diu multúmque largiatur, qui nulla ex parte accipit, & exhauriuntur denique facultates, quibus accedit nihil, decedit plurimum. Cæterùm qui Prodigi videlicet ſunt, & duntaxat in effundendo peccant, Illiberalibus minùs ſunt mali, Et hoc triplici ratione. Primò quidem, quia Avaritia magis differt à Virtute oppoſita; magis enim ad Liberalem pertinet dare, in quo ſuperabundat Prodigus, quàm accipere vel retinere, in quo ſuperabundat Avarus. Secundò quia Prodigus eſt multis utilis, quibus dat; Avarus autem nulli, ſed nec ſibi ipſibi, ùt ait Philoſophus. Tertiò, quia Prodigentia eſt facilè ſanabilis, & per hoc, quod declinat ad ætatem ſenectutis, quæ eſt contraria Prodigentiæ, & per hoc quòd facilè pervenit ad egeſtatem, dum multa inutiliter conſumit, & ſic pauper effectus non poteſt in dando ſuperabundare & etiam quia itidem facilè perducitur ad Virtutem propter Similitudinem, quam habet ad ipſam. Contrarium evenit in Avaro, in quo ùt plurimum cum annis creſcit habendi cupido, ùt ſuprà eſt notatum.

S. Th Q cit. A. 3. in C.

L. 4. Eth. C. 1.

Hoc art 5. 1.

Sed multi Prodigi ſe Avarorum etiam in corradendo

93. Verùm ex Prodigis plerique non modò effundunt, quæ non oportet, aut in quos non oportet; ſed etiam quæ non oportet, vel unde non oportet, accipiunt. Quippe

Quippe cùm expendere velint, id præſtare nequeunt, atque brevì exhauriuntur opibus, niſi qualicunque demum ratione eas ſibi reſtaurent, ac colligant. Atque hac in re Illiberalium ſe in corradendo noxis obſtringunt; efficitúrque dein, ut neque liberales eorum dationes ſint; cùm ex Virtute non procedant; neque, ùt oportet, efficiantur. *vitiis obſtringunt.* Arles L.4. Eth. C.1.

ARTICULUS V.

De Amicitia, ſeu Affabilitate.

Exponenda hìc primùm eſt ipſa Amicitia, ſeu Affabilitas; Tum agendum de ejus Extremis, quæ quæ ſunt Adulatio, & Litigium.

§. 1.

De Affabilitate ſeu Amicitia.

94. Amicitiam igitur, ſeu Affabilitatem, deſcriberes eſſe Virtutem, ad cujus munus, officiúmque pertinet, dicta atque facta omnia alios attingentia, præſertim illa, quæ ſub nullam legem expreſsè cadunt, ad decori, honeſtíque regulam prudenter ac laudabiliter moderari. Cùm enim Virtus ordinetur ad bonum, ubi occurrit ſpecialis ratio boni, ibi oportet eſſe ſpecialem rationem Vir- *Quid ſit Affabilitas.* S.Th.2.2.Q. 114.A.1. in C.

Virtutis, ùt ſæpè dictum eſt. Bonum autem in ordine conſiſtit; ut itidem ex Auguſtino ſcimus. Oportet verò hominem convenienter ad alios homines ordinari in communi converſatione, tam in factis, quàm in dictis; ut ſcilicet ad unumque ſe habeat, ſecundùm quod decet. Et ideo oportet quoque eſſe quamdam ſpecialem Virtutem, quæ hanc convenientiam ordinis obſervet. Atque hæc eſt ea Amicitia, quam vocamus Affabilitatem.

Lib. de Natura boni C. 8.

Diſtinctio inter duplicem Amicitiam.

S.Th. loc.cit. ad 1. & 2.

Lib. 8. Eth. C. 3.

94. Duplex ergo eſt Amicitia, ut etiam ponit Philoſophus; altera quidem, quæ præcipuè conſiſtit in affectu; quo unus alium diligit. Atque de hac ſuo loco agemus. Altera verò, quæ conſiſtit in ſolis exterioribus vel verbis, vel factis, quæ quidem non habet perfectam rationem Amicitiæ, ſed quamdam ejus ſimilitudinem; in quantum ſcilicet quis decenter ſe habet ad illos, quibus cum converſatur. Atque de hac modò eſt ſermo. Affabilis proin id genus Amicitiæ ſigna, ùt oportet, & convenit, exteriùs omnibus oſtendit, extraneis etiam & ignotis, tum verbis tum factis. Nec tamen hæc ſimulatio eſt; quia licèt non detur ad quoſvis Amicitia ſpecialis omnis tamen homo naturaliter omni homini eſt amicus quodam generali amore; ùt etiam habent ſacræ Paginæ: Omne animal diligere ſimilè ſibi. Et hunc amorem referunt ea, de quibus loquimur, Amicitiæ ſigna; nec enim

Eccl. 13.

enim cuivis oſtenduntur ſigna perfectæ Amicitiæ; aut eodem modo Affabilis ſe habet familiariter ad extraneos, ſicut ad eos, qui ſunt ſibi ſpeciali Amicitiâ juncti.

96. Itaque pertinet ad ſapientem, ac porro Affabilem, ut delectationem afferat his, quibuſcum converſatur, non quidem laſcivam, quam Virtus cavet, ſed honeſtam, & ſecundùm illud Regii Vatis: Ecce quàm bonum & quàm jucundum habitare fratres in unum. Quandoque tamen propter aliquod bonum conſequens, vel ad aliquod malum excludendum, non refugiet, qui Virtute pollet, eos, quibus convivit, contriſtare, ùt Philoſophus dicit. Unde & Divus Paulus ad ſuos Corinthios: Si contriſtavi vos in epiſtola, non me pœnitet. Et poſtea: Gaudeo, non quia contriſtati eſtis, ſed quia contriſtati eſtis ad pœnitentiam. Et ideo his, qui ſunt proni ad peccandum, non debemus hilarem vultum oſtendere ad eos delectandum, ne videamur eorum peccato conſentire, & quodammodo peccandi audaciam miniſtrare. Ita quidem Divus Aquinas.

Quosnam inter limites contineat ſe Affabilitas. S. Th. loc. cit. ad 3. Pſal. 132. L. 4. Eth. C. 6. 2. Corinth. 7. Loc. cit.

97. Reducitur autem Amicitia hæc ad Juſtitiam, velut Virtus annexa ad principalem; quia convenit quidem cum Juſtitia in eo, quo eſt ad alterum, ſicut & Juſtitia. Deficit autem ab hujus ratione; quia non habet plenam debiti rationem, prout aliquis alteri obligatur, vel debito Legali, ad cujus ſolutionem Lex cogit,

Quomodo ea ſpectet ad Juſtitiam. S. Th. Q. cit. A. 2. in C.

vel etiam alio debito proveniente ex beneficio ſuſcepto; ſed ſolùm attendit quoddam debitum honeſtatis, quod eſt magis ex parte habentis Virtutem, ſeu Affabilitatem, quàm ex parte alterius, ut ſcilicet faciat alteri, quod decet eum facere. Exiſtit verò tale debitum honeſtatis. Quemadmodum enim nuper diſſeruimus, quia homo eſt animal ſociabile, debet ex quadam honeſtate Veritatis manifeſtationem aliis hominibus, ſine qua ſocietas hominum durare non poſſet. Sicut autem non poſſet homo vivere in Societate ſine Veritate, ita nec ſine delectatione; quia ſicut Philoſophus habet: Nullus poteſt per diem morari cum triſti, nec cum non delectabili; & ideo tenetur homo ex quodam naturali debito, ut aliis delectabiliter, ùt ajunt, ſeu delectationem ipſis afferendo, convivat; niſi propter aliquam cauſam neceſſe ſit eos ſubinde utiliter contriſtare, quemadmodum paulò antè eſt explicatum.

Hoc Lib. C. 3. A. 1. Sect. 1. §. 7.

L. 8. Eth. C. 5.

§. 2.

De Adulatione.

Quid ſit Adulatio. S. Th. 2. 2. Q. 115. A. 1. in C.

98. JAm verò Adulatio Vitium eſt, quo quis ſupra debitum Virtutis modum, verbis vel factis, in communi converſatione alium delectare ſtudet. Quemadmodum enim dictum eſt, Ami-

Amicitia, de qua agimus, ſeu Affabilitas, etſi primò ac præcipuè eos intendat delectare, quibus convivit, tamen ubi neceſſe eſt, propter bonum aliquod exequendum, vel malum vitandum, non veretur contriſtare. Si ergo aliquis in omnibus velit ad delectationem alteri loqui, excedit modum in delectando, & ideo peccat per exceſſum. Et quidem ſi hoc faciat ſola intentione delectandi, vocatur Placidus, ùt ait Philoſophus. Si autem id faciat intentione alicujus lucri conſequendi, Blanditor vulgò, ſeu Adulator vocatur. Solet tamen promiſcuè nomen Adulatoris omnibus tribui, qui ſupra debitum modum Virtutis volunt alios verbis, vel factis delectare in communi converſatione. De quibus porrò ſacræ Paginæ: Væ qui conſuunt pulvillos ſub omni cubito manus; id eſt, ùt addit Gloſſa, ſuavem delectationem.

ſ. Præced.

L. 4. Eth. C. 6.

Ezech. 13.

Gloſſa interlin. Ibid.

Quandonam committatur Adulatio.

99. Laudare itaque aliquem contingit bene & malè, prout ſcilicet debitæ circumſtantiæ vel ſervantur, vel prætermittuntur. Si quis enim aliquem velit delectare laudando, ut ex hoc eum conſoletur, ne in rebus adverſis deficiat, vel etiam ut in bono proficere ſtudeat, aliis debitis circumſtantiis obſervatis, pertinebit hoc ad Affabilitatem. Pertinet autem ad Adulationem, ſi quis velit aliquem laudare in iis, in quibus non eſt laudandus, quia fortè mala ſunt, ſecundùm illud: Laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ; vel

Idem Ibid. ad 1.

Pſal. 9.

quia non ſunt certa; unde monemur etiam:
Eccleſ. 27. Ante ſermonem non laudes virum. Aut:
Eccleſ. 11. Non laudes virum in ſpecie ſua. Vel etiam ſi timeri poſſit, ne humana laude ad inanem gloriam alter provocetur. Ad quod illa itidem Divinarum Litterarum verba ſunt: Ante mortem ne laudes hominem. Similiter quoque velle placere hominibus propter Charitatem nutriendam, ut in ea homo ſpiritualiter proficere poſſit, laudabile eſt. Quòd autem aliquis velit placere hominibus propter inanem gloriam, vel propter lucrum; vel etiam in malo; hoc eſſet peccatum. Atque de eo eſt illud Regii Vatis: DEUS diſſipavit oſſa eorum, qui hominibus placent.
Pſal. 52. Et Apoſtolus: Si adhuc hominibus pla-
Gal. 1. cerem, Chriſti ſervus non eſſem.

Ac quando ſit peccatum Mortale, vel quando Veniale. S. Th. ibid. A. 2. in C.

100. Quandoque verò Adulatio adverſatur Charitati, ac quandoque non adverſatur. Unde etiam ſubinde peccatum gravius eſt, ac Mortiferum, ſubinde Levius, ac quod appellamus Veniale. Igitur adverſatur Charitati ratione duplici. Uno modo ratione ipſis Materiæ; puta, cùm quiſpiam laudat alicujus peccatum; hoc enim opponitur Dilectioni DEI, contra cujus juſtitiam homo loquitur; & contra dilectionem proximi, quem in peccato fovet; unde eſt peccatum Lethale, ſe-
Iſa. 5. cundùm illud: Væ qui dicitis malum bonum. Multisque proficuum foret ad illam
Iſa. 3. itidem monitionem ſedulò attendiſſe animum: Popule meus, qui te Beatum dicunt,

cunt, ipſi te decipiunt, & viam greſſuum tuorum diſſipant. Alio modo ratione intentionis; puta, cùm quis alicui eum in finem adulatur, ut ei noceat, ſeu in corpore, ſeu in animo; atque hoc itidem eſt peccatum Mortiferum; déque iſto loquuntur Sacræ Litteræ: Meliora ſunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta odientis oſcula. Tertiò modo per occaſionem; ſicut cùm Laus Adulationis fit alteri occaſio peccandi, etiam præter Adulantis intentionem; & tunc attendi oportet, utrum ſit occaſio data, vel accepta, & qualis ruina ſubſequatur, quæ prævideri potuit, vel debuit; ex his enim itidem peccatum evadet vel majus vel minus. Si autem aliquis ex ſola aviditate delectandi alios, vel etiam ad evitandum aliquod malum, aut conſequendum aliquid in neceſſitate, alicui adulatus fuerit, nec eſt peccatum Mortiferum, ſed tale, quod appellamus Veniale. Prov. 27.

§. 3.

De Litigio.

101. Adulationi directa fronte opponitur Litigium; quod deſcribitur eſſe exceſſus in impugnandis, culpandíſque communi in conſortio aliorum dictis. Ponitur autem eſſe exceſſus, quia aliter ſubinde ſentire ac opinentur *Quid ſit Litigium.*

alii, ſuáque ſenſa alienis etiam contraria moderatè tueri, non ut victor videaris, ſed ut Veritas elucefcat, non quidem ad Litigium, ſed ad ipſam ſpectat Affabilitatem; & tædio plena ſæpiùs accideret converſatio, in qua omnibus aſſentiretur quivis, repugnaret, aut porro ad ipſam Veritatem deduceret, ùt quidem limites exigunt, nemo. Cæterùm Litigii Vitium moleſtiſſimum paſſim eſt & inviſum. Quia enim quivis ſua ſenſa plurimùm amat, velut partus animæ nobiliſſimos, cùm hæc mordaci dente lacerari videt, dolorem haud minorem ſentit, quàm Rhea illa, dum proles ſuas cerneret devorari à Saturno; ùt habent Fabulæ. Unde Diogenem ferunt interrogatum, quorumnam animalium morſus eſſet perniciofiſſimus; reſpondiſſe: inter domeſtica, Adulatoris, inter fera, Litigioſi.

Quomodo opponatur Affabilitati S. Th. 2. 2. Q. 116. A. 1. in C.

102. Cùm ergo Litigium propriè in verbis conſiſtat, quando ſcilicet unus verbis alterius contradicit; in hac contradictione duo poſſunt attendi. Quandoque enim contingit contradictio propter Perſonam dicentis, cui contradicens conſentire recuſat propter defectum amoris animos unientis. Et hoc videtur ad Diſcordiam pertinere Charitati contrariam. Quandoque autem contradictio oritur ratione Perſonæ, quam aliquis contriſtare non veretur. Et ſic fit Litigium, quòd Amicitiæ, de qua eſt ſermo, ſeu Affabilitati opponitur, ad quam pertinet convivere aliis modò

iis delectabili. Unde ait Philoſophus, L. 4. Eth. C. 6.
s qui ad omnia adverſantur & contrarii
, causâ ejus, quod eſt contriſtare, ne-
quoscunque curantes, litigioſos vo-
.

103. Porro Litigium per ſe, & ſe- *An Litigium ſit majus peccatum an Adulatio.*
cundùm ſuam ſpeciem eſt gravius Vitium
àm Adulatio; per accidens tamen ad
teriora motiva comparatum & gravius
levius Adulatione eſſe contingit. Nam
utroque hoc vitio loqui poſſumus du- S. Th. Loc. cit. A. 2. in C.
citer. Uno modo conſiderando ſpeci-
 utriusque peccati. Et ſecundùm hoc
ntò aliquod Vitium eſt gravius, quantò
agis repugnat oppoſitæ Virtuti. Vir-
s autem Amicitiæ potiùs tendit ad dele-
andum, quàm ad contriſtandum; &
leo Litigioſus, qui ſuperabundat in con-
iſtando, graviùs peccat, quàm Placidus
el Adulator, qui ſuperabundat in dele-
tando. Alio modo poſſunt conſiderari
ecundùm exteriora motiva. Et ſecun-
lùm hoc quandoque Adulatio eſt gravi-
or: puta, quando intendit per deceptio-
iem indebitum honorem vel Lucrum ac-
quirere. Quandoque verò Litigium eſt
gravius: puta, quando homo intendit
vel Veritatem impugnare, vel loquentem
adducere in contemptum.

CAPUT IV.

De Epijkia, ſeu Æquitate.

Quid ſit Epiikia. S.Th. 2.2. Q. 120. A. 1. in C.

De Epiikia duntaxat dicendum, quid ea ſit; dein qua ratione ponatur pars Juſtitiæ.

§. I.

Quid ſit Epiikia.

Exponitur eſſentia Epiikiæ.

104. Epiikia tandem eſt Virtus Legum directiva, ſecundùm quod Juſtitiæ ratio & communis utilitas poſcit. Quia enim humani actus de quibus Leges dantur, in ſingularibus contingentibus conſiſtunt, quæ infinitis modis variari poſſunt, non fuit poſſibile, aliquam regulam Legis inſtitui, quæ in nullo caſu deficeret; ſed Legislatores attendũnt ad id, quod in pluribus accidit, & ſecundùm hoc legem ferunt. Interim hanc in aliquibus caſibus ſervare eſt contra Æqualitatem Juſtitiæ, & contra commune bonum, quod Lex intendit. Sic Lex inſtituit, ut depoſita reddantur, quia hoc, ùt in pluribus, juſtum eſt. Contingit tamen quandoque eſſe nocivum; ut ſi aliquis repoſcat depoſitum ad Patriæ impugnationem. In his ergo & ſimili-

ous caſibus malum eſt ſequi Legem
tam. Bonum autem eſt prætermiſſis
is Legis, ſequi id, quod poſcit ratio
itiæ, & communis utilitas. Et ad hoc
inatur Epiikia, quæ apud nos dicitur
itas.

105. Nec propterea Epiikia deſerit um ſimpliciter; ſed juſtum quod eſt e determinatum. Neque opponitur veritati, quæ ſequitur verba Legis, in ibus oportet. Sequi autem verba legis, quibus non oportet, vitioſum eſt. Unde citur in Codice: Non dubium eſt in le- m committere eum, qui verba Legis nplexus contra Legislatoris nititur vo- ıntatem. Nec itidem obeſt, quod habet ugustinus: In iſtis temporalibus Legi- us, quamquam de his homines judicent, ùm eas inſtituunt; tamen cùm fuerint in- ſtitutæ, & firmatæ, non Licebit Judici de pſis judicare, ſed ſecundùm ipſas. Ete- nim ille de Lege judicat, qui dicit eam non eſſe bene poſitam. Qui verò dicit, verba Legis non eſſe in hoc caſu ſervanda, non judicat de Lege, ſed de aliquo particulari negotio, quod occurrit. Nec porro per Epiikiam interpretamur videlicet Legem, quod fortè ad ſolum Legislatorem videretur pertinere; ùt itidem ſtatuit Imperator his verbis: Inter Æquitatem, juſque, interpoſitam interpretationem nobis ſolis & oportet & licet inſpicere. Quippe interpretatio locum habet in dubiis, in quibus non licet abſque determinatione

Epiikia non deſerit juſtum, nec obſtat aliis virtutibus.

Idem ibid. ad 1.

Cod. de Leg. & conſt. Prin. in Argum. Non dubium eſt.

L. de vera Relig. C. 31.

Cod. L. 1. Tit. 17. C. Inter æquitatem.

Principis à verbis Legis recedere. In manifeſtis autem non eſt opus interpretatione, ſed executione.

§. 2.

Qua ratione Epiikia ponatur pars Juſtitiæ.

Epiikia eſt pars Juſtitiæ communiter dicta. S.Th.ibid. A. 2. in C. 5. Eth. C.10. S.Th.ibid. ad 1.

106. SUbjicitur autem Epiikia Juſtitiæ, tanquam Generi; ſive ùt Philoſophus habet, eſt pars Juſtitiæ communiter dictæ, tanquam Juſtitia quædam exiſtens, correſpondétque propriè Juſtitiæ Legali, & quodammodo continetur ſub ea, & quodammodò eam excedit. Si enim Juſtitia Legalis dicatur, quæ obtemperat Legi, ſive quantùm ad verba Legis, ſive quantùm ad intentionem Legislatoris, quæ potior eſt; ſic Epiikia eſt pars potior Legalis Juſtitiæ. Si verò Juſtitia Legalis dicatur ſolùm, quæ obtemperat Legi ſecundùm verba Legis, ſic Epiikia non eſt pars Legalis Juſtitiæ, ſed pars Juſtitiæ communiter dictæ, diviſa contra Juſtitiam Legalem, ſicut excedens ipſam. Atque hæc de Virtutibus, quæ ad Juſtitiam reducuntur, dicta ſunto. Jam verò ad exponendas eas, quæ Fortitudini annexæ ſunt, progrediamur.

PHI-

PHILOSOPHIA
ORALIS.

LIBER IV.

)E *VIRTUTIBUS ANNEXIS FORTITUDINI.*

Q Uarto loco veniunt Virtutes, quæ L. 2. A. 2.
Fortitudini ſunt annexæ. Eſt au- §. 2.
tem Fortitudinis duplex actus, S. Th. 2. 2. Q.
nuper dictum eſt, ſcilicet aggredi, & 128. A. 1.
ſtinere. Igitur ad actum aggrediendi in C.
io requiruntur, quorum primum perti-
:t ad animi præparationem, ut videlicet
iquis promptum animum habeat ad ag-
rediendum. Et quantùm ad hoc pónit
'ullius Fiduciam. Secundum autem per- L. 2. Invent.
net ad operis executionem; ne videlicet
uis deficiat ab iis perficiendis, quæ cum
'iducia inchoavit; ad quod idem Roma-
ıus Orator ponit Magnificentiam. Ad
ılium verò actum Fortitudinis, qui eſt ſu-
tinere, itidem duo requiruntur; quorum
primum eſt, ne difficultate imminentium

malo-

Digitized by Google

malorum animus frangatur per triſtitiam, & decidat à ſua magnitudine. Et quantùm ad hoc ponit Philoſophus Patientiam. Aliud eſt, ut ex diuturna difficilium perpeſſione homo non ita fatigetur, ut deſiſtat, & quantum ad hoc itidem Stagyrita ponit Perſeverantiam.

L. 4. Eth. C. 2. & 3.

Hæ porro Virtutes, ſi coarctentur ad propriam materiam Fortitudinis, pericula nimirum mortis, erunt ipſius quaſi partes integrales, ſine quibus Fortitudo eſſe non poteſt. Si autem referantur ad aliquas alias materias, in quibus minus eſt difficultatis, erunt Virtutes ſuo modo diſtinctæ à Fortitudine; ei tamen adjungentur, ſicut ſecundarium principali, ùt ajunt; erúntque ejusdem partes Potentiales. Partes autem Subjectas non habet Fortitudo, ùt eſt ſpecialis Virtus, nec dividitur in Virtutes Specie differentes; quia eſt circa materiam valde ſpecialem. Sunt ergo quatuor potiſſimùm partes Fortitudinis: Fiducia, Magnificentia, Patientia, Perſeverantia; ſed Fiduciam ferè per Magnanimitatem explicant, ſub qua Fiducia involvitur: Itaque

CA-

CAPUT I.

De Magnanimitate.

Xplicandum hic venit, quid ſit Magnanimitas; Quomodo operetur Magnanimus; Et quænam ſint Vir- hujus Extrema.

ARTICULUS I.

Quid ſit Magnanimitas.

T eſſentia Magnanimitatis accuratè percipiatur, exponendum, circa id ea verſetur; Tum an propriè ſit Vir- ; Ex quibus fluet ipſa ejus Definitio; denique an ad Magnanimitatem con- ant bona fortunæ.

§. I.

Circà quid verſetur Magnanimitas.

1. MAnanimitas ergo ex ſuo nomine importat quandam extenſionem animi ad magna. Conſideratur autem habitudo Virtutis ad duo. Primò ad materiam, circa quam Virtus operatur;

Magnanimitas eſt circa honores;
S. Th. 2.2. Q. 129. A. 1. in C.

teſt, ad modum Rationis, qui eſt circa eam ponendus. Et iſta difficultas præcipuè attenditur in aliis Virtutibus Moralibus, quæ ſunt circa Paſſiones; quia Paſſiones repugnant contra Rationem; ùt habet Dionyſius.

De Divinis Nominibus C. 4.

Quæ res explicatur.

S. Th. loc. cit.

4. Circa has autem conſiderandum, quaſdam Paſſiones eſſe, quæ habent magnam vim repugnandi Rationi præcipuè ex parte Paſſionis, ac Affectus; quaſdam verò præcipuè ex parte rerum, quæ ſunt objecta Paſſionum. Paſſiones autem non habent magnam vim repugnandi Rationi, niſi ſint vehementes; eò quòd Appetitus Senſibilis, in quo eæ ſunt, naturaliter ſubdatur Rationi; & ideo Virtutes, quæ ſunt circa hujuſmodi Paſſiones, non ponuntur niſi circa id, quod eſt magnum in ipſis Paſſionibus. Sicut Fortitudo eſt circa maximos timores & Audacias; Temperantia autem circa maximas delectationum concupiſcentias; & ſimiliter Manſuetudo eſt circa maximas iras.

5. Paſſiones verò quædam habent magnam vim repugnandi Rationi ex ipſis rebus exterioribus, quæ ſunt objecta Paſſionum; ſicut Amor vel Cupiditas pecuniæ, ſive honoris. Et in his oportet eſſe Virtutem non ſolùm circa id, quod eſt maximum in eis, ſed etiam circa mediocria vel minora; quia res exteriùs exiſtentes, etiamſi ſint parvæ, Appetitum tamen multùm irritant; utpote neceſſariæ ad vitam hominis. Et ideo circa Appetitum pecu-

pecuniarum ſunt duæ Virtutes: una quidem circa mediocres, vel moderatas, ſcilicet Liberalitas; alia autem circa pecunias magnas, ſcilicet Magnificentia, ut infra explicabitur. Similiter & circa honores ſunt duæ Virtutes; una quidem circa mediocres honores, quæ nomine caret. Nominatur tamen ex ſuis Extremis, quæ ſunt græca voce Philotimia, id eſt, amor honoris; & Aphilotimia, id eſt ſine amore honoris. Laudatur enim quandoque, qui amat honorem, quandoque autem, qui non curat de honore, prout ſcilicet utrumque moderatè fieri poteſt. Circa magnos honores autem eſt Magnanimitas. Unde propria materia Magnanimitatis eſt magnus honor, & ad ea tendit Magnanimus, quæ ſunt magno honore digna. Quamquam nec in minoribus honoribus deficiat; quia qui bene magnis utitur, multò magis poteſt uti parvis. **Hos Lib. C. 2.**

§. 2.

An Magnanimitas ſit Virtus.

6. SEd videri fortaſſis poſſit Magnanimitas non eſſe Virtus. Omnis enim Virtus Moralis in Medio conſiſtit; ùt initio dictum eſt: Magnanimitas autem non conſiſtit in Medio, ſed in maximo; Magnanimus enim maximis dignum ſe æſtimat, ùt ait Philoſophus. Verùm *Magnanimitas eſt Virtus;* S. Th. Q. c. A 3. in C. L. 1. C. 5. 52 L. 4. Eth. C. 3

bet, in quantum habent rationem cujuſdam excellentiæ; non autem ſecundùm eam rationem, qua ſunt actus aliarum Virtutum. Ad defectum autem pertinet, ſi quis ita magnipendat aliqua exteriora bona, vel mala, ut pro eis à Juſtitia, vel quacunque alia Virtute recedat, & declinet. Similiter etiam ad defectum pertinet omnis occultatio Veritatis; quia videtur ex timore procedere. Quod etiam aliquis paſſim plangat, ad defectum pertinet; quia per hoc videtur animus exterioribus malis ſuccumbere. Et ideo hæc & ſimilia vitat Magnanimus ſecundùm ſpecialem rationem, ſcilicet tanquam contraria Excellentiæ vel Magnitudini.

Definitio Magnanimitatis.

9. Ex quibus patet, Magnanimitatem dici poſſe, Virtutem Moralem, quæ in mediocritate conſiſtit circa honores magnos ob ſolum honeſti motivum. Adjungitur autem Magnanimitas Fortitudini, tanquam Virtus Secundaria Primariæ; quia cum Fortitudine convenit quidem, in quantum confirmat animum circa aliquid arduum. Sed ab eadem deficit, in quantum firmat animum in eo, circa quod eſt faciliùs firmitatem ſervare; difficiliùs quippe eſt firmiter ſe habere in periculis mortis, in quibus confirmat animum Fortitudo, quàm in maximis bonis ſperandis, vel adipiſcendis, ad quæ animum firmat Magnanimitas; quia ſicut homo maximè ſuam vitam diligit, ita maximè refugit mortis pericula. Nec refert, quod habet

Quomodo Magnanimitas adjungatur Fortitudini.

S. Th. Loc. Cit. A. 5. in C.

Phi

Philoſophus, Magnanimum non eſſe amatorem periculi; cùm tamen ad Fortem pertineat, ſe objicere periculis; nam amator periculi ille dicitur, qui indifferenter ac promiſcuè ſe periculis exponit; quod videtur pertinere ad eum, qui indifferenter itidem ac promiſcuè multa quaſi magna exiſtimat, quod eſt contra rationem Magnanimi. Sed pro his, quæ verè ſunt magna, Magnanimus promptiſſimè periculis ſe exponit; quia operatur magnum in actu Fortitudinis, ſicut in actibus aliarum Virtutum. Unde ait quoque Philoſophus, Magnanimum non periclitari pro parvis, periclitari autem pro magnis. L.1.Eth. C.3. Loc. cit.

§. 3.

An ad Magnanimitatem conferant Bona Fortunæ.

10. Jam verò ad Magnanimitatem imprimis ſpectat Fiducia, cùm hæc robur quoddam Spei boni conſequendi importet; ut exponit Divus Aquinas; Magnanimitas autem potiſſimum eſt circa ſpem alicujus ardui, quemadmodum huc uſque vidimus. Fiduciam verò deſcribit Tullius eſſe, per quam magnis, & honeſtis rebus multùm ipſe animus in ſe fiduciæ cum ſpe collocavit. Et nominatur hæc ſubinde loco Magnanimitatis. Tum autem Securitas, quæ animi quie- *Ad Magnanimitatem ſpectat Fiducia & Securitas.* S.Th.2.2. Q. 129. A.6. & 7. L.2. de Inv.

quietem à timore importat, ad Fortitudinem ſpectat, & inde quoque ad Magnanimitatem.

Conferunt ad eandem plurimùm Bona Fortunæ.
S.Th. ibid. A. 8. in C, Hoc art. §. 1.

11. Sed ad eandem plurimùm juvant Bona Fortunæ. Magnanimitas enim, ùt ſuperiùs dictum eſt, ad duo reſpicit; ad honorem quidem ſicut ad materiam: & ad aliquid magnum operandum ſicut ad Finem. Ad utrumque autem iſtorum Bona Fortunæ cooperantur. Quia enim honor habentibus Virtutem non ſolùm à Sapientibus, ſed etiam à Multitudine exhibetur, quæ maximâ reputat hujusmodi exteriora bona, fit ex conſequenti, ut ab eis major honor exhibeatur his, quibus adſunt exteriora id genus Fortunæ Bona. Similiter etiam ad actus Virtutum organicè, ùt ajunt, Bona Fortunæ deſerviunt; quia per divitias, & potentias, & amicos datur nobis facultas operandi.

Quomodo hæc Bona Magnanimus aut æſtimet, aut contemnat.
Idem ibid. ad 1. 2. & 3.
Lib. de Ira.
L. 1. de Offic.

12. Itaque verum equidem eſt illud Senecæ: Virtutem ſibi eſſe ſufficientem; quia nimirum ſine his etiam exterioribus bonis eſſe poteſt. Indiget tamen eadem his exterioribus Bonis ad hoc, ut expeditiùs operetur. Ac dicitur etiam Magnanimus exteriora Bona contemnere. Unde ait Tullius; magnum animum in externarum rerum deſpicientiâ commendari; ſed ea contemnit, in quantum non reputat magna, pro quibus debeât aliquid indecorum facere; non tamen ita contemnit, ut non reputet utilia ad opus Virtutis exequendum. Denique addit equidem

dem Tullius; ad magnum animum pertinere, ea, quæ videntur acerba, ita ferre, ut nihil à ſtatu naturæ diſcedat, nihil à dignitate. Sapientis: acerba autem & infortunia opponuntur Bonis Fortunæ. Verùm neque iſta hucuſque dictis obſunt. Nam quicunque non reputat aliquid magnum, neque multùm gaudet, ſi illud obtineat, neque multùm triſtatur, ſi illud amittat. Et ideo quia Magnanimus non æſtimat exteriora, ac Fortunæ Bona, quaſi aliqua magna, inde eſt, quòd de eis nec multùm extollatur, ſi adſint, neque in eorum amiſſione multùm dejiciatur. Loc. cit.

ARTICULUS II.

Quomodo operetur Magnanimus.

13. Quoſdam verò operandi modos Magnanimi, & aliquas ejus proprietates hucuſque vidimus; ùt, eum pro magnis duntaxat ſubire pericula; non facilè plangere; & quæ ſunt id genus; quæ important excellentiam. Cætera porro hìc proſequemur. Igitur talis eſt Magnanimus, ut afficiat beneficiis alios, ipſe affici erubeſcat. Excellentis enim illud eſt, hoc ejus, qui excellitur. Eſtque ejus modi, ut plura retribuat. Ita enim fiet, ut, qui prior Magnanimo contulerit beneficium, inſuper debeat, beneficiúmque accepiſſe videatur. Meminiſſe præterea *Proprietates Magnanimi.* Ariſt. L. 4. Eth. C. 3. S. Th. L. cit. A. 3.

Principis à verbis Legis recedere. In manifeſtis autem non eſt opus interpretatione, ſed executione.

§. 2.

Qua ratione Epiikia ponatur pars Juſtitiæ.

Epiikia eſt pars Juſtitiæ communiter dicta. S.Th.ibid. A. 2. in C. 5. Eth. C. 10. S.Th.ibid. ad 1.

106. SUbjicitur autem Epiikia Juſtitiæ, tanquam Generi; ſive ùt Philoſophus habet, eſt pars Juſtitiæ communiter dictæ, tanquam Juſtitia quædam exiſtens, correſpondétque propriè Juſtitiæ Legali, & quodammodo continetur ſub ea, & quodammodò eam excedit. Si enim Juſtitia Legalis dicatur, quæ obtemperat Legi, ſive quantùm ad verba Legis, ſive quantùm ad intentionem Legislatoris, quæ potior eſt; ſic Epiikia eſt pars potior Legalis Juſtitiæ. Si verò Juſtitia Legalis dicatur ſolùm, quæ obtemperat Legi ſecundùm verba Legis, ſic Epiikia non eſt pars Legalis Juſtitiæ, ſed pars Juſtitiæ communiter dictæ, diviſa contra Juſtitiam Legalem, ſicut excedens ipſam. Atque hæc de Virtutibus, quæ ad Juſtitiam reducuntur, dicta ſunto. Jam verò ad exponendas eas, quæ Fortitudini annexæ ſunt, progrediamur.

PHI-

PHILOSOPHIA MORALIS.

LIBER IV.

DE VIRTUTIBUS ANNEXIS FORTITUDINI.

QUarto loco veniunt Virtutes, quæ L. 2. A. 2.
Fortitudini ſunt annexæ. Eſt au- §. 2.
tem Fortitudinis duplex actus, S. Th. 2. 2. Q.
ut nuper dictum eſt, ſcilicet aggredi, & 128. A. 1.
ſuſtinere. Igitur ad actum aggrediendi in C.
duo requiruntur, quorum primum pertinet ad animi præparationem, ut videlicet aliquis promptum animum habeat ad aggrediendum. Et quantùm ad hoc pónit
Tullius Fiduciam. Secundum autem pertinet ad operis executionem; ne videlicet quis deficiat ab iis perficiendis, quæ cum Fiducia inchoavit; ad quod idem Romanus Orator ponit Magnificentiam. Ad alium verò actum Fortitudinis, qui eſt ſuſtinere, itidem duo requiruntur; quorum primum eſt, ne difficultate imminentium L. 2. Invent.

malo:

L.4.Eth.C.2. & 3. malorum animus frangatur per triſtitia & decidat à ſua magnitudine. Et qu tùm ad hoc ponit Philoſophus Patienti Aliud eſt, ut ex diuturna difficilium p peſſione homo non ita fatigetur, u ſtat, & quantum ad hoc itidem St ponit Perſeverantiam.

Hæ porro Virtutes, ſi coarcte propriam materiam Fortitudinis, p nimirum mortis, erunt ipſius quaſi integrales, ſine quibus Fortitudo e poteſt. Si autem referantur ad alias materias, in quibus minus eſt tatis, erunt Virtutes ſuo modo di Fortitudine; ei tamen adjungent ſecundarium principali, ùt ajunt; que ejusdem partes Potentiales. autem Subjectas non habet Fortit lis V nec dividitur s; quia e ialem. Su partes Fortit , Patientia, er Ma ucia


Cap. I. De Magnanimitate. 285
CAPUT I.
Ac denique
ferant bon
tenſionem

quia non ſunt certa; unde monemur etiam;
Eccleſ. 27. Ante ſermonem non laudes virum. Aut:
Eccleſ. 11. Non laudes virum in ſpecie ſua. Vel etiam ſi timeri poſſit, ne humana laude ad inanem gloriam alter provocetur. Ad quod illa itidem Divinarum Litterarum verba ſunt: Ante mortem ne laudes hominem. Similiter quoque velle placere hominibus propter Charitatem nutriendam, ut in ea homo ſpiritualiter proficere poſſit, laudabile eſt. Quòd autem aliquis velit placere hominibus propter inanem gloriam, vel propter lucrum; vel etiam in malo; hoc eſſet peccatum. Atque de eo eſt illud Regii Vatis: DEUS diſſipavit oſſa eorum, qui hominibus placent.
Pſal. 52. Et Apoſtolus: Si adhuc hominibus pla-
Gal. 1. cerem, Chriſti ſervus non eſſem.

Ac quando ſit peccatum Mortale, vel quando Veniale. S. Th. ibid. A. 2. in C.

100. Quandoque verò Adulatio adverſatur Charitati, ac quandoque non adverſatur. Unde etiam ſubinde peccatum gravius eſt, ac Mortiferum, ſubinde Levius, ac quod appellamus Veniale. Igitur adverſatur Charitati ratione duplici. Uno modo ratione ipſis Materiæ; puta, cùm quispiam laudat alicujus peccatum; hoc enim opponitur Dilectioni DEI, contra cujus juſtitiam homo loquitur; & contra dilectionem proximi, quem in peccato fovet; unde eſt peccatum Lethale, ſe-
Iſa. 5. cundùm illud: Væ qui dicitis malum bonum. Multisque proficuum foret ad illam
Iſa. 3. itidem monitionem ſedulò attendiſſe animum: Popule meus, qui te Beatum dicunt,

cunt, ipſi te decipiunt, & viam greſſuum tuorum diſſipant. Alio modo ratione intentionis; puta, cùm quis alicui eum in finem adulatur, ut ei noceat, ſeu in corpore, ſeu in animo; atque hoc itidem eſt peccatum Mortiferum; déque iſto loquuntur Sacræ Litteræ: Meliora ſunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta odientis oſcula. Tertiò modo per occaſionem; ſicut cùm Laus Adulationis fit alteri occaſio peccandi, etiam præter Adulantis intentionem; & tunc attendi oportet, utrum ſit occaſio data, vel accepta, & qualis ruina ſubſequatur, quæ prævideri potuit, vel debuit; ex his enim itidem peccatum evadet vel majus vel minus. Si autem aliquis ex ſola aviditate delectandi alios, vel etiam ad evitandum aliquod malum, aut conſequendum aliquid in neceſſitate, alicui adulatus fuerit, nec eſt peccatum Mortiferum, ſed tale, quod appellamus Veniale. *Prov. 27.*

§. 3.

De Litigio.

101. Adulationi directa fronte opponitur Litigium; quod deſcribitur eſſe exceſſus in impugnandis, culpandisque communi in conſortio aliorum dictis. Ponitur autem eſſe exceſſus, quia aliter ſubinde ſentire ac opinentur *Quid ſit Litigium.*

alii, ſuáque ſenſa alienis etiam contraria moderatè tueri, non ut victor videaris, ſed ut Veritas eluceſcat, non quidem ad Litigium, ſed ad ipſam ſpectat Affabilitatem; & tædio plena ſæpiùs accideret converſatio, in qua omnibus aſſentiretur quivis, repugnaret, aut porro ad ipſam Veritatem deduceret, ùt quidem limites exigunt, nemo. Cæterùm Litigii Vitium moleſtiſſimum paſſim eſt & inviſum. Quia enim quivis ſua ſenſa plurimùm amat, velut partus animæ nobiliſſimos, cùm hæc mordaci dente lacerari videt, dolorem haud minorem ſentit, quàm Rhea illa, dum proles ſuas cerneret devorari à Saturno; ùt habent Fabulæ. Unde Diogenem ferunt interrogatum, quorumnam animalium morſus eſſet perniciosiſſimus; reſpondiſſe: inter domeſtica, Adulatoris, inter fera, Litigioſi.

Quomodo opponatur Affabilitati S. Th. 2. 2. Q. 116. A. 1. in C.

102. Cùm ergo Litigium propriè in verbis conſiſtat, quando ſcilicet unus verbis alterius contradicit; in hac contradictione duo poſſunt attendi. Quandoque enim contingit contradictio propter Perſonam dicentis, cui contradicens conſentire recuſat propter defectum amoris animos unientis. Et hoc videtur ad Diſcordiam pertinere Charitati contrariam. Quandoque autem contradictio oritur ratione Perſonæ, quam aliquis contriſtare non veretur. Et ſic fit Litigium; quòd Amicitiæ, de qua eſt ſermo, ſeu Affabilitati opponitur, ad quam pertinet convivere aliis mo-

dò

do iis delectabili. Unde ait Philoſophus, illos qui ad omnia adverſantur & contrarii ſunt, causâ ejus, quod eſt contriſtare, neque quoſcunque curantes, litigioſos vocari. L. 4. Eth. C. 6.

103. Porro Litigium per ſe, & ſecundùm ſuam ſpeciem eſt gravius Vitium quàm Adulatio; per accidens tamen ad exteriora motiva comparatum & gravius & levius Adulatione eſſe contingit. Nam de utroque hoc vitio loqui poſſumus dupliciter. Uno modo conſiderando ſpeciem utriusque peccati. Et ſecundùm hoc tantò aliquod Vitium eſt gravius, quantò magis repugnat oppoſitæ Virtuti. Virtus autem Amicitiæ potiùs tendit ad delectandum, quàm ad contriſtandum; & ideo Litigioſus, qui ſuperabundat in contriſtando, graviùs peccat, quàm Placidus vel Adulator, qui ſuperabundat in delectando. Alio modo poſſunt conſiderari ſecundùm exteriora motiva. Et ſecundùm hoc quandoque Adulatio eſt gravior: puta, quando intendit per deceptionem indebitum honorem vel Lucrum acquirere. Quandoque verò Litigium eſt gravius: puta, quando homo intendit vel Veritatem impugnare, vel loquentem adducere in contemptum.

An Litigium ſit majus peccatum an Adulatio.

S. Th. Loc. cit. A. 2. in C.

CAPUT IV.

De Epijkia, ſeu Æquitate.

Quid ſit Epiikia. S.Th. 2.2. Q. 120. A. 1. in C.

De Epiikia duntaxat dicendum, quid ea ſit; dein qua ratione ponatur pars Juſtitiæ.

§. I.

Quid ſit Epiikia.

Exponitur eſſentia Epiikiæ.

104. Epiikia tandem eſt Virtus Legum directiva, ſecundùm quod Juſtitiæ ratio & communis utilitas poſcit. Quia enim humani actus de quibus Leges dantur, in ſingularibus contingentibus conſiſtunt, quæ infinitis modis variari poſſunt, non fuit poſſibile, aliquam regulam Legis inſtitui, quæ in nullo caſu deficeret; ſed Legislatores attendunt ad id, quod in pluribus accidit, & ſecundùm hoc legem ferunt. Interim hanc in aliquibus caſibus ſervare eſt contra Æqualitatem Juſtitiæ, & contra commune bonum, quod Lex intendit. Sic Lex inſtituit, ut depoſita reddantur, quia hoc, ùt in pluribus, juſtum eſt. Contingit tamen quandoque eſſe nocivum; ut ſi aliquis repoſcat depoſitum ad Patriæ impugnationem. In his ergo & ſimili-

milibus caſibus malum eſt ſequi Legem poſitam. Bonum autem eſt prætermiſſis verbis Legis, ſequi id, quod poſcit ratio Juſtitiæ, & communis utilitas. Et ad hoc ordinatur Epiikia, quæ apud nos dicitur æquitas.

105. Nec propterea Epiikia deſerit juſtum ſimpliciter; ſed juſtum quod eſt lege determinatum. Neque opponitur Severitati, quæ ſequitur verba Legis, in quibus oportet. Sequi autem verba legis, in quibus non oportet, vitioſum eſt. Unde dicitur in Codice: Non dubium eſt in legem committere eum, qui verba Legis amplexus contra Legislatoris nititur voluntatem. Nec itidem obeſt, quod habet Auguſtinus: In iſtis temporalibus Legibus, quamquam de his homines judicent, cùm eas inſtituunt; tamen cùm fuerint inſtitutæ, & firmatæ, non Licebit Judici de ipſis judicare, ſed ſecundùm ipſas. Etenim ille de Lege judicat, qui dicit eam non eſſe bene poſitam. Qui verò dicit, verba Legis non eſſe in hoc caſu ſervanda, non judicat de Lege, ſed de aliquo particulari negotio, quod occurrit. Nec porro per Epiikiam interpretamur videlicet Legem, quod fortè ad ſolum Legislatorem videretur pertinere; ùt itidem ſtatuit Imperator his verbis: Inter Æquitatem, juſque, interpoſitam interpretationem nobis ſolis & oportet & licet inſpicere. Quippe interpretatio locum habet in dubiis, in quibus non licet abſque determinatione

Epiikia non deſerit juſtum, nec obſtat aliis virtutibus.

Idem ibid. ad 1.

Cod. de Leg. & conſt. Prin. in Argum. Non dubium eſt.

L. de vera Relig. C. 31.

Cod. L. 1. Tit. 17. C. Inter æquitatem.

Principis à verbis Legis recedere. In manifeſtis autem non eſt opus interpretatione, ſed executione.

§. 2.

Qua ratione Epiikia ponatur pars Juſtitiæ.

Epiikia eſt pars Juſtitiæ communiter dictæ. S.Th.ibid. A. 2. in C. 5. Eth. C.10. S.Th.ibid. ad 1.

106. Subjicitur autem Epiikia Juſtitiæ, tanquam Generi; ſive ùt Philoſophus habet, eſt pars Juſtitiæ communiter dictæ, tanquam Juſtitia quædam exiſtens, correſpondétque propriè Juſtitiæ Legali, & quodammodo continetur ſub ea, & quodammodò eam excedit. Si enim Juſtitia Legalis dicatur, quæ obtemperat Legi, ſive quantùm ad verba Legis, ſive quantùm ad intentionem Legislatoris, quæ potior eſt; ſic Epiikia eſt pars potior Legalis Juſtitiæ. Si verò Juſtitia Legalis dicatur ſolùm, quæ obtemperat Legi ſecundùm verba Legis, ſic Epiikia non eſt pars Legalis Juſtitiæ, ſed pars Juſtitiæ communiter dictæ, diviſa contra Juſtitiam Legalem, ſicut excedens ipſam. Atque hæc de Virtutibus, quæ ad Juſtitiam reducuntur, dicta ſunto. Jam verò ad exponendas eas, quæ Fortitudini annexæ ſunt, progrediamur.

PHI-

PHILOSOPHIA MORALIS.

LIBER IV.

DE VIRTUTIBUS ANNEXIS FORTITUDINI.

QUarto loco veniunt Virtutes, quæ Fortitudini ſunt annexæ. Eſt autem Fortitudinis duplex actus, ut nuper dictum eſt, ſcilicet aggredi, & ſuſtinere. Igitur ad actum aggrediendi duo requiruntur, quorum primum pertinet ad animi præparationem, ut videlicet aliquis promptum animum habeat ad aggrediendum. Et quantùm ad hoc pónit Tullius Fiduciam. Secundum autem pertinet ad operis executionem; ne videlicet quis deficiat ab iis perficiendis, quæ cum Fiducia inchoavit; ad quod idem Romanus Orator ponit Magnificentiam. Ad alium verò actum Fortitudinis, qui eſt ſuſtinere, itidem duo requiruntur; quorum primum eſt, ne difficultate imminentium malo-

L. 2. A. 2. §. 2. S. Th. 2. 2. Q. 128. A. 1. in C.

L. 2. Invent.

malorum animus frangatur per triſtitiam, & decidat à ſua magnitudine. Et quantùm ad hoc ponit Philoſophus Patientiam. Aliud eſt, ut ex diuturna difficilium perpeſſione homo non ita fatigetur, ut deſiſtat, & quantum ad hoc itidem Stagyrita ponit Perſeverantiam.

L.4.Eth.C.2. & 3.

Hæ porro Virtutes, ſi coarctentur ad propriam materiam Fortitudinis, pericula nimirum mortis, erunt ipſius quaſi partes integrales, ſine quibus Fortitudo eſſe non poteſt. Si autem referantur ad aliquas alias materias, in quibus minus eſt difficultatis, erunt Virtutes ſuo modo diſtinctæ à Fortitudine; ei tamen adjungentur, ſicut ſecundarium principali, ùt ajunt; eruntque ejusdem partes Potentiales. Partes autem Subjectas non habet Fortitudo, ùt eſt ſpecialis Virtus, nec dividitur in Virtutes Specie differentes; quia eſt circa materiam valde ſpecialem. Sunt ergo quatuor potiſſimùm partes Fortitudinis: Fiducia, Magnificentia, Patientia, Perſeverantia; ſed Fiduciam ferè per Magnanimitatem explicant, ſub qua Fiducia involvitur: Itaque

CA-

CAPUT I.

De Magnanimitate.

EXplicandum hìc venit, quid ſit Magnanimitas; Quomodo operetur Magnanimus; Et quænam ſint Virtutis hujus Extrema.

ARTICULUS I.

Quid ſit Magnanimitas.

UT eſſentia Magnanimitatis accuratè percipiatur, exponendum, circa quid ea verſetur; Tum an propriè ſit Virtus; Ex quibus fluet ipſa ejus Definitio; Ac denique an ad Magnanimitatem conferant bona fortunæ.

§. I.

Circa quid verſetur Magnanimitas.

1. MAgnanimitas ergo ex ſuo nomine importat quandam extenſionem animi ad magna. Conſideratur autem habitudo Virtutis ad duo. Primò ad materiam, circa quam Virtus operatur;

Magnanimitas eſt circa honores; S. Th. 2.2. Q. 129. A. 1. in C.

ratur; Tum verò ad actum proprium, qui conſiſtit in debito uſu talis materiæ. Et quia habitus Virtutis præcipuè ex actu determinatur, ex hoc maximè dicitur quiſpiam Magnanimus, quia habet animum ad aliquem magnum actum. Aliquis autem actus poteſt dici dupliciter magnus; uno modo ſecundùm proportionem; alio modo abſolutè. Magnus quidem poteſt dici actus ſecundùm proportionem etiam qui conſiſtit in uſu alicujus rei parvæ, vel mediocris; puta, ſi aliquis re illa optimè utatur. Sed ſimpliciter & abſolutè magnus actus eſt, qui conſiſtit in optimo uſu rei maximæ. Res autem, quæ in uſum hominis veniunt, ſunt res exteriores; inter quas ſimpliciter maximus eſt honor; tum quia propinquiſſimus eſt Virtuti; utpote teſtificatio quædam exiſtens de Virtute alicujus; tum quia DEO, & optimis exhibetur; tum denique, quia homines propter honorem conſequendum, & vituperium vitandum alia omnia poſtponunt. Sic autem dicitur aliquis Magnanimus ex his, quæ ſunt magna abſolutè & ſimpliciter, ſicut dicitur aliquis Fortis ex his, quæ ſunt difficilia ſimpliciter. Unde conſequitur, Magnanimitatem conſiſtere circa honores.

Qua ratione id fiat. Idem ibid. ad 3.

2. Nec obeſt Magnanimos, & quoſvis porro, qui virtutem habent, non inde laudari, quò honores cupiant, ſed inde enimverò, quò eos fugiant; illi quippe, qui ita honores contemnunt, ut pro iis adi-

adipiſcendis nihil inconveniens faciant, nec eos pluris, quàm æquum eſt, æſtiment, laude ſunt digni. Siquis autem hoc modo contemneret honores, ut non curaret ea facere, quæ ſunt digna honore, vituperium mereretur. Jam verò Magnanimitas ea ratione eſt circa honores, ut ſtudeat illa facere, quæ ſunt honore digna; non autem ita, ut magni ducat humanum honorem.

3. Neque tamen ſimpliciter circa honores eſt Magnanimitas, ſed circa magnos honores. Nam ſecundùm Philoſophum Virtus eſt perfectio quædam, & intelligitur eſſe perfectio Potentiæ, ad cujus ultimum pertinet; ùt itidem ait Stagyrita. Perfectio autem Potentiæ non attenditur in qualicunque operatione, ſed in operatione, quæ habet aliquam magnitudinem, aut difficultatem. Quælibet enim Potentia quantumcunque imperfecta, poteſt in aliquam operationem modicam & debilem. Et ideo itidem ex mente Philoſophi ad rationem Virtutis pertinet, ut ſit circa difficile & magnum bonum. Difficile autem & magnum, quæ ad idem pertinent, poſſunt attendi dupliciter. Uno modo ex parte Rationis; in quantum ſcilicet difficile eſt, Medium Rationis invenire, & in aliqua materia ſtatuere. Et iſta difficultas potiſſimùm occurrit in actu Virtutum Intellectualium, ac Juſtitiæ. Alia autem difficultas eſt ex parte materiæ, quæ de ſe repugnantiam habere poteſt,

Eſt autem Magnanimitas circa magnos honores.

Idem. Ibid. A. 2. in C.
L. 7. Phyſ. Textu. 17.
L. 1. de Cælo.

Lib. Eth. C. 3.

teſt, ad modum Rationis, qui eſt circa eam ponendus. Et iſta difficultas præcipuè attenditur in aliis Virtutibus Moralibus, quæ ſunt circa Paſſiones; quia Paſſiones repugnant contra Rationem; ùt habet Dionyſius.

De Divinis Nominibus C. 4.

Quæ res explicatur. S.Th. loc.cit.

4. Circa has autem conſiderandum, quasdam Paſſiones eſſe, quæ habent magnam vim repugnandi Rationi præcipuè ex parte Paſſionis, ac Affectus; quaſdam verò præcipuè ex parte rerum, quæ ſunt objecta Paſſionum. Paſſiones autem non habent magnam vim repugnandi Rationi, niſi ſint vehementes; eò quòd Appetitus Senſibilis, in quo eæ ſunt, naturaliter ſubdatur Rationi; & ideo Virtutes, quæ ſunt circa hujusmodi Paſſiones, non ponuntur niſi circa id, quod eſt magnum in ipſis Paſſionibus. Sicut Fortitudo eſt circa maximos timores & Audacias; Temperantia autem circa maximas delectationum concupiſcentias; & ſimiliter Manſuetudo eſt circa maximas iras.

5. Paſſiones verò quædam habent magnam vim repugnandi Rationi ex ipſis rebus exterioribus, quæ ſunt objecta Paſſionum; ſicut Amor vel Cupiditas pecuniæ, ſive honoris. Et in his oportet eſſe Virtutem non ſolùm circa id, quod eſt maximum in eis, ſed etiam circa mediocria vel minora; quia res exteriùs exiſtentes, etiamſi ſint parvæ, Appetitum tamen multùm irritant; utpote neceſſariæ ad vitam hominis. Et ideo circa Appetitum

pecu-

pecuniarum ſunt duæ Virtutes: una quidem circa mediocres, vel moderatas, ſcilicet Liberalitas; alia autem circa pecunias magnas, ſcilicet Magnificentia, ùt infra explicabitur. Similiter & circa honores ſunt duæ Virtutes; una quidem circa mediocres honores, quæ nomine caret. Nominatur tamen ex ſuis Extremis, quæ ſunt græca voce Philotimia, id eſt, amor honoris; & Aphilotimia, id eſt ſine amore honoris. Laudatur enim quandoque, qui amat honorem, quandoque autem, qui non curat de honore, prout ſcilicet utrumque moderatè fieri poteſt. Circa magnos honores autem eſt Magnanimitas. Unde propria materia Magnanimitatis eſt magnus honor, & ad ea tendit Magnanimus, quæ ſunt magno honore digna. Quamquam nec in minoribus honoribus deficiat; quia qui bene magnis utitur, multò magis poteſt uti parvis. Hos Lib. C. 2.

§. 2.

An Magnanimitas ſit Virtus.

6. SEd videri fortaſſis poſſit Magnanimitas non eſſe Virtus. Omnis enim Virtus Moralis in Medio conſiſtit; ùt initio dictum eſt: Magnanimitas autem non conſiſtit in Medio, ſed in maximo; Magnanimus enim maximis dignùm ſe æſtimat, ùt ait Philoſophus. Verùm *Magnanimitas eſt Virtus;* S. Th. Q. 1. A. 3. in C. L. 1. C. 5. 52 L. 4. Eth. C. 3

T utut

utut hæc ſe habeant, Magnanimitas verè & propriè eſt Virtus. Ad rationem enim Virtutis humanæ pertinet, ut in rebus humanis bonum Rationis ſervetur, quod eſt proprium hominis bonum. Inter cæteras autem res exteriores, honores præcipuum locum tenent; ùt paulò antè notatum eſt; unde Magnanimitas, quæ modum Rationis ponit circa magnos honores, eſt Virtus. Itaque, ſicut etiam ratiocinatur Philoſophus Magnanimus eſt quidem magnitudine extremus, in quantum ſcilicet ad maxima tendit: eò autem, quod ùt oportet, medius; quia videlicet ad ea, quæ ſunt maxima, ſecundùm Rationem tendit; atque licèt maximis dignum ſe æſtimet, ſe tamen ad majora nòn extendit, quàm dignus ſit. Pariter non obeſt actum Magnanimitatis competere duntaxat magnis, non autem cuivis, in quo aliàs Virtutes Morales ſunt; Virtutes autem Morales omnes poni inter ſe connexas. Nam connexio Virtutum non eſt intelligenda ſecundùm actus, ut ſcilicet cuilibet competat habere actus omnium Virtutum; ſed Morales porro conjunguntur in Prudentia ſecundùm habitus ſimul in anima exiſtentes vel in actu vel in propinqua diſpoſitione; ùt jam explicatum eſt; & ſic poteſt aliquis, cui non competit actus Magnanimitatis, habere habitum Magnanimitatis, per quem ſcilicet diſponitur ad talem actum ex-

5. Præced.

S. Th. ibid. ad 1.

L. 4. Eth. C. 3.

S. Th. ibid. ad 2.

L. 1. C. 4. S. 3.

exequendum, ſi ſibi competeret ſecundùm ſuum ſtatum.

7. Eſt autem Magnanimitas etiam ſpecialis Virtus. ùt enim jam ſæpe eſt indicatum, ad ſpecialem Virtutem pertinet, modum Rationis in aliquâ determinata materia ponere. Magnanimitas autem ponit modum rationis circa determinatam materiam; ſcilicet circa honores; ùt etiam paulò antè dictum eſt; honor, verò ſecundùm ſe conſideratus eſt quoddam ſpeciale bonum. Quia tamen honor eſt cujuslibet Virtutis præmium, ùt exponit itidem Magnus Aquinas, ideo Magnanimitas ex conſequenti, ùt ajunt, & ratione ſuæ materiæ reſpicit omnes Virtutes.

Eàque Specialis. S. Th. Q. cit. A. 4. in C.

§. Præced.

2. 2. Q. 103. A. 1. ad 2.

8. Ac etiam dicit Philoſophus, Magnanimi eſſe, non fugere commonentem; neque facere injuſta; promptum eſſe ad benefaciendum; miniſtrare promptè; eſſe veridicum; non facilè plangere, quæ omnia ad virtutes alias ſpectare videntur; ùt ad Prudentiam, ad Juſtitiam, ad Charitatem, ad Liberalitatem, ad Veritatem. Nec tamen exinde Magnanimitas deſinit eſſe ipſa Virtus Specialis. Nimirum quia Magnanimitas tendit ad magna, conſequens eſt, ut ad ea præcipuè tendat, quæ important aliquam excellentiam, & illa fugiat, quæ pertinent ad defectum. Pertinet autem ad quandam excellentiam, ut aliquis benefaciat, & munificum ſe exhibeat. Et ideo ad iſta promptum ſe exhi-

Licèt non rarò actus aliarum Virtutum exerceat, Idem ibid. ad 2.

L. 4. Eth. C. 3

 bet,

bet, in quantum habent rationem cujuſdam excellentiæ; non autem ſecundùm eam rationem, qua ſunt actus aliarum Virtutum. Ad defectum autem pertinet, ſi quis ita magnipendat aliqua exteriora bona, vel mala, ut pro eis à Juſtitia, vel quacunque alia Virtute recedat, & declinet. Similiter etiam ad defectum pertinet omnis occultatio Veritatis; quia videtur ex timore procedere. Quod etiam aliquis paſſim plangat, ad defectum pertinet; quia per hoc videtur animus exterioribus malis ſuccumbere. Et ideo hæc & ſimilia vitat Magnanimus ſecundùm ſpecialem rationem, ſcilicet tanquam contraria Excellentiæ vel Magnitudini.

Definitio Magnanimitatis.

9. Ex quibus patet, Magnanimitatem dici poſſe, Virtutem Moralem, quæ in mediocritate conſiſtit circa honores magnos ob ſolum honeſti motivum. Adjungitur autem Magnanimitas Fortitudini, tanquam Virtus Secundaria Primariæ; quia cum Fortitudine convenit quidem, in quantum confirmat animum circa aliquid arduum. Sed ab eadem deficit, in quantum firmat animum in eo, circa quod eſt faciliùs firmitatem ſervare; difficiliùs quippe eſt firmiter ſe habere in periculis mortis, in quibus confirmat animum Fortitudo, quàm in maximis bonis ſperandis, vel adipiſcendis, ad quæ animum firmat Magnanimitas; quia ſicut homo maximè ſuam vitam diligit, ita maximè refugit mortis pericula. Nec refert, quod habet

Quomodo Magnanimitas adjungatur Fortitudini.

S. Th. Loc. Cit. A. 5. in C.

Phi-

Philoſophus, Magnanimum non eſſe amatorem periculi; cùm tamen ad Fortem pertineat, ſe objicere periculis; nam amator periculi ille dicitur, qui indifferenter ac promiſcuè ſe periculis exponit; quod videtur pertinere ad eum, qui indifferenter itidem ac promiſcuè multa quaſi magna exiſtimat, quod eſt contra rationem Magnanimi. Sed pro his, quæ verè ſunt magna, Magnanimus promptiſſimè periculis ſe exponit; quia operatur magnum in actu Fortitudinis, ſicut in actibus aliarum Virtutum. Unde ait quoque Philoſophus, Magnanimum non periclitari pro parvis, periclitari autem pro magnis.

L. 1. Eth. C. 3.

Loc. cit.

§. 3.

An ad Magnanimitatem conferant Bona Fortunæ.

10. JAm verò ad Magnanimitatem imprimis ſpectat Fiducia, cùm hæc robur quoddam Spei boni conſequendi importet; ut exponit Divus Aquinas; Magnanimitas autem potiſſimùm eſt circa ſpem alicujus ardui, quemadmodum huc uſque vidimus. Fiduciam verò deſcribit Tullius eſſe, per quam magnis, & honeſtis rebus multùm ipſe animus in ſe fiduciæ cum ſpe collocavit. Et nominatur hæc ſubinde loco Magnanimitatis. Tum autem Securitas, quæ animi

Ad Magnanimitatem ſpectat Fiducia & Securitas.

S. Th. 2. 2. Q. 129. A. 6. & 7.

L. 2. de Inv.

quietem à timore importat, ad Fortitudinem ſpectat, & inde quoque ad Magnanimitatem.

Conferunt ad eandem plurimùm Bona Fortunæ. S.Th. ibid. A. 8. in C, Hoc art. §. 1.

11. Sed ad eandem plurimùm juvant Bona Fortunæ. Magnanimitas enim, ùt ſuperiùs dictum eſt, ad duo reſpicit: ad honorem quidem ſicut ad materiam: & ad aliquid magnum operandum ſicut ad Finem. Ad utrumque autem iſtorum Bonâ Fortunæ cooperantur. Quia enim honor habentibus Virtutem non ſolùm à Sapientibus, ſed etiam à Multitudine exhibetur, quæ maximâ reputat hujusmodi exteriora bona, fit ex conſequenti, ut ab eis major honor exhibeatur his, quibus adſunt exteriora id genus Fortunæ Bona. Similiter etiam ad actus Virtutum organicè, ùt ajunt, Bona Fortunæ deſerviunt; quia per divitias, & potentias, & amicos datur nobis facultas operandi.

Quomodo hæc Bona Magnanimus aut æſtimet, aut contemnat. Idem ibid. ad 1. 2. & 3. Lib. de Ira. L. 1. de Offic.

12. Itaque verum equidem eſt illud Senecæ: Virtutem ſibi eſſe ſufficientem; quia nimirum ſine his etiam exterioribus bonis eſſe poteſt. Indiget tamen eadem his exterioribus Bonis ad hoc, ut expeditiùs operetur. Ac dicitur etiam Magnanimus exteriora Bona contemnere. Unde ait Tullius; magnum animum in externarum rerum deſpicientiâ commendari; ſed ea contemnit, in quantum non reputat magna, pro quibus debeât aliquid indecorum facere; non tamen ita contemnit, ut non reputet utilia ad opus Virtutis exequendum. Denique addit equidem

dem Tullius; ad magnum animum pertinere, ea, quæ videntur acerba; ita ferre, ut nihil à ſtatu naturæ diſcedat, nihil à dignitate Sapientis: acerba autem & infortunia opponuntur Bonis Fortunæ. Verùm neque iſta hucuſque dictis obſunt. Nam quicunque non reputat aliquid magnum, neque multùm gaudet, ſi illud obtineat, neque multùm triſtatur, ſi illud amittat. Et ideo quia Magnanimus non æſtimat exteriora, ac Fortunæ Bona, quaſi aliqua magna, inde eſt, quòd de eis nec multùm extollatur, ſi adſint, neque in eorum amiſſione multùm dejiciatur. Loc. cit.

ARTICULUS II.

Quomodo operetur Magnanimus.

13. Quoſdam verò operandi modos Magnanimi, & aliquas ejus proprietates hucuſque vidimus; ùt, eum pro magnis duntaxat ſubire pericula; non facilè plangere; & quæ ſunt id genus; quæ important excellentiam. Cætera porro hìc proſequemur. Igitur talis eſt Magnanimus, ut afficiat beneficiis alios, ipſe affici erubeſcat. Excellentis enim illud eſt, hoc ejus, qui excellitur. Eſtque ejus modi, ut plura retribuat. Ita enim fiet, ut, qui prior Magnanimo contulerit beneficium, inſuper debeat, beneficiúmque accepiſſe videatur. Meminiſſe præterea *Proprietates Magnanimi.* Ariſt. L. 4. Eth. C. 3. S. Th. L. cit. A. 3.

uberiùs eorum videtur Magnanimus, quibus bene fecerit; quàm eorum, à quibus beneficia acceperit; quippe cùm is, qui acceperit, minor ſit eo, qui beneficium contulerit, ipſe autem velit eſſe ſuperior. Maximè autem non delectatur beneficia recipere, quin ipſe majora referat, quod quidem pertinet ad perfectionem Gratitudinis, in cujus actu velit ſuperexcellere ſicut in actibus aliarum Virtutum. Unde collata beneficia jucundiùs, accepta minùs jucundè conſuevit audire; quamquam & in his retribuendis ſit ſuperabundans; ùt mox eſt commemoratum. Mósque etiam ejus eſt, à nemine quidquam, aut vix tandem petere, ſed, ùt dictum eſt, promptè aliis miniſtrare.

14. Deinde præſtare ſe magnum apud eos, qui in dignitate ſunt, præclaráque fortunâ utuntur; apud mediocris ſortis homines autem mediocrem; eò quòd illos ſuperare difficile, atque egregium, hos autem facilè. Et inter illos gloriari eſt à generoſo animo minimè alienum, inter humiles verò invidioſum, quemadmodum inter imbecillos viribus non contendere. Neque ad honoratas res accedere, aut ubi alii principatum obtinent. Cunctari quoque & quietem agere, niſi ubi magnus aliquis honor, magnúmque opus eſt, quia parva non moratur; unde paucas res agendas, ſed magnas eas ac celebres aggreditur.

15. Neceſſe etiam eſt, ut apertè tam odium,

odium, quàm amorem præſeferat. Latere enim velle timentis eſt; majorémque curám veritatis, quàm opinionis habeat, dicátque,& agat omnia apertè; niſi fortè loquatur ironicè, aut per diſſimulationem, ùt ad vulgus hominum, aut ad multos, quos putat indignos, quibus animi ſui ſenſus aperiat. Nec tamen utitur Ironiâ, ſecundùm quod hæc opponitur Veritati, ut ſcilicet dicat de ſe aliqua vilia, vel neget aliqua magna, quæ ſunt; ſed quia non totam ſuam magnitudinem monſtrat. Neque eſt admirator; nihil enim magnum ipſi eſt. Neque injuriarum memor; quippe cùm Magnanimi non ſit meminiſſe, & præſertim malorum; ſed ea potiùs deſpicere. Nec multùm loquitur de hominibus; cùm enim non multùm curet, utrùm tum ipſe, tum alii laudentur, vel vituperentur, neque loquitur de ſeipſo, ut laudetur, neque de aliis, ut vituperentur. Idcirco nec laudator eſt, nec vituperator, ne inimicorum quidem; niſi fortè malè loquatur de inimicis ad auferendam à ſe contumeliam ab illis illatam.

16. Non conqueritur Magnanimus de malis, quæ accidunt neceſſariò, ac ſorte inevitabili; neque de parvis, neque eſt facilis ad petendum; ita enim ſe gerere ejus hominis eſt, qui res humanas habet in magno pretio, habet autem Magnanimus in parvo. Ejusmodi præterea eſt, ut honeſta potiùs & infructuoſa, quàm fructuoſa, & utilia acquirat; & poſſideat; eſt enim

ejus, qui ex ſe ſufficiat; præponítque honeſta utilibus tanquam majora; ac porro utilia quæruntur ad ſubveniendum alicui defectui; defectus autem Magnanimitati repugnat. Magnanimi quoque proprium id eſt, ut vivere ad alterius arbitrium non poſſit, niſi ad amici, ſibíque porro benevoli, ùt ejus, qui DEI loco præeſt; eſt enim iſtud ſervile, nec fieri ſolet ſine aſſentatione, à qua ille longiſſimè abeſt. Quin etiam denique motus ipſe Magnanimi eſſe tardus videtur, & vox gravis & locutio ſtabilis. Nam neque qui circa pauca ſtudet, feſtinare amat, neque qui nihil magnum exiſtimat, contentioſus eſt aut vehemens. Acuta autem vox, & celeritas ex his efficitur. Ac talis quidem Magnanimus eſt.

ARTICULUS III.

De Extremis Magnanimitatis.

MAgnanimitati autem quatuor Vitia opponuntur; videlicet tria per Exceſſum, Præſumptio, Ambitio, Inanis gloria; Unum per Defectum, nimirum Puſillanimitas.

§. I.

§. I.

De Præſumptione.

17. PRæſumptio igitur, ſeu potiùs Præfidentia eſt vitioſus quidam Magnanimitatis exceſſus, quo quiſpiam nimiùm ſibi fidens, ea, quæ ſunt ſuis viribus majora, atque ſuperiora, aggreditur. Enimverò cùm ea, quæ ſunt ſecundùm naturam, ſint ordinata Ratione Divina, quam humana Ratio debet imitari; quidquid à Ratione humana fit, quod eſt contra ordinem communiter in naturalibus rebus inventum, eſt vitioſum & peccatum. Hoc autem communiter in omnibus rebus naturalibus invenitur, quòd quælibet actio commenſuretur virtuti agentis; nec aliquod agens naturale nititur ad agendum id, quod excedit ſuam facultatem. Et ideò vitioſum eſt, & velut contra ordinem naturalem, ſi quis aſſumat ad agendum ea, quæ præferuntur ſuæ Virtuti; quod pertinet ad rationem Præſumptionis, ſicut & ipſum nomen manifeſtat.

Quid ſit Præſumptio. S.Th.2.2.Q.130.A.1.in C.

18. Vires autem alicujus hìc intellige eas, quas vel in ſeipſo, vel in alio paratas habet. Quod enim per alios poſſumus, aliqua ratione per nos poſſumus, ùt habet Philoſophus. Conſiſtunt autem vel in facultate naturali, vel in Virtute aliqua infuſa, aut acquiſita, vel in arte quapiam, vel

Quænam cenſendæ ſint vires cujusque. Leſſ. de Virt. Card. L.3. C.2.Dubit.3. Lib.3.Eth.C.3.

vel in gratiâ gratis datâ, vel in alio ejusmodi. Unde licèt ex ſenſu Apoſtoli non ſimus ſufficientes aliquid cogitare à nobis quaſi ex nobis, quia tamen cogitare & facere bonum poſſumus cum auxilio divino, iſtud non excedit prorſus noſtram facultatem. Nec proin Præſumptio eſt, ſiquis ad aliquod opus Virtutis agendum intendat; eſſet autem, ſi tenderet abſque Fiducia Divini auxilii. Pariter immortalia & Divina maximè videntur eſſe ſupra hominem; ait tamen Philoſophus, oportere non ſecundùm ſuadentes humana ſapere hominem, neque mortalia mortalem: ſed in quantum contingit, immortalem facere. Ejusque itidem ſententia eſt; hominem debere ſe trahere ad Divina, quantùm poteſt. Nimirum licèt Divina & immortalia ſecundum ordinem naturæ ſint ſupra hominem, homini tamen ineſt quædam potentia naturalis, ſcilicet Intellectus, per quem conjungi poteſt immortalibus & Divinis. Et ſecundùm hoc Philoſophus dicit, oportere hominem ſe trahere ad immortalia, & Divina; non quidem, ut ea operetur, quæ decet DEUM facere, ſed ut ei uniatur per intellectum & Voluntatem.

2. Corinth. 3. — S. Th. Loc. cit. ad 3. — L. 10. Eth. C. 7. — L. 1. Metaph. C. 2. — S. Th. Loc. cit. ad 2.

Quomodo Præſumptio opponatur Magnanimitati.

19. Opponitur verò Præfidentia Magnanimitati per Exceſſum. ut enim ſuperiùs dictum eſt; Magnanimitas conſiſtit in Medio: non quidem ſecundùm quantitatem ejus, in quod tendit; quia tendit in maximum: ſed conſtituitur in Medio ſecun-

S. Th. Loc. cit. A. 2. in C.

ſecundùm proportionem ad propriam facultatem. Non enim in majora tendit, quàm ſibi conveniant. Qui ſibi præſidit autem, quantum ad id, in quod tendit, non excedit Magnanimum, ſed multum quandoque ab eo deficit. Excedit autem ſecundùm proportionem ſuæ facultatis; quam Magnanimus non tranſcendit. Et hoc modo Præſumptio opponitur Magnanimitati per Exceſſum. Cæterùm quam hic dicimus Præſumptionem, alia eſt ab ea, quæ peccat in Spiritum Sanctum, ſeu qua quis Divinam Juſtitiam contemnit ex inordinatâ fiduciâ Divinæ Miſericordiæ; quæ quidem, cùm per eam contemnatur aliquid Divinum, opponitur Charitati, vel potiùs Dono Timoris, cujus eſt Deum revereri. Quamqùam in quantum talis contemptus excedit proportionem propriæ facultatis, poteſt itidem opponi Magnanimitati.

Hoc Cap. 1. §. 2.

S. Th. ibid. ad 1.

§. 2.

De Ambitione.

20. JAm verò Ambitionem deſcribere res eſſe vitioſum pariter quemdam Magnanimitatis Exceſſum, quo quiſpiam honorem non debitum, aut debitum quidem, ſed vel ardentiùs, vel ad alium finem, quàm oporteat, concupiſcit. Ut enim nuper dictum eſt, honor importat reverentiam alicui exhibitam in teſtimonium

Quid ſit Ambitio.

S. Th. 2. 2. Q. 131. A. 1. in C.

L. 3. C. 2. A. 2. Sect. 2. §. 1.

nium

nium ejus excellentiæ. Circa excellentiam autem hominis duo ſunt attendenda. Primò quidem quòd illud, ſecundùm quod homo excellit, non habeat homo à ſeipſo, ſed eſt quaſi quiddam Divinum in eo. Et ideo ex hoc non debetur ſibi præcipuè honor, ſed DEO. Secundò conſiderandum eſt, quòd illud, in quo homo excellit, detur homini à DEO, ut ex eo aliis proſit. Unde in tantum debet homini placere teſtimonium ſuæ excellentiæ, quod ab aliis exhibetur, in quantum ex eo paratur ſibi via ad hoc, ut aliis proſit. Tripliciter autem appetitum honoris contingit eſſe inordinatum. Uno modo ſiquis appetit teſtimonium de excellentia, quam non habet; quod eſt appetere honorem ſupra ſuam proportionem. Alio modo, ſi honorem ſibi cupit non referendo in DEUM. Tertiò, ſi ejus appetitus in ipſo honore quieſcit, nec honor referatur ad utilitatem aliorum. Atque id genus inordinatum honoris appetitum vel ſimul vel ſingillatim importat Ambitio.

Oſtenditur, qua ratione ſit Vitium; S. Th. Loc. cit. ad 2. L. 1. Eth. C. 12. Loc. cit.

21. Nec verò dicas, quemlibet abſque Vitio poſſe illud appetere, quod ſibi debetur pro præmio: honorem autem eſſe præmium Virtutis, ùt habet Philoſophus; unde non videri Ambitionem eſſe inter Vitia referendam. Nam, ùt reponit Divus Aquinas, honor non eſt præmium Virtutis quoad eum, qui Virtutem habet, ut ſcilicet hic pro præmio honorem expetere debeat; nam pro præmio

expetit

expetit Beatitudinem, quæ eſt finis Virtutis. Unde illi, qui ſolùm propter honorem, vel bona faciunt, vel mala vitant, non agunt ex Virtute, & ait Philoſophus, non eſſe verè Fortes, qui propter honorem fortia faciunt. Dicitur autem honor eſſe præmium Virtutis ex parte aliorum, qui non habent aliquid majus, quod habenti Virtutem retribuant, quàm honorem, qui ex hoc ipſo magnitudinem habet, quòd perhibeat teſtimonium Virtutis. Unde itidem patet, illum non eſſe ſufficiens præmium; ùt pariter ait Stagyrita. L. 3. Eth. C. 3. L. 4. Eth. C. 3.

22. Itaque adverſatur Ambitio Magnanimitati per Exceſſum ſicut inordinatum ordinato; importat enim Ambitio appetitum inordinatum honoris; Magnanimitas autem eſt circa honores; & eis utitur, ſecundùm quod oportet. Nec refert etiam Præſumptionem opponi per Exceſſum Magnanimitati; nam Magnanimitas ad duo reſpicit; unum quidem ſicut ad finem intentum; magnum videlicet aliquod opus, quod Magnanimus attentat ſecundùm ſuam facultatem. Et quantum ad hoc, opponitur Magnanimitati per Exceſſum Præſumtio; hæc enim attentat magnum aliquod opus ſupra ſuam facultatem. Ad aliud autem reſpicit Magnanimitas ſicut ad materiam, qua debitè utitur, ſcilicet ad honorem. Et quantum ad hoc, opponitur Magnanimitati per exceſum Ambitio. Non autem eſt inconveniens *Magnanimitati oppoſitum.* S. Th. ibid. A. 2. in C. Idem ibid. ad 1.

niens ſecundùm diverſa eſſe plures Exceſſus unius Medii.

§. 3.

De Inani Gloria.

Quid ſit Gloria.
S. Th. 2. 2. Q. 132. A. 1. in C.
Super Joan. Tract. 82.
In Catilin.

23. IMo & Inanis Gloria, ſeu, ùt deſcribunt. Vanæ Gloriæ cupiditas, opponitur Magnanimitati per Exceſſum. Quam in rem advertendum, per Gloriam ſignificari quandam Claritatem; unde glorificari idem eſt ac clarificari, ùt Auguſtinus dicit: Claritas autem & decor quandam habent manifeſtationem. Et ideo nomen Gloriæ propriè importat manifeſtationem alicujus de hoc, quod apud homines decorum videtur, ſive illud ſit bonum corporale aliquod, ſive ſpirituale. Quia verò illud, quod ſimpliciter clarum eſt, à multis conſpici poteſt, & à remotis; ideò propriè per nomen Gloriæ deſignatur, quod bonum alicujus deveniat in multorum notitiam, & approbationem; ſecundùm quod dicit Saluſtius; Gloriari ad unum non eſt. Largiùs tamen accepto Gloriæ nomine, non ſolùm conſiſtit hæc in Multitudinis cognitione, ſed etiam paucorum, vel unius, aut ſui ſolius; dum ſcilicet aliquis proprium bonum ſuum conſiderat ùt dignum laude.

Cujuſnam Gloriæ appetitus

24. Quod autem aliquis bonum ſuum cognoſcat, & approbet, non eſt peccatum. Dici-

Dicitur enim in Sacris Paginis: Nos autem non ſpiritum hujus mundi accepimus, ſed ſpiritum, qui ex DEO eſt, ut ſciamus, quæ à DEO donata ſunt nobis. Similiter etiam non eſt peccatum, quòd aliquis velit bona opera ſua ab aliis approbari. Dicitur enim itidem in Sacris Literis: Luceat lux veſtra coram hominibus. Et ideo appetitus Gloriæ de ſe non nominat aliquid vitioſum.

ſit licitus. S. Th. loc. cit. 1. Cor. 2. Matth. 5.

25. Sed appetitus Inanis vel Vanæ Gloriæ vitium importat. Nam quodlibet vanum appetere, vitioſum eſt, ſecundùm illud: Ut quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? Poteſt autem Gloria dici vana tripliciter. Uno modo ex parte rei, de qua quis Gloriam quærit; puta, cùm quis quærit Gloriam de eo, quod non eſt; vel de eo, quod non eſt Gloriâ dignum; ſicut de aliqua re fragili, & caduca. Alio modo ex parte ejus, à quo quis Gloriam quærit, puta, hominis, cujus judicium non eſt certum. Tertio modo ex parte ipſius, qui Gloriam appetit, qui videlicet appetitum Gloriæ ſuæ non refert in debitum finem; puta, ad honorem DEI, vel proximi ſalutem.

Et cujusnam ſit illicitus. S. Th. loc. cit. Pſal. 4.

26. Adverſatur autem Inanis Gloria Magnanimitati; quia, ut habet Divus Aquinas, Gloria eſt quidam effectus honoris & laudis. Ex hoc enim, quòd aliquis laudatur, vel quæcunque reverentia ei exhibetur, redditur clarus in notitia aliorum. Et quia Magnanimitas eſt circa

Quomodo Inanis Gloria opponatur Magnanimitati. S. Th. ibid. A. 2. in C. 2. 2. Q. 103. A. 1. ad 3.

Hoc Cap. A. 1, §. 2. honorem; ut definivimus, conſequens eſt etiam, ut ſit circa Gloriam, ut ſcilicet, ſicut aliquis moderatè utitur honore, ita etiam moderatè utatur Gloria. Unde inordinatus appetitus Gloriæ directè opponitur Magnanimitati. Quam in rem L. 1. de Offic. Tullius: Cavenda eſt, inquit, Gloriæ cupiditas; eripit enim animi libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet eſſe S. Th. Loc. cit. ad 2. contentio. Inanis Gloriæ Cupidus autem ſecundùm rei veritatem deficit à Magnanimo; quia gloriatur in his, quæ Magnanimus parva æſtimat. Sed ejus æſtimationem conſiderando, opponitur Magnanimo per Exceſſum; quia Gloriam, quam appetit, reputat aliquid magnum, & ad eam tendit ſupra ſuam dignitatem. Atque ex hoc dicitur Inanis Gloria Magnanimitati oppoſita per Exceſſum.

Quandonā Inanis Gloria ſit Peccatum Mortale, & quandonam Veniale. S. Th. Q. cit. A. 4. in C.

27. Subinde verò Inanis Gloria majus Peccatum eſt, ac Lethiferum, ſubinde autem minus, unúmque ex his, quæ Venialia appellamus. Videlicet Lethiferum Peccatum dicimus, quod Charitati repugnat. Inanis autem Gloria ſecundùm ſe, ſpectata non videtur repugnare Charitati, quantum ad dilectionem Proximi. Quantum autem ad dilectionem DEI, poteſt ei repugnare dupliciter. Uno modo ratione materiæ, de qua quis gloriatur, puta, cùm quis gloriatur de aliquo falſo; quod contrarium eſt reverentiæ DEO debitæ; ſecundùm illud: Elevatum eſt cor tuum, & Ezech. 28. dixiſti: DEus ego ſum. Ac etiam illud: 1. Corinth. 4. Quid

Quid habes, quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris, quaſi non acceperis? vel etiam, cùm quis bonum temporale, de quo gloriatur, præfert DEO, quod Divinæ itidem Literæ prohibent. Non glorietur Sapiens in Sapientia ſua: nec Fortis in Fortitudine ſua, nec Dives in Divitiis ſuis. Sed in hoc glorietur, qui gloriatur, ſcire & nôſſe me. Aut denique cùm quis præfert teſtimonium hominum teſtimonio DEI; ùt illi, de quibus loquitur Divus Joannes; qui dilexerunt magìs Gloriam hominum, quàm DEI. Alio modo ex parte gloriantis, qui intentionem ſuam refert ad Gloriam tanquam ad ultimum finem, ad quem ſcilicet ordinat etiam Virtutis opera, & pro quo conſequendo non prætermittit facere etiam ea, quæ ſunt contra Deum. Atque iſtis modis accepta Inanis Gloria Peccatum Lethiferum eſt. Unde Auguſtinus ait, hoc vitium, amorem ſcilicet humanæ laudis tam inimicum eſſe piæ Fidei, ſi major in corde ſit cupiditas Gloriæ, quàm DEI timor, vel amor, ut diceret Servator: Quomodo poteſtis credere, Gloriam ab invicem expectantes, & Gloriam, quæ à ſolo DEO eſt, non quærentes? Si autem amor humanæ Gloriæ, quamvìs ſit inanis, non tamen repugnet Charitati, neque quantùm ad id, de quo eſt Gloria, neque quantùm ad intentionem gloriam quærentis, non eſt Peccatum Mortiferum ſed Veniale. Ex quo ait Chryſoſtomus: Cùm Vitia

Hierem. 9.

Joan. 12.

L. 5. de Civit. Dei C. 14.

Joan. 5.

Homil. 13. in Matth.

Vitia cætera locum habeant in Servis Diaboli, Inanis Gloria locum etiam habet in Servis Chriſti. In quibus tamen videlicet eſſe nequit Peccatum Lethale.

Eſt Vitium Capitale. 28. Nec modò Vitium ponunt Inanem Gloriam, verùm etiam unum ex illis eam ſtatuunt, quæ vulgò Capitalia dicimus, ac cæterorum principia. Quamquam de vitiis Capitalibus dupliciter loquantur. Quidam enim ſtatuunt Superbiam unum de Vitiis Capitalibus; & hi inter ea non numerant Inanem Gloriam. Gregorius autem Superbiam, de qua inferius erit diſputatio, ponit Reginam Vitiorum; Inanem autem Gloriam, quæ immediatè ab ipſa oritur, ponit Vitium Capitale. Nec illud quidem immeritò. Superbia enim, ùt itidem infra explicabitur, importat inordinatum appetitum excellentiæ. Ex omni autem bono, quod quis appetit, quandam perfectionem, & excellentiam conſequitur. Et ideo fines omnium Vitiorum ordinantur in finem Superbiæ. Et propter hoc videtur ea influxum quendam Generalem habere ad omnia vitia, ac eorum quædam eſſe cauſa; unde computari non debeat inter ſpecialia vitiorum principia, quæ ſunt vitia Capitalia. Inter bona autem, per quæ excellentiam homo conſequitur; præcipuè ad hoc operari videtur Gloria, in quantum importat manifeſtationem bonitatis alicujus. Nam bonum naturaliter amatur & honoratur ab omnibus. Et ideo ſicut per Gloriam,

S. Th. Q. cit. A. 4. in C.

L. 31. Mor. C. 31. L. 5. C.

Loc. cit.

riam, quæ eſt apud DEUM, conſequitur homo excellentiam in rebus Divinis, ita etiam per Gloriam hominum conſequitur homo excellentiam in rebus humanis. Unde propter propinquitatem ad excellentiam, quam homines maximè deſiderant, conſequens eſt, Gloriam multùm apparere appetendam. Et quia ex ejus inordinato appetitu multa Vitia oriuntur, ideo Inanis Gloria eſt Vitium, ùt diximus Capitale.

29. Ex ea autem oriri ſolent Inobedientia, Jactantia, Hypocriſis, Contentio, Pertinacia, Diſcordia, & Novitatum præſumptio. Nam ea Vitia, quæ nata ſunt ordinari ad Finem alicujus Vitii Capitalis, dicuntur ex eo oriri; ùt itidem habet Divus Thomas. Finis autem Inanis Gloriæ eſt manifeſtatio propriæ excellentiæ; ùt patet ex huc uſque dictis. Ad hunc verò Finem poteſt homo tendere dupliciter. Uno modo directè, ſive per verba, & ſic eſt Jactantia; ſive per facta; & ſic ſi ſint vera afferentia aliquam admirationem, eſt Præſumptio novitatum, quas homines ſolent magis admirari; ſi autem falſa ſint, eſt Hypocriſis. Alio modo nititur aliquis manifeſtare ſuam excellentiam indirectè, oſtendendo, ſe non eſſe alio minorem. Et hoc quadrupliciter. Primò quidem, quantùm ad Intellectum; & ſic eſt Pertinacia, per quam homo nimis innititur ſuæ ſententiæ, nolens credere ſententiæ meliori. Secundò, quantùm ad

Quænam Vitia ex ea oriantur.

S. Th. Q. cit. A. 5. in C.

2. 2. Q. 32. A. 5.

Voluntatem; & ſic eſt Diſcordia, dum non vult à propria Voluntate diſcedere, ut aliis concordet. Tertiò, quantùm ad locutionem; & ſic eſt Contentio, cùm aliquis verbis clamosè contra alium litigat. Quartò, quantùm ad factum; & ſic eſt Inobedientia, dum ſcilicet aliquis non vult exequi Superioris præceptum.

§ 4.

De Puſillanimitate.

Quid ſit Puſillanimitas. S. Th. 2. 2 Q. 133., A. 1. in C.

30. DEnique Magnanimitati opponitur Puſillanimitas; ac directa quidem fronte, quippe per defectum. Eſt autem Puſillanimitas Vitium, quo quis ea non attentat, quæ ſuæ naturali Virtuti ſunt coæquata. Enimvero omne illud, quod contrarium ponitur naturali inclinationi, eſt peccatum; quia adverſatur Legi naturæ. Ineſt autem unicuique rei naturalis inclinatio ad exequendam actionem coæqualem ſuæ Potentiæ; ut patet in omnibus rebus naturalibus, tum animatis, tum inanimatis. Sicut autem per Præſumptionem aliquis excedit proportionem ſuæ Potentiæ, dum nititur ad majora, quàm poſſit; ita etiam qui puſillo eſt animo, deficit à proportione ſuæ Potentiæ, dum recuſat in id tendere, quod eſt ſuæ Potentiæ coaptatum; & ideo ſicut Præſumptio eſt Peccatum, ita & Puſilla-

ſillanimitas. Unde Servus, qui acceptam pecuniam Domini ſui fodit in terram, nec eſt operatus ex ea propter quendam Puſillanimitatis timorem, punitur à Domino; ùt habetur à Servatoris ore. Et monitum Pauli eſt: Patres nolite ad indignationem provocare filios veſtros, ut non puſillo animo fiant. Matth. 25. Coloſ. 3.

31. Vitioſum itaque eſt puſillo eſſe animo. Nec afferri in contrarium poteſt authoritas Philoſophi; malum non eſſe pronuntiantis, qui puſillo eſt animo; cùm tamen ex omni Vitio aliquis efficiatur malus, ſicut ex omni Virtute quis efficitur bonus. Nam Philoſophus illos nominat malos, qui Proximis inferunt nocumenta. Et ſecundùm hoc, qui puſillo eſt animo, dicitur non eſſe malus; quia nulli infert nocumentum, niſi fortaſſis per accidens, in quantùm ſcilicet deficit ab operationibus, quibus poſſet alios juvare. Pariter nihil evinces in oppoſitum, ſi ita inferes: Initium omnis Peccati eſt Superbia, ùt habent Sacræ Paginæ: ſed Puſillanimitas non procedit ex Superbia; quia Superbus extollit ſe ſupra id, quod eſt; qui autem puſillo eſt animo, ſubtrahit ſe ab his, quibus dignus eſt: ergo Puſillanimitas non eſt Peccatum. Nihil, inquam, his evinces; nam reponit Divus Thomas: etiam Puſillanimitatem aliquo modo ex Superbia poſſe oriri, dum ſcilicet aliquis nimiùm proprio ſenſu innititur, quo reputat ſe inſufficientem ad ea, reſpectu quorum ſuf-

Oſtenditur eſſe Vitium S. Th. Loc. cit. ad 1. L. 4. Eth. C. 5.

Eccl. 10.

Loc. cit. ad 3.

ficientiam habet. Unde in Sacris itidem Litteris dicitur: Sapientior ſibi piger videtur ſeptem viris loquentibus ſententias. Nihil enim prohibet, eundem quantùm ad aliqua ſe dejicere, & quantùm ad alia ſe in ſublime extollere. Unde Gregorius de Moyſe ait: Superbus exiſteret, ſi Auctoris imperio obedire recuſaret.

Prov. 26.

In Paſtorali Parte 1. C. 7.

Et quomodo opponatur Magnanimitati.

S. Th. Q. cit. A. 2. in C.

32. Denique oppoſitionem Puſillanimitatis ad Magnanimitatem quod attinet; advertendum, Puſillanimitatem tripliciter poſſe conſiderari. Uno modo ſecundùm ſeipſam. Et ſic manifeſtum eſt, eam ſecundùm propriam rationem opponi Magnanimitati; à qua differt ſecundùm differentiam magnitudinis & parvitatis circa idem. Nam ſicut Magnanimus ex animi magnitudine tendit ad magna; ita qui puſillo animo eſt ex animi parvitate ſe retrahit à magnis. Alio modo conſiderari poteſt ſecundùm ſuam cauſam, quæ ex parte Intellectûs eſt ignorantia propriæ conditionis; ex parte autem Appetitûs eſt timor deficiendi in his, quæ falsè exiſtimat excedere ſuam facultatem. Tertio modo poteſt conſiderari quantùm ad effectum, qui eſt retrahere ſe à magnis, quibus eſt dignus. Sed quia oppoſitio Vitii ad Virtutem attenditur magis ſecundùm propriam ſpeciem, quàm ſecundùm effectum, ùt pariter docet Divus Aquinas, ideo Puſillanimitas directè opponitur Magnanimitati.

2. 2. Q. 127. A. 2. ad 2.

CAPUT II.

De Magnificentia.

QUæ de Magnificentia dici oportet, ferè ad tres hos Locos reducuntur; Quid videlicet ea ſit; Circa quæ verſetur Magnificus; Ac denique quænam ſint Virtutis hujus Extrema.

ARTICULUS I.

Quid ſit Magnificentia.

33. MAgnificentiæ Definitio hæc affertur à Tullio, Magnificentia eſt rerum magnarum & excelſarum cum animi quadam ampla & ſplendida propoſitione cogitatio, atque adminiſtratio. Alii ita deſcribunt, Magnificentia Virtus Moralis eſt, quæ verſatur circa mediocritatem magnorum ſumptuum ob Finem honeſtum. Itaque ad Magnificentiam pertinet facere aliquid magnum, ſicut ex ipſo nomine apparet. Facere autem dupliciter accipi poteſt; uno modo propriè; alio modo communiter. Propriè facere dicitur, operari aliquid in exteriori materia; ut facere domum, vel aliquid ejusmodi; quemadmodum jam

Quid ſit Magnificentia.

S.Th. 2.2. Q. 124. A. 1.

L. 2. de Invent.

U 5 nuper

Lib. 2. C. 1. §. 1. nuper eſt indicatum. Communiter autem dicitur facere pro quacunque actione, ſive tranſeat in exteriorem materiam, ſicut urere, & ſecare, ſive maneat in ipſo agente, ſicut intelligere, & velle; quòd poſtremum cæteroquin Philoſophi vocant agere; Loc. cit. ùt itidem eſt notatum. Jam verò ſi Magnificentia accipiatur prout importat facere ſenſu proprio aliquid magnum; ſic eſt Virtus ſpecialis; opus enim, quod ea ratione fit, producitur ab Arte; in cujus quidem uſu poteſt attendi una ſpecialis ratio bonitatis, quòd ipſum opus factum per Artem ſit magnum; ſcilicet in quantitate, vel dignitate; quod facit Magnificentia. Si verò nomen Magnificentiæ accipiatur ab eo, quod eſt facere magnum, ſecundùm quod facere communiter ſumitur; ſic Magnificentia non eſt ſpecialis Virtus. Tali enim ratione facere magnum, poteſt convenire cuilibet Virtuti, ſi ſit magna; ſicut qui habet magnam Virtutem Temperantiæ, facit magnum Temperantiæ opus.

Quomodo differat à Magnanimitate. 34. Delicatior fortaſſis diſtinctio ſpeciatim Magnanimitatem inter ac Magnificentiam poſſet accidere. Ac ad Magnanimitatem quidem pertinet non S. Th. Loc. cit. ad 2. ſolùm tendere in magnum, ſed etiam in omnibus Virtutibus magnum operari, vel faciendo, vel qualitercunque agendo; ùt L. 4. Eth. C. 2. etiam ait Stagyrita, ita tamen, ut Magnanimitas circa hoc reſpiciat ſolùm rationem magni; cùm aliæ Virtutes, quæ, ſi ſint

ſi ſint perfectæ, magnum operantur; non præcipuè dirigant ſuam intentionem ad magnum, ſed ad id, quod eſt proprium unicuique Virtuti; magnitudo autem conſequitur ex quantitate Virtutis. At verò ad Magnificentiam pertinet quoque non ſolùm facere magnum, prout facere ſumitur propriè. Sed etiam ad magnum faciendum tendere animo, ùt exprimitur in Definitione Tullii; ubi cogitatio, quam dicit, refertur ad intentionem, adminiſtratio autem ad exteriorem executionem. Unde in eo ferè conſiſtet Magnificentiæ à Magnanimitate diſtinctio, quòd Magnanimitas quidem intendat magnum opus in omni materia, aut certè, ùt Cajetanus habet, in actione Virtutis; unde ipſam dicunt Virtutum omnium ornamentum; quippe quæ earum actiones illuſtriores facit; Magnificentia autem intendat magnum in aliquo opere, ùt ajunt, factibili. Artic.2.

35. Virtutem autem eſſe Magnificentiam, nemo inficias iverit. Virtus enim, ùt philoſophatur Stagyrita, dicitur per comparationem ad ultimum, in quod Potentia poteſt. Non quidem ad ultimum ex parte Defectûs, ſed ex parte Exceſsûs, cujus ratio conſiſtit in magnitudine. Et ideo operari aliquid magnum, ex quo ſumitur nomen Magnificentiæ, propriè pertinet ad rationem Virtutis. Ac porro humana Virtus eſt participatio quædam Virtutis Divinæ: ſed Magnificentia pertinet

Oſtenditur Magnificentiam eſſe Virtutem. S.Th. Q. cit. A.1. in C. L.1. de Cælo Textu 116.

Pſ. 67.
S. Th. ibid. ad 2.

tinet ad Virtutem Divinam, ſecundùm illud: Magnificentia ejus, & Virtus ejus in nubibus: Ergo & Magnificentia eſt Virtus. Nec afferri in contrarium poteſt, non videri Magnificentiam conſiſtere in Medio; cùm tamen Virtutem omnem moralem in Medio oporteat eſſe ſitam. Nam Magnificentia conſiſtit quidem in Extremo, conſiderata quantitate ejus, quod facit: ſed tamen in Medio conſiſtit conſiderata regula Rationis, à qua non deficit, nec eam excedit; ut etiam de Magnanimitate eſt explicatum. Pariter verſatur quidem Magnificentia etiam circa ea, quæ fiunt, quemadmodum Ars, nec tamen Ars ipſa dici poteſt; ſed ſententia Philoſophi eſt: Oportet Artis eſſe quandam Virtutem, ſcilicet Moralem, per quam nimirum Appetitus inclinetur ad rectè utendum ratione Artis. Et hoc pertinet ad Magnificentiam; unde iſta non eſt Ars, ſed Virtus.

Capite priore A. 1. § 2.
S.Th.ibid. ad 4.
L.6. Eth.C. 5.

Ea reducitur ad Fortitudinem ſicut Virtus ſecundaria ad principalem.
S.Th. Q. cit. A. 4. in C.

36. Porro Magnificentia, ùt eſt ſpecialis Virtus, reducitur ad Fortitudinem, non quidem ùt pars ejusdem ſubjecta; cùm non conveniat cum ea in materia; ſed ùt Virtus ſecundaria ad primariam. Etenim Magnificentia convenit cum Fortitudine in hoc, quod ſicut Fortitudo tendit in aliquod arduum, ita etiam & Magnificentia. Unde etiam videtur eſſe in Appetitu, ùt dicimus, Iraſcibili. Sed Magnificentia deficit à Fortitudine in hoc, quòd illud arduum, in quod tendit Fortitudo, habeat

habeat difficultatem propter periculum, quod imminet Perſonæ; arduum autem, in quod tendit Magnificentia, habet difficultatem propter diſpendium rerum, quod eſt multò minùs, quàm periculum Perſonæ.

ARTICULUS II.

Circa quæ verſetur Magnificus.

SErmo hic eſſe poteſt, vel de ſumptibus, circa quos eſt Magnificus, vel de operibus, quæ idem ponit. Ut autem clariùs hæc pateant, exponendum quoque, qualis ſit Magnificus, circa modum expendendi.

§. I.

Circa quos ſumptus verſetur Magnificus.

37. ERgo ad Magnificentiam, ut vidimus, pertinet intendere ad aliquod magnum opus faciendum. Ad hoc autem ut magnum opus convenienter fiat, neceſſe eſt, ſumptus, qui proportionem habeant, adhiberi; non enim poſſunt magna opera fieri, niſi magnis expenſis. Unde ad Magnificentiam pertinet magnos ſumptus, facere ad hoc, ut opus magnum con-

Magnificentia eſt circa magnos ſumptus.

S. Th. Q. cit. A. 3. in C.

convenienter fiat. Sumptus autem eſt quædam pecuniæ emiſſio, à qua poteſt aliquis prohiberi per ſuperfluum amorem pecuniæ. Et ideo materia Magnificentiæ poſſunt dici & ipſi ſumptus, quibus utitur Magnificus ad opus magnum faciendum, & ipſa pecunia, qua utitur ad ſumptus magnos faciendos: & amor pecuniæ, quem moderatur Magnificus, ne ſumptus magni impediantur.

Ejus differentia à Liberalitate.

S.Th.loc. cit. ad 3. & 4.
L.3.c.3.A.4. §. 1.

38. Neque inferas, circa ſumptus poſitam jam fuiſſe Liberalitatem; non videri autem circa eandem materiam eſſe duas Virtutes. Nam Virtutes illæ, quæ ſunt circa res exteriores, habent aliam difficultatem ex ipſo genere rei, circa quam eſt Virtus, & aliam ex magnitudine ipſius rei. Et ideo oportet circa pecuniam & uſum ipſius, eſſe duas Virtutes, ſcilicet Liberalitatem, quæ reſpicit communiter uſum pecuniæ; & Magnificentiam, quæ reſpicit magnum in pecuniæ uſu. Itaque uſus pecuniæ aliter pertinet ad Liberalem, aliter ad Magnificum; ad Liberalem enim pertinet ſecundùm quod procedit ex ordinato affectu circa pecunias. Et ideo omnis uſus debitus pecuniæ, cujus impedimentum tollit moderatio amoris pecuniæ, pertinet ad Liberalitatem. Sed uſus pecuniæ pertinet ad Magnificum in ordine ad aliquod magnum opus faciendum. Quamquam ex his elucet ſententia Philoſophi, qua pronuntiat omnem Magnificum eſſe Liberalem.

L.4.Eth. C.2.

§. 2.

§. 2.

Qualis ſit Magnificus circa modum expendendi.

39. PLeniſſimè rem hanc exponit Stagyrita, dum ſex proprietates Magnifici affert circa modum expendendi. Itaque ejus ſententiâ primò Magnificus in faciendis ſumptibus ſimilis videtur ſcienti; quippe qui, & quod decet, contemplari, & magnos ſumptus conſonè facere poſſit. Habitus enim operationibus definitur, & iis, quorum habitus eſt; Magnifici verò ſumptus & magni ſunt & decentes. Talia igitur erunt etiam opera. Ita enim fiet, ut ſumptus & magnus, & operi decorus evadat, ùt & opus ſumptu, & ſumptum opere dignum eſſe oportet, vel etiam ſumptum excedere. *Sex proprietates Magnifici.* Ariſt. L.4. Eth. C.2.

40. Tum verò hujuſmodi ſumptus faciet Magnificus honeſtatis cauſâ. Commune enim hoc eſt Virtutibus, quæ omnes operantur gratiâ honeſti. Tertiò jucundè etiam & largè; illud quidem, quia omnis, qui habet habitum, operatur ſecundùm talem habitum cum delectatione; proinde etiam Magnificus; iſtud verò, quia nimis exacta ſumptuum expenſarúmque ratio, eſt parvifici, ùt loquuntur. Rurſum conſiderabit magis, quomodo pulcherrimum, ac decentiſſimum opus efficiatur, quàm quanti conſtet, quomodóque fieri mi-

minimo pretio poſſit. Quintò neceſſe eſt, ut Magnificus ſit etiam Liberalis. Ratio eſt, quia ad Liberalitatem ſpectat facere ſumptus, quos oportet, & prout oportet: ſed Magnificus facit ſumptus, quos oportet, & prout oportet: Ergo Magnificus eſt Liberalis. At quia Magnificentia eſt quædam magnitudo Liberalitatis, ideo Magnificus ſupra purè Liberalem intendit facere ſumptus magnos in opera magna.

41. Sextò denique Magnificus æquali ſumptu facit opus magnificentius: Quod ut explicet Stagyrita, ponit, non eandem eſſe Virtutem ſeu perfectionem Poſſeſſionis, & Operis. Videlicet propria Virtus Poſſeſſionis eſt, ut ſit digna maximo pretio; unde quia aurum eſt dignum maximo pretio, ideo Poſſeſſio auri cenſetur optima. Propria autem Virtus ac porro perfectio Operis eſt, ut ſit pulchrum, ac admirandum. Magnificus igitur per ſumptus, quos facit, curat, ut opus non ſolùm ſit dignum magno pretio, ſed etiam ut ſit pulchrum, ac tale, quod mereatur admirationem, nam hæc ſolùm opera dicuntur Magnifica.

§. 3.

Circa quæ opera verſetur Magnificus.

Opera publica, circa

42. Jam verò, ut his ferè verbis ex Stagyrita diſſerit Maurus, Magni-

Magnificus primò & præcipuè facit ſumptus circa honorabiliſſima: & quia honorabiliſſima ſunt, quæ ſpectant ad cultum Deorum, & Heroum, & ad publicam Munificentiam, ideo præcipuè circa hæc expendit. Ad cultum porro Deorum ſpectant ædificationes templorum, donaria templis oblata, ſolennia ſacrificia, & alia hujusmodi. Ad publicam Magnificentiam ſpectat, ut quis ſplendidiſſimè ſe gerat adminiſtrando præfecturas vel ludorum edendorum, vel navium exſtruendarum, vel exhibendi publici epuli. Circa omnia hæc igitur Magnificus magnos faciet ſumptus. *quæ verſatur Magnificus.* Maurus ex Ariſt. L. 4. Eth. C. 3.

43. In his autem ſumptibus faciendis ſemper curabit, ut deceant non ſolùm opera, ſed etiam facientem talia opera, & facultates, quas habet; & quia non decet, ut pauper faciat magnos ſumptus, ideo pauper hoc ſenſu non poteſt eſſe magnificus; & ſi conetur magnificè ſe gerere, erit fatuus; quia conabitur facere ſumptus, quos non oportet, & ſupra dignitatem, ac facultates; cùm à virtute Magnificentiæ non poſſint procedere niſi operationes rectæ. Quæ quidem intelligenda ſunt de exteriori actu Magnificentiæ, ad quem requiruntur bona fortunæ ſicut quædam inſtrumenta, ſecundùm quod proin pauper non poteſt actum Magnificentiæ exercère in his, quæ ſunt magna ſimpliciter, ſed fortè in his, quæ ſunt magna per comparationem ad aliquod opus, quod etſi in ſe ſit *An pauper poſſit eſſe Magnificus.* S.Th. 2. 2. Q. 134. A. 3. ad 4.

parvum, tamen poteſt Magnificè fieri ſecundùm proportionem illius generis. Nam parvum & magnum dicuntur relativè, ùt itidem Philoſophus habet. Cæterùm præcipuus Virtutis actus eſt electio, quam Virtus habere poteſt abſque exteriori fortuna. Et ſic etiam pauper poteſt eſſe Magnificus.

In Prædicamento ad aliquid.

45. Loquendo igitur de exteriori Magnificentiæ actu, decent tales ſumptus ſolos divites, Nobiles, atque Illuſtres; divites quidem, ſive acceperint divitias à Majoribus, ſive ipſi per ſe divitias comparaverint, ſive ad eas pervenerint hæreditate, vel alia ſimili ratione. Nobiles autem etiam, & Illuſtres, & in Magiſtratibus conſtitutos; hos enim, cùm habeant quandam dignitatem, & amplitudinem, decet, ut ſe Magnificè gerant, ac faciant magnos ſumptus circa honorificentiſſima.

Opera privata circa quæ verſatur Magnificus.

46. Sed ex privatis etiam quædam ad Magnificum ſpectant, facitque is circa illa magnos ſumptus. Primò quidem ea, quæ ſemel tantùm fieri conſueverunt, ùt ſunt nuptiæ, & ſiquid ponatur ejuſmodi. Tum ſi cui rei vel tota civitas ſtudet, vel qui in dignitate ſunt conſtituti; quæ etiam ad hoſpitum, ſuſceptiones, & dimiſſiones attinent, ad munera item & remunerationes. Non enim Magnificus in ſuum, ſed in publicum decus ſumptuoſus eſt. Magnifici etiam eſt, ita ædes exſtruere, ut divitiis conveniant; quippe cùm etiam

hæc

hæc ornamentum quoddam ſit. Et in ea opera ſumptus magis facere, quæ ſunt magis diuturna; pulcherrima enim hæc ſunt, & in ſingulis decorum ſervare; nam non eadem Diis, & hominibus, aut ad templum, & ſepulchrum ornandum ſunt accomodata.

47. Magnificus igitur in unoquoque genere faciet ſumptus magnos; ſed decentes. Tunc autem erit magnificentiſſimus, cùm faciet ſumptus magnos in magnis & honorabiliſſimis. Magnifici igitur eſt, in quolibet madnificè ſe gerere; ideòque omne opus Magnifici tale eſt in ſuo genere, ut in eo difficilè poſſit ſuperari, cùm ſe habeat pro dignitate.

ARTICULUS III.

De Extremis Magnificentiæ.

48. EXtremum Magnificentiæ aliud eſt per exceſſum, aliud per defectum; iſtud Parvificentiam nominaverunt, illud Conſumptionem, ſeu nimiam Profuſionem. Parvificentia igitur, ùt loquuntur, Vitium eſt, quo quis pro ratione, & dignitate operis, nimis parcè ſumptum facit. Ex hoc proin dicitur aliquis Parvificus, quòd intendat ad aliquid parvum faciendum. Cùm verò parvum & magnum dicantur relativè, ùt vidimus

Unum extremum Magnificentiæ eſt Parvificentia.

S.Th.2.2. Q. 135. A. 1. in C.

§. Super. ex Philoſopho: quando dicitur parvificus intendere aliquid parvum facere, intelligendum eſt in comparatione ad genus operis, quod facit.

49. In quo quidem parvum & magnum poteſt attendi dupliciter. Primò, ex parte operis, quod venit faciendum; alio modo ex parte ſumptûs. Magnificus ergo præcipuè intendit magnitudinem operis; ſecundariò autem magnitudinem ſumptûs, quam non vitat, ut faciat magnum opus. Parvificus è converſo præcipuè quidem intendit parvitatem ſumptûs, ex conſequenti autem intendit parvitatem operis, quam ſcilicet non recuſat, dummodo parvum ſumptum faciat. Unde patet, Parvificum deficere à proportione, quæ debet eſſe ſecundùm rationem inter ſumptus & opus. De hoc Stagyrita: Parvificus, inquit, in omnibus deficiet.
L. 4. Eth. C. 2. Nam etſi magnos ſumptus fecerit, in parvo deficiendo poſtea honeſtatem perdet: & quodcunque fecerit, cunctando faciet, ſpectandóque id, ut quàm minimum expendat: conquerētúrque inſuper, ac majora, quàm decet, ſe facere omnia exiſtimabit. Et iſte quidem deficit.

Alterum autem Conſumptio, ſeu nimia Profuſio. S. Th. Q. cit. A. 2. in C.

50. Sed qui excedit, Conſumptione, nimiáque Profuſione peccat, ùt dictum eſt; & in parvas res multa impendit, ſplendorémque abſonè affectat; non honeſtatis, ſed oſtendendarum divitiarum causâ, ut inde in admirationem ſui homines rapiat. Ac univerſim in iis facit ſum-

ſumptus magnos, in quibus deberet facere parvos; in iis verò facit parvos, in quibus deberet facere magnos, ac proin facit in nullo decentes. Sicut autem contingit ſumptum eſſe parvum per comparationem ad opus, ita etiam contingit, ſumptum eſſe magnum in comparatione ad opus, ut ſcilicet excedat proportionem, quæ eſſe debet ſumptûs ad regulam Rationis; ac proin hinc fit nimia Profuſio, cùm quis plus expendit, quàm per operis oporteret proportionem. Hoc vitium Græcis à furnô Banauſia dicitur; quia videlicet ad modum ignis, qui eſt in furno, omnia conſumit, unde Latini vocant etiam Conſumptionem.

CAPUT III.

De Patientia.

EXponenda primùm hìc eſt Patientiæ eſſentia; tum dicendum, an patientia poſſit haberi ſine gratia; ac poſtremò virtutis hujus extrema ſunt explicanda.

ARTICULUS I.
De eſſentia Patientiæ.

DIcendum hìc primò eſt; quid ſit Patien-

tientia; dein, an ſit pars Fortitudinis, aut idem cum Longanimitate.

§. I.

Quid ſit Patientia.

Quid ſit Patientia. S.Th.2.2.Q. 136. A. 1. in C. Cicero L. 2. de Invent.

51. PAtientia igitur, ùt Tullius habet, eſt honeſtatis ac utilitatis causâ voluntaria ac diuturna rerum arduarum & difficilium perpeſſio. Virtutes enim morales, ùt ſæpe dictum eſt, ordinantur ad bonum, in quantum conſervant bonum Rationis contra impetus Paſſionum. Inter alias autem Paſſiones Triſtitia efficax eſt ad impediendum bonum Rationis, ſecundùm illud ex Divinis Paginis: Sæculi Triſtitia mortem operatur. Et: multos occidit Triſtitia, & non eſt utilitas in illa. Unde neceſſe eſt, habere aliquam virtutem, per quam bonum Rationis conſervetur contra triſtitiam, ne ſcilicet Ratio ſuccumbat triſtitiæ. Hoc autem facit Patientia. Ex quo Auguſtinus dicit: Patientiam hominis eſſe, qua mala æquo animo tolleramus, ac videlicet ſine perturbatione Triſtitiæ, ne animo iniquo bona deſeramus, per quæ ad meliora perveniamus.

2. Corinth. 7. Eccle. 30. L. 2. de Patient. C. 2.

In malis hominibus, etiamſi dura ferant, Pa-

52. Oppones fortaſſis: nulla Virtus poteſt in malis inveniri; quia Virtus eſt, quæ facit bonum habentem: ſed Patientia quandoque in malis hominibus invenitur, ſicut

ſicut patet in Avaris, qui multa mala patienter tollerant, ut pecunias congregent, ſecundùm illud: Cunctis diebus vitæ ſuæ comedit in tenebris, & in curis multis, & in ærumna, atque triſtitia: ergo Patientia non eſt virtus. Repono autem, ſicut Auguſtinus loquitur, Patientes propriè dici, qui malunt mala non committendo ferre, quam non ferendo committere. In illis autem, qui mala ſuſtinent, ut mala faciant, nec mirandam, nec laudandam eſſe Patientiam, quæ nulla eſt, ſed mirandam duritiam, negandam Patientiam.

tientia non eſt.
S. Th. loc. cit. ad 2.
Eccle. 2.
L. 2. de Patient. C. 2.

§. 2.

An Patientia ſit pars Fortitudinis.

53. EST autem Patientia pars Fortitudinis quaſi potentialis, ùt loquimur, & quæ ei annectatur tanquam ſecundaria primariæ. Nam ad Fortitudinem quidem pertinet non qualiacunque ſuſtinere, ſed illa, quæ ſunt in ſuſtinendo ſummè difficilia, ſcilicet pericula mortis; ad Patientiam autem pertinet ſuſtinere qualiacunque mala. Nec inferas; Fortitudinem eſſe circa timores & audacias, ùt ſupra eſt expoſitum, ac proin in vi iraſcendi; Patientiam autem videri eſſe circa triſtitias, ac proin in vi concupiſcendi; unde poni eam debere partem, non Forti-

Patientia eſt pars Fortitudinis.
S. Th. Q. cit. A. 4. in C.
L. 2. C. 3. A. 2. §. 1.

tudinis, ſed potiùs Temperantiæ, quæ itidem vim concupiſcendi incolit.

Licèt Fortitudo ſit in iraſcibili, Patientia autem in concupiſcibili.
S. Th. Loc. cit. ad 2.

54. Nec inquam iſtud inferas; nam actus Fortitudinis non ſolùm conſiſtit in hoc, quòd aliquis in bono perſiſtat contra timores futurorum periculorum, ſed etiam, ut non deficiat propter præſentium triſtitiam, ſive dolorem; & ex hac parte habet Patientia affinitatem cùm Fortitudine. Quamquàm tamen Fortitudo eſt præcipuè contra timores, ad quorum rationem pertinet fugere, quod vitat Fortitudo. Patientia verò præcipuè eſt circa triſtitias. Nam Patiens dicitur aliquis non ex hoc, quòd non fugit, ſed ex hoc, quòd laudabiliter ſe habet in patiendo, quæ in præſenti nocent, ut ſcilicet non inordinatè ex eis triſtetur. Et ideo equidem Fortitudo eſt propriè in vi iraſcendi, Patientia autem in vi concupiſcendi; hoc tamen non impedit, quin Patientia ſit pars Fortitudinis; quia adjunctio virtutis ad virtutem non attenditur, ſecundùm ſubjectum, ſed ſecundùm materiam, vel formam.

Cur Patientia non ſit pars Temperantiæ.
Idem ibid.

55. Sic etiam non ponitur Patientia pars Temperantiæ, quamvis utraque ſit in vi concupiſcendi; quia Temperantia eſt ſolùm circa triſtitias, quæ opponuntur delectationibus tactûs, puta, quæ ſunt ex abſtinentia ciborum, vel venereorum: ſed Patientia præcipuè eſt circa triſtitias, quæ ab aliis inferuntur, quo ſenſu eſt illud Gregorii: ad Patientiam pertinet aliena mala æquanimiter perpeti. Et iterum ad

Homil. 35. in Evang.

Tem-

Temperantiam pertinet refrænare hujus modi triſtitias, ſicut & delectationes contrarias; ad Patientiam autem pertinet, ut propter hujuſmodi triſtitias, quantæcunque ſint, homo non recedat à bono Virtutis.

§. 3.

An Patientia ſit idem cum Longanimitate.

56. Quæſierit autem quiſpiam, utrùm Patientia idem ſit ac Longanimitas, ùt appellant. Hanc igitur in rem ſic habet Divus Aquinas ſicut Magnanimitas dicitur, per quam habet aliquis animum tendendi in magna, ita Longanimitas dicitur, per quam aliquis habet animum tendendi in aliquid, quod in longinquum diſtat; & ideo ſicut Magnanimitas magis reſpicit ſpeciem tendentem in bonum, quàm audaciam, vel timorem, ſive triſtitiam, quæ reſpiciunt malum, ita etiam Longanimitàs. Unde Longanimitas majorem convenientiam videtur habere cum Magnanimitate, quàm cum Patientia.

Quamvis Longanimitas multum conveniat cum Magnanimitate; S.Th. Q. cit. A.5. in C.

57. Poteſt tamen convenire cum Patientia duplici ratione. Primò quidem quia Patientia, ſicut & Fortitudo, ſuſtinet aliqua mala propter aliquod bonum; quod ſi ex propinquo exſpectetur, faciliùs eſt ſuſtinere; ſi autem in longinquum differatur illud bonum; mala autem oporteat in

Cum ea tamen etiam convenientiam habet Patientia S. Th. ibid.

in præſenti ſuſtinere, difficilius eſt. Secundò, quia hoc ipſum, quod eſt differri bonum ſperatum, natum eſt cauſare triſtitiam, ſecundùm illud: Spes, quæ differtur, affligit animam. Unde & in ſuſtinendo hujuſmodi afflictiōnem poteſt eſſe Patientia, ſicut & in ſuſtinendo alias triſtitias. Quatenus ergo ſub eadem ratione mali contriſtantis poteſt comprehendi & dilatio boni ſperati, quæ pertinet ad Longanimitatem; & labor, quem homo ſuſtinet in continuata executione boni operis, quod pertinet ad Conſtantiam: tam Longanimitas, quàm Conſtantia ſub Patientia comprehenduntur. Unde, cùm Tullius, ùt vidimus, definit Patientiam eſſe utilitatis ac honeſtatis cauſâ voluntariam ac diuturnam perpeſſionem rerum arduarum ac difficilium; quod dicit arduarum, pertinet ad Conſtantiam in bono. Quod dicit difficilium, pertinet ad gravitatem mali, quam propriè reſpicit Patientia. Quòd verò addit; diuturnam, pertinet ad Longanimitatem, ſecundùm quod hæc convenit cum Patientia.

Prov. 13.

Hoc. art. §. 1.

ARTICULUS II.

An Patientia haberi poſſit ſine gratia.

Patientia vera & infuſa non

§8. CÆterùm Patientia, quemadmodum de Virtutibus Morali-

alibus univerſim dictum initio eſt, duplex ponitur; alia nimirum infuſa, alia acquiſita. Patientiam ergo infuſam, & quæ videlicet ad ſuperna exporrigat ſeſe, impoſſibile eſt haberi ſine gratia. Ut enim Auguſtinus dicit, vis deſideriorum facit tolerantiam laborum & dolorum, & nemo niſi pro eo, quod delectat, ſponte ſuſcipit ferre, quod cruciat. Et hujus ratio eſt, quia triſtitiam & dolorem ſecundùm ſe abhorret animus. Unde nunquam eligeret eam pati propter ſe, ſed ſolùm propter finem: ac proin oportet illud bonum, propter quod aliquis vult pati mala, appeti magis & amari, quàm illud bonum, cujus privatio ingerit dolorem, quem patienter toleramus. Quòd autem aliquis præferat bonum gratiæ omnibus naturalidus bonis, ex quorum amiſſione poteſt dolor concitari, pertinet ad Charitatem, quæ DEUM diligit ſuper omnia. Unde manifeſtum eſt, Patientiam, prout ad ſuperna tendit, ac perfecta porro Virtus eſt, à Charitate afferri. Ex quo eſt illud: Charitas patiens eſt. At manifeſtum quoque eſt; Charitatem non poſſe haberi niſi per gratiam; ùt hoc ſuo effato indicat Paulus: Charitas DEI diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis; unde patet, nec Patientiam hanc poſſe haberi ſine auxilio gratiæ.

poteſt haberi ſine gratia gratum faciente; S.Th.Q. cit. A. 3. in C. L. de Patient. C. 4. 1. Cor. 13. Rom. 5.

59. Sed Patientia illa, quam acquiſitam dicimus, & quæ non niſi ad inferiora

Quamvis ſine tali gratia poſ-

ſit haberi Patientia acquiſita. S. Th. ibid. ad 2.

ra hæc extenditur, haberi ſaltem in multis, vel ad tempus haud ita longum, poteſt ſine auxilio gratiæ gratum facientis, & videlicet per vires naturæ conceſſas, cum ordinario DEI auxilio; quia bonum politicæ Virtutis coæquatum eſt naturæ humanæ, nec eam ſuperat. Unde leguntur quidam Gentilium multa mala toleráſſe, ne Patriam proderent, aut aliquid aliud inhoneſtum committerent; ac etiam multi ob ſalutem corporis gravia quædam & amara patiuntur; quod in ordine hoc inferiori eſt eſſe patientem.

ARTICULUS III.

De Extremis Patientiæ.

Extrema Patientiæ ſunt Inſenſibilitas; Leſſ. de Virt. Card. L. 3. C. 2. Dubit. 5.

60. EXtrema Patientiæ, ſeu porro vitia huic virtuti oppoſita aſſignat Leſſius iſta duo: Inſenſibilitatem, ùt vocat, ac Impatientiam. Inſenſibilitas ponitur per defectum, cùm quis nullis malis, neque propriis neque alienis tangitur; quod quidem laudabile non eſt, nec naturæ humanæ conſentaneum; cùm potiùs ſignum ſit brutæ ſtoliditatis, vel inhumanæ duritiei; nec congruit amicitiæ, aut vitæ politicæ. Cæterùm Inſenſibilitas hæc ab ea differt, quam nuper diximus Temperantiæ oppoſitam, ac etiam ſtuporem appellari, quippe ea, de qua agimus, defectus eſt circa ſenſum dolorum,

L. 2. C. 4. A. 4. §. 1.

rium, altera circa ſenſum voluptatum.

61. Impatientia verò ponitur per exceſſum; cùm videlicet quis nimiùm dolet, aut etiam ex dolore à recto diſcedit. Quicunque enim ob dolorem vel mærorem, ut illum vitet, pellat, aut ſoletur, animóque ſuo ſic affecto indulgeat, aliquid mali facit, impatiens eſt; quippe qui juſtum dolendi modum exuperat, quem Patientia præſcribit. Impatiens etiam dici ſolet, qui Ira vel indignatione excedit, præſertim ſi hunc motum animi ſui foris oſtendat; nam Ira etiam triſtitiam & afflictionem includit. Viciſſim autem qui non facilè iraſcitur, Patiens nuncupatur. Quamquàm hic potiùs Manſuetus, alter Iracundus ſit appellandus, ùt intrà explicabitur.

Et Impatientia. Leſſ. ibidem.

L. 5.

CAPUT IV.

De Perſeverantia.

DIcendum hic rurſum, quid ſit Perſeverantia; tum ejus extrema ſunt exponenda.

ARTICULUS I.

Quid ſit Perſeverantia.

UT plenè explicetur, quid ſit Perſeverantia, primùm ejus definitio

ſit haberi Patientia acquiſita. S. Th. ibid. ad 2.

ra hæc extenditur, haberi ſaltem in multis, vel ad tempus haud ita longum, poteſt ſine auxilio gratiæ gratum facientis, & videlicet per vires naturæ conceſſas, cum ordinario DEI auxilio; quia bonum politicæ Virtutis coæquatum eſt naturæ humanæ, nec eam ſuperat. Unde leguntur quidam Gentilium multa mala toleráſſe, ne Patriam proderent, aut aliquid aliud inhoneſtum committerent; ac etiam multi ob ſalutem corporis gravia quædam & amara patiuntur; quod in ordine hoc inferiori eſt eſſe patientem.

ARTICULUS III.

De Extremis Patientiæ.

Extrema Patientiæ ſunt Inſenſibilitas; Leſſ. de Virt. Card. L. 3. C. 2. Dubit. 5.

60. EXtrema Patientiæ, ſeu porro vitia huic virtuti oppoſita aſſignat Leſſius iſta duo: Inſenſibilitatem, ùt vocat, ac Impatientiam. Inſenſibilitas ponitur per defectum, cùm quis nullis malis, neque propriis neque alienis tangitur; quod quidem laudabile non eſt, nec naturæ humanæ conſentaneum; cùm potiùs ſignum ſit brutæ ſtoliditatis, vel inhumanæ duritiei; nec congruit amicitiæ, aut vitæ politicæ. Cæterùm Inſenſibilitas hæc ab ea differt, quam nuper diximus Temperantiæ oppoſitam, ac etiam ſtuporem appellari, quippe ea, de qua agimus, defectus eſt circa ſenſum dolorum,

L. 2. C. 4. A. 4. §. 1.

rum, altera circa ſenſum voluptatum.

61. Impatientia verò ponitur per exceſſum; cùm videlicet quis nimiùm dolet, aut etiam ex dolore à recto diſcedit. Quicunque enim ob dolorem vel mærorem, ut illum vitet, pellat, aut ſoletur, animóque ſuo ſic affecto indulgeat, aliquid mali facit, impatiens eſt; quippe qui juſtum dolendi modum exuperat, quem Patientia præſcribit. Impatiens etiam dici ſolet, qui Ira vel indignatione excedit, præſertim ſi hunc motum animi ſui foris oſtendat; nam Ira etiam triſtitiam & afflictionem includit. Viciſſim autem qui non facilè iraſcitur, Patiens nuncupatur. Quamquàm hic potiùs Manſuetus, alter Iracundus ſit appellandus, ùt intrà explicabitur.

Et Impatientia. Leſſ. ibidem.

L. 5.

CAPUT IV.

De Perſeverantia.

Dicendum hic rurſum, quid ſit Perſeverantia; tum ejus extrema ſunt exponenda.

ARTICULUS I.

Quid ſit Perſeverantia.

Ut plenè explicetur, quid ſit Perſeverantia, primùm ejus definitio

tio afferenda eſt; dicendum dein, an ad ipſam ſpectet Conſtantia; poſtremò an Perſeverantia indigeat auxilio gratiæ.

§. 1.

Affertur definitio Perſeverantiæ.

Perſeverantia diverſo modo accipitur. Leſſ. de Virt. Card. L. 3. C. 2. Dubit. 6.

62. PErſeverantia ergo dupliciter accipitur. Primò pro continuatione Juſtitiæ uſque ad mortem. Et ſic non eſt peculiaris virtus, ſed conditio quædam & circumſtantia Virtutis in eo conſiſtens; quòd Juſtitia adhæreat homini uſque ad mortem. Hanc perſeverantiam nemo habet completè, & in actu ſecundo, niſi in termino vitæ; eſtque magnum illud donum proprium Electorum, de quo Auguſtinus: nemo, inquit, poteſt dici Perſeverantiam habere, quamdiu vivit, niſi perſeveret uſque ad mortem. Secundò pro propoſito perſeverandi in bono opere, quam diu ratio dictabit. Hoc autem dupliciter fieri poteſt. Una quidem ratione ex affectu peculiaris honeſtatis, quæ in illo opere ſpectari poteſt; puta cùm quis vult perſeverare in jejunio eſurialibus diebus verni temporis uſque ad finem, ut pro peccatis ſatisfaciat, vel ut carnem domet; atque hac ratione Perſeverantia rurſum non eſt peculiaris Virtus, ſed omnis; nam omnis virtus ex affectu proprii boni poteſt velle operis ſui continuationem ac durationem: omnis

Lib. de bono Perſev.

au-

autem, voluntas, quæ ex affectu peculiaris boni alicujus virtutis oritur, ad illam Virtutem pertinet; electio enim & intentio ſunt ejusdem Virtutis. Altera autem ratione præcisè ex affectu ipſius Perſeverantiæ, & continuationis; atque hoc modo ſumpta Perſeverantia eſt virtus peculiaris.

63. Perſeverantia itaque poſtremo hoc ſenſu accepta à Tullio definitur eſſe, in ratione bene conſiderata, ſtabilis, & perpetua permanſio. Sive Perſeverantia hæc eſt Virtus peculiaris, per quam homo in honeſtis operibus perſiſtit, quantum neceſſe eſt. Quippe ſecundùm Philoſophum Virtus eſt circa difficile & bonum. Et ideò ubi accurrit ſpecialis ratio difficultatis, vel boni, ibi eſt ſpecialis Virtus. Opus autem Virtutis poteſt habere bonitatem & difficultatem ex duobus. Uno quidem modo ex ſpecie actûs, quæ accipitur ſecundùm rationem proprii objecti. Alio modo ex ipſa diuturnitate temporis. Nam hoc ipſum, quod eſt diu inſtere alicui difficili, ſpecialem difficultatem habet. Et ideo diu perſiſtere in aliquo bono uſque ad conſummationem, pertinet ad ſpecialem Virtutem. Sicut ergo Temperantia & Fortitudo ſunt ſpeciales Virtutes, eòquòd altera earum moderatur delectationes tactûs, quod de ſe difficultatem habet, altera autem moderatur timores & audacias circa pericula mortis, quod etiam ſecundùm ſe difficile eſt,

Et etiam eſt Virtus ſpecialis.

Hujus Definitio.

L. 2. de Invent.

S. T. 2. 2. Q. 137. A. 1. in C.

L. 2. Eth. C. 3.

eſt, ita etiam Perſeverantia eſt quædam ſpecialis Virtus, ad quam pertinet in his, vel aliis virtutum operibus diuturnitatem ſuſtinere, prout eſt neceſſe.

Perſeverantia adjungitur Fortitudini. S. Th. Q. cit. A. 2. in C.

64. Adjungitur verò Perſeverantia itidem Fortitudini tanquam Virtus ſecundaria primariæ. Virtus enim primaria, ùt ſæpe meminimus, illa dicitur, cui præcipuè adſcribitur aliquid, quod pertinet ad laudem Virtutis, in quantum ſcilicet illud exercet circa propriam materiam, in qua difficillimum & optimum eſt illud obſervare. Et ſecundùm hoc diximus, (L. 2. C. 3. A. 2. §. 4.) Fortitudinem eſſe primariam Virtutem; quia firmitatem ſervat in iis, in quibus difficillimum eſt firmiter perſiſtere ſcilicet in periculis mortis. Et ideo neceſſe eſt Fortitudini adjungi, velut ſecundariam primariæ omnem illam virtutem, cujus laus conſiſtit in ſuſtinendo firmiter aliquod difficile. Suſtinere autem difficultatem, quæ provenit ex diuturnitate boni operis, dat laudem Perſeverantiæ; nec hoc eſt ita difficile, ſicut ſuſtinere pericula mortis. Et ideo adjungitur Perſeverantia Fortitudini ſicut Virtus ſecundaria primariæ.

§. 2.

An ad Perſeverantiam ſpectet Conſtantia.

Conſtantia Magis ſpec-

65. PОrro Perſeverantia & Conſtantia conveniunt quidem in

in fine, quia ad utramque pertinet firmiter perſiſtere in aliquo bono. Differunt autem ſecundùm ea, quæ difficultatem afferunt ad perſiſtendum in bono. Nam Virtus Perſeverantiæ propriè facit firmiter perſiſtere hominem in bono contra difficultatem, quæ provenit ex diuturnitate actûs. Conſtantia autem facit firmiter perſiſtere in bono contra difficultatem, quæ provenit ex quibuscunque aliis exterioribus impedimentis. Et ideo magis præcipua eſt pars Fortitudinis Perſeverantia, quàm Conſtantia; quia difficultas, quæ eſt ex diuturnitate actûs, eſt magis eſſentialis actui Virtutis, quàm illa, quæ eſt ex exterioribus impedimentis.

Stat ad Perſeverantiam; S. Th. Q. cit. A. 3. in C.

65. Nec obeſt, quòd Conſtantia etiam pertineat ad Patientiam; ùt ſuprà dictum eſt. Nam exteriora impedimenta perſiſtendi in bono præcipuè ſunt illa, quæ triſtitiam inferunt. Circa triſtitiam autem eſt Patientia; ùt itidem paulò antè vidimus. Et ideo Conſtantia ſecundùm finem convenit cum Perſeverantia: ſecundùm ea autem, quæ difficultatem inferunt, convenit cum Patientia. Finis autem potior eſt. Et ideo Conſtantia magis pertinet ad Perſeverantiam, quàm ad Patientiam.

Quàm ad Patientiam S. Th. ibid. ad 2. C. præced. A. 1. §. 3.

§. 3.

An Perſeverantia indigeat auxilio gratiæ.

Perſeverantia indiget auxilio gratiæ, tum habituali;
S. Th. Q. cit. A. 1. ad 2. & A. 4. in C. Tract. 79. ſuper Joan.

66. CÆterùm Perſeverantia dupliciter dicitur; uno modo pro habitu Perſeverantiæ, ſecundùm quod eſt Virtus; alio modò pro actu. Quippe eodem nomine quandoque nominatur & Virtus & actus Virtutis. Sicut Auguſtinus de Fide loquitur: Fides eſt credere, quod non vides. Itaque ſi Perſeverantia pro habitu ſumatur, indiget ea dono habituali gratiæ, ùt vocant, ſicut & cæteræ virtutes infuſæ. Si verò ſumatur pro actu Perſeverantiæ durante uſque ad Finem, vel eſt ſermo de fine operis, vel de fine totius vitæ; ac per ſe quidem ſpectat ad Perſeverantiam, ut quis perſeveret uſque ad terminum operis, quod ex virtute ponitur, puta, ut miles perſeveret uſque ad finem certaminis. Sunt autem quædam virtutes, quarum actus per totam vitam debent durare, ſicut Fidei, Spei, & Charitatis; quia reſpiciunt ultimum finem totius vitæ humanæ.

Tum actuali.
S. Th. ibid.

67. Si ergo Perſeverantia accipiatur pro actu id genus durante uſque ad finem totius vitæ, indiget non ſolùm gratia habituali, ſed etiam gratuito DEI auxilio conſervantis hominem in bono uſque ad finem vitæ; quia cùm liberum arbitrium

de

de ſe ſubjaceat mutationi, & hoc ei non tollatur per habitualem gratiam præſentis vitæ, non ſubeſt poteſtati liberi arbitrii, etiam per gratiam reparati, ut ſe immobiliter in bono ſtatuat; plerumque enim cadit in noſtra poteſtate electio, ſed non executio. Ex quibus patet, etiam ad Perſeverantiam, quæ duntaxat ad finem operis dirigitur, hoc DEI auxilium ſuo modo requiri; cùm etiam in id genus opere mutari Voluntas poſſit, & non rari ſint, qui eligunt quidem perſeverare, & incipiunt etiam exequi aliquamdiu perſiſtendo, non tamen complent actum. Cæterùm hæc rurſum de Perſeverantia infuſa, & quæ ad ſuperna fertur, dicta ſunto. Nam ad eam, quæ naturæ limites non tranſcendit, naturales quoque vires cum ordinario DEI auxilio, ad aliquod ſaltem tempus, ſufficiunt; ferè ut nuper de Patientia eſt commemoratum. Sup. Cap. A. 2.

ARTICULUS II.

De Extremis Perſeverantiæ.

EXtrema Perſeverantiæ, ſeu vitia ei oppoſita, ſunt Mollities & Pertinacia.

§. I.

De Mollitie.

Perſeveranti per defectum opponitur Mollis. S.Th. 2. 2. Q. 138. A. 1. in C.

68. MOllem propriè cum Philoſopho dixeris eum, qui recedit à bono opere propter triſtitias provenientes ex defectu delectationum. Enimvero, quemadmodum vidimus, laus Perſeverantiæ in hoc conſiſtit, ut quis non recedat à bono propter diuturnam perpeſſionem difficilium & laborioſorum; cui proin directè opponitur, ſiquis facilè recedit à bono propter aliqua difficilia, quæ ſuſtinere non poteſt. Hoc ergo pertinet ad rationem Mollitiei; nam Molle dicitur, quod facilè cedit tangenti.

69. Jam verò non judicatur aliquid Molle ex hoc, quod cedat fortiter impellenti; nam & parietes ac mœnia cedunt machinis. Unde nec Mollis dicitur, ſiquis cedat aliquibus graviter impellentibus. Quam in rem eſt hæc ſententia Philoſophi. L. 7. Eth. C. 7. Siquis vehementibus, & modum excedentibus, aut voluptatibus, aut doloribus vincitur, id mirum non eſt: quin ſi reſiſtens vincitur, veniâ etiam dignus habetur; ſicut ii, qui cùm cohibere riſum nituntur, in profuſum cachinnum erumpunt.

70. Manifeſtum eſt autem graviùs impellere metum periculorum, quàm cupiditatem delectationum. Quam rurſus L. 1. offic. in

in rem Tullius: non eſt conſentaneum, inquit, qui metu non frangatur, cum frangi cupiditate, nec qui invictum ſe à laboribus præſtiterit, vinci voluptate. Ipſa etiam voluptas fortiùs movet attrahendo, quàm triſtitia de carentia voluptatis retrahendo; quia carentia voluptatis eſt purus defectus. Unde manet, eum propriè Mollem appellari, qui ſuperiùs ex Philoſopho eſt deſcriptus. Atque hic, ùt habet idem Philoſophus, Perſeveranti opponitur per defectum. Inconſtantem verò dicunt, qui aliàs quacunque levi ex cauſa facilè, mutat propoſitum. Loc. cit.

§. 2.

De Pertinacia.

71. Sed per exceſſum opponitur Perſeveranti Pertinax. Quippe Pertinax, ùt habet Iſidorus, dicitur aliquis, qui eſt impudenter tenens, & quaſi ad omnia tenax. Et hic idem dicitur Pertinax, eòquòd in propoſito ſuo ad victoriam perſeverat. Id genus homines vocat quoque Philoſophus, propriæ ſententiæ; quia perſeverant in propria ſententia plùs, quàm oportet. Unde patet Perſeverantiam laudari ſicut in Medio exiſtentem; Pertinacem vituperari ſecundùm Exceſſum medii; Mollem verò ſecundùm Defectum.

Per exceſſum autem Pertinax. S. Th. Q. cit. A. 2. in C. L. 10. Etym. C. 15. L. 7. Eth. C. 9.

Pertinacia directè opponitur Perſeverantiæ.

S.Th.loc.cit. ad 1. & 3.

L.31. Moral. C. 31.

2.2. Q.127. A.2. ad 1.

72. Ac oritur quidem Pertinacia ex Inani Gloria, ùt ait Gregorius; ideo enim aliquis nimis perſiſtit in propria ſententia, quia per hoc vult ſuam excellentiam manifeſtare. Nec tamen opponitur Magnanimitati, ſed Perſeverantiæ; ùt enim ex Divo Aquinate conſtat, oppoſitio Vitiorum non attenditur ſecundùm cauſam, ſed ſecundùm propriam ſpeciem. Pariter equidem ſicut Perſeverans perſiſtit in bono contra triſtitias, ita Continens contra delectationes, Fortis contra timores, & Manſuetus contra iras; Pertinacia tamen non dicitur opponi aliis virtutibus, ſed rurſum Perſeverantiæ; quia aliæ Virtutes, tametſi perſiſtant contra impetus Paſſionum, non tamen propriè laus earum eſt in perſiſtendo, ſicut laus Perſeverantiæ. Laus verò Continentiæ magis videtur eſſe in vincendo delectationes; ſicque in reliquis. Et ideo Pertinacia directè opponitur Perſeverantiæ. His verò expoſitionem Virtutum Fortitudini annexarum concludamus.

PHI-

PHILOSOPHIA MORALIS.

LIBER V.

DE VIRTUTIBUS ANNEXIS TEMPERANTIÆ.

Virtuti Cardinali, ùt jam nuper notavimus, anne&i poſſunt triplicis ſpeciei aliæ, quæ ſunt ejus Partes, videlicet vel Integrales, ùt vocant, vel Subjectivæ, vel Potentiales. Atque totidem habet Temperantia, de quibus proin modò agendum. Lib. 2. C. 1. A. 2.

CAPUT I.

De Virtutibus Temperantiæ Integralibus.

Integrales alicujus Virtutis partes, ùt itidem ſcimus, dicuntur conditiones, quas neceſſe eſt concurrere ad Ex Loc. cit. Sect. 1.

 Virtu-

Virtutem. Et ſecundùm hoc ſunt duæ partes Integrales Temperantiæ, ſcilicet Verecundia, per quam aliquis refugit turpitudinem Temperantiæ contrariam; & Honeſtas, per quam quis amat pulchritudinem Temperantiæ.

ARTICULUS I.

De Verecundia.

INdagandum hìc eſt, an Verecundia ſit Virtus; Dein, quinam ſint effectus Verecundiæ. Tertiò de quo ea ſit; Tum à quibus perſonis homo magis verecundetur; Denique in quibus eſſe poſſit Verecundia.

§. I.

An Verecundia ſit Virtus.

Definitio Verecundiæ.

1. VErecundia paſſim dicitur eſſe timor vituperii ex conſideratione alicujus turpitudinis natus. Damaſcenus eam ſimpliciter definit, timorem de turpi actu. De hac verò Philoſophus ita habet: Eſt Verecundia quædam ægritudo, perturbatioque in illis malis, quæ ignominiam, ac dedecus ferre videntur, cùm aut ſunt, aut fuerunt, aut futura ſunt.

Lib. 2. C. 15. Lib. 2. de Inv.

2. Quæritur autem, utrum ea ſit Virtus,

tus. Igitur Virtus duplici modo poteſt accipi: propriè nimirum, & communiter. Propriè quidem ſumpta Virtus, perfectio quædam eſt, ùt ait Philoſophus. Et ideo omne illud, quod repugnat perfectioni, etiamſi ſit bonum, deficit à ratione Virtutis. Verecundia autem repugnat perfectioni. Eſt enim, ùt paulò antè vidimus, timor alicujus turpis, quod ſcilicet exprobrari poteſt. Sicut autem ſpes eſt de bono poſſibili, & arduo, ita etiam timor eſt de malo poſſibili & arduo; ùt infrà explicabitur. Ille autem, qui eſt perfectus ſecundùm habitum Virtutis, non apprehendit aliquid turpe ad faciendum, quódque exprobrari poſſit, ùt poſſibile & arduum, id eſt, difficile ad vitandum, neque actu facit aliquid turpe, unde opprobrium timeat. Proin Verecundia propriè loquendo non eſt Virtus; deficit enim à perfectione Virtutis. Communiter autem Virtus dicitur eſſe omne, quod eſt bonum, & laudabile in humanis Actibus, vel Affectibus. Et ſecundùm hoc quandóque Verecundia dicitur Virtus, cùm ſit quidam Affectus laude dignus.

non eſt propriè Virtus. S.Th. 2. 2. Q. 144. A. 1. in C. Lib. 7. Phyſ. textu 17. Lib. 6.

Quamvis ſubinde impropriè Virtus dicatur. S. Th. ibid.

§. 2.

Quinam ſint effectus Verecundiæ.

3. Quamquam autem Verecundiam timorem quemdam nomine-

Rubeſcunt, qui verecundantur.

minemus; longè tamen alios, quàm timores cæteri, effectus invehit. Quippe cùm palleant, qui mortem, aut rem quamlibet terribilem timent, ac univerſim qui puſillanimitate conſtringuntur; rubeſcunt econtra, qui pudore afficiuntur. Cujus rei eſt ratio, quia pericula naturæ adverſantur; turpia verò non naturæ, ſed animo.

4. Quia ergo ei parti itidem à natura feruntur ſuppetiæ, quæ patitur; in timore accurrit ſanguis ad cor, quod formidoloſa impugnant, ùt principium vitæ; in pudore autem ad vultum, quem turpia offendunt, ùt ſpeculum animi. Unde in timore vultus quidem, ſanguine inanis, ſquallet pallore luridus; in pudore autem, ac porro Verecundia, eodem plenus, rubore eſt ſuffuſus. Sed maximè in oculis exundat rubor, quippe qui velut ex ſpecula agunt vigilias, honoréſque vident, & infamias; unde purpureo illos velo natura operit: aut etiam concurrunt manus, quæ eoſdem obducant, ne aut videantur; vel ipſimet fixi inhærent ſolo, quo cuperent obtegi, aſpectúmque fugere.

§. 3.

De quo ſit Verecundia.

Verecundia præcipuè reſpicit vituperium.

5. PRimò autem, ac præcipuè reſpicit Verecundia vituperium; tum ſecundariò vitioſam turpitudinem. Eſt enim Verecundia quidam timor, ùt

modò vidimus; timor verò propriè eſt de malo arduo, quod nimirum difficulter vitatur. Ac turpitudo quoque duplex eſt, Una quidem vitioſa, quæ ſcilicet conſiſtit in deformitate actûs voluntarii. Et hæc propriè loquendo non habet rationem mali ardui; quod enim in ſola voluntate conſiſtit, non videtur eſſe arduum, aut ſuprà hominis poteſtatem poſitum. Et propter hoc non apprehenditur ſub ratione terribilis. Unde Philoſophus dicit, horum malorum non eſſe timorem. Alia autem eſt turpitudo quaſi pænalis, quæ conſiſtit in vituperatione alicujus, ſicut quædam claritas gloriæ conſiſtit in honoratione alicujus.

ſecundariò autem turpitudinem vitioſam.

S. Th. 2. 2. Q. 144. A. 2. in C.

Hoc. Artic. §. 1.

Lib. 2. Rhet. C. 5.

6. Quia ergo hujuſmodi vituperium habet rationem mali ardui, ſicut honor habet rationem boni ardui: inde fit, ut Verecundia primò ac præcipuè reſpiciat vituperium, ſeu opprobrium; quia verò vituperium propriè debetur Vitio, ſicut honor Virtuti, ideo etiam conſequenter Verecundia reſpicit turpitudinem vitioſam. Ex quo eſt illa ſententia Philoſophi, hominem minùs verecundari de defectibus, qui non ex ejus culpa proveniunt.

2. Phyſ. C. 6.

7. Sed quemadmodum duplicem purpuræ ſpeciem pretio multùm inæquali aſſignant colorum periti; nobiliorem alteram, vividíque & juvenilis ſucci; alteram fuſco magis lividioréque rubore; ſic duplex etiam eſt turpitudinis, & vituperii timor, ac utriuſque non eadem ponitur gloria.

Sed alia præcedit culpam, & Erubeſcentia dicitur; alia autem ſequitur, aut comita-

tur, & hanc propriè appellant Verecundiam. gloria. Alius eſt, qui culpam ſequitur, aut certè comitatur, & hunc Verecundiam dixeris; alius, qui præcedit, ac eam videlicet prohibet, & hunc vocant Erubeſcentiam. Ex his ergo Erubeſcentia multò eſt pretioſior; quippe quæ minimùm incontaminatos pingat, & ipſa à turpibus coërceat. Atque hunc in ſenſum rogata Pythias Ariſtotelis filia, quis color eſſet optimus: is, reſpondit, qui præ pudore in hominis ingenui vultu effloreſcit. At licèt Verecundia tantundem Erubeſcentiæ cedat, quantum purpura illa obſcurior floridiori; ſua tamen non caret æſtimatione; quæ ſaltem probet hærens etiamnum fibris honeſti ſtudium, ſpémque porrigit emendationis. Itaque Diogenes viſo adoleſcente, qui ob commiſſum actum turpem erubeſcebat, illi collætatus, macte, inquit, animô, fili, Virtutis colorem tuo in vultu conſpicio. Atque hæc ferè ipſa ponit Divus Aquinas hiſce verbis. Reſpicit autem Verecundia culpam dupliciter. Uno modo, ut aliquis deſinat vitioſa agere propter timorem vituperii. aliô modô, ut homo in turpibus, quæ agit, vitet conſpectus publicos, propter timorem vituperii, quorum primum ſecundùm Gregorium Niſſenum pertinet ad Erubeſcentiam, ſecundum ad Verecundiam. Unde ipſe dicit, eum, qui Verecundatur, occultare ſe in his, quæ agit; qui verò erubeſcit, timere incidere in ignominiam.

Eman. Theſaur. Philoſ. Mor. Lib. 14. C. 1.

Eman. Theſaur. loc. cit.

Loc. cit.

Lib. 4. de Creat. hominis C. 14.

S. Jam

8. Jam verò cùm vitia omnia, actúsque quivis pravi Verecundiæ præbeant materiam, quemadmodum Virtus omnis meretur laudem & honorem, ſunt tamen, in quæ major cadat pudor. Univerſim ergo duplici ex capite vitium eſt propudioſum magis; quorum alterum ponitur atrocitas, ùt in parricidio & perduellione; alterum Specialis turpitudo; ùt in ebrietate ac libidine. Sed contingit ſubinde, ut atrociora quædam ſcelera minùs Erubeſcentiæ afferant; quando videlicet minus turpia apparent, ùt peccata Spiritualia præ carnalibus, aut cùm eorum executio arduum quid continet, quo Virtutis aliquam mentiantur æmulationem; ùt, minor eſt Verecundia de audacia, quàm de timiditate, de rapina, quàm de furto, ob roboris, quod prioribus interveniat, æſtimationem.

Quanam Vitia præ aliis Verecundiam afferunt.

9. Et de his quoque Verecundia nonnunquam exurgit, quæ non ſunt in ſe turpia; ùt, ſi quis ſervitute ſit obſtrictus, aut prematur inopia; quia ſicut honor, tametſi non debeatur verè niſi ſoli Virtuti, ob alia tamen nonnunquam tribuitur, velut ob dignitatem, aut ſublime in Republica munus; ita etiam vituperium, licèt debeatur propriè ſoli culpæ, reſpicit tamen, vulgi ſaltem opinione, quemcunque defectum, unde & de hoc rubor valet exiſtere. Porro de virtutis operibus, in ſe ſpectatis non exurgit Verecundia; cùm ſic potiùs laudem ferant. Ad ea tamen

Verecundia etiam ſubinde eſt de iis, quæ non ſunt turpia, aut per accidens de operibus Virtutis.

S. Th. Loc. cit. ad 1. & 2.

men erubeſcunt quandoque nonnulli, ſed id quidem in quantum habentur ùt vitioſa, aut certè, quia ad eorum exercitium ſingularis haberi quis reformidat, aut timetur nota ſimulationis.

§. 3.

A quibus magìs ſit Verecundia.

Varii ſunt, à quibus major eſt Verecundia. 8. Th. Q. cit. A. 3. in C.

10. SUnt autem, ad quorum præſentiam major erumpat Verecundia, ad aliorum minor. Cùm enim vituperium honori opponatur, ſicut honor importat teſtimonium quoddam de excellentia alicujus, & præcipuè quæ eſt ſecundùm Virtutem; ita etiam opprobrium, cujus timor eſt Verecundia, importat teſtimonium de defectu alicujus, & præcipuè ſecundùm aliquam culpam. Et ideo quantò teſtimonium alicujus reputatur majoris ponderis, tantò ab eo aliquis magìs Verecundatur. Poteſt autem teſtimonium aliquod majoris ponderis reputari vel propter ejus certitudinem Veritatis, vel propter effectum. Certitudo autem Veritatis adeſt teſtimonio alicujus propter duo. Uno quidem modò propter rectitudinem judicii, ſicut patet de ſapientibus, & Virtute præditis, à quibus homo & magìs deſiderat honorari, & magìs vereeundatur. Unde ùt habet Philoſophus, à pueris & beſtiis nullus Verecundatur propter defectum recti judicii,

Ut ſapientes & virtute præditi. Lib. 6. Rh. C. 6.

dicii, qui eſt in eis. Alio modo propter cognitionem eorum, de quibus eſt teſtimonium; quia unuſquiſque benè judicat, quæ cognoſcit. Et ſic magis verecundamur à perſonis conjunctis, quæ facta noſtra magis conſiderant; ùt rurſum aſſerit Stagyrita. A peregrinis autem & omnino ignotis, ad quos facta noſtra non perveniunt, nullo modo verecundamur.

Perſonæ item conjunctæ. Lib. 2. Rhet. C. 6.

11. Ex effectu porro eſt aliquod teſtimonium magni ponderis propter emolumentum aut nocumentum ab eo proveniens. Et ideo magìs deſiderant homines honorari ab his, qui poſſunt eos juvare, & magìs verecundantur ab his, qui poſſunt nocere. Et inde etiam eſt, quòd quantum ad aliquid magìs verecundemur à perſonis conjunctis, quibuscum ſemper ſumus converſaturi; quaſi nobis ex hoc perpetuum proveniat detrimentum. Quod autem provenit à peregrinis & tranſeuntibus, quaſi citò pertranſit. Sic etiam magìs verecundari ſolemus ab his, qui propalant multis, ùt ſunt irriſores, & fabularum fictores propter nocumentum inde proveniens, quod eſt diffamatio apud multos. Cæterùm, cùm Verecundia major dicitur exiſtere ab iis, qui nobis ſunt conjuncti, non comprehenduntur illi, qui conjuncti ſunt ſimilitudine peccati; nec enim horum teſtimonium reformidamus, quia non æſtimantur, defectum noſtrum apprehendere ùt aliquid turpe; atque

Aut qui poſſunt nocere.

Lib. 2. Rh. C. 6.

que, ùt ait Philoſophus, quæ quis ipſe facit, hæc proximis non vetat.

§. 5.

In quibus eſſe poſſit Verecundia.

Verecundia nec cadit in optimos, nec in peſſimos.

S.Th.2.2.Q. 144.A.4.in C.

12. CÆterùm duplex eſt hominum genus, in quos non cadit Verecundia: ſcilicet optimi quique & peſſimi; quippe Verecundia timor eſt turpitudinis; duplici autem ratione contingere poteſt, ùt hæc, ac malum quodvis non timeatur. Primò ſi non apprehendatur ùt malum; rurſum autem, ſi non æſtimetur ùt poſſibilis, vel certè credatur facilè vitari poſſe. Itaque peſſimi qui ſunt, non erubeſcunt; quia ſceleribus aſſueti, hæc non apprehendunt ùt turpia. Optimos autem etiam fugit Verecundiæ perturbatio; quia errorem putant à ſe alienum, aut levi certè negotiò ob contractos habitus honeſtos devitandum. Erubeſcerent tamen probi, ſi in turpia deciderent. Unde ait Philoſophus, Verecundiam eſſe ex ſuppoſitione ſtudioſi, ùt loquitur; ſeu illius, qui incumbit ad Virtutem.

Lib. 4. Eth. C. ult.

13. Ergo eorum propria eſt Verecundia, qui mediocres in Virtute ſunt, & amorem gerunt boni, immunes tamen nondum vivunt à malo. Nec ætatem ullam excludit hæc diſpoſitio; potiſſimùm tamen adoleſcentes complectitur; quippe qui

qui in excutiendis vitiis, & adipiſcenda Virtute etiamnum laborant, nec uſu aut exercitio, contra quàm in adultis & ſenibus accidiſſe ponitur, adhuc dum ſunt roborati. Unde vitet ubique culpas ſolicitè tenerior ætas, & immunis ambiat eſſe ab erroribus; ad horum tamen vel metum, vel infortunium, nôverit ſibi non indecorum, ſi genas pudicè pingat purpureus color. Itaque Socratem tria ferunt exoptâſſe in Juvenibus, ſimplicitatem in corde, ſilentium in ore, ac Verecundiam in facie; quemadmodum tria quoque expetebat in longævis; in ore gravitatem, in verbis ſuavitatem, ac in pectore prudentiam. Sed quid ſi adultos ac videlicet probos immeritum opprobrium afficiat? nimirum hæc contemnet vir probus, nec ad ea erubeſcet; quippe in quibus non habet culpam, ſique inſurgat Verecundiæ motus, is duntaxat erit, qui præveniet Rationem, ùt in aliis quoque affectibus amat contingere, & ùt primùm fuerit cognitus, tempeſtivè compeſcetur ad decorum. Denique ſuos habet terminos Verecundia, ut coram illis videlicet prodeat, quos oportet, ob quæ duntaxat oportet, & quantùm oportet.

Eman. Theſ. Philſoph. Mor. Lib. 14. C. 3.

S. Th. Loc. cit. ad 3.

ARTICULUS II.

De Honeſtate.

Exponendum hic, quid ſit Honeſtas, & an maximè competat Temperantiæ.

§. I.

Quid ſit Honeſtas.

Honeſtum idem eſt Virtuti. S.Th.2.2.Q. 145.A.1.in C. Iſid. Lib. 10. Ethim. Lib.3.C.2.A. 2.Sect.2.§.1. 7.Phyſ.C.5.

14. Honeſtas, ùt Iſidorus advertit, dicitur quaſi Honoris ſtatus. Unde ex hoc aliquid videtur dici Honeſtum, quia eſt Honore dignum. Honor autem ùt ſuperiùs notatum eſt, excellentiæ debetur. Excellentia autem hominis maximè conſideratur ſecundùm Virtutem, quæ eſt diſpoſitio perfecti ad optimum, ùt habet Philoſophus. Et ideo Honeſtum, propriè loquendo, in idem refertur cùm Virtute.

Ac etiam ſpirituali decoro. S.Th.ibid.A. 2. in C. Cap.4.de Divin.nomin.

15. Sed nec inter Honeſtum, & ſpirituale decorum ullùm eſt diſcrimen. Ut enim accipi poteſt ex verbis Dionyſii, ad rationem pulchri, ſive decori, concurrit & claritas, & debita proportio. Ait enim, DEUM dici pulchrum ſicut univerſorum conſonantiæ, & claritatis cauſam. Unde pulchritudo corporis in hoc conſiſtit,

ſtit, quòd homo habeat membra corporis apta proportione, cum quadam debiti coloris claritate. Hoc autem pertinet ad rationem Honeſti, quod paulò antè diximus idem eſſe Virtuti, quæ ſecundùm Rationem moderatur omnes res humanas. Et ideo Honeſtum idem quoque eſt ſpirituali decori. Unde Auguſtinus ait: Honeſtatem voco intelligibilem pulchritudinem, quam ſpiritualem nos propriè dicimus. Lib. 80. Quæſt. 30.

16. Ac concurrit etiam Honeſtum in idem ſubjectum cum utili & delectabili, à quibus tamen differt Ratione. Dicitur enim aliquid Honeſtum, ùt mox notavimus, in quantum habet quendam decorem ex ordinatione Rationis. Quòd autem eſt ſecundùm Rationem ordinatum, naturaliter conveniens eſt homini. Jam verò unumquodque naturaliter delectatur in ſuo convenienti. Et ideo Honeſtum eſt naturaliter homini delectabile, ſicut de operatione Virtutis Philoſophus probat. Non tamen omne delectabile eſt Honeſtum; quia poteſt aliquid etiam conveniens eſſe ſecundùm ſenſum, & non ſecundùm Rationem. Sed hoc delectabile eſt præter hominis Rationem, quæ perficit naturam ipſius. Ipſa etiam Virtus, quæ ſecundùm ſe Honeſta eſt, refertur ad aliud, ſicut ad finem, ſcilicet ad felicitatem. Itaque idem ſubjecto eſt & Honeſtum, & utile, & delectabile, ſed ratione differunt. Nam Honeſtum dicitur, ſecundùm

Ab utili autem & delectabili, licèt concurrat in ſubjecto, differt tamen ratione.

S. Th. ibid. A. 3. in C.

Lib. 1. Eth. C. 8.

 quòd

quod aliquid habet quandam excellentiam dignam Honore propter ſpiritualem pulchritudinem; delectabile autem, in quantum quietat appetitum; utile verò, in quantum refertur ad aliud. In pluribus tamen eſt delectabile, quam utile & Honeſtum; quia omne utile & Honeſtum eſt aliqualiter delectabile, ſed non convertitur, ut dicit Philoſophus.

Lib. 2. Eth. C. 3.

§. 2.

An Honeſtas maximè competat Temperantiæ.

Honeſtas tribuitur ſpecialiter Temperantiæ, ſicut quædam ejus Conditio.
S. Th. Q. cit. A. 4. in C.

17. HOneſtas ergo eſt quædam ſpiritualis pulchritudo. Pulchro autem opponitur turpe. Cùm itaque oppoſita ſe invicem manifeſtent; ideo ad Temperantiam ſpecialiter Honeſtas pertinere videtur, quæ id, quod eſt homini turpiſſimum, & indecentiſſimum, repellit, ſcilicet voluptates homini cum brutis communes. Unde & in ipſo nomine Temperantiæ maximè intelligitur bonum Rationis, cujus eſt moderari & Temperare concupiſcentias pravas. Sic ergo Honeſtas, prout ſpeciali quadam Ratione Temperantiæ attribuitur, ponitur pars ejus, non quidem ſubjecta, vel ſicut Virtus adjuncta, ſed pars integralis ipſius, ſicut quædam ejus conditio.

CA-

CAPUT II.

De Partibus Subjectivis Temperantiæ.

PArtes ſubjectivæ, ùt loquntur, ſeu ſubjectæ alicujus Virtutis dicuntur Species ejus. Oportet autem diverſas ſpecies Virtutum ponere ſecundùm diverſitatem materiæ, vel objecti. Jam verò Temperantia eſt circa delectationes tactûs, quæ dividuntur in duo genera. Nam quædam ordinantur ad nutrimentum. Et in his, quantùm ad cibum, eſt abſtinentia; quantùm autem ad potum, propriè Sobrietas. Quædam autem ordinantur ad vim generandi. Et in his, quantùm ad delectationem præcipuam ipſius actûs eſt Caſtitas: quantùm ad delectationes circumſtantes autem attenditur, Pudicitia. Univerſim autem hìc præſtantiſſima eſt Virginitas. S.Th.2.2. Q. 143. A. 1. in C.

ARTICULUS I.

De Abſtinentia.

DE Abſtinentia exponendum, quid ea ſit, & an dici debeat Virtus, eáque ſpecialis. Tum de gula eſt diſſerendum.

§. I.

Quid ſit Abſtinentia.

Abſtinentia ſubinde aliquid indifferens dicit, ſubinde autem Virtutem. S.Th.2. 2. Q. 146.A.1. in C.

18. ABſtinentia porro ex ſuo nomine importat ſubtractionem ciborum. Itaque dupliciter accipi poteſt. Uno modo proùt abſolutè ſubtractionem ciborum dnſignat. Et hoc modo Abſtinentia nec Virtutem dicit, nec actum Virtutis, ſed quoddam indifferens. Alio modo accipi poteſt, prout à Ratione eſt directa, hujúſque regulam ſequitur; & tunc ſignificat vel habitum Virtutis, vel actum. Atque hoc ſenſu eam nominat Divus Petrus, cùm ait, in Scientia eſſe Abſtinentiam miniſtrandam.

2. Petr.1.

Hujus Definitio. Leſſ. de Virt. Card.L.4. C. 2.Dubit.1.

19. Abſtinentia igitur hoc modo accepta, eſt Virtus, cupiditates & delectationes ciborum inordinatas refrænans, & ipſo uſu debitam moderationem conſtituens. Inordinatæ autem illæ eſſe poſſunt, vel quia trahunt ad id, quod eſt illicitum, ùt ad veſcendum cibo vetito; vel loco aut tempore non congruo; vel ad nimiam quantitatem; vel ad modum indecorum; vel quia nimis ſunt vehementes, & importunæ, nec ſinunt hominem aliud, quàm de cibo & ventre cogitare. Quæ proin reſecat, ac tollit Virtus Abſtinentiæ.

Menſura Abſtinentiæ.

20. Ex quibus patet, Abſtinentiam ad eam Temperantiæ partem reduci, qua hæc

hæc Verſatur circa cibos. Ejus verò menſuram ex Auguſtino adducit Divus Aquinas; ut ſcilicet homo à cibis abſtineat, prout oportet pro congruentia hominum, quibuscum vivit, & perſonæ ſuæ, & pro valetudinis ſuæ neceſſitate. Sic enim habet Hipponenſis Præſul: non intereſt omnino, ſcilicet ad Virtutem, quid alimentorum, aut quantum quis accipiat, dummodo id faciat pro congruentia hominum, cum quibus vivit, & perſonæ ſuæ, & pro valetudinis ſuæ neceſſitate. Sed quanta facilitate & ſerenitate animi his valeat, cùm oportet, vel neceſſe eſt, carere. Quemadmodum igitur moderatio ciborum ſecundùm quantitatem & qualitatem pertinet ad artem medicinæ in ordine ad valetudinem corporis, ita ſecundùm interiores affectus in ordine ad bonum Rationis pertinet ad Abſtinentiam. Quem in ſenſum itidem Auguſtinus ad DEum loquitur: Hoc me docuiſti, ut quemadmodum medicamenta, ſic alimenta ſumpturus accedam. Itaque ſeveriores quidem Abſtinentiæ regulæ ab aliis ſubinde afferuntur, quorum judicio cauſæ nonnunquam ſunt, ob quas etiam cum aliquo virium corporis detrimento, modò non diuturno, aut quod in mentem redundet, cibis ſit abſtinendum. Sed hæc vel potiùs ad delenda peccata ſpectare videntur, vel ad actus variarum quarumdam aliarum Virtutum, quàm ad ipſam Virtutem Abſtinentiam.

S. Th. Loc. cit. & ibid. ad 2.

Lib. 2. Quæſt. Evang. C. 11.

Lib. 10. Confeſſ.

§. 2.

An Abſtinentia dici debeat Virtus, eáque ſpecialis.

Abſtinentia eſt propriè Virtus.
L. 1. C. 5. §. 2.
L. 2. Eth. C. 6.
Loc. cit. ad 3.

21. SEd dubitaret fortaſſis quiſpiam, an Abſtinentia ſit Virtus. Omnis enim Virtus in medio conſiſtit, ùt dictum eſt Superiùs, ac etiam habet Philoſophus: Abſtinentia autem non videtur in medio conſiſtere, ſed in defectu; cùm ex ſubtractione notetur: videtur itaque non eſſe Virtus. At verò ad hæc iſta eſt Divi Aquinatis reſponſio. Ad Temperantiam pertinet refrænare delectationes, quæ nimis animum ad ſe alliciunt: ſicut ad Fortitudinem pertinet firmare animum contra timores à bono Rationis repellentes. Et ideo ſicut Laus Fortitudinis conſiſtit in quodam exceſſu, & in hoc denominantur omnes partes Fortitudinis; ita etiam Laus Temperantiæ conſiſtit in quodam defectu, & ex hoc ipſa, & omnes partes ejus denominantur. Unde & Abſtinentia, quæ eſt pars Temperantiæ denominatur à defectu, & tamen conſiſtit in medio, in quantum eſt ſecundùm rationem rectam. Ita Divus Doctor.

Eáque ſpecialis.
S. Th. Q. cit. A. 2. in C.

22. Nec modò Virtus eſt Abſtinentia, ſed etiam ſpecialis Virtus. Etenim Virtus moralis conſervat bonum Rationis contra impetus paſſionum, ut dicimus: & ideo ubi invenitur ſpecialis ratio, ibi ne-

ceſſe

ceſſe eſt, eſſe ſpecialem Virtutem. Delectationes autem ciborum natæ ſunt abſtrahere hominem à bono Rationis, tum propter earum magnitudinem, tum etiam propter neceſſitatem ciborum, quibùs homo indiget ad vitæ conſervationem, quam maximè homo deſiderat; unde eſt Abſtinentia ſpecialis Virtus. Nec refert hominem ſicut moderato cibo, ita etiam moderata veſte contentum eſſe debere; juxta illud: Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſimus; moderationem autem veſtium non eſſe aliquam ſpecialem Virtutem; unde videri poſſet nec in moderatione alimentorum eſſe ponendam Virtutem ſpecialem. Nam uſus quidem Veſtimentorum eſt introductus ab arte: uſus autem ciborum à natura; & ideo magis debet eſſe Virtus ſpecialis circa moderationem ciborum, quàm circa moderationem veſtimentorum.

1. Timot. ult.

S. Th. loc. cit. ad 2.

§ 3.

De Gula.

23. Abſtinentiæ porro potiſſimùm opponitur Gula; quæ deſcribitur eſſe inordinatus comedendi vel bibendi appetitus. Dicitur autem appetitus inordinatus ex eo, quòd recedit ab ordine Rationis, in quo bonum Virtutis moralis conſiſtit. Eſt itaque Gula peccatum; quia tollit ordinem Rationis, con-

Quid ſit Gula.

S. T. 2. 2. Q. 148. A. 1. in C.

cupiſcentiam ordinantis, & agit contra Virtutem.

Eſt peccatum ſubinde grave, ſubinde leve.
S.Th. Q. cit. A. 2. in C.

24. Sed ordo Rationis concupiſcentiam ordinantis dupliciter tolli poteſt. Uno modo quantùm ad ea, quæ ſunt ad finem, prout ſcilicet non adhibentur tali menſura, quæ proportionem habeat ad finem. Alio modo, quantùm ad ipſum finem; prout ſcilicet Concupiſcentia hominem avertit à fine debito. Si ergo inordinatio Concupiſcentiæ accipiatur in Gula ſecundùm averſionem à fine ultimo, ſic erit peccatum mortiferum; quod quidem contingit, quando delectationi Gulæ inhæret homo tanquam fini, propter quem DEum contemnit, paratus ſcilicet contra præcepta DEI agere, ut delectationes ejuſmodi aſſequatur, ſi verò in Vitio Gulæ intelligatur inordinatio concupiſcentiæ tantùm ſecundùm ea, quæ ſunt ad finem, utpote quia nimis concupiſcit delectationes ciborum, non tamen ita, ut propter hoc faceret aliquid contra legem DEI, eſt peccatum, quod dicimus veniale.

Variæ ſpecies Gulæ.
S. Th. ibid. A. 4. in C.

25. Cæterùm Gulæ ſpecies rectè diſtinquuntur ſecundùm has conditiones: Præproperè, Lautè, Nimis, Ardenter, ſtudioſè. Gula enim, ùt vidimus, importat inordinatam concupiſcentiam edendi. In eſu autem duo conſiderantur, ſcilicet ipſe cibus, qui comeditur, & ejus comeſtio. Poteſt ergo inordinatio concupiſcentiæ attendi dupliciter. Uno quidem modo, quantùm ad ipſum cibum, qui ſumitur.

Et

Et ſic quantùm ad ſubſtantiam vel ſpeciem cibi, quærit aliquis cibos Lautos, id eſt, pretioſos. Quantùm ad qualitatem, quærit cibos nimis accuratè præparatos, id eſt, Studiosè. Quantùm autem ad quantitatem excedit Nimis in edendo. Alio verò modo attenditur inordinatio Concupiſcentiæ, quantùm ad ipſam ſumptionem cibi, vel quia prævenit debitum tempus edendi, quod eſt Præproperè, vel quia non ſervat modum debitum, in edendo, quod eſt Ardenter.

Gula eſt vitium capitale. S.Th. Q. cit. A. 5. in C.

26. Eſt autem Gula vitium, ût dicimus, capitale. Et verò vitium capitale appellatur, ex quo alia vitia oriuntur ſecundùm rationem cauſæ finalis, in quantum ſcilicet habet finem multùm allicientem. Unde ex ejus appetitu homines multiplici ratione provocantur ad peccandum. Ex hoc autem finis quiſpiam multùm allicit appetitum; quia habet aliquam de conditionibus felicitatis, quæ naturaliter ſolet appeti. Pertinet autem ad rationem felicitatis delectatio; ût patet per Philoſophum. 1. & 10. Eth. Et ideo vitium Gulæ, quod eſt circa delectationes tactûs, præcipuas inter alias, convenienter ponitur inter vitia, ût loquimur, Capitalia.

Quippe ex qua oriuntur varia vitia. S.Th. Q. cit. A. 6. in C.

27. Ex ea porro oriuntur Vitia vel ex parte animæ, vel ex parte corporis. Ex parte animæ quidem quadrupliciter. Primò quantùm ad Rationem, cujus acies hebetatur ex immoderato cibo & potu: Et quantùm ad hoc, procedit à Gula Hebetudo

tudo ſensûs circa intelligentiam propter fumos ciborum perturbantes caput; ſicut è contra Abſtinentia confert ad Sapientiæ perceptionem. Secundùm illud: Cogitavi in corde meo abſtrahere à vino carnem meam, ut animum meum transferrem ad Sapientiam. Secundò quantùm ad appetitum, cujus ordo multiplici modo turbatur per immoderatum cibum & potum, quaſi ſopita Ratione, per quam cæteroquin gubernari eum oportet: Et quantùm ad hoc, ponitur inepta Lætitia; quia omnes aliæ inordinatæ paſſiones ad Lætitiam & triſtitiam ordinantur, ùt ait Philoſophus. Et hoc eſt, quod innuunt Sacræ Paginæ: per vinum omnem mentem converti in ſecuritatem & jucunditatem. Tertiò quantùm ad inordinatum verbum; & ſic ponitur Garrulitas, ſive, ùt ajunt, multiloquium. Quartò, quantùm ad inordinatum actum; & ſic ponitur, quam ajunt, ſcurrilitas aut jocularitas quædam proveniens ex defectu Rationis, quæ ſicut non poteſt cohibere verba, ita nec poteſt cohibere exteriores geſtus: Ex parte autem corporis ponitur Immunditia, quæ poteſt attendi ſecundùm inordinatam emiſſionem quorumcunque ſuperfluorum.

Eccl. 2. — *Inepta Lætitia.* — 2. Eth. C. 5. — 3. Eſdræ 3. — *Garrulitas.* — *Immunditia.*

28. Atque hæc de Gula dicta ſunto, quæ Abſtinentiæ potiſſimum opponitur, ut dictum eſt; & quidem per exceſſum; nam alterum vitium; quod opponeretur per defectum, cum minus frequens ſit, caret

Alterum Extremum Abſtinentiæ caret nomine. — Init. huj. §.

caret nomine. Daretur tamen, ſi quis abſtineret cibis plus quàm oportet, aut ubi non oportet, aut quando non oportet, vel aliàs demum à præſtituta Abſtinentiæ regula deflectendo ſe dimoveret.

ARTICULUS II.

De Sobrietate.

Dicendum hìc venit, quid ſit Sobrietas, tum quibusnam hæc Virtus ſit maximè neceſſaria, ac denique agendum de Ebrietate.

§. 1.

Quid ſit Sobrietas.

29. Sobrietatis itaque nomen tripliciter accipitur. Primò generatim pro Virtute Temperantiæ. Sic habetur in Divinis Literis: Sobrietatem & Prudentiam docet. Ubi, quemadmodum exponunt, per Sobrietatem intelligitur Temperantia. Secundò magis ſtrictè pro Temperantia cibi & potûs. Ita vulgò dicuntur Sobrii, non tantùm, qui parcè bibunt, ſed etiam, qui parcè comedunt. Tertiò ſtrictiſſimè & propriè pro moderatione potûs valentis inebriare. Propriè enim Sobrii dicuntur, qui in potu inebriante

Sobrietas variè accipitur.
Leſſ. de Virt. Card. L. 4. C. 2. Dub. 12.
Sap. 8.

ante ita ſibi temperant, ut judicii ſerenitatem conſervent; econtra ebrioſi, qui debitam menſuram excedunt, ita ut judicium notabiliter Obfuſcetur.

Definitio Sobrietatis propriè accepta.
Idem, ibid.

30. Hoc modo accepta Sobrietas eſt Virtus, quæ affectum & uſum potûs inebriare valentis debitè moderatur. Affectum quidem; quia cùm ſit ſpecies Temperantiæ, verſatur immediatè circa paſſiones. Uſum verò, quia in uſu externo materiæ perficitur opus virtutis moralis; cùm videlicet formam ſuam, hoc eſt, Rationis regulam, non ſolùm affectui interno, ſed etiam operi externo imprimit, ùt facilè conſtat ex hucusque dictis.

Verſatur ea potiſſimùm circa potum inebriare valentem.
S.Th.2.2. Q. 149. A. 1. in C.

31. Porro verſatur propriè Sobrietas circa potum, qui vim inebriandi habet. Virtutes enim quæ ab aliqua generali conditione Virtutis nominantur, illam materiam ſibi ſpecialiter vendicant, in qua difficillimum & optimum eſt, conditionem hujusmodi obſervare; ſicut Fortitudo pericula mortis, & Temperantia delectationes tactûs. Jam verò illam materiam ſibi Sobrietas ſpecialiter adſcribit, in qua maximè laudandum eſt, menſuram ſervare. Et Antiqui Sobrietatem priſca voce à menſura deductam volebant. Hujusmodi autem eſt potus inebriare valens; quia ejus uſus, debitâ menſurâ moderatus, multùm confert, & modicus exceſſus multùm lædit, cùm impediat uſum Rationis magis etiam, quàm exceſſus cibi.

Eccleſ. 31.

Unde Divinæ Paginæ: Sanitas eſt animæ &

& corporis Sobrius potus. Vinum multùm potatum irritationem & iram, & ruinas multas facit. Ac rurſum ideo itidem de Vino: Ingreditur blandè, & in noviſſimo mordebit ùt coluber. Et ideo ſpecialiter Sobrietas attenditur circa potum inebriare valentem. *Prov. 23.*

32. Ex quo etiam ipſo ea differt ab Abſtinentia, & eſt ſpecialis Virtus. Cùm enim ad Virtutem moralem pertineat conſervare bonum Rationis contra ea, quibus poteſt impediri; ideo ubi invenitur ſpeciale impedimentum rationis, ibi neceſſe eſt, eſſe ſpecialem Virtutem ad illud removendum: Tale autem, ùt vidimus, eſt in potu inebriare valente. Quamobrem, quando ipſa Abſtinentia non modò circa cibum, ſed etiam circa potum verſari dicitur; de eo maximè potu eſt intelligendum, qui abſorbere Rationem poteſt per immoderatam delectationem, quod vel in frigida accidere valet, ob immodicam refrigerationem; aut in aliis etiam potibus, qui non inebriant, ob dulcedinem.

Unde eſt ſpecialis Virtus. S.Th.Q. cit. A. 2. in C.

§. 2.

Quibusnam Sobrietas maximè ſit neceſſaria.

33. JAm verò, omnibus quidem neceſſaria eſt Sobrietas; nec enim

Equidem Sobrietas omnibus eſt neceſſaria. 1. Cor. 6.

enim, ùt habet Apoſtolus, ebrioſi regnum DEI poſſidebunt; Sed tamen magis & ſpecialiter mulieribus & juvenibus, ſi reſpiciamus pronitatem ad voluptates corporis conſectandas; Senibus autem & & perſonis in dignitate conſtitutis, ſi reſpiciamus rationem, qua illæ perſonæ præcipuè vigere debent. Virtus enim refertur ad duo; nimirum ad contraria vitia, quæ excludit, ſeu ad concupiſcentias, quas refrænat; dein verò ad finem, in quem perducit.

Sed maximè primùm Juvenibus, & mulieribus.

34. Sic ergo aliqua Virtus magis requiritur in aliquibus duplici ratione. Uno modo, quia in eis eſt major pronitas ad concupiſcentias, quas oportet per Virtutem refrænari, & ad vitia, quæ per Virtutem tolluntur. Et ſecundùm hoc Sobrietas maximè requiritur in Juvenibus & mulieribus, quia in Juvenibus viget Concupiſcentia eorum, quæ delectant propter fervorem ætatis; in mulieribus autem non eſt ſufficiens robur mentis ad hoc, ut concupiſcentiis reſiſtant. Unde, ùt refert Valerius Maximus, mulieres apud Romanos olim non bibebant vinum. Alio verò modo Sobrietas magis requiritur in aliquibus, utpote magis neceſſaria ad propriam ipſorum rationem. Vinum autem immoderatè ſumptum præcipuè impedit uſum rationis. Et ideo ſenibus, in quibus ratio debet vigere ad aliorum eruditionem; & iis, qui præſunt, ſive in Sacris, ùt ſunt Miniſtri Eccleſiæ, qui mente devota debent Divinis officiis inſiſtere;

L. 1. C. 1.

Tum etiam Senibus; ac iis, qui præſunt cæteris.

S. Th. ibid.

re; ſive in profanis, ùt ſunt Reges, ac Principes, qui per Sapientiam debent populum ſubditumq; gubernare, ſpecialiter Sobrietas eſt indicta.

§. 3.

De Ebrietate.

35. EBrietas porro Sobrietatis notiſſimum extremum eſt. Sed vox hæc dupliciter ſumi poteſt. Primò prout ſignificat ipſum defectum Rationis, qui accidit ex nimio potu, undequis dicitur Ebrius. Et ſic non eſt culpa propriè vitiúmve, ſed culpæ vitiíque effectus. Secundò Ebrietas poteſt nominare actum, quo quis in hunc effectum incidit. Actus verò iſte Ebrietatem poteſt afferre rurſum dupliciter. Uno modo, ex nimia potûs vi præter opinionem bibentis, Et ſic etiam Ebrietas poteſt accidere ſine culpa, præſertim ſi non ex negligentia hominis contingat; talíque ratione creditur Noë, de quo Sacræ Paginæ, fuiſſe inebriatus. Alio modo ex inordinata concupiſcentia potûs inebriare volentis, & ſic Ebrietas eſt vitium.

Ebrietas variè ſumitur. S.Th.2. 2. Q. 150. A. 1. in C.

Gen. 9.

36. Hac igitur ratione ſumpta Ebrietas definitur eſſe exceſſus in potando, cauſâ voluptatis, uſque ad violentam uſûs Rationis privationem. Dicitur exceſſus in potando; ſicut enim Gula conſiſtit in exceſſu

Ejuſdem propriè Sumptæ definitio. Leſſ. de Virt. Card. L. 4. C. 3.

ceſſu in cibo & potu non inebriante, ita Ebrietas in exceſſu vini, vel cujusvis alterius potûs inebriantis. Dum verò quis fumo herbæ Nicotianæ, odore quovis, vel opio privatur uſu Rationis, non eſt Ebrietas; quia hoc non fit exceſſu potandi: additur etiam: Cauſâ voluptatis; Si enim potus cauſâ medicinæ etiam ad interceptam mentem ſumatur, non eſt Ebrietas: quod certis circumſtantiis licere volunt, Denique nominatur violenta uſûs Rationis privatio; Nam uſus rationis aufferri poteſt modo vel naturali, vel violentó. Naturali quidem per ſomnum ſpiritibus animalibus in centrum retractis, & nervis, ùt dicimus, ſenſoriis, per quos ad externa organa fit progreſſus, vapore quodam frigido occupatis. Qui porro modus à natura eſt inſtitutus ad Spirituum, ac proinde virium inſtaurationem. Violento autem modo auffertur Rationis uſus, quando tanta vaporum copia cerebrum implet, ut etiam in vigilia non poſſit Ratione uti. Quod interdum accidit vel ex nimio ſpirituum fervore, ùt in phrenetide; vel ex humore maligno cerebrum occupante, ùt in melancholia, vel denique ex fumis vel vaporibus potûs inebriantis, in quo poſtremo eſt Ebrietas.

Cajetanus in ſumma V. Ebrietas.

An Ebrietas ſit peccatum. S.Th. 2.2. Q. 150. A. 2. in C.

37. Jam verò cùm culpa Ebrietatis conſiſtat in immoderato uſu ac concupiſcentia vini, aut potûs alterius inebriare valentis, tripliciter id contingere poteſt. Uno modo ita, ut neſciat quis, potum eſſe

eſſe immoderatum & inebriare potentem; & ſic Ebrietas poteſt eſſe ſine peccato. Alio modo, ut percipiat potum eſſe immoderatum, non tamen exiſtimet eſſe potentem inebriare. Et ſic Ebrietas poterit eſſe ex iis peccatis unum, quæ venialia dicimus, aut certè videbitur tum potiùs opponi Abſtinentiæ, quàm Sobrietati. Tertio denique modo poteſt contingere, ut aliquis benè advertat, potum eſſe immoderatum, & inebriantem, & tamen vult potiùs Ebrietatem incurrere, quàm à potu abſtinere. Et talis propriè dicitur Ebrius; quia moralia recipiunt ſpeciem non ab eis, quæ per accidens eveniunt, & præter intentionem, ſed ab eo, quod eſt per ſe intentum. Atque ſic Ebrietas eſt peccatum lethiferum; quia ſic homo volens & ſciens privat ſe uſu Rationis, quo ſecundùm Virtutem operatur, & peccata declinat. Unde tunc periculo peccandi ſe committit. In hoc recidit ſententia Ambroſii. Vitandam dicimus Ebrietatem, per quam crimina cavere non poſſumus. Nam quæ Sobrii cavemus, per Ebrietatem ignorantes committimus. L. 1. de Patriarch. C. 6.

38. Igitur Ebrietas potiſſimum Sobrietatis extremum eſt, ac per exceſſum: Quod verò per defectum poneretur, nomine caret; quia minùs frequenter accidit, ferè ut nuper de vitio, Abſtinentiæ per defectum oppoſito, dictum eſt. Eſſet tamen itidem vitium, ſi quis vino, aut *Vitium Sobrietati per defectum oppoſitum nomine caret.*

licet ad DEUM, & abſtinetſe, ne delectabiliter aliis conjungatur contra debitum Divini ordinis, dicetur Caſtitas ſpiritualis, ſecundùm illud : Deſpondi vos uni viro Virginem caſtam exhibere Chriſto. Si autem delectabiliter contra debitum Divini ordinis conjungatur mens quibusdam aliis rebus, dicetur fornicatio ſpiritualis itidem ſecundùm illud : Tu autem fornicata es cum amatoribus multis. Porro Caſtitas poſtremo hoc modo accepta eſt generalis Virtus; quia per quamlibet virtutem retrahitur mens humana, ne rebus illicitis delectabiliter conjungatur; principaliùs tamen conſiſtit ejus ratio in charitate, & in aliis Virtutibus Theologicis, quibus mens hominis conjungitur DEO. 2.Cor. 11. Hier. 3.

40. Sed modò de Caſtitate propriè dicta eſt ſermo. Hæc igitur definiri poteſt eſſe Virtus, per quam concupiſcentias caſtigamus quodam Rationis moderamine. à Caſtigando dicitur; quia per Rationem concupiſcentia caſtigatur, quæ ad modum pueri eſt refrænanda; ùt habet Philoſophus. Nec refert omnia vitia Intemperantiæ dici ſimilia puerilibus peccatis, quæ caſtigatione indigent; ùt etiam nuper eſt notatum. Delectationes enim venereæ ſunt vehementiores, & magis opprimentes Rationem, quàm delectationes ciborum, & propter hoc magis indigent caſtigatione & refrænatione; quia ſi eis conſentiatur, magis ex hoc increſcit vis

Definitio Caſtitatis propriè ſumpta. S. Th. ibid. Q. 1. in C. Lib. 3. Eth. C. ult. L. 2. C. 4. A. 4. §. 3.

concupiſcentiæ, & dejicitur Virtus mentis.

41. Jam verò conſiſtit quidem Caſtitas in anima, tanquam in ſubjecto, ſed materiam habet in corpore; ac proxima quidem ſunt interni concupiſcentiæ motus, quos comprimit, vel ſecundùm Rationis normam componit; remota autem ſunt actus ij externi, qui ſpectant quomodocunque ad Venerea. Cæterùm Caſtitas ponitur alia perfecta, alia imperfecta; perfecta eſt quæ ab omnibus voluptatibus carnis, tum licitis, tum illicitis perpetuò abſtinere proponit, atque hæc fortaſſis cum Virginitate convenit, ùt ex infrà dicendis patebit. Imperfecta eſt, quæ vel ſolùm ad tempus id proponit, vel ſolùm ab illicitis abſtinere, & Licitis moderatè uti in matrimonio.

Leſſ. de Virt. Card. Lib. 4. C. 2. Dubit. 13.

Eſt Virtus Specialis. S. Th. ibid. A. 3. in C. L. 2. C. 4. A. 2. §. 1.

42. Eſt autem etiam Caſtitas Virtus ſpecialis, & diſtincta ab Abſtinentia; Temperantia enim ſub qua continetur utraque, eſt propriè circa concupiſcentias delectationum tactûs, ùt vidimus; & ideo oportet, ut, ubi ſunt diverſæ rationes delectationis, ibi ſint diverſæ Virtutes ſub Temperantia comprehenſæ. Delectationes autem ſequuntur, & ex proportione exiſtunt, ad operationes, quarum ſunt perfectiones, ùt dicit Stagyrita. Manifeſtum eſt autem, alterius generis eſſe operationes pertinentes ad uſum ciborum, quibus natura individui conſervatur, & operationes pertinentes ad uſum venereorum,

L. 9. Eth. C. 7.

rum, quibus conſervatur natura ſpeciei; itaque Caſtitas, quæ eſt circa delectationes Venereorum, eſt diſtincta ab Abſtinentia, quæ eſt circa delectationes ciborum; ac proin eſt Virtus ſpecialis.

§. 2.

De Pudicitia.

43. Porro Pudicitia ad Caſtitatem pertinet ùt illius ſpecialis circumſtantia, quanquam interdum una ponatur pro alia. Nomen quidem Pudicitiæ à Pudore ſumitur, in quo Verecundia ſignificatur, & ideo oportet Pudicitiam propriè eſſe circa illa, de quibus homines magis Verecundantur. Maximè autem verecundàntur homines de actibus Venereis, ùt Auguſtinus dicit; quia motus genitalium membrorum non ſubjicitur imperio Rationis, ſicut motus aliorum exteriorum membrorum. Verecundatur autem homo non ſolùm de illa commiſtione Venerea; ſed etiam de quibusdam ejus ſignis, ùt advertit Philoſophus. Et ideo Pudicitia attenditur propriè circa Venerea, & præcipuè circa ſigna Venereorum; ſicut ſunt aſpectus impudici, oſcula, & tactus. Et quia hæc magis ſolent deprehendi, ideo Pudicitia ad Caſtitatem ordinatur, non quaſi Virtus ab ea diſtincta, ſed ſicut exprimens circum-

Pudicitia pertinet ad Caſtitatem, ùt illius ſpecialis circumſtantia. S. Th. Q. cit. A. 4. in C.

Lib. 14. de civit. Dei C. 18.

Lib. 2. Rhet. C. 6.

circumſtantiam quandam. Quamquam, ùt dictum eſt, una ſubinde ponatur pro altera. Cæterum de Laudibus Caſtitatis ac porro Pudicitiæ tum ſcripsêre alii ubertim, tum videri poteſt Magnus Auguſtinus.

Sermon. 249. de tempore.

§. 3.

De Vitiis oppoſitis Caſtitati.

Quid ſit Luxuria.

44. Hic præſtabit eſſe brevibus. Luxuria univerſim pro exceſſu quovis, etiam in veſtibus, epulis, ac aliis id genus ſumitur; ſtrictè autem & propriè pro exceſſu in re venerea; atque hoc ſenſu Vitium eſt oppoſitum Caſtitati. Vitium autem capitale ponitur à Divis Gregorio & Thoma, aliiſque, ex quo proveniant cæcitas mentis, Inconſiderantia, Præcipitatio, Inconſtantia, Amor ſui, odium DEI, affectus præſentis ſæculi, horror futuri. Ejus ſpecies ſunt ſex: Fornicatio ſimplex, adulterium, inceſtus, ſtuprum, raptus, & vitium contra naturam. At de his ſatis; tangunt enim vitium turpiſſimum; quod Apoſtolus nec vult nominari in nobis.

Lib. 31. mor. Q. cit. Art. 4. in C.

Ejus ſpecies.

Epheſ. 5.

ARTI-

ARTICULUS IV.

De Virginitate.

POtiùs Virginitatis, Virtutis rariſſimæ expoſitionem aggrediamur. Dicendum itaque, quid ea ſit; tum exponenda eſt ejus honeſtas, ac denique excellentia.

§. I.

Quid ſit Virginitas.

45. NOmen igitur Virginitatis à virore ſumptum videtur. Et ſicut illud dicitur virens, & in ſuo virore perſiſtere, quod non eſt ex ſuperabundansiam caloris aduſtionem expertum; ita etiam Virginitas importat, ut perſona, cui ineſt, immunis ſit à concupiſcentiæ aduſtione; quæ eſſe videtur in conſummatione delectationis venereæ. Unde Ambroſius dicit: Caſtitatem Virginalem eſſe expertem contagionis integritatem. In delectatione autem venereorum tria eſt conſiderare. Unum quidem, quod eſt ex parte corporis; ſcilicet violatio ſignaculi Virginalis. Aliud autem eſt, in quo conjungitur id, quod eſt animæ, cum eo, quod eſt corporis, ſcilicet ipſa reſolutio ſeminis delectationem ſenſibilem cauſans.

In quo conſiſtat Virginitas.
S.Th. 2. 2. Q. 152. A. 1. in C.

Lib. de Virgin.

Tertium autem eſt ſolum ex parte animæ, ſcilicet propoſitum perveniendi ad talem delectationem. In quibus tribus id, quod primò poſitum eſt, per accidens ſe habet ad moralem actum, qui non conſideratur per ſe, niſi ſecundùm ea, quæ ſunt animæ. Secundum verò ad eundem ſe habet per modum materiæ; nam paſſiones, quæ fiunt in ſenſibus, ſunt materia moralium actuum. At tertium ſe habet formaliter & completivè, quia ratio Moralium in eo, quod eſt Rationis, completur. Quia ergo Virginitas dicitur per remotionem nominatæ priùs corruptionis; conſequens eſt, ut integritas membri corporalis per accidens ſe habeat ad Virginitatem; ipſa autem immunitas à delectatione, quæ conſiſtit in ſeminis reſolutione, ſe habet per modum materiæ; ac denique propoſitum perpetuò abſtinendi à tali delectatione, ſe habet formaliter, & completivè.

Definitio Virginitatis. Lib. de Virgin. C. 13. S.Th. Loc. cit. ad 1.

46. Virginitatem ergo definit Auguſtinus, eſſe in carne corruptibili incorruptionis perpetuam meditationem. Atque Definitio hæc tangit quidem in Recto id, quod eſt formale in Virginitate; nam per meditationem intelligitur propoſitum Rationis. Quod autem additur, Perpetua, non ſic intelligitur, ut oporteat Virginem ſemper actualem meditationem habere, ſed quia hoc debet in propoſito gerere, ut perpetuò in hoc perſeveret. Id verò, quod ſe habet per modum materiæ, tangitur

tur in obliquo, cùm dicitur, incorruptionis in carne corruptibili, quod additur ad oſtendendam Virginitatis difficultatem. Nam ſi caro corrumpi non poſſet, non eſſet difficile perpetuam incorruptionis meditationem habere. Cæterùm ſi mavis, Virginitas dici poteſt ſpecialis Virtus, qua aliquis ſe immunem ab experimento venereæ voluptatis conſervat, & ſe perpetuò conſervare proponit.

47. Eſt porro ſpecialis Virtus, videlicet, ùt modò dictum eſt, in Virginitate eſt, ſicut formale, & completivum, propoſitum perpetuò abſtinendi à delectatione venerea. Materiæ autem locum in Virginitate habet Integritas carnis abſque omni experimento venereæ delectationis. Manifeſtum eſt autem, ubi eſt ſpecialis materia boni habens ſpecialem excellentiam, ibi inveniri ſpecialem rationem Virtutis, ſicut patet ex magnificentia, quæ eſt circa magnos ſumptus; & ex hoc eſt ſpecialis Virtus à Liberalitate diſtincta, quæ communiter ſe habet circa omnem pecuniarum uſum. Hoc autem, quod eſt conſervare ſe immunem ab experimento venereæ voluptatis, habet quandam excellentiam laudis ſupra hoc, quod eſt conſervare ſe immunem ab inordinatione venereæ voluptatis. Et ideo Virginitas eſt quædam ſpecialis Virtus, habent ſe ad Caſtitatem ſicut Magnificentia ad liberalitatem.

Quæ eſt ſpecialis Virtus. S. Th. Q. cit. A. 3. in C.

48. Nec refert, quòd quicunque habet

Ejus connexio cum

aliis Virtutibus. bet unam Virtutem, habeat omnes, ùt initio dictum eſt, quoſdam autem habere
S. Th. Loc. cit. ad 2. alias Virtutes, qui non habent Virginitatem alioquin cùm ſine Virtute nullus ad
L. 1. C. 4. ſ. 3. Regnum cælorum perveniat, nullus ſine Virginitate ſalvaretur, quod eſſet damnare matrimonium. Nec, inquam, hoc refert; connexio enim Virtutum accipitur
Loc. cit. ſecundum illud, quod eſt formale in ipſis, ùt itidem ex dictis colligi poteſt, aut porró ſecundùm Prudentiam, aut Charitatem; non autem ſecundùm id, quod in iis ſe habet per modum materiæ. Nihil autem prohibet alicui virtutem habenti ſuppetere materiam unius Virtutis, non autem materiam alterius. Sicut pauper habet materiam Temperantiæ; non autem materiam Magnificentiæ. Et hoc modo alicui habenti alias Virtutes deeſt materia Virginitatis, id eſt, prædicta integritas carnis. Poteſt tamen id, quod eſt formale in Virginitate habere, ut ſcilicet habeat in præparatione mentis propoſitum prædictæ integritatis conſervandæ, ſi hoc ſibi competeret. Sicut pauper poteſt in præparatione animi habere propoſitum magnificos ſumptus faciendi, ſi ſibi competeret. Et ſimiliter ille, qui eſt in proſperitate poteſt habere in præparatione animi propoſitum adverſa æquanimiter tolerandi: & ſine hac præparatione animi non habet Virtutem.

Variè amittitur. 49. Cæterùm cùm Integritas corporalis membri per accidens ſe habeat ad

Virginitatem, in quantum ſcilicet per hoc, quòd ex propoſito voluntatis abſtinet quis à delectatione venerea, remanet integritas in membro corporeo; ſi contingat per alium modùm aliquo caſu membri integritatem corrumpi, non præjudicat Virginitati. Pariter delectatio, quæ eſt ex ſeminis reſolutione, dupliciter poteſt contingere. Uno modo, ut procedat ex mentis propoſito. Et ſic tollit Virginitatem, ſive fiat per concubitum, ſive abſque concubitu. Alio modo poteſt contingere præter propoſitum mentis, vel in ſomno, vel per violentiam illatam, cui mens non conſentit, quamvis caro delectationem experiatur, vel etiam ex infirmitate naturæ; ùt patet in his, qui fluxum ſeminis patiuntur. Et ſic non perditur Virginitas; quia talis pollutio non accedit per Impudicitiam quam Virginitas excludit. Ex quibus patet, illud, quod formale eſt ac præcipuum in Virginitate, deperdi per propoſitum actionis venereæ; quod autem ſe habet per modum materiæ, deperdi per actum id genus voluntarium. S.Th. Q. cit. A. 1. ad 3. & 4.

50. Jam verò Virtus amiſſa per pænitentiam reparari poteſt, quantùm ad id, quod eſt formale in Virtute, non autem adid, quod in ipſa ſe habet per modum materiæ. Non enim ſi quis aliàs Magnificus, perperam conſumpſerit divitias ſuas, per pænitentiam peccati reſtituuntur ei divitiæ. Pariter ergo, qui Virginitatem pec- *Quid poſſit in ea reparari.* S.Th. Q. cit. A. 3. ad 3.

peccando amiſit, per pænitentiam non recuperat Virginitatis materiam, ſed recuperat Virginitatis propoſitum. Circa materiam autem Virginitatis eſt aliquid, quod per miraculum ac divinitus recuperari poterit, ſcilicet integritas membri, quam diximus, ſe habere per accidens ad Virginitatem. Aliud autem eſt, quod nec miraculosè reparari poteſt, ut ſcilicet, qui expertus eſt voluptatem Veneream, fiat non expertus. Non enim DEUS poteſt facere, ut ea, quæ facta ſunt, non ſint facta.

§. 2.

De Honeſtate Virginitatis.

Exponitur triplex hominis bonum. S.Th.Q.152. A. 2. in C.

51. NOn vertitur hic negotium, ut eximia Virginitatis decora recenſeantur; ſed illius duntaxat honeſtas aperta oratione eſt proponenda. Quæſiverit ergo quiſpiam, qui carni fortaſſis ſervire mallet, quàm ſpiritui; an porro Laudabilis ſit Virginitas. Hanc proinde in rem ita Divus Aquinas: Illud in humanis actibus eſt vitioſum, quod eſt præter Rationem. Habet autem hoc recta Ratio, ut his, quæ ſunt ad finem utatur aliquis ſecundùm eam menſuram, quæ congruit fini. Eſt verò triplex hominis bonum, ùt etiam habet Philoſophus. L. 1. Eth. C. 4. Unum quidem, quod conſiſtit in exteriori-

bus

bus bonis, puta, divitiis. Aliud autem, quod conſiſtit in bonis corporis. Tertium denique, quod conſiſtit in bonis animæ; inter quæ etiam bona contemplativæ, ùt dicimus, vitæ ſunt potiora bonis vitæ activæ, ùt Philoſophus probat. Et Servator ait: Maria optimam partem elegit. Quorum bonorum exteriora quidem ordinantur ad ea, quæ ſunt corporis: ea verò, quæ ſunt corporis, ad ea, quæ ſunt animæ: & ulteriùs ea, quæ ſunt vitæ activæ, ad ea, quæ ſunt vitæ contemplativæ. 10. Eth. Luc. 10.

52. Pertinet igitur ad rectitudinem Rationis, ut aliquis utatur exterioribus bonis ſecundùm eam menſuram, quæ competit corpori, & ſimiliter de aliis. Unde ſiquis abſtineat ab aliquibus poſſidendis, quæ aliàs eſſet bonum poſſidere, ut conſulat ſaluti corporali, vel etiam contemplationi veritatis, non eſſet hoc vitioſum, ſed ſecundùm Rationem rectam. Itaque pariter ſiquis abſtineat à delectationibus corporalibus, ut liberiùs vacet contemplationi veritatis, pertinet hoc ad rectitudinem Rationis. Ad hoc autem pia Virginitas ab omni delectatione Venerea abſtinet, ut liberiùs Divinæ contemplationi vacet. Dicit enim Apoſtolus: Mulier innupta & Virgo, cogitat, quæ Domini ſunt, ut ſit ſancta & corpore & ſpiritu. Quæ autem nupta eſt, cogitat, quæ ſunt mundi, & quomodo placeat viro. Unde patet, quàm inſignis ſit in Virginitate Ho-

Ac dein Honeſtas Virginitatis. S. Th. ibid. 1. Corinth. 7.

Hŏneſtas, & quantam hæc laudem mereatur.

Diluitur objectio circa Licentiam Virginitatis. S. Th. ibid. ad 1. Gen. 2. Gen. 1.

53. Sed duo ſunt, quæ hic diluenda veniunt. Primùm licentiam Virginitatis tangit; ſicque poſſet proponi. Omne quod averſatur præcepto Legis naturæ, eſt illicitum: ſed ſicut præceptum Legis naturæ ad conſervationem individui eſt, quod in Sacris Paginis indicatur: De omni ligno, quod eſt in paradiſo comede; ita etiam præceptum Legis naturæ eſt ad conſervationem ſpeciei, quod itidem in Sacris litteris ponitur: Creſcite & multiplicamini, & replete terram. Ergo ſicut peccaret, qui abſtineret ab omini cibo utpote faciens contra bonum individui; ita etiam peccat, qui omnino abſtinet ab actu generationis, utpote faciens contra bonum ſpeciei.

54. Reponit ergo Sanctus Thomas. Dicendum, quòd præceptum habeat rationem debiti. Dupliciter autem eſt aliquid debitum. Uno modo, ut impleatur ab uno. Et hoc debitum ſine peccato præteriri non poteſt. Aliud autem eſt debitum implendum à multitudine. Et ad tale debitum implendum non tenetur quilibet de multitudine. Multa enim ſunt multitudini neceſſaria, ad quæ implenda unus non ſufficit, ſed implentur à multitudine, dum unus hoc, alius illud facit. Præceptum igitur Legis naturæ homini datum de comeſtione neceſſe eſt ab unoquoque impleri; aliter enim individuum con-

conſervari non poſſet, ſed præceptum datum de generatione reſpicit totam multitudinem hominum, cui neceſſarium eſt, non ſolùm augeri, aut inſtaurari numero, ac corporibus, ſed etiam ſpiritualiter, ùt loquuntur, proficere. Et ideo ſufficienter providetur humanæ multitudini, ſi quidam carnali generationi operam dent: quidam verò ab hac abſtinentes contemplationi Divinorum vacant ad totius generis humani pulchritudinem & ſalutem. Sic etiam in exercitu quidam caſtra cuſtodiunt, quidam ſigna deferunt, quidam gladiis decertant, quæ tamen omnia ſunt debita multitudini, ſed per unum impleri non poſſunt.

Diluitur alia objectio circa eſſentiam Virginitatis.

S. Th. ibid. ad 2.

L. 2. Eth. C. 2.

55. Alterum porrò circa ipſam Virginitatis eſſentiam verſatur, & ſic habet: Omne illud, quod recedit à medio Virtutis, videtur eſſe vitioſum: Sed Virginitas recedit à medio Virtutis, ab omnibus delectationibus venereis abſtinens. Dicit enim Philoſophus: Qui omni voluptate potitur, & neque ab una recedit, intemperantem eſſe: Qui autem omnes fugit, ſicut agreſtis, eſſe inſenſibilem. Ergo Virginitas videri poſſet eſſe aliquid vitioſum. Repono, illum, qui abſtinet ab omnibus delectationibus præter Rationem rectam, quaſi delectationes ſecundùm ſe abhorrens, eſſe inſenſibilem, ſicut agreſtem. Virgo autem non abſtinet ab omni delectatione, ſed ſolùm à delectatione Venerea: & ab hac abſtinet ſecundùm Ratio-

nem rectam, ùt conſtat ex mox dictis. Medium autem Virtutis non ſecundùm quantitatem, ſed ſecundùm Rationem rectam determinatur, ùt etiam dicit Philoſophus: Unde ejusdem ſententiâ itidem Magnanimus eſt magnitudine extremus, eo autem, quod, ùt oportet, Medius.

L. 2. Eth. C. 6. L. 4. Eth. C. 3.

§. 3.

De Excellentia Virginitatis.

Virginitas præſtantior eſt Matrimonio. S. Th. Q. cit. A. 4. in C. L. 1. contra Jovin.

56. EXcellentia porro hæc attendi poteſt vel in ordine ad alias Virtutes, vel in ordine ad matrimonium. Poſtremum ergo quod attinet; ùt ex Hieronymo patet, error fuit Joviniani, qui poſuit, Virginitatem non eſſe Matrimonio præferendam. At verò error hic præcipuè deſtruitur & exemplo Chriſti, qui tum Matrem Virginem elegit, tum ipſe Virginitatem ſervavit: & ex doctrina Apoſtoli, qui ad Virginitatem conſilium dedit, tanquam ad melius bonum; & etiam Ratione, tum quia bonum divinum eſt potius humano bono: tum quia bonum animæ præfertur bono corporis; tum quia bonum contemplativæ vitæ præfertur bono activæ. Virginitas autem ordinatur ad bonum animæ ſecundùm vitam contemplativam, quod eſt cogitare ea, quæ ſunt DEI: conjugium autem ordinatur ad bonum corporis, quod eſt corporalis

1. Corinth. 7.

ralis multiplicatio generis humani, & pertinet ad vitam activam; quia vir & mulier in Matrimonio viventes neceſſe habent cogitare, quæ ſunt mundi, ut patet per Apoſtolum. Unde indubitanter Virginitas præferenda eſt Continentiæ conjugali. Huc recidit illud Auguſtini: Et certa Ratione, & Sanctarum Scripturarum auctoritate, nec peccatum eſſe nuptias invenimus: nec eas bono Virginalis Continentiæ vel etiam vidualis æquamus. 1. Corinth. 7. L. 1. de Virginit.

57. Jam verò, quod ſpectat alterum ſuperiùs propoſitum, an nimirum Virginitas Virtutes cæteras excellentiâ ſuperet; advertendum, poſſe aliquid dici excellentiſſimum dupliciter. Uno modo in aliquo genere. Et ſic Virginitas eſt excellentiſſima, ſcilicet in genere Caſtitatis; tranſcendit enim & Caſtitatem vidualem, & conjugalem. Et quia Caſtitati antonomaſticè attribuitur decor, ideo Virginitati per conſequens attribuitur excellentiſſima pulchritudo. Unde Ambroſius dicit: Pulchritudinem quis poteſt majorem æſtimare, decore Virginis, quæ amatur à Rege, probatur à Judice, dedicatur Domino, conſecratur DEO? Alio modo poteſt dici aliquid excellentiſſimum ſimpliciter. Et ſic Virginitas non eſt excellentiſſima Virtutum. Semper enim Finis excellit id, quod eſt ad finem: & quantò aliquid efficaciùs ordinatur ad finem, tantò meliùs eſt. Finis autem, ex quo Virginitas laudabilis redditur, eſt, vacare

Ac etiam cæteris ſpeciebus Caſtitatis, non tamen quavis Virtute alia. S. Th. Q. cit. A. 5. in C. L. 1. de Virg. Part. 3.

 rebus

§. Super. rebus Divinis, ùt ſupra vidimus, unde ipſæ Virtutes Theologicæ, & etiam Virtus Religionis, quarum actus eſt ipſa occupatio circa res Divinas, præferuntur Virginitati. Similiter etiam vehementiùs operantur ad hoc, ut inhæreant DEO Martyres, qui ad hoc poſtponunt propriam vitam: & viventes in Monaſteriis, qui ad hoc poſtponunt propriam voluntatem, & omnia, quæ poſſunt habere, quàm Virgines, quæ ad hoc poſtponunt veneream voluptatem.

Eſt tamen inſignis ejus decor. In Tractatu de habitu Virginum.

58. Cæterùm ad Virgines eſt illud Cypriani. Nunc nobis ad Virgines ſermo eſt, quorum quò ſublimior eſt gloria, eò eſt major cura: flos eſt ille Eccleſiaſtici germinis: decus atque ornamentum gratiæ ſpiritualis; illuſtrior portio Legis Chriſti. Quæ verba fortaſſis expreſſit non modò præſtantiæ Virginum reſpectu ad viduas, aut eas, quæ in Matrimonio ſunt; ſed univerſim inſignis Virtutis hujus decor. Dicuntur etiam Virgines, ùt vidit Divus Joannes, ſequi agnum, quocunque ierit, & cantare Canticum novum, quod nemo alius poterat dicere. Apocal. 14. Ac ſequuntur quidem Agnum, quia imitantur Chriſtum non ſolùm in integritate mentis, ſed etiam in integritate carnis; & ideo in pluribus ſequuntur agnum. Canticum autem novum, quod ſolæ Virgines cantant, eſt gaudium, quod habent, de integritate carnis ſervata; ùt etiam exponit Divus Aquinas. Art. cit. ad 3.

CA-

CAPUT III.

De Partibus Temperantiæ Potentialibus.

PArtes porro potentiales alicujus primæ & principis Virtutis, ùt itidem notatum eſt, dicuntur Virtutes ſecundariæ, quæ modum, quem principalis Virtus obſervat circa aliquam præcipuam materiam, eundem obſervant in quibusdam aliis materiis, in quibus non eſt ita difficile. Pertinet autem ad Temperantiam moderari delectationes tactûs, quas difficillimum eſt moderari. Unde quæcunque Virtus moderationem quandam operatur in aliqua materia, & refrænationem appetitûs in aliquid tendentis, poni poteſt pars Temperantiæ ſicut Virtus ei adjuncta. Quod quidem contingit tripliciter. Uno modo in interioribus motibus animi. Alio modo in exterioribus motibus & actibus corporis. Tertiò modo in exterioribus rebus. Ergo circa interiores animi motus ſunt Continentia, Manſuetudo, & Clementia; circa hos autem itidem & ſimul circa exteriores motus, & res etiam exteriores, ponitur Modeſtia; ſed quæ deinde in multas ſpecies dividitur, ùt infra patebit.

S. Th. 2. 2. Q. 143. A. 1. in C.
L. 2. C. 1. A. 2 Sect. 2.

ARTICULUS I.

De Continentia.

EXponendum hic eſt, quid ſit Continentia; dein agendum de oppoſita ipſi Incontinentia.

§. I.

Quid ſit Continentia.

Quid ſit Continentia.

S. Th. 2. 2 Q. 155. A. 1. in C.

Gal. 5.

59. NOmen porro Continentiæ dupliciter ſumitur à diverſis. Quidam enim Continentiam nominant, per quam aliquis ab omni delectatione venerea abſtinet. Unde & Apoſtolus Continentiam Caſtitati conjungit. Et ſic continentiæ perfecta præcipua eſt Virginitas; ſecundaria verò viduitas. Unde ſecundùm hoc eadem ratio eſt de continentia, quæ de Virginitate, & quemadmodum hæc, ita, etiam illa eſt Virtus. Alii verò dicunt, Continentiam eſſe, per quam aliquis reſiſtit concupiſcentiis pravis, quæ in eo vehementes exiſtunt; quo etiam modo accipitur à Philoſopho. Et ſic accepta continentia eſt firmitas quædam animi contra impetus paſſionum.

L. 1. Eth. Leſſ. De Virt. Card. L. 4. C. 4. Dubit. 1.

Non eſt Virtus, niſi

60. Jam verò ſi Virtus dicatur habitus completè potentiam circa aliquam materiam, v. g. circa paſſiones, perficiens; Con-

Continentia non tam eſt Virtus, quàm *latè ſumpta.* initium quoddam, & rudimentum virtutis. Unde Ariſtoteles dicit, Continentiam non eſſe virtutem, ſed quiddam Virtutis habere admixtum. Nimirum quia Voluntatem quidem Rationi conformat, ſed appetitum inferiorem, contra quem pugnat, Rationi nondum ſubjicit, & ſic à Ratione virtutis moralis deficit; ſecundùm quam etiam appetitus ſenſitivus ita ſubditur, ut in eo non inſurgant vehementes paſſiones. Si tamen nomen Virtutis accipiatur communiùs, ùt paſſim ſolet, pro quolibet principio Laudabilium operum, poſſumus dicere, Continentiam eſſe Virtutem; diſponit enim voluntatem ad Rationis dictamen ſectandum, & paſſionibus repugnandum, quod eſt honeſtum, & Laude dignum.

Leſſ. loc. cit. L. 4. Eth. C. ult.

61. Eſt autem Continentia, ſicut & Incontinentia, circa delectationes tactûs, ùt circa propriam materiam. Nimirum nomen Continentiæ refrænationem quandam importat, in quantum tenet ſe aliquis, ne paſſiones ſequatur. Et ideo propriè Continentia dicitur circa illas paſſiones, quæ impellunt ad aliquid proſequendum, in quibus Laudabile eſt, ut Ratio retrahat hominem à proſequendo. Non autem propriè eſt circa illas paſſiones, quæ important retractionem quandam, ſicut timor, & alia hujuſmodi; in his enim Laudabile eſt, firmitatem ſervare in proſequendo, quod Ratio dictat; ùt patet ex

Continentia eſt propriè circa delectationes tactûs. S. Th. Q. cit. A. 2. in C.

L. 2. C. 3.

ijs, quæ ſuperiùs dicta ſunt. Advertendum antem venit, naturales inclinationes principia eſſe omnium ſupervenientium ; ùt itidem indicat Divus Aquinas. Et ideo 2. 2. Q. 26. A. 3. paſſiones tantò vehementiùs impellunt ad aliquid proſequendum, quantò magis ſequuntur inclinationem naturæ ; quæ præcipuè inclinat ad ea, quæ ſunt ſibi neceſſaria , vel ad conſervationem individui , ſicut ſunt cibi , vel ad conſervationem ſpeciei, ſicuti ſunt actus venerei, quorum delectationes ad tactum pertinent. Et ideo Continentia & Incontinentia propriè dicuntur circa concupiſcentias delectationum tactûs. Circa alia autem non appellatur Continentia niſi cum addito ; ùt quis dicitur continens iræ ; aut continens cupiditatum, opum, vel honorum.

62. Cæterùm Continentiæ Virtus non in vi concupiſcendi, ſed in Voluntate ſedem habet. Omnis enim Virtus in aliquo ſubjecto, ùt dicimus, exiſtens facit illud differre à diſpoſitione, quam habet, cùm ſubjicitur oppoſito vitio. Vis autem concupiſcendi eodem modo ſe habet in eo, qui eſt continens, & in eo, qui eſt incontinens; quia in utroque prorumpit in concupiſcentias pravas, vehementes. Unde manifeſtum eſt, Concupiſcentiam non eſſe in vi concupiſcendi, ſicut in ſubjecto. Similiter etiam Ratio eodem modo ſe habet in unoquoque ; quia tam continens, quàm incontinens habet Rationem rectam, & uterque, dum eſt extra paſſio-

nem,

nem, gerit in propoſito concupiſcentias illicitas non ſequi. Prima autem differentia eorum invenitur in electione; quia continens, quamvis patiatur vehementes concupiſcentias, tamen eligit non ſequi illas propter Rationem. Incontinens autem eligit ſequi illas non obſtante contradictione Rationis. Et ideo oportet, Continentiam eſſe ſicut in ſubjecto in illa vi animæ, cujus actus eſt electio. Hæc autem eſt Voluntas; ùt rurſum oſtendit Divus Thomas. 1. 2. Q. 13. A. 1.

63. Sed inde quæres, an Continentia melior ſit Temperantiâ. Igitur Continentiæ nomen, ùt paulò antè dictum eſt, dupliciter accipitur. Uno modo ſecundum quod importat ceſſationem ab omnibus delectationibus Venereis. Et ſic ſumendo nomen Continentiæ, hæc potior eſt Temperantiâ ſimpliciter dictâ; ùt patet ex iis, quæ allata ſunt de præeminentia Virginitatis ad Caſtitatem ſimpliciter ſumptam. Alio modo poteſt accipi nomen Continentiæ ſecundùm quod importat reſiſtentiam Rationis ad concupiſcentias pravas, quæ ſunt in homine vehementes. Et ſecundùm hoc Temperantia eſt multò potior, quàm Continentia; quia bonum Virtutis Laudabile eſt ex eo, quod eſt ſecundùm Rationem. Plùs autem viget bonum Rationis in eo, qui eſt temperatus, in quo etiam ipſe appetitus ſenſitivus, ùt vocamus, eſt ſubjectus Rationi, & quaſi à ratione edomitus, quàm in eo, qui

Quomodo Continentia vel ſuperior, vel inferior ſit Temperantiâ.

S. Th. Q. cit. A. 4. in C.

Sup. Cap. 5. 3.

eſt continens, in quo appetitus ſenſitivus vehementer reſiſtit Rationi per concupiſcentias pravas. Unde Continentia comparatur ad Temperantiam ſicut imperfectum ad perfectum.

§. 2.

De Incontinentia.

Quid ſit Incontinentia. S.Th.2.2.Q. 156.A.1. in C.

64. INcontinentia, ùt opponitur Continentiæ mox explicatæ, eſt, quando paſſio vincit Rationem, uſu Rationis remanente. Quærunt autem, an Incontinentia ad animam pertineat, an ad corpus. Verùm unumquodque attribuitur magìs ei, quod eſt cauſa per ſe, quam ei, quod ſolam occaſionem præſtat. Id autem, quod eſt ex parte corporis, ſolam occaſionem præſtat Incontinentiæ ex diſpoſitione enim corporis poteſt contingere, ut inſurgant paſſiones vehementes in appetitu ſenſitivo, qui eſt virtus corporis Organici, ſed hujusmodi paſſiones, quantumcunque vehementes, non ſunt ſufficiens cauſa Incontinentiæ, ſed occaſio ſola, eò quòd durante uſu Rationis ſemper homo poſſit paſſionibus reſiſtere. Si verò paſſiones adeò inſurgant, ut totaliter aufferant uſum Rationis, ſicut accidit in iis, qui propter vehementiam paſſionum amentiam incurrunt; non remanebit Ratio Continentiæ, neque In-

con-

continentiæ; quia non ſalvatur in eis Judicium Rationis, quod continens ſervat, & Incontinens deſerit. Et ſic relinquitur, quod per ſe Cauſa Incontinentiæ ſit ex parte animæ, quæ Ratione paſſionibus; non reſiſtit. Quod quidem fit duobus modis, ùt habet Philoſophus. Uno modo, quando anima paſſionibus cedit; antequam Ratio conſultet, aut deliberet; atque hæc vocatur effrænata Concupiſcentia, & Incontinentia. Alio modo, quando non permanet homo in iis, quæ prudens decrevit, & hæc Incontinentia vocatur debilitas. L. 7. Eth. C. 7.

65. Cæterùm Incontinentia poteſt attendi circa aliquid tripliciter. Uno modo propriè & ſimpliciter: & ſic Incontinentiâ attenditur circa concupiſcentias delectationum tactûs, ſicut & Intemperantia, ùt ſupra dictum eſt de Continentia. Et hoc modo Incontinentia eſt peccatum ex duplici ratione. Uno modo ex eo, quòd incontinens recedat ab eo, quod eſt ſecundùm rationem. Alio modo ex eo, quòd ſe immergat quibuſdam turpibus delectationibus. Et ideo Philoſophus dicit: Incontinentiam vituperari non ſolùm ſicut peccatum, quod ſcilicet eſt per receſſum à Ratione; ſed ſicut malitiam quandam; in quantum pravas concupiſcentias ſequitur. Alio modo Incontinentia attenditur circa aliquid: propriè quidem, in quantum homo recedit ab eo, quod eſt ſecundùm rationem, ſed non ſimpliciter: puta,

Quotuplex dicatur Incontinentia, & quænam ſit peccatum.

S. Th. 2. 2. Q. 156. A. 2. in C.

§. Super.

L. 2. Eth. c. 8.

puta, cùm aliquis non ſervat modum in concupiſcentia honoris, divitiarum, & aliorum ejuſmodi, quæ ſecundùm ſe videntur eſſe bona; circa quæ non eſt Incontinentia ſimpliciter, ſed ſecundùm quid, ſicut de Continentia itidem ſuperiùs notatum eſt. Et ſic Incontinentia eſt peccatum, non ex eo, quòd aliquis ingerat ſe pravis concupiſcentiis, ſed ex eo, quòd non ſervet debitum modum Rationis etiam in concupiſcentia rerum per ſe appetendarum. Tertio modo Incontinentia dicitur eſſe circa aliquid non propriè, ſed ſecundùm ſimilitudinem: puta circa concupiſcentias eorum, quibus non poteſt aliquis malè uti, puta, circa concupiſcentias Virtutum: circa quas poteſt aliquis dici eſſe Incontinens per ſimilitudinem; quia ſicut ille, qui eſt Incontinens, totaliter ducitur per concupiſcentiam malam; ita aliquis totaliter ducitur per concupiſcentiam bonam. Et talis Incontinentia non eſt peccatum, ſed pertinet ad rationem Virtutis.

S. Sup.

Intemperans deterius peccat, quàm Incontinens.

66. Cæterùm Intemprans multò deteriùs peccat, quàm Incontinens; peccatum enim ſecundùm Auguſtinum præcipuè conſiſtit in Voluntate. Voluntas enim eſt, qua peccatur, & rectè vivitur. Et ideo, ubi eſt major inclinatio voluntatis ad peccandum, ibi eſt gravius peccatum. In eo autem, qui eſt intemperans, voluntas inclinatur ad peccandum ex propria electione, quæ procedit ex habitu per con-

S.Th. Q. cit. A. 3. in C. L. de duabus animabus C. 10.

conſuetudinem acquiſito. In eo autem, qui eſt Incontinens, Voluntas inclinatur ad peccandum ex aliqua paſſione. Et quia paſſio citò tranſit, habitus autem eſt qualitas difficilè mobilis, inde eſt, quòd Incontinentem ſtatim pæniteat transeunte paſſione; quod non accidit intemperanti, qui potiùs gaudet ſe peccaſſe, eò quòd operatio peccati eſt ſibi facta connaturalis ſecundùm habitum. Quam ob rem de illis dicitur; Lætantur, cùm malefecerint, & exultant in rebus peſſimis. Unde patet intemperantem multò pejorem eſſe Incontinente, ùt etiam Philoſophus dicit: Prov. 2. 7. Eth. C. 7.

ARTICULUS II.

De Manſuetudine, & Clementia.

CLementia & Manſuetudo à Divo Thoma ſimul pertractantur. De iis autem quærendum, quid ſint, ac tum de earum extremis, Ira ſcilicet & Crudelitate erit agendum.

§. I.

Quid ſint Manſuetudo, & Clementia.

67. MAnſuetudo definitur eſſe Virtus Irarum moderatrix; vel, ùt *Quid ſit Manſuetudo.*

puta, cùm aliquis non ſervat modum in concupiſcentia honoris, divitiarum, & aliorum ejuſmodi, quæ ſecundùm ſe videntur eſſe bona; circa quæ non eſt Incontinentia ſimpliciter, ſed ſecundùm quid, ſicut de Continentia itidem ſuperiùs notatum eſt. Et ſic Incontinentia eſt peccatum, non ex eo, quòd aliquis ingerat ſe pravis concupiſcentiis, ſed ex eo, quòd non ſervet debitum modum Rationis etiam in concupiſcentia rerum per ſe appetendarum. Tertio modo Incontinentia dicitur eſſe circa aliquid non propriè, ſed ſecundùm ſimilitudinem: puta circa concupiſcentias eorum, quibus non poteſt aliquis malè uti, puta, circa concupiſcentias Virtutum: circa quas poteſt aliquis dici eſſe Incontinens per ſimilitudinem; quia ſicut ille, qui eſt Incontinens, totaliter ducitur per concupiſcentiam malam; ita aliquis totaliter ducitur per concupiſcentiam bonam. Et talis Incontinentia non eſt peccatum, ſed pertinet ad rationem Virtutis.

S. Sup.

Intemperans deteriùs peccat, quàm Incontinens.

S.Th. Q. cit. A. 3. in C.

L. de duabus animabus C. 10.

66. Cæterùm Intemprans multò deteriùs peccat, quàm Incontinens; peccatum enim ſecundùm Auguſtinum præcipuè conſiſtit in Voluntate. Voluntas enim eſt, qua peccatur, & rectè vivitur. Et ideo, ubi eſt major inclinatio voluntatis ad peccandum, ibi eſt gravius peccatum. In eo autem, qui eſt intemperans, voluntas inclinatur ad peccandum ex propria electione, quæ procedit ex habitu per con-

conſuetudinem acquiſito. In eo autem, qui eſt Incontinens, Voluntas inclinatur ad peccandum ex aliqua paſſione. Et quia paſſio citò tranſit, habitus autem eſt qualitas difficilè mobilis, inde eſt, quòd Incontinentem ſtatim pæniteat transeunte paſſione; quod non accidit intemperanti, qui potiùs gaudet ſe peccaſſe, eò quòd operatio peccati eſt ſibi facta connaturalis ſecundùm habitum. Quam ob rem de illis dicitur; Lætantur, cùm malefecerint, & exultant in rebus peſſimis. Unde patet intemperantem multò pejorem eſſe Incontinente, ùt etiam Philoſophus dicit:

Prov. 2.

7. Eth. C. 7.

ARTICULUS II.

De Manſuetudine, & Clementia.

CLementia & Manſuetudo à Divo Thoma ſimul pertractantur. De iis autem quærendum, quid ſint, ac tum de earum extremis, Ira ſcilicet & Crudelitate erit agendum.

§. I.

Quid ſint Manſuetudo, & Clementia.

67. MAnſuetudo definitur eſſe Virtus Irarum moderatrix; vel, ùt

Quid ſit Manſuetudo.

Leſſ. de Virt. Card. L. 4. C. 4. Dubit. 3. Matth. C. 5.

ut Gloſſa habet in illum: Beati Mites; Manſuetudo eſt dulcedo animi, quam non vincit amaritudo. Sicut enim Temperantia moderatur cupiditates ciborum, & venereorum; ita Manſuetudo moderatur Iram. Proxima igitur materia hujus virtutis eſt Ira, cui modum à Ratione præſcriptum, veluti formam quandam imponit.

Quid ſit Clementia.

Leſſ. Lib. cit. Dubit. 5. L. 2. De Clement. C. 3. Loc. cit.

68. Clementia verò eſt Virtus vindictæ externæ moderatrix. Unde Seneca eam ita definit: Clementia eſt temperantia animi in poteſtate ulciſcendi. Vel ea eſt lenitas Superioris adverſus inferiorem in conſtituendis pœnis, ſeu quod etiam ait: Clementia eſt moderatio, aliquid ex merita, & debita pœna remittens. Ex quibus patet, ad Clementiam, ut in actum externum prodire poſſit, tria requiri: primò poteſtatem puniendi, quæ tantùm in ſuperioribus reperitur; unde hæc Virtus eſt propria Superiorum, & maximè Principum, qui pœnas Legibus definitas poſſunt mitigare. Secundò, ut minor pœna irrogetur, quàm irrogari poſſet; infert enim Clementia quandam gratiam, & condonationem, non perfectam; diſtinguitur enim à venia; ſed ex parte, ita, ut Juſtitiæ vindicativæ officium non excludat, ſed duntaxat aſperitatem temperet. Tertio denique ut id proveniat ex animi lenitate, quâ fit, ut quis proximo bene afficiatur, ejúſque commodis faveat, ab incommodis abhorreat. Unde ſi quis pœ-

nam

nam fonti mitiget inductus pecuniâ, vel amicitiâ, vel timore, non erit formale officium Clementiæ, quia non ex affectu hujus Virtutis, ſed ex alio motivo id facit; quamquam dicetur fortaſſis actus Clementiæ, quia ratione materiæ ad hanc Virtutem pertinet.

69. Manſuetudo itaque in quantùm refrænat impetum Iræ, concurrit in eundem effectum cum Clementia. Atque in hoc Virtutes hæ conveniunt. Differunt autem ab invicem, in quantùm Clementia moderatur externam punitionem; Manſuetudo autem propriè diminuit Paſſionem Iræ. Unde cùm Clementiæ actus, iis, qui præſunt, habeantur proprii, ùt mox notatum eſt, Manſuetudo à quovis poteſt exerceri. Cæterùm utraque eſt Virtus. Ratio enim Virtutis Moralis in eo conſiſtit, quòd Appetitus Rationi ſubdatur, ùt patet per Philoſophum; & etiam aliàs notavimus. Hoc autem ſervatur tam in Clementia, quàm in Manſuetudine; nam Clementia in diminuendo pænas aſpicit ad Rationem, ùt Seneca dicit. Similiter etiam Manſuetudo ſecundùm Rationem rectam moderatur Iras, ùt infert Philoſophus. Unde patet, utramque eſſe Virtutem.

In quo Manſuetudo, & Clementia conveniant, aut differant.

S. Th. 2. 2. Q. 175. A. 1. in C.

Idem Q. cit A. 2. in C.

L. 1. Eth. c. ult.

Lib. 1. L. 2. de Clem. C. 5.

L. 4. Eth. C. 5.

70. Sed utraque etiam meritò ponitur pars potentialis, ùt vocant, Temperantiæ. Videlicet partes hæ aſſignantur Virtutibus primariis, prout illæ has imitantur

Sunt pars potentialis Temperantiæ.

S. Th. Loc. cit. A. 3. in C.

tantur in aliquibus materiis ſecundariis quantùm ad modum, ex quo præcipuè dependet Laus Virtutis, unde & nomen accipit; quemadmodum ſuperiùs notatum eſt; Temperantiæ autem modus in quadam refrænatione conſiſtit, in quantum ſcilicet refrænat concupiſcentias vehementiſſimas delectationum tactûs. Jam verò Clementia, & Manſuetudo ſimiliter in quadam refrænatione conſiſtunt; quia ſcilicet Clementia pænas minuit, Manſuetudo autem iras mitigat, ùt ex dictis conſtat. Et ideo tam Clementia quàm Manſuetudo adjunguntur Temperantiæ, ſicut Virtuti primariæ, ſuntque exinde ejus Partes Potentiales.

§. 2.

De Ira.

De quali Ira hic ſit ſermo.

71. IRam hìc ſumimus non propriè pro paſſione Iræ; de hac enim agemus infrà; ſed potiùs pro actu aut habitu Iraſcendì; atque hoc ſenſu Iracundiam, dum vitioſam in partem ſumitur, etiam nuncupant. In quantum exorbitat, & mala eſt, opponitur ea Manſuetudini, cujus, ùt vidimus, officium eſt, temperare impetum iræ. De Ira itaque hoc modo ſumpta quæritur, an Licita ſit, an verò peccatum, & quale, an etiam capitale, ùt dicimus, ac quænam alia vitia ex ipſa proveniant.

Lib. 6. 5. Sup.

72. Igitur primùm ſtatuo, præter Rationem rectam iraſci, eſſe vitioſum, ſed ſecundùm eam iraſci, eſſe Laudabile. Videlicet Ira propriè loquendo paſſio quædam eſt appetitûs ſenſitivi, à qua vis iraſcendi denominatur, ùt etiam infrà dicetur. In Paſſionibus autem animæ poteſt dupliciter malum inveniri. Uno modo ex ipſa ſpecie Paſſionis; quæ quidem conſideratur ſecundùm objectum Paſſionis: ſicut Invidia ſecundùm ſuam ſpeciem importat quoddam malum. Eſt enim triſtitia de bono aliorum, quod ſecundùm ſe repugnat. Unde Invidia, ùt primùm nominatur, ſonat aliquid mali, quemadmodum dicit Philoſophus. Hoc autem non competit Iræ, quæ eſt appetitus vindictæ; poteſt enim Vindicta & bene & malè appeti. Alio modo invenitur malum in aliqua Paſſione ſecundùm quantitatem ipſius, ideſt, ſecundùm exceſſum, vel defectum ipſius. Et ſic poteſt malum in Ira inveniri, quando ſcilicet aliquis iraſcitur plùs, vel minùs propter Rationem rectam. Si autem aliquis iraſcitur ſecundùm Rationem rectam, tunc iraſci eſt Laudabile. Hanc in rem eſt ſententia Chryſoſtomi. Qui ſine cauſa iraſcitur, reus erit: qui verò cum cauſa, non erit reus. Nam ſi Ira non fuerit, nec doctrina proficit, nec judicia ſtant, nec crimina compeſcuntur. Et, ùt addit Divus Aquinas: Ira utilis eſt ad hoc, ut homo promptiùs exequatur id, quod Ratio dictat.

Præter ordinem Rationis iraſci, vitioſum eſt, ſecundùm illam verò, Laudabile.

S.Th.2.2. Q. 158. A. 1. in C.

L. 6.

L. 2. Eth. C. 6.

Homil. 11. in Matth.

Quæſt. cit. A. 8. ad 2.

Ordo autem Rationis circa Iram attenditur dupliciter. S.Th. Q. cit A. 2. in C.

73. Cùm ergo Ira illa mala ſit, quæ ordinem Rationis transgreditur, bona autem, quæ eidem conformat ſeſe, ordo Rationis in Ira poteſt attendi quantum ad duo. Primò quidem, quantum ad id, ad quod tendit, ſeu quod appetit, quæ eſt Vindicta. Unde ſi quis appetat, Vindictam fieri ſecundùm ordinem Rationis, Laude dignus eſt Iræ appetitus, & vocatur Ira per Zelum. Si autem aliquis appetat vindictam fieri qualitercunque contra ordinem Rationis; puta, ſi appetat puniri eum, qui non meruit, vel ultra, quàm meruit, vel non ſecundùm Legitimum ordinem aut non propter debitum Finem, qui eſt conſervatio Juſtitiæ & correctio culpæ, erit appetitus Iræ vituperio dignus, ac vitioſus, nominatúrque Ira per vitium. Alio modo attentitur ordo Rationis circa Iram, quantum ad modum iraſcendi, ut ſcilicet, motus Iræ non immoderatè efferveſcat, nec interiùs, nec exteriùs. Quod quidem ſi prætermittatur, non erit Ira abſque peccato, etiamſi aliquis appetat juſtam vindictam.

Tres ſunt Species Iracundorum. S.Th. Q. cit. A. 5. in C. L. 4. Eth. C. 5.

74. Ponuntur autem Iracundorum tres ſpecies, ac alii quidam eorum vocantur acuti, alii amari, alii difficiles; ùt habet Philoſophus: Videlicet poteſt inordinatio Iræ ex duobus attendi. Primò quidem ex ipſa Iræ origine. Et hoc pertinet ad acutos, qui nimis citò iraſcuntur, & ex qualibet Levi cauſa. Tum autem ex ipſa Iræ duratione; eò ſcilicet quòd Ira nimis per-

perſeverat. Quod quidem poteſt eſſe dupliciter. Uno modo, quia cauſa Iræ, nimirum illata injuria, nimis manet in memoria hominis. Unde ex hoc homo diutiùs triſtitiam concipit: & ideo ſunt ſibi graves, & amari. Alio modo contingit ex parte ipſius vindictæ, quam aliquis obſtinato appetitu quærit. Et hoc pertinet ad difficiles, ſive graves, qui non demittunt Iram usque dum puniant, & vindictam ſumant.

75. Poſtremò Ira eſt Vitium Capitale, ùt vocamus, quia ex ea multa, & varia Vitia oriuntur. Primo quidem, ex parte ſui objecti, ùt itidem loquimur; quod multùm allicit; nimirum vindictæ, in quantum hæc appetitur ſub Ratione juſti & honeſti. Alio modo ex ſuo impetu, quo mentem præcipitat ad inordinata quæcunque.

Ira eſt Vitium Capitale.

S. Th. Q. cit. A. 7. in C.

76. Ex Ira autem oriuntur Rixa, tumor mentis, Contumelia, Clamor, Indignatio, Blaſphemia. Ira enim poteſt tripliciter conſiderari. Uno modo ſecundùm quod eſt in corde. Et ſic ex Ira oriuntur duo vitia. Unum quidem ex parte ejus, contra quem homo iraſcitur, quem reputat indignum, ut ſibi tale quid fecerit; & ſic ponitur indignatio. Aliud autem vitium eſt, ex parte ſuiipſius, in quantum ſcilicet excogitat diverſas vias Vindictæ, & talibus cogitationibus animum ſuum implet; juxta illud Jobi: Nunquid ſapiens implebit ardore ſtomachum ſuum?

Quænam vitia ex ipſa oriantur.

S. Th. Q. cit. A. 7. in C.

Jobi 15.

 Et

Et ſic ponitur Tumor mentis. Alio modo conſideratur Ira ſecundùm quod eſt in ore. Et ſic ex Ira duplex inordiatio procedit. Una quidem, in quantum homo in modo loquendi iram ſuam demonſtrat. Et ſic ponitur Clamor, per quem intelligitur inordinata & confuſa locutio. Alia etiam eſt inordinatio, in quantum aliquis prorumpit in verba injurioſa: quæ quidem, ſi ſint contra DEUM, erit Blaſphemia: ſi autem contra proximum, Contumelia. Tertiò modo conſideratur Ira, ſecundùm quod procedit usque ad factum. Et ſic ex Ira oriuntur rixæ, per quas intelliguntur omnia damna, quæ facto proximis inferuntur ex Irà.

Datur etiam vitium Manſuetudini oppoſitum per defectum. **S.Th. Q.cit. A.8. in C.**

77. Quæret autem fortaſſis non nemo, an aliquod Vitium ſit Iræ, ac proin Manſuetudini oppoſitum proveniens ex defectu. Ad iſtud ergo advertendum, Iram dupliciter poſſe intelligi. Uno modo ſimplex motus voluntatis, quo aliquis non ex paſſione, ſed ex judicio Rationis, pænam infligit: Et ſic defectus Iræ absque dubio eſt peccatum. Unde Chryſoſtomus: Qui cum cauſa non iraſcitur, peccat; Patientia enim irrationalis Vitia ſeminat, Negligentiam nutrit, & non ſolùm malos, ſed etiam bonos invitat ad malum: Tum addit: Iracundia, quæ cum cauſa eſt, non Iracundia eſt, ſed judicium. Atque hæc ille. Nimirum Iracundia propriè intelligitur commotio paſſionis. Qui autem cum cauſa iraſcitur, Ira illius jam

Homil. 11. in Matth.

non

non eſt ex paſſione: ideo judicare dicitur, non iraſci. Alio modo accipitur Ira pro motu appetitus ſenſitivi, qui eſt cum paſſione & tranſmutatione corporali. Et hic quidem motus ex neceſſitate conſequitur in homine ad ſimplicem motum voluntatis; quia naturaliter appetitûs inferior ſequitur motum appetitûs ſuperioris, niſi aliqua repugnent. Et ideo non poteſt penitus deficere motus Iræ in appetitu ſenſitivo, niſi per ſubtractionem vel debilitatem voluntarii motûs. Proin ex conſequenti etiam defectus paſſionis Iræ vitioſus eſt, ſicut & defectus voluntarii motûs ad puniendum ſecundùm judicium Rationis. Cæterùm quia iſtud Manſuetudinis extremum per defectum minùs frequens eſt, hinc nomine proprio caret; quamvis Lenitudinem quidam vocent, aut etiam ſtuporem.

§. 3.

De Crudelitate.

78. Quemadmodum Manſuetudini Ira, ſic Clementiæ opponitur Crudelitas. Crudelitatem autem dices eſſe Atrocitatem animi in exigendis pænis. Sicut enim Clementia minuit pænam, quantum ratio permittit, ita Crudelitas illam ſupra juſtum modum exaggerat: idque ex animi quadam aſperitate malo al-

Quid ſit Crudelitas. Leſſ. de Virt. Card. L. 4. C. 4. Dubit. 5.

alterins minimè compatientis. Unde Crudelitatem à cruditate dictam autumat D. Aquinas. Supponit hoc vitium in opere ſuo poteſtatem puniendi ſive legitimam, ſive uſurpatam; nam in eo conſiſtit, quòd in uſu iſtius poteſtatis modus excedatur, dum pœna major infligitur, quàm culpa meretur. Supponit etiam cauſam, nimirum injuriam, quæ vindicetur ùt delictum, quod puniatur. Unde Seneca: Illos, inquit, Crudeles vocabo, qui puniendi cauſam habent, modum non habent. Sicut in Phalari, quem ajunt, non quidem in homines innocentes, ſed ſuper humanum, ac probabilem modum ſæviiſſe.

2. 2. Q. 149. A. 1. in C.

L. 2. de Clem. C. 4.

Crudelitas differt à Sævitia & Feritate.

S. Th. 2. 2. Q. 159. A. 2. in C.

79. Diverſa autem eſt Crudelitas à Sævitia & Feritate. Videlicet nomen Sævitiæ, & Feritatis à ſimilitudine ferarum accipitur, quæ etiam dicuntur ſævæ. Hujuſmodi enim animalia nocent hominibus, ut ex eorum corporibus paſcantur, non ex aliqua Juſtitiæ cauſa, cujus conſideratio pertinet ad ſolam Rationem. Et ideo propriè loquendo Feritas vel Sævitia dicitur, ſecundùm quam aliquis in pœnis inferendis non conſiderat aliquam culpam ejus, qui punitur, ſed ſolùm hoc, quòd delectetur in hominum cruciatu. Quæ quidem delectatio non eſt humana, ſed ad beſtias ſpectat; Unde etiam ſub Beſtialitate, ùt vocant, continetur; nec directè opponitur Clementiæ, ſed ſuperexcellentiori Virtuti, quam Heroicam, ſeu

ſeu Divinam vocant, ùt infra explicabimus. Crudelitas autem culpam attendit in eo, qui punitur, quamvis in puniendo excedat modum, ùt mox eſt indicatum. Unde differt Crudelitas à Sævitia ac Feritate.

80. Habet autem & Clementia alterum ſuum extremum, quod fit per defectum; Nimiùm videlicet Lenitatem; quæ inconſultè pænam mitigat, vel omnino remittit, & etiam cùm bonum delinquentis & exemplum aliorum aliud requirit. Provenit hoc vitium vel ex nimio in malum alienum ſenſu, cùm fortuna & calamitas, quam alter patitur, non cauſa ſpectatur; vel etiam ex naturæ quadam lentitudine, & ſtupore magnitudinem culpæ non percipiente. Quod autem ſuperiùs de Extremo Manſuetudini oppoſito per defectum dictum eſt, hìc etiam habet locum; nec multùm ſolet vitium iſtud nominari, quia rarius etiam eſt, nec multis commune.

Extremum Clementiæ per Defectum eſt Nimia Lenitas.

§. Priore.

ARTICULUS III.

De Modeſtia.

SI MOdeſtia à modo dicitur; deſcriberes & eam eſſe Virtutem, qua quis mediocritatem ſuo ſtatui, ingenio, ſuæque fortunæ competentem in ſe amat, ac præſtat, ſuóſque motus internos &

Quid ſit Modeſtia. Leſſ. De Virt. Card. L. 4. C. 4. Dubit. 6.

& externos ad omnem rerum ſuarum apparatum intra menſuram ſibi congruam coërcet. Hinc patet, Modeſtiam eſſe affinem & annexam Temperantiæ; ſicut enim Temperantia moderationem adhibet in iis, in quibus difficillimum eſt adhibere, nimirum in delectationibus tactûs; ita Modeſtia in aliis quibuſdam modum ponit, ubi id minùs quidem eſt difficiiè, tamen ad rectè operandum opus eſt Virtute. Porro modus in Virtutibus quidem omnibus requiritur; nam Virtus ordinatur ad bonum: Bonum autem ùt Auguſtinus dicit, conſiſtit in modo, ſpecie, & ordine. Nomen tamen commune quandoque proprium efficitur his, quæ ſunt infima: ſicut nomen commune Angelorum proprium tribuitur infimo ordini Angelorum. Unde & modus, qui communiter obſervatur in qualibet Virtute, ſpeciatim, & ùt proprio jure inditur illi Virtuti, quæ in minimis modum ponit, atque hæc eſt Modeſtia.

L. de natura boni c. 3.

Circa quod Verſetur Modeſtia.

S.Th. 2. 2. Q. 160. A. 2.

82. Verſatur Modeſtia tum circa motus interiores paſſionum, tum circa exteriores actiones; licèt enim actiones & paſſiones multùm inter ſe differant, & hinc diverſas etiam Virtutes exigant, ùt hæ Temperantiam, illæ Juſtitiam; ſi tamen in iis non eſt aliqua excellens difficultas ex parte materiæ, ſed ſolùm quædam ex parte moderationis non attenditur Virtus, niſi una; quia ſcilicet conveniunt in ratione moderationis. Itaque ubicunque conſideraverunt, aliquam ſpecialem rationem

tionem boni vel difficultatis in moderando, illud ſubtraxerunt Modeſtiæ, relinquentes Modeſtiam, circa minora. Sic quia refrænatio delectationum tactûs habet ſpecialem quamdam difficultatem, hinc circa eam poſuerunt Temperantiam. Quia ſpeciale bonum eſt in moderatione pænarum, circa hanc ſtatuerunt Clementiam.

83. Quatuor autem videntur relicta Modeſtiæ; quorum unum eſt motus animi ad aliquam excellentiam, quem moderatur Humilitas. Secundum autem deſiderium eorum, quæ pertinent ad cognitionem; & hoc moderatur ſtudioſitas, ùt appellant, quæ opponitur curioſitati. Tertium eſt, quod pertinet ad corporales motus, & actiones, ut decenter & honeſtè fiant, tam in iis, quæ ſeriò, quàm in iis, quæ ludo aguntur. Circa priora illa ponitur Modeſtia in motibus externis; circa poſteriora autem aſſignantur Eutrapelia, ut nominat Philoſophus. Denique ponitur Modeſtia circa exteriorem apparatum, puta in veſtibus, & in aliis hujuſmodi. De ſingulis modò eſt agendum.

Species Modeſtiæ. S. Th. Loc. cit.

L. 4. Eth. C. 8.

SECTIO I.

De Humilitate.

Explicanda hìc venit Humilitas, dein diſputandum de oppoſita ei

 ſuper-

ſuperbia. De Humilitate autem dicendum primò, quid ea ſit, tum qua ratione unus poſſit & debeat ſe alteri ſubjicere; dein, an ea ſit pars Temperantiæ. Exponenda poſtmodum Humilitatis præſtantia, & denique de ejus Gradibus agendum. De Superbia autem itidem dicendum, quid ea ſit; in quo ſubjecto degat, quot ſint ejus ſpecies, quale ponatur peccatum.

§. I.

Quid ſit Humilitas.

Definitio Humilitatis.

84. HUmilitas ab humo dicitur, & humilis, ùt habet Iſiorus, vocatur quaſi humi acclivis, id eſt imis inhærens. Quod quidem contingit dupliciter. Uno modo ex principio extrinſeco, puta, cùm aliquis ab alio dejicitur. Et ſic Humilitas eſt pœna. Alio modo à principio intrinſeco. Et hoc poteſt fieri quandoque bene: puta, cùm aliquis conſiderans ſuum defectum tenet ſe in infimis ſecundùm ſuum modum. Sicut Abraham dixit ad DEUM: Loquar ad Dominum meum, cùm ſim pulvis & cinis. Et hoc modo Humilitas ponitur Virtus: definitúrque etiam à Bernardo, eſſe Virtus, qua quis veriſſima ſui cognitione ſibi ipſi vileſcit. Atque hæc propriè reſpicit ſubjectionem hominis ad DEUM, propter quem etiam aliis humiliando ſe ſubjicit. Quandoque

S.Th. 2.2. Q. ibi. A. 1. ad 1.

L. 10. Etym. C. 8.

Gen. 18.

Lib. De Grad. Humil.

doque autem poteſt fieri malè; puta cùm homo honorem ſuum non intelligens comparat ſe jumentis inſipientibus, & ſimilis fit illis.

85. Eſt autem definita paulò antè Humilitas verè Virtus. Nimirum habet bonum arduum aliquid, unde attrahit appetitum, ſcilicet ipſam rationem boni: & habet aliquid retrahens, ſcilicet ipſam difficultatem adipiſcendi, ſecundùm quorum primum inſurgit motus ſpei: & ſecundum aliud motus deſperationis. Circa motus verò appetitivos, qui ſe habent per modum impulſionis, oportet eſſe Virtutem moralem moderantem & refrænantem. Circa illos autem, qui ſe habent per modum retractionis ex parte appetitûs, oportet eſſe Virtutem moralem firmantem, & impellentem; & ideo circa appetitum boni ardui neceſſaria eſt duplex Virtus. Una quidem, quæ temperet & refrænet animum, ne immoderatè tendat in excelſa: & pertinet ad Virtutem Humilitatis. Alio verò, quæ firmet animum contra deſperationem, & impellat ipſum ad perſecutionem magnorum ſecundùm Rationem rectam: & hæc eſt Magnanimitas. Unde patet Humilitatem eſſe Virtutem. Cæterùm cùm Humilitas reprimat appetitum, ne tendat in magna præter Rationem rectam; Magnanimitas autem animum ad magna impellat ſecundùm Rationem rectam; Manifeſtum quoque eſt, has Virtutes ſibi non opponi; ſed con-

Humilitas eſt verè virtus.

S. Th. A. cit. in C.

tantur in aliquibus materiis ſecundariis quantùm ad modum, ex quo præcipuè dependet Laus Virtutis, unde & nomen accipit; quemadmodum ſuperiùs notatum eſt; Temperantiæ autem modus in quadam refrænatione conſiſtit, in quantum ſcilicet refrænat concupiſcentias vehementiſſimas delectationum tactûs. Jam verò Clementia, & Manſuetudo ſimiliter in quadam refrænatione conſiſtunt; quia ſcilicet Clementia pœnas minuit, Manſuetudo autem iras mitigat, ùt ex dictis conſtat. Et ideo tam Clementia quàm Manſuetudo adjunguntur Temperantiæ, ſicut Virtuti primariæ, ſúntque exinde ejus Partes Potentiales.

§. 2.

De Ira.

De quali Ira hìc ſit ſermo.

71. IRam hìç ſumimus non propriè pro paſſione Iræ; de hac enim agemus infrà; ſed potiùs pro actu aut habitu Iraſcendi; atque hoc ſenſu Iracundiam, dum vitioſam in partem ſumitur, etiam nuncupant. In quantum exorbitat, & mala eſt, opponitur ea Manſuetudini, cujus, ùt vidimus, officium eſt, temperare impetum iræ. Lib. 6. §. Sup. De Ira itaque hoc modo ſumpta quæritur, an Licita ſit, an verò peccatum, & quale, an etiam capitale, ùt dicimus, ac quænam alia vitia ex ipſa proveniant.

72.

72. Igitur primùm ſtatuo, præter Rationem rectam iraſci, eſſe vitioſum, ſed ſecundùm eam iraſci, eſſe Laudabile. Videlicet Ira propriè loquendo paſſio quædam eſt appetitûs ſenſitivi, à qua vis iraſcendi denominatur, ùt etiam infrà dicetur. In Paſſionibus autem animæ poteſt dupliciter malum inveniri. Uno modo ex ipſa ſpecie Paſſionis; quæ quidem conſideratur ſecundùm objectum Paſſionis: ſicut Invidia ſecundum ſuum ſpeciem importat quoddam malum. Eſt enim triſtitia de bono aliorum, quod ſecundùm ſe repugnat. Unde Invidia, ùt primùm nominatur, ſonat aliquid mali, quemadmodum dicit Philoſophus. Hoc autem non competit Iræ, quæ eſt appetitus vindictæ; poteſt enim Vindicta & bene & malè appeti. Alio modo invenitur malum in aliqua Paſſione ſecundùm quantitatem ipſius, ideſt, ſecundùm exceſſum, vel defectum ipſius. Et ſic poteſt malum in Ira inveniri, quando ſcilicet aliquis iraſcitur plùs, vel minùs propter Rationem rectam. Si autem aliquis iraſcitur ſecundùm Rationem rectam, tunc iraſci eſt Laudabile. Hanc in rem eſt ſententia Chryſoſtomi. Qui ſine cauſa iraſcitur, reus erit: qui verò cum cauſa, non erit reus. Nam ſi Ira non fuerit, nec doctrina proficit, nec judicia ſtant, nec crimina compeſcuntur. Et, ùt addit Divus Aquinas: Ira utilis eſt ad hoc, ut homo promptiùs exequatur id, quod Ratio dictat.

Præter ordinem Rationis iraſci, vitioſum eſt, ſecundùm illam verò, Laudabile.

S.Th. 2.2. Q. 158. A. 1. in C.

L. 6.

L. 2. Eth. C. 6.

Homil. 11. in Matth.

Quæſt. cit. A. 8. ad 2.

Ordo autem Rationis circa Iram attenditur dupliciter. S.Th. Q. cit A. 2. in C.

73. Cùm ergo Ira illa mala ſit, quæ ordinem Rationis transgreditur, bona autem, quæ eidem conformat ſeſe, ordo Rationis in Ira poteſt attendi quantum ad duo. Primò quidem, quantum ad id, ad quod tendit, ſeu quod appetit, quæ eſt Vindicta. Unde ſi quis appetat, Vindictam fieri ſecundùm ordinem Rationis, Laude dignus eſt Iræ appetitus, & vocatur Ira per Zelum. Si autem aliquis appetat vindictam fieri qualitercunque contra ordinem Rationis; puta, ſi appetat puniri eum, qui non meruit, vel ultra, quàm meruit, vel non ſecundùm Legitimum ordinem aut non propter debitum Finem, qui eſt conſervatio Juſtitiæ & correctio culpæ, erit appetitus Iræ vituperio dignus, ac vitioſus, nominatúrque Ira per vitium. Alio modo attentitur ordo Rationis circa Iram, quantum ad modum iraſcendi, ut ſcilicet, motus Iræ non immoderatè efferveſcat, nec interiùs, nec exteriùs. Quod quidem ſi prætermittatur, non erit Ira abſque peccato, etiamſi aliquis appetat juſtam vindictam.

Tres ſunt Species Iracundorum. S.Th. Q. cit. A. 5. in C. L. 4. Eth. C. 5.

74. Ponuntur autem Iracundorum tres ſpecies, ac alii quidam eorum vocantur acuti, alii amari, alii difficiles; ùt habet Philoſophus: Videlicet poteſt inordinatio Iræ ex duobus attendi. Primò quidem ex ipſa Iræ origine. Et hoc pertinet ad acutos, qui nimis citò iraſcuntur, & ex qualibet Levi cauſa. Tum autem ex ipſa Iræ duratione; eò ſcilicet quòd Ira nimis

per-

perſeverat. Quod quidem poteſt eſſe dupliciter. Uno modo, quia cauſa Iræ, nimirum illata injuria, nimis manet in memoria hominis. Unde ex hoc homo diutiùs triſtitiam concipit: & ideo ſunt ſibi graves, & amari. Alio modo contingit ex parte ipſius vindictæ, quam aliquis obſtinato appetitu quærit. Et hoc pertinet ad difficiles, ſive graves, qui non demittunt Iram usque dum puniant, & vindictam ſumant.

75. Poſtremò Ira eſt Vitium Capitale, ùt vocamus, quia ex ea multa, & varia Vitia oriuntur. Primo quidem, ex parte ſui objecti, ùt itidem loquimur; quod multùm allicit; nimirum vindictæ, in quantum hæc appetitur ſub Ratione juſti & honeſti. Alio modo ex ſuo impetu, quo mentem præcipitat ad inordinata quæcunque.

Ira eſt Vitium Capitale.

S. Th. Q. cit. A. 7. in C.

76. Ex Ira autem oriuntur Rixa, tumor mentis, Contumelia, Clamor, Indignatio, Blaſphemia. Ira enim poteſt tripliciter conſiderari. Uno modo ſecundùm quod eſt in corde. Et ſic ex Ira oriuntur duo vitia. Unum quidem ex parte ejus, contra quem homo iraſcitur, quem reputat indignum, ut ſibi tale quid fecerit; & ſic ponitur indignatio. Aliud autem vitium eſt, ex parte ſuiipſius, in quantum ſcilicet excogitat diverſas vias Vindictæ, & talibus cogitationibus animum ſuum implet; juxta illud Jobi: Nunquid ſapiens implebit ardore ſtomachum ſuum?

Quænam vitia ex ipſa oriantur.

S. Th. Q. cit. A. 7. in C.

Jobi 15.

Et ſic ponitur Tumor mentis. Alio modo conſideratur Ira ſecundùm quod eſt in ore. Et ſic ex Ira duplex inordiatio procedit. Una quidem, in quantum homo in modo loquendi iram ſuam demonſtrat. Et ſic ponitur Clamor, per quem intelligitur inordinata & confuſa locutio. Alia etiam eſt inordinatio, in quantum aliquis prorumpit in verba injurioſa: quæ quidem, ſi ſint contra DEUM, erit Blaſphemia: ſi autem contra proximum, Contumelia. Tertiò modo conſideratur Ira, ſecundùm quod procedit usque ad factum. Et ſic ex Ira oriuntur rixæ, per quas intelliguntur omnia damna, quæ facto proximis inferuntur ex Irà.

Datur etiam vitium Manſuetudini oppoſitum per defectum.
S.Th. Q.cit. A.8. in C.

77. Quæret autem fortaſſis non nemo, an aliquod Vitium ſit Iræ, ac proin Manſuetudini oppoſitum proveniens ex defectu. Ad iſtud ergo advertendum, Iram dupliciter poſſe intelligi. Uno modo ſimplex motus voluntatis, quo aliquis non ex paſſione, ſed ex judicio Rationis, pœnam infligit: Et ſic defectus Iræ absque dubio eſt peccatum. Unde Chryſoſtomus: Qui cum cauſa non iraſcitur, peccat; Patientia enim irrationalis Vitia ſeminat, Negligentiam nutrit, & non ſolùm malos, ſed etiam bonos invitat ad malum: Tum addit: Iracundia, quæ cum cauſa eſt, non Iracundia eſt, ſed judicium. Atque hæc ille. Nimirum Iracundia propriè intelligitur commotio paſſionis. Qui autem cum cauſa iraſcitur, Ira illius jam

Homil. 11. in Matth.

non

non eſt ex paſſione: ideo judicare dicitur, non iraſci. Alio modo accipitur Ira pro motu appetitus ſenſitivi, qui eſt cum paſſione & tranſmutatione corporali. Et hic quidem motus ex neceſſitate conſequitur in homine ad ſimplicem motum voluntatis; quia naturaliter appetitûs inferior ſequitur motum appetitûs ſuperioris, niſi aliqua repugnent. Et ideo non poteſt penitus deficere motus Iræ in appetitu ſenſitivo, niſi per ſubtractionem vel debilitatem voluntarii motûs. Proin ex conſequenti etiam defectus paſſionis Iræ vitioſus eſt, ſicut & defectus voluntarii motûs ad puniendum ſecundùm judicium Rationis. Cæterùm quia iſtud Manſuetudinis extremum per defectum minùs frequens eſt, hinc nomine proprio caret; quamvis Lenitudinem quidam vocent, aut etiam ſtuporem.

§. 3.

De Crudelitate.

78. Quemadmodum Manſuetudini Ira, ſic Clementiæ opponitur Crudelitas. Crudelitatem autem dices eſſe Atrocitatem animi in exigendis pænis. Sicut enim Clementia minuit pænam, quantum ratio permittit, ita Crudelitas illam ſupra juſtum modum exaggerat: idque ex animi quadam aſperitate malo al-

Quid ſit Crudelitas. Leſſ. de Virt. Card. L. 4. C. 4. Dubit. 5.

alterius minimè compatientis. Unde Crudelitatem à cruditate dictam autumat D. Aquinas. Supponit hoc vitium in opere ſuo poteſtatem puniendi ſive legitimam, ſive uſurpatam; nam in eo conſiſtit, quòd in uſu iſtius poteſtatis modus excedatur, dum pœna major inffligitur, quàm culpa meretur. Supponit etiam cauſam, nimirum injuriam, quæ vindicetur ùt delictum, quod puniatur. Unde Seneca; Illos, inquit, Crudeles vocabo, qui puniendi cauſam habent, modum non habent. Sicut in Phalari, quem ajunt, non quidem in homines innocentes, ſed ſuper humanum, ac probabilem modum ſæviiſſe.

2.2. Q. 149. A. 1. in C.

L. 2. de Clem. C. 4.

Crudelitas differt à Sævitia & Feritate.

79. Diverſa autem eſt Crudelitas à Sævitia & Feritate. Videlicet nomen Sævitiæ, & Feritatis à ſimilitudine ferarum accipitur, quæ etiam dicuntur ſævæ. Hujuſmodi enim animalia nocent hominibus, ut ex eorum corporibus paſcantur, non ex aliqua Juſtitiæ cauſa, cujus conſideratio pertinet ad ſolam Rationem. Et ideo propriè loquendo Feritas vel Sævitia dicitur, ſecundùm quam aliquis in pœnis inferendis non conſiderat aliquam culpam ejus, qui punitur, ſed ſolùm hoc, quòd delectetur in hominum cruciatu. Quæ quidem delectatio non eſt humana, ſed ad beſtias ſpectat; Unde etiam ſub Beſtialitate, ùt vocant, continetur; nec directè opponitur Clementiæ, ſed ſuperexcellentiori Virtuti, quam Heroicam, ſeu

S.Th. 2. 2. Q. 159. A. 2. in C.

ſeu Divinam vocant, ùt infra explicabimus. Crudelitas autem culpam attendit in eo, qui punitur, quamvis in puniendo excedat modum, ùt mox eſt indicatum. Unde differt Crudelitas à Sævitia ac Feritate.

80. Habet autem & Clementia alterum ſuum extremum, quod fit per defectum; Nimium videlicet Lenitatem; quæ inconſultè pænam mitigat, vel omnino remittit, & etiam cùm bonum delinquentis & exemplum aliorum aliud requirit. Prævenit hoc vitium vel ex nimio in malum alienum ſenſu, cùm fortuna & calamitas, quam alter patitur, non cauſa ſpectatur; vel etiam ex naturæ quadam lentitudine, & ſtupore magnitudinem culpæ non percipiente. Quod autem ſuperiùs de Extremo Manſuetudini oppoſito per defectum dictum eſt, hìc etiam habet locum; nec multùm ſolet vitium iſtud nominari, quia rarius etiam eſt, nec multis commune.

Extremum Clementiæ per Defectum eſt Nimia Lenitas.

§. Priore.

ARTICULUS III.

De Modeſtia.

SI Modeſtia à modo dicitur; deſcriberes & eam eſſe Virtutem, qua quis mediocritatem ſuo ſtatui, ingenio, ſuæque fortunæ competentem in ſe amat, ac præſtat, ſuóſque motus internos &

Quid ſit Modeſtia. Leſſ. De Virt. Card. L. 4. C. 4. Dubit. 6.

& externos ad omnem rerum ſuarum apparatum intra menſuram ſibi congruam coërcet. Hinc patet, Modeſtiam eſſe affinem & annexam Temperantiæ; ſicut enim Temperantia moderationem adhibet in iis, in quibus difficillimum eſt adhibere, nimirum in delectationibus tactûs; ita Modeſtia in aliis quibuſdam modum ponit, ubi id minùs quidem eſt difficile, tamen ad rectè operandum opus eſt Virtute. Porro modus in Virtutibus quidem omnibus requiritur; nam Virtus ordinatur ad bonum: Bonum autem ùt Auguſtinus dicit, conſiſtit in modo, ſpecie, & ordine. Nomen tamen commune quandoque proprium efficitur his, quæ ſunt infima: ſicut nomen commune Angelorum proprium tribuitur infimo ordini Angelorum. Unde & modus, qui communiter obſervatur in qualibet Virtute, ſpeciatim, & ùt proprio jure inditur illi Virtuti, quæ in minimis modum ponit, atque hæc eſt Modeſtia.

L. de natura boni c. 3.

Circa quod verſetur Modeſtia.

S. Th. 2. 2. Q. 160. A. 2.

82. Verſatur Modeſtia tum circa motus interiores paſſionum, tum circa exteriores actiones; licèt enim actiones & paſſiones multùm inter ſe differant, & hinc diverſas etiam Virtutes exigant, ùt hæ Temperantiam, illæ Juſtitiam; ſi tamen in iis non eſt aliqua excellens difficultas ex parte materiæ, ſed ſolùm quædam ex parte moderationis non attenditur Virtus, niſi una; quia ſcilicet conveniunt in ratione moderationis. Itaque ubicunque conſideraverunt, aliquam ſpecialem rationem

tionem boni vel difficultatis in moderando, illud ſubtraxerunt Modeſtiæ, relinquentes Modeſtiam, circa minora. Sic quia refrænatio delectationum tactûs habet ſpecialem quamdam difficultatem, hinc circa eam poſuerunt Temperantiam. Quia ſpeciale bonum eſt in moderatione pænarum, circa hanc ſtatuerunt Clementiam.

83. Quatuor autem videntur relicta Modeſtiæ; quorum unum eſt motus animi ad aliquam excellentiam, quem moderatur Humilitas. Secundum autem deſiderium eorum, quæ pertinent ad cognitionem; & hoc moderatur ſtudioſitas, ùt appellant, quæ opponitur curioſitati. Tertium eſt, quod pertinet ad corporales motus, & actiones, ut decenter & honeſtè fiant, tam in iis, quæ feriò, quàm in iis, quæ ludo aguntur. Circa priora illa ponitur Modeſtia in motibus externis; circa poſteriora autem aſſignantur Eutrapelia, ut nominat Philoſophus. Denique ponitur Modeſtia circa exteriorem apparatum, puta in veſtibus, & in aliis hujuſmodi. De ſingulis modò eſt agendum.

Species Modeſtiæ.

S. Th. Loc. cit.

L. 4. Eth. C. 8.

SECTIO I.

De Humilitate.

Explicanda hic venit Humilitas, dein diſputandum de oppoſita ei

doque autem poteſt fieri malè; puta cùm homo honorem ſuum non intelligens comparat ſe jumentis inſipientibus, & ſimilis fit illis.

85. Eſt autem definita paulò antè Humilitas verè Virtus. Nimirum habet bonum arduum aliquid, unde attrahit appetitum, ſcilicet ipſam rationem boni: & habet aliquid retrahens, ſcilicet ipſam difficultatem adipiſcendi, ſecundùm quorum primum inſurgit motus ſpei: & ſecundum aliud motus deſperationis. Circa motus verò appetitivos, qui ſe habent per modum impulſionis, oportet eſſe Virtutem moralem moderantem & refrænantem. Circa illos autem, qui ſe habent per modum retractionis ex parte appetitûs, oportet eſſe Virtutem moralem firmantem, & impellentem; & ideo circa appetitum boni ardui neceſſaria eſt duplex Virtus. Una quidem, quæ temperet & refrænet animum, ne immoderatè tendat in excelſa: & pertinet ad Virtutem Humilitatis. Alio verò, quæ firmet animum contra deſperationem, & impellat ipſum ad perſecutionem magnorum ſecundùm Rationem rectam: & hæc eſt Magnanimitas. Unde patet Humilitatem eſſe Virtutem. Cæterùm cùm Humilitas reprimat appetitum, ne tendat in magna præter Rationem rectam; Magnanimitas autem animum ad magna impellat ſecundùm Rationem rectam; Manifeſtum quoque eſt, has Virtutes ſibi non opponi; ſed con-

Humilitas eſt verè virtus.

S. Th. A. cit. in C.

convenıunt in hoc, quòd utraque ſit ſecundùm Rationem rectam.

Varia eſt Humilitas.

86. Importat ergo Humilitas, ùt mox dictum eſt, in ſua Ratione, ſecundùm quod eſt Virtus, quandam Laudabilem dejectionem ad ima. Hoc autem quandoque fit ſolùm ſecundùm ſigna exteriora, ac per fictionem. Unde hæc eſt falſa Humilitas, quam Auguſtinus vocat magnam Superbiam. Quia ſcilicet videtur tendere ad excellentiam gloriæ. Quandoque autem fit ſecundùm interiorem motum animæ. Et ſecundùm hoc Humilitas ponitur propriè Virtus; quia Virtus non conſiſtit in exterioribus, ſed præcipuè in interiori electione mentis, ùt patet per Philoſophum. Rurſum verò ipſa hæc interior Humilitas duplex ponitur à Bernardo; alia nempe judicii, alia affectûs. Humilitas judicii etiamnum imperfecta eſt, & dicitur illa, qua quis ſe ad Lumen Veritatis intuens agnoſcit ſuam vilitatem, & ſe coram DEO demittit, non tamen vult ab aliis vilis haberi, aut contemni, ſed potiùs magni æſtimari, & Laudari. Dicitur judicii; non quòd nulla Ratione tranſeat ad affectum; cùm qui eam habet, ſe coram DEO demittat; ſed quia non ità efficaciter tranſit, ut, ſicut ſe talis vilem judicat, ſic ab aliis quoque vilis haberi cupiat; unde potiſſimùm in judicio remanet. Affectûs Humilitas eſt, qua quis etiam ab aliis talem ſe haberi cupit,

Adductus à S. Th. Loc. cit.

Lib. 2. Eth. C. 5.

Serm. 42.

cupit, qualem ſe coram DEO cognoſcit.

87. Atque his affinia ſunt, quæ de ſubjecto, ùt dicimus, Humilitatis habet Divus Aquinas. Ad Humilitatem, inquit, propriè pertinet, ut aliquis reprimat ſe ipſum; quemadmodum etiam paulò antè notatum. Ad hoc autem neceſſarium eſt, ut aliquis agnôſcat id, in quo deficit à proportione ejus, quod ſuam Virtutem excedit. Et ideo cognitio proprii defectûs pertinet ad Humilitatem, ſicut regula quædam directiva appetitûs. Sed in ipſo appetitu conſiſtit Humilitas eſſentialiter. Et ideo dicenda eſt Humilitas dirigere, ac moderari motum appetitûs. *Quale ſit ejus Subjectum.* S. Th. Q. cit. A. 2. in C.

§. 2.

Qua Ratione unus poſſit & debeat ſe alteri ſubjicere.

88. JAm verò in homine duo poſſunt conſiderari, ſcilicet id, quod eſt DEI, & id, quod eſt hominis. Hominis autem eſt, quidquid pertinet ad defectum; ſed DEI eſt, quidquid pertinet ad ſalutem & perfectionem, ſecundùm illud Oſeæ. Perditio tua ex te Iſraël: ex me tantùm auxilium tuum. Humilitas autem ſicut dictum eſt, propriè reſpicit reverentiam, qua homo DEO ſubjicitur; & ideo quilibet homo ſecundum id, quod ſuum *Poteſt, & debet ſe unus ſecundùm id, quòd ſuum eſt in ſe, ſubjicere alteri ſecundùm id, quod eſt Dei in altero.*

S. Th. Q. cit. A. 3. in C. ſuum eſt, debet ſe cuilibet proximo ſubjicere, quantum ad id, quod eſt DEI in
Oſeæ 13. ipſo. Non autem hoc requirit Humilitas,
ſ· Priore. ut aliquis id, quod eſt DEI in ſe ipſo, ſubjiciat ei, quod apparet eſſe DEI in altero. Nam illi, qui dona DEI participant, cognoſcunt ea ſe habere: ſecundum illud:
1. Corint. 2. Ut ſciamus, quæ à DEO donata ſunt nobis. Et ideo abſque præjudicio Humilitatis poſſunt dona, quæ ipſi acceperunt, præferre donis DEI, quæ aliis apparent
Eph. 3. collata. Sicut Apoſtolus dicit: aliis generationibus non eſt agnitum filiis hominum, ſicut nunc revelatum eſt ſanctis Apoſtolis ejus. Similiter etiam non requirit Humilitas, ut aliquis id, quod eſt ſuum in ſeipſo, ſubjiciat ei, quod eſt hominis in proximo. Alioquin oporteret, ut quili-
Gal. 2. bet reputaret ſe magis peccatorem quovis alio: cum tamen Apoſtolus abſque præjudicio Humilitatis dicat: Nos naturâ Judæi, & non ex gentibus peccatores. Poteſt tamen aliquis reputare aliquid boni eſſe in proximo, quod ipſe non habet, vel aliquid mali in ſe eſſe, quod in alio non eſt: ex quo ei poteſt ſe ſubjicere per Humilitatem.

Vel ſecundum id, quod eſt boni in altero, non in ſe; vel mali in ſe, non in altero.

Quod fieri poteſt, quin Lædatur vel veritas vel authoritas.

89. Cum his ergo ſtat, quod tradit Auguſtinus: Humilitatem collocandam eſſe in parte Veritatis, non in parte falſitatis. Et inde etiam evenit, ut illi quoque, qui in ſupremo ſtatu ſunt, ſi ſe inferioribus ſubjiciant, abſque falſitate id fieri poſſit. Quia ſi præferamus id, quod eſt DEI

DEI in proximo, ei, quod eſt proprium in nobis, non poſſumus incurrere falſitatem. Unde ſuper illud: Superiores ſibi invicem arbitrantes; dicit Gloſſa: non hoc ita debemus æſtimare, ut nos æſtimare fingamus: ſed verè æſtimemus, poſſe eſſe aliquid occultum in alio, quo nobis ſuperior ſit, etiamſi bonum noſtrum, quo illo videmur ſuperiores, non ſit occultum. Pariter iis, qui præſunt, equidem illud utique cavendum, de quo monet Auguſtinus: ne dum nimium ſervatur Humilitas, regendi frangatur authoritas. Quia verò Humilitas, ſicut & cæteræ Virtutes, præcipuè in anima interiùs conſiſtit: ideo poteſt homo ſecundùm interiorem actum animæ alteri ſe ſubjicere, quin vel exteriùs Authoritatem imminuat, vel occaſionem habeat, præbeátve alicujus, quod pertineat ad detrimentum propriæ aut alienæ ſalutis. Quod ipſum explicat itidem Auguſtinus. Timore coram DEO Prælatus ſubſtratus ſit pedibus veſtris. Sed in exterioribus Humilitatis actibus, ſicut & in actibus cæterarum Virtutum, eſt debita moderatio adhibenda, ne poſſit vergere in detrimentum alterius. Si autem aliquis, quod debet, facit, & alii ex hoc occaſionem ſumant peccati, non imputatur humiliter agenti: quia ille non dat ſcandalum, quamvis alter accipiat.

Philip. 2. Eſt Auguſtini in L. 83. Q. 71.

In 3. Regul.

Regul. cit.

§. 3.

§. 3.

An Humilitas ſit pars Temperantiæ.

Humilitas eſt pars Temperantiæ.

S. Th. Q. cit. A. 4. in C.

90. Est autem Humilitas pars Temperantiæ ſicut Modeſtia, ſub qua continetur. ùt enim ſæpe dictum eſt, in aſſignando partes Virtutibus præcipuè attenditur ſimilitudo, quantum ad modum Virtutis. Modus autem Temperantiæ, ex quo maximè habet Laudem, eſt refrænatio, vel repreſſio impetûs alicujus paſſionis. Et ideo omnes Virtutes refrænantes, ſive reprimentes impetus aliquarum affectionum vel quæ moderantur actiones, ponuntur partes Temperantiæ: ſicut autem Manſuetudo reprimit, motum Iræ, ita etiam Humilitas reprimit motum ſpei, qui eſt motus ſpiritûs in magna tendentis. Et ideo ſicut Manſuetudo ponitur pars Temperantiæ, ita etiam Humilitas. Unde & Philoſophus eum, qui tendit in parva ſecundùm ſuum modum, dicit non eſſe magnanimum, ſed temperatum, quem nos humilem dicere poſſumus. Inter partes itaque Temperantiæ Humilitas continetur ſub Modeſtia, Ratione ſuperiùs dicta; atque ita etiam de ea loquitur Tullius; in quantum ſcilicet Humilitas nihil eſt aliud, quàm quædam Moderatio ſpiritûs. Unde etiam à Divo Petro dicitur:

L. 4 Eth. C. 3.

Init. huj. art. L. 2. de Inv.

tur: In corruptibitate quieti, ac modeſti ſpiritûs. 1. Petri 3.

192. Nec obeſt, Temperantiam eſſe in concupiſcibili, Humilitatem autem in iraſcibili, ſicut & Superbiam, quæ ei opponitur, & cujus objectum eſt arduum, ut mox patebit; nam partes primariis Virtutibus aſſignantur non ſecundùm convenientiam in ſubjecto, vel in materia, ſed ſecundùm convenientiam in modo formali. Et ideo licèt Humilitas ſit in iraſcibili ſicut in ſubjecto, ponitur tamen pars Modeſtiæ, & Temperantiæ propter modum.

Licèt Temperantia ſit in concupiſcibili, Humilitas autem in iraſcibili. S.Th.A. cit. ad 2. Sequen. §.7.

§. 4.

De Humilitatis præſtantia.

192. PRæſtantiam porro Humilitatis quod attinet; notandum, bonum humanæ Virtutis in ordine Rationis conſiſtere: qui quidem præcipuè attenditur reſpectu Finis. Unde Virtutes Theologicæ, quæ habent ultimum finem pro objecto, ſunt potiſſimæ. Secundariò autem attenditur, prout ſecundùm Rationem finis ordinantur ea, quæ ſunt ad finem. Et hæc quidem ordinatio eſſentialiter conſiſtit in ipſa Ratione ordinante; participat autem eandem appetitus, per Rationem ordinatus. Quam quidem ordinationem univerſè facit Juſtitia, præſertim Legalis. Ordinationi verò facit

Ordo Humilitatis inter alias Virtutes. S.Th. Q. cit. A. 5. in C.

hominem bene ſubjectum Humilitas itidem universè quantum ad omnia; quælibet autem alia Virtus quantum ad aliquam materiam ſpecialem. Et ideo poſt Virtutes Theologicas, & Virtutes Intellectuales, quæ reſpiciunt ipſam Rationem, & poſt Juſtitiam, præſertim Legalem, potior cæteris ſecundùm hanc ordinationem eſt Humilitas.

Quomodo Humilitas ſit fundamentum perfectionis.

S. Th. A. cit. ad 2.

Serm. 10. de verbis Domini.

93. Explicandum itaque hic venit, quo ſenſu Auguſtinus Humilitatem fundamentum omnium Virtutum, ac inter eas primam appellare videtur, dum ait: Cogitas magnam fabricam conſtituere celſitudinis, de fundamento prius cogita Humilitatis. Nimirum ſicut ordinata Virtutum congregatio per quandam ſimilitudinem ædificio comparatur, ita etiam illud, quod eſt primum in acquiſitione Virtutum, fundamento comparatur, quod primum in ædificio jacitur. Virtutes autem verè ſunt à DEO, bonorum omnium Authore, ſive per vires naturæ conceſſas, ùt vulgò Acquiſitæ; ſive per auxilium altioris ordinis, ùt infuſæ, ſaltem quæ ad ſuperna ferunt; unde primum in acquiſitione Virtutum poteſt accipi dupliciter. Uno modo per modum removentis prohibens. Et ſic Humilitas primum locum tenet. In quantum ſcilicet expellit Superbiam, cui DEUS reſiſtit, & præbet hominem ſubditum, ac patulum ad ſuſcipiendum influxum Divinæ gratiæ, in quantum exhalat inflationem Superbiæ; unde ait Divus Jaco-

Jacobus; DEUM ſuperbis reſiſtere, humilibus autem dare gratiam. Et ſecundùm hoc Humilitas dicitur ſpiritualis ædificii fundamentum. Alio modo eſt aliquid in Virtutibus indirectè, per quod ſcilicet jam ad DEUM acceditur. Primus autem acceſſus ad DEUM eſt per Fidem juxtà illud: Accedentem ad DEUM oportet credere. Et ſecundùm hoc Fides ponitur fundamentum nobiliori modo, quàm Humilitas. Jacobi 4. Hebr. 11.

94. Cæterùm cùm tota vita Chriſti in terris per hominem, quem ſuſcipere dignatus eſt, diſciplina Morum fuerit: præcipuè tamen idem Servator, ut notat Auguſtinus, Humilitatem ſuam imitandam propoſuit, dum ait: Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. Et ratio videlicet hujus eſt, quia per Humilitatem maximè removetur impedimentum humanæ ſalutis, quæ conſiſtit in hoc, quòd homo ad cæleſtia & ſpiritualia tendat, à quibus impeditur, dum in terrenis magnus fieri, & exaltari ſtudet. Ut ergo Dominus impedimentum ſalutis aufferret, exteriorem celſitudinem contemnendam docuit verbis, & per Humilitatis exempla monſtravit. Pariter quemadmodum contemnenti divitias terrenas promittuntur cæleſtes Theſauri; & contemnentibus mundi gaudia, itidem promittuntur cæleſtia ſolatia; ſic Humilitati promittitur ſpiritualis exaltatio; non quia ſola ipſam mereatur, ſed quia ejus

Et cur eam præcipuè commendet Chriſtus. S.Th. A. cit. ad 4. L. de vera Relig. C. 16. Matth. 11.

S. Th. Loc. cit. ad 3. Matth. 6. Matth. 5. Luc. 24.

proprium contemnere ſublimitatem terrenam.

§. 5.

De Gradibus Humilitatis.

95. GRadus porro Humilitatis vario modo à variis aſſignantur. Gloſſa in illud apud Matthæum : ſine modò , ſic enim decet nos implere omnem juſtitiam; conſtituit ex parte objecti tres gradus. Primus eſt ſubdere ſe Majori, non præferre ſe æquali. Secundus, ſubdere ſe æquali , non præferre ſe minori. Tertius, ſubjicere ſe minori. Primus inquit eadem, eſt ſufficiens; ſecundus abundans; in tertio eſt omnis juſtitia. Aliter ſecundùm alios reſpectus Humilitatis gradus aſſignat Anſelmus; aliter etiam Bernardus; ut apud Leſſium eſt videre.

Matth.C.3.

De Virt. Card. L.4.C. 4. Dubit. 10.

§. 6.

Quid ſit Superbia.

Definitio Superbiæ. L.10. Etym. C. 18.

96. SUperbia notatur ex hoc, quòd aliquis per voluntatem tendit ſupra id, quod eſt. Unde dicit Iſidorus: Superbus dictus eſt, quia Supervult videri, quàm eſt. Ejus definitio hæc affertur ex

ex Proſpero: Superbia eſt inordinatus amor propriæ excellentiæ. & D. Auguſtinus. Quid eſt, inquit, Superbia, niſi perverſæ celſitudinis appetitus; Eſt porro peccatum; habet enim Ratio recta, ut voluntas unjuscujuſque feratur in id, videlicet quod eſt ſibi aptum, & ad quod habet proportionem; & ideo manifeſtum eſt, ſuperbiam importare aliquid, quod adverſatur Rationi rectæ. Hoc autem facit rationem peccati; quia ſecundùm Dionyſium, malum animæ eſt, præter rationem eſſe.

Sentent. 292.

De civit. Dei L. 14. C. 3.

De Divinis nominibus, C. 4.

§. 7.

In quo ſubjecto degat Superbia.

97. PRoprium autem Superbiæ ſubjectum eſt vis animæ iraſcibilis, ac Voluntas. Subjectum enim cujuſlibet Virtutis vel vitii oportet inquirere ex proprio objecto. Non enim poteſt eſſe aliud objectum habitûs vel actûs, niſi quod eſt objectum potentiæ, quæ utrique ſubjicitur. Proprium autem objectum Superbiæ eſt arduum. Eſt enim appetitus propriæ excellentiæ, ùt dictum eſt. Unde oportet Superbiam aliquo modo ad vim iraſcibilem pertinere: ſed vis hæc iraſcendi dupliciter accipi poteſt. Uno modo propriè; & ſic eſt pars appetitûs ſenſitivi, ſicut & ira propriè ſumpta

Superbia eſt in vi iraſcendi, & in Voluntate.

S. Th. 2. 2 Q. 162. A. 3. in C.

§. Priore.

ta eſt quædam paſſio appetitûs ſenſitivi. Alio modo poteſt accipi vis iraſcendi largiùs; ſcilicet ut pertineat etiam ad appetitum intellectivum, cui etiam quandoque attribuitur Ira, prout ſcilicet attribuimus Iram DEO, & Angelis, non quidem ſecundùm paſſionem, ſed ſecundùm judicium Juſtitiæ judicantis. Et tamen vis iraſcendi in ampliori hoc ſenſu dicta non eſt Potentia diſtincta à vi concupiſcendi, ùt etiam explicat Divus Aquinas. Si ergo arduum, quod eſt objectum Superbiæ, eſſet solùm aliquid ſenſibile, in quod poſſet tendere appetitus ſenſitivus, oporteret Superbiam eſſe in vi iraſcendi, quæ eſt pars appetitûs ſenſitivi: ſed quia arduum, quod reſpicit Suberbia, communiter invenitur & in ſenſibilibus & in ſpiritualibus rebus, neceſſe eſt dicere, ſubjectum Superbiæ eſſe vim iraſcendi non ſolùm propriè ſumptam, proùt eſt pars appetitûs ſenſitivi, ſed etiam largiùs acceptam, prout invenitur in appetitu intellectivo. Unde & in Dæmonibus Superbia dicitur.

1. Parte Q. 59. A. 4.

§. 8.

Quot ſint ſpecies Superbiæ.

Quatuor ſunt ſpecies Superbiæ. Greg. L. 23. Mor. C. 7.

98. JAm verò dividitur Superbia in quatuor ſpecies, quas refert Gregorius his verbis: Quatuor quippe ſunt ſpecies, quibus omnis tumor arrogantium

tium demonſtratur: cùm bonum aut à ſemetipſis habere ſe æſtimant, aut ſi ſibi datum deſuper credunt, pro ſuis ſe hoc accepiſſe meritis putant, aut certè, cùm jactant ſe habere, quod non habent; aut deſpectis cæteris, ſingulariter videri appetunt habere, quod habent.

99. Cujus ratio hæc adducitur. Importat Superbia, ùt dictum eſt, immoderatum excellentiæ appetitum: qui ſcilicet non eſt ſecundùm Rationem rectam. Advertendum autem eſt, quod quælibet excellentia conſequatur aliquod bonum, quod poſſidetur. Quod quidem poteſt tripliciter conſiderari. Uno modo ſecundùm ſe. Manifeſtum enim eſt, quòd, quantò majus eſt bonum, quod quis habet, tantò per hoc excellentiam majorem conſequatur. Et ideo cùm aliquis attribuit ſibi majus bonum, quàm habeat, conſequens eſt, ejus appetitum tendere in excellentiam propriam ultra modum ſibi convenientem. Et ſic eſt tertia ſpecies Superbiæ, cùm ſcilicet aliquis jactat, ſe habere, quod non habet. Alio modo ex parte cauſæ, prout ſcilicet excellentius eſt, aliquod bonum ineſſe alicui à ſeipſo, quàm ei ineſſe ab alio. Et ideo cùm aliquis æſtimat bonum, quod habet ab alio, ac ſi haberet à ſeipſo, fertur per conſequens appetitus ejus in propriam excellentiam ſupra ſuum modum: Eſt autem dupliciter aliquis cauſa ſui boni. Uno modo efficienter. alio modo meri-

Affertur hujus rei Ratio.

S.Th. Q. cit. A.4. in C.

toriè, ùt ajunt. Et ſecundùm hoc ſumuntur duo primæ Superbiæ ſpecies, ſcilicet cùm quis à ſemetipſo habere ſe æſtimat, quod à DEO habet; vel cùm propriis meritis ſibi datum à DEO credit. Tertio modo ex parte modi habendi, prout excellentior redditur aliquis ex hoc, quod bonum excellentius præ cæteris poſſideat; unde ex hoc fertur etiam aliquis in propriam excellentiam. Et ſecundùm hoc ſumitur quarta Superbiæ ſpecies, quæ eſt, cùm aliquis deſpectis cæteris ſingulariter vult videri. Cæterùm tres quidem duntaxat Superbiæ ſpecies ponit Anſelmus, dum ait, quandam eſſe in voluntate, quandam in ſermone, quandam in operatione. Sed tria hæc accipiuntur ſecundùm progreſſum peccati cujuslibet, quod primò corde concipitur; ſecundò ore profertur; ac tertiò opere perficitur.

L. de ſimilitudine C. 24.

§. 9.

Quale peccatum ſit Superbia.

Superbia peccatum eſt ex genere ſuo mortale.

S. Th. Q. cit. A. 5. in C.

100. PОrro Superbia peccatum eſt ex genere ſuo lethiferum. Superbia enim Humilitati opponitur; Humilitas autem propriè reſpicit ſubjectionem hominis ad DEUM, ùt ex huc uſque dictis conſtat. Unde è contrario Superbia propriè reſpicit defectum hujus Subjectionis, dum quis ſcilicet extollit ſe ſupra

pra id, quod eſt ſibi præfixum ſecundùm Divinam regulam, vel menſuram: contra quàm moneat Apoſtolus: Nos autem non in immenſum gloriabimur, ſed ſecundùm menſuram, qua menſus eſt nobis DEUS. Manifeſtum eſt autem, hoc ipſum, quod eſt non ſubjici DEO, habere rationem peccati mortiferi; hoc enim eſt averti à DEO; unde conſequens eſt, Superbiam ſecundùm genus ſuum eſſe peccatum mortiferum. Sicut tamen in aliis, quæ ex genere ſuo ſunt peccata Lethalia, eveniunt aliqui motus, qui cenſentur inter peccata leviora, ac quæ venialia dicimus, propter eorum imperfectionem; quia ſcilicet præveniunt Rationis judicium, & ſunt præter perfectum ejus conſenſum; ita & circa Superbiam accidit, quoſdam ejus motus eſſe peccata Leviora, dum eis Ratio non plenè conſentit. 2. Cor. 10.

101. Nec opponi hìc poteſt, omne peccatum contrarium eſſe Virtuti, Superbiam autem non videri contrariam Virtuti, ſed potiùs ex ea oriri; dicit enim Gregorius, hominem aliquando ex ſummis cæleſtibúſque Virtutibus intumeſcere. nec, inquam, opponi iſtud poteſt; nam Superbia, ſi quando ex Virtutibus oritur, ex iis tamen non oritur ſicut ex cauſa per ſe, ſed ſicut ex cauſa per accidens, in quantum ſcilicet aliquis ex Virtutibus occaſionem Superbiæ ſumit. Nihil autem prohibet, unum contrariorum eſſe cauſam alterius per accidens, ùt habet etiam

Licèt ſubinde oriatur ex Virtutibus tanquam ex cauſa per accidens.

S. Th. A. cit. ad 3.

L. 34. Moral. C. 18.

8. Phyſ. textu 8.

Philoſophus. Unde etiam de ipſa Humilitate aliqui ſuperbiunt.

Eſt etiam Superbia graviſſimum peccatum ſecundùm genus ſuum.

S. Th. Q. cit. A. 6. in C.

102. Inſuper verò cùm per Superbiam homines maximè à DEO avertantur, ea itidem ſecundùm ſuum genus, ex parte averſionis, eſt maximum peccatorum. Quam in rem advertendum, in peccato duo attendi; ſcilicet converſionem ad commutabile bonum, quæ materialiter, ùt ajunt, ſe habet in peccato: & averſionem à bono incommutabili, quæ eſt formalis & completiva. Ex parte autem converſionis non eſt Superbia maximum peccatorum; quia celſitudo, quam Superbus inordinatè appetit, ſecundùm ſuam rationem non habet maximam repugnantiam ad bonum Virtutis. Sed ex parte averſionis Superbia habet maximam gravitatem; quia in aliis peccatis homo à DEO avertitur vel propter ignorantiam, vel propter infirmitatem, ſive propter deſiderium cujuſcunque alterius boni; ſed Superbia habet averſionem à DEO ex hoc ipſo, quia non vult DEO, & ejus regulæ ſubjici. Unde Boëtii ſententia eſt; cùm omnia vitia fugiant à DEO, ſola ſuperbia ſe DEO opponit. Propter quod etiam in Sacris Paginis ſpecialiter dicitur: DEUS Superbis reſiſtit. Et ideo averti à DEO, & ejus præceptis, quod eſt quaſi conſequens in aliis peccatis, per ſe ad Superbiam pertinet, cujus actus eſt DEI contemptus. Et quia id, quod eſt per ſe, ſemper potius eſt eo, quod eſt per aliud,

Apud S. Th. Loc. cit.

Jacobi 4.

aliud, conſequens eſt, quòd Superbia ſit graviſſimum peccatorum ſecundùm genus ſuum; quia excedit in averſione, quæ formaliter complet peccatum.

Quo tamen ſenſu id ſit intelligendum.

103. Dicitur tamen Superbia, ùt addit Leſſius, graviſſimum peccatorum, non quòd inter omnes peccatorum ſpecies ſit graviſſimum; cùm odium DEI ſit gravius: ſed quia ad genus graviſſimorum pertinet; nempe eorum, in quibus, qui peccat, averſionem à DEO vult directè. Pariter dum Superbia ponitur eſſe ex genere ſuo peccatum lethiferum, intelligendum illud eſt de Superbia in gradu completo, quæ omnem Humilitatem & ſubjectionem excludit; ùt cùm quis tantum ſe ſe effert, ut nolit etiam DEO & legi Divinæ eſſe ſubjectus; qualis eſt in ſtygiis ſpiritibus, & hominibus quibuſdam peſſimis. Eſtque hæc ſola Superbia completa; ac quamdiu homo vult manere DEO ſubjectus, adhuc habet aliquid Humilitatis, & proinde Superbia ejus eſt adhuc imperfecta.

Leſſ. de Virt. Card. L. 4. C. 4. Dubit. 19.

Atque hæc tenent, licèt Superbia difficilè, vitetur.

104. Non minueret autem Superbiæ malitiam, qui diceret, Superbiam difficilè caveri, & hinc eſſe minus peccatum; cùm quantò quid difficiliùs cavetur, eò peccatum ſit minus. Nam peccatum difficile cavetur dupliciter. Uno modo propter vehementiam impugnationis; ſicut Ira vehementer impugnat, propter ſuum impetum. Et adhuc eſt difficilius reſiſtere Concupiſcentiæ propter ſuam connatura-

S. Th. Q. cit. A. 6. ad 1.

L.2. Eth. C. 3. turalitatem, ùt loquitur Philoſophus. Et talis difficultas vitandi peccatum diminuit peccati gravitatem; quia quantò aliquis minoris tentationis impetu cadit, tantò graviùs peccat, ùt habet Auguſtinus. Apud S. Th. loc. cit. Alio modo difficile eſt vitare aliquod peccatum, quia iſtud occultum eſt, & latens. Et hoc modo Superbiam difficile eſt vitare; quia etiam ex ipſis bonis occaſionem ſumit, ùt paulò antè dictum eſt. In Epiſt. 109. Unde expreſſa eſt Auguſtini ſententia, Superbiam bonis operibus inſidiari. Et in Pſalmis dicitur: in via hac, qua ambulabam, abſconderunt Superbi laqueum mihi. Pſalm. 141. Et ideò motus Superbiæ occultè ſubrepens, non habet maximam gravitatem, antequam per judicium Rationis deprehendatur. Sed poſtquam deprehenſus fuerit per rationem, tunc facilè evitatur, tum ex conſideratione propriæ infirmitatis ſecundùm illud: Quid Superbis terra & cinis? Eccleſ. 10. tum etiam ex conſideratione magnitudinis Divinæ, itidem ſecundùm illud: Quid tumet contra DEUM ſpiritus tuus? Job. 15. tum etiam ex imperfectione bonorum, de quibus homo ſuperbit, ſecundùm illud Iſaiæ: Omnis caro fœnum, & omnis gloria ejus, quaſi flos agri. Iſ. 49.

Ponitur etiam peccatum primum Superbia & reliquorum principium.

105. Non ſolùm autem graviſſimum in ſuo genere peccatum eſt Superbia, ſed univerſim primum, & reliquorum principium, ùt habet etiam Sapiens: Initium omnis peccati eſt Superbia. Illud enim, quod eſt per ſe, eſt primum in quolibet genere,

genere. Averſio autem à DEO, quæ formaliter complet rationem peccati, pertinet ad Superbiam per ſe., ad alia autem peccata ex conſequenti, ùt paulò antè eſt notatum. Unde fit, ut Superbia ex parte averſionis habeat rationem primi peccati, & ſit principium reliquorum. Eſt autem Superbia initium omnis peccati, non quia quodlibet ſingillatim peccatum ex Superbia oriatur, ſed quia quodlibet genus peccati natum eſt ex Superbia oriri. S.Th.Q. cit. A. 7. in C. Eccleſ. 10.

106. Quam in rem notandum, peccatum Superbiæ dupliciter poſſe conſiderari. Uno modo ſecundùm propriam ſpeciem, quam habet ex ratione proprii objecti; & hoc modo Superbia eſt ſpeciale peccatum, quia habet ſpeciale objectum; nec tali ratione ponitur primum. Alio modo poteſt conſiderari ſecundùm redundantiam quandam in alia peccata; & ſecundùm hoc habet quandam generalitatem, in quantum ſcilicet ex Superbia oriri poſſunt omnia peccata; & ſic ponitur peccatorum primum. Oriri autem à Superbia poſſunt alia peccata duplici modo. Uno per ſe, in quantum ſcilicet alia peccata ordinantur ad finem Superbiæ, qui eſt propria excellentia, ad quam poteſt ordinari omne id, quod quis inordinate appetit. Alio modo indirectè, & quaſi per accidens, ſcilicet removendo prohibens, in quantum ſcilicet homo per Superbiam contemnit Divinam legem, per quam prohibetur à peccando, ſecundùm

Quod ipſum rurſus explicatur. S. Th. Q. cit. A. 2. in C.

Jer. 2. dùm illud: Confregiſti jugum, rupiſti vincula, dixiſti: non ſerviam. Ad hoc igitur, ut Superbia ſit vitium ita univerſale, ac omnium primum, pertinet, quòd omnia vitia interdum ex Superbia oriri poſſint; non autem, quòd omnia ſemper ex ea oriantur. Quamvis enim omnia præcepta legis poſſit quis transgredi qualicunque peccato ex contemptu, qui pertinet ad Suberbiam; non tamen ſemper ex contemptu aliquis præcepta Divina transgreditur: ſed quandoque ex ignorantia, quandoque ex infirmitate; unde Auguſtinus: Multa perperam fiunt, quæ non fiunt ſuperbè.

L. de natura & Gratia C. 29.

Superbia quodam ſenſu potiùs regina vitiorum eſt, quàm vitium capitale.

107. Denique tametſi Suberbia ſit ratione hucusque explicata primum peccatorum; uno quidem modo conſiderata eſt Vitium, ùt dicimus, capitale; alio autem modo conſiderata, potiùs vitiorum Regina & Mater, quàm capitale vitium eſt nuncupanda. Quemadmodum enim mox vidimus, Superbia modò ſecundùm ſe ſpectatur, & prout eſt quoddam ſpeciale peccatum; modò autem prout habet quamdam univerſalem influentiam in omnia peccata. Capitalia autem vitia ponuntur eſſe quædam ſpecialia peccata, ex quibus multa genera peccatorum oriuntur. Et ideo quidam conſiderantes Superbiam, ſecundùm quod eſt ſpeciale peccatum, connumeraverunt eam aliis Vitiis capitalibus. Gregorius verò conſiderans univerſalem ejus influentiam, quam

S. Th. Q. cit. A. 1. in C.

L. 31. Mor. C. 31.

quam habet in omnia vitia, ùt paulo antè dictum eſt; non connumeravit eam aliis vitiis capitalibus, ſed poſuit eam Reginam omnium vitiorum & Matrem. Unde hæc eſt eius ſententia: Ipſa vitiorum Regina Superbia cùm devictum plenè cor ceperit, mox illud ſeptem Principalibus vitiis, quaſi quibusdam ſuis ducibus, devaſtandum tradit, ex quibus vitiorum multitudines oriuntur. Loc. cit.

SECTIO II.

De Studioſitate.

DIcendum hìc primò, quid ſit ſtudioſitas, ùt appellant; tum quænam ſint ejus extrema, Curioſitas nimirum & negligentia.

§. I.

Quid ſit Studioſitas.

108. STudioſitas igitur definitur eſſe Virtus, quæ affectum & ſtudium cognôſcendi juxta rectæ Rationis normam temperat. Hanc porro tangunt Divinæ Litteræ, dum ajunt: Stude Sapientiæ, fili mi, & lætifica cor meum, ut poſſis reſpondere exprobranti ſermonem. Cæterùm quamquam Studioſitas primò & pro-

Quid ſit, & circa quid verſetur Studioſitas. Leſſ. de Virt. Card. L. 4. C. 4. Dubit. 11. Prov. 27.

propriè circa cognitionem, ſeu cognitionis ſtudium occupetur, tamen ſecundariò & minùs propriè etiam circa ea eſt, ad quæ operanda cognitionis directione indigemus. Studium quippe propriè importat vehementem applicationem mentis ad aliquid; mens autem non applicatur ad aliquid, niſi cognoſcendo illud; unde priùs mens applicatur ad cognitionem, ſecundariò autem applicatur ad ea, in quibus homo per cognitionem dirigitur. Et ideo ſtudium priùs reſpicit cognitionem, & dein quæcunque alia, ad quæ operanda directione cognitionis indigemus. Quia autem attribuunt ſibi propriè Virtutes illam materiam, circa quam primò & præcipuè ſunt: ſicut Fortitudo pericula mortis, & Temperantia delectationem tactûs; ideo Studioſitas propriè dicitur circa cognitionem.

S.Th.2.2. Q. 166. A. 1. in C.

Eſt pars potentialis Temperantiæ.

S. Th. Q. cit. A. 2. in C. L. 2. C. 4. A. 2.

109. Eſt autem Studioſitas pars potentialis Temperantiæ. Ad Temperantiam enim, ùt vidimus, pertinet moderari motum appetitûs, ne ſuperfluè tendat in id, quod materialiter concupiſcitur. Sicut autem naturaliter homo concupiſcit delectationes ciborum, & eorum, quæ ſunt ad conſervandam ſpeciem, ita ſecundùm animam naturaliter deſiderat cognoſcere aliquid. Unde & Philoſophi ſententia eſt: Omnes homines naturaliter ſcire deſiderant. Moderatio autem hujuſmodi appetitûs pertinet ad Virtutem Studioſitatis. Unde conſequens eſt, Studio-

In princ. Lib. Metaph.

Studioſitatem eſſe partem potentialem Temperantiæ, Virtutémque ei adjunctam ùt ſecundariam primariæ, comprehenditurque ea ſub Modeſtia, ratione jam indicata. Init. huj. Artic.

110. Atque hæc tenent, tametſi Studioſitas cum Temperantia quoad modum non conveniat, nec in eo ipſi ſimilis ſit; cùm Temperantiæ quidem nomen ſumatur ex quadam refrænatione; unde magis opponitur vitio, quod eſt in exceſſu; Nomen Studioſitatis è contrario ſumitur ex applicatione ad aliquid. Unde magis videtur opponi vitio, quod eſt in defectu; ſcilicet negligentiæ ſtudendi, quàm vitio, quod eſt in exceſſu, ſcilicet Curioſitati, de quibus mox agemus; quam ob ſimilitudinem Studioſus juxta Iſidorum dicitur quaſi ſtudiis curioſus. *Quamvis in modo cum ipſa non conveniat.* S. Th. A. cit. ad 1. L. 10. Etym. C. 18.

111. Hæc, inquam, tamen tenent; ùt enim habet Philoſophus, ad hoc, ut homo evadat Virtute præditus, oportet, ut ſe ſervet ab his, ad quæ maximè inclinat natura. Et inde eſt, quòd, quia natura præcipuè inclinat ad timendum Mortis pericula, & ſectanda delectabilia carnis, ideo Laus Fortitudinis præcipuè conſiſtat in quadam firmitate perſiſtendi contra hujuſmodi pericula; & Laus Virtutis Temperantiæ in quadam refrænatione à delectabilibus carnis. Sed quantum ad cognitionem eſt in homine contraria inclinatio; quia ex parte animæ inclinatur homo ad cognitionem deſiderandam. Et L. 2. Eth. C. ult.

ſic oportet, ut laudabiliter homo hujuſmodi appetitum refrænet, ne immoderatè rerum cognitioni intendat. Ex parte verò naturæ corporalis homo inclinatur ad hoc, ut Laborem inquirendi Scientiam vitet. Quantum ergo ad primum, Studioſitas in refrænatione conſiſtit, & ſecundùm hoc ponitur pars Temperantiæ. Sed quantum ad alterum, Laus Virtutis hujusmodi conſiſtit in quadam vehementia intentionis ad ſcientiam rerum percipiendarum, & ex hoc notatur. Primum autem eſt eſſentialius huic Virtuti, quàm alterum; nam appetitus concupiſcendi per ſe reſpicit cognitionem, ad quam ordinatur Studioſitas. Sed labor addiſcendi eſt impedimentum quoddam cognitionis. Unde reſpicitur ab hac Virtute per accidens, quaſi removendo prohibens.

§. 2.

De Curioſitate.

Quid ſit Curioſitas. Leſſ. de Virt. Card. L. 4. C. 4. Dubit. 11.

112. Studioſitati opponitur per exceſſum Curioſitas. Curioſus porro univerſim dicitur, qui majorem curam circa rem aliquam inutilem cognoſcendam, vel efficiendam, vel comparandam adhibet, quàm ratio poſtulat. Unde Curioſitas itidem univerſim ſumpta deſcribi poteſt, ſuperflua diligentia circa res inutiles, vel qualitates earum minimè neceſſa-

ceſſarias. Cæterùm quemadmodum Studioſitas potiſſimùm in recto veritatis conſequendæ ſtudio ſita eſt; ſic viciſſim Curioſitas in pravo ac inordinato ſtidem circa veritatem deſiderio verſatur. Poteſt autem accidere vel circa mentis, ſeu intellectûs vel circa ſenſuum cognitionem.

113. Primum ergo quod attinet; ex dictis jam patet, Studioſitatem non eſſe directè circa ipſam cognitionem, ſed circa appetitum & ſtudium cognitionis acquirendæ. Aliter autem judicandum eſt de ipſa cognitione veritatis & aliter de appetitu & ſtudio veritatis acquirendæ. Ipſa enim veritatis cognitio per ſe loquendo bona eſt, quamquàm per accidens mala eſſe poſſit; vel in quantum ſcilicet aliquis de cognitione veritatis ſuperbit, ſecundùm illud: Scientia inflat; vel in quantum homo utitur cognitione veritatis ad peccandum. Ipſe verò appetitus, ac ſtudium ipſum cognoſcendæ Veritatis ſuam utique rectitudinem etiam habere poteſt, ſed ſuam pariter variis modis perverſitatem.

Poteſt ea eſſe circa ſtudium, quod ponitur ad mentis cognitionem.

S. Th. 2. 2. Q. 167. A. 1. in C.

1. Cor. 8.

114. Uno quidem modo, dum tendit aliquis ſuo ſtudio in cognitionem veritatis, prout per accidens conjungitur ei malum; quemadmodum apud illos evenit, qui ſtudent ad ſcientiam Veritatis, ut exinde ſuperbiant. De quibus Auguſtinus: ſunt, inquit, qui deſertis Virtutibus, & neſcientes, quid ſit DEUS, & quanta Majeſtas ſemper eodem modo manentis na-

Scilicet dum ſtudium illud fertur in cognitionem per accidens malam.

S. Th. Loc. cit.

Lib. de Mor. Eccl. C. 21.

naturæ, magnum aliquid ſe agere putant, ſi univerſam iſtam corporis molem, quam mundum nuncupamus, curioſiſſimè, intenſiſſiméque perquirant. Unde tanta etiam ſuperbia gignitur, ut in cælo ipſo, de quo ſæpe diſputant, ſibimet habitare videantur. Hæc quidem Divus Hipponenſis. Similiter etiam illi, qui ſtudent addiſcere aliquid ad peccandum, vitioſum ſtudium habent, juxta illud: Docuerunt linguam ſuam loqui mendacium, ut iniquè agerent, laboraverunt.

Hierem. 9.

Vel dum' eſt inordinatum.

115. Alio autem modo poteſt eſſe Vitium ex ipſa inordinatione appetitûs & ſtudii ad diſcendam veritatem. Et hoc quadrupliciter. Primò, in quantum per ſtudium minùs utile retrahuntur à ſtudio, quod eis ex neceſſitate incumbit. Unde Hieronymus hæc habet: Sacerdotes dimiſſis Evangeliis, & Prophetis videmus comoedias legere, & amatoria Bucolicorum verſuum verba cantare. Dein verò, in quantum ſtudet aliquis addiſcere ab eo, à quo non licet. Sicut patet de his, qui aliqua futura à Dæmonibus perquirunt; quæ eſt Superſtitioſa Curioſitas. Tertiò, quando homo appetit cognoſcere Veritatem circa creaturas, non referendo ad debitum finem, ſcilicet ad cognitionem DEI. Unde Auguſtinus: In conſideratione, inquit, creaturarum non eſt vana & peritura Curioſitas exercenda, ſed gradus ad immortalia & ſemper permanentia faciendus. Quartò denique, dum aliquis ſtu-

Ad Damaſum de Filio prodigo.

ſtudet ad concupiſcendam Veritatem ſupra proprii ingenii facultatem; quia per hoc homines facilè in errores labuntur. Unde monent Divinæ Paginæ: altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris, & in pluribus operibus ejus ne fueris curioſus. Tum additur: Multos enim Supplantavit ſuſpicio eorum, & in vanitate detinuit ſenſus eorum. Eccleſiaſt. 3.

116. Alterum porro quod attinet ſuperiùs poſitum, ſive cognitionem ſenſuum, advertendum, cognitionem ſenſitivam ordinari ad duo. Uno enim modo tam in hominibus, quàm in aliis animalibus ordinatur ad corporis ſuſtentationem; quia per hujuſmodi cognitionem homines & alia animalia vitant nociva, & conquirunt ea, quæ ſunt neceſſaria ad corporis ſuſtentationem. Alio modo ſpecialiter in homine ordinatur ad cognitionem intellectivam, vel ſpeculativam vel practicam, ùt loquuntur. Apponere ergo ſtudium circa ſenſibilia concupiſcenda, dupliciter poteſt eſſe vitioſum. Uno modo in quantum cognitio ſenſitiva non ordinatur ad aliquid utile, ſed potiùs avertit hominem ab aliqua utili conſideratione. Unde Auguſtinus: Canem currentem poſt Leporem jam non ſpecto, cùm in circo ſit. At verò in agro, ſi caſu tranſeam, avertit me fortaſſis ab aliqua magna cogitatione, atque ad ſe convertit illa venatio. Et niſi jam mihi demonſtrata infirmitate mea, citò admoneat, Vanus hebeſco. Alio modo, in quantum cogni-

Poteſt etiam Curioſitas eſſe circa ſtudium, quod ponitur ad ſenſitivam cognitionem.

S. Th. Q. cit. A. 2. in C.

L. 10. Conf. C. 35.

tio ſenſitiva ordinatur ad aliquid noxium; ſicut inſpectio mulieris ordinatur ad concupiſcendum; & diligens inquiſitio eorum, quæ ab aliis fiunt, ordinatur ad detrahendum. Si quis autem cognitioni ſenſibilium intendit ordinatè propter neceſſitatem ſuſtentandæ naturæ, vel propter ſtudium intelligendæ Veritatis, Curioſitas non eſt aut vitium, ſed potiùs Studioſitas ac Virtus circa ſenſibilem cognitionem.

§. 3.

De Negligentia Studioſitati oppoſita.

Quid ſit Negligentia.

Leſſius de Virt. Card. L. 4. C. 4. Dubit. 11. L. 2. C. 1. A. 3. Sect. 1. §. 4.

117. JAm verò Negligentiam, tum Prudentiæ, ejúsque potiſſimùm parti, quam Solicitudinem dicimus, tum reliquis Virtutibus, dum ad earum actus requiſita diligentia omittitur, opponi jam nuper eſt dictum. Speciatim autem hic notatur ad Studioſitatem, quia luculentiorem cum ea habet oppoſitionem. Eſt autem Negligentia hæc voluntaria omiſſio diſcendi illius, quod diſcere quis tenetur; ùt ſi Studioſus negligat ſua ſtudia. Porro quatenus procedit ex tædio Laboris, defectúque amoris ad cognitionem ſibi congruentem, plerumque unum ex illis peccatis eſt, quæ Leviora dicimus; poteſt tamen eſſe Mortiferum ratione materiæ, ùt dum quis rem negligit

git addiſcere, in qua permagnum vel ipſius, vel Reipublicæ momentum ſitum eſt, ac proin ad cujus cognitionem jure vel Divino vel humano graviter eſt obſtrictus.

SECTIO III.

De Modeſtia in motibus externis.

DIcendum hic, quid ſit Modeſtia in motibus externis; Dein ejus Extrema ſunt exponenda.

§. I.

Quid ſit Modeſtia in motibus externis.

Quid ſit hac Modeſtia.

118. MOdeſtiam hanc Stoici apud Ciceronem ita definiverunt: Modeſtia eſt Scientia earum rerum, quæ aguntur, aut dicuntur, loco ſuo collocandarum. Dicunt eſſe Scientiam; quia Virtutes omnes Scientias eſſe putant; eò quòd Prudentia eſt omnium bonarum artium regula. Cæterùm, ſi præplacet, ſic definies: Modeſtia eſt Virtus externos mores & geſtus corporis ex præſcripto rectæ Rationis temperans. Vel: Eſt Virtus decorum in externis motibus & geſtibus ſervans.

Leſſ. Loc. cit. Dubit. 11. Cic. L. 1. de Off. C. 18.

Circa quid ea verſetur.

119. Verſatur ergo ea circa motus corporis & geſtus exteriores ſenſibus obvios; ùt ſunt inceſſus, quies, ſeſſio, motus capitis, contractio & explanatio vultûs, membrorum jactatio, vox, riſus, aſpectus. Unde Tullius: Ex oculorum, inquit, obtutu, ſuperciliorum contractione, aut remiſſione, ex mæſtitia, hilaritate, ex riſu, ex locutione, ex reticentia, ex contentione vocis, & ſubmiſſione, ex cæteris ſimilibus facilè judicabimus, quid aptè eorum fiat, quid ab officio, naturáque diſcrepet. Ipſæ verò Sacræ Paginæ ſic habent: Amictus corporis & riſus dentium, & ingreſſus hominis enuntiant de illo. Et rurſum: Ex viſu cognoſcitur vir, & ab occurſu faciei cognoſcitur ſenſatus. Unde ſententia eſt Ambroſii: Habitum mentis in corporis ſtatu cerni, & vocem quandam animi eſſe corporis motum.

L. 1. offic.

Eccleſ. 19.

ibid.

L. 1. de off. C. 18.

Modeſtia hæc eſt Virtus.

S.Th. 2.2. Q. 168. A. 1. in C.

120. Circa exteriores igitur corporis in homine motus eſſe virtutem, eſt manifeſtum. Hi enim ſubſunt Rationis ordinationi, cùm ad Rationis imperium exteriora membra moveantur. Quod autem ſubeſt Rationis ordinationi, cùm rectè & pravè ordinari poſſit, eſt materia Virtutis, quemadmodum etiam eſſe poteſt Vitii. Cæterùm ordinatio horum motuum attenditur quantum ad duo. Uno modo, prout conveniunt perſonæ, in qua ſunt. De quo Ambroſius: Hoc eſt, inquit, pulchritudinem vivendi tenere, conve-

Lib. cit. C. 19.

venientia cuique ſexui & perſonæ reddere. Alio modo, prout conveniunt ad exteriores perſonas, negotia, ſeu loca, ut, ſi quis, cùm cauſam ſit acturus, in itinere, aut in ambulatione ſecum ipſe meditetur; non reprehendatur: at hoc idem ſi in convivio faciat, inhumanus videatur, inſcientiâ temporis.

121. Porro de moderatione greſsûs hæc luculenta eſt Ambroſii ſententia. Eſt etiam greſſus probabilis, in quo ſit ſpecies Authoritatis, gravitatiſque pondus, tranquillitatis veſtigium; ita tamen ſi ſtudium deſit, atque affectatio: ſed motus ſit purus ac ſimplex; nihil enim fucatum placet; motum natura informet. De voce autem ſic habet: vox ipſa non remiſſa, non fracta, nihil fæmineum ſonans, qualem multi gravitatis ſpecie ſimulare conſueverunt; ſed formam quandam & regulam, ac ſuccum virilem reſervans. Et infrà: Ut molliculum & infractum, aut vocis ſonum aut geſtum corporis non probo; ita neque agreſtem, & ruſticum. Naturam imitemur; ejus effigies formula diſciplinæ, forma Honeſtatis. Ac deniquè de oratione ſic monet: In utroque ſervandum, ne ſit aliqua perturbatio, ſed tanquam mitis & placidus, benevolentiæ plenus, ac gratiæ, ſine ulla ſermo ducatur contumelia: Abſit pertinax in familiari ſermone contentio. Et paulò poſt: diſceptatio ſine ira, ſuavitas ſine amaritudine, monitio ſine aſperitate, hortatio ſine

Quenam eſſe debeat moderatio greſſus, vocis, orationis.

S. Amb. L. 1. Offic. C. 18.

offenſione. Hæc ille. Par verò in cæteris, quæ ad Modeſtiam hanc ſpectant, cum proportione eſt ratio. Cæterùm quamvis ex naturali diſpoſitione habeat homo aptitudinem ad hanc vel illam diſpoſitionem exteriorum motuum, tamen quod deeſt naturæ, poteſt ſuppleri ex induſtria Rationis. Unde itidem Ambroſius: *Motum natura informet, ſi quid ſanè in natura vitii eſt, induſtria emendet.*

L. 1. de Offic. 18.

§. 2.

De Extremis Modeſtiæ in motibus externis.

Extrema Modeſtiæ in moribus externis: Leſſ. de Virt. Card. L. 4. C. 4. Dubit. 12.

122. JAm verò contra hanc Virtutem peccatur per Exceſſum & & Defectum. Per Exceſſum, cùm plus agitur, quàm præſcriptum Rationis habeat. Primò, ſi externi motus vel geſtus communem modum excedant; quæ vocatur vulgò Petulantia. Secundò ſi alienum modum ſibi non congruentem aſſumat; ùt ſi Religioſus utatur moribus aulicis. Per Defectum peccatur contra hanc Virtutem ruſticitate, & moribus crudis.

SEC-

SECTIO IV.

De Eutrapelia.

DE Eutrapelia dicendum, quid ea ſit; Ejus dein Extrema ſive per Exceſſum ſive per Defectum ſunt explicanda.

§. I.

Quid ſit Eutrapelia.

123. EUtrapelia definitur eſſe Virtus, quæ ludis & jocis Rationis modum imponit. Vel: quæ in Ludicris decorum ſervat. Videlicet ſicut homo indiget corporis quiete, ut illud refocillet, quia non poteſt continuò laborare, cùm habeat finitam Virtutem, quæ non niſi ad determinatos labores habet proportionem; ita etiam eſt ex parte animæ, cujus pariter Virtus eſt finita, habétque proportionem ad determinatas operationes. Et ideo, quando ultra modum ſuum in aliquas operationes ſe extendit, laborat, & ex hoc fatigatur, præſertim quia in operationibus animæ ſimul etiam laborat corpus, in quantum ſcilicet anima intellectiva utitur viribus per organa corporea operantibus. Sunt autem bona ſenſibilia connaturalia homini; & ideo, quando anima ſupra ſenſibilia elevatur ope-

Quid ſit Eutrapelia, & cur adhibenda. Leſſ. de Virt. Card. L. 4. C. 4. Dubit. 13.

operibus Rationis intenta, naſcitur inde quædam fatigatio animæ, ſive homo intendat operationibus rationis practicæ, ſive ſpeculativæ; magis tamen ſi operibus contemplationis intendat, quia per hoc magis ſenſibus elevatur; quamvis fortè in aliquibus operibus exterioris Rationis practicæ major labor corporis conſiſtat. In utriſque tamen tantò aliquis magis altero fatigatur, quantò vehementiùs operibus Rationis intendit.

124. Sicut autem fatigatio corporis ſolvitur per corporis quietem; ita etiam oportet, fatigationem animæ ſolvi per animæ quietem. Quies autem animæ eſt

1. 2. Q. 25. A. 2. Delectatio, ùt itidem exponit D. Aquinas; & ideo oportet remedium contra fatigationem animæ adhiberi per aliquam delectationem intermiſſa intenſione ad inſiſtendum ſtudio rationis. Quemadmodum ferunt, Divum Joannem dum motos quosdam adverteret, qui ſe cum Diſcipulis Ludentem invenerant, uni eorum, qui gerebat arcum, mandâſſe, ùt ſagittam traheret; quod cùm ille ſemel, iterùmque, ac pluries feciſſet, quæſivit Divus, utrum hoc continuè facere poſſet, eòque reſpondente, ſi idem continuè faceret, arcum fractum iri, atqui ſubintulit Joannes, animus quoque hominis frangeretur, ſi nunquam à ſua intenſione relaxaretur. Hujusmodi autem dicta vel facta, in quibus non quæritur, niſi delectatio animalis, ùt vocant, dicuntur Ludicra, vel jocoſa. Et ideo ne-

In Collation. Patrum 24. C. 21.

ceſſe eſt, talibus interdum uti quaſi ad quandam animi quietem. Unde ait Philoſophus: in hujus vitæ converſatione quandam requiem cum Ludo haberi; & ideo oportere interdum aliquibus ſalibus uti. L. 4. Eth. C. 8.

125. Circa hæc tamen maximè tria videntur cavenda. Primò, ut abſit omnis obſcœnitas, Illiberalitas, ac Injuria. Unde Cicero: ùt pueris, inquit, non omnem licentiam Ludendi damus, ſed eam, quæ ab Honeſtis actionibus non ſit aliena: ſic in ipſo joco aliquam probi ingenii lumen eluceat. Tum addit: duplex omnino eſt jocandi genus. Alterum illiberale, petulans, flagitioſum, obſcœnum. Alterum elegans, urbanum, ingenioſum, facetum. Secundò cavendum, ne nimium in Ludicra ſimus profuſi. Quam in rem Ambroſius: caveamus, nedum relaxare animum volumus, ſolvamus omnem harmoniam, & quaſi concentum, quemdam bonorum operum. Tertiò denique, ne iſta adhibeantur in rebus ſacris. Quod eſt impium. Concludit Tullius: Ludo & joco uti quidem licet, ſed ſicut ſomno & quietibus cæteris, tum, cùm gravibus ſeriiſque rebus ſatisfecerimus. Jam verò joci id genus ſecundùm regulam rationis ordinatur. Habitus autem ſecundùm rationem operans eſt Virtus moralis. Et ideo circa Ludos eſt hæc Virtus, quam diximus vocari Eutrapeliam.

Quid circa Jocorum uſum ſit obſervandum.

Leſſ. cit. loc.

L. 1. de Offic.

L. 1. de Offic. C. 20.

L. 1. de Offic.

§. 2.

§. 2.

De Extremo Eutrapeliæ per Exceſſum.

Extremum Eutrapeliæ per Exceſſum.
S. Th. Q. cit. A. 3. in C.
Leſſ. Loc. cit.

126. CÆterùm in omni eo, quod dirigi poteſt ſecundùm Rationem, ſuperfluum dicitur, quod regulam Rationis excedit; diminutum autem, quod deficit à regula Rationis. Vidimus autem jocos, ac Ludicra, ſeu verba, ſeu facta dirigi poſſe ſecundùm Rationem. Et ideo ſuperfluum in Ludo accipitur, quod excedit regulam Rationis. Quod quidem accidere poteſt dupliciter. Uno modo ex ipſa ſpecie actionum, quæ aſſumuntur in Ludum, nec tamen ad id ſunt idoneæ; idque, vel quia per ſe ſunt peccata; ùt, cùm quis ludi jocique cauſâ utitur verbis vel factis obſcænis, aut proximo noxiis, vel quia ſunt ſacra, & majorem reverentiam poſtulant. Secundò ex circumſtantiis perſonæ, loci, temporis, finis, qualitatis ludi, & modi ludendi. Perſonæ quidem, ùt ſi propter dignitatem deceat perſonam ſic ludere, aut tractare ludicra; loci, ùt ſi luſus inſtituatur in loco ſacro; temporis, ùt ſiquis bonam diei partem ludendo, aut jocando abſumat; finis, ùt ſi quis ludat animo ad malum pertrahendi; qualitatis ludi, ùt ſi quis adhibeat luſum vetitum; modi, ut ſi quis

quis utatur fraude. Atque in his peccatur in Eutrapeliam per exceſſum.

§. 3.

De Extremo Eutrapeliæ per Defectum.

127. Viciſſim qui in Ludis, aut jocis talem defectum committunt, ut & ipſi nihil delectabile proferant, & delectabilia moderatè ab aliis prolata rejiciendo moleſti ſint, peccant itidem contra Eutrapeliam per defectum. Omne enim, quod eſt contra Rationem, in rebus humanis vitioſum eſt. Eſt autem contra Rationem, ut aliquis ſe aliis oneroſum exhibeat, puta, cùm nihil delectabile exhibet, & etiam delectationem aliorum impedit. Unde monet *Seneca*: Sic te geras Sapienter, ut nullus te habeat tanquam aſperum, nec contemnat tanquam vilem. Illi autem, qui in Ludo deficiunt, nec ipſi dicunt aliquid ridiculum, & dicentibus moleſti ſunt, quia ſcilicet moderatos aliorum Ludos non recipiunt. Et tales vitioſi ſunt, & dicuntur duri & agreſtes, ùt habet Philoſophus. Quia tamen Ludus eſt utilis propter quietem & delectationem; Delectatio autem & quies non propter ſe quæritur in vita humana, ſed propter operationem, ùt etiam dicit Philoſophus, ideo defectus Ludi minùs eſt vitio-

Extremum Eutrapeliæ per Defectum. S.Th. Q. cit A. 4. in C.

Apud S. Th. loc. cit.

L. 4. Eth. C. 8.

L. 10. Eth.

vitioſus, quàm Ludi exceſſus. Unde Sententia etiam eſt Philoſophi, paucos amicos propter delectationem eſſe habendos; quia parùm de delectatione ſufficit ad vitam quaſi pro condimento, ſicut parùm de ſale ſufficit in cibo.

Lib. 9. Eth. C. 10.

SECTIO V.

De Modeſtia circa exteriorem apparatum.

De hac Modeſtia rurſus exponendum, quid ea ſit, tum denique ejusdem extrema ſunt explicanda.

§. 1.

Quid ſit Modeſtia circa exteriorem apparatum.

Quid ſit hæc Modeſtia. Leſſ. de Virt. Card. L. 4. C. 4. Dubit. 14.

128. Sicut circa motus & geſtus externos tum in ſeriis, tum in Ludicris verſatur Virtus, aut vitium, eò quòd ſecundùm normam Rationis vel contra, temperari poſſunt: ita circa exteriorem apparatum & cultum, quatenus hic noſtris actionibus & conſequenter diſpoſitioni Rationis ſubeſt, eſt Virtus & vitium. Virtus porro illa Modeſtia cultûs vocari poteſt, & ſic definiri. Modeſtia cultûs eſt, quæ in rerum externarum apparatu Rationis moderamen

men exhibet vel, quæ decorum in cultu corporis, & alio rerum externarum apparatu ſervat. Materia itaque exterior hujus Virtutis remota quidem eſt apparatus externus, conſiſtens maximè in cultu, ornatúque corporis, domûs, ſupellectilis, & conviviorum, proxima autem ſunt noſtræ actiones, quibus iſta procuramus, & iis utimur. Cæterùm quemadmodum aliarum Virtutum, ita etiam hujus interior materia ſunt ipſi actus interni circa quos verſatur; ex quo eſt illa ex Divo Aquinate Sententia, in ipſis rebus exterioribus, quibus homo utitur non eſſe vel Virtutem vel vitium, ſed exparte hominis, qui vel moderalè iis utitur, vel immoderatè. 2.2. Q. 169. A. 1. in C.

§. 2.

De Extremo Modeſtiæ circa exteriorem apparatum per Exceſſum.

124. Immoderatè autem per exceſſum poteſt quis uti rebus dupliciter. Primò ratione ipſius cultus, nimirum quando is talis eſt ut non congruat ad conſuetudinem hominum, quibuscum vivitur. Unde dicit Auguſtinus: Quæ contra mores hominum ſunt flagitita, pro morum diverſitate vitanda ſunt, ut pactum inter ſe civitatis, aut gentis, conſuetudine vel lege firmatum, nullius civis aut peregrini libidine violetur. Turpis eſt enim omnis pars ſuo

Exceſſus hic eſſe poteſt vel ratione cultûs, vel ratione affectûs.

S. Th. Loc. cit.

L. 3. Confeſſ. C. 8.

ſuo univerſo non congruens. Alio modo poteſt eſſe immoderatio in uſu talium rerum ex inordinato affectu utentis, ex quo quandoque contingit, ut homo nimis Libidinosè talibus utatur, ſive ſecundùm conſuetudinem eorum, quibuscum vivit, ſive etiam præter eorum conſuetudinem. Unde rurſum Auguſtinus: In uſu rerum abeſſe oportet libidinem, quæ non ſolùm ipſa eorum, inter quos vivit, conſuetudine nequiter abutitur, ſed etiam ſæpe fines ejus egreſſa fæditatem ſuam, quæ inter clauſtra morum ſolennium latitabat, flagitioſiſſima eruptione manifeſtat.

L. 3. de Doctr. Christ. C. 12.

130. Jam verò iſta quoque inordinatio affectûs quantum ad exceſſum contingit tripliciter. Uno modo cùm aliquis ex Superfluo cultu veſtium quærit hominum gloriam, prout ſcilicet veſtes & alia hujusmodi pertinent ad quemdam ornatum. Unde Gregorius: ſunt nonnulli, inquit, qui cultum ſubtilium, pretioſarúmque veſtium non putant eſſe peccatum: quodſi culpa non eſſet, nequaquam ſermo DEI tam vigilanter exprimeret, quòd dives, qui torquebatur apud inferos, byſſo & purpura indutus fuiſſet. Alio modo dum homo per ſuperfluum cultum veſtium quærit delicias, in quantum veſtis ordinatur ad corporis fomentum. Tertiò dum nimiam ſollicitudinem apponit ad exteriorem veſtium cultum, etiamſi non ſit aliqua inordinatio ex parte finis.

Homil. 40. In Evang.

§. 3.

§. 3.

De Extremo Modeſtiæ circa exteriorem apparatum per Defectum.

131. PEr defectum hic dupliciter quoque peccatur. Primò ex parte agentis, cùm quis præter decorum in cultu corporis & rerum ſuarum eſt negligentior. Secundò ex parte finis, ut ſi quis ipſum defectum exterioris cultûs ad gloriam ordinat. Quam in rem Auguſtinus: Maximè advertendum, inquit, non in ſolo rerum corporearum nitore atque pompa, ſed etiam in ipſis ſordibus Luctuoſis eſſe poſſe jactantiam, & eò periculoſiorem, quo ſub nomine ſervitutis DEI decipit. Et ſententia quoque Philoſophi eſt; Superabundantiam & inordinatum defectum ad Jactantiam pertinere. Nos verò hic tandem Librum de Virtutibus Temperantiæ annexis concludamus.

Extrema hujus Modeſtiæ per Defectum. Leſſ. Loc. cit.

L. 2. de Serm. Domini in monte C. 19.

L. 4. Et. C. 7.

PHILOSOPHIA MORALIS.

LIBER VI.

DE PASSIONIBUS, SEU AFFECTIBUS ANIMI.

IGitur poſt explanatas Virtutes, ad illos in nobis motus deveniamus, quos Affectus animi, aut vulgari voce Paſſiones appellamus. Sunt autem hi tanti momenti in negotio Morum, ut & Virtutum magna pars in illis regendis occupetur, & Vitia pene omnia ex eorum proveniant perturbatione. Cæterùm, quæ hoc loco dicenda venient, ferè ad tria Capita revocantur. Primò namque agendum de Paſſionibus in genere; Dein de Paſſionibus partis concupiſcibilis; Poſtremò de Paſſionibus partis iraſcibilis.

CA-

CAPUT I.

De Paſſionibus in Genere.

CIrca Paſſiones Animi in genere exponendum eſt, quid ſint; Tum de earum Subjecto; Subinde numero; Ac etiam ordine agendum; Denique explicandum, quomodo ſe habeant ad bonitatem vel malitiam moralem.

ARTICULUS I.

Quid ſint Paſſiones Animi.

Quot modis dicatur pati. S.Th.1. 2. Q. 22. A. 1. in C.

1. PAti dicitur tripliciter. Uno modo communiter, ſecundùm quod omne recipere eſt pati, etiamſi nihil abiiciatur à re; Sicut ſi dicatur aër pati, quando illuminatur. Hoc autem magis eſt perfici, quàm pati. Alio modo dicitur propriè pati, quando aliquid recipitur cum alterius abjectione. Quod quidem rurſum contingit dupliciter. Quandoque enim abjicitur id, quod non eſt conveniens rei; Sicut cùm corpus animalis ſanatur, dicitur pati, quia recipit ſanitatem ægritudine abjecta. Alio modo, quando è converſo contingit; Sicut ægrotare dicitur pati; quia recipitur infirmitas ſanitate abjecta; Et hic eſt propriiſſimus modus

dus Paſſionis; nam pati dicitur ex eo, quod aliquid trahitur ad agentem: quod autem recedit ab eo, quod eſt ſibi conveniens, maximè videtur ad aliud trahi. Et ſimiliter Philoſophus ait: quando ex ignobiliori generatur nobilius, eſſe generationem ſimpliciter, & corruptionem ſecundùm quid: è converſo autem, quando ex nobiliori ignobilius generatur.

L. 1. de Gener. textu 18.

Paſſio variè bis nominatur. L. 9. de Civit. DEI, C. 4.

2. De Paſſione igitur poſtremo iſto ſenſu accepta nobis hic eſt ſermo. Sed hanc varii variis nominibus vocavêre, ùt habet Auguſtinus. Quintilianus Paſſiones vocat Affectus animi. Cicero itidem animì perturbationes, & motus. Lactantius Affectiones. Notiſſima eſt vox hæc vulgaris, qua ſimpliciter Paſſiones nuncupamus. Atque hæc ipſa paſſim Magno Aquinati eſt familiaris.

Definitio Paſſionis.

3. Rem quoque ipſam varii variè definiverunt. Stoici Paſſiones aiebant eſſe averſam à Ratione contra naturam animi commotionem. Verùm Paſſiones perperam illi interpretabantur; & hoc Definitio non Affectûs naturam, ſed defectum explicat. Alii cum Cicerone breviùs Appetitum vehementiorem; alii demiſſionem vel elationem animi; aut ejuſdem contractionem vel effuſionem. Philoſophus ita habet: Affectus ſunt, quibus homines commoti differenter judicant. Divus Damaſcenus, Paſſio inquit, eſt motus Virtutis appetitivæ ſenſibilis ob imaginationem boni vel mali. Ex his autem plenior

Lib. 2. Rh. C. 1.

Lib. 2. Orth. Fidei. C. 22.

nior iſta Definitio vulgò adducitur. Paſſio eſt eſt motus Appetitûs ſenſitivi ortus ex imaginatione boni vel mali ſenſibilis, cum aliqua inſolita corporis immutatione. Atque hæc porro ex iis, quæ abhinc dicentur, abunde eluceſcent.

ARTICULUS II.

De Subjecto Paſſionum.

4. IGitur qua in hominis parte Paſſiones degant, primò eſt exponendum. Sententia Chryſippi fuit, qua Paſſiones in Intellectu habitare cenſuit. Unde gaudium dicebat opinionem eſſe præſentis boni; Dolorem verò opinionem præſentis mali; nec Paſſio ulla ejus ſenſu quidquam erat, ac opinio. Sed Phalaridis tauro ſi incluſus, crudelia tuliſſet incendia, expertus ſanè fuiſſet, Dolorem aliud, quàm opinionem eſſe. Dein verò concidit ſuapte ipſius error. Quippe Intellectûs obiectum eſt verum, non autem bonum; unde tamen, ac illius ab appoſito, ſcilicet malo Paſſiones commoventur. Nec porro eorum mens admitti poteſt, qui Paſſiones in Voluntate collocabant; cùm ex Voluntatem ſæpè præcurrant, & hujus Imperium ab earum repentino pertinacive impetu vincatur.

Paſſiones non ſunt in Intellectu, nec in Voluntate;

5. Supereſt proinde, ut in Appetitu ſenſitivo Paſſiones reſideant. Quamobrem

Sed in Appetitu ſenſitivo.

rem motus appetitûs ſenſitivi appellantur. Appetitum autem ſenſitivum alii cum Stagyrita dixerunt in corde fixiſſe ſedem, alii cum Galleno aſſerunt in cerebro degere, & hujus porro plexu, ùt loquuntur, retiformi. Quam quidem poſtremam ſententiam ſequuntur hodie plerique. Interim ſive cor, ſive plexum illud cerebri poſueris Appetitûs ſedem, quia Affectus non moventur, niſi præceſſerit objecti repræſentatio; hinc dicuntur oriri ex imaginatione boni vel mali ſenſibilis. Et cùm Appetitus ſenſitivus præter animam imbibat etiam tanquam partem organum aliquod corporeum, ſive cor, ſive plexum cerebri; illud Paſſiones à conſueto ſtatu commovent, impulſu plerumque ad reliquum corpus profluente; exiſterèque proin dicuntur, cum aliqua inſolita corporis immutatione.

Quo ſenſu tribuantur Deo, vel Angelis, vel etiam hominibus ſecundùm Voluntatem.

S.Th. 1. 2. Q. A. 3. ad 3.
L. 9. de Civ. Dei. C. 5.

6. Cùm itaque Paſſiones, nec in Intellectu, nec in Voluntate, ſed in Appetitu ſenſitivo degant; quando Gaudium, Amor, & alia hujusmodi DEO attribuuntur, vel Angelis aut hominibus ſecundùm Appetitum intellectivum, ſignificant hæc ſimplicem actum Voluntatis cum ſimilitudine effectûs abſque Paſſione. Unde dicit Auguſtinus: Sancti Angeli & ſine Ira puniunt, & ſine Miſericordiæ compaſſione ſubveniunt: Et tamen iſtarum nomina Paſſionum conſuetudine locutionis humanæ etiam in eos uſurpantur, propter quamdam

dam operum ſimilitudinem, non propter Affectionum infirmitatem.

ARTICULUS III.

De Numero Paſſionum.

7. AFfectus itaque in Appetitu ſenſitivo degunt. Sed dictum jam initio eſt, Appetitum hunc ſenſitivum bifariam dividi, eſſéque vel Concupiſcibilem, vel Iraſcibilem; quem proin etiam in modum, ac ordinem Paſſiones ipſæ diſpertiuntur. Porro Paſſiones hæ datæ ſunt animali ùt bonum, potiſſimùm quod ſenſibile dicimus, ſibi procuret, malum autem repellat. Poteſt autem reſpici bonum vel malum ſenſibile, ùt eſt ſimpliciter tale, non habita ratione ardui; vel determinatè ùt eſt arduum. Ergo Paſſiones Appetitûs Concupiſcibilis bonum aut malum ſpectant, ùt ſimpliciter in ſe eſt. Illæ autem Appetitûs Iraſcibilis bonum aut malum contingunt, ùt eſt arduum. Nec tamen ſenſus eſt, arduitatem ipſam aut difficultatem appeti; hæc enim habet rationem mali, adeoque non eſt appetibilis; ſed indicatur porro Paſſiones Appetitûs iraſcibilis bonum appetere, etiam quod eſt arduum, aut malum fugere, tametſi id fiat cum difficultate.

Paſſiones ſunt tum in Appetitu Concupiſcibili, tum in Iraſcibili. L. 1. C. 2. ſ. 1.

Quænam ſint in Appetitu Concupiſcibili.

8. Sex igitur ſunt Paſſiones Appetitûs Concupiſcibilis. Vel enim ejus objectum conſideratur abſolutè, ac præſcindendo an ſit præſens vel abſens; & ſic, ſi ſit bonum, excitat Amorem; ſi malum, excitat Odium. Vel reſpicitur ùt abſens; & ſic, ſi ſit bonum, excitat Deſiderium; ſi ſit malum, impellit ad Fugam; vel denique ùt præſens, & ſic, ſi ſit bonum, cauſa eſt Gaudii, ſi verò malum, cauſa Triſtitiæ. Qui affectus per oppoſitionem ſic combinantur: Amor & Odium; Deſiderium & Fuga; Gaudium & Triſtitia.

Et quænam in Iraſcibili.

9. In Appetitu autem Iraſcibili quinque ſunt Paſſiones. Bonum enim arduum abſens vel apprehenditur ùt poſſibile, vel ùt impoſſibile; ſi primum, generatur Spes; ſi ſecundum, Deſperatio. Et ſimiliter, ſi malum arduum, itidem abſens, apprehenditur ùt eluctabile, generatur Audacia; ſi ùt ineluctabile, Timor. Quodſi verò malum, itidem arduum & eluctabile jam ſit præſens, excitatur Ira, ſeu Appetitus vindictæ, excutiendíque mali. Cæterùm quam addunt aliqui ſextam in Appetitu quoque Iraſcibili Paſſionem, videlicet Tolerantiam, ùt vocant, quæ ſit in ſufferendo malo præſenti ineluctabili; non quidem ad Appetitum Iraſcibilem ſpectat, ſed ad Concupiſcibilem, reducitúrque ad Triſtitiam; quia malum præſens inſuperabile, quamquam ſit maximè doloriferum, & diſplicens, non eſt tamen arduum, nec luctæ relinquit locum.

cum. Itaque Appetitûs Iraſcibilis Affe-ctus ſic conjunguntur: Spes & Deſperatio; Audacia & Timor; ac denique Ira. Et ex his patet, Paſſiones univerſim undecim numerari.

ARTICULUS IV.

De Ordine Paſſionum.

Præcipua Paſſio eſt Amor.

10. CÆterùm Paſſiones Appetitûs Concupiſcibilis utplurimùm priores ſunt Paſſionibûs Appetitûs Iraſcibilis; quia prius eſt ferri in bonum, aut malum ſimpliciter, quàm in bonum, aut malum ſub ratione ardui. Quæ verò feruntur in bonum, utrobique præcedunt univerſim eas, quæ feruntur in malum; priùs enim appetitur bonum, quàm fugiatur malum; cùm malum ferè non fugiatur, niſi quia privat bono. Prima autem, & omnium Princeps facilè eſt Amor; quia cæteræ Paſſiones ex Amore oriuntur; ideo enim cupimus aut gaudemus, timemus, aut triſtamur, quia amamus.

Tum ſequuntur Gaudium, & Triſtitia, Spes, & Timor.

11. Ab Amore autem inter reliquas præcipuæ dicuntur Gaudium & Triſtitia, Spes & Timor. Ac Gaudium quidem & Triſtitia, quia velut complent reliquas, & ſimpliciter ſunt earum finis, atque ad omnes paſſiones conſequuntur. Timor autem & Spes ſunt præcipuæ, non quia complent reliquas ſimpliciter, ſed quia eaſdem

dem complent in genere motûs, aliquid appetentis. Nam reſpectu boni incipit motus in Amore, proceditque in Deſiderium, & terminatur in Spe. Reſpectu mali verò incipit in odio, & procedit ad Fugam, ac terminatur in Timore.

ARTICULUS V.

Quomodo ſe habeant Paſſiones ad bonitatem vel Malitiam moralem.

DUo hìc exponenda veniunt, nimirum an omnis Paſſio in ſe ſit mala moraliter; dein an Paſſio augeat vel minuat bonitatem, vel malitiam actûs.

§. I.

An omnis Paſſio in ſe ſit mala moraliter.

Senſus Stoicorum circa malitiam Paſſionum.

12. CElebris olim controverſia fuit Peripateticos inter & Stoicos, num Paſſiones in ſe moraliter malæ ſint. Affirmabant Stoici, negabant Peripatetici. Sed tota hæc utrorumque diſcrepantia potiùs in verbis eſt, quàm in Sententiis, ùt arguit Magnus Aquinas. Stoici enim non diſcernebant inter Senſum & Intellectum; ac proin nec inter Intellectivum Appetitum, & Senſitivum. Unde nec

1.2. Q.24. A. 2. in C.

nec diſcernebant Paſſiones animæ à Motibus voluntatis, ſecundùm hoc, quod Paſſiones animæ ſunt in appetitu ſenſitivo, ſimplices autem motus Voluntatis in Intellectivo: ſed omnem rationabilem motum appetitivæ partis vocabant Voluntatem, Paſſiones autem dicebant motum progredientem extra limites Rationis. Unde, ut patet ex Tullio omnes Paſſiones vocabant animæ morbos, aut perturbationes. Atque hoc ſenſu malæ ſunt Paſſiones eo ipſo, quòd ſint præter Rationem. **L. 4. De Tuſc. Quæſt.**

13. Peripatetici autem omnes motus Appetitûs Senſitivi Paſſiones vocant; Unde licèt malas æſtiment, quæ ſunt præter Rationis moderationem, bonas tamen eas dicunt, quæ ſunt ad Rationis imperium Quam ferè ipſam rem dilucidè exponit itidem Divus Æquinas, dum ait: Paſſiones duplici modo oportere conſiderari, altero ſecundùm ſe, altero ſecundùm quod ſubiacent imperio Rationis, & Voluntatis. Si igitur ſecundùm ſe conſiderentur, proùt ſcilicet ſunt motus quidam irrationalis Appetitus, ſic non eſt in eis bonum vel malum morale; cùm hoc dependeat à Ratione. Si autem accipiantur, proùt ſubiacent imperio Voluntatis, tum enimverò vel bonæ ſunt, ſi hanc ſequantur, vel malæ, ſi prætergrediantur; propinquior enim eſt Appetitus ſenſitivus ipſi Rationi & Voluntati, quàm membra exteriora; quorum tamen motus, & actus ſunt boni **Quæſt. cit. A. 1. in C.**

vel

vel mali moraliter, ſecundùm quòd ſunt voluntarii; Unde multò magis Paſſiones ipſæ. Dicuntur autem Paſſiones voluntariæ vel ex eo, quòd Voluntate imperantur, vel ex eo, quòd à Voluntate non prohibentur.

§. 2.

An Paſſio augeat vel minuat Bonitatem, vel Malitiam actûs.

Augere etiam vel minuere poſſunt bonitatem, vel malitiam actûs. S. Th. Q. cit. A. 3. in C.

14. JAm verò Stoici, ſicut ponebant, omnem Paſſionem animæ eſſe malam, ita ponebant conſequenter omnem Paſſionem animæ diminuere actûs bonitatem; omne enim bonum ex permixtione mali vel prorſus tollitur, vel fit minus bonum. Et hoc quidem verum eſt, ſi dicamus, Paſſiones animæ ſolùm inordinatos motus Senſitivi Appetitûs, proùt ſunt perturbationes, ſeu ægritudines. Sed ſi Paſſiones ſimpliciter nominemus omnes motus Appetitûs Senſitivi; ſic ad perfectionem humani boni pertinet, ut etiam Paſſiones ipſæ ſint moderatæ per Rationem. Cùm enim bonum hominis conſiſtat in Ratione, ſicut in radice, tantò iſtud bonum erit perfectius, quantò ad plura, quæ homini conveniunt, derivari poteſt. Unde nullus dubitat, quin ad perfectionem moralis, ſive humani, boni pertineat, quòd actus exteriorum

meni-

membrorum per Rationis regulam dirigantur.

15. Quia itaque Appetitus Senſitivus poteſt obedire Rationi, ad perfectionem moralis, ſive humani, boni pertinet, quòd etiam ipſæ Paſſiones animæ dirigantur per Rationem, háncque habeant pro regula. Quemadmodum igitur melius eſt, hominem & velle bonum, & facere exteriori actu; ita etiam ad perfectionem boni moralis pertinet, hominem ad bonum moveri, non ſolùm ſecundùm Voluntatem, ſed etiam ſecundùm Appetitum Senſitivum. Quo referri poteſt illud Vatis Regii: Cor meum, & caro mea exultaverunt in DEUM vivum; ut cor accipiamus pro Appetitu Intellectivo, carnem autem pro Appetitu Senſitivo. Pſ. 83.

CAPUT II.

De Paſſionibus Partis Concupiſcibilis.

SEx numerantur Paſſiones Appetitûs Concupiſcibilis, ùt paulò ante dictum eſt; Amor videlicet & Odium, Deſiderium & Fuga, Gaudium & Triſtitia; de quibus deinceps hoc ipſo ordine eſt agendum. Hinc autem alia earum ratio facilè percipitur, qua ex ipſis tres ponuntur Proſecutivæ, Amor, Deſiderium, & Gau- Superior Cap. ſ. 3.

Gaudium; & tres Averſivæ, Odium, Fuga, & Triſtitia.

ARTICULUS I.

De Amore.

DIcendum, quid ſit Amor; Exponendæ poſtmodum ejus cauſæ; Ac denique indicandi effectus, ſive in animo, ſive in corpore.

§. I.

Quid ſit Amor.

Quid ſit Amor.

16. AMor varius eſt. Alius enim ponitur Amor Naturalis, qui convenit etiam rebus inanimatis; ùt Amor centri in lapide; Amor Senſitivus, qui convenit cuilibet animali; Amor Intellectualis, ſeu Intellectivus, qui eſt naturæ intellectualis proprius. Quem Naturalem appellamus, impropriè talis dicitur; nec hujus eſt loci; cùm non faciat ad Mores. Amorem Intellectualem explicabimus infra, cùm agemus de Amicitia. Agimus itaque modo de Amore Senſitivo, qui propriè Paſſio eſt, eúmque exponimus, proùt in homine reperitur. Eſt verò Amor hic actualis Propenſio Appetitûs Concupiſcibilis in bonum ſenſibile æſtimatum tanquam conveniens. Qua

Lib. 7.

perio-

periodo Princeps hæc Paſſio definitur. Porro Amor, ſive Senſitivus, ſive ac potiſſimum Intellectualis rurſum dividitur in Amorem Amicitiæ, & Amorem Concupiſcentiæ; ille eſt, quo quis amato vult bonum, iſte autem, quo potiùs ſibi; ùt infra magis patebit. Loc. cit.

17. Cæterùm quatuor hìc inveniuntur nomina, ad idem quodamodò pertinentia; ſcilicet Amor, Dilectio, Charitas, & Amicitia. Differunt tamen in hoc, quòd amicitia ſecundùm Philoſophum eſt quaſi habitus: Amor autem & Dilectio ſignificantur per modum actûs, vel Paſſionis; Charitas autem utroque modo accipi poteſt. Diversè tamen ſignificatur actus per iſta tria. Nam Amor communius inter ea eſt: omnis enim Dilectio, vel Charitas, eſt Amor, ſed non è converſo; nam Dilectio addit ſupra Amorem electionem præcedentem, ùt ipſum nomen ſonat. Unde Dilectio non eſt in Concupiſcibili, ſed in Voluntate tantùm, & eſt in ſola rationali natura. Charitas autem addit ſupra Amorem perfectionem quandam Amoris, in quantum id, quod amatur, magni pretii æſtimatur; ùt itidem exprimit ipſum nomen.

Variis nominibus exprimitur.

L. 8. Eth. C. 5.

§. 2.

De Cauſis Amoris.

Prima Cauſa Amoris eſt bonum. S. Th. 1. 2 Q. 27. A. 1. in C. Capite Superiore.

18. CAuſæ porro Amoris ſunt primò bonum. Amor enim ad Appetitivam Potentiam ſpectat, ùt ex dictis conſtat. Cùm verò Potentia hæc ſit vis paſſiva, à ſuo objecto movetur; Unde illud eſt propriè cauſa Amoris, quod eſt ejus objectum. Amoris autem objectum proprium eſt bonum; Amor quippe importat quandam connaturalitatem vel complacentiam, ùt ajunt, amantis ad amatum; uniuſcujusque autem bonum eſt id, quod eſt ſibi connaturale. Ac proin bonum eſt propria cauſa Amoris. Cæterùm ad bonum reducitur etiam pulchrum, tanquam ejus quædam ſpecies, aut à quo ſola ratione differt; cùm etiam in pulchro, velut in bono, quieſcat Appetitus. Quamobrem Amor à Platone vocatur ſcboles boni, & pulchri.

Altera eſt cognitio. S. Th. loc. cit. A. 2. in C.

19. Altera autem Amoris cauſa eſt Cognitio; quia bonum eſt cauſa Amoris per modum objecti; bonum autem non eſt objectum Appetitûs, niſi proût eſt apprehenſum; & ideò Amor requirit aliquam apprehenſionem boni, quod amatur. Quam ob cauſam Philoſophus ait: Viſionem corporalem eſſe principium Amoris Senſitivi; & ſimiliter contem- L. 9. Eth. C. 5.

pla-

platio pulchritudinis, vel bonitatis ſpiritualis, eſt principium Amoris ſpiritualis. Ex quibus patet, cognitionem eſſe cauſam Amoris, cum ad illum requiratur ſaltem ut applicatio ejusdem objecti.

20. Tertia dein eſt Similitudo. Sed ſimilitudo inter aliqua poteſt attendi dupliciter. Uno modo ex hoc, quòd utrumque habet idem in actu: Sicut duo, habentes albedinem, ſunt ſimiles. Alio modo ex hoc, quòd unum habet in potentia, & in quadam inclinatione illud, quod aliud habet in actu. Sicut corpus grave exiſtens extra ſuum locum, habet ſimilitudinem cum corpore gravi in ſuo loco exiſtente; vel etiam ſecundùm quod potentia habet ſimilitudinem ad ipſum actum. Nam in ipſa potentia eſt quodammodo actus. Primus ergo ſimilitudinis modus efficit Amorem Amicitiæ, ſeu Benevolentiæ; ex hoc enim, quòd duo ſint ſimiles, quaſi habentes unam formam, ſunt quodamodo unum in forma illa; ſicut duo homines ſunt unum in ſpecie humana, & duo albi in albedine; & ideo affectus unius tendit in alterum; ſicut in unum ſibi, & vult ei bonum, ſicut & ſibi. Et hæc quidem de primo modo.

Tertia eſt Similitudo; quæ, qualis eſſe debeat, explicatur. S. Th. Loc. cit. A. 3. in C.

21. Sed ſecundus modus ſimilitudinis affert Amorem Concupiſcentiæ, ſive Amicitiam utilis, & delectabilis; quia unicuique exiſtenti in potentia, in quantum hujusmodi, ineſt appetitus ſui actûs,

& in ejus conſecutione delectatur, ſi ſi ſentiens, & cognoſcens. Advertendu autem, ex iſta ſimilitudine ſubinde enaſc non Amorem, ſed Odium. Nempe Amore Concupiſcentiæ amans propr amat ſeipſum, cùm vult illud bonum quòd concupiſcit. Magìs autem unuſ quiſque ſe ipſum amat, quàm alium; qui ſibi eſt unus in ſubſtantia, alteri vero in ſi militudine alicujus formæ; & ideo, ſi eo, quòd alter eſt ſibi ſimilis in participa tione formæ, impediatur ipſemet à con cutione boni, quod amat, efficitur alte ipſi odioſus, non in quantum eſt ſimili ſed in quantum impedit proprium bonum Et propter hoc Figulus figulum odit, inferre ſolent, quia ii ſe invicem imped unt in proprio lucro; & inter ſuperbo ſunt jurgia; quia, ſe invicem impediunt in propria excellentia, quam concup ſcunt.

Cauſa quoque Amoris eſſe poteſt alius Amor.

22. Ad cauſas Amoris revocari que que poteſt Amor ipſe, qui erga te eſt alio; nec facilè eveniet, ut eum non dames, à quo te amari nôſti; fortaſſis qu illum ùt tibi bonum apprehendis. Quam in rem eſt illud Senecæ conſilium: ſi v amari, ama. Cæterùm fieri non pote ut omnis Amoris aliqua alia Paſſio anim ſit cauſa. Cujus ratio eſt, quia nulla al Paſſio reperitur, quæ non præſuppon aliquem Amorem; nam omnis alia Paſſ animæ importat motum ad aliquid, v quietem in aliquo; omnis autem mot

ad aliquid, vel quies in aliquo ex aliqua connaturalitate, ut ajunt, vel coaptatione procedit, quæ pertinet ad rationem Amoris; contingit tamen aliquam aliam paſſionem eſſe cauſam alicujus Amoris, ſicut etiam unum bonum ſubinde eſt cauſa alterius boni.

§. 3.

De Effectibus Amoris in animo.

23. POſt expoſitas Amoris cauſas ad ejusdem effectus deveniamus, eósque inprimis, qui ponuntur in animo. Horum ergo primus eſt Unio amantis ad amatum. Sed hæc ponitur duplex. Una quidem ſecundùm rem, puta, cùm amatum præſens adeſt amanti: alia verò ſecundùm affectum, quæ quidem unio conſideranda eſt ex apprehenſione præcedente; nam motus appetitivus ſequitur apprehenſionem. Cùm autem Amor ſit vel Concupiſcentiæ, vel Amicitiæ, uterque procedit ex quadam apprehenſione unitatis amati ad amantem; nam quando aliquis amat quidpiam, quaſi illud concupiſcens, apprehendit illud velut pertinens ad ſuam felicitatem. Similiter cùm quis amat aliquem Amore Amicitiæ, vult ei bonum, ſicut & ſibi; unde apprehendit illum, ùt alterum ſe. Quam in rem Auguſtinus: Bene inquit, quidam dixit de ſuo amico, dimidium animæ ſuæ. Primam

Primus effectus Amoris eſt Unio amantis ad amatum.

S. Th. 1. 2. Q. 28. A. 1. in C.

Lib. 7.

L. 4. Conf. C. 6.

mam ergo unionem Amor facit effectivè, ùt ajunt; quia movet ad deſiderandum & quærendum præſentiam amici velut ſibi convenientis, & ad ſe pertinentis. Secundam autem unionem facit formaliter, ut itidem loquuntur; quia ipſe Amor eſt talis unio, vel nexus.

Alter mutua Inhæſio, ſive quoad vim apprehendendi; S.Th.Q.cit. A.2.in C.

24. Alter Amoris effectus eſt mutua Inhæſio. Effectus autem iſte intelligi rurſum poteſt, & quantum ad vim apprehendendi, & quantum ad vim appetendi. Ac quantum ad vim apprehendendi quidem, amatum dicitur eſſe in amante, in quantum amatum immoratur in apprehenſione amantis, ſecundùm illud: Eò quòd habeam vos in corde. (Phil. 1.) Amans verò dicitur eſſe in amato ſecundùm apprehenſionem, in quantum amanti non eſt ſatis, amatum obiter, ac ſuperficie tenus apprehendere, ſed nititur, ſingula, quæ ad amatum pertinent intimè diſquirere, & ſic ad interiora ejus ingreditur; quemadmodum (1. Cor. 2.) Divinus Spiritus, qui eſt Amor Dei, dicitur ſcrutari etiam profunda Dei.

Sive quoad vim appetendi.

25. Sed quantum ad vim appetendi amatum dicitur eſſe in amante, prout ipſi complacet, & eſt in ejus affectu, ut amans vel delectetur in amato, aut ejus bonis, ſiquidem hic præſens ſit; vel ſi ſit abſens, in ipſum tendat per deſiderium, ſi amet Amore Concupiſcentiæ; vel in bona, quæ vult amato, ſi amet Amore Amicitiæ. Ac tunc quidem ita tendit, non ex extrinſeca aliqua cauſa, ſicut cùm aliquis deſi-

derat quidpiam propter alterum; aut cùm aliquis vult bonum alteri propter aliud; ſed propter affectum, quem infixum habet intimis viſceribus in amatum; unde & Amor dicitur intimus, & dicuntur viſcera Charitatis.

Ac etiam in Amore Amicitiæ, & Amore Concupiſcentiæ.

26. Rurſum autem Amans eſt in amato, aliter quidem per Amorem Concupiſcentiæ, aliter per Amorem Amicitiæ. Amor namque Concupiſcentiæ non requieſcit in quacunque extrinſeca, aut levi adeptione, vel fruitione amati: ſed quærit amatum perfectè habere, pervenitque velut ad illius intima. At in Amore Amicitiæ amans eſt in amato, in quantum reputat bona, vel mala amici ſicut ſua, & voluntatem amici ſicut ſuam, ut quaſi ipſe in ſuo amico videatur bona vel mala pati, ac porro ſuſtinere; & propter hoc proprium eſt amicorum eadem velle aut nolle, & in eodem triſtari vel gaudere, ut habet Philoſophus; ac ſi amans, in quantum quæ ſunt amici, æſtimat ſua, videtur eſſe in amato, quaſi idem factus Amato; in quantum autem viciſſim vult & agit propter amicum, ſicut propter ſe ipſum, quaſi reputans amicum idem ſibi: ſic amatum eſt in amante. Poteſt autem & tertio modo mutua inhæſio intelligi in amore Amicitiæ, videlicet in quantum ſe mutuò amant, & ſibi invicem bona volunt, ac operantur.

L.9. Eth. C. 8.

Tertius, eſt Ecſtaſis.

27. Ad effectus Amoris revocatur etiam Ecſtaſis, ut loquuntur. Ecſtaſin au-

S. Th. A. 3. in C.

autem pati aliquis dicitur, cùm extra ſe ponitur; quod itidem contingit & ſecundùm vim apprehendendi, & ſecundùm vim appetendi. Secundùm vim apprehendendi dicitur aliquis extra ſe poni, quando ponitur extra cognitionem ſibi propriam; vel quia ad ſubiimiorem elevatur, ſicut homo,dum elevatur ad comprehendenda aliqua, quæ ſunt ſupra ſenſum & Rationem; vel quia ad inferiora deprimitur; puta,cùm aliquis in furorem, aut amentiam cadit. Secundùm Appetitivam verò partem dicitur aliquis Ecſtaſin pati, quando Appetitus alicujus in alterum fertur, exiens quodammodo extra ſeipſum. Primam Ecſtaſin facit Amor diſpoſitivè; in quantum ſcilicet facit meditari de Amato. Intenſa enim meditatio unius abſtrahit ab aliis. Sed ſecundam facit directè: ſimpliciter quidem Amor Amicitiæ; Amor autem concupiſcentiæ non ſimpliciter, ſed ſecundùm quid. Nam in Amore Concupiſcentiæ quodammodo fertur Amans extra ſe ipſum, in quantum nimirùm non contentus gaudere de bono, quod habet, quærit frui aliquo extra ſe; at quia illud extrinſecum bonum quærit ſibi habere, non exit ſimpliciter extra ſe, ſed talis affectio denique ad ſe ipſam concluditur. In Amore porro Amicitiæ affectus alicujus ſimpliciter exit extra ſe; quia vult Amico bonum, & operatur bonum, quaſi gerens curam &

Pro-

Providentiam ipſius propter ipſum Amicum.

28. Dein Zelus quoque Amoris effectus eſt; quomodocunque enim ſumatur, ex intentione Amoris provenit. Videlicet quantò virtus aliqua intenſiùs in quidpiam tendit, fortiùs repellit omne contrarium, ſeu repugnantiam. Cùm igitur Amor ſit quidam motus in amatum, ut etiam habet Auguſtinus, intenſus Amor quærit excludere omne id, quod ſibi repugnat; unde Zelus, qui tandem ipſe vehemens niſus, & fervor deſcribitur amantis in rem amatam, eſt Amoris effectus. Aliter tamen contingit hoc in Amore Concupiſcentiæ, & aliter in Amore Amicitiæ. Nam in Amore Concupiſcentiæ qui intensè aliquid concupiſcit, movetur contra omne illud, quod repugnat conſecutioni vel quietæ fruitioni ejus, quod amatur; & hoc modo qui quærunt excellentiam, moventur contra eos, qui excellere videntur quaſi impedientes ſuam excellentiam. Et iſte eſt Zelus Invidiæ, de quo dicitur: Noli æmulari in malignantibus, neque Zelaveris facientes iniquitatem. Amor autem Amicitiæ quærit bonum amici: unde quando eſt intenſus, facit hominem moveri contra omne illud, quod repugnat bono amici; & ſecundùm hoc dicitur aliquis Zelare pro Amico, quando, ſi quæ dicuntur, vel fiunt contra bonum Amici, homo repellere ſtudet. Pariter dicitur ille Zelare pro DEO; quando

Quartò verò eſt Zelus.
S. Th. Q. cit. A. 4. in C.

Lib. 83. Q. 35.

Pſalm. 36.

vel mali moraliter, ſecundùm quòd ſunt voluntarii; Unde multò magis Paſſiones ipſæ. Dicuntur autem Paſſiones voluntariæ vel ex eo, quòd Voluntate imperantur, vel ex eo, quòd à Voluntate non prohibentur.

§. 2.

An Paſſio augeat vel minuat Bonitatem, vel Malitiam actûs.

Augere etiam vel minuere poſſunt bonitatem, vel malitiam actûs. S. Th. Q. cit. A. 3. in C.

14. JAm verò Stoici, ſicut ponebant, omnem Paſſionem animæ eſſe malam, ita ponebant conſequenter omnem Paſſionem animæ diminuere actûs bonitatem; omne enim bonum ex permixtione mali vel prorſus tollitur, vel fit minus bonum. Et hoc quidem verum eſt, ſi dicamus, Paſſiones animæ ſolùm inordinatos motus Senſitivi Appetitûs, proùt ſunt perturbationes, ſeu ægritudines. Sed ſi Paſſiones ſimpliciter nominemus omnes motus Appetitûs Senſitivi; ſic ad perfectionem humani boni pertinet, ut etiam Paſſiones ipſæ ſint moderatæ per Rationem. Cùm enim bonum hominis conſiſtat in Ratione, ſicut in radice, tantò iſtud bonum erit perfectius, quantò ad plura, quæ homini conveniunt, derivari poteſt. Unde nullus dubitat, quin ad perfectionem moralis, ſive humani, boni pertineat, quòd actus exteriorum mem-

membrorum per Rationis regulam dirigantur.

15. Quia itaque Appetitus Senſitivus poteſt obedire Rationi, ad perfectionem moralis, ſive humani, boni pertinet, quòd etiam ipſæ Paſſiones animæ dirigantur per Rationem, háncque habeant pro regula. Quemadmodum igitur melius eſt, hominem & velle bonum, & facere exteriori actu; ita etiam ad perfectionem boni moralis pertinet, hominem ad bonum moveri, non ſolùm ſecundùm Voluntatem, ſed etiam ſecundùm Appetitum Senſitivum. Quo referri poteſt illud Vatis Regii: Cor meum, & caro mea exultaverunt in DEUM vivum; ut cor accipiamus pro Appetitu Intellectivo, carnem autem pro Appetitu Senſitivo. Pſ. 83.

CAPUT II.

De Paſſionibus Partis Concupiſcibilis.

SEx numerantur Paſſiones Appetitûs Concupiſcibilis, ùt paulò ante dictum eſt; Amor videlicet & Odium, Deſiderium & Fuga, Gaudium & Triſtitia; Superior Cap. 5. 3. de quibus deinceps hoc ipſo ordine eſt agendum. Hinc autem alia earum ratio facilè percipitur, qua ex ipſis tres ponuntur Proſecutivæ, Amor, Deſiderium, & Gau-

Gaudium; & tres Averſivæ, Odium, Fuga, & Triſtitia.

ARTICULUS I.

De Amore.

DIcendum, quid ſit Amor; Exponendæ poſtmodum ejus cauſæ; Ac denique indicandi effectus, ſive in animo, ſive in corpore.

§. I.

Quid ſit Amor.

Quid ſit Amor.

16. AMor varius eſt. Alius enim ponitur Amor Naturalis, qui convenit etiam rebus inanimatis; ùt Amor centri in lapide; Amor Senſitivus, qui convenit cuilibet animali; Amor Intellectualis, ſeu Intellectivus, qui eſt naturæ intellectualis proprius. Quem Naturalem appellamus, impropriè talis dicitur; nec hujus eſt loci; cùm non faciat ad Mores. Amorem Intellectualem explicabimus infra, cùm agemus de Amicitia. Agimus itaque modo de Amore Senſitivo, qui propriè Paſſio eſt, eúmque exponimus, proùt in homine reperitur. Eſt verò Amor hic actualis Propenſio Appetitûs Concupiſcibilis in bonum ſenſibile æſtimatum tanquam conveniens. Qua perio-

Lib. 7.

periodo Princeps hæc Paſſio definitur. Porro Amor, ſive Senſitivus, ſive ac potiſſimùm Intellectualis rurſum dividitur in Amorem Amicitiæ, & Amorem Concupiſcentiæ; ille eſt, quo quis amato vult bonum, iſte autem, quo potiùs ſibi; ùt infra magis patebit. Loc. cit.

17. Cæterùm quatuor hìc inveniuntur nomina, ad idem quodamodò pertinentia; ſcilicet Amor, Dilectio, Charitas, & Amicitia. Differunt tamen in hoc, quòd amicitia ſecundùm Philoſophum eſt quaſi habitus: Amor autem & Dilectio ſignificantur per modum actûs, vel Paſſionis; Charitas autem utroque modo accipi poteſt. Diversè tamen ſignificatur actus per iſta tria. Nam Amor communius inter ea eſt: omnis enim Dilectio, vel Charitas, eſt Amor, ſed non è converſo; nam Dilectio addit ſupra Amorem electionem præcedentem, ùt ipſum nomen ſonat. Unde Dilectio non eſt in Concupiſcibili, ſed in Voluntate tantùm, & eſt in ſola rationali natura. Charitas autem addit ſupra Amorem perfectionem quandam Amoris, in quantum id, quod amatur, magni pretii æſtimatur; ùt itidem exprimit ipſum nomen.

Variis nominibus exprimitur.

L. 8. Eth. C. 5.

§. 2.

De Cauſis Amoris.

Prima Cauſa Amoris eſt bonum. S. Th. 1. 2 Q. 27. A. 1. in C. Capite Superiore.

18. CAuſæ porro Amoris ſunt primò bonum. Amor enim ad Appetitivam Potentiam ſpectat, ùt ex dictis conſtat. Cùm verò Potentia hæc ſit vis paſſiva, à ſuo objecto movetur; Unde illud eſt propriè cauſa Amoris, quod eſt ejus objectum. Amoris autem objectum proprium eſt bonum; Amor quippe importat quandam connaturalitatem vel complacentiam, ùt ajunt, amantis ad amatum; uniuſcujusque autem bonum eſt id, quod eſt ſibi connaturale. Ac proin bonum eſt propria cauſa Amoris. Cæterùm ad bonum reducitur etiam pulchrum, tanquam ejus quædam ſpecies, aut à quo ſola ratione differt; cùm etiam in pulchro, velut in bono, quieſcat Appetitus. Quamobrem Amor à Platone vocatur ſcboles boni, & pulchri.

Altera eſt cognitio. S. Th. loc. cit. A. 2. in C.

19. Altera autem Amoris cauſa eſt Cognitio; quia bonum eſt cauſa Amoris per modum objecti; bonum autem non eſt objectum Appetitûs, niſi proùt eſt apprehenſum; & ideò Amor requirit aliquam apprehenſionem boni, quod amatur. Quam ob cauſam Philoſophus ait: Viſionem corporalem eſſe principium Amoris Senſitivi; & ſimiliter contem- L. 9. Eth. C. 5.

pla-

platio pulchritudinis, vel bonitatis ſpiritualis, eſt principium Amoris ſpiritualis. Ex quibus patet, cognitionem eſſe cauſam Amoris, cum ad illum requiratur ſaltem ut applicatio ejusdem objecti.

20. Tertia dein eſt Similitudo. Sed ſimilitudo inter aliqua poteſt attendi dupliciter. Uno modo ex hoc, quòd utrumque habet idem in actu: Sicut duo, habentes albedinem, ſunt ſimiles. Alio modo ex hoc, quòd unum habet in potentia, & in quadam inclinatione illud, quod aliud habet in actu. Sicut corpus grave exiſtens extra ſuum locum, habet ſimilitudinem cum corpore gravi in ſuo loco exiſtente; vel etiam ſecundùm quod potentia habet ſimilitudinem ad ipſum actum. Nam in ipſa potentia eſt quodammodo actus. Primus ergo ſimilitudinis modus efficit Amorem Amicitiæ, ſeu Benevolentiæ; ex hoc enim, quòd duo ſint ſimiles, quaſi habentes unam formam, ſunt quodamodo unum in forma illa; ſicut duo homines ſunt unum in ſpecie humana, & duo albi in albedine; & ideo affectus unius tendit in alterum; ſicut in unum ſibi, & vult ei bonum, ſicut & ſibi. Et hæc quidem de primo modo.

Tertia eſt Similitudo; quæ, qualis eſſe debeat, explicatur. S. Th. Loc. cit. A.3. in C.

21. Sed ſecundus modus ſimilitudinis affert Amorem Concupiſcentiæ, ſive Amicitiam utilis, & delectabilis; quia unicuique exiſtenti in potentia, in quantum hujuſmodi, ineſt appetitus ſui actûs,

& in ejus conſecutione delectatur, ſi ſentiens, & cognoſcens. Advertendu autem, ex iſta ſimilitudine ſubinde ena non Amorem, ſed Odium. Nempe Amore Concupiſcentiæ amans prop amat ſeipſum, cùm vult illud bonu quod concupiſcit. Magìs autem un quisque ſe ipſum amat, quàm alium; qu ſibi eſt unus in ſubſtantia, alteri vero in militudine alicujus formæ; & ideo, ſi eo, quòd alter eſt ſibi ſimilis in particip tione formæ, impediatur ipſemet à con cutione boni, quod amat, efficitur alt ipſi odioſus, non in quantum eſt ſimili ſed in quantum impedit proprium bonu Et propter hoc Figulus figulum odit, inferre ſolent, quia ii ſe invicem impec unt in proprio lucro; & inter ſuperb ſunt jurgia; quia, ſe invicem impediun in propria excellentia, quam concu ſcunt.

Cauſa quoque Amoris eſſe poteſt alius Amor.

22. Ad cauſas Amoris revocari qu que poteſt Amor ipſe, qui erga te eſt alio; nec facilè eveniet, ut eum non dames, à quo te amari nôſti; fortaſſis qu illum ùt tibi bonum apprehendis. Qua in rem eſt illud Senecæ conſilium: ſi v amari, ama. Cæterùm fieri non pote ut omnis Amoris aliqua alia Paſſio anim ſit cauſa. Cujus ratio eſt, quia nulla a Paſſio reperitur, quæ non præſuppor aliquem Amorem; nam omnis alia Paſ animæ importat motum ad aliquid, quietem in aliquo; omnis autem mot

ad aliquid, vel quies in aliquo ex aliqua connaturalitate, ùt ajunt, vel coaptatione procedit, quæ pertinet ad rationem Amoris; contingit tamen aliquam aliam paſſionem eſſe cauſam alicujus Amoris, ſicut etiam unum bonum ſubinde eſt cauſa alterius boni.

§. 3.

De Effectibus Amoris in animo.

23. POſt expoſitas Amoris cauſas ad ejusdem effectus deveniamus, eósque inprimìs, qui ponuntur in animo. Horum ergo primus eſt Unio amantis ad amatum. Sed hæc ponitur duplex. Una quidem ſecundùm rem, puta, cùm amatum præſens adeſt amanti: alia verò ſecundùm affectum, quæ quidem unio conſideranda eſt ex apprehenſione præcedente; nam motus appetitivus ſequitur apprehenſionem. Cùm autem Amor ſit vel Concupiſcentiæ, vel Amicitiæ, uterque procedit ex quadam apprehenſione unitatis àmati ad amantem; nam quando aliquis amat quidpiam, quaſi illud concupiſcens, apprehendit illud velut pertinens ad ſuam felicitatem. Similiter cùm quis amat aliquem Amore Amicitiæ, vult ei bonum, ſicut & ſibi; unde apprehendit illum, ùt alterum ſe. Quam in rem Auguſtinus: Bene inquit, quidam dixit de ſuo amico, dimidium animæ ſuæ. Primam

Primus effectus Amoris eſt Unio amantis ad amatum.

S.Th. 1.2.Q. 28.A. 1. in C.

Lib. 7.

L. 4. Conf. C. 6.

mam ergo unionem Amor facit effectivè, ùt ajunt; quia movet ad deſiderandum & quærendum præſentiam amici velut ſibi convenientis, & ad ſe pertinentis. Secundam autem unionem facit formaliter, ut itidem loquuntur; quia ipſe Amor eſt talis unio, vel nexus.

Alter mutua Inhæſio, ſive quoad vim apprehendendi; S.Th.Q.cit. A.2. in C.

24. Alter Amoris effectus eſt mutua Inhæſio. Effectus autem iſte intelligi rurſum poteſt, & quantum ad vim apprehendendi, & quantum ad vim appetendi. Ac quantum ad vim apprehendendi quidem, amatum dicitur eſſe in amante, in quantum amatum immoratur in apprehenſione amantis, ſecundùm illud: Eò quòd habeam vos in corde. Amans verò dicitur eſſe in amato ſecundùm apprehenſionem, in quantum amanti non eſt ſatis, amatum obiter, ac ſuperficie tenus apprehendere, ſed nititur, ſingula, quæ ad amatum pertinent intimè diſquirere, & ſic ad interiora ejus ingreditur; quemadmodum Divinus Spiritus, qui eſt Amor Dei, dicitur ſcrutari etiam profunda Dei.

Phil. 1.

1. Cor. 2.

Sive quoad vim appetendi.

25. Sed quantum ad vim appetendi amatum dicitur eſſe in amante, proùt ipſi complacet, & eſt in ejus affectu, ut amans vel delectetur in amato, aut ejus bonis, ſiquidem hic præſens ſit; vel ſi ſit abſens, in ipſum tendat per deſiderium, ſi amet Amore Concupiſcentiæ; vel in bona, quæ vult amato, ſi amet Amore Amicitiæ. Ac tunc quidem ita tendit, non ex extrinſeca aliqua cauſa, ſicut cùm aliquis deſi-

derat

derat quidpiam propter alterum; aut cùm aliquis vult bonum alteri propter aliud; ſed propter affectum, quem infixum habet intimis viſceribus in amatum; unde & Amor dicitur intimus, & dicuntur viſcera Charitatis.

26. Rurſum autem Amans eſt in amato, aliter quidem per Amorem Concupiſcentiæ, aliter per Amorem Amicitiæ. Amor namque Concupiſcentiæ non requieſcit in quacunque extrinſeca, aut levi adeptione, vel fruitione amati: ſed quærit amatum perfectè habere, pervenitque velut ad illius intima. At in Amore Amicitiæ amans eſt in amato, in quantum reputat bona, vel mala amici ſicut ſua, & voluntatem amici ſicut ſuam, ut quaſi ipſe in ſuo amico videatur bona vel mala pati, ac porro ſuſtinere; & propter hoc proprium eſt amicorum eadem velle aut nolle, & in eodem triſtari vel gaudere, ut habet Philoſophus; ac ſi amans, in quantum quæ ſunt amici, æſtimat ſua, videtur eſſe in amato, quaſi idem factus Amato; in quantum autem viciſſim vult & agit propter amicum, ſicut propter ſe ipſum, quaſi reputans amicum idem ſibi: ſic amatum eſt in amante. Poteſt autem & tertio modo mutua inhæſio intelligi in amore Amicitiæ, videlicet in quantum ſe mutuò amant, & ſibi invicem bona volunt, ac operantur.

Ac etiam in Amore Amicitiæ, & Amore Concupiſcentiæ.

L.9. Eth. C. 3.

27. Ad effectus Amoris revocatur etiam Ecſtaſis, ùt loquuntur. Ecſtaſin au-

Tertius, eſt Ecſtaſis.

S. Th. A. 3. in C.

autem pati aliquis dicitur, cùm extra ſe ponitur; quod itidem contingit & ſecundùm vim apprehendendi, & ſecundùm vim appetendi. Secundùm vim apprehendendi dicitur aliquis extra ſe poni, quando ponitur extra cognitionem ſibi propriam; vel quia ad ſublimiorem elevatur, ſicut homo, dum elevatur ad comprehendenda aliqua, quæ ſunt ſupra ſenſum & Rationem; vel quia ad inferiora deprimitur; puta, cùm aliquis in furorem, aut amentiam cadit. Secundùm Appetitivam verò partem dicitur aliquis Ecſtaſin pati, quando Appetitus alicujus in alterum fertur, exiens quodammodo extra ſeipſum. Primam Ecſtaſin facit Amor diſpoſitivè; in quantum ſcilicet facit meditari de Amato. Intenſa enim meditatio unius abſtrahit ab aliis. Sed ſecundam facit directè: ſimpliciter quidem Amor Amicitiæ; Amor autem concupiſcentiæ non ſimpliciter, ſed ſecundùm quid. Nam in Amore Concupiſcentiæ quodammodo fertur Amans extra ſe ipſum, in quantum nimirùm non contentus gaudere de bono, quod habet, quærit frui aliquo extra ſe; at quia illud extrinſecum bonum quærit ſibi habere, non exit ſimpliciter extra ſe, ſed talis affectio denique ad ſe ipſam concluditur. In Amore porro Amicitiæ affectus alicujus ſimpliciter exit extra ſe; quia vult Amico bonum, & operatur bonum, quaſi gerens curam &

Pro-

Providentiam ipſius propter ipſum Amicum.

28. Dein Zelus quoque Amoris effectus eſt; quomodocunque enim ſumatur, ex intentione Amoris provenit. Videlicet quantò virtus aliqua intenſiùs in quidpiam tendit, fortiùs repellit omne contrarium, ſeu repugnantiam. Cùm igitur Amor ſit quidam motus in amatum, ut etiam habet Auguſtinus, intenſus Amor quærit excludere omne id, quod ſibi repugnat; unde Zelus, qui tandem ipſe vehemens niſus, & fervor deſcribitur amantis in rem amatam, eſt Amoris effectus. Aliter tamen contingit hoc in Amore Concupiſcentiæ, & aliter in Amore Amicitiæ. Nam in Amore Concupiſcentiæ qui intensè aliquid concupiſcit, movetur contra omne illud, quod repugnat conſecutioni vel quietæ fruitioni ejus, quod amatur; & hoc modo qui quærunt excellentiam, moventur contra eos, qui excellere videntur quaſi impedientes ſuam excellentiam. Et iſte eſt Zelus Invidiæ, de quo dicitur: Noli æmulari in malignantibus, neque Zelaveris facientes iniquitatem. Amor autem Amicitiæ quærit bonum amici: unde quando eſt intenſus, facit hominem moveri contra omne illud, quod repugnat bono amici; & ſecundùm hoc dicitur aliquis Zelare pro Amico, quando, ſi quæ dicuntur, vel fiunt contra bonum Amici, homo repellere ſtudet. Pariter dicitur ille Zelare pro DEO; quando

Quartò verò eſt Zelus.

S. Th. Q. cit. A. 4. in C.

Lib. 83. Q. 35.

Pſalm. 36.

do ea, quæ ſunt contra honorem, vel voluntatem DEI, nititur repellere.

Quæcunque aguntur, ex aliquo Amore aguntur. S. Th. Q. cit. A. 6. in C. C. 4. de Div. nom.

29. Denique agens quodvis ex Amore agit, quidcunque agit. Omne enim agens propter finem aliquem agit: finis autem eſt bonum deſideratum & amatum uni-cuique: unde manifeſtum eſt, agens, quodcunque agit, ex Amore aliquo agere. Quam in rem eſt ſententia Dionyſii: propter Amorem boni agunt, quæcunque agunt.

Amor boni convenientis perficit amantem; ſed boni non convenientis amantem lædit. S. Th. Q. cit. A. 5. in C.

30. Inferri autem quæſtio poteſt, an Amor amantem lædat. Igitur per Amorem conjungitur appetendi virtus ad aliquod bonum; ùt ex dictis conſtat: nihil autem, quod conjungitur ad aliquod ſibi conveniens, inde læditur, ſed magis ſi poſſibile ſit, perficitur & evadit melius. Quod autem conjungitur ad aliquid, quod non eſt ſibi conveniens, inde læditur, ac evadit deterius. Amor ergo boni convenientis perficit amantem, & reddit eum meliorem; Amor autem boni non convenientis amanti, lædit amantem, eúmque reddit deteriorem. Unde maximè homo perficitur per Amorem Dei; læditur autem per Amorem peccati; ſecundùm illud: Facti ſunt abominabiles, ſicut ea, quæ dilexerunt. Quæ quidem de eo dicta ſunto, quod eſt formale, ùt ajunt, in Amore; ſcilicet ex parte Appetitus: quantùm verò ad id, quod eſt materiale in Paſſione Amoris, quod eſt immutatio aliqua corporalis, accidit, Amorem lædere propter

Oſeæ 9.

ex-

exceſſum immutationis; ſicut fit in ſenſu, & in omni actu virtutis animæ, qui exercetur per aliquam immutationem organi corporalis.

§. 4.

De Effectibus Amoris in corpore.

31. UT autem ad effectus Amoris, qui corpus potiſſimùm contingunt, perveniamus, cùm Amor circa cordis penetralia, id eſt circa interiores illius fibras potiſſimùm regnet, in quibus mira viget potentiæ motrix; inde fit, ut etiam in venarum & arteriarum, imò & membranarum vaſa à corde, quaſi à principe radice affectionis motus traducatur. Quantùm ſe Diaphragma agitet, ipſo ſenſu percipitur, crebráque teſtantur ſuſpiria. Animus enim converſus ad id, quod amat, ſui velut obliviſcitur, nec muſculis thoracis vim movendi ſuppeditat. Cor igitur, cùm neque per intenſionem pectoris aërem capiat, quo ventilari, refrigeraríque poſſit, neque per remiſſionem favillacea excrementa ſevocet, quæ commiſit ſanguis, ne ſuffocetur, ad ampliorem inſpirationem, exſpirationémque inſurgit, & ad hauriendam majorem äeris frigidi copiam, ejiciendámque largiorem excrementorum maſſam connititur, ita, ut quod vices ſpirandi minutæ crebræque feciſſent futuræ, hoc una major efficiat. Ex nimio hoc niſu &

Effectus Amoris primum in corde; P. Neiſtifter in Theatro Paſſion. Parte. 2. Diſſert. 1. §. 7.

conatu

conatu exiſtit calor amantium, quo ardere illi, & flagrare Amore dicuntur, non per metaphoram videlicet, ſed reipſa; cùm caput, labra, oculi, pectus reliquæque partes non modò incaleſcant, ſed tantùm non accendantur. Calor porro iſte à collectis particulis ignitis provenit. Colliguntur autem hæ partes, quia, ubi multus ſanguis arterioſus, ùt vocant, per motum cordis, & arteriarum niſu in carnes effunditur, à venis tanta vis exſugi nequit, ſed ſubtilior & humidior duntaxat illius portio, qua ſegregata particulas ignis colligi, & calorem augeri eſt neceſſe. Pulſus quoque amantis magnus, altus, & latus obſervatur, ob uberem materiam à ſiniſtro cordis ventriculo in magnam arteriam effuſam, quæ vaſa quaquaverſum inflat, ac impellit.

Deinde in oculis. P. Heislinger De ſignis Human. Inclin. Q.4. A.1. §.1.

32. Ex hiſce motibus, ac internis porro diverſis effectibus Amoris, alii effectus ſenſiles efformantur, quos tum in corpore univerſo notare eſt, tum luculentiùs in oculis, fronte & lingua. Qui ergo amorem produnt oculi, Latinis Pæti ſunt appellati. Splendent inprimis, & vegeti ſunt, tum ob internum Gaudium, tum ob effuſum ex hoc uberiorem humorem, ac immiſſos ſpiritus; unde etiam inflati turgere incipiunt, & quia Tunicæ expunctis omnibus rugis leviores ſunt, hinc lumen vivacius inſtar ſpeculi reflectunt. Reverentia, quam erga amatum gerimus, palpebras demittit; ipſa pupilla furtivè, ſimúl-

múlque dulciter verſus amatum objectum projecta, amatorium, quem patitur, languorem denotat. Identidem repetiti aſpectus internum amantis deſiderium produnt. Semiclauſi tenentur, ut conceptam de amato idæam firmiùs intra ſe ſervent, obtentámque contemplentur attentiùs. Quia autem de amiſſione prioris ideæ ſolliciti novam aliquam identidem ex aſpectu rei amatæ requirere laborant, identidem quoque oculos aperiunt. Quod ſi aliquando fixi, mox inquieti, ac ſubſilientes, modò triſtes, jam hilares circumferantur, id ex diverſis Paſſionibus, quæ cum Amore conjunctæ ſunt, provenient..

33. Jam verò frons in Amantibus ſemper exporrecta, & ſerena conſpicitur; niſi immixta alia Paſſio eandem efferet, aut contrahat. Cauſa autem rurſus eſt internum Gaudium, Voluptáſque illa, quam ex amato habemus; ac etiam calidus humor, qui per carnem diffuſus rugas omnes, & ſalebras cutis expungit. Rubra quoque, & florida frons pingitur; quia continua agitatione & affluxu ſpirituum calefit. Labra itidem initiò impensè rubent, & humida conſpiciuntur ob appulſum vaporis ſanguinei, qui ſe per totum quidem corpus diffundit, faciliùs verò in labris ſe prodit, utpote quæ molliora ſunt, & delicatam cuticulam ſortita. Palleſcunt autem denique in Amore labra, eò quòd ſubtiliores partes ſanguinis *Tum in fronte.* Idem ibid.

nis à nimio ardore fuerint conſumptæ, aut ſpiritus ſuo refluxu ſe ad interiora contulerint.

Ac denique in lingua. Idem ibid.

34. Ac lingua tandem ſuos in Amore effectus tum ſentit, tum exhibet. Cùm nempe lingua membrum ſit mobile, minúsque cæteris fulcitum, emiſſi cum vehementia ex magnitudine deſiderii ſpiritus, ubi in hanc impegerint, linguam tremulam efficiunt: candicante inſuper ac ſubtili quadam ſpuma eandem imbuunt, dum humorem ad os delatum, ſupráque labia diffuſum agitant. Hæſitare verò ac balbutire incipit, quòd anima ob nimium æſtum diſtracta formare voces obliviſcatur. Spiritúsque ad has neceſſarios retrahat. Concurrit etiam nimia humoris copia, qua vehemens deſiderium os implet, motúmque linguæ difficiliorem efficit.

Quanam ſit vox in amantibus. Idem loc. cit.

35. Mira quoque Amore ardentibus eſt vocis inflexio; humor etenim calidus organum vocis aptiſſimum efficit ad omnes motus, quibus internos ſuos ſenſus amantes explicant. Videntur autem emolliri ab amantibus verba, ut ſuam ſubmiſſionem atque debitam reverentiam erga amatum proferant; vehementioribúsque, aſperioribus, & auſteris abſtinent; quòd illa Audaciæ, hæc verò Truculentiæ, Affectuum cum Amore incompoſſibilium notas eſſe ſciant. Quòd ſi autem voces modò cum exclamatione eleventur, modò cum languore remittantur, modò decurtentur, modò protrahantur, variorum Affectuum, quibus amans ſuc-

ſuccutitur, mutationi hæc erunt applicanda. Vel enim amantes extra ſe rapit Admiratio, vel premit eosdem Dolor, vel difficultates aliquæ iis ſeſe objiciunt, in quibus omnibus cum diverſo accentu formare noſtras voces conſuevimus.

Effectus immodici Amoris in corpore. Ibid. loc. cit.

36. Dum autem anima nimium quantum huic affectui indulget, moderatos limites exſuperat Amor, & ea actionum ad vitam conſervandam utilium obliviſcitur; unde cùm neceſſarios ſpiritus ad reſpirationis organum non tranſmittit, debilis pulmonum motus ex oritur, ipſúmque cor auxilio à pulmonibus præſtando deſtitutum, cùm ſufficientem aërem non habeat, quo accenſum ab hac Paſſione ignem moderetur, aut fumantes vapores ex agitatione humorum ortos difflare poſſit, ipſius animalis Oeconomia naturalis penitus deſtruitur; quapropter frequentius ac vehementius aëris ſubſidium eſt neceſſarium, qua neceſſitate dum anima premitur, evigilat quaſi, & commiſſum defectum grandibus ſuſpiriis, ac interruptis gemitibus reſarcire cogitur. Quia autem hæc longior, & perpetua diſtractio ſpirituum ſtomachum debilitat, debitóque calore privatum alterat, manet vappa crudáque digeſtio, & exſiccatur corpus, è quibus tandem pallor vultûs, ciborum nauſea, privatio ſomni, moleſta inſomnia, aut etiam poſtremò inſania, & apertus furor ſequitur.

AR-

ARTICULUS II.

De Odio.

EXplicandum hìc quid ſit Odium; Subinde diſquirendum, an fortius ſit Amore; Tum an quis ſe ipſum poſſit odio habere; Ac denique Characteres Odii erunt exponendi.

§. I.

Quid ſit Odium.

Quid ſit Odium.

Ejus Obiectum.

S. Th. 2.2. Q. 29. A. 1. in C.

37. AMori opponitur Odium. Eſt igitur Odium Paſſio Appetitûs concupiſcentis, qua malum reſpicitur ſimpliciter, ùt malum, id eſt, aliquid diſconveniens Appetitui. Proinde, quemadmodum Amoris obiectum eſt bonum, ſic Odii obiectum eſt malum. Videlicet cùm appetitus naturalis, qui nimirum eſt in rebus ſenſu carentibus, derivetur ab aliqua apprehenſione, licèt non conjuncta, ſeu non tali, quæ ſit in ipſo appetente: eadem ratio videtur eſſe de inclinatione Appetitûs naturalis, & Appetitûs animalis, ſive illius, qui eſt in entibus ſenſu præditis, ac qui ſequitur apprehenſionem conjunctam, ſeu talem, quæ eſt in ipſo appetente. In Appetitu autem naturali manifeſtum eſt, unumquodque, ſicut habet naturalem con-

conſonantiam, vel aptitudinem ad id, quod ſibi convenit, quæ eſt Amor naturalis, ita ad id, quod ſibi repugnat, ſeque corrumpit, habet diſſonantiam naturalem, quæ eſt Odium naturale. Sic igitur, & in Appetitu animali, ſeu intellectivo, Amor eſt conſonantia quædam Appetitûs ad id, quod apprehenditur ùt repugnans & nocivum. Sicut autem omne conveniens, in quantum tale eſt, habet rationem boni; ita omne repugnans, itidem in quantum tale eſt, habet rationem mali. Et ideo, ſicut bonum eſt objectum Amoris, ita malum eſt objectum Odii. Ut autem Amor bonum, ſic Odium reſpicit malum, præſcindendo, an præſens ſit, vel abſens, quemadmodum jam nuper eſt declaratum. Hoc. Lib. C. 1. A. 3.

38. Ut autem Paſſiones reliquæ omnes ab Amore ſunt; ſic cujusvis Odii cauſa eſt Amor. Amor enim proùt ex paulò ante dictis ſcimus, conſiſtit in quadam convenientia amantis ad amatum; Odium verò conſiſtit in quadam repugnantia, vel diſſonantia. Oportet autem in quolibet priùs conſiderare, quid ei conveniat, quàm quid ei repugnet; per hoc enim aliquid repugnat alteri, quia corrumpit, vel impedit id, quod eidem eſt conveniens; unde neceſſe eſt, Amorem eſſe priorem Odio, & nihil haberi Odio, niſi id, quod contrarium eſt convenienti, quod amatur; ac proin omne Odium ex Amore provenit, velut ex ſua cauſa. *Omnis Odii cauſa eſt Amor.* S. Th. Q. cit. A. 1. in C.

39. Nec inferri poteſt, unum contrariorum *Qua ratione id fieri poſſit.*

riorum non eſſe cauſam alterius: Amorem autem & Odium eſſe contraria; ac proin videri Amorem non eſſe cauſam Odii. Nam Amor & Odium contraria quidem ſunt, quando accipiuntur circa idem: ſed quando ſunt de contrariis, non ſunt contraria, ſed potiùs ſe invicem conſequuntur; ejusdem enim rationis eſt, amare aliquid, ac odiſſe ejus contrarium: & ſic Amor unius rei cauſa eſt, ut ejus contrarium Odio habeatur.

Odium aliud eſt abominationis, aliud inimicitiæ.

40. Porro duplex Odium ponitur; aliud videlicet Abominationis, aliud Inimicitiæ. Illud dicitur Odium Abominationis, quo rem aliquam ùt nobis malam, ſeu noxiam averſamur, tametſi nullum ei malum optemus. Qua ratione à morte & tormentis abhorremus. Odium autem Inimicitiæ affectus ille eſt, quo alicui, qui nobis nocet, malum volumus. Hoc ſenſu ſumitur Odium, cùm homines ſe mutuo Odio proſequi dicuntur. Atque de hoc poſtremo infra redibit ſermo.

Quinam ſint ad Odium proniores.

P. Neiſtyfter in Theatro Paſſ. animæ. Part. 2. Diſſ. 2. §. 5.

41. Cœterùm ad Odium quàm maximè accomodati ſunt inprimis ignavi & timidi; cùm enim hi undequaque damnum metuant, ideo erga vim quamcunque adverſam facilè Odio inflammantur, eliſam & contritam volentes, ne jugi metu impendentis ab ea mali percellantur. Dein eidem affectui facilè ſubjacent ſuſpicioſi ob non diſſimilem cauſam; ubi enim ſuſpiciones invaluerunt, ferè locus metui, atque adeo etiam Odio inde enaſcenti patet.

tet. Odii item affectum promptiſſimè ſuſcipiunt, qui Amori ſunt dediti; quòd Amorem pro jure ſuo ſe expoſcere arbitrentur, omniáque ingrata, quæ profluunt ab eo, quem dilectione proſequuntur, graviora ducunt, quàm ſi ab iis proficiſcerentur, erga quos ipſi aliter afficiuntur. Et hæc fortaſſis eſt cauſa, cur Odio Fratrum, ac conjunctiſſimorum quorumvis, ſi parturiantur, ſint graviſſima. Videlicet difficiliùs equidem plerumque accidet, ut non amare incipiant, quippe qui arctioribus amandi cauſis, tanquam vinculis ſint invicem conſtricti; ubi tamen animo ſe iis extricaverint, & in Odium ceperint flecti, tota vi feruntur præcipites; minima quæque apparent tandem graviſſima; in amicis negligentiam vocamus injuriam; quia quæ contra ſpem, & exſpectationem evenerunt, judicamus talia eſſe, quæ pati non deberemus. Si autem opportunum Odii ſubjectum ſunt ii, qui ſe maximè læſos exiſtimant, etiam ſuperbi, & ſui ipſorum amatores maximè erunt proclives ad aliorum Odium. Cùm namque toti ſint in aucupanda gloria, ſuiſque commodis curandis, hæc autem facilè interrumpantur, celeriter concitabuntur ii ad offenſionem, faciléque adducentur, ut putent, ſe maximè læſos, eúmque proin, qui læſit, ſibi malum; unde Odio in ipſum exardeſcunt.

§. 2.

An Odium fortius ſit Amore.

Amor eſt fortior odio.

6. Th. Q. cit. A. 3. in C.

§. Superior.

C. 4. de Div. Nom.

L. 10. de Trinit. C. 12.

42. EST autem Amor ſimpliciter fortior Odio. Impoſſibile enim eſt, effectum ſuâ causâ eſſe fortiorem: Omne autem Odium procedit ex aliquo Amore, ùt paulò ante dictum eſt: Unde impoſſibile eſt, Odium eſſe fortius Amore ſimpliciter, ſed oportet, Amorem ſimpliciter loquendo, eſſe fortiorem Odio. Et verò bonum fortius eſt quàm malum; quia malum non agit, niſi virtute boni ùt habet Dionyſius: Amor autem & Odium differunt ſecundùm differentiam boni & mali: Unde ille eſt ſimpliciter iſto fortior. Sed tamen aliquando videtur Odium fortius amore propter duo. Primò quidem, quia Odium magis ſentitur, quàm Amor; cùm enim ſenſus perceptio ſit in quadam immutatione, poſtquam aliquid jam immutatum eſt, non ita ſentitur, ſicut quando eſt in ipſo immutari; unde calor febris hecticæ, quamvis ſit major, non tamen ita ſentitur, ſicut calor tertianæ, quia calor hecticæ jam verſus eſt quaſi in habitum, & naturam: & propter hoc etiam Amor magis ſentitur in abſentia amati. Quod etiam ait Auguſtinus, Amorem non ita ſentiri; cùm eum non prodit indigentia. Atque hanc ob rationem repugnantia ejus, quod Odio habetur,

tur, magis ſentitur, quàm convenientia ejus, quod amatur. Secundò videtur Odium fortius Amore; quia non ſemper comparatur Odium ad Amorem ſibi correſpondentem; ſecundùm enim diverſitatem bonorum eſt diverſitas Amorum in magnitudine, & parvitate, quibus comparantur oppoſita Odia. Unde Odium, quod correſpondet majori Amori, magis movet, quàm minor Amor.

43. Porro videtur equidem Odium ſubinde Amorem vincere; ùt cùm Amor convertitur in Odium. Nec tamen obeſt iſtud allatæ hucusque ſententiæ; nam Odium nunquam vincit Amorem, niſi propter majorem Amorem, cui Odium correſpondet. Sic homo magis diligit ſe, quàm Amicum; hanc ergo ob cauſam, quia diligit ſe, habet Odio amicum, ſi hic ſibi contrarius exiſtat.

Nec unquam odium vincit Amorem, niſi ob majorem Amorem. S. Th. loc. cit. ad 2.

§. 3.

An aliquis ſe ipſum poſſit odio habere.

44. CÆterùm impoſſibile eſt, ut aliquis per ſe loquendo, oderit ſe ipſum. Naturaliter enim unumquodque appetit bonum, nec poteſt aliquid ſibi appetere, niſi ſub ratione boni; nam malum eſt præter voluntatem, ut habet Dionyſius. Amare autem aliquem eſt

Nemo poteſt ſe ipſum odiſſe per ſe; poteſt tamen per accidens. S. Th. Q. cit. A. 4. in C. C. 4. de Div. Nom.

eſt ei velle bonum, ùt ex dictis conſtat: Unde neceſſe eſt, ut aliquis amet ſeipſum, & impoſſibile eſt per ſe loquendo, ut aliquis oderit ſeipſum. Quem in ſenſum eſt
Eph. 5. illud Apoſtoli: Nemo unquam carnem ſuam Odio habuit. Per accidens tamen contingit, ut aliquis ſe ipſum Odio habeat; & hoc dupliciter. Uno modo ex parte boni; quod ſibi aliquis vult. Accidit enim quandoque illud, quod appetitur ùt ſecundùm quid bonum, eſſe ſimpliciter malum; ac ſecundùm hoc aliquis per accidens vult ſibi malum, quod eſt odiſſe. Alio modo ex parte ſuiipſius, cui vult bonum. Unumquodque enim maximè eſt id, quod eſt præcipuum in ipſo; unde Civitas dicitur facere id, quod Rex facit, quaſi Rex ſit tota Civitas. Manifeſtum eſt ergo, quòd homo maximè ſit mens hominis. Contingit autem aliquos æſtimare ſe maximè eſſe illud, quod ſunt ſecundùm naturam corpoream, & ſenſilem; unde amant ſe ſecundùm id, quod æſtimant ſe eſſe, ſed Odio habent id, quod verè ſunt, dum volunt contraria Rationi. De
Pſal. 10. iſtis eſt hæc ſententia: Qui diligit iniquitatem, odit animam ſuam.

§. 4.

De Characteribus Odii.

Effectus Odii in Oſore, ſi eſt ſolus.

45. Jam verò Odii Paſſione qui laborant, evadunt ſuſpicioſi, dif-

diffidentes, creduli, ac bruto furore percici. Sed ſpeciatim in corpus ſuos itidem effectus exerit Odium. Primò igitur cor contrahit, ejúsque fibras conſtringit; unde modica ſanguinis vis in carnes effunditur, arteriæ quoque ſeſe contrahunt; hinc anguſtiores evadunt meatus, ac per capillares, ùt vocant, vix ſanguis effluere poteſt; per eas autem contractas facilius effluit humor aqueus, ex quo frigus formatur; quamobrem ſicut Amor caloris, ita Odium frigoris indolem præfert. Tum qui odit, ubi ſolus degit, vultum triſtem gerit, aſpectúque eſt fixo & immobili. Triſtitiam averſæ cogitationes, quas ſolus apud ſe volvit, ac revolvit, producunt. Dum enim modò injurias, quas ab hoſte ſibi illatas aulumat, ſecum recoquit, modò in media tum ſe vindicandi, tum ulteriora mala, quæ timet, propellendi, inquirit, anima functionum naturalium oblita in antiquo ſuo, ac ſemper eodem ſtatu oculos relinquit. Hæc ipſa intenſior applicatio ſpiritus intra revocat, unde his deſtituta facies priore ſua vivacitate caret; inde quoque eſt demiſſio ſuperciliorum. Oblivio autem naturalium actionum hominem Odio correptum in Suſpiria erumpere compellit, ut fortiori attractione aëris omiſſam antea reſpirationem compenſet. Præterea cùm recordatio inimicorum ad iram provocet, hac accenſus mordere labra, jactare caput, quatere pedibus terram, ſuósque intra dentes, neſcio quæ verba

P. Heislinger de ſignis Human. Incl. Q. 4. A. 2. §. 1.

vindictam olentia, tacitè murmurare incipit.

Aut in aliorum conſortio; 46. Quòdſi in aliorum conſortio laudabilia de inimico proferri audiat, mox ei ex inflammatione nimia palpitare cor, ex propulſo ad faciem ſanguine rubeſcere vultus incipit, & quia indignationi etiam impatientia permiſceri conſuevit, inquies quædam, & continuus ab uno loco in alium itus & reditus generantur: ſuccutitur inſuper caput, quo præſentibus indicet, minùs ſibi eorum ſermonem arridere; contrahitur naſus, ùt dicta contemni à ſe adſtantes judicent; denique quo ſe ſatiatum allatis laudibus monſtret, in riſum contemptu plenum erumpit. Si verò contingit, ut mala de hoſte cæteri narrent, ſermonem geſtù, capitis, ac totius corporis inclinatione approbat; expanſa frons evadit largior ob tacitum Gaudium ex inimici infamia conceptum; grandeſcunt oculi, quos videlicet nimia attentio diducit, ac ſuſpenſos tenet, ut interturbationem omnem vitet, ac inde eò meliùs ſui hoſtis opprobria exaudire valeat. Succedit nutatio capitis, blandáque demiſſio manuum, ut hoc ſigno cæterorum judicia confirmet. Quòd ſi in exclamationes erumpat, adſcribendæ iſtæ erunt tum Gaudio tum Deſiderio, quibus tunc ebrius eſſe conſpicitur.

Vel ad occurſum inimici. Idem loc. cit. 47. Si porro in Æmulum inciderit, palleſcit, ſuccutitur horrore, tremunt genua, eò quòd ſpiritus tum in Timore, tum in Audacia, quorum alterutro tunc ſuccutitur, ad cor ſe intus recipere conſueverint.

rint. Eſt autem tunc aſpectus Oſoris tranſverſus; quia inimicum aſpicere dedignatur, quin ſubin etiam totum corpus obverſó ei dorsó deflectit. Quòd ſi autem vel neceſſitas, vel alia quæcunque cauſa exegerit, ut inimicum aſpicere ſit compulſus, aſpectus nec fixus, nec firmus erit, ſua inſuper vivacitate carebit, ſingulis etiam momentis & clauduntur, & aperiuntur palpebræ; Timore etenim cùm laboret, & hinc ſuum hoſtem aſpicere reformidet; ex altera verò parte cogatur aſpicere, multiplici malo, ancipitique circumvenitur, dubiúsque proin inter utrumque fluctuat, quodnam fugiendum ſit, aut quodnam acceptandum. Denique mira Oſoribus eſt taciturnitas, ſi verò loquantur, vox eſt aſpera ob rigorem faucium, & linguæ frigus; aſpectus triſtis, ſerius, lentus, atque tardus; frons in rugas adducta ob cor contractum.

ARTICULUS III.

De Deſiderio ſive Concupiſcentia.

DEſiderium ſæpe Cupiditatem vocant, aut Concupiſcentiam. Hujus porro, natura explicanda eſt; Afferenda dein etiam Diviſio; Dicendum etiam, an Concupiſcentia ſit infinita; De-

nique indicandi ſunt Deſiderii effectus.

§. I.

Explicatur natura Deſiderii, ſive Concupiſcentiæ.

Quid ſit Deſiderium, ſeu Concupiſcentia. S.Th.1. 2. Q. 30. A. 1. in C.

48. DEſiderium igitur eſt rei ſecundùm ſenſum delectabilis appetitus; ſeu tendentia, ùt vocant, appetitûs ſenſitivi in bonum abſens. Eſt autem duplex Delectatio; una, quæ reperitur in bono percepto per Intellectum, quod eſt & bonum Rationis: alia, quæ eſt in bono percepto per Senſum. Prima quidem Delectatio videtur eſſe animæ tantùm; Secunda verò eſt animæ, & corporis; quia Senſus eſt virtus in organo corporeo; unde & bonum ſecundùm Senſum eſt bonum totius compoſiti.

Eſt propriè in Appetitu Concupiſcibili. S.Th.loc.cit.

Idem ibid. ad 1.

49. Jam verò Concupiſcentia eſt talis Delectationis appetitus, quæ ſimul pertineat & ad animam, & ad corpus, ùt ipſum nomen ſonat. Unde Concupiſcentia, propriè loquendo, eſt in Appetitu ſenſitivo, & in vi concupiſcendi, quæ ab ipſa denominatur. Quamobrem quando Concupiſcentiæ nomen tribuitur actibus Intellectûs, ùt, quando appetitus Sapientiæ, vel aliorum ſpiritualium bonorum Concupiſcentia nominatur, id fit vel propter ſimilitudinem quandam, vel propter inten-

tenſionem ſuperioris partis, ex quo fit redundantia in inferiorem Appetitum, ut ſimul etiam ipſe inferior appetitus ſuo modo tendat in ſpirituale bonum conſequens Appetitum ſuperiorem, & etiam ipſum corpus ſpiritualibus deſerviat; ſicut habetur in Divinis Paginis: Cor meum & caro mea exultaverunt in Deum vivum. Cæterùm Deſiderium, ſi propriiſſimè ſumatur, magis pertinere poteſt non ſolùm ad inferiorem Appetitum, ſed etiam ad ſuperiorem; non enim neceſſariò importat aliquam ſocietatem organi corporei in cupiendo, ſicut Concupiſcentia, ſed ſimplicem motum in rem deſideratam.

Pſal. 83. Idem ibid. ad 2.

§. 2.

Aſſertur Diviſio Concupiſcentiæ.

50. Dividuntur autem Concupiſcentiæ in naturales, & non naturales. Ut enim mox vidimus, Concupiſcentia eſt appetitus boni delectabilis; Dupliciter autem poteſt aliquid eſſe delectabile. Uno modo quia eſt conveniens naturæ animalis, ſicut cibus & potus, & alia hujuſmodi. Atque Concupiſcentia hujuſmodi delectabilis dicitur naturalis. Alio modo dicitur aliquid delectabile, quia eſt conveniens animali ſecundùm apprehenſionem; dum videlicet quis apprehendit aliquid ut conveniens ac bonum, proindéque in ipſo-

Aliæ ſunt Concupiſcentiæ naturales, aliæ non naturales.

S. Th. Q. cit. A. 3. in C.

ipſo delectatur. Atque hujusmodi delectabilis Concupiſcentia dicitur non naturalis, vel etiam proprio magis nomine, Cupiditas.

Naturales ſunt hominibus & cæteris animalibus communes; ſed non naturales ſunt hominibus propriæ.
S. Th. ibid.
L. 3. Eth. C. 11.
L. 1. R. C. 11.
S. Th. Q. cit. A. 4. in C.

51. Concupiſcentiæ ergo naturales communes ſunt hominibus, & aliis animalibus; quia utriſque eſt aliquid conveniens ac delectabile ſecundùm naturam; & in his omnes homines conveniunt; unde & Philoſophus eas vocat communes & neceſſarias. Sed concupiſcentiæ non naturales ſunt propriæ hominum, quorum proprium eſt excogitare aliquid ùt bonum, & conveniens præter id, quod natura requirit. Unde itidem Philoſophus dicit: primas Concupiſcentias eſſe ſine Ratione, ſecundas verò cum Ratione. Quamquam illud idem, quod appetitur appetitu naturali, poteſt appeti appetitu non naturali, cùm fuerit apprehenſum; ùt cibi & potûs aliorúmque ejusmodi, quæ appetuntur naturaliter, poteſt, cùm ea cognoſcuntur, etiam eſſe Concupiſcentia non naturalis.

§. 3.

An Concupiſcentia ſit infinita.

Concupiſcentia naturalis eſt finita actu; quamvis ſit infinita

52. Coeterùm de Concupiſcentia quæritur, an ſit infinita. Qua in re diſcrimen inter Concupiſcentiam naturalem, & non naturalem eſt faciendum. Ergo naturalis quidem Concupiſcentia non poteſt eſſe infinita in actu; eſt enim ejus,

ejus, quod natura requirit: natura verò ſemper intendit in aliquid finitum, & certum; unde nunquam homo concupiſcit infinitum cibum, vel infinitum potum. Sicut tamen in natura contingit eſſe infinitum in potentia per ſucceſſionem; ita hujusmodi Concupiſcentiam contingit eſſe infinitam per ſucceſſionem; ut ſcilicet poſt adeptum cibum iterum alia vice deſideret cibum, vel quodcunque aliud, quod natùra requirit; quia hujusmodi corporalia bona, cùm adveniunt, non perpetuò manent, ſed deficiunt. Unde dixit Servator Samaritanæ: qui biberit ex hac aqua, ſitiet iterum.

potentia per ſucceſſionem.
S.Th.Q.cit. A.4. in C.
Joan.4.

53. Sed Concupiſcentia non naturalis omnino eſt infinita; ſequitur enim Rationem, ùt dictum eſt; Rationi autem competit in infinitum procedere; unde qui concupiſcit divitias, poteſt eas concupiſcere non ad aliquem certum terminum, ſed ſimpliciter ambire poteſt, divitem eſſe, quantum poteſt. Aliam etiam rationem afferunt ex Philoſopho, quare quædam Concupiſcentia ſit finita, & quædam infinita. Semper enim Concupiſcentia finis eſt infinita; quia finis per ſe concupiſcitur, ùt ſanitas; unde major ſanitas magis concupiſcitur, & ſic in infinitum. Concupiſcentia verò ejus, quod eſt ad finem, non eſt infinita, ſi ſecundùm illam menſuram appetitur, quæ convenit fini; unde qui finem ponunt in divitiis, habent Concupiſcentiam divitiarum in infinitum: qui autem divitias appetunt propter neceſſitatem

Concupiſcentia autem non naturalis omnino eſt infinita.
S.Th. ibid. §. Super.
L.1. Polit. C. 6.

tatem vitæ, concupiſcunt divitias finitas ſufficientes ad neceſſitatem vitæ; ùt jtidem Philoſophus dicit. Atque eadem eſt ratio de Concupiſcentia quarumcunque aliarum rerum.

Loc. cit.

§. 4.

De Effectibus Deſiderii.

Effectus Deſiderii in animo.

54. PRoprium porro Deſideranti eſt, eſſe importunum, impudentem, & inquietum, ob impulſum animæ & ſpirituum, quibus in bonum concupitum fertur. Ipſa etiam difficultate irritari hanc Paſſionem cernimus; crediderim, quia bonum ex ejus abſentia magìs æſtimamus, quo carere nos, & indigere advertimus, ac, ne deinceps etiam carere oporteat, formidamus, proindéque illud itidem amamus magìs, ac magìs ſollicitè exoptamus.

Tum in corpore, nominatímque in oculis;

55. Cæterùm ſi quos effectus determinatè corpori imprimit Deſiderium, attendamus; inprimis oculi Deſiderantibus ſolent eſſe inſtantes, procaces, & avidi; unde exortum eſt illud: oculis aliquem devorat. Sunt autem iſti aſpectus quidam velut ſaltus, quibus anima in concupitum bonum fertur; ac inſuper ſpiritus majori copia illuc accurrentes, dum exire geſtiunt, oculos foras propellunt; ſimúlque ſplendore implent, ac quadam vivacitate.

56.

56. Dein verò Deſiderium ſalivam movere dicitur, & ad aſpectum, vel imaginationem rei concupitæ pergrato humore linguam perfundere; ſive quia de rebus iſtis ſermonem inſtituere lubet; quem in finem natura ſalivam ſubminiſtrat, ut lingua efficiatur mobilis; ſive quia imaginatio, dum objecta velut præſentia reddit, illam ipſam affectionem organo imprimit, quam ea efficerent, ſi re ipſa ore tenerentur; ac proin abundantiam aquæ invehit, effectum videlicet etiam poni ſolitum ex appetitu alimentorum. *In lingua.*

57. Cæterùm cùm ipſi Deſiderio variæ aliæ Paſſiones immiſceant ſeſe, hinc pro harum varietate variæ quoque inflexiones vocum proveniunt. Sed animæ affectio verſùs bonum concupitum, multiplicem corporis inquiem, agitationémque imprimit. Affectos ergo Deſiderio videmus continuò ſitum ac locum mutare, oculos, nunc huc nunc illuc jacere; ſe modò in hoc, modò in aliud latus convertere, nunc ſedere, nunc ſtare, incedere modò, modò ſubitò ab inceſſu deſiſtere; quæ omnia variarum ſententiarum, quas anima perpetuò mutat, dum mox iſtud, mox aliud efficiendum ſtatuit, effectus eſſe ſolent; cúmque anima etiam conatum adhibeat, ut optato bono ſe conjungat, ſimiles motus in membris conjunguntur: hinc caput profertur, extenduntur brachia, inceditur magnis paſſibus, concitatíſque; curritur denique ad objectum deſideratum. *In brachiis, pedibúſque.*

58.

Et in vultu. 58. Vultus interea ex nimio appulſu ſpirituum, & ſanguinis, qui itidem ob impreſſum animæ impetum ad objectum ſeſe protendentis, ad partes externas diffunditur, rubeſcit, & tumet, ipſiúsque boni, adeo concupiti privatio, dum attento animo perpenditur, lacrimas ex oculis elicit; cùmque ob emiſſam ad partes exteriores nimiam quantitatem ſpirituum tum cor, tum arteriæ diſtendantur; hinc motus in his magnus plerumque efficitur, frequens etiam ex nimio impetu ac feſtinatione, cum qua ſpiritus protrudi ſolent. Totum denique corpus exſiccatur, & macie conficitur; quòd partes ſanguinem conficientes, & nutritioni deſtinatæ nec alimentum debitè, nec in ſuam ſubſtantiam convertere poſſint, utpóte, ex defectu ſpirituum auffugientium quamplurimùm debilitatæ.

ARTICULUS IV.

De Fuga.

EXponendum hìc, quid ſit Fuga, Ac ejus effectus exponendi.

§. I.

Quid ſit Fuga.

59. PRout Amori Odium, Lætitiæ Triſtitia, ita Deſiderio aſſigna-

gnatur oppoſita Fuga mali. Eſt autem Fuga receſſus quidam animi ex opinione impendentis mali; ſive averſio à malo necdum præſenti. Ex quo colligitur, Paſſionem hanc motus efficere contrarios Deſiderii motibus; præterea diſtingui quidem ab Odio, & Dolore; quòd illud ſit averſio à malo, præſcindendo, utrum hoc ſit præſens, vel abſens; hic autem ſit de præſenti; cùm tamen Fuga ſit determinatè de malo, quod impendere creditur; quia tamen, quæ de malo univerſim dicuntur, ferè etiam determinatè de malo impendenti vera ſunt, hinc quæ de Odio ſunt expoſita, Fuga quoque utplurimùm habet communia, nec hic ſunt retexenda.

§. 2.

De Effectibus Fugæ.

60. Effectus Fugæ peculiaris in corpore ſolet eſſe affluxus ſpirituum in eas partes, quæ idoneæ ſunt, ut animal à malo divertat, aut illi aditum obſtruat, & à conjunctione arceat. Hinc ſubinde ſanguis ad centrum refluit; ex quo frigeſcunt, & concidunt externæ corporis partes, & clauſis ea ratione poris ſenſus mali obtunditur, aut excluditur, cuſtodito interim corde, & defenſis partibus nobilioribus. Quandoque cùm ex-

Effectus peculiaris Fugæ in corpore.

Ii pedita

pedita patet via ad recedendum, remotiùs ad circumferentiam ſpiritus delabuntur, ad pedes videlicet, aut cætera ad fugam conferentia. Reliqua rurſum ſunt Odio & Fugæ communia.

ARTICULUS V.

De Gaudio, ſeu Delectatione.

JAm verò Gaudii ſeu Delectationis primò eſſentiam explicabimus; Dein cauſas afferemus; Tum effectus, ſpeciatímque Riſum; Ac denique bonitatem vel malitiam ſumemus examinandam.

§. I.

Explicatur Eſſentia Gaudii, ſeu Delectationis.

Quid ſit Gaudium, ſeu Delectatio. S.Th. 1. 2. Q. 31. A. 1. in C. L. 1. Rhet. C. 10.

61. GAudium porro, ſive Delectatio, eſt Paſſio, ſeu motus Appetitûs Concupiſcibilis, quo fertur in bonum ſenſibile, ùt præſens, & poſſeſſum. Quam rem ita habet Philoſophus. Delectatio eſt quidam motus animæ, & Conſtitutio ſimul tota, & Senſibilis in naturam exiſtentem. Ad hujus itaque intelligentiam conſiderandum eſt, quòd ſicut contingit in rebus naturalibus aliqua conſequi ſuas

as perfectiones naturales, ita hoc contingit in animalibus; & quamvis moveri ad perfectionem non ſit totum ſimul, conſequi tamen naturalem perfectionem eſt totum ſimul. Hæc autem eſt differentia inter animalia, & alias res naturales; quòd aliæ res naturales, quando conſtituuntur in id, quod convenit ipſis ſecundùm naturam, hoc non ſentiant; ſed animalia hoc ſentiant, & ex iſto ſenſu efficitur quidam animæ motus in Appetitu Senſitivo; atque iſte motus eſt Delectatio.

62. Eſt tamen quædam diſparitas Gaudium inter, & Delectationem; nam in brutis quidem animalibus non dicimus Gaudium eſſe, ſed Delectationem; atque ùt habet Avicenna, Gaudium eſt quædam ſpecies Delectationis. Videlicet quemadmodum concupiſcentiæ ſunt quædam naturales, quædam non naturales, quæ conſequuntur Rationem, ùt ſupra eſt expoſitum; ita etiam Delectationum quædam ſunt naturales, & quædam non naturales, quæ ſunt cum Ratione. Vel ſicut Damaſcenus, & Gregorius Nicenus dicunt; voluptatum hæ ſunt animæ, illæ corporis, quod in idem redit; delectamur enim & in his, quæ naturaliter concupiſcimus, ſi ea adipiſcamur; & in his, quæ concupiſcimus ſecundùm Rationem. Sed nomen Gaudii non habet locum, niſi in Delectatione, quæ conſequitur Rationem; unde Gaudium non attribuimus brutis animalibus, ſed ſolum nomen De-

Delectatio poteſt eſſe in hominibus, & brutis, Gaudium autem in ſolis hominibus.

S.Th. Q. cit. A. 3. in C. Lib. de Anima. Art. priore, §. 3.

L. 2. de orthod. fide. L. 4. C. 12.

lectationis. Omne autem quod concupiſcimus ſecundùm naturam, poſſumus etiam cum delectatione Rationis concupiſcere, ùt jam nuper notatum eſt, ſed non è converſo. Unde de omnibus, de quibus eſt Delectatio, poteſt eſſe Gaudium in habentibus Rationem; quamvis non ſemper de omnibus ſit Gaudium; quandoque enim aliquis ſentit Delectationem ſecundùm corpus, de qua tamen non gaudet ſecundùm Rationem. Ac proin quænam diſparitas Gaudium inter, & Delectationem interveniat, eſt manifeſtum.

Artic. priore. §. 2.

Delectatio, quæ ſequitur Rationem, eſt ſolùm in Appetitu intellectivo.
S.Th. Q.cit. A.4. in C.

63. Cæterùm Delectatio illa, quæ ſequitur apprehenſionem Rationis, non ſolùm in Appetitu ſenſitivo eſt, ſed etiam in intellectivo. Ad apprehenſionem quippe Rationis non ſolùm commovetur Appetitus Senſitivus per applicationem ad aliquid particulare, ſed etiam Appetitus intellectivus, qui dicitur Voluntas. Et ſecundùm hoc in Appetitu intellectivo, ſive in Voluntate eſt Delectatio, quam vocamus Gaudium, non autem Delectatio corporalis. Hoc tamen intereſt inter Delectationem utriusque Appetitûs diſcrimen, quòd Delectatio Appetitûs ſenſilis ſit cum aliqua transmutatione corporali Delectatio autem Appetitûs intellectivi nihil eſt aliud, quàm ſimplex motus Voluntatis. Atque hoc ſenſu dicit Auguſtinus, cupiditatem, & lætitiam nihil eſſe aliud,

ud, quàm Voluntatem in eorum conſecutione, quæ volumus.

64. Quamquam Delectatio quando propriè habet rationem Paſſionis, non eſt niſi cum aliqua transmutatione corporali, & ſic non eſt in Appetitu intellectivo. In Appetitu porro intellectivo non eſt Delectatio, niſi ſecundùm ſimplicem motum; atque ſic etiam eſt in DEO, & in Angelis. In nobis igitur non ſolùm eſt Delectatio, quæ ſit nobis communis cum brutis, ſed etiam talis, quæ ſit nobis communis cum Angelis.

Homo porro habet Delectationem aliam communem cum Angelis, & aliam cum brutis.
S. Th. Q. cit. ad 2. & 3.

65. Quænam autem Delectationes majores ſint, corporales nempe, aut ſpirituales, his modò diſcutienda eſto. Ergo Delectatio provenit ex conjunctione convenientis, cùm ſentitur, & cognoſcitur, ùt ex dictis conſtat. Si igitur comparentur Delectationes Spiritûs & Senſûs, in quantum Delectamur in ipſis actionibus; puta, in cognitione Senſûs, & in cognitione Intellectûs, dubium non eſt, quin multò majores ſint illæ, quàm iſtæ; multò enim magis delectatur homo de hoc, quòd cognoſcat aliquid intelligendo, quàm de hoc, quòd cognoſcat aliquid ſentiendo; quia Intellectûs cognitio & perfectior eſt, & etiam magis cognoſcitur; Intellectus enim magis reflectitur ſupra ſuum actum, quàm Senſus. Eſt etiam cognitio intellectiva magis dilecta; ſic nullus eſt, qui non vellet magis carere viſu corporali, quàm intellectuali, eo modo, quo beſtiæ

Delectationes ſpiritûs majores ſunt, quàm Delectationes Senſûs, ſive quantùm delectamur in ipſis actionibus.
S. Th. Q. cit. A. 5. in C. Hoc ſ.

Lib. 14. de Trin. C. 14.

vel ſtulti carent, ùt dicit Auguſtinus.

Sive quantùm hæ Delectationes comparantur ad invicem.

S. Th. Loc. cit.

66. Rurſum verò ſi comparentur Delectationes Intellectûs Delectationibus Senſûs; ſic ſecundùm ſe & ſimpliciter loquendo Delectationes Intellectûs, ac porro ſpirituales ſunt majores. Et hoc apparet ſecundùm tria, quæ requiruntur ad Delectationem; ſcilicet bonum conjunctum, & id, cui conjungitur, ac ipſam conjunctionem. Nam ipſum bonum ſpirituale eſt majus, quàm bonum corporale, & eſt magis dilectum; cujus ſignum eſt, quòd homines etiam à maximis corporalibus voluptatibus abſtinent, ut non perdant honorem, qui eſt bonum ſpirituale, ac Intellectûs. Similiter etiam ipſa pars intellectiva eſt multò nobilior, & magìs cognoſcitiva, quàm Senſitiva. Conjunctio etiam utriuſque intimior eſt, perfectior, ac firmior. Intimior quidem, quia ſenſus ſiſtit circa exteriora accidentia rei, Intellectus verò penetrat usque ad rei eſſentiam. Perfectior autem, quia conjunctioni rei ſenſibilis ad Senſum adjungitur motus, qui eſt actus imperfectus: unde Delectationes ſenſibiles non ſunt totæ ſimul, ſed in eis aliquid pertranſit, & aliquid exſpectatur conſumandum; ùt patet in Delectatione ciborum. Sed quæ intelliguntur, ſunt abſque motu; unde Delectationes tales ſunt totæ ſimul. Eſt etiam firmior, quia Delectabilia corporalia ſunt corruptibilia, & citò deficiunt; bona

verò

verò ſpiritualia ſunt incorruptibilia.

Delectationes tamen corporales, quoad nos ſunt ſpiritualibus magis vehementes.

67. Cæterùm quoad nos Delectationes corporales magis ſunt vehementes propter tria. Primò, quia, quæ ſenſu percipiuntur, ſunt magis nota quoad nos, quàm quæ Intellectu. Secundò, quia Delectationes ſenſibiles, cùm ſint Paſſiones Appetitûs ſenſitivi, ſunt cum aliqua tranſmutatione corporali; quod non contingit in Delectationibus ſpiritualibus, niſi per quamdam redundantiam à ſuperiori Appetitu ad inferiorem. Tertiò, quia Delectationes corporales appetuntur ût medicinæ quædàm contra corporales defectus, vel moleſtias, ex quibus triſtitiæ quædam ſequuntur. Unde Delectationes illæ triſtitiis hujuſmodi ſupervenientes magis ſentiuntur, ac proin magis acceptantur, quàm Delectationes ſpirituales, quæ non habent contrarium, ût infrà dicetur.

S. Th. ibidem.

Inter Delectationes ipſas Senſuum autem, ſi ſpectetur cognitio, major eſt Delectatio Viſûs; ſi autem utilitas, major eſt Delectatio Tactûs.

68. Sed inter ipſas Delectationes ſenſuum, quænam ſunt cenſendæ majores? enim verò propter duo contingit eſſe Delectationem ſecundùm ſenſum; videlicet propter cognitionem, ac propter utilitatem; ob hoc enim Senſus amamus, & bonos nobis æſtimamus. Sed quia apprehendere ipſam cognitionem, tanquam bonum quoddam, proprium eſt hominis, ideo Delectationes illæ Senſuum, quæ habentur ſecundùm cognitionem, ſunt propriæ hominum; Delectationes autem, Senſuum, in quantum diliguntur propter utilitatem, ſunt communes omnibus ani-

S. Th. ibid. A. 6. in C.

malibus. Si igitur loquamur de Delectatione Senſûs, quæ eſt ratione cognitionis, manifeſtum eſt, ſecundùm Viſum eſſe majorem Delectationem, quàm ſecundùm alium Senſum; hoc ipſo, quia participant cognitionem. Si autem loquamur de Delectatione Senſûs, quæ eſt ratione utilitatis, ſic maxima Delectatio eſt ſecundùm Tactum. Utilitas enim Senſuum attenditur ſecundùm ordinem ad conſervationem animalis: ad hanc autem utilitatem propinquiùs ſe habent ſenſibilia Tactûs; afficitur enim Tactus iis, ex quibus conſiſtit animal, ſcilicet calido, & frigido, humido, & ſicco aliiſque hujuſmodi: unde ſecundùm hoc Delectationes, quæ ſunt ſecundum Tactum, ſunt majores, quaſi fini propinquiores. Quamobrem etiam animalia cætera, quæ non habent Delectationem ſecundùm Senſum, niſi ratione utilitatis, non delectantur ſecundùm alios ſenſus, niſi in ordine ad ea, quæ percipiuntur Tactu. Neque enim odoribus leporum canes gaudent, ſed eſu: neque Leo voce bovis, ſed commeſtione, ùt notat Philoſophus.

Lib. 3. Eth. C. 10.

Unde intra limites Delectationis ſenſibilis ſimpliciter major eſt Delectatio Tactûs.

S. Th. ibid.

69. Cùm igitur Delectatio Tactûs ſit maxima ratione utilitatis, Delectatio autem Viſûs ratione cognitionis; ſi quis utramque comparare velit, inveniet ſimpliciter, Delectationem Tactûs eſſe majorem Delectatione Viſûs, in quantum hæc conſiſtit intra limites Delectationis ſenſibilis; quia manifeſtum eſt, id quod eſt na-

naturale, in unoquoque eſſe potentiſſimum; hujuſmodi autem Delectationes Tactûs ſunt, ad quas ordinantur concupiſcentiæ naturales, ſicut cibi, & reliqua id genus. Sed ſi conſideremus Delectationes Viſûs prout Viſus deſervit Intellectui, ſic Delectationes Viſûs erunt potiores ea ratione, qua & Intellectûs Delectationes ſunt potiores Delectationibus Senſuum.

§. 2.

De Cauſis Delectationis.

70. JAm verò Delectationis multiplices ſunt cauſæ. Primùm Operatio. Ad Delectationem quippe, ùt vidimus, duo requiruntur, ſcilicet conſecutio boni convenientis, & cognitio ejusmodi conſecutionis: utrumque horum autem in quadam Operatione conſiſtit; nam cognitio actu poſita, & exiſtens, Operatio quædam eſt. Pariter bonum conveniens adipiſcimur aliqua Operatione: ipſa etiam Operatio propria eſt quoddam bonum conveniens; unde omnis Delectatio aliquam conſequitur Operationem.

Cauſa Delectationis eſt Operatio. S. Th. Q. 32. A. 1. in C. & ſuper.

71. Nec refert, otium, & requiem eſſe delectabilia, ùt habet Philoſophus; ea autem fieri per ceſſationem Operationis. Nam Operationes ſunt delectabiles, in quantum ponuntur cum proportione ad operantem, eique ſunt connaturales. Cùm autem virtus humana ſit finita, Operatio

Quâ autem ratione etiam otium & requies ſint delectabilia. Idem ib. ad 3. L. 1. Rhet. C. 11.

ratio ad eam habet proportionem ſecundùm aliquam menſuram ; Unde ſi excedat illam menſuram, jam non ponetur cum proportione, nec erit delectabilis, ſed potiùs laborem afferet, ac tædium. Secundùm hoc itaque otium & ludus, ac alia, quæ ad requiem pertinent, delectabilia ſunt, in quantum auferunt triſtitiam, quæ eſt ex labore.

Dein Motus eſt etiam Cauſa Delectationis, tum ex parte noſtra; S. Th. Q. cit. A. 2. in C. L. 7. Eth. C 7.

72. Dein Cauſa quoque Delectationis eſt Motus. Ad Delectationem enim, ùt ex dictis palam eſt, requiritur bonum delectans, conjunctio Delectabilis, ac cognitio hujus conjunctionis. Secundùm hæc tria autem motus efficitur Delectabilis, ùt habet Philoſophus. Nam ex parte noſtra, qui delectamur, mutatio efficitur in nobis delectabilis eam ob cauſam, quia natura noſtra mutabilis eſt; unde quod nobis modò convenit, non conveniet poſtea : ſicut calefieri ad ignem, eſt conveniens homini in hyeme, non autem in æſtate.

Tum ex parte boni delectantis. S. Th. loc. cit.

73. Ex parte verò boni delectantis, quod nobis conjungitur, fit etiam mutatio delectabilis, quia actio perpetua alicujus agentis auget effectum ; ſicut quantò aliquis diutiùs adſtat ad ignem, magis calefit, & exſiccatur. Status autem, & habitudo naturalis in quadam menſura conſiſtit, & ideo quando continua præſentia Delectabilis ſuperexcedit menſuram naturalis ſtatûs, efficitur remotio ejus Delectabilis.

74. Ex

74. Ex parte porro conjunctionis Delectatio fit ex Motu, quia homo deſiderat cognoſcere aliquod totum perfectum. Quando igitur aliqua non poſſunt apprehendi tota ſimul, delectat in his tranſmutatio, ut unum tranſeat, & alterum ſuccedat, & ſic totum ſentiatur. Unde Auguſtinus: Non vis utique ſtare ſyllabam, ſed transvolare, ut aliæ veniant, & totum audias. Itaque omnia, ex quibus unum aliquod conſtat, & non ſunt omnia ſimul, plùs delectant omnia, quàm ſingula, ſi poſſint ſentiri omnia. Si ergo ſit aliqua res, cujus natura non mutetur, nec poſſit in ea fieri exceſſus naturalis habitudinis per continuationem delectabilis, & quæ poſſit totum ſuum delectabile ſimul intueri, non afferet ei tranſmutatio Delectationem; & quantùm aliquæ Delectationes plùs ad hoc accedunt, tantò plùs poſſunt continuari. Cæterùm rurſus Motum oportet eſſe moderatum, ac cum proportione; nam qui tranſcendit habitudinem naturalem, laſſitudinem inducit, nec eſt delectabilis.

Tum ex parte conjunctionis.
S. Th. loc. cit.
L. 4. Conf. C. 11.

75. Jam verò Spes etiam, & Memoria ſunt cauſa Delectationis. Efficitur enim Delectatio ex præſentia boni convenientis, ſecundùm quod ſentitur, vel qualicunque demum modo percipitur. Eſt autem aliquid nobis præſens dupliciter. Uno modo ſecundùm cognitionem, prout nempe id, quod cognoſcitur, eſt in cognoſcente ſecundùm ſuam ſimilitudinem. Alio modo ſecundùm rem; prout ſcili-

Spes quoque & Memoria, ponuntur Cauſa Delectationis.
S. Th. Q. cit. A. 3. in C.

ſcilicet unum alteri realiter conjungitur; vel actu, vel potentiâ, ſecundùm quemcunque conjunctionis modum. Et quia eſt major conjunctio ſecundùm rem, quàm ſecundùm ſimilitudinem, quæ eſt conjunctio cognitionis: ita major eſt conjunctio rei in actu, quàm in potentia; ideo maxima in materialibus eſt Delectatio, quæ fit per Senſum, qui videlicet requirit præſentiam rei Senſibilis. Secundum autem gradum tenet Delectatio Spei, in qua non ſolùm eſt Delectabilis conjunctio ſecundùm apprehenſionem; ſed etiam ſecundùm facultatem, ac potentiam adipiſcendi bonum, quod delectat. Tertium autem gradum tenet Delectatio Memoriæ, quæ habet ſolam conjunctionem apprehenſionis, Ex his autem patet, etiam Spem & Memoriam eſſe ſimpliciter cauſam Delectationis.

Ipſa item Triſtitia. S. Th. Q. cit. A. 4. in C.

76. Sed, quod mireris, etiam Triſtitia inter cauſas Delectationis numeratur. Et quidem cùm Triſtitia poſſit duplici modo conſiderari; videlicet tum ſecundùm quod eſt in actu, tum ſecundùm quod eſt in memoria; utroque modo afferre poteſt Delectationem. Ergo Triſtitia in actu exiſtens eſt cauſa Delectationis, in quantum facit memoriam rei dilectæ, de cujus abſentia aliquis triſtatur; quamquam tunc de ſola rei illius apprehenſione delectatur. Qua ferè ratione etiam in Ira eſt quædam Delectatio, ex ſpe vindictæ; ut infrà dicetur. Memoria autem Triſti-

Hoc Lib. C. 3. A. 5. §. 3.

tiæ

tiæ fit cauſa Delectationis propter ſubſecutam ab ea liberationem; nam carere malo accipitur in ratione boni; unde homini, in quantum apprehendit, ſe evaſiſſe ab aliquibus triſtibus, & acerbis accreſcit Gaudii materia. Hinc Auguſtinus, ſæpe inquit læti triſtium meminimus, & ſani dolorum ſine dolore: & inde amplius læti, & grati ſumus. Ac rurſum: Quanto majus fuit periculum in prælio, tantò majus erit Gaudium in triumpho. L. 22. de Civ. Dei. Lib. 8. Conf. C. 3.

77. Cæterùm inter cauſas Delectationis venire nobis quoque poſſunt actiones aliorum; ut enim jam notavimus, ad Delectationem ſunt conſecutio proprii boni, & cognitio itidem proprii boni, quod quis eſt conſecutus. Tripliciter itaque operatio alterius poteſt eſſe Delectationis cauſa. Uno modo, in quantum per operationem alicujus conſequimur quodpiam bonum. Et ſecundùm hoc operationes illorum, qui nobis aliquod bonum faciunt, ſunt nobis delectabiles; benéque ab alio affici eſt jucundum. Alio modo, in quantum per operationes aliorum efficitur nobis aliqua cognitio, vel aliqua æſtimatio proprii boni. Unde homines delectantur, dum laudantur ab aliis, vel honorantur; quia ſcilicet per hoc accipiunt æſtimationem in ſe ipſis aliquod bonum eſſe; & cùm iſta æſtimatio fortiùs generetur ex teſtimonio Bonorum, & Sapientum, ideo in horum laudibus & honoribus homines magis delectan- *Aut actiones aliorum.* S. Th. Q. cit. A. 5. in. C. & Super.

ctantur; cùmque Adulator ſit apparens Laudator, ideo etiam adulationes ſunt aliquibus delectabiles; ac rurſum, quia Amor eſt alicujus boni, & admiratio eſt alicujus magni, idcirco amari ab aliis, & in admiratione haberi, eſt delectabile, in quantum per hoc fit homini æſtimatio propriæ bonitatis, vel magnitudinis, in quibus aliquis delectatur. Tertio modo, in quantum ipſæ operationes aliorum, ſi ſint bonæ, æſtimantur ut bonum proprium propter vim amoris, qui facit æſtimare amicum quaſi eundem ſibi: & viciſſim propter odium, quod facit æſtimare bonum alterius eſſe ſibi contrarium, efficitur delectabilis operatio inimici mala; unde eſt illud: Charitas non gaudet ſuper iniquitate, congaudet autem veritati.

1. Cor. 13.

Vel benefacere alteri.
S. Th. Q. cit. A. 6. in C.
L. 1. Pol. C. 3.

78. Sed nobilis quoque cauſa Delectationis eſt, benefacere alteri. Quod his verbis expreſſit Philoſophus: Largiri & auxiliari amicis, aut extraneis, eſt delectabiliſſimum. Atque hoc triplici ex ratione eſſe poteſt. Primò per comparationem ad effectum, quod eſt bonum in altero conſtitutum. Et ſecundùm hoc, in quantum bonum alterius reputamus quaſi noſtrum, propter unionem Amoris, delectamur in bono, quod per nos fit aliis, præcipuè amicis, ſicut in bono proprio. Secundò per comparationem ad finem, velut, cùm aliquis exinde quòd benefaciat, aliquod bonum ſibi ipſi conſequi ſperat, vel à DEO, vel ab homine: Spes autem Delectationis eſt

eſt cauſa, ùt paulò ante dictum eſt. Tertiò per comparationem ad principium, quod hìc triplex poteſt conſiderari. Unum eſt Facultas benefaciendi. Et ſecundum hoc benefacere alteri evadit delectabile, in quantum per hoc fit homini quædam imaginatio abundantis boni in ſe ipſo exiſtentis, ex quo poſſit aliis communicare: & ideò homines delectantur in filiis, ac operibus propriis, ſicut quibus communicant proprium bonum. Alterum eſt Habitus inclinans, ſecundùm quem benefacere fit alicui connaturale. Unde, qui Liberales ſunt, dant aliis cum Delectatione. Poſtremum denique Motivum; puta, cùm aliquis movetur ab aliquo, quem diligit, ad alteri benefaciendum; omnia enim, quæ facimus, vel patimur propter amicum, afferunt delectationem; quia ſunt cum Amore: Amor autem eſt maximè delectabilis. Hoc S.

79. Pariter ſimilitudo ea, quæ Amoris cauſa eſt, Delectationem quoque adducit. Eſt námque ſimilitudo quædam unitas; unde id, quod eſt ſimile, in quantum eſt unum, eſt delectabile, ſicut & amabile. Igitur ſi id, quod eſt ſimile, proprium bonum non corrumpat, ſed augeat, eſt ſimpliciter delectabile, puta Vir Viro, & Juvenis Juveni. Si verò proprium bonum corrumpat, ſic per accidens evadit faſtidio, & contriſtat, non quidem, in quantum eſt ſimile vel unum, ſed in quantum corrumpit id, quod eſt magis unum. Quod autem ali-

Similitudo quoque Delectationem afferre poteſt.

S. Th. Q. cit. A. 7. in C.

aliquid ſimile proprium bonum corrumpat, contingit dupliciter. Uno modo, quia corrumpit menſuram proprii boni per quemdam exceſſum; bonum enim, præcipuè corporale, ùt ſanitas, in quadam commenſuratione conſiſtit; unde ſuperabundantes cibi, vel nimiæ quælibet Delectationes corporales faſtidiuntur. Alio modo per directam oppoſitionem ad proprium bonum, ſicuti Figuli abominantur alios Figulos, non in quantum ſunt Figuli, ſed in quantum per eos amittunt excellentiam propriam, ſive proprium lucrum, quod appetunt ſicut proprium bonum, ferè, ùt jam nuper eſt explicatum.

Hoc Cap. A. 1. §. 2.

Cauſa demum Delectationis eſt etiam Admiratio.

S. Th. Q. cit. A. 8. in C.

80. Denique Admirationem inter Cauſas numerant Delectationis. Etenim adipiſci, quæ deſideramus, eſt delectabile; cùm tunc fiat rei amatæ ad amantem applicatio, & ideo quantò alicujus rei amatæ magis accreſcit deſiderium, tantò magis per adeptionem accreſcit Delectatio. Ac etiam in ipſo augmento deſiderii fit augmentum Delectationis; in quantum fit ſpes rei amatæ; ſpem enim inter cauſas Delectationis jam ſuprà vidimus repoſitam. Eſt autem Admiratio Deſiderium quoddam ſciendi; quod quidem inde contingit in hominibus, quia hi vident effectum, & ignorant cauſam; vel inde, quia cauſa talis effectûs excedit ipſorum cognitionem, aut facultatem. Eſt proin Admiratio cauſa Delectationis, in

Hoc §.

quan-

quantum habet adjunctam ſpem conſequendi cognitionem ejus, quod quis ſcire deſiderat. Quamobrem omnia Admirabilia ſunt Delectabilia; ſicut quæ ſunt rara; Repræſentationes item rerum, etiam earum, quæ in ſe non ſunt delectabiles; gaudet enim anima in collatione unius ad alterum; quia conferre unum alteri, eſt proprius, & connaturalis actus Rationis. Et Liberari à magnis periculis, propter hoc etiam eſt magis delectabile, quia eſt admirabile, ùt ait Stagyrita. L. 1. Rhet. C. 11.

§. 3.

De Effectibus Delectationis.

81. SEd à Cauſis Delectationis tranſimus ad ejus effectus. Hos inter itaque primò ponitur Dilatatio, ùt vocant. Dilatatio autem eſt quaſi Motus ad Latitudinem; & Latitudo eſt quædam Dimenſio magnitudinis corporalis. Unde in affectibus animæ non niſi ſecundùm metaphoram dicitur. Porro Latitudo competit Delectationi ſecundùm duo, quæ ad hanc requiruntur. Alterum eſt ex parte cognoſcitivæ Virtutis, quæ apprehendit conjunctionem alicujus boni convenientis; inde autem apprehendit homo, ſe perfectionem quamdam adeptum, quæ eſt ſpiritualis magnitudo: & ſecundùm hoc dicitur homo per Delectationem acquirere magnitudinem, ac porro dilatari. Aliud

Effectus quidam Delectationis in animo eſt Dilatatio.

S. Th. 1. 2. Q. 33. A. 1. in C

autem eſt ex parte Appetitivæ Virtutis, quæ aſſentitur rei delectabili, & in ea quieſcit, quodammodo ſe præbens rei ad eam interiùs capiendam. Et ſic dilatatur affectus hominis per Delectationem, quaſi ſe tradens ad continendam interiùs rem delectantem.

Effectus Delectationis etiam in Corpore.

§2. Unde cor quoque, Vaſa, & Viſcera dilatantur, ſanguiſque toto corpore facilè fluit, & laxatis meatibus cuncta permeat. Hinc gratus tepor, tumidus calor, vegetus, nitidúſque totius corporis habitus; hinc carnes ſucco imbutæ turgeſcunt; cor ipſum ſummam nactum libertatem magnos, æquabiles, raros, & quietos motus ciet. Frontem quoque lætiſſima hæc Paſſio exporrectam reddit, vultus evadit floridus, complanatæ rugæ, labra purpurea; depreſſa tantillùm ſupercilia. Oculi ſemiaperti neſcio quid grati fulgoris jaculantur, aut repercutiunt. Aſpectus ſunt ſuaves, motu tamen paſſim inquieto ob muſculos quaſi laſcivientes, propter calidum teporem affuſum. Nonnunquam verò intuitus fixus, & oculi immobiles hærent, mente ſcilicet abſorpta, & reliquis ſenſibus feriantibus, quando nimirum jubilus totum animum occupat. Vox gravior, trahæâ ſcilicet, ùt appellant, dilatatâ; quippe quò quævis etiam fiſtula magis contrahitur, eò acutiorem edit ſonum Lingua tripudians loquelam præcipitanter fundit; hinc qui nimia lætitia exultant loquaciores, ac garruli efficiuntur. Grata enim

enim hæc affectio magnam ſpirituum copiam ad cerebrum transmittit, qui Phantaſiam fæcundiorem ad generandos conceptus ſuo calore reddunt, ac ſimul humor ad organum vocis affluens hoc magis flexile efficiunt, ac mobile. Quamobrem in lætitia, maximè ſi aliàs judicium debile fuerit, periculum eſt, ne Ratio ſatis omnia ad limam examinet, aut aliqua non prorumpant, quæ ſatiùs fuiſſet reticeri.

83. Eſt autem affectus hic, aliàs ſalubris, & non parum commodi affert ſanitati; quia cuncta viſcera grato calore perfundit. Immodica tamen lætitia perniciosa admodùm eſt, infértque non rarò animi deliquia, aut ipſam mortem. Præ nimia nempe Dilatatione pectoris cor ipſum deficit, motus impeditur, aut certè ſpongioſa pulmonum ſubſtantia laxatis plùs æquo fibris ſanquinem nimium imbibit, ut vox præcludatur, obſtruatur reſpiratio, fibræque ipſæ ob exuberantiam ſanguinis ſuis nequeant fungi operationibus, ac tandem oriatur ſuffocatio.

Moderata Delectatio ſalubris eſt, Immodica autem periculoſa.

§. 4.

De Riſu.

84. GAudium præterea in corpore Riſum excutit. Sed Riſus in varias claſſes diſtribuitur. Aliquando enim tantùm ſimulatur; ſic irati, & contemptui habiti Riſum ſimulant, qui vulgò dici-

Riſus eſt varius

P. Neiſtyfter in Theatro Paſſ. Anim. Part. 2. Diſſert. 5. §. 9.

dicitur dentium vallum non tranſcendere. Alius autem eſt Riſus aſcitius, & qui ipſo uſu comparatur. Ita plerique, ubi in notos incurrunt, vel eos ſalutant, Riſum leviorem, quaſi in condimentum, advocant, vultúmque explicant. Alius porro à morbo profluit, aut alia affectione prava. Sic vulnus ſepto medio inflictum Riſum excitat. Sed alius denique eſt Riſus nativus, & ſincerus, de quo eſt in præſentiarum ſermo.

Cauſa Riſûs propriè talis. Idem ibidem.

85. Hujus ergo Riſûs Originem paſſim Diaphragma ponunt, cùm ad motum tremulum determinatur; ad motum autem iſtum eſt aptiſſimum, utpote adinſtar Tympani tenſum. Verùm motûs ejusmodi ſunt multiplices cauſæ, quæ quidem pleræque ad Lætitiam revocantur. Præprimis itaque ipſa Lætitia geſtiens Riſum commovet, ùt perſpicimus in pueris, qui præ gaudio laſciviunt, & multiplici cachinno jocos ſuos condiunt. Nec tamen tremulus hic Diaphragmatis motus efficitur à voluptate ſenſu externo percepta; ùt à grata Muſica, pulchra imagine, dulci ſapore, vel odore; ſed videlicet ab interiore Lætitia in cerebro orta. Secundò Riſum ciere ſolet ludicræ rei perceptio, aut memoria. Ludicrum porro vocatur, quod aliquam ſingularem Deformitatem habet, vel Nativam, ùt in vultu deformi; vel Expreſſam, ùt in actionibus Morionum. Rurſus inducit Riſum ipſe Riſus; dum enim unus ridet, alii Riſum tenere

vix

vix poſſunt; opinor ex eo, quòd ridere ſit actus ludicrus, & proin ludicram in conſpicientis cerebro ſpeciem movet. Quartò Titillatio nonnullos ita ad Riſum incendit, ut ferè mente capti videantur; præſertim quæ fit in plantis pedum, in axillis, in collo, & in ipſo eorum tractu, quo aut multa vaſa, aut frequentes nervi deſinunt, aut ad Diaphragma acceditur propiùs. Quia autem ab apprehenſione in cerebro orta movetur Riſus, hanc Titillationem priùs ad cerebrum traduci eſt neceſſe, ut ex interno ſenſu affectio ad Diaphragma derivetur. Cæterùm nonnullos vel ipſa Titillationis cogitatio potenter afficit, ac commovet ad Riſum. Denique delirantes in altiſſimos cachinnos animantur; tum quia in delirio ſeptum medium, ac porro Diaphragma malè afficitur, unde etiam Phrenetici appellantur; tum quia emoto cerebro inepta ſpecierum combinatio facilè reſultat, tum quia nulla ſeria cogitatio, nullus Rationis ductus impreſſos motus cohibet.

86. Tam multi verò, ac varii motus Riſui adjunguntur, ut ab eo, cùm mediocritatis metas transgreditur, valetudini non parùm ſit metuendum. Turgent Vaſa arteriarum, & venarum; quia muſculorum compreſſione motus ordinarius ſanguinis inhibetur: inflatur, & intumeſcit guttur: Vultus rubet, ac ſplendet ob eandem cauſam: vox hæret, & lingua ſuſpenſa manet; quia laringis muſculi diſ- *Motus in Riſu.* Idem ibidem.

trahuntur motu diaphragmatis : nihil deglutiri, nihil ſorberi poteſt ; quia per trachæam ſubſultim erumpit anhelitus , ut claudi non poſſit : Venter, & ilia dolent ex ſuccuſſione ſepti : agitantur brachia propter affectos muſculos , inclinatur pectus, ut venter plus ſpatii nactus non tantopere flagelletur ab incumbente Diaphragmate.

§. 5.

De Bonitate, & Malitia Delectationum.

Delectationes non omnes ſunt malæ ; S.Th. 1. 2. Q. 34. A. 1. in C. L. 10. Ethic. C. 2. L. 2. de anima Textu 150.

87. Jam verò, ùt habet Philoſophus, poſuerunt aliqui, Delectationes omnes eſſe Malas. Cujus ratio videtur fuiſſe: quia intentionem ſuam referebant ad ſolas Delectationes ſenſiles, &, ùt loquimur, corporales, quæ ſunt magis manifeſtæ; nam & in cæteris antiqui Philoſophi non diſtinguebant ea , quæ intelliguntur, ab his, quæ ſentiuntur, nec Intellectum à ſenſu, ùt refert itidem Stagyrita. Delectationes autem corporales arbitrabantur dicendum, omnes eſſe malas, ut ſic homines, qui ad Delectationes immoderatas ſunt proni, à Delectationibus ſe retrahentes ad Medium Virtutis pervenirent. Sed perperam ponebatur hæc exiſtimatio ; cùm enim nullus poſſit vivere ſine aliqua ſenſili, & corporali Delectatione,

tione, ſi illi, qui docent, omnes Delectationes eſſe malas, deprehendantur aliquas Delectationes ſuſcipere, magis homines ad Delectationes erunt proclives, exemplo operum, Verborum doctrinâ prætermiſsâ. In Operationibus enim, & Paſſionibus humanis, in quibus experientia plurimùm valet, magis movent exempla, quàm verba.

88. Dicendum igitur, quod eſt, ac videlicet Delectationes aliquas eſſe bonas, & aliquas eſſe malas. Eſt enim Delectatio Quies Appetitivæ Virtutis in aliquo bono amato, & conſequens aliquam operationem. Unde bonitatis, aut Malitiæ Delectationum duplex ratio accipi poteſt. Una quidem ex parte boni, in quo aliquis quieſcens delectatur. Bonum enim, & malum in moralibus dicitur, ſecundùm quod convenit Rationi, vel ab ea diſcordat, ùt ſæpè audivimus; ſicut in rebus naturalibus aliquid dicitur naturale ex eo, quòd naturæ convenit, innaturale verò ex eo, quòd eſt à natura diſcordans. Sicut igitur in naturalibus eſt quædam quies naturalis, quæ ſcilicet eſt ex eo, quod convenit naturæ, ùt, cùm grave quieſcit deorſum: & quædam innaturalis, quæ eſt in eo, quod repugnat naturæ, ſicut cùm grave quieſcit ſurſum: ita & in Moralibus eſt quædam Delectatio bona, ſecundùm quod Appetitus ſuperior, aut inferior requieſcit in eo, quod convenit Rationi: & quædam mala ex eo, quod quieſcit in eo, quod à Ra-

Sed quædam malæ ſunt, quædam bonæ.

S. Th. Loc. cit.

Lib. 1.

à Ratione diſcordat, & à Lege DEI. Alia ratio accipi poteſt ex parte operationum, quarum quædam ſunt malæ, & quædam bonæ; Operationibus quippe magis ſunt affines delectationes, quæ ſunt eis conjunctæ, quàm Concupiſcentiæ, quæ tempore eas præcedunt; unde cùm Concupiſcentiæ bonarum operationum ſint bonæ, malarum verò malæ, multò magis delectationes bonarum operationum ſunt bonæ, malarum verò malæ.

Ex Delectationibus denique judicatur homo vel bonus, vel malus.
1.2. Q.20. A. 2. in C.

89. Denique Delectatio Voluntatis humanæ Regula eſt, ſecundùm quam hominem moraliter vel bonum, vel malum judicamus. Bonitas enim, vel Malitia moralis præcipuè in Voluntate conſiſtit, ut ponit itidem Divus Aquinas; quia per Voluntatem habetur ordo ad finem. Utrum autem Voluntas ſit bona, vel mala, præcipuè ex ipſo fine cognoſcitur: id autem habetur pro fine, in quo Voluntas quieſcit: quies verò Voluntatis, & cujuslibet appetitûs in bono eſt Delectatio, & ideò ſecundùm Delectationem Voluntatis humanæ præcipuè judicatur homo bonus, vel malus. Eſt enim bonus, & Virtute præditus, qui gaudet in operibus Virtutum; malus autem, & in Vitiis, qui in operibus malis. Delectationes tamen appetitûs ſenſitivi non ſunt Regula bonitatis, vel malitiæ moralis; nam cibus, verbi causâ, communiter delectabilis eſt ſecundùm appetitum ſenſitivum bonis, & malis; quanquam voluntas bonorum dele-

delectatur in eis ſecundùm convenientiam Rationis, quam non curat Voluntas malorum.

ARTICULUS VI.

De Triſtitia.

DIſtribuendus erit Articulus hic in aliquot Sectiones, in quarum prima exponendum, quid & quotuplex ſit Triſtitia; Tum in altera inveſtigandæ venient cauſæ Triſtitiæ; Effectus dein ejuſdem erunt exponendi; Ac poſtremò Remedia etiam porrigenda.

SECTIO I.

Quid, & quotuplex ſit Triſtitia.

PRimò igitur dicendum, quid ſit Triſtitia; Dein an idem ſit ac Dolor; An Dolor exterior ſit major, quàm interior; Denique exponendæ Species Triſtitiæ.

§. I.

Quid ſit Triſtitia.

90. TRiſtitiam porrò definiunt eſſe Diſplicentiam, ſeu ægritudinem internam de malo præſenti, vel ſecundùm rem, vel ſecundùm imaginatio- *Definitio Triſtitiæ.*

 nem.

nem. Unde illius Objectum eſt malum, prout Lætitiæ objectum eſt Bonum. Eſt autem Triſtitia Paſſio, cùm ſit motus Appetitûs conſequens apprehenſionem mali; omnis verò motus Appetitûs ſenſitivi dicitur Paſſio.

§. 2.

An Triſtitia idem ſit ac Dolor.

Triſtitia eſt ex ſola apprehenſione interiori; Dolor autem tum ex interiori, tum ex exteriori. S.Th.1.2.Q. 35.A.2.in C. Hoc Lib. art. 5. § 1. Loc.cit.

91. SEd confunditur quidem ſæpè Triſtitia cum Dolore, quemadmodum Delectatio cum Gaudio; eſt tamen inter illa, velut etiam, quemadmodum nuper diximus, inter hæc quædam diſtinctio. Quippe tum Delectatio, tum Dolor ex duplici apprehenſione exiſtere poſſunt, nimirum vel ex apprehenſione exteriori ſenſûs, vel ex apprehenſione interiori ſive intellectûs, ſive imaginationis. Sola igitur Delectatio, quæ ex interiori apprehenſione eſt, Gaudium nominatur, ut itidem explicatum eſt; ac pariter ille ſolus Dolor, qui ex apprehenſione interiori exiſtit, nominatur Triſtitia; ac ſicut illa Delectatio, quæ ex exteriori apprehenſione efficitur, Delectatio quidem vocatur, non autem Gaudium; ita ille Dolor, qui ex exteriori apprehenſione provenit, nominatur quidem Dolor, non autem Triſtitia. Ut proin omnis Triſtitia ſit Dolor, ſed non omnis Dolor Triſtitia; quemadmodum omne

omne Gaudium eſt Delectatio, ſed non omnis Delectatio Gaudium.

92. Et verò interior apprehenſio ad plura ſe extendit, quàm exterior; eoquòd, quæcunque cadunt ſub exteriori apprehenſione, cadant etiam ſub interiori; ſed non è converſo. Et hinc Triſtitia poteſt eſſe de præſenti, præterito, & futuro; quia vis cognoſcitiva interior poteſt cognoſcere præſens, præteritum, & futurum; Dolor autem corporalis non eſt niſi de præſenti; quia ſenſus exterior non percipit niſi præſens.

Triſtitia etiam poteſt eſſe de præterito, præſenti, & futuro; Dolor autem corporalis tantùm de præſenti.
Idem A. cit. ad 2.

§. 3.

An Dolor interior major ſit, quàm exterior.

93. EST autem Dolor interior exteriore ſimpliciter major. Quam in rem advertendum, Dolores hos in uno convenire, in duobus differre. Ac conveniunt in hoc, quòd uterque eſt motus Appetitivæ Virtutis, ùt paulò ante eſt expoſitum: ſed differunt ſecundùm illa duo, quæ ad Triſtitiam, & Delectationem requiruntur; ſcilicet ſecundùm cauſam, quæ eſt bonum, vel malum conjunctum, & ſecundùm apprehenſionem; cauſa enim Doloris exterioris eſt malum conjunctum, quod repugnat corpori; cauſa autem interioris Doloris eſt malum conjunctum, quod

Dolor interior eſt major, quàm exterior tum ſecundùm Cauſam;
S. Th. Q. cit. A. 8. in C. §. Priore.

quod repugnat appetitui. Dolor enim exterior ſequitur apprehenſionem ſenſûs, & ſpecialiter Tactûs: Dolor autem interior ſequitur apprehenſionem interiorem, vel Imaginationis ſcilicet, vel Rationis. Si ergo comparetur cauſa interioris Doloris ad cauſam exterioris, una per ſe pertinet ad Appetitum, cujus eſt uterque Dolor, alia verò per aliud. Nam Dolor interior eſt ex hoc, quòd aliquid repugnat ipſi Appetitui, exterior autem Dolor ex eo, quòd repugnat appetitui, quia repugnat corpori. Semper autem, quod eſt per ſe, prius eſt eo, quod eſt per aliud.

Tum ſecundùm apprehenſionem. S. Thom. Loc. cit.

94. Similiter etiam ex parte apprehenſionis; nam apprehenſio Rationis, & Imaginationis, altior eſt, quàm apprehenſio ſenſûs Tactûs. Proinde ſimpliciter, & per ſe loquendo, Dolor interior potior eſt, quàm Dolor exterior. Atque hujus ſignum eſt, quòd Dolores externos ſponte ſuſcipiamus, ut evitemus internos. Quandoque tamen Dolor exterior eſt cum interiori Dolore, & tunc Dolor augetur; non ſolùm enim interior eſt major, quàm exterior, ſed etiam univerſalior. Quidquid enim eſt repugnans corpori, poteſt eſſe repugnans interiori appetitui, & quidquid apprehenditur ſenſu, poteſt apprehendi Imaginatione, & Ratione; ſed non viciſſim.

§. 4.

§. 4.

De Speciebus Triſtitiæ.

95. QUatuor potiſſimùm aſſignantur ſpecies Triſtitiæ; Miſericordia videlicet, Invidia, Anxietas, & Acedia. Ac Miſericordia quidem eſt animi ægritudo ex concepta miſeria alterius immerentis, eo reſpectu habito, quòd ſimile quidpiam malum etiam ei, qui Miſericordia movetur, evenire poſſit. Hujusmodi Affectûs incapaces ſunt tum omnino miſeri, tum eximiè felices; nam illis quidem non vacat aliena mala deplorare, cùm abundè occupentur propriis; hi verò minimè putant, ſimilibus ſe malis obnoxios eſſe. Hinc Miſericordia Divina, quæ toties, & tam magnificè ùt par eſt, in Scripturis deprædicatur, non eſt hujuſmodi Affectus; ſed ſita illa eſt in Charitate; & eſt volitio, ùt ajunt, ſublevandi alienam miſeriam ex amore boni alieni, levamen illud conſecuturi.

Species Triſtitiæ eſt imprimis Miſericordia. Neiftyfter in Theatro Paſſ. animæ Parte 2. Diſſert. 6. §. 2.

96. Ad miſerandum verò plurimùm propendent, qui paria ſunt experti; tum ſenes ob Prudentiam, & rerum præteritarum memoriam: etiam Eruditi ob caſuum humanorum cognitionem; ſimiliter qui Filios, uxorem, Parentes, ſuperſtites habent; ac tandem debiles, & timidi; ob faciliorem imaginationem ſimilis mali, ſibi vel ſuis poſſibilis. Movent autem Miſericor-

Quinam ſint ad miſerandum proni, aut in quos Affectus hic feratur.

cordiam primò mala, quæ dolorem corporis afferunt; deformitas enim ſine dolore riſum potiùs procreat. Secundò etiam illa, quæ interitum afferre poſſunt citra doloris ſenſum. Tertiò Commiſerationem ſingularem provocat, qui inde mala crebrò patitur, unde bona ſperare debuerat; ut eadem pariter affectione movemur, cùm bona importunè accidunt; videlicet quando quis iis frui nequit, aut juvari. Denique Miſericordiam procreant ficta in Tragædiis mala. Subinde autem Commiſeratio hæc plurimam efficit Delectationem ex eo, quòd Miſericors naturam ſuam, & indolem experimentó deprehendat bonam eſſe, & humanam, quam commovet vel ſola alienæ calamitatis imitatio. Miſericordiâ porro ferimur primò in nobis proximè conjunctos Cognatione, vel Amicitiâ; tum hoc affectu proſequimur, quos conditione, & ſtatu æquales cenſemus. Tertiò miſeremur recentibus malis afflictorum; vetuſtior enim ærumna longioris temporis beneficio mitigata creditur. Dum autem Miſericordia verſari dicitur circa miſeriam, quæ immerenti accidit, non is eſt ſenſus, ut negetur Miſericordia tendere poſſe in eum, qui calamitatem promeritus ſuſtinet; Judex enim, qui æquum nocenti ſupplicium decernit, nihilo minùs commiſeratione tangi poteſt; ſed videlicet indicatur, in immerente eſſe Miſericordiæ materiam illuſtriorem.

97. Jam

97. Jam verò Invidia, altera ſpecies Triſtitiæ, eſt dolor de alieno bono, exiſtimato ùt proprio malo; quatenus videlicet judicamus, nos ab alio ſuperari, aut bonum noſtrum infuſcari. Enaſcitur igitur Invidia ex opinione, quam quis habet mali ſibi præſentis ob proſperitatem aliorum. Ad invidendum accommodati ſunt inprimis æquales genere, ætate, eruditione; quò enim faciliùs eſt, ut unus ſuperet alterum, eò pronius quoque eſt, quemvis timere, ne ſuperetur ab altero, ac proin ei bonum, quod habet, invidere. Tum etiam ii, qui opibus abundant, aut magna geſſerunt, vel eximiè honorantur. Cum enim omnium oculos, & Venerationem in ſe convertant, præter modum facilè ſuperbiunt, nolúntque pati, ut quiſpiam alius præter ipſos ſit ſpectabilis. Tertiò Puſillanimes Invidiâ moventur; vel quòd perſpecta ſui humilitate nollent quemquam eximium eſſe; vel quòd ab aliorum excellentia ſibi, ſuíſque rebus timeant. Quintò torquent bona illa, quorum vel ipſi compotes fuimus, vel nobis convenire credimus; & ita ſenes Junioribus invident. *Altera ſpecies Triſtitiæ eſt Invidia.*

98. Tertia Species Triſtitiæ ponitur Anxietas, ſeu Anguſtia. Quæ eſt ægritudo animum aggravans, cum impoſſibilitate declinandi malum, quod nos vexat, & præcluſo omni aditu effugii. Et quarta denique eſt Acedia; quando videlicet illa aggravatio eò procedit usque, ut etiam exteriora membra torpeant, ac ipſa facul- *Tertia Anxietas.* *Qarta Acedia.*

tas

tas ea excitandi, ut ſubinde neque vox poſſit emitti. His addunt aliqui Nemeſin, ut vocant, ſeu Indignationem; quæ dicitur eſſe Triſtitia de Proſperitate immerentium, eáque malis artibus parta. Cæterum ſi affectus hic modum teneat, laudem mereri poterit. Unde hac ratione indignantur nonnunquam etiam Viri probi. Ex cæteris autem indignantur honorum cupidi, quippe hi, quæ dantur aliis, facilè autumant dari immerentibus, quibus videlicet ipſi ſe judicant, aut certè eſſe cupiunt, digniores. Non indignantur verò animæ viles, repunt enim in inferioribus, nec altiorum vel ſpe, vel curá admodum tanguntur. Cæterùm non exſurget Indignatio, quòd alter Virtutibus exornetur, neque quòd Bona naturæ ampliſſima obtineat; quippe quæ non videantur haberi citra meritum. Nec denique indignamur, ſi bonis fortunæ longo intervallo à Majoribus relictis quiſpiam indignus fruatur; ac ſola recèns à malis, & immerentibus poſſeſſa proſperitas ſauciat; quaſi nimirum ſententiæ noſtræ adhuc ſit locus, & ad bonum Reipublicæ conferat, recentia mala cum Indignatione ſuſcipi, & improbari.

Quid ſit Nemeſis, ſeu Indignatio.

SECTIO II.

De Cauſis Triſtitiæ.

99. AD Triſtitiam palam eſt requiri tum cognitionem mali, tum ejus odium;

odium; nec enim animum afficit, quod non cognoſcitur; aut malè nos habet, quod non tenemus ùt nobis contrarium. Cæterùm ipſas etiam Triſtitiæ cauſas hic exponemus.

§. Unicus.

Exponuntur Cauſæ Triſtitiæ.

99. Cauſæ igitur Triſtitiæ eſſe poſſunt, quæcunque conferunt, ut bono optato privemur, vel malum aliquod præter Voluntatem ſentiamus. Harum igitur præcipuè quatuor numerantur. Videlicet primò malum præſens; ſubin Deſperatio de bono optato; tertiò Dilatio boni ſperati; denique Memoria perpetrati mali. Quæ quidem omnia ſentiuntur acerbiùs, ſi Temperamentum ſit Melancholicum; quippe cui vivacius, pertinaciúsque inhæreant. *Cauſæ Triſtitiæ.*

100. Subinde tamen fatigat Mœror, quando nulla prorſus apparet cauſa Mœroris; non morbi, non damna, non injuriæ, non amicorum mors, neque ullus omnino rerum talium inopinus rumor. Quæ quidem peſtis eò funeſtior eſt, quò ignota magis eſt ejus cauſa. Quanquam tamen hæc non ita oportet intelligi, quaſi prorſus deeſſet malum quodcunque, ſive re ipſa, ſive reſpectu potentiæ cognoſcentis; hominem enim amaritie contabeſce- *Mœror ſubinde eſt cauſa penè ignota.*

re, nullo malo cognitioni obverſante æquè repugnat, ac appetitio boni abſque prævia notitia. Fiet itaque videlicet, ut interdum malum illud, quod nos proſternit, non cognoſcatur reflexè, nec diſtinctè objiciatur Intellectui; quamvis iſte ſatagat perſpicere, ecquam ob cauſam appetitus concipiat Triſtitiam. Contingere autem id ſolet potiſſimùm, quando Objectum Triſtitiæ ex multis minoribus incommodis partim corporis, partim animi coaleſcit, quorum ſingula non ſufficerent ad obnubilandum animum; unde quia ſingula non conjunguntur, vix deprehendere poſſumus, quorſum aut unde affligamur.

Quomodo Poteſtas, cui reſiſti non poteſt, ſit cauſa Doloris.

101. Cæterùm ex dictis conficitur, etiam poteſtatem nobis adverſam, cui reſiſti non poteſt, afferre dolorem; quia affert aliquid, quod eſt contra inclinationem Appetitûs, ac proin quod vel eſt, vel concipitur malum. Ac quemadmodum in corpore Dolor efficitur, dum ſenſus reſiſtit corpori potentiori, ſic in anima emergit Triſtitia, ſi Voluntas fruſtra obnititur fortiori poteſtati. Si tamen adeò invaleſcat poteſtas fortior, ut immutet inclinationem contrariam in inclinationem propriam, jam non erit Dolor, aut Triſtitia; quia jam non erit aliqua repugnantia, vel violentia. Unde Auguſtini ſententia eſt: Voluntas reſiſtens poteſtati fortiori affert dolorem: ſi enim non reſiſteret, ſed cederet

Lib. de nat. bon. C. 20.

ret

ret, conſentiendo, non ſequeretur dolor, ſed delectatio.

SECTIO III.

De Effectibus Triſtitiæ.

EFfectus Triſtitiæ varii ſunt, & ſæpe perquam pernitioſi. Exponendi autem hic primùm venient illi, qui ſunt in animo; tum qui in corpore.

§. I.

De Effectibus Triſtitiæ in animo.

102. PRimò igitur Triſtitia animi motum impedit, eúmque aggravat. Affectus videlicet Paſſionum animæ quandoque metaphoricè nominantur ſecundùm ſimilitudinem ſenſibilium corporum; eòquòd motus appetitûs animalis ſimiles ſint inclinationibus appetitûs Rationalis; atque ſic tribuitur fervor amori, dilatatio delectationi, & aggravatio Triſtitiæ; dicitur enim homo aggravari ex eo, quòd aliquo pondere impeditur à proprio motu. Contingit autem Triſtitia ex aliquo malo præſenti; ùt paulò ante vidimus, quod quidem ex hoc ipſo, quòd repugnet motui Voluntatis, aggravat animum, in quantum impedit ipſum, ne fruatur eo, quod vult. Jam verò ſiquidem non

Triſtitia motum animi impedit. S.Th. 1. 2. Q. 37. A. 2. in C.

Superiori Sect. 5. unic.

non ſit tanta vis mali contriſtantis, ut auferat ſpem evadendi, licèt animus aggravetur, in quantum modò non potitur eo, quod vult, remanet tamen motus ad repellendum nocivum contriſtans. Si autem excreſcat adeò mali vis, ut ſpem evaſionis excludat, tunc ſimpliciter impeditur etiam interior motus animi anguſtiis conſtricti, ut neque huc, neque illuc divertere valeat. Ac quandoque etiam impeditur exterior motus corporis, ita ut homo in ſe remaneat ſtupidus.

Impedit etiam ſuam operationem; quamvis eandem aliàs promoveat.

103. Sed inde Triſtitia etiam operationem impedit; homine, ut vidimus, ſtupefacto. Poteſt tamen operatio ad Triſtitiam dupliciter comparari. Uno modo tanquam objectum Triſtitiæ, ſive tanquam id, de quo eſt Triſtitia; & ſic Triſtitia quamlibet operationem impedit; nunquam enim illud, quod cum Triſtitia facimus, ita benè facimus, ſicut illud, quod facimus cum Delectatione, vel ſine Triſtitia. Cujus ratio eſt, quia Voluntas eſt cauſa operationis humanæ; unde quando operatio eſt, de qua aliquis contriſtatur, neceſſe eſt, operationem debilitari; quia per Triſtitiam ipſa Voluntas in languorem inducitur. Alio modo comparatur operatio ad Triſtitiam ſicut effectus Triſtitiæ, ſive tanquam id, ad quod movet Triſtitia, ut expellat ſui cauſam; & tunc Triſtitia operationem non minuit, ſed auget; quia quantò magis triſtatur quis de re aliqua, tantò magis hanc

hanc conatur expellere; unde tantò vivaciorem ad id impendit conatum, ac proin actionem vehementiorem; ſi quidem remaneat ſpes expellendi; alioquin nullus motus, vel ulla operatio à Triſtitia efficeretur.

104. Pariter impedit Triſtitia à diſcendo, ſi intenſa ſit; quia ad ſe trahit intentionem animæ; facitque etiam ſubin ob id ipſum, ut nec animo poſſint revolvi, quæ aliquis didicit. Quanquam itidem, ſi moderatior ſit, poſſit acuere addiſcendi ſtudium, illúdque juvare; quia excludit evagationem animi. Atque iſtud præcipuè verum eſt circa ea, per quæ homo ſperet ſe poſſe à Triſtitia liberari; cùm ad hæc jam inde ex ſe, ùt vidimus, Triſtitia ſuperaddat pondus. *Parratio eſt indiſcendi ſtudio.*

§. 2.

De Effectibus Triſtitiæ in Corpore.

105. JAm verò Corpus ſi ſpectemus, primò vim ſuam omnium maximè Triſtitia exerit ad contrahendum cor, venas, & arterias, omnia etiam viſcera, atque adeò ipſum cerebrum; quæ partium ſe ſe colligentium arctatio non ſecùs fit, ac in vermium corporibus, dum calcantur. Hinc non niſi modicum quid ſanguinis arterioſi in carnes effunditur, contractis ſcilicet meatibus; ex quo *Effectus Triſtitiæ in ipſo corpore.*

 pallor

pallor vultûs, & frigus; nam rubor aliàs, & calor à ſanguine eſt. Subſidit etiam caro, naſus acuitur, genæ cadunt, frons evadit auſtera, & aſpera, ipſóſque ſuper oculos videtur decidere. Oculi ex abſentia Spirituum hiant, ac obſcurati, hebetes, flaccidíque, & velut defatigati languent. Supercilia, cùm ad animæ abjectionem conformentur, occludunt ſe ſe; inde aſpectus quoque Triſtibus ſunt languidi, fracti, cum debili motu oculorum, lento inſuper, & incerto; videlicet non niſi lentè oculi ad objectum convertuntur, & quin ſe affigant, eadem gravitate retrahuntur, qua ſe illuc antea contorſerant; eò quòd anima debilitata ad vivaciores motus viribus deſtituatur. Labra autem in hac paſſione etiam albeſcere, tremere, ac ſemet contrahere cernimus; itidem ob ſpirituum defectum, ac ſanguinis. Speciatim verò depreſſio quædam, licèt levis exteriorum partium in labiis eſt, velut hæc ſe ad plorandum reddant expedita. Caput porro ipſum vel antrorſum modicè inclinatur, vel brachiis cubito fulcitis innititur, vel etiam ad humerum, plerumque dextrum, tantiſper inclinâtur, languentibus nempe nervis; aut etiam iſtud poſtremum velut ſiniſtra declinaret. Ipſæ quoque manus, ubi aliquantum elevatæ fuerint, ſubitaneo quodam impetu in femora demittuntur, quaſi anima easdem elevando ſe malò vellet opponere; quia verò inſufficientem ſe conſpicit, inopinati mali magnitu-

nitudine perterrita ſpem omnem abiiciat.

106. Amant porro dolentes ſilentium; quod ſi autem ad loquendum adigantur, voce depreſſa utuntur; magis tamen acuta, ob guttur contractius. Cæterùm ſingularis effectus Triſtitiæ ſunt longa, & grandia ſuſpiria, quæ anima multiplicat, ut iis defectum refrigerationis reſarciat, quem ob contractos capillarium meatus in pulmonibus, & interceptas fuligines patitur. In lamenta etiam ſolvuntur Triſtitiâ oppreſſi; ut hac ſpecie languidi, & miſerabilis clamoris magnitudinem ſui doloris aliis communicent; exonerentque ſe inſuper aliquantulùm afflictione, quam patiuntur; aut denique hoc medio aliorum auxilium implorent.

107. Jam verò ſi Triſtitia ad ſummum aſcenderit, tum lacrymis, tum locutionibus via occluditur; eò quòd nimio doloris ſenſu abrepta anima obliviſcatur his mediis ſuum dolorem prodere; Impediuntur autem etiam exinde lacrymæ, quia nimiùm ad interiora cordis retracti ſpiritus aditu ad cerebrum impediuntur, quo fit, ut humores, qui aliàs fletui ſervirent, non diſſolvantur. Si autem diminuta nonnihil Triſtitia ad mediocrem ſtatum reduxerit ſe ſe, tum verò lacrymis via panditur. Dicuntur verò, quas exprimit Triſtitia, lacrymæ eſſe frigidæ, cùm tamen, quæ ex gaudio profunduntur, calidæ ſint. Ratio diſparitatis eſſe poteſt; quia hæc quidem à nimia ſanguinis arterioſi copia,

In Lacrymis.

quo cerebrum per nimiam lætitiam turget, ortum trahunt; hinc multum caloris iis ineſſe oportet; illæ verò per expreſſionem puri quaſi humoris, ſeu phlegmatis, diſtillantur; hinc parùm ignis continent. Quia tamen in dolore ex Spirituum ſubtractione facies frigida remanſit; hinc pronius eſt, has apparere calidas; ferè velut aqua in ſe tepida ſentitur calida, cùm manu frigida tangitur.

In Inceſſu; 108. Inceſſus triſtium eſt lentus, atque incertus, propenſio inſuper ubique conſidendi, vel cubandi. Difficultas autem, quam in agendo experiuntur, languor denique ille in omnibus actionibus elucens, nihil niſi manifeſta ingentis debilitatis indicia habentur. Huic verò cùm accedant Timor, ac Deſiderium; Inquies quoque, & Inconſtantia in loco ſociantur, & ex una in alteram partem Converſio.

Triſtitia quosdam dejecit ſtatu mentis. 109. Denique fuerunt nonnulli nimiâ Triſtitiâ etiam ſtatu mentis dejecti. Cujus infortunii cauſa fuit, quòd commotio nimia in Spiritu ipſius Imaginationis organa alteraverit; quo facto tum cogitationes ſine ordine, tum verba prorſus inepta oriri neceſſe eſt. Plurimùm autem ad hoc confert mollius cerebrum; cùm in eo ſiant impreſſiones faciliùs; nec ſint media, quæ opponantur.

SEC-

SECTIO IV.

De Remediis Triſtitiæ.

REmedia Triſtitiæ ſeu mitigandæ, ſeu auferendæ varia ſunt; quæ tamen; quia ſine coaleſcunt, hic conjuncta ſimul oſtendemus.

§. *Unicus.*

Afferuntur Remedia Triſtitiæ.

110. PRimò igitur Triſtitiam mitigat quælibet Delectatio. Delectatio namque eſt quædam quies Appetitûs in bono convenienti; Triſtitia autem eſt ex eo, quod repugnat Appetitui; unde ſicut ſe habet in corporibus quies ad fatigationem, ſic ſe habet in motibus Appetitivis Delectatio ad Triſtitiam; nam & ipſa Triſtitia fatigationem quamdam, ſeu ægritudinem Appetitivæ virtutis importat. Sicut igitur quælibet quies corporis remedium affert contra quamlibet fatigationem ex quacunque cauſa naturali provenientem; ita quælibet Delectatio remedium affert ad mitigandam quamlibet Triſtitiam, ex quocunque procedat. *Mitigatur Triſtitia per quamlibet Delectationem.* S. Thom. 1. 2. Q. 38. A. 1. in 6.

111. Dein verò mitigatur Triſtitia per fletum etiam, ac quæſtus. Atque hoc ex duplici ratione. Primò quidem, quia *Per fletum etiam, ac queſtus.*

nocivum interiùs clauſum magis affligit, eò quòd circa ipſum magis multiplicetur intentio animæ; quando autem ad exteriora diffunditur, tunc animæ intentio ad exteriora quodammodo diſgregatur, & ſic interior dolor minuitur, unde fit, ut mitigetur Triſtitia, dum exteriùs vel fletu, vel gemitu, vel etiam verbo, ac querelis manifeſtatur. Secundò autem, quia ſemper operatio conveniens homini ſecundùm diſpoſitionem, in qua eſt, ipſi eſt delectabilis: fletus autem, & gemitus ſunt quædam operationes convenientes mæſto, & dolenti, & ideo ei delectabiles efficiuntur.

Ac per amicos, qui compatiuntur. S. Th. Q. cit. A. 7. in C. L. 9. Ethic. C. 11.

112. Tum mitigatur Triſtitia per amicos, qui nobis compatiuntur. Cujus rei duplicem itidem rationem tangit Philoſophus. Atque prima eſt; quia cùm ad Triſtitiam pertineat aggravare, habet ea rationem cuiusdam oneris, quo gravatur, qui triſtatur. Cùm ergo alios ſua de Triſtitia hic videt mæſtos, ea velut imaginatio ipſi eſt, ac ſi onus iſti cum ipſo ferant, ſuósque ſecum ſupponant humeros; unde, quemadmodum in portandis oneribus corporalibus contingit, ita etiam Triſtitiæ onus fert ipſe levius. Sed altera, meliórque hujus rei ratio inde eſt, quòd amari ſe ab iis, qui contriſtantur, percipiat: hoc autem eſt delectabile. Cùm ergo omnis delectatio triſtitiam mitiget, ùt eſt dictum, conſequens quoque eſt, per amicum condolentem mitigari Triſtitiam.

113.

113. Inde quoque eſt, quòd veritatis contemplatio Dolorem temperet; quia affert voluptatem. Denique tum ſomnus, tum balnea, ac id genus reliqua, Triſtitiam leniunt; quia cùm Triſtitia conſtringat; illa ſuum naturæ corporeæ debitum vitalis motûs officium reddunt, efficiúntque, ut ſanguis, qui contraxerat ſeſe, & velut concretus coaluerat, diffundatur rurſum lætiùs, & omnia membra recreet. *Denique mitigatur Triſtitia per contemplationem veritatis, ſomnum, balnea, ac id genus alia.* S. Th. Q. cit. A. 3. & 4. in C.

CAPUT III.

De Paſſionibus partis Iraſcibilis.

QUinque ſunt in Appetitu Iraſcibili Paſſiones, ùt nuper vidimus, videlicet Spes, & Deſperatio; Audacia, & Timor; ac denique Ira. Priores duæ circa bonum ſunt; poſtremæ tres circa malum. Ac ſingulæ modò veniunt exponendæ. Hoc Libro C. 1. A. 3.

ARTICULUS I.

De Spe.

EXponemus hìc more ſolito primùm, quid Spes ſit; Tum ejus Cauſæ afferentur; indicabuntur dein, quinam

nam ad Sperandum ſint faciliores; Ac denique effectus Spei proponentur.

§. I.

Quid ſit Spes.

Definitio Spei.

114. DEfinitur Spes eſſe affectus Appetitûs Iraſcibilis, qui fertur in bonum futurum, arduum quidem, ſed obtentu poſſibile. Sive Spes eſt Paſſio appetitûs Iraſcentis circa bonum abſens, arduum, apprehenſum tamen ùt poſſibile. Ex quibus patet, ad objectum Spei quatuor requiri. Primò ut ſit bonum; nam Spes non eſt niſi boni & per hoc differt à timore, qui eſt de malo. Dein ut ſit videlicet futurum, non verò jam præſens; quippe boni; præſentis non quidem Spes, ſed Gaudium eſt. Tertiò ut ſit arduum; non enim dicimur Sperare, quæ penitus ſunt in noſtra poteſtate, aut facili negotio poſſumus acquirere; unde Spes diſtinguitur à Deſiderio, quod eſt de bono futuro abſolutè, éſtque ea in appetitu Iraſcibili, Deſiderium autem in Concupiſcibili. Quartò denique objectum illud poſſibile ſit oportet; nemo enim ſperat id, quod ſcit ſe non poſſe adipiſci.

§. 2.

§. 2.

De Cauſis Spei.

Enumerantur Cauſæ Spei. S. Th. 1.2. Q. 40. A. 5. in C. 5. Super.

115. JAm verò cùm Objectum Spei ſit bonum futurum arduum poſſibile, ùt mox eſt explicatum; duplici modo poteſt aliquid eſſe cauſa Spei; nimirum vel quia facit homini aliquid eſſe poſſibile; vel quia facit eum exiſtimare aliquid eſſe poſſibile. Primo itaque modo cauſa Spei eſt id omne, quod auget poteſtatem hominis; ùt ſunt Divitiæ, robur, & experientia etiam; nam per experientiam homo acquirit facultatem aliquid faciliùs operandi; & ex hoc ſequitur Spes. Unde Vegetius, nemo, inquit, facere metuit, quod ſe benè didiciſſe confidit. Alio autem modo cauſa Spei eſt omne illud, quod facit alicui exiſtimationem, aliquid ſibi poſſibile eſſe; & hoc modo tum Doctrina, tum perſuaſio quælibet poteſt eſſe cauſa Spei. Atque ſic rurſum experientia eſt cauſa Spei; in quantum videlicet per experientiam fit homini exiſtimatio, aliquid ſibi eſſe poſſibile, quod impoſſibile ante experientiam reputabat. Quanquam oppoſitum hìc ſubinde contingit, ac extinguit experientia Spem, affértque Deſperationem; cùm videlicet homo expertus eſt ſibi aliquid impoſſibile, quod ſibi poſſibile aliàs exiſtimabat.

Lib. de re Milit.

§. 3.

§. 3.

Quinam ſint ad Sperandum faciliores.

Faciliores ad Sperandum ſunt Juvenes; ac ebrii, ſtulti etiam facilè ſperant. S.Th. Q.cit. A.6. in C. Lib. 2. Rh. C. 12.

116. EX his autem evenit, inprimis juvenes ſperare plerumque facilè, ac plurimum. Cujus rei ratio, ut habet Philoſophus, ex triplici conditione deſumitur, quæ circa objectum Spei eſt; quod videlicet eſt futurum, arduum, & poſſibile; Juvenes quippe multùm habent de futuro, & parùm de præterito; & ideo, quia memoria eſt præteriti, Spes autem futuri, parùm habent de Memoria, ſed multùm vivunt in Spe. Dein Juvenes ob naturæ caliditatem abundant Spiritibús, unde in iis cor ampliatur; ex cordis autem amplitudine eſt, quòd quis tendat ad ardua; & ideo Juvenes ſunt animoſi, & bonæ Spei. Denique illi, qui non ſunt repulſam paſſi, nec experti impedimenta in ſuis conatibus, proni ſunt ad exiſtimanmandum, aliquid ſibi eſſe poſſibile. Tales autem ſunt Juvenes, qui, quia non ſunt experti impedimenta, vel defectus, ad hæc non attendunt. Ex quo itidem fit, quòd ſint bonæ Spei. Jam verò duo. iſtorum ſunt etiam in ebriis, ſcilicet caliditas, & multiplicatio ſpirituum propter Vinum; & neglectus attentionis circa defectus, vel pericula. Et propter eandem rationem omnes ſtulti, & qui deliberatione non utuntur, omnia tentant, ac ſunt bonæ Spei.

§.4.

§. 4.

Proponuntur Effectus Spei.

117. JAm verò in animo Spes ſubinde eſt cauſa quædam amoris. Sed hanc in rem advertendum, Spem ad duo reſpicere poſſe; reſpicit enim, ſicut Objectum, bonum ſperatum; quia verò bonum ſperatum eſt arduum poſſibile; aliquando autem, quod arduum eſt, fit nobis poſſibile non per nos, ſed per alios; ideo Spes etiam reſpicit illud, per quod fit nobis aliquid poſſibile. In quantum igitur Spes reſpicit bonum ſperatum, Spes ab amore progignitur; non enim eſt Spes niſi de bono deſiderato, & amato. In quantum verò Spes reſpicit illud, per quem fit aliquid nobis poſſibile, ſic amor à Spe quodammodo efficitur. Inde enim, quòd per aliquem ſperamus nobis poſſe provenire bona, movemur in ipſum, ſicut in bonum noſtrum, & ſic incipimus ipſum amare.

In animo Spes efficere quodammodo poteſt amorem.
S. Th. Q. cit. A. 7. in C.

118. Dein verò Spes adjuvat operationem, ipſam intendendo. Atque hoc quidem duplici ex cauſa. Primò ratione ſui objecti, quod eſt bonum arduum poſſibile; exiſtimatio enim ardui excitat attentionem; ſimul autem exiſtimatio poſſibilis acuit conatum. Unde ſequitur, hominem propter Spem intentè operari. Secundò autem ratione ſui effectûs; Spes enim,

Adjuvat operationem.
S. Th. Q. cit. A. 8. in C.
L. 5. A. 5. §. 2.

Clt. A. enim, ùt diximus, efficit delectationem, quæ, ùt itidem ex dictis colligere eſt, adjuvat operationem. Atque hæc de affectibus Spei interiùs, ac in animo dicta ſunto.

Effectus Spei in Corpore. 119. Exteriorem autem corporis immutationem Spes non adeo magnam procreat. Cùm enim affectus ſit compoſitus ex bono, & malo, tranſmutatio proveniens ex paſſione circa bonum opponetur illi, quæ eſt ex conniſu circa malum, & ſic una alterius motus de ſe inducendos impediet. Quia tamen ratio boni prævalet in objecto, & quia in Spe Delectatio præponderat Triſtitiæ, vel timori; ideo paſſim inducet Spes transmutationem ſimilem transmutationi, quæ conſequitur ad Delectationem. Diffunduntur nempe ſpiritus vitales, & ſanguis per omnes corporis partes; quas proinde vigore implent, & fortiores reddunt ad operandum. Hinc in illa erigitur corpus, caput attollitur, aſſurgunt ſupercilia, vox firmior evadit, fit certus, ac minimè vacillans aſpectus cum magna palpebrarum apertura, vivacitate, quiete, ac firmitate; quo ſcilicet meliùs & bonum deſideratum, & difficultates obſtantes perſpiciantur. Diducit autem ſolitò magis anima palpebras, obtutúmque firmat, ne quis eam perculſam exiſtimet magnitudine difficultatum. Fit tamen etiam, ut, qui ſperant, in cælum attollant oculos; quia licèt creaturarum auxilio confidant, de hoc tamen minùs certi ad ſu-

ſuperiorem, & increatam cauſam recurrunt. Si verò oculi hinc inde inquieti contorqueantur, evenit ideo, quia, qui ſperant, tum Deſiderio, tum Timore urgeantur. Pariter ſperantûm in vultu non ſolet immutari color; cùm enim ab hac Paſſione firmentur Spiritus, neque ad cor redire, prout in Timore fieri aſſolet, neque ad exteriores partes diffluere, quod Amori, & Gaudio proprium eſſe ſcimus, poterunt. Si tamen iisdem facies palleſcat, aut nimio rubore ſuffundatur; prior effectus Timori, poſterior verò Amori, Deſiderio, vel Lætitiæ, quæ ſubinde Spem concomitantur, erunt adſcribendi.

120. Denique Vox, ac verba ſperantium ſunt fortia, ac firma, absque ulla tamen vehementia, vel inæqualitate; eò quòd anima in ſe obfirmata omnis timoris expers ſit, neque vim ſibi inferat; cùm ſui defenſione contenta inimicum aggredi nec curet, nec intendat. Rurſum autem ſuſpiria ſi emittantur, effectus hæc erunt Deſiderii aut Amoris. Vocem quoque nonnunquam comprimit Timor, ex quo animos deponunt; ſed eam reducit Audacia, dum itidem animos reſuſcitat. *Et in Voce.*

ARTICULUS II.

De Deſperatione.

Dicendum hìc, quid, & quotuplex ſit Deſperatio; Tum ejuſdem Effectus ſunt exponendi.

§. I.

Quid, & quotuplex ſit Deſperatio.

Definitio, & Diviſio Deſperationis.

121. Deſperatio primùm duplici ſenſu ſumitur. Quandoque enim Deſperationem dicunt ſimplicem amiſſionem Spei priùs habitæ. Quo ſenſu deſperat, quiſquis ſpem abjicit, aut quacunque demum ratione eâ excidit. Sed minùs propria eſt hæc ſignificatio; nec talis Deſperatio Paſſio eſt, cùm non dicat actum ullum poſitivum, ſed potiùs eſt Ceſſatio, ùt ajunt, à Paſſione; & ſic deſperare nihil quidquam eſt, niſi non ampliùs ſperare, ſeu à Spe deſiſtere. Itaque alio ſenſu, & magis proprio, Deſperatio ſtatuitur actus poſitivus Spei. Deſperationem hanc porro definiunt eſſe Paſſionem appetitûs Iraſcentis ortam ex apprehenſione boni abſentis ita difficilis, ut minimè ſperari poſſe judicetur; unde anima tunc

tunc penitus ſe relaxat, & omnem conatum, aut proſecutionem boni abjicit, ac velut fugit bonum ſibi impoſſibile. Cæterùm ferè ex Effectibus Deſperatio alia Totalis ponitur, alia Partialis. Partialem verò iterum aliam Timidam dicunt, aliam Furioſam.

§. 2.

De Effectibus Deſperationis.

Effectus Deſperationis Totalis;

122. Ergo Totalis, ſive, ùt etiam loquuntur, univerſalis ſi ſit Deſperatio, præcidit omnes operandi Vires, & omne opus impedit; quia qui ex animi ægritudine renuntiavit fini, eatenus nec quidquam operatur; ùt habet Philoſophus; unde præter animi mærorem, & angorem, amori boni, circa quod eſt Deſperatio, ſupparem vix aliud ſentietur, ac ſi nihil poſſet accedere ad eum cumulum, quo Deſperatio eum obruit.

L. 2. Rh. C. 12

Partialis Timida;

123. Si verò Deſperatio ſit tantùm Partialis, ac Timida tunc, qui ea percelluntur, cùm Viribus ſuis ulteriùs uti renuant, ex incuria ſinunt deſtituta robore brachia defluere; aut manus geſtant crucis in modum decuſſatas ad ſtomachum. Os, & labia habent ſemihiantia; funeſtis, & Triſtibus exagitantur inſomniis; quemadmodum remiſſæ chordæ non ampliùs ſonant, ita laxatæ corporis vires vivacitate, ac

agendi,

agendi facultate deſtituntur. Hinc facies apparet Triſtis, dejecta, pallida; demittuntur caput, frons, ſupercilia, marceſcunt oculi, ac fractus hac Paſſione totus homo vix pedibus valet inſiſtere. Si tamen frigefactus mærore ſanguis connisu Deſperationis, aut per antiperiſtaſin fortè accenditur, ſæpe animi ſupra vires ſuggeruntur; atque homines illi, dum perditis, uti putabant, rebus ſuis omne ſui ſervandi Conſilium abiiciunt, in ſolam intenti ultionem, toto impetu feruntur ad agendum, ut cladem non rarò inferant iis, à quibus in Deſperationem ſunt conjecti. Hinc ſummis etiam Viris inconſultum viſum eſt, id genus homines ultra modum premere, aut occluſo omni effugio ad deſperata prorſus ſorte agendum compellere.

Et Partialis Furioſa. 124. Quos autem Furioſa Deſperatio inceſſit, his uterque oculus ignem evomit, ſpumant labra, obſerantur, & ſtrident dentes; tum clamatur, ululatur, feritur huc illuc, projiciuntur in omnem partem brachia, & manus, evellitur coma, impingitur caput parieti. Obvii arripiuntur, onerantur injuriis, truduntur, verberantur, quin ſi vel modicè reſiſtant, jugulantur. Quibus tamen actionibus fracti illi furibundi denique in terram decidunt, humum mordent, & prius anima corpus linquet, quàm ipſi Deſperationis rabiem, cujus ſigna nec exanimatum vultum deſtituent.

AR-

ARTICULUS III.

De Audacia.

AUdaciam Ergo hic loquimur non illam, quæ eſt Extremum Fortitudinis per Exceſſum; & quam dudum explicavimus, ſed eam, quæ eſt Paſſio: eſt autem iſta, ùt itidem vidimus, prima ex Paſſionibus appetitûs Iraſcentis, quæ verſetur circa malùm. Hujus porro Definitio danda eſt; Ac proponendi effectus. L. 2. C. 3. A. 4. §. 3. Initio huj. Cap.

§. I.

Quid ſit Audacia.

125. DEfinitur Audacia eſſe Paſſio appetitûs Iraſcentis, qua, neglecto periculo imminente, opus difficile aggredimur apprehenſum, ùt eluctabile, & cui pares nos judicamus. Vel aliter dicunt, eam eſſe motionem appetitûs ſenſitivi, quæ in proſecutione mali terribilis conſiſtit. Terribile autem juxta Philoſophum hìc ponitur, quod vel adducit interitum, vel inſignem dolorem procreat. Jam verò excitatur Audacia à Spe; exinde enim, quòd quis ſperat ſuperaturum ſe objectum terribile, & imminens, audaci animo ipſum inſequitur; unde etiam ea *Definitio Audaciæ.* L. 3. Ethic. C. 5.

Audaciam generant, quæ ſpem generare poſſunt.

§. 2.

De Effectibus Audaciæ.

Magna vis eſt Audaciæ ſive ad Bonum, ſive ad Malum.

126. EST autem affectûs hujus magna vis in utramque partem, ſive ad bonum videlicet, ſive ad malum. Atque ad bonum quidem plurimùm conducit. Cùm enim Virtus in arduo ſit poſita, plurimæ paſſim ad eam adipiſcendam, aut porro exercendam difficultates ſunt ſuperandæ; quam in rem haud parùm juvat Audacia, quamdui videlicet dirigitur Ratione. Cæterùm ad malum quoque haud raró inducet, dum nimirum audaces Ratione contempta feruntur in pericula, atque ardua præcipites; quippe vel in iis temerè pereunt, vel, ùt ferè jam de Audacia, Extremo Fortitudinis, notatum eſt, cùm in iisdem difficultates offendant, quas non prævideránt, aut majores ſentiant, quàm fuerant opinati; paulatim animos remittunt, ac non raró penitus tandem deficiunt atque ex infauſto auſu, nihil remanet, niſi pudenda fuga, Timor, Deſperatio, aut funeſtus mœror.

Loc. cit. initio Artic.

Transmutatio corporalis fit in ea duplici modo.

127. Quia autem Objectum audaciæ compoſitum eſt ex bono, & malo cum præponderantia boni, in tranſmutatione corporali, quam efficit hæc Paſſio, duo ſunt

ſunt diſtinguenda; prout nempe ea vel bono tangitur, vel malo; cúmque inſuper non poſſit provocare ſimul utriusque motus contrarios, ideo eosdem inducit ſucceſſivè. Et primò quidem contrahet corpus, tremulúmque efficiet; quia cauſa nocumentum minitans obiicitur ùt præſens; ratio autem boni in principio aggreſſionis concipitur ùt abſens, & magis remota, quàm in progreſſu. Hinc revocatur ſanguis ab exterioribus partibus, tanquam fugiat & ipſe terribile. Revocato autem ſanguine, & calore ab exterioribus ad interiora, frigent partes exteriores, eòque magis, quò plùs diſtant à corde, atque inde tremunt. Cæterùm poſtquam prævalet Audacia, cùm hæc nitatur viribús audentis, periculo ſuperioribus, atque adeo participet naturam Delectationis circa bonum præſens, ùt præeminens malo imminenti, fit revolutio, & diffunditur ſanguis per totum corpus, ac tum non modò ceſſat tremor, ſed totus etiam homo viget ad aggreſſionem terribilis, quæ tamen initio eſt remiſſior, nec niſi ſenſim augetur propter obverſans malum.

128. Abhinc aſpectus audacium eſt fixus; quippe qui ultro progrediantur malo obviam, accedit magna palpebrarum apertio, ad videndum enucleatiùs hoſtem & qua oſtendant, ſe arduum non perhorreſcere. Format inſuper hæc Paſſio diverſos contuitus ſeveritate animatos; cùm enim audaces ſint in ſtatu confligendi cum *Effectus Audaciæ in Vultu;*

altero conſtituti., oculos cum vehementia verſus hoſtem ſuum detorquent; mox autem caput in oppoſitam partem deflectunt ut conceptam de illo averſionem prodant, inſuperque inſinuent, indignum à ſe cenſeri hoſtem, ad quem infringendum omnes ſuas vires impendant. In illis, qui non puerili, & fæminea, ſed nobili, & maſcula feruntur Audacia, characteres vultûs ſunt Majeſtas quædam veneranda, non inamæna ferocitas, & generoſa moderatio. Videmus etiam in Audacia pilos erigi; quod in brutis evenit ex muſculis immediatè cuti ſubnexis, qui fortiter à ſpiritibus tenſi cutem conſtringunt; in hominibus verò tribuitur avocationi ſpirituum, qui periculo urgente colliguntur in brachia, aliáſque partes defenſioni neceſſarias. Cutis his deſtituta contrahitur, quæ ubi rugoſa evaſerit, pili ſe neceſſariò erigunt. Nares in hac Paſſione ſe aperiendo, magis explicant; cùm enim internus calor ſit intenſiſſimus, majori ad refrigerandum opus reſpiratione erit; unde partes, per quas fit reſpiratio, ampliari debent.

In Voce. 129. Servant Audaces, quando cum hoſte congrediuntur, arrogans ſilentium; ſive quia anima in ſe tota quanta collecta eſt, ſive quia contemnens adverſarium cum hoc loqui dedignatur, ſive quia multa verba, ac nimia garrulitas debilitatis indicium eſſe ſolet. Percipimus tamen ſubinde ab Audacibus clamores quoſdam, ſed breves eos, ac penetrantes edi, ut iſtis,

quia

quia vis internæ & ardoris effectus ſunt, adverſarium ſuum perterrefaciant, vel ut ſe ipſos animent; niſi quandoque perbrevis hæc, atque penetrabilis vox effectus ſit illius, quem in partibus interioribus anima producit, conatûs.

130. Denique totum corpus Audacibus erectum manet, ac firmum, incedúntque ii greſſu alto, ac ſuperbo, humeróſque nunc huc, nunc illuc ad ſingulos paſſus antrorſum, ac retrorſum propulſant. Quæ ſingula ex vigore interno, ac concitatis ſpiritibus proveniunt. Dum tamen congreſſui proximi ſunt, caput in ſe ipſis deprimunt, ut collum ad ſuſtinendos, qui imminent, actionum impetus corroboretur. *In toto corpore.*

ARTICULUS IV.

De Timore.

EXponendum hìc rurſum pro more, quid, & quotuplex ſit Timor; Subin agendum de ejus objecto; Tum cauſæ exponendæ; Dicendum etiam, quinam Timori ſint magis obnoxii; Ac denique Timoris Effectus ſunt exponendi.

altero conſtituti, oculos cum vehementia verſus hoſtem ſuum detorquent; mox autem caput in oppoſitam partem deflectunt ut conceptam de illo averſionem prodant, inſuperque inſinuent, indignum à ſe cenſeri hoſtem, ad quem infringendum omnes ſuas vires impendant. In illis, qui non puerili, & fæminea, ſed nobili, & maſcula feruntur Audacia, characteres vultûs ſunt Majeſtas quædam veneranda, non inamæna ferocitas, & generoſa moderatio. Videmus etiam in Audacia pilos erigi; quod in brutis evenit ex muſculis immediatè cuti ſubnexis, qui fortiter à ſpiritibus tenſi cutem conſtringunt; in hominibus verò tribuitur avocationi ſpirituum, qui periculo urgente colliguntur in brachia, aliáſque partes defenſioni neceſſarias. Cutis his deſtituta contrahitur, quæ ubi rugoſa evaſerit, pili ſe neceſſariò erigunt. Nares in hac Paſſione ſe aperiendo, magis explicant; cùm enim internus calor ſit intenſiſſimus, majori ad refrigerandum opus reſpiratione erit; unde partes, per quas fit reſpiratio, ampliari debent.

In Voce. 129. Servant Audaces, quando cum hoſte congrediuntur, arrogans ſilentium; ſive quia anima in ſe tota quanta collecta eſt, ſive quia contemnens adverſarium cum hoc loqui dedignatur, ſive quia multa verba, ac nimia garrulitas debilitatis indicium eſſe ſolet. Percipimus tamen ſubinde ab Audacibus clamores quoſdam, ſed breves eos, ac penetrantes edi, ut iſtis,

quia

quia vis internæ & ardoris effectus ſunt, adverſarium ſuum perterrefaciant, vel ut ſe ipſos animent; niſi quandoque perbrevis hæc, atque penetrabilis vox effectus ſit illius, quem in partibus interioribus anima producit, conatûs.

130. Denique totum corpus Audacibus erectum manet, ac firmum, incedúntque ii greſſu alto, ac ſuperbo, humerósque nunc huc, nunc illuc ad ſingulos paſſus antrorſum, ac retrorſum propulſant. Quæ ſingula ex vigore interno, ac concitatis ſpiritibus proveniunt. Dum tamen congreſſui proximi ſunt, caput in ſe ipſis deprimunt, ut collum ad ſuſtinendos, qui imminent, actionum impetus corroboretur. *In toto corpore.*

ARTICULUS IV.

De Timore.

EXponendum hìc rurſum pro more, quid, & quotuplex ſit Timor; Subinde agendum de ejus objecto; Tum cauſæ exponendæ; Dicendum etiam, quinam Timori ſint magis obnoxii; Ac denique Timoris Effectus ſunt exponendi.

§. I.

Quid, & quotuplex ſit Timor.

Definitio Timoris.

131. EST verò Timor Paſſio appetitûs Iraſcentis orta ex imaginatione mali ardui, imminentis, vix eluctabilis. Seu, quod alii dicunt, Timor eſt fuga imminentis mali ardui, ſeu difficilis, quod tamen evitari poteſt. Si malum eſt præſens, aut ineluctabile; non Timor, ſed Triſtitia oritur. Si verò malum non imminet, at longè diſtat, vix timetur; quo pacto mortem paſſim non timemus; quia exiſtimamus ſemotam.

Quotuplex ſit Timor.

S. Th. 12. Q. 41. A. 4. in C.

132. Sex porro ſunt ſpecies Timoris; nimirum Segnities, Erubeſcentia, Verecundia, Admiratio, Stupor, & Agonia. Ut enim patet ex mox dictis, Timor eſt de futuro malo, quod ita excedit Poteſtatem timentis, ut ei vix poſſit reſiſti. Sicut autem bonum hominis, ita & malum conſiderari poteſt vel in ejus operatione, vel in exterioribus rebus. In operatione autem hominis poteſt duplex malum timeri. Primò quidem labor gravans naturam; & ſic efficitur Segnities; cùm ſcilicet quis refugit operari propter timorem excedentis laboris. Secundò turpitudo lædens opinionem, & ſic, ſi turpitudo timeatur in actu committendo, eſt Erubeſcentia; ſi autem ſit de turpi jam facto, eſt Verecundia; ùt jam ſuperiùs eſt explicatum. Malum autem, quod in exteriori-

L. 5. C. 1. A. 1. §. 3.

bus rebus conſiſtit, tripliciter poteſt excedere hominis facultatem ad reſiſtendum. Primò quidem ratione ſuæ magnitudinis; cùm quis ſcilicet conſiderat magnum aliquod malum, cujus exitui experiendo, aut intelligendo ſufficiens non eſt; & ſic ponitur Admiratio. Secundò ratione deſuetudinis; quia aliquod malum inconſuetum noſtræ conſiderationi offertur; & ſic eſt magnum noſtra reputatione; atque hoc modo eſt Stupor, qui hic fit ex inſolita imaginatione. Tertio modo exinde, quia prævideri non poteſt; qua ratione futura infortunia timentur, & talis timor dicitur Agonia.

§. 2.

De Objecto Timoris.

133. Itaque Timoris Objectum per ſe, ùt ajunt, eſt duntaxat malum; eſt enim Timor Paſſio averſans: non autem averſamur niſi malum. Atque ſic timetur etiam DEUS; ſed ùt infligit pænas. Non timentur porro, quæ ſunt voluntaria, aut à nobis dependent; quia id videlicet habet rationem mali, aut terribilis, quod provenit ab extrinſeco, non autem quòd à propria Voluntate. Ipſe verò Timor poteſt timeri, in quantum incuti valet ab extrinſeco; cùm ſic habeat rationem mali; non autem timetur, ùt ſubjacet Voluntati, ob rationem mox alla-

Afferuntur Objecta Timoris. S. Thom. Loc. cit. Q. 42. tota.

allatam. Repentina porro magis timentur, quàm prævisa; quia illorum gravitas magis ſentitur; cùm præmeditatione levari ea non potuerit, aut imminui; ac etiam ea repelli minùs poſſunt; quippe quæ remedia præveniant; unde augentur tum ex magnitudine mali, tum ex debilitate timentis. Sic etiam magîs timentur futura, quæ, cùm adſunt, non habent remedium; majora enim apparent mala; quia perpetua. Cæterùm hæc præſentia cùm ſunt, non ampliùs Timorem, ùt jam notatum eſt, ſed Triſtitiam afferunt.

§. Super.

§. 3.

De Cauſis Timoris.

Cauſa Timoris potiſſimùm eſt Amor.

Loc. 83. Quæſt Q. 33.

134. ORitur porro Timor ex Amore, & Concupiſcentia boni, quo privari timemus. Atque Auguſtini Sententia eſt; non aliam eſſe metuendi cauſam, niſi ne id, quod amamus, aut adeptum amittamus, aut non adipiſcamur ſperatum. Quippe ex hoc, quòd aliquis amat quodpiam bonum, ſequitur, id, quod tali bono privat, ei eſſe malum, ac proin tanquam malum timeri. Exinde verò ex defectu etiam, imbecillitate, ac impotentia Timor exuberat; per hæc enim magis exponitur aliquis, ut bono privetur. Dein etiam Contrariorum contrariæ ſunt cauſæ: cùm ergo divitiæ, & robur,

robur, & multitudo amicorum, ac poteſtas excludant Timorem, ùt inquit Philoſophus, conſequens eſt, ut horum privatio afferat Timorem. Lib. 2. Rh. C. 15.

§. 4.

Quinam Timori ſint magìs obnoxii.

135. Ex his autem efficitur, ut ij magis ſoleant eſſe meticuloſi, inprimis qui omnia mala arbitrantur eſſe magna, ſive ob modicam experientiam, ſive ob Judicii imbecillitatem; cujusmodi ſunt pueri, & mulieres ob ætatis, & ſexûs infirmitatem. Item qui parùm habent calidi ſanguinis, & ob atræ bilis ubertatem enerves, omníque vigore extincto torpent. Præterea meticuloſi ſunt, qui oppreſſi jacent malorum exſpectatione, quæ omnia exiſtimant gravia, & intoleranda ob corruptum Judicium. Ipſi quoque Prudentes, quia juſtis momentis pericula æſtimant, &, quò devenire res poſſit, proſpiciunt, ea plerumque reformidant, in quibus alii minorem trepidandi occaſionem deprehendunt. Improbi porro malè ſemper ſibi conſcii, & ab irato Numine nihil ſperantes opis, ac ſubſidii, facilè Timore corripiuntur. Denique Senes, quia ex allatis cauſis multæ in eos confluunt, Timore paſſim abundant, & adjunctis Formidinis, Suſpicione ſcilicet, Diffidentiâ, Puſillanimitate, & Querimoniis.

Timori magìs obnoxii ſunt Pueri, Feminæ, Debiles, Prudentes, Improbi, Senes.

§. 5.

§. 5.

De Effectibus Timoris.

Effectus Timoris in Vultu.

136. JAm verò ponuntur varii effectus, & characteres Timoris tum in animo, tum in corpore. Atque in corpore quidem manifeſti ſunt. Inprimis enim, cum oriatur Timor ex malo imminenti, quod difficile repelli poteſt ob defectum Virtutis, quæ, quò eſt debilior, eò ad pauciora ſe valet extendere, ad apprehenſionem mali ſanguis, & ſpiritus ad interiora retrahuntur. Ex hoc autem exteriora frigeſiunt, atque inde palleſcunt. Ergo Timentibus facies eſt Triſtis, & pallida, ob ipſum hunc defectum ſanguinis, & Spirituum. Quanquam pallor iſte in diverſis pro diverſitate temperamentorum ſit diverſus. In cholericis quidem ad flavum, ac viridem colorem accedit; in melancholicis plumbeus eſt, & ad lividum declinat; in aliis eſt coloris in albidum lutei.

Speciatimque in oculis.

137. Jam verò oculi obſcuri fiunt, & turbidi; quia ſubtractis ſpiritibus membranæ, ac tunicæ corrugantur, unde nec lucem ampliùs ita reflectunt, aut tralucent ipſi. Poſt longiorem denique Timoris moram flaccidi etiam, & depreſſi evadunt, eò quòd humor ad nutriendos oculos deſtinatus fuerit abſumptus, quo ſublato iidem exſiccantur, atque extenuantur,

tur. Sunt præterea iidem oculi tum ex oppreſſione, quo anima ſuccutitur, tum ex forti attentione ad bonum, quod perditur, aut ad malum, quod imminet, vel denique ad media, à quibus auxilium expectatur, vagabundi, & mobiles. Utut autem in omnem ſubinde partem oculos contorqueant Timidi, res tamen ipſæ minùs diſtinctæ ab iis videntur; quòd rerum ſpecies turbatæ jam oculorum retinæ difficiliùs inhæreant. In cauſa quoque ſunt reliquæ oculorum tunicæ, quæ corrugatæ, ac minùs terſæ radios haud ampliùs ita ordinatè trajiciunt. Lacrymis præterea videmus ſuffuſos timentium, Fæminarum præcipuè, ac Puerorum oculos; dum enim nimiùm in ipſis cerebrum contrahitur, ex illo in oculos humor profluit: humore autem tum Fæminæ, tum Pueri præ reliquis abundant.

138. Lacrymis iſtis ejulatus, planctúsque accedunt, communes cùm Triſtitiæ, tum Timoris comites. Quod ſi iſtis abſtineant, qui timent, eſt tamen iisdem vox tremula, quæ porro à tremore muſculorum, & virtutis motricis debilitate provenit; rauca etiam; quòd organum vocis per nimiam contractionem corrugatum, atque inde aſperum evaſerit. Quodſi vero ex nimio metu prorſus contrahantur fauces, opprimatur diaphragma, impediantur Laryngis, aliique voci formandæ inſervientes muſculi, vox omnino intercludetur. Quanquam ad initium *In Voce.*

huius

hujus Paſſionis magnus ſubinde clamor editur, éſtque hic videlicet effectus audaciæ; quippe, cùm anima extremum conatum adhibeat, ut malo ſe opponat, aërem pulmonibus contentum violenter expellit. Poſtmodum verò debilis, & languida vox auditur; quod debilitatum pectus nonniſi debili niſu queat aërem emittere. Tenent tamen in timore os paululum apertum, ut etiam hoc medio ſperatum ſubſidium exſpectare videantur, explorare etiam, undè malum imminens proveniat.

Univerſim in corpore. 139. Eriguntur in vertice capilli; quia enim cutis ex abſentia ſpirituum, ac ſanguinis riget, pori clauduntur, unde radices pilorum compreſſæ non ampliùs jacent, ac ipſi pili elevantur. His accedit tremor corporis, manuum præſertim, genuúmque. Oritur autem tremor iſte à potentiæ motricis debilitate, uti & à crebris ſuccuſſionibus, queis facultas naturales fibras concutit, ut malum, quo premitur, ejiciat. Singillatim etiam mandibulam inferiorem in timentibus videmus tremere; quia major ei cum fibris pectoris, ubi ſuccuſſio fit, connexio intercedit. Inclinatur etiam caput, dorſúmque curvum redditur; quòd partes iſtæ langueant ſpiritibus ad cor retractis. Frigus, ac horrorem corporis frigidus ſubinde ſudor inſequitur; quia ex partium, ac potiſſimùm fibrarum compreſſione per capillares arterias humor ſubtilior in carnes; tum ex carnibus per poros foras erumpit. Frigidus

dus verò eſt iſte ſudor; quia à nativo calore, qui aliàs à ſanguine provenit, deſtitutus. Laxatur etiam alvus, & urina promovetur, ſive quòd muſculi, firmandis his partibus deſtinati, ex fuga ſpirituum remiſſi ſint, ſive quòd contrahantur viſcera, & bilis compreſſo fellis folliculo in inteſtina effundatur, atque acerbitate ſua quædam ſit illius in alvo effectûs cauſa.

Effectus Timoris in animo.

140. Sed animum, ac ejus porro operationes ſi ſpectemus, efficit Timor taciturnos, ob defectum ſpirituum. Si mediocris ille ſit, impellit ad exquirendum aliorum conſilium, quò vitentur mala, quæ timentur; ſecus verò ſi magnus ſit, ac exorbitet, tunc enim Rationem perturbat, & evertit: ut petendi conſilii non ſit capacitas. Pariter omnis quidem Timor operationem exteriorem impedit ex parte inſtrumenti, ſeu potentiarum executivarum; quia ſpiritus à membris externis ad interiora revocat, ùt eſt notatum; ex quo ſubinde fit, ut id ipſum exteriùs efficiamus, quod maximè timemus; ex parte autem animæ, ſi ſit moderatus, operationem juvat; quia vigilantiam, & attentionem acuit, quò malo ſe quis expediat. Immoderatus autem, ac exorbitans Timor ipſam quoque animæ operationem ſuffocat, hoc ipſo quòd rationem perturbet.

ARTICULUS V.

De Ira.

DEnique de Ira explicandum, quid, & quotuplex ea ſit; Tum ejus cauſæ afferendæ, & Indicandi Effectus.

§. I.

Quid, & quotuplex ſit Ira.

Definitio Iræ.

141. IGitur Iram hic ſumimus non illam rurſum, quæ eſt Extremum Manſuetudinis, aut Clementiæ; eo enim ſenſu jam nuper eſt explicata; ſed videlicet illam, quæ eſt affectus animi, ac Paſſio. Ira proin hæc à quibusdam dicitur eſſe fervor ſanguinis circa cor; ſed hic potiùs eſt effectus Iræ, quàm Ira, quæ eſt fervoris illius cauſa. Unde alii meliùs ſic definiunt: Ira eſt vehemens quædam agitatio à Dolore, & Audacia in appetitu excitata, qua anima aſſurgit contra cauſam perpeſſi mali, ut de hoc vindictam ſumat. Itaque motus Iræ in duo tendit, ſcilicet in ipſam vindictam, quam, qui iraſcitur, appetit, & ſperat, ſicut quoddam bonum, unde & de ipſa delectatur; dein in illum, de quo quærit vindictam; ſicut in contrarium, & nocivum, ac proin malum. Cæterùm Ira eſt ſpecialis Paſſio, condividitur-

L.5.C.3.A.2. §.2.

ditúrque aliis, ùt jam nuper vidimus; efficitur tamen ex concurſu multarum Paſſionum; non enim inſurgit motus Iræ, niſi propter Triſtitiam aliquam illatam, & niſi adſit Deſiderium, & Spes ulciſcendi; quia, ùt Philoſophus habet: Iratus habet Spem puniendi; appetit enim vindictam, ùt ſibi poſſibilem. Unde ſi fuerit multùm excellens perſona, quæ nocumentum intulit, non ſequitur Ira, ſed ſolùm Triſtitia, ùt ait Avicenna. Quia verò Ira reſpicit vindictam, & eum, de quo vindicta quæritur; quæ ardua & difficilia ſunt; eam in appetitu Iraſcibili degere, eſt manifeſtum; cui etiam utpote inter reliquas in eodem luculentior, aut ei magis propria nomen impertitur. Hoc Lib. C. 1. A. 3. Lib. 2. Rhet. C. 2. Lib. de Anima.

An Ira ſit cum Ratione.

142. Eſt tamen Ira quodammodo cum Ratione, Quippe quæ ſit appetitus Vindictæ; Vindicta autem collationem importat pænæ infligendæ ad nocumentum ſibi illatum; quæ porro collatio fieri nequit niſi cum quadam Ratione. Sed licèt Ira aliqualiter audiat Rationem, ſicut nuntiantem, injuriam eſſe illatam; non tamen perfectè audit; quia non obſervat regulam Rationis in rependendo vindictam. Ad Iram ergo requiritur actus Rationis, & additur impedimentum Rationis; unde Philoſophus ait: Illos, qui ſunt multùm ebrii, tanquam nihil habentes de Judicio Rationis, non iraſci; ſed quandò ſunt parùm ebrii, iraſcuntur, tanquam habentes Judicium Rationis, ſed impeditum. Sect. 3. Problem.

tum. Quæ quidem dicta ſunto de Ira nimia, nam quæ debitos intra limites continetur, tota ſequitur Rationem.

Tres ſunt ſpecies Iræ, nimirum Fel, Mania, & Furor. Lib.2.Orth. Fid. C.16.

143. Tres autem ponuntur Species Iræ à Damaſceno, nimirum Fel, Mania, & Furor. Ac ſumuntur porro hæ ſpecies ſecundùm ea, quæ dant Iræ aliquod augmentum. Quod quidem contingit tripliciter. Uno modo ex facilitate ipſius motús; & talem Iram vocat Fel; quia citò accenditur. Alio modo ex parte Triſtitiæ afferentis Iram, quæ diu in memoria manet; & hæc pertinet ad Maniam, quæ à manendo dicitur. Tertio ex parte ejus, quod iratus appetit, ſcilicet vindictæ; & hæc pertinet ad Furorem, qui nunquam quieſcit. Unde Philoſophus, ùt ſuperiùs vidimus, quoſdam iraſcentium vocat Acutos, quia citò iraſcuntur: quoſdam Amaros; quia diu retinent Iram: quoſdam Difficiles; quia nunquam quieſcunt, niſi puniant.

Lib. 4. Ethic. C.5. Lib.5.C.3.A. 2.§. 2.

§. 2.

Quænam ſint Cauſæ Iræ.

Inprimis motivum Iræ ſemper eſt factum aliquod contra eum, qui iraſcitur.

144. JAm verò Cauſas Iræ explicemus. Igitur inprimis motivum Iræ ſemper eſt aliquid factum contra eum, qui iraſcitur. Ira enim eſt Appetitus nocendi alteri in modum juſtæ Vindictæ; ùt ex allata ejus Definitione eſt collige-

gere; Vindicta autem locum non habet, S.Th. 1. 2. Q.
niſi ubi præceſſit injuria; nec injuria omnis 47. A. 1. in C.
vindictam provocat, ſed illa ſola, quæ Superiori ſ.
ad eum pertinet, qui appetit Vindictam; ſicut enim unumquodque naturaliter appetit bonum proprium, ita etiam naturaliter repellit proprium malum: injuria autem non pertinet ad aliquem, niſi, qui intulit, quidpiam fecerit, quod quadam ratione eſt contra alterum: unde ſequitur, quod dictum eſt, motivum Iræ ſemper aliquid eſſe, factum contra eum, qui iraſcitur.

145. Sed univerſim omnes cauſæ Iræ ad contemptum revocantur; ſunt enim tres ſpecies contemptûs, ùt habet Philoſophus; nimirum Deſpectus, Epireaſmus, ùt loquuntur Græci, ſive impedimentum Voluntatis implendæ, & Contumelia; & ad hæc tria omnia motiva Iræ reducuntur. Hujus porro ratio accipi poteſt duplex. Prima eſt, quia Ira appetit nocumentum alterius per modum juſtæ vindictæ; ideo in tantum quærit vindictam, in quantum hæc videtur eſſe juſta: juſta autem vindicta non fit, niſi de eo, quod eſt injuſtè factum; & ideo quod provocat vindictam, ſemper eſt ſub ratione injuſti: unde ait Philoſophus: quod ſi homines putaverint eos, qui læſerunt, eſſe juſtè operatos, non iraſcuntur; non enim fit Ira ad juſtum. Contingit autem tripliciter nocumentum alicui inferri, ſcilicet ex Ignorantia, ex Paſſione, & ex Electione. Jam verò tunc aliquis ma-

Dein cauſæ Iræ univerſim ad Contemptum revocantur.

S.Th. Q. cit. A. 2. in. C.
Lib. 2. Rhet. C. 2.

Lib 2. Rhet. C. 3.

maximè injuſtum facit, quando ex Electione, vel induſtria, vel ex certa malitia nocumentum infert, ùt dicit Philoſophus; & ideo maximè contra hos iraſcimur; ſi enim exiſtimemus, aliquos vel per Ignorantiam, vel ex Paſſione nobis intuliſſe injuriam; vel non iraſcimur contra illos, vel multò minùs; agere enim aliquid ex Ignorantia, vel Paſſione, diminuit rationem injuriæ, & potiùs Miſericordiam quodammodo provocat, ac veniam. Illi autem, qui ex induſtria nocumentum inferunt, ex contemptu peccare videntur. Quæ ipſa his verbis indicat Philoſophus: His, qui propter Iram aliquid fecerunt, aut non Iraſcimur, aut minùs iraſcimur; non enim propter parvipenſionem videntur egiſſe. Altera porro ratio eſt; quia Contemptus Excellentiæ hominis opponitur; quæ enim homines nullo modo putant digna eſſe, parvipendunt; ùt rurſum ait Philoſophus. Ex omnibus autem bonis noſtris aliquam Excellentiam quærimus; & ideo quodcunque nocumentum nobis inferatur, in quantum Excellentiæ derogat, videtur ad Contemptum pertinere.

Lib. 5. Ethic. C. 5.

Lib. 2. Rhet. C. 3.

Lib. 2. Rhet. C. 2.

Quomodo id verum ſit etiam in brutis.

Idem ibidem ad 2.

146. Nec obeſt, bruta iraſci, licèt non contriſtentur de Contemptu; cùm non appetant honorem. Nam tametſi animal brutum non appetat honorem ſub ratione honoris, appetit tamen naturaliter quamdam excellentiam, & iraſcitur contra ea, quæ illi excellentiæ derogant.

Hinc Ira Cauſa eſſe

147. Cæterùm ex dictis colligi poteſt,

eſt, tum excellentiam iraſcentis, tum etiam ejus defectum, eſſe poſſe cauſam Iræ. Videlicet Cauſa Iræ in eo, qui iraſcitur, dupliciter accipi poteſt. Uno modo ſecundùm habitudinem ad motivum Iræ; & ſic excellentia eſt cauſa, ut aliquis facilè iraſcatur; eſt enim motivum Iræ injuſtus Contemptus, ùt paulò antè dictum eſt: conſtat autem, aliquem, quantò excellentior eſt, eò injuſtiùs parvipendi in eo, in quo excellit; & ideo illi, qui in aliquo excellunt, maximè iraſcuntur, ſi in eo parvipenduntur; puta, ſi dives parvipendatur in pecunia; Rhetor in loquendo, & ſic de aliis. Alio autem modo poteſt conſiderari cauſa Iræ in eo, qui iraſcitur, ex parte diſpoſitionis, quæ in eo relinquitur ex Iræ motivo; manifeſtum eſt enim, nihil movere ad Iram, niſi nocumentum, quod contriſtat; ea autem, quæ ad defectum pertinent, maximè contriſtant; quia homines defectibus ſubjacentes faciliùs læduntur. Et iſta ratio eſt, quare homines, qui ſiunt infirmi, vel in aliis defectibus, faciliùs iraſcantur; nimirum quia faciliùs contriſtantur. Itaque ſi ad Iræ motivum reſpiciatur, excellentia ejus, qui iraſcitur, Iræ cauſa eſt; ſi verò ad diſpoſitionem iraſcentis attendatur, cauſa Iræ ponetur etiam ejus defectus.

poſſunt tum excellentia Iraſcentis, tum ejus defectus.

S. Th. Q. cit. A. 3. in C. Hoc §.

148. Sed Defectus quoque illius, contra quem eſt Ira, poteſt in Iraſcente eſſe cauſa Iræ; quanquam ſubinde hanc potiùs imminuat. Videlicet, ùt notatum eſt, in-

Defectus etiam illius, erga quem eſt Ira, poteſt Iram

efficere, quanquam hanc ſubinde minuat. S. Th. Q. cit. A. 4. in C. Hoc. §.

indigna deſpectio maximè provocat Iram; Defectus igitur, vel parvitas ejus, contra quem iraſcimur, facit ad augmentum Iræ, in quantum auget indignam deſpectionem; ſicut enim, quantò aliquis eſt major tantò indigniùs deſpicitur; ita, quantò aliquis eſt minor, tantò indigniùs deſpicit. Et ideò Nobiles iraſcuntur, ſi deſpiciantur à Plebeis, vel Sapientes ab Inſipientibus, vel Domini à Servis. Si verò parvitas, vel defectus diminuat Deſpectionem indignam, talis parvitas non auget, ſed diminuit Iram. Et hoc modo illi, quos pœnitet injuriarum illatarum, & qui confitentur, ſe malè feciſſe, humileſque ſe præbent, ac veniam petunt, mitigant Iram, ſecundùm illud: Reſponſio mollis frangit Iram; in quantum ſcilicet tales videntur non deſpicere, ſed magni pendere eos, adverſus quos ſe gerunt demiſſos. Cæterùm ſi viliſſimus ſit, qui lædit, plerumque in excellente, qui læditur, Iram non efficit, quia non curatur.

Proverb. 15.

§. 3.

De Effectibus Iræ.

Ira in animo paſſim efficit Delectationem. S. Th. Q. 48. A. 1. in C. Lib. 7. Ethic. C. 12.

149. JAm verò effectus Iræ rurſus alii in animo ſunt, alii in corpore. Ac in animo quidem Ira paſſim Delectationem efficit. Ut enim ait Philoſophus, Delectationes, maximè ſenſibiles, & corporales, ſunt medicinæ quædam contra

contra Triſtitiam: & ideo quantò per Delectationem contra majorem Triſtitiam, vel anxietatem remedium præſtatur, tantò Delectatio magis percipitur; ut quando aliquis ſitit, delectabilior fit ei potus. Motus autem Iræ, ùt vidimus, inſurgit ex accepta injuria contriſtante, cui quidem Triſtitiæ remedium adhibetur per vindictam; & ideo ad præſentiam Vindictæ delectatio ſequetur, & tantò major, quantò major fuerit Triſtitia. Si igitur Vindicta fuerit præſens, re etiam ipſa fit perfecta Delectatio, quæ prorſus excludit Triſtitiam, & velut ſatisfacit motui Iræ, eúmque aufert. Sed antequam vindicta ſit præſens actu, & ſe ipſâ, fit præſens iraſcenti dupliciter. Uno modo per ſpem; quia nullus iraſcitur niſi ſperans vindictam, ut itidem eſt notatum. Alio modo ſecundùm continuam cogitationem; unicuique enim concupiſcenti volupe eſt immorari cogitationi eorum, quæ concupiſcit; qua etiam ratione imaginationes ſomniorum ſunt delectabiles. Atque ideo cùm iratus multùm in animo ſuo cogitet de vindicta, ex hoc delectatur. Quanquam tamen tunc delectatio necdum eſt perfecta, aut quæ tollat Triſtitiam, ac proin Iram; quia necdum pertigit ad ſuum ſcopum, quæ eſt Vindicta.

Hoc articul. §. 1.

cit. §.

150. Dein verò Ira, cùm corporalem perturbationem maximè faciat, ùt mox dicetur, inter omnes animæ Paſſiones maximè judicium Rationis impedit. Mens enim, vel Ratio, quamvis non utatur organo

Perturbat autem rationis Judicium.

S. Th. Q. cit. A. 3. in C.

gano corporali in ſuo proprio actu, tamen quia indiget ad ſui actum quibusdam Viribus ſenſitivis, quorum actus impediuntur corpore perturbato, neceſſe eſt, perturbationes corporales judicium Rationis impedire. Ex quo eſt illud: Conturbatus eſt in Ira oculus meus.

Pſalm. 30.

Effectus Iræ univerſim in corpore.

151. Igitur in corpore motus cordis in Ira altus eſt, magnus, frequens, & vehemens, tum ab impreſſa effectione, tum ab effuſæ bilis acribus aculeis. Ex cordis autem motu ſanguis effunditur ad exteriora. Sed quia Ira Triſtitiam habet admixtam, ſæpiùs idem revocatur ad cor; nec tamen ibi quieſcit, ſed ubi accenſus efferbuit, ad exteriores partes regreditur, quaſi ad repulſionem mali; quòd vindictæ appetitio illum evocat. Ex hoc undoſo ſanguinis motu exardeſcit tandem iratus; & tum enimverò velut quatiuntur palpebræ, corrugatur frons, eriguntur pili, ob caloris æſtum, ex quo reſpiratio evadit magna, & præceps, dilatantur nares, multis modis agitatur caput.

Speciatim autem in oculis.

152. Sed aſpectus ferox eſt, & furioſus, turgéntque oculi, ac ſuis quaſi ſedibus exire volunt, ſanguine, ac ſpiritibus organum inflantibus. Scintillant etiam tum ob affluxum copioſiorem ſpirituum, tum ob vapores, quos ebulliens humor illuc emittit; hi enim, cùm tunicas magis diſtendant, etiam magis poliunt, aptioréſque ad refringendos incidentes radios reddunt. Quia autem ſplendor hic ſpirituum ſecum ſan-

ſanguinis ad illas partes delati rubedine commiſcet, flammeus quidam rubor ibidem apparet, oculóſque carbonibus candentibus ſimiles efficit. Contorquentur huc illuc oculi, fortaſſis ob æſtus impetum; aut quia effuſa nimiùm bilis nervos, ac fibras lancinat. Quod ſi ſubinde lacrymari furore inſanientes incipiunt, lacrymas elicit dolor ab injuria ſibi illata exortus; uti etiam Indignatio ex eo proveniens, quod cupitam de inimico vindictam ſumi à ſe poſſe deſperet. Quorum omnium manifeſtum ſignum præbent tum fæminæ, tum pueri, quibus, ubi Paſſione iſta arſerint, lacrymæ prorumpunt.

153. Labra porro intumeſcunt; eùm enim ſpongioſæ, ac mollis ſubſtantiæ ſint, ex copioſiore affluxu facilè implentur, ac turgent; in nonnallis etiam, quia plùs æquo humore urgentur, planè diſſiliunt, ac ſanguinem mittunt. Tremunt etiam ob effuſam, ſtomachúmque, quocum magna labiis connexio eſt, ſtimulantem acri morſu bilem. Seſe etiam invicem comprimunt, ut retento halitu fortior evadat motus. Retractis autem ſubinde labris dentes denudantur; ut iſtis quaſi armis terreatur hoſtis, vel ut ij magis habeantur ad nocendum expediti. Quidam etiam inferius labrum mordent, aut digitum, quo vim, ac rabiem mox in hoſtem exercendam indicent. *In Labris.*

154.

In Lingua. 154. Nec paucos linguæ effectus imprimit hæc Paſſio. Et primò quidem, cùm ſit compoſita ex Dolore, & Audacia, ille verò muſculos contrahat, itérque, per quod tranſit aër, coarctet; hæc viciſſim contentum in pulmonibus aërem violenter propellat, acuta, & vehemens vox producitur. Hæſitat inſuper, ac blæſa evadit lingua vel ex copia ſanguinis eandem gravantis, vel ex defectu humiditatis debitæ; vel ex impotentis animæ motu, quæ ub ſpiritus aliò transfert, neceſſariis mediis linguam deſtituit. Loquela ipſa eſt præceps; ſubſultim expreſſa; quòd idem ille motus ad linguam, & cerebrum pertingat, atque ex nimio impetu prout cogitationes, ita etiam verba præcipitet. Et cùm ipſa Ratio ſit turbata, ùt vidimus, propoſita irati perpetuò mutant; hinc diſcurſus, atque ſermones intricati, perplexi, ac penitus perturbati. *Init. huj. §.*

Ac variis denique membris. 155. Rubor porro, quo irati vultus incenditur, plumbeus illo magis eſt, qui amantibus, aut pudibundis eſſe ſolet; effectus ſiquidem eſt billioſi, & hinc pallidioris ſanguinis. Denique in Ira nunc huc, nunc illuc brachia cum impetu projecta, inceſſus celer, & brevis, continua mutatio loci, & ſtatûs corporis, effectus ſunt illius conatûs, impetûs, præcipitantiæ, atque impatientiæ, quibus anima concitatur; útque etiam membra magis firmentur, & coſtis ſufful-

ſuffulciantur. Caput agitatur variè; verſatur, ut averſio declaretur; projicitur in altum, ut vires jactentur; ſubitóque in priorem locum reſtituitur, ut demonſtret iratus, nolle ſe vindictam ſumere, ſibique ſufficere robur ſuum, atque audaciam oſtendiſſe. Atque hæc quidem de Paſſionibus dicta ſunto. Modò autem ad amœniorem Amicitiam tandem perveniamus.

PHI-

PHILOSOPHIA MORALIS.

LIBER VII.

DE AMICITIA.

Lib. 8. Eth. C. 1.
Loc. cit.
2. 2. Q. 23. A. 3. ad 1.

AMicitiam itaque aggredimur exponere, rem non jucundam modò, ſed maximè neceſſariam; quippe, ſi conſtat Philoſophi ſenſus, abſque amicis vivere, licèt cætera bona omnia ſuppeterent, eligeret nemo. Eſt ea, ùt itidem Philoſophus habet, aut Virtus, aut cum Virtute. Quod poſtremum Divo Aquinati placet; quippe cùm rationem laudabilis, & honeſti, habeat ex objecto, in quantum ſcilicet fundatur ſuper honeſtatem Virtutum. Sed quæ de Amicitia ſunt pertractanda potiſſimùm ad tria Capita revocantur. Ac primò quidem exponenda eſt Eſſentia Amicitiæ; Tum dicendum inter quos Amicitia detur; Ac denique ejus Actus erunt adducendi.

CA-

CAPUT I.

De Eſſentia Amicitiæ.

EXplicandum hìc, quid ſit Amicitia; Tum quotuplex; Ac oſtendendum, in quo variæ ſpecies Amicitiæ differant; Denique Habitus, & Actus Amicitiæ ſunt exponendi.

§. I.

1. EſSt ergo Amicitia ex genere ſuo quidam Amor; ùt nomen ipſum ſonat. Amor autem verſatur circa objectum ùt amabile; unde ut explicetur Amicitia, præmitti debet, quid ſit amabile. Amabile proin eſt vel ſimpliciter bonum, hoc eſt, honeſtum; vel jucundum; vel utile. Quamquam utile dicitur, quod efficit bonum honeſtum, vel jucundum; unde tandem ſolum honeſtum, & jucundum ſunt amabilia in genere finis; utile autem in genere medii.

Amabile eſt honeſtum, jucundum, aut utile. Maurus in Ariſt. L. 8. Eth. C. 2.

2. Quæri autem poteſt, utrum unicuique ſit amabile, honeſtum abſolutè, an honeſtum ſibi; pariter utrum jucundum abſolutè, an verò jucundum ſibi: contingere ſiquidem valet, ut quod eſt abſolutè jucundum, mihi non ſit jucundum, ſed moleſtum; eo pacto, quo quod eſt ab-

Et quidem ſimpliciter bonum eſt ſimpliciter amabile; unicuique autem quod eſt ſibi bonum.

ſolutè

Digitized by Google

ſolutè dulce, ægro poteſt eſſe amarum. Reſpondet itaque Stagyrita; unumquemque amare quod eſt bonum ſibi. Adeoque quod bonum eſt ſimpliciter, aut honeſtum, ſimpliciter quoque amabile eſt; ſed amabile unicuique eſt, quod eſt bonum unicuique; & quia unusquisque amat id, quod ſibi apparet bonum, ſive dein in ſe bonum ſit, ſive non ſit; ideo dicendum, unicuique eſſe amabile, quod ipſi apparet bonum.

Apud Maurum Loc. cit.

Amicitia exerceri nequit circa Inanimata, nec circa Irrationalia.

3. Tale itaque eſt motivum amandi; nimirum bonum vel honeſtum, vel jucundum, vel utile. Sed Amicitia exerceri non poteſt inprimis circa Inanimata; nec enim Amicitia exerceri circa ea poteſt, quæ non ſunt capacia redamandi: Inanimata autem non ſunt capacia redamandi. Dein ad Amicitiam requiritur, ut velimus Amico bona illius gratiâ: ſed nemo vult, exempli causâ, vino bonum gratiâ ipſius vini, ſed gratiâ ſui. Ideóque cùm quis vult vino bonum conſervationis, non vult gratiâ vini, ſed gratiâ ſui, ut ſcilicet habeat vinum ſalvum & incorruptum. Porro nec circa Irrationalia haberi poteſt Amicitia ob eandem rationem.

Definitio Amicitiæ univerſim.

4. Nec ſufficit autem ad Amicitiam, ut ea ſit Amor, quo alteri bona velimus gratiâ illius; ſed requiritur ulteriùs, ut ſit Amor mutuus. Unde ſi velim alteri bona, ille autem viciſſim non velit bona mihi, habebo quidem erga illum Benevolentiam, non autem Amicitiam. Rurſúmque non

non modò eſſe debet Amor mutuus, ſed oportet etiam ut ſit non latens. Poteſt enim contingere, ut quis audiens aliquem eſſe Virum probum, amet illum, & ametur ab eo, ita tamen, ut uterque neſciat, ſe ab altero amari. Iſti, dum latet mutuus amor, ſunt quidem Benevoli, ſed adhuc non ſunt amici. Ex his ergo inferri poteſt univerſim Definitio Amicitiæ; dicetúrque hæc: Mutua Benevolentia non latens, per quam aliqui bene ſibi volunt ad invicem, gratiâ ipſorum, propter honeſtatem, jucunditatem, vel utilitatem. Vel, ùt etiam ajunt, Amicitia eſt mutua, apertâque Benevolentia, in peculiari quadam communione fundata.

§. 2.

Quotuplex ſit Amicitia.

5. SEd bonum honeſtum, jucundum, & utile differunt ſpecie in ratione boni. Unde Amores quoque, quorum alter habet pro motivo honeſtum, alter jucundum, alter utile, differunt in ratione Amoris. Quamobrem etiam Amicitiæ, quarum una habet pro motivo honeſtatem, altera jucunditatem, altera utilitatem, differunt in ratione Amicitiæ; adeoque dantur tres ſpecies Amicitiæ; quas, ſi lubet, ex motivo, ex quo ſunt, honeſtam, ſeu perfectam, utilem, aut jucundam nuncupabis.

Amicitia alia eſt Honeſta, ſeu Perfecta, alia Utilis, alia jucunda.

Maurus in Ariſtotelem. Lib. cit. C. 3.

Definitio Amicitiæ Utilis, aut Jucunda.

6. Ergo ex his poſtremæ duæ deſcribi ſpeciatim poſſunt, mutua Benevolentia non latens, per quam aliqui bene ſibi volunt ad invicem, gratiâ ipſorum, propter jucunditatem, vel utilitatem. Aut tandem eas etiam definiunt, eſſe apparentem duorum conſenſum, proprio emolumento innixum, quo quis amat alterum in commodum proprium; videlicet ſive jucunditatis, ſive utilitatis. Sunt proin Amicitiæ hæ imperfectæ, & velut per accidens, quemadmodum arguit Philoſophus. Ad Amicitiam quippe per ſe requiritur, ut amicus ametur, in quantum eſt per ſe bonus ac dignus bonis, & non ſolùm in quantum eſt itidem per accidens bonus, aut affert bonum ipſi amanti: per Amicitiam autem, per quam aliquis amatur ut utilis, aut jucundus, non amatur in quantum ipſe eſt bonus, ac dignus bonis; ſed in quantum efficit amanti utilitatem, aut jucunditatem.

L.8. Eth. C. 3.

Definitio Amicitiæ perfectæ.

7. Sed Amicitia, quæ fundatur in honeſtate, ſeu porro Virtute, perfecta demum eſt, veráque & genuina. Dici igitur hæc ex hactenus allatis poteſt: Mutua Benevolentia non latens, per quam aliqui bene ſibi volunt ad invicem, gratiâ ipſorum, propter honeſtatem. Vel, ùt etiam definiunt, Amicitia vera eſt perfectus duorum conſenſus, mutua æſtimatione, atque Virtute innixus, vi cujus alter amat alterum propter ſeipſum.

§. 3.

§. 3.

In quo differant Amicitia honeſta, utilis, aut jucunda.

8. HÆc, inquam, perfecta eſt, reliquæ ſunt imperfectæ. Quod ex ipſa inter ſe earum comparatione eſt manifeſtum. Ergo ſicut Amicitia fundata in utilitate & jucunditate, eſt Amicitia per accidens, ſic quæ fundatur in Virtute, eſt Amicitia per ſe. Amicitia enim per ſe eſt, qua amamus alterum ùt bonum per ſe, non autem ùt bonum per accidens: atqui amare Amicum ùt Virtute præditum, eſt illum amare ùt per ſe bonum, ùt colligere eſt ex iis, quæ initiò diximus; amare autem ùt utilem, aut jucundum nobis, eſt amare ſolùm ùt per accidens bonum; quippe cùm hominem eſſe alteri utilem aut jucundum ſit eſſe bonum non per ſe, aut porro in ſe, ſed per accidens. Tum autem ille dicendus propriè eſt amare, ac verè Amicus eſt, qui vult bona amico gratiâ illius: atqui qui amat alterum ob Virtutem, vult illi bona gratiâ illius; qui verò amat ùt utilem, vel jucundum, potiùs vult ſibi bonum, quàm Amico; cùm ab Amico ſibi quærat utilitatem, vel jucunditatem.

Amicitia honeſta ſola eſt perfecta, aliæ ſunt imperfectæ; inprimis, quia illa eſt Amicitia per ſe, hæ per accidens.

Maurus Loc. cit. L. 1. C. 1. §. 3.

9. Inde Amicitia utilitatis, & jucunditatis parùm conſtans eſt, ac facilè diſſolvitur; quæ verò Virtutis eſt, durat, & eſt

Dein honeſta conſtans eſt, ſecus aliæ.

eſt ſtabilis. Ratio horum porro eſt; quia cùm auffertur motivum Amicitiæ, diſſolvitur Amicitia; cùm ergo in Amicitia utili & jucunda motivum ſit utilitas Amici, aut jucunditas, evenit, ut, quando Amicus non ampliùs eſt utilis aut jucundus, diſſolvatur hæc Amicitia: ſed facilè, qui erat utilis, aut jucundus, deſinit eſſe utilis aut jucundus. Viciſſim eſt in Amicitia Virtutis; cùm enim in ea motivum ſit Virtus, Virtus autem ſtabilis ſit, ac difficilè amittatur, utpote habitus; hinc quoque Amicitia hæc ſolida eſt, ac porro conſtans.

Ea etiam eſt utilis ſimul & jucunda; non item alia.

10. Rurſum Amicitia quidem utilis poteſt non eſſe jucunda, nec honeſta; Amicitia autem jucunda poteſt non eſſe honeſta, neque utilis; ſed quæ in Virtute fundata eſt Amicitia, eo ipſo non ſolùm honeſta eſt, verùm etiam utilis, ac jucunda. Eſt porro honeſta, & ſimpliciter bona ac utilis; quia qui eſt Virtute præditus eſt ſimpliciter bonus ſibi, & Amicis. Eſt jucunda; quia talis eſt jucundus ſibi, & Amico prædito ſimili Virtute. Eſt jucundus ſibi; quia maximè delectatur virtute propria, & operationibus ſecundùm Virtutem: eſt etiam jucundus Amico; quia Virtute præditus non ſolùm delectatur Virtute ſua, ſed etiam Virtute Amici; & non ſolùm delectatur operationibus ſecundùm Virtutem, quas ipſe exercet, ſed etiam ſimilibus operationibus, quas videt ab altero, præſertim Amico, exerceri.

11.

11. Habet igitur Amicitia ſecundùm Virtutem, omnia, quæ poſſunt eſſe motiva ad amandum; quippe in qua Amicus per Virtutem eſt bonus tum ſimpliciter, tum amanti; jucundus itidem tum ſimpliciter, tum amanti, & præterea per Virtutem Amici Virtute prædíti ſunt mutuò ſimiles; unde optima quoque eſt, & maxima; ac proin in quibus ea eſt, amant ſe mutuò amore optimo, & maximo. *Ac ea habet omnia motiva veræ Amicitiæ.*

12. Cæterùm quemadmodum frequentes ſunt Amicitiæ fundatæ in utilitate, & delectatione, ſic raræ porro ſunt Amicitiæ fundatæ in Virtute. Virtus ſiquidem rara eſt, & difficilis, cùm difficilè ſit attingere Medium, facilè aberrare à Medio, ùt ex dictis conſtat. Pariter Amicitiæ fundatæ in utilitate & jucunditate citò contrahuntur; Amicitiæ autem fundatæ in Virtute non niſi longo tempore, & longa conſuetudine. Ratio eſt, quia, ut aliqui ſint Amici tali Amicitiâ, debent ſe mutuò cognoſcere ùt amabiles propter Virtutem, & ùt ſe mutuò redamantes: ſed non niſi poſt multum tempus, & longam conſuetudinem poteſt quis cognoſci Virtute eſſe præditus; juxta illud quod vulgò ajunt, non poſſe homines ſe mutuò cognoſcere, niſi conſumpſerint invicem modium ſalis. Qui igitur citò ſe mutuò diligunt, ac ſibi mutuò exhibent officia Amicitiæ, volunt quidem eſſe Amici, ſed adhuc non ſunt; quia adhuc non ſciunt, ſe eſſe mutuò amabiles: adeoque poſſunt aliqui citò contra- *Sed Amicitia hæc vera eſt rara; & indiget tempore, ut contrahatur.* L. 1. C. 5. S. 5.

here voluntatem Amicitiæ, ipſam Amicitiam citò contrahere non poſſunt.

Solent tamen etiam, quæ ob utilitatem, aut jucunditatem ſunt, vocari Amicitiæ. Maurus In Lib cit. Cap. 4.

13. Atque ex hactenus dictis infertur, ſolam Amicitiam in Virtute fundatam dicendam eſſe veram Amicitiam; cùm ſola perfectè habeat conditiones veræ Amicitiæ. Quia tamen homines Amicitias vocant etiam eas, quæ fundantur in utilitate, aut jucunditate, ideoque dicunt amicas Civitates, quæ ineunt fœdera propter communem utilitatem; & vocant Amicos eos, qui ſe diligunt ob jucunditatem, ùt pueros; Neque nos oportet à communi modo loquendi recedere.

§. 4.

De Habitu, & Actu Amicitiæ.

Quid in Amicitia ſit Habitus, & quid Actus. Maurus in Lib. 8. Ethic. C. 5.

14. JAm verò quemadmodum in Virtutibus aliud eſt Habitus, aliud Actus Virtutis; ſic aliud eſt Habitus, & aliud Actus Amicitiæ. Actus ergo Amicitiæ eſt, per quem aliqui ſibi mutuò bona volunt, & conferunt, ac invicem conviventes de ſuis mutuò bonis delectantur. Habitus autem Amicitiæ eſt, per quem aliqui ſunt diſpoſiti ad exercendos Actus Amicitiæ, licèt non exerceant, ſed vel dormiant, vel loco ſint disjuncti.

Diſtantiâ locorum non diſſolvitur

15. Ex quibus patet equidem diſtantiâ locorum non diſſolvi Amicitiam, quæ conſiſtit in habitu, ſed ſolùm impediri Actus

Actus Amicitiæ; unde licèt aliqui ſint locis ſejuncti, ſi tamen habitu retineant diſpoſitionem ad exercendos invicem Actus Amicitiæ, adhuc remanent Amici. Cæterùm diſtantia hæc, ſi diuturna ſit, Amicitiam poteſt oblitterare; quia ſicut Virtutes Morales, ſi diu ceſſetur ab earum Actibus, poſſunt imminui, ac tandem amitti, ita etiam Amicitia. Unde in proverbium abiît, per taciturnitatem plures Amicitias fuiſſe diſſolutas. *per ſe Amicitia. Quamvis tandem tolli poſſit ob intermiſſos Actus.*

CAPUT II.

Inter quos Amicitia detur.

AD doctrinam hanc integrè expediendam, primò dicendum veniet, quinam ſint ad amandum apti; Tum agendum de æqualitate, aut inæqualitate in Amicitia; Diſcutiendum ſubin, an multos Amicos habere expediat; aut qua in Fortuna ſint expetendi; an ſeipſum amare quis poſſit, aut debeat. Ac denique agendum de Amicitiæ diſſolutione.

§. I.

Quinam ſint ad amandum apti.

16. JAm' verò Habitus Amicitiæ, quemadmodum Virtutum, ac- *Senes, & Auſteri non*

ſunt ad Amicitiam apti.
Maurus in Ariſt. Lib. 8. Eth. C. 6.

quiritur per Actus; unde qui ſunt parùm apti ad Actus Amicitiæ, non acquirunt Amicitiam, nec proin itidem ſunt ad eam apti. Senes igitur, & alii homines auſteri, quò difficiliores ſunt, & moroſiores minùsque gaudent congreſſibus, qui ſunt Actus Amicitiæ, eò de Amicitia minùs participant. Poſſunt proin Senes & auſteri eſſe invicem benevoli, ita ut ſibi bona velint, & etiam conferant, ac ſibi mutuò ſuccurrant in neceſſitatibus; Amici verò propriè eſſe non poſſunt; cùm non delectentur mutuo convictu, prout requiritur ad Amicitiam.

Aut ſi quam contrahunt, contrahunt fundatam in utilitate.
Maurus in Lib. cit. C. 8.

17. Itaque Senes, ſi quas Amicitias inire videntur, ineunt fundatas in utilitate. Ratio eſt, quia ætas ſenilis ducitur ſtudio utilitatis. Quamquam & tales Amicitias etiam ex Juvenibus, & hominibus maturæ ætatis inire ſoleant, qui præcipuè incumbunt in bona utilia. Atque qui Amici ſunt gratiâ utilitatis non ſolent multùm invicem convivere & converſari, ſed ſolùm conveniunt, cùm agendum eſt de utilibus. Nec ſolent eſſe jucundi in convictu, neque illis opus eſt, ut ſint jucundi; cùm enim conveniant ſolùm gratiâ utilitatis, eatenus tantùm delectantur mutua conſuetudine, quatenus ex tali conſuetudine ſperant aliquam utilitatem. Cæterùm dicta hæc ſunto de Senibus & Auſteris, aliiſve ſpectando videlicet ætatem, aut inclinationes. Nam ſi in Amicitiis Virtute ducantur, aliud quoque, ùt mox explanabitur, de iis erit judicandum.

18.

18. Interim ſicut Senes inire ſolent Amicitias propter utilitatem, ſic Juvenes ad eas apti ſunt, easdémque itidem paſſim ineunt, quæ ſunt propter jucunditatem. Ratio eſt, quia Juvenes magis ducuntur ex affectu & paſſione, quàm ex electione, vel judicio Rationis; affectus autem & paſſio præcipuè fertur ad bonum præſens, & ad præſentem delectationem; unde Juvenes in Amicitiis quærunt præſentem delectationem, ac porro jucunditatem, quam decerpunt ex convictu. Quia verò Juvenes amant non ſecundùm electionem, ſed ſecundùm concupiſcentiam delectationis; concupiſcentia autem eſt vehemens, & varia; ideo Juvenes proni ſunt ad amandum. Sed cùm alia ſint, quibus delectantùr Pueri, alia, quibus Adoleſcentes, alia, quibus Viri maturæ ætatis, hinc cùm mutata ætate jucunda ipſa evadant diverſa, Juvenes, ùt facilè Amici facti ſunt, ſic facilè quoque Amici eſſe deſinunt; quia Amicitia unà cum jucunditate mutatur. Itaque ſicut facilè & vehementer amant, ita cùm remittitur paſſio, deſiſtunt ab amore; & ſæpiùs propoſitum mutant. Cùm autem ſunt alicui Amici, tota die volunt cum illo converſari. Quia enim amant alterum propter jucunditatem, tota die jucunditatem, quam intendunt, percipere volunt.

Iuvenes apti ſunt ad Amicitias Jucunditatis.
Maurus in Ariſt. loc. cit.

19. Sed denique, quod jam eſt indicatum, Boni, & videlicet Virtute præditi, maximè apti ſunt ad Amicitiam, cùm ſint

Sed ad perfectam Amicitiam

apti ſunt, qui ſunt Virtute præditi. Maurus in Lib. cit. C. 5. Art. ſup. §. 3.

maximè apti ad convivendum delectabiliter. Qui enim ſunt maximè amabiles, & maximè jucundi, & abſolutè, & reſpectivè ad invicem, ſunt maximè apti ad hoc, ut amentur, & delectent in convictu: ſed Boni propter Virtutem, quæ eſt ſimpliciter bona, ſunt maximè amabiles, & etiam maximè jucundi abſolutè; Virtus enim propter hoc ipſum, quia eſt bona, eſt jucundiſſima: & præterea ſunt etiam maximè amabiles, & maximè jucundi mutuò: Boni enim maximè delectantur Bonis. Unde ſunt ad Amicitiam maximè apti.

§. 2.

De æqualitate, aut inæqualitate in Amicitia.

Quædam Amicitiæ ſunt inter æquales, quædam inter inæquales. L. 8. Eth. C. 13.

20. JAm verò Amicitiæ hactenus explicatæ ſunt vel inter æquales, vel inter inæquales; cùm Amici eſſe poſſint duo æquales, in Virtute, & duo inæquales, paritérque in jucunditate, & utilitate, ùt habet Philoſophus. At dantur Amicitiæ, quæ ſupponunt inæqualitatem, per quam alter ſit ſuperior, alter inferior. Tales ſunt Patris ad Filium; Senioris ad Juniorem; Mariti ad Uxorem; Principis ad Subditos, quæ etiam vocantur Amicitiæ excellentiæ. Ad quarum alterutras revocantur Amicitia Conſangui-

nea-

nea, quæ, ùt fert nomen, fundatur in ſanguine, qualis eſt Fratrum, & Propinquorum, ac Amicitia Sodalitia, quæ fundatur in quodam conſenſu, contractu, aut velut contractu, qualis eſt Amicitia Civium, Contribulum, ſimul Navigantium, Hoſpitum.

21. Igitur ad Amicitias, quæ intercedunt inter æquales requiritur, ut Amici eadem, & æqualia ſibi præſtent, tum in Amore, tum in aliis, & per hoc conſervantur. At in Amicitiis, quæ intercedunt inter inæquales, non ſunt præſtanda eadem, ſed ſufficit, ut unusquisque præſtet, quod debet. Verbi cauſâ, non eadem debent præſtare Parentes Filiis, ac Filii Parentibus; ſed illos quidem his præſtare oportet obſequia, quæ debent principiis ſuæ generationis; Parentes autem præſtare debent Filiis curam & providentiam, quam debent genitis ex ſe. Párque eſt ratio in aliis id genus Amicitiis inter inæquales. Cùm autem unusquisque præſtat alteri, quæ debet, Amicitia conſervatur. Amor etiam in talibus Amicitiis non debet eſſe æqualis, ſed porro cum proportione. Si enim ex Amicis alter ſit melior, & amabilior; qui eſt melior, debet magis amari, quàm amare, & cùm unusquisque Amicorum amatur ſecundùm dignitatem, tum ponitur æqualitas Amoris cum proportione, per quam Amici ſicut ſe habent in amabilitate, ita ſe habent in Amore.

Quid tum in illis, tum in iſtis præſtari oporteat.

Maurus in Ariſt. Lib. cit. C. 8.

22. Cæ-

Aliquam tamen paritatem eſſe oportet in Amicitia.

22. Cæterùm in Amicitia proportio tamen aliqua eſſe debet; & quos inter multa Virtutis, aut Vitii, affluentiæ item aut inopiæ, aliorùmve diſtantia acciderit, non ampliùs Amici ſunt; nec enim dignum id ſe putant. Igitur cùm Amicus Amico bona velle debeat, dubitari meritò poteſt, num máxima; quippe qui tunc Amicus non ſit permanſurus. Permanere ergo oportet, qualiscunque eſt, cui bona ipſius causâ exoptas. Permanenti autem maxima bona adeſſe Amicus volet.

Præſertim perfecta.

23. Jam licèt omnis æqualitas & ſimilitudo valde conferat ad Amicitiam generandam, & ſtabiliendam; ex quo illud enatum putem; Amicitia ſimiles aut reperit, aut facit; præcipuè tamen ad hoc confert ſimilitudo fundata in Virtute. Cùm enim Virtus ſit Stabilis, etiam ſimilitudo fundata in Virtute, & Amicitia fundata in tali ſimilitudine, eſt ſtabilis. E converſo ſimilitudo ſecundùm Vitia non ſufficit ad ſtabilitatem Amicitiæ. Ratio eſt, quia pravi non diu permanent ſimiles ſibiipſis: ergo licèt ex ſimilitudine Morum aliquamdiu permaneant in Amicitia, dum gaudent iisdem; cùm deinde tranſeuntes à Vitio in Vitium, incipiunt gaudere diverſis, Amicitiam diſſolvunt. Magis igitur permanent in Amicitia, qui ſe amant ùt mutuò utiles, & jucundos, permanent enim in Amicitia, dum permanent ſibi mutuò utiles.

24. Cæterùm ſi quæ inter diſſimiles, aut contrarios Amicitia contrahatur, fundabitur hæc vel in utilitate, quo pacto pauper facit Amicitiam cum divite, ut ab eo accipiat pecuniam; indoctus cum docto, ut ab eo diſcat ſcientiam, & ex his uterque rependit alteri honorem, atque obſequia; vel ſubinde etiam in jucunditate; ut quandoque videtur eſſe Amicitia jucunditatis inter Amatorem turpem, & Amatum pulchrum. Amator enim turpis delectatur pulchritudine Amati; Amatus autem pulcher obſequiis Amatoris. Nec verò Amicitiæ iſtæ fundari poterunt in contrariis, ùt contraria ſunt; Quam in rem non obeſt, quòd aliquando in naturalibus contrarium videatur appetere ſuum contrarium, ut terra ſicca appetit pluviam; nam in his contrarium per ſe appetit medium, per accidens verò contrarium. Sic terra ſicca non appetit humiditatem aquæ, ſed mediocrem quandam humiditatem; & quia non poteſt illam conſequi, niſi accipiat aquam, ideo appetit aquam. Atque hæc quidem fiunt in Phyſicis. In Moralibus autem pari modo contrarietas non fundabit Amicitias. *Aut certè illius defectum reſarciri utilitate, vel jucunditate.*

§. 3.

An multos Amicos habere expediat.

25. JAm verò num multos habere Amicos expediat, quæri poteſt. *In Amicitia utili aut ju-*

cunda vulgò neque ſunt multi Amici haberi.
Maurus in Lib. 9. Eth. Ariſt. C. 10. Lib. 3. C. 3. A. 5.

teſt. Ergo amore mediocri amare multos ac amari à multis, nec difficilè admodùm eſt, nec abſonum; quia & obvia multis officia exhiberi poſſunt; & à multis etiam recipi; quod etiam utile eſt, ac jucundum. Verùm hæc Benevolentia forſan dicetur potiùs, aut illa, quæ deſcripta ſuperiùs eſt, Affabilitas, quàm Amicitia. Cæterùm ſi de ipſa Amicitia, ùt eam hìc exponimus, ſermo ſit, quæſtio poni poteſt vel de ea, quæ fundatur in utilitate, vel de ea, quæ in jucunditate, vel de ea, quæ in Virtute. Igitur in ea, quæ ob utilitatem eſt, Amicitia Amici non ſunt multi habendi. Ratio eſt; quia ſi quis multos habeat Amicos, à quibus accipiat commoda, & obſequia, debet ipſis viciſſim obſequi, & utilitates præſtare: Eſt autem admodùm laborioſum pluribus præſtare obſequia, & utilitates, & ad id faciendum non ſufficit tempus, neque vita, nec pares ſunt facultates: Unde cùm multitudo talium Amicorum ſit inutilis, ac impedimento ad vitam, id genus Amici non debent eſſe multi. Sic etiam qui voluptatis causâ amant, pauci ſufficiunt, non ſecus ac in edulio condimentum.

Nec in Amicitia in Virtute fundata.
Maurus Loc. cit.

26. At neque in Amicitia fundata in Virtute multitudinem Amicorum immenſam eſſe oportet, ſed definitam. Primò enim ad Amicitiam maximè ſpectat, ut Amicus convivat cum Amicis: ergo non debet quis habere plures Amicos, quàm quibus poſſit convivere: non poteſt

autem

autem multis. Dein ut quis habeat multos Amicos, debent illi eſſe Amici invicem; alioquin non poſſent inter ſe convivere, adeóque nec cum Amico: ſed eſt difficilè, ut multi ſint ad invicem Amici. Rurſum Amicus debet collætari, & condolere Amico: impoſſibile autem eſt, ut quis multis collætetur & condoleat, præſertim cùm poſſit accidere, ut eodem tempore ſit collætandum uni, & condolendum alteri; non poſſit autem quis eodem tempore lætari & dolere. Ad Amicitiam quoque requiritur, ut vehementer ametur Amicus: fieri autem nequit, ut vehementer amentur multi, ùt patet in Amore carnali; exuperatio enim quædam Amicitiæ eſſe conſuevit. Ac Amor vehemens vel habetur erga unum tantùm, vel erga paucos: unde Amicitia quoque debet haberi cum paucis. Fortaſſe igitur rectè ſe habet, non quærere habere quamplurimos Amicos, ſed tot, quot idonei ſunt ad convivendum.

27. Qui igitur videntur habere multos Amicos, ac cum omnibus familiariter verſantur, ii nemini ſunt Amici, niſi Amicitia quadam civili; aut illam Benevolentiam gerunt, de qua paulò ante eſt actum. Immo in Amicitia perfecta, cùm rari adeò ſint, qui omnia habeânt, quæ ad eam requiruntur, contentus quivis eſſe debet, ſi vel unum, aut paucos hujuſmodi invenerit ùt habet Philoſophus. Quam in rem eſt, quod etiam dicunt: laborabit Sapiens,

Unde qui multos Amicos habere videntur, nulli ſunt verè Amici.

Idem ibid. Inic. huj. §. Loc. cit.

piens, ut inimicum neminem habeat, benevolos omnes, Amicum unum.

§. 4.

Qua in fortuna ſint expetendi Amici.

Expetendi ſunt Amici tum in proſpera, tum in adverſa fortuna. Ariſt. Lib. 9. Eth. C.11.

28. SEd dubium quoque eſſe poteſt, qua in fortuna ſint Amici expetendi, an in proſpera vel adverſa. Qua in re cenſet Philophus, utraque in fortuna eſſe Amicis opus; nam & qui premuntur adverſâ fortunâ, indigent ſubſidio; qui autem gaudent proſperâ, convictoribus, iisque in quos beneficia conferant; benefacere enim volunt. Atque in adverſis quidem rebus neceſſarium magis id eſt; utilibus ſiquidem ibi eſt opus; in proſperis tamen eſt honeſtius; unde etiam probos quærunt. Hos etenim beneficiis afficere, cúmque his vitam traducere magis eſt expetendum.

Et in adverſa fortuna Amicorum præſentia eſt jucunda quidem, ſed tamen admixtâ triſtitiâ. Maurus in Locum cit.

29. Eſt ergo præſentia Amicorum jucunda in utraque fortuna; cum hac tamen differentia, quòd in adverſis afferat quandam jucunditatem non puram, ſed admixtam cum triſtitia; præſentia autem Amicorum in proſperis habeat jucunditatem puram. Ac affert quidem præſentia Amicorum in adverſis jucunditatem; quia qui ſunt triſtes propter calamitates, levantur parte triſtitiæ exinde, quòd videant Amicos

cos ſibi condolere, ùt jam notavimus; jucundum autem eſt parte triſtitiæ levari. Non tamen eſt jucunditas hæc pura, ſed mixta cum triſtitia; quia Amicus triſtatur ex eo, quòd ipſe ſit cauſa doloris Amico; ſed cùm miſer videt Amicum condolentem ſibi, videt ſe ei eſſe doloris cauſam; unde de hoc triſtatur & dolet.

30. Porro ex eo, quòd, qui virili animo ſunt, refugiant eſſe Amico cauſa triſtitiæ, oritur, ut non quærant, ut Amici ſibi condoleant; imò nec id patiantur, niſi videant parvo Amicorum dolore levari ſe magnâ triſtitiâ; & quia ipſi in calamitatibus non ſunt ad luctus & lamenta propenſi; ideo neque patiuntur Amicos ſecum complorare. E converſo muliérculæ, & viri effæminati, ſicut ſunt propenſi ad luctus, & non refugiunt eſſe Amicis cauſa doloris, ita gaudent his, qui unà cum ipſis dolent, ac lugent.

Unde virili animo qui ſunt, non patiuntur facilè, ut Amici ſibi condoleant.

31. Sed in proſpera fortuna Amicorum præſentia affert delectationem puram, ac ſine triſtitia. Nec enim modò fortunatus gaudet præſentiâ & aſpectu Amicorum, ſed etiam inde quòd videat, ſe illis eſſe cauſam lætitiæ: abſúntque porro, quæcunque ex Amicitia mærorem afferre poſſent; unde tunc quidem ex Amicorum præſentia pura eſt ac ſine triſtitia delectatio.

Sed in proſpera fortuna Amicorum præſentia eſt ſimpliciter jucunda.

32. Ex his infert primò Stagyrita, in proſperis promptè vocandos eſſe Amicos, in adverſis tardè. Ratio eſt, quia Amicus de-

In proſperis promptè vocandi Amici: in

adverſis tardè. Loc. cit. debet eſſe promptus ad hoc, ut Amicum vocet in partem bonorum, tardus autem ut in partem malorum: atqui ſi Amicum advocet in proſperitatibus, vocat illum in partem bonorum, & delectationis; ſi in infortuniis, vocat eundem in partem malorum, & triſtitiæ. Tum tamen, etiam in adverſis, vocari debent Amici, cùm parvâ ſuſceptâ moleſtiâ Amico poſſunt multùm prodeſſe.

Viciſſim in adverſis Amicum promptè accurrere oportet; Ibid. 33. Viciſſim verò, Philoſophi ſenſu Amicus debet promptè, & non vocatus accurrere ad Amicum utentem fortunâ adverſâ. Quippe Amicus ad hoc promptus eſſe debet, ut auxilium afferat & ſolatium Amico, præſertim indigenti. Debet autem afferre, antequàm requiratur; quia debet eo pacto, quo ipſi honeſtius eſt afferre, & alteri ab amico accipere; ſed ipſi quidem honeſtius eſt, ſi non requiſitus afferat; alteri autem eſt itidem honeſtius, ut opem ab Amico non petat, nec illi velit eſſe gravis.

In proſperis autem promptè ad cooperandum fortunæ Amici; ſed tardè ad beneficia recipienda. 34. Denique Amicus debet promptè accurrere ad Amicum fortunatum, ut præſtò illi ſit, & cooperetur ipſius fortunæ; at debet tardè ad eundem accurrere, ut beneficia recipiat. Neque enim eſt honeſtum properare ad Amicum propriæ utilitatis cauſâ; at honeſtum eſt properare ad utilitatem Amico afferendam. Amicum tamen cavere oportet, ne injucundus ſit eo ipſo quod Amici beneficia reſpuat.

§. 5.

§. 5.
An ſeipſum amare quis poſſit, aut debeat.

35. ENimverò criminantur eos, qui ſeipſos amant maximè, & quaſi in dedecus, ſui Amatores appellant. Sed Philoſopho rurſum ſi attendimus, probum inter, ac improbum facienda hic eſt diſtinctio. Igitur probo quidem Viro ſeipſum maximè amare convenit; cùm ea habeat plenè omnia, quæ promerentur Amicitiam; amaríque ipſe ob Virtutem dignus ſit, æqualitatémque ſervet, & bona ſibi velit, conjunctúsque ſibi ſit quàm maximè; ut enim ajunt: Tibiæ genu propinquius. *Vir probus ſeipſum amare poteſt, & debet.* Ariſt. Lib. cit. C. 8.

36. Viciſſim verò improbo in ſeipſum Amor non competit; cùm iis careat, quæ Amicitia requirit; ut maximè eſt probitas. Proinde ſui Amatores vocant, qui ſibi in pecuniis, honoribus, & voluptatibus corporis præter quàm conveniat, vendicant, atque cupiditatibus pravis, affectibúsque obſequuntur. Hujusmodi autem multi paſſim ſunt, ac idcirco à multis, qui pravi ſunt, impoſita appellatio eſt. *Non item improbus.*

37. Meritóque proin his, qui ita ſui ſunt Amatores, opprobrio datur; nam ſi quis ſemper vel juſta agere, vel temperantia, vel qualiacunque alia ex Virtute operari ſtudeat, ſempérque in id, quod bonum eſt, tendat, quæque honeſta ſunt, ſibi vendicet, eum ſui Amatorem appellabit *Quæ res in publicum etiam bonum cedet.*

ob utilitatem, aut jucunditatem ſunt Amici, cùm non ampliùs ea habent, diſſolutionem Amicitiæ fieri, abſurdum non eſt; nam ob hæc commoda erant Amici, quibus deficientibus conſentaneum eſt, ut etiam ipſi non ampliùs ament. Sed ſi, ùt ſæpe contingit, qui amabatur ùt utilis, vel ùt jucundus, exiſtimabat ſe amari propter Virtutem, quando diſſolvitur Amicitia, eòquòd non remaneat ampliùs jucundus, neque utilis alteri; quæritur, habeátne juſtam cauſam conquerendi de illo altero? Reponit Stagyrita, quòd ſi quis ſeipſum deceperit, exiſtimans ſe amari propter Virtutem, cùm alter hoc non ſimulaverit, ſibi imputet, ſi eſt deceptus; adeoque non poteſt jure de altero conqueri: ſi verò alter ſimulaverit, ſe amare propter Virtutem, cùm amaret propter utilitatem, vel delectationem, tum meritò eſt accuſandus, & multò etiam magìs, quàm ij, qui pecuniam adulterant. Qui enim adulterat rem meliorem, magìs peccat, quàm qui minùs bonam: Amicitia autem eſt multò melior, quàm pecunia.

non eſt abſurdum fieri diſſolutionem, quando ceſſat utilitas, vel jucunditas. Ariſt. Eth. L. 9. C. 3.

Loc. cit.

40. Si autem quis faciat Amicitiam cùm altero, ùt bono, diligens ipſum ratione Virtutis; mutetur verò iſte in malum, vel cognoſcatur ùt malus; permanendúmne priori erit in Amicitia? Enimverò Philoſophi ſenſu, impoſſibile eſt, ut is in eadem cum illo Amicitia permaneat. Ratio datur, quia amabat illum ùt bonum: ergo cùm non remaneat bonus, non remanet ama-

In Amicitia autem Virtutis debet fieri diſſolutio, ſi in altero ceſſet, aut cognoſcatur non eſſe Virtus. Loc. cit.

amabilis: ergo non poteſt, qui amabat, perſeverare in Amicitia, qua amet illum ut bonum. Dein porro dedecet, ut Vir probus habeat Amicum pravum; neque enim oportet eſſe Amatorem pravorum; imò amare Virum pravum eſt quid ſimile pravitati: & cùm Amicitia fundetur in ſimilitudine, quo pacto poteſt quis eſſe Amicus hominis pravi, niſi ſit pravus?

Quamvis tunc primùm ſit talis Amicitia ſolvenda, cùm Amicus non poterit ampliùs ſanari.

41. Nec tamen ſtatim, ac Amicus evaſerit pravus, ſolvi oportebit Amicitiam, ſed tum videlicet, cùm alter à ſua pravitate videbitur non poſſe ſanari. Cæterùm debebit conatus, qui poterit, adhiberi, ut ſanetur. Si enim ferendum eſt auxilium Amico laboranti in pecuniis, quantò magis auxilium eidem eſt ferendum, ſi laboret in moribus; cùm in moribus momentum ſit tantopere majus, quàm in pecuniis? Quamquam ſi Amicitiam ſolvas, potiùs ut loquuntur, eam cautè diſſui conveniat, quàm ſubitò lacerari; ut ſi Amicum ſervare nolis, non concites tibi inimicum.

Pariter ſolvitur Amicitia, ſi Amicorum alter perſtet in eodem Virtutis gradu, alter Virtute multùm augeatur.

42. Quid verò ſi alter eodem in Virtutis gradu perſtet, alter autem evaſerit probior, ita ut Virtute antecellat, num Amici permanebunt? Permanere equidem poterunt, ſi exigua ſit diſtantia, nec enim ea adeò attenditur. At ſi magna ea fuerit, minimè. Quod in Amicitiis à puero contractis elucet; ſi enim alter permaneat animo puer, alter Vir quàm optimus evadat, quo pacto Amici eſſe poterunt, cùm neque iiſdem oblectentur, gaudeántve, aut doleant,

leant, neque hæc habeant ampliùs, ob quæ Amici erant.

43. Cæterùm cùm diſſoluta fuerit Amicitia, non conveniet forſan, erga eum, qui fuit Amicus, nihilò ſeciùs ſe gerere, ac ſi Amicus nunquam fuiſſet; ſed aliquam decet habitæ conſuetudinis memoriam retineri. Et quemadmodum Amicis magis, quàm alienis gratificandum eſſe exiſtimamus, ita iis, qui fuerunt, ob Amicitiam, quæ priùs interceſſit, aliquid eſt tribuendum. Niſi videlicet Amicitia propter ingentem pravitatem ſit diſſoluta; tum enim ita agendum eſt, ac ſi nunquam ad ipſos Amicitia extitiſſet.

Retineri tamen paſſim convenit habitæ conſuetudinis memoriam.

CAPUT III.

De Actibus Amicitiæ.

Actus Amicitiæ ponuntur tres alii alio perfectiores; nimirum Benevolentia; Beneficentia; ac Concordia.

§. I.

De Benevolentia.

44. Benevolentia itaque definitur eſſe ſimplex Voluntatis motus, quo quis alteri bonum cupit, quin tamen ad iſtum quidquam ipſe conferre ve-

Quid ſit Benevolentia.

 lit.

lit. Hujus exemplum affertur, cùm in duos, nunquam aliàs à te viſos, armis, luſúve, aut alia ratione contendentes, incidis; quippe in alterius utrius partes ſubitò inclinari te ſenties, & huic præ alio optabis victoriam, nec tamen moveberis, ut concurras ad procurandam, nec ullam pro eo homine adhucdum ſuſciperes moleſtiam. Quam quidem rem ab inſita naturarum ſimilitudine, ac, ùt vocant, ſympathia provenire dicunt. Fortaſſis tamen à Virtute eſt, ac probitate, ùt ſi fortis tibi hic appareat, aut urbanior; aut ex aliquo alio, quod in illo tibi primo ſtatim intuitu præplacet; ùt ſi pulchrior ſit, vel moderatior; aut certè juſtiori eum causâ decertare putes, aut dignior videatur commiſeratione.

Ea quidem non ponitur Amicitia, ſed tamen principium Amicitiæ. Ariſt. Lib. cit. C. 5.

45. Eſt ergo Benevolentia equidem ſimilis Amicitiæ, necdum tamen Amicitia eſt per modum habitûs, Videlicet Benevolentiam habere poſſumus erga ignotos, & ita, ut lateat eum, erga quem ſumus benevoli; non item Amicitiam; debemus enim habere experientiam de Virtute Amici; & Amicitia conſiſtit in mutuo Amore non latente; ùt nuper fuit notatum. Jamverò tametſi Benevolentia non ſit Amicitia, eſt tamen principium Amicitiæ; quemadmodum Amoris principium eſt ea voluptas, quæ ex aſpectu percipitur. Nam mirum ad hoc, ut aliquis capiatur Amore alterius, debet delectari illius pulchritudine; niſi enim delectaretur, Amore non caperetur. Nec tamen eoipſo, quòd quis delecte-

Hoc Lib. C. 1. §. 3.

delectetur pulchritudine alterius, amore ejusdem capitur; ſed ut amore ſit captus, requiritur, ut affectet, ac deſideret ejus præſentiam. Pariter impoſſibile quidem eſt, ut quis evadat Amicus alicujus, niſi antè ſit illi benevolus; non tamen eoipſo, quòd ſit ei benevolus, eſt illius Amicus. Cùm Benevolentia, ùt paulò antè vidimus, non efficeret, ut quis ullam moleſtiam ſuſciperet pro eo, erga quem eſt benevolus. Unde quemadmodum voluptas illa ex aſpectu alterius non eſt Amor, ſed tamen Amoris principium; ſic etiam Benevolentia non eſt quidem Amicitia, ſed tamen Amicitiæ principium. Aut, ùt etiam ajunt, Benevolentia, cùm inveterata fuerit, & in conſuetudinem devenerit, evadet in Amicitiam. **Hoc ſ.**

46. Sed ſermo hìc eſt de Amicitia fundata in Virtute; hujus enim ſolius principium eſt Benevolentia; non item illius, quæ fundatur in utilitate, vel delectatione. Benevolentia enim principium illius Amicitiæ eſt, in qua locum habet, non autem illius, in qua locum non habet: Atqui Benevolentia locum non habet neque in Amicitia fundata in utilitate, neque in fundata in delectatione, ſed ſolùm in ea, quæ fundatur in Virtute. Videlicet, qui amat aliquem, ut ſibi delectabilem, vult ſibi bonum delectationis ex Amico, non autem vult bonum Amico; imò aliquando vult, Amicum dare ſibi delectationem, licèt hoc redundaret in aliquod incommodum, ***Eſt autem principium Amicitiæ in Virtute fundatæ; non aliarum.***

dum, aut etiam gravius ſubinde malum Amici: ergo in Amicitia delectabili non habet locum Benevolentia. Pari prope ratione, licèt qui accepit ab altero beneficium, & ideo illum amat, ſit eidem benevolus; tamen qui vult alteri proſpera, ut ipſe conſequatur aliquod emolumentum ex illius proſperitate, verè non eſt illi benevolus, ſed ſibi; cùm verè non velit bona illi, ſed ſibi; proin neque in Amicitia fundata in utilitate habet locum Benevolentia. Habet itaque tantummodo in Amicitia fundata in Virtute. Benevolentia enim eſt, per quam, quia quis apparet bonus, puta fortis, aut pulcher, ideo bene illi afficimur, eique volumus bona; ùt eſt notatum.

Init. huj. §.

§. 2.

De Beneficentia.

Quid ſit Beneficentia.

47. Beneficentia porro voluntati, qua bonum alteri cupimus, ac itidem Benevolentiæ, ſuperaddit effectum; ac tunc exercetur, cùm actu beneficium alteri exhibetur. Unde hanc definiunt actualem erga alterum beneficii exhibitionem. Cæterùm honeſtum eſſe beneficium oportet, quod exhibetur; nec enim Beneficentia eſſet, quæ à Virtute deficeret.

Magis amant, qui

48. Amant verò paſſim magis benefici eos, quos beneficiis affecerunt, quàm affecti

affecti illos, à quibus acceperunt. Quod quidam autumant propterea contingere, quia hi debent, illis debetur; ſicut ergo in mutuis illi, qui debent, eos non eſſe vellent, quibus debent: qui verò dederunt mutuum, de ſalute debitorum curam habent: ſic & eos ajunt, qui beneficium contulerunt, utpote gratias recepturos, velle illos eſſe, quibus contulerunt; qui verò acceperunt, viciſſim; ne quidpiam retribuant. Verùm iſta in utili forſan, aut jucunda Amicitia contingunt; in qua qui amat, non alterum amat, ſed quam ab altero accipit, utilitatem, aut jucunditatem. Qui verò beneficia contulerunt, verè illos diligunt, quibus contulerunt, & volunt illis bona, etiamſi nullam ab iisdem vel utilitatem ſperent, vel jucunditatem.

beneficia contulerunt, quàm qui acceperunt.
Ariſt. Lib. cit. C. 7.

49. In iſtis itaque ratio deſumi poteſt inprimis ex eo, quod in Artificibus contingit. Unusquiſque enim opus proprium magis amat, quàm ab opere amaretur, ſi animatum foret. Huic ſimile eſt, quod ad bene meritos attinet; nam beneficio affectus opus quodammodo ipſorum eſt. Id igitur amant magis, quàm opus eum, qui effecit. Ratio horum eſt; quia eſſe, eſt expetibile & amabile omnibus; ſumus autem operatione & actu, vivendo enim atque agendo ſumus: igitur qui fecit, in opere quodammodo vivit, quocirca opus amat quo exiſtit. Dein ei, qui beneficium contulit, honeſtum illud eſt; quare in eo gau-

Affertur hujus rei ratio.

gaudet: qui verò affectus beneficio eſt, honeſti nihil in eo habet, ſed ſi quid habet, utilitas duntaxat eſt. At verò majus eſt bonum honeſtum, quàm utile; itaque illud amatur præ iſto; unde, cùm qui benefecit, magis amat beneficium collatum; quàm qui accepit, amet acceptum; hinc qui benefecit, magis amat eum, in quo videt beneficium, quàm qui beneficium accepit. Præterquam quòd memoria honeſtarum actionum, quas quis fecit, ſit multò delectabilior memoriâ utilium, quæ quis accepit; cùm è converſo delectabilior ſit ſpes, & expectatio bonorum utilium, quàm honeſtorum. Qui autem contulit beneficium, recordatur honeſtorum, quæ fecit: qui beneficium accepit, recordatur utilium, quæ accepit: mirum proin non eſt, ſi memoria beneficii ſit delectabilior ei, qui beneficium contulit, quàm ei, qui accepit: Ergo cùm beneficium ùt collatum ſit delectabilius, quàm ùt acceptum; etiam is, cui collatum eſt beneficium, eſt amabilior eo, qui contulit beneficium.

§. 3.

De Concordia.

Quid ſit Concordia.

50. Concordia tandem tum Benevolentiam, tum Beneficentiam, tum alia id genus, quæ in Amici-tia

tia ſunt, ſequitur, ſpectátque ipſa pariter ad Amicitiam, & eſt voluntatum, quam duo, aut plures habent, conſenſio. Igitur qui in opinionibus conveniunt, hos concordes dici, exiſtimavêre quidam. Sed perperam; Concordia enim datur ſolùm inter Amicos, & Notos; etiam ignoti autem poſſunt convenire in eadem opinione. Neque circa ſpeculabilia, ùt loquuntur, eſt Concordia; ut ſi de motu Cœlorum, aut id genus aliis, circa quæ ſpeculamur, quidam conſentiant; Concordia enim ſpectat ad Amicitiam; de his autem concordes eſſe, ad Amicitiam non attinet. Circa agenda itaque Amicitia eſt, ac vel inter multos; ùt in Civitatibus, cùm de illis, quæ conferunt, conſentiunt, & eadem eligunt, agúntque, quæ publicè viſa fuerint; vel inter paucos, ùt in Amicis.

51. Eſt autem hujusmodi Concordia inter Probos. Inter eos quippe eſt Concordia, qui conveniunt in volendis utilibus, & juſtis, ac in tali voluntate ſunt ſtabiles: ſed Boni conſentiunt tum ſibiipſis, tum aliis Bonis, in volendis utilibus, ac juſtis, ac ſunt ſtabiles in tali voluntate. At verò ut pravi concordes ſint, niſi tantiſper, ſicut etiam ut ſint Amici, fieri non poteſt. Improbi quippe nolunt juſta, ſed volunt ſibi ex utilibus plus, ex laboribus autem, & arduis minus, quàm ipſis debeatur. Dum verò ſinguli eorum volunt ſibi plus ex bonis, ac minus ex malis, ſcrutantur, quo pacto impediant alios, ne adipiſcan-

Ea inter Probos eſt; inter Improbos autem durare non poteſt.

piſcantur id, quod ipſi cupiunt. Ergo quandoquidem non conveniunt in appetendo juſto, quod eſt commune bonum, contrariis denique ſtudiis ſcinduntur, in diverſaque abeunt; ac perit inter eos Concordia. Sed nos meliori inter Probos fato hic Librum de Amicitia concludamus.

Explicatio

De Virtute Heroica.

MEtam prope attingimus, ac ſupereſt videlicet, ut Virtutem Heroicam explicemus. De hac autem duntaxat dicendum, quid ea ſit; Et qua ratione ad eam perveniatur.

§. I.

Quid ſit Virtus Heroica.

Exponitur Virtus Heroica. Maurus in Ariſt. Lib. 7. Eth. C. 1. L. 5. C. 3. A. 2, 5. 3.

1. IGitur homo medius eſt inter Angelos, ſive Deos, ut loquebantur Antiqui, ac bruta; medium autem participat de utroque Extremo; quemadmodum itaque homo per vitium poteſt ita depravari, ut evadat ſimilis belluis, ac inde, ut vocant, beſtialis, quemadmodum notavimus; ſic per Virtutem poteſt ita perfici, ut evadat divinus, ac ſimilis Angelis, ſive, quos fingebant Veteres, Diis. Hæc ergo Virtus humanâ major, qua homines eva-

evadunt ſimiles Intelligentiis, Diiſque, vocatur Heroica, aut porro Divina. Ideo dixerunt Antiqui, poſſe homines mutari in Deos, non quia putarent, naturam humanam mutari in Divinam, ſed quia cenſebant, aliquos homines per Virtutem Heroicam evadere ſimiles Diis.

2. Cæterùm ſi Divo Aquinati aſſentimur, Habitus ille Heroicus, vel Divinus, non differt à Virtute communiter dicta, niſi ſecundùm perfectiorem modum; in quantum ſcilicet aliquis eſt diſpoſitus ad bonum quodam altiori modo, quàm communiter omnibus competat. Unde tandem Virtus Heroica erit ipſa Virtus Moralis; ſed perfectiori, ſublimiorique modo poſſeſſa. Hoc tamen Heroici nomen idem Magnus Aquinas præſtantiori jure competere cenſet maximè Divini Spiritûs Donis. Dona quippe ea nominantur quandoque Virtutes ſecundùm communem rationem Virtutis; habent tamen aliquid ſuperveniens rationi communi Virtutis, in quantum ſunt quædam Divinæ Virtutes perficientes hominem, prout eſt à Deo motus; ut itidem eſt explicatum.

Ea non differt à Virtute communiter dicta, niſi ſecundùm perfectiorem modum.

S. Th. 3. Parte Q. 7. A. 2. ad 2.

1.2. Q. 68. A. 1. ad 1.

L. 1. C. 4. §. 5.

§. 2.

Qua ratione ad Virtutem Heroicam perveniatur.

3. Quia proin Spiritûs Divini Dona à Deo ſolo ſunt, ea conferen-

Ad eam pervenitur vel DEI

Dono, vel præſtanti indole, educatione, aut exercitio.

ferente, ad Virtutem Heroicam illam quidem, quæ idem cum Donis eſt, Divino duntaxat munere poteſt perveniri, nec ferè ad eam acquirendam conferre valemus quidquam, niſi hinc quidem demiſſas preces, quibus eam flagitemus; inde verò diſpoſitionem, qua nos recipiendis iis Divinis Donis, ùt quidem licebit, dignos exhibeamus. Illam verò Virtutem Heroicam, quam à Virtutibus cæteris non niſi ſecundùm perfectiorem modum differre diximus, iisdem quoque cauſis, quibus Virtutes omnes progigni palam eſt; cùm, ùt ponitur, eadem ſit, tum in illa, tum in his eſſentia; ea duntaxat ſervata proportione, ut tantò præſtantiori, ſublimiorique modo eæ cauſæ adhibeantur, quantò Virtus Heroica cæteris præſtantior eſt, ſublimiórque. Proinde vel infundetur à Deo etiam hæc Heroica Virtus, vel nobilis indoles ad eam conferet plurimùm, aut exquiſita educatio; vel denique ea frequentibus Heroicis Actibus acquiretur; juxta principia jam initio explicata.

Lib. 1. C. 6.

Hìc autem, Deo propitio, lucubrationis in Philoſophiam Moralem finem denique ponamus, ac Terminum poſtremum; non tamen profectûs, ac felicis uſûs, quem Tibi, Lector Benevole, ſeros in annos optem ubertim exporrigendum.

Finis Operis.

ORDO

INDEX.

A.

ABſtinentia quid ſit. Paginâ 358
Ejus menſura. Ibid.
Ponitur Virtus, eáque ſpecialis. 360
Ejus Extrema. 361 &c.
Acedia ſpecies Triſtitiæ. 527
Adjuratio quid ſit. 213
Adoratio quid ſit. 211
Ad quem fiat. ibid.
Quomodo fiat. ibid.
Adulatio Extremum Affabilitatis per Exceſſum. 274
Quando committatur. 275
Affabilitas. vide Amicitia, quæ aliàs affabilitas.
Affectus animi. vide Paſſio.
Amare an ſeipſum quis poſſit, aut debeat. 595
Ambitio Extremum Magnanimitatis per Exceſſum. 305
Amici an multi ſint habendi. 589
Qua in fortuna. 592
Amicitia, quæ aliàs affabilitas, quid ſit. 271
Quoſnam inter limites ſe contineat. 273
Ejus Extremum per Exceſſum 274
Per Defectum. 277
Amicitia propriè talis quid ſit. 575
Quotuplex. 577

In quo differant Amicitia honeſta, utilis, & jucunda. 579
Ejus actus, & habitus. 582
Æqualitas in ea, aut inæqualitas. 586
An, & quomodo diſſolutio in ea fieri debeat. 596
Ejus actus. 598 &c.
Quinam ſint ad amandum apti. 583
Amor quid ſit. 464
Ejus Cauſæ. 466
Effectus in animo. 469
In corpore. 475
Anxietas ſpecies Triſtitiæ. 527
Appetitus ſenſitivus quid ſit. 29
Quotuplex. 30
Ars Virtus Intellectualis. 36
Aſtutia Extremum Prudentiæ per Exceſſum. 139
Avari ſunt triplici ſpecie. 265
Avaritia Extremum Liberalitatis per Defectum. 263
Eſt Vitium ſpirituale. 267
Capitale. 268
Audacia ſeu Temeritas Extremum Fortitudinis per Exceſſum. 179
Audacia Paſſio quid ſit. 549
Ejus Effectus. 550

B.

Beneficentia actus Amicitiæ. 602
Benevolentia actus Amicitiæ. 598

C.

Cardinales Virtutes quid, & quot ſint. 37
Caſtitas quid ſit. 372
Vitia ei oppoſita. 376
Cautio pars Integralis Prudentiæ. 118
Charitas Virtus Theologica. 95
Cholericum Temperamentum. 11

Cir-

Circumſpectio pars Integralis Prudentiæ. 117
Clementia quid ſit. - - 398
In quo conveniat cum Manſuetudine, aut ab ea differat. - 399
Ejus Extrema. - 405. &c.
Concordia actus Amicitiæ. - 604
Concupiſcentia quid ſit. - 490
Quotuplex. - 491
An ſit infinita. - 492
Ejus Effectus in animo. - 494
In corpore. - ibid.
An faciat Involuntarium. - 81
Conſilium eſt actus Prudentiæ. 96
Conſtantia ad quam Virtutem reducatur. 330. 336
Conſultatio quid ſit. - - 84
De quibus conſultemus, aut non conſultemus. - - ibid.
Continentia quid ſit. - 391
Crudelitas Extremum Clementiæ. 405
Curioſitas Extremum Studioſitatis per Exceſſum. - 434
Circa quid verſetur. 435 &c.

D.

Decimæ quid ſint. - 213
Delectatio quid ſit. - 498
Ejus differentia à gaudio. 499
An Delectatio ſpiritûs ſit major, vel Delectatio ſenſûs. - 501
Inter Delectationes ſenſûs quænam ſit major. - 503
Delectationis Cauſæ. 505. &c.
Effectus in animo. - 513
In corpore. - 514
Ejuſdem bonitas, vel malitia. 518
Deſiderium. vide. Concupiſcentia.
Deſperatio quid ſit, & quotuplex. 546
Ejus Effectus. - 547

Devotio quid ſit. 201
Divinatio Extremum Religionis per Exceſſum. 215
Docilitas pars Integralis Prudentiæ. 112
In quibus eam eſſe oporteat. 113
Dolor an differat à Triſtitia. 522
An interior ſit major, vel exterior. 523
Dolus Extremum Prudentiæ per Exceſſum. 140
Dona Spiritûs Sancti quid ſint. 53
Differunt à Virtutibus. 54
Sunt ſeptem. 56
Dulia quid ſit. 224
Cui deferatur. 225

E.

EBrietas Extremum Sobrietatis. 369
Electio quid, & circa quæ ſit. 88
Epiikia, ſeu Æquitas quid ſit. 280
Qua ratione ponatur pars Juſtitiæ. 282
Erubeſcentia. vide. Verecundia.
Eubulia pars potentialis Prudentiæ. 127
Eutrapelia quid ſit. 443
Ejus Extremum per Exceſſum. 446
Per Defectum. 447
Extremum Virtutis quid, & quotuplex. 57

F.

FEritas quid ſit. 496
Fides Virtus Theologica. 34
Fortis Vir an timeat. 172
An delectetur ſuo actu. 173
An utatur Irâ in ſuo actu. 174
Fortitudo quid, & quotuplex ſit. 162
Ejus Officia quot ſint. 166
Quale ſit nobilius. ibid.
Circa quæ verſetur. 167
Maximè ſe prodit in repentinis. 175
Ejus Extrema. 176. &c.

For-

Fortitudinis falſæ ſunt quinque ſpecies. 163
Fraus Extremum Prudentiæ per Exceſſum. 141
Fuga quid ſit. - - 496
Ejus Effectus. - - 497

G.

GAudium quid ſit. - - 498
Ejus differentia à Delectatione. 499
Vide Delectatio.
Gloria Inanis. Vide. Inanis Gloria.
Gnome pars potentialis Prudentiæ. 129
Gratia Virtus. Vide. Gratitudo.
Gratitudo quid ſit. - - 246
Ejut Officia. - - 248
Extrema. - - 250
Gula Extremum Abſtinentiæ per Exceſſum. 361
Variæ ejus Species. - - 362
Eſt vitium Capitale. 363
Quænam vitia ex ea oriantur. ibid.

H.

HAbitus quid ſit. - - 24
Quotuplex. - - 25
Quomodo acquiratur. - 26
Heroica Virtus quid ſit. - 606
Qua ratione ad eam perveniatur. 607
Honeſtas quid ſit. - - 354
Maximè competit Temperantiæ. 356
Honeſtum idem eſt Virtuti. - 354
Humilitas quid ſit. - - 410
Ponitur Virtus ſpecialis. - 411
Qua ratione quis poſſit & debeat ſe alteri ſubjicere. - 413
Eſt pars Temperantiæ, & continetur ſub Modeſtia. - 416
Ejus Præſtantia. - 417
Quomodo ſit fundamentum Perfectionis. - - 418

Ejus gradus. 420
Extremum. 420. &c.
Hyperdulia quid ſit. 225
Cui exhibeatur. ibid.
Hypocriſis ſpecies Simulationis. 238

I.

JActantia Extremum Veritatis. 240
Quotuplex ſit. ibid.
Ejus Cauſæ. 241
Gravitas. ibid.
Idololatria Extremum Religionis per Exceſſum 215
Ignavia Fortitudinis Extremum per Defectum. 177
Ignorantia quotuplex ſit. 82
An faciat Involuntarium. ibid.
Impatientia Extremum Patientiæ per Exceſſum. 318
Imperium eſt actus Prudentiæ 108
Inanis Gloria Extremum Magnanimitatis per Exceſſum. 304
Inconſiderantia Extremum Prudentiæ per Defectum. 133
Inconſtantia Extremum Prudentiæ per Defectum. 184
Incontinentia quid ſit. 394
Quotuplex. 395
Indignatio ſpecies Triſtitiæ. 528
Apud quos facilè exurgat. ibid.
Quas ob Cauſas. ibid.
Ingratitudo Extremum Gratiudinis per Defectum. 252
Injuſtitia eſt utrinque Extremum Juſtitiæ. 159
Quid, & Quotuplex ſit. ibid.

In-

Inobedientia Extremum Obedientiæ per Defectum. - 229
Inſenſibilitas Extremum Patientiæ per Defectum. - - 332
Inſenſibilitas, ſeu Stupor, Extremum Temperantiæ. Vide Stupor.
Intellectuales Virtutes quænam ſint. 35
An poſſint eſſe ſine Moralibus. 47
An Conſiſtant in Medio. . 64
Intellectus Pars integralis Prudentiæ. 108
Intellectus Potentia. - 30
Intemperantia Extremum Temperantiæ per Exceſſum. - - 191
Cur dicatur puerile peccatum. 192
Invidia ſpecies Triſtitiæ. - 527
Quinam ſint ad invidendum proni. ibid.
Invocatio quid ſit. - 214
Involuntarium quid ſit, & ex quibus ſiat. 79
Ioci, quid circa eos obſervandum. 445
Ira, pro actu iraſcendi. - 400
Poteſt eſſe bona, ſi ſit ſecundùm Rationem rectam. - 401
Eſt mala, ſi ſit præter Rationem rectam. - ibid.
Et tunc eſt Extremum Manſuetudinis per Exceſſum - ibid.
Vitium etiam capitale. - 408
Quænam Vitia ex ipſa oriantur. ibid.
Ira Paſſio quid ſit. - 562
Ejus ſubjectum. - 563
Cauſæ. - - 564
Effectus in animo. - 568
In corpore. - 570
Ironia Extremum Veritatis. - 243
Judicium eſt actus Prudentiæ. 96
Juramentum quid ſit. - 215
Jus quid, & quotuplex. - 145
Juſtitia quid ſit. - 147

In quali Potentia degat. 148
Ad quos ſit. 149
Præeminet inter Virtutes Morales. 151
Quotuplex ſit. 153

L.

Liberalitas quid ſit. 259
Ejus Extremum per Defectum. 263
Per Exceſſum. 269
Litigium Extremum Affabilitatis per Defectum. 277
An majus peccatum ſit Adulatione. 279
Longanimitas quid ſit. 329

M.

Magnanimitas circa quæ verſetur. 285
Eſt virtus. 289
Eáque ſpecialis. 291
Adjungitur Fortitudini. 292
Ad eam plurimùm conferunt bona Fortunæ. 294
Ejus Extrema per Exceſſum. 299
Per Defectum. 310
Magnanimus quomodo operetur. 295
Magnificentia quid ſit. 313
Quomodo differat à Magnanimitate. 314
Eſt virtus. 316
Reducitur ad Fortitudinem. ibid.
Ejus Extrema. 323
Magnificus circa quos ſumptus verſetur. 317
Circa quæ opera. 320
Qualis ſit circa modum expendendi. 319
Manſuetudo quid ſit. 397
In quo conveniat cum Clementia, aut ab ea differat. 399
Ejus Extrema. 400
Medium Virtutis quid, & quotuplex ſit. 57

Quo-

Quomodo reperiatur. - 66
Melancholicum Temperamentum. - 13
Memoria Pars integralis Prudentiæ. 105
Quomodo perficiatur. - 107
Memoria Potentia animæ. - 30
Mendacium Extremum Veritatis. - 234
Quomodo ponatur. - 235
Quotuplex ſit. - - 236
Metus an faciat Involuntarium. 80
Militaris, pars ſubjecta Prudentiæ. 125
Miſericordia Species Triſtitiæ. - 525
Miſerandum. - - ibid.
In quos feratur hic Affectus. 526
Mixtum Temperamentum. - 18
Modeſtia in genere quid ſit. - 407
Circa quæ verſetur. - 408
Ejus Species. - - 409
Modeſtia in motibus externis. - 439
Ejus Extrema. - 442
Modeſtiæ circa exteriorem apparatum. 448
Ejus Extrema per Exceſſum. 449
Per Defectum. - - 451
Mollities Extremum Perſeverantiæ per Defectum. - - 340
Morales Virtutes dividuntur primario in 4. Cardinales. - - 37
An præemineant Intellectualibus. 41
An ſine his poſſint eſſe. - 55
An ſint inter ſe connexæ. 48
An conſiſtant in Medio. - 59

N.

Negligentia Extremum Prudentiæ per Defectum. - - 135
Negligentia Extremum per Defectum Studioſitatis. - - - 438

O.

Obedientia quid ſit. - 226
Cur reducatur ad Obſervantiam. 227
Quibus obediendum. - 228
Obedientiæ Extrema. - 228
Oblatio quid ſit. - 213
Obſervantia vana. vide. Vana obſervantia.
Obſervantia Virtus quid ſit. 221
An ſub Pietate contineatur. 222
An ſit Pietate inferior. 223
Odium quid ſit. - - 480
Ejus objectum. ibid.
Quotuplex ſit. - 482
Quinam ſint ad illud proniores. ibid.
An ſit fortius amore. - 484
An aliquis ſe ipſum odio habere poſſit. - - 485
Ejus Characteres. - 486
Oeconomica pars Subjecta Prudentiæ. 124
Oratio, ſeu Precatio, quid ſit. 205
Ad quem fiat. - ibid.
Quænam ſint petenda. 206
Qualis eſſe debeat. - 208

P.

Paſſio quid ſit. 454
Paſſiones non ſunt in Intellectu, nec in Voluntate. 455
Sed in appetitu ſenſitivo. ibid.
Quomodo tribuantur DEO, vel Angelis, vel homini ſecundùm Voluntatem. 456
Earum numerus. - 457
Ordo. - - 459
Non omnis Paſſio in ſe eſt mala moraliter. - 460
Augere etiam poſſunt vel minuere bonitatem, vel malitiam actûs. 462

Paſſio

Paſſiones Appetitûs Concupiſcibilis. 463
Iraſcibilis. - - 589
Pati, quot modis dicatur. - 453
Patientia quid ſit. - - 326
Reducitur ad Fortitudinem. 327
An conveniat cum Longanimitate. 329
An poſſit haberi ſine gratia. 330
Ejus Extrema. - 332
Perſeverantia quid ſit. - 334
An conveniat cum Conſtantia. 336
Indiget auxilio gratiæ tum habituali, tum actuali. - 338
Ejus Extremum per Defectum. 340
Per Exceſſum. - 341
Pertinacia Extremum Perſeverantiæ per Exceſſum. - - 341
Petulantia Extremum per Exceſſum Modeſtiæ in motibus externis. 448
Phlegmaticum Temperamentum. 15
Pietas quid ſit. - - 217
In quos feratur. - 218
Quale ſit ejus debitum. - 219
Politica, pars ſubjecta Prudentiæ. 122
Potentia animæ humanæ quid, & quotuplex. 29
Præcipitatio Extremum Prudentiæ per Defectum. - 132
Præſumptio Extremum Magnanimitatis per Exceſſum. - 299
Precativ. Vide. Oratio.
Primitiæ quid ſint. - - 213
Prodigalitas Extremum Liberalitatis per Exceſſum. - - 269
Providentia pars Integralis Prudentiæ. 115
Prudentia quid ſit. - - 92
Quid agat circa alias Virtutes Morales. 94
Quinam ſint ejus actus. 96
In quibus ea ſit. - 97
An inſit nobis à natura. 101
Ejus

Ejus partes integrales. 104
Subjectæ. 121
Potentiales. 127
Prudentia Carnis Extremum Prudentiæ per Exceſſum. 137
Pudicitia pertinet ad Caſtitatem. 375
Puſillanimitas Extremum Magnanimitatis per Defectum. 310

Q.

Qualitates primæ in Temperamentis. 4

R.

Ratio pars Integralis Prudentiæ. 110
Religio quid ſit. 197
Ejus præſtantia. 198
Actus Interni. 201
Externi. 210
Extrema per Exceſſum. 214
Per Defectum. 216
Ruſticitas Extremum per Defectum Modeſtiæ in motibus externis. 448

S.

Sacrificium quid ſit. 212
Sacrilegium Extremum Religionis per Defectum. 216
Sævitia quid ſit. 367
Sanguineum Temperamentum. 8
Sapientia Virtus Intellectualis. 35
Quotuplex ſit. ibid.
Scientia Virtus Intellectualis. 35
Simonia Extremum Religionis per Defectum. 217

Si-

Simulatio Extremum Veritatis. - 237
Quandonam ponatur. - 238
Sobrietas quid ſit. - - 365
Verſatur potiſſimùm circa Potum inebriare valentem. - 366
Quibusnam ſit maximè neceſſaria. 367
Solertia pars Integralis Prudentiæ. 113
Solicitudo Futurorum Extremum Prudentiæ per Exceſſum. 143
Non excludit Providentiam. 144
Solicitudo Temporalium Extremum Prudentiæ per Exceſſum. 142
Spes Paſſio quid ſit. - 540
Ejus Cauſæ. - - 541
Effectus. - - 543
Quinam ſint ad ſperandum proniores. 543
Spes Virtus Theologica. - 34
Studioſitas quid ſit. - 431
Circa quæ verſetur. - ibid.
Ejus Extrema. - - 434
Stupor Extremum Temperantiæ per Defectum. - - 190
Superbia quid ſit. - 420
Degit in vi iraſcendi & in Voluntate. 421
Ejus ſpecies. - 423
Quale ſit peccatum. - 424
Ponitur etiam primum peccatum & Regina vitiorum. - 428
Superſtitio Extremum Religionis per Exceſſum. - 215
Synefis, pars Potentialis Prudentiæ. 128

T.

TEmeritas Extremum Fortitudinis per Exceſſum. - 179
Temperamentum quid ſit. - 5
Quotuplex. - - ibid.

Tem-

Temperantia quid ſit. - - 181
An eâ præſtantiores ſint reliquæ Virtutes Morales. - 183
Circa quos Delectationes verſetur. 184
Ejusdem Regula. - 187
Extrema. - 190
Tentatio DEI Extremum Religionis per Defectum. - - 216
Theologicæ Virtutes Fides, Spes, Charitas. 34
An præemineant cæteris. - 40
An conſiſtant in Medio. - 65
Timor quid ſit. - - 554
Ejus objectum. - - 555
Cauſæ. - - 556
Effectus in Corpore. - 558
In animo. 561
Timoris vacuitas Extremum Fortitudinis per Exceſſum. - - 178

V.

VAna obſervantia Extremum Religionis per Exceſſum. - 215
Veracitas. vide Veritas. -
Verecundia quid ſit. - - 344
Non ponitur propriè Virtus, quamvis tamen impropriè. ibid.
Quinam ſint ejus effectus. 345
De quo ſit. - - 346
A quibus magis ſit. - - 150
In quibus eſſe poſſit. - 352
Veritas quid ſit. - - 230
Qua ratione ſpectet ad Juſtitiam. 231
An declinet in minus. - 232
Ejus Extrema. - 234
Vindicatio quid ſit. - 254
Quot modis fieri poſſit. 255
An ſit licita. - - 256

Ejus

Ejus Extrema. - - 258
Virginitas in quo conſiſtat. - 377
Ejus Definitio. - 378
Eſt ſpecialis Virtus. - 379
Variè amittitur. - 380
Quid in ea poſſit reparari. ibid.
Ejus honeſtas. - 382
Excellentia. - - 386
Virtus Univerſaliſſimè ſumpta quid ſit, 24
Humana quid ſit. - 27
Quotuplex hæc ſit. - 32
In qua Potentia degat. - 31
Quotuplex ſit Theologica. 34
Quomodo tum hæc tum illa aquirantur. 72
Voluntarium quid ſit, & ex quibus fiat. 79
Voluntas Amor boni. - - 89
Voluntas Potentia. - - 29
Votum quid ſit. - 213

Finis Indicis.

AØ1
1453226

XXIII
C
90